નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

દીઘનિકાયે

પાથિકવગ્ગટીકા

૧. પાથિકસુત્તવણ્ણના

સુનક્ખત્તવત્થુવણ્ણના

૧. **અપુબ્બપદવણ્ણના**તિ અત્થસંવણ્ણનાવસેન હેટ્ઠા અગ્ગહિતતાય અપુબ્બસ્સ અભિનવસ્સ પદસ્સ વણ્ણના અત્થવિભાવના. ‘‘હિત્વા પુનપ્પુનાગતમત્થ’’ન્તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.ગન્થારમ્ભકથા) હિ વુત્તં. **મલ્લેસૂ**તિ એત્થ યં વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ. **છાયૂદકસમ્પન્ને વનસણ્ડે વિહરતી**તિ અનુપિયસામન્તા કતસ્સ વિહારસ્સ અભાવતો. યદિ ન તાવ પવિટ્ઠો, કસ્મા ‘‘પાવિસી’’તિ વુત્તન્તિ આહ ‘‘**પવિસિસ્સામી**’’તિઆદિ, તેન અવસ્સં ભાવિનિ ભૂતે વિય ઉપચારા હોન્તીતિ દસ્સેતિ. ઇદાનિ તમત્થં ઉપમાય વિભાવેન્તો ‘‘**યથા કિ**’’ન્તિઆદિમાહ. **એતન્તિ** એતં ‘‘અતિપ્પગો ખો’’તિઆદિકં ચિન્તનં **અહોસિ. અતિવિય પગો ખો**તિ અતિવિય પાતોવ. છન્નકોપીનતાય, પરિબ્બાજકપબ્બજ્જુપગમેન ચ **છન્નપરિબ્બાજકં**, ન નગ્ગપરિબ્બાજકં.

૨. યસ્મા ભગવતો ઉચ્ચાકુલપ્પસુતતં, મહાભિનિક્ખમનનિક્ખન્તતં, અનઞ્ઞસાધારણદુક્કરચરણં, વિવેકવાસં, લોકસમ્ભાવિતતં, ઓવાદાનુસાસનીહિ લોકસ્સ બહુપકારતં, પરપ્પવાદમદ્દનં, મહિદ્ધિકતં , મહાનુભાવતન્તિ એવમાદિકં તંતંઅત્તપચ્ચક્ખગુણવિસેસં નિસ્સાય યેભુય્યેન અઞ્ઞતિત્થિયાપિ ભગવન્તં દિસ્વા આદરગારવબહુમાનં દસ્સેન્તિયેવ, તસ્મા વુત્તં ‘‘**ભગવન્તં દિસ્વા માનથદ્ધતં અકત્વા**’’તિઆદિ. **લોકસમુદાચારવસેના**તિ લોકોપચારવસેન. **ચિરસ્સ**ન્તિ ચિરકાલેન. **આદીનિ વદન્તિ** ઉપચારવસેન. **તસ્સા**તિ ભગ્ગવગોત્તસ્સ પરિબ્બાજકસ્સ. **ગિહિસહાયો**તિ ગિહિકાલતો પટ્ઠાય સહાયો. **પચ્ચક્ખાતો**તિ યેનાકારેન પચ્ચક્ખાના, તં દસ્સેતું ‘‘**પચ્ચક્ખામી**’’તિઆદિ વુત્તં.

૩. **ઉદ્દિસ્સા**તિ સત્થુકારભાવેન ઉદ્દિસ્સાતિ અયમેત્થ અધિપ્પાયોતિ તં દસ્સેન્તો ‘‘**ભગવા મે**’’તિઆદિમાહ. યદા સુનક્ખત્તસ્સ ‘‘ભગવન્તં પચ્ચક્ખામી’’તિ ચિત્તં ઉપ્પન્નં, વાચા ભિન્ના, તદા એવસ્સ ભગવતા સદ્ધિં કોચિ સમ્બન્ધો નત્થિ અસક્યપુત્તિયભાવતો સાસનતો પરિબાહિરત્તા. અયં તાવેત્થ સાસનયુત્તિ, સા પનાયં ઠપેત્વા સાસનયુત્તિકોવિદે અઞ્ઞેસં ન સમ્મદેવ વિસયોતિ ભગવા સબ્બસાધારણવસેનસ્સ અત્તના સમ્બન્ધાભાવં દસ્સેતું ‘‘**અપિ નૂ**’’તિ આદિં વત્વા સુનક્ખત્તં ‘‘**કો સન્તો કં પચ્ચાચિક્ખસી**’’તિ આહ. યસ્મા મુખાગતોયં સમ્બન્ધો, ન પૂજાગતાદિકો, યો ચ યાચકયાચિતબ્બતાવસેન હોતિ, તદુભયઞ્ચેત્થ નત્થીતિ દસ્સેન્તો ભગવા સુનક્ખત્તં ‘‘કો સન્તો કં પચ્ચાચિક્ખસી’’તિ અવોચ, તસ્મા તમત્થં દસ્સેતું ‘‘**યાચકો વા**’’તિઆદિ વુત્તં. યાચિતકો વા યાચકં પચ્ચાચિક્ખેય્યાતિ સમ્બન્ધો. **ત્વં પન નેવ યાચકો** ‘‘અહં ભન્તે ભગવન્તં ઉદ્દિસ્સ વિહરિસ્સામી’’તિ એવં મમ સન્તિકં અનુપગતત્તા. **ન યાચિતકો** ‘‘એહિ ત્વં સુનક્ખત્ત મમં ઉદ્દિસ્સ વિહરાહી’’તિ એવં મયા અપત્થિતત્તા.

કો સમાનોતિ યાચકયાચિતકેસુ કો નામ હોન્તો. કન્તિ યાચકયાચિતકેસુ એવ કં નામ હોન્તં મં **પચ્ચાચિક્ખસિ. તુચ્છપુરિસા**તિ ઝાનમગ્ગાદિઉત્તરિમનુસ્સધમ્મેસુ કસ્સચિપિ અભાવા રિત્તપુરિસા. નનુ ચાયં સુનક્ખત્તો લોકિયજ્ઝાનાનિ, એકચ્ચાભિઞ્ઞઞ્ચ ઉપ્પાદેસીતિ? કિઞ્ચાપિ ઉપ્પાદેસિ, તતો પન ભગવતિ આઘાતુપ્પાદનેન સહેવ પરિહીનો અહોસિ. અપરાધો નામ સુપ્પટિપત્તિયા વિરજ્ઝનહેતુભૂતો કિલેસુપ્પાદોતિ આહ "**યત્તકો તે અપરાધો, તત્તકો દોસો**"તિ. **યાવઞ્ચા**તિ અવધિપરિચ્છેદભાવદસ્સનં "યાવઞ્ચ તેન ભગવતા"તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૩) વિય. **તે**તિ તયા. **ઇદ**ન્તિ નિપાતમત્તં. **અપરદ્ધ**ન્તિ અપરજ્ઝિતં. ઇદં વુત્તં હોતિ – "પચ્ચાચિક્ખામિદાનાહં ભન્તે ભગવન્ત"ન્તિઆદીનિ વદન્તેન તુચ્છપુરિસ તયા યાવઞ્ચિદં અપરદ્ધં, ન તસ્સ અપરાધસ્સ પમાણં અત્થીતિ.

૪. **મનુસ્સધમ્મા**તિ ભાવનાનુયોગેન વિના મનુસ્સેહિ અનુટ્ઠાતબ્બધમ્મા. સો હિ મનુસ્સાનં ચિત્તાધિટ્ઠાનમત્તેન ઇજ્ઝનતો તેસં સમ્ભાવિતધમ્મો વિય ઠિતો તથા વુત્તો, મનુસ્સગ્ગહણઞ્ચેત્થ તેસુ બહુલં પવત્તનતો. **ઇદ્ધિભૂતં પાટિહારિયં**, ન આદેસનાનુસાસનીપાટિહારિયન્તિ અધિપ્પાયો. **કતે**તિ પવત્તિતે. **નિય્યાતી**તિ નિગ્ગચ્છતિ, વટ્ટદુક્ખતો નિગ્ગમનવસેન પવત્તતીતિ અત્થો. ધમ્મે હિ નિગ્ગચ્છન્તે તંસમઙ્ગિપુગ્ગલો "નિગ્ગચ્છતી"તિ વુચ્ચતિ, અટ્ઠકથાયં પન નિ-સદ્દો ઉપસગ્ગમત્તં, યાતિ ઇચ્ચેવ અત્થોતિ દસ્સેતું **ગચ્છતી**તિ અત્થો વુત્તો. **તત્રા**તિ પધાનભાવેન વુત્તસ્સ અત્થસ્સ ભુમ્મવસેન પટિનિદ્દેસોતિ તસ્મિં ધમ્મે સમ્મા દુક્ખક્ખયાય નિય્યન્તેતિ અયમેત્થ અત્થોતિ દસ્સેન્તો આહ "**તસ્મિં...પે॰... સંવત્તમાને**"તિ.

૫. અગ્ગન્તિ ઞાયતીતિ **અગ્ગઞ્ઞં. લોકપઞ્ઞત્તિ**ન્તિ લોકસ્સ પઞ્ઞાપનં. **લોકસ્સ અગ્ગ**ન્તિ લોકુપ્પત્તિસમયે "**ઇદં નામ લોકસ્સ અગ્ગ**"**ન્તિ એવં જાનિતબ્બં** બુજ્ઝિતબ્બં. **અગ્ગમરિયાદ**ન્તિ આદિમરિયાદં.

૬. **એત્તકં વિપ્પલપિત્વા**તિ "ન દાનાહં ભન્તે ભગવન્તં ઉદ્દિસ્સ વિહરિસ્સામી"તિ, "ન હિ પન મે ભન્તે ભગવા ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મા ઇદ્ધિપાટિહારિયં કરોતી"તિ, "ન હિ પન મે ભન્તે ભગવા અગ્ગઞ્ઞં પઞ્ઞપેતી"તિ ચ એત્તકં વિપ્પલપિત્વા. ઇદં કિર સો ભગવા સત્થુકિચ્ચં ઇદ્ધિપાટિહારિયં, અગ્ગઞ્ઞપઞ્ઞાપનઞ્ચ કાતું ન સક્કોતીતિ પકાસેન્તો કથેસિ. તેનાહ "**સુનક્ખત્તો કિરા**"તિઆદિ. ઉત્તરવચનવસેન પતિટ્ઠાભાવતો **અપ્પતિટ્ઠો**. તતો એવ **નિરવો** નિસ્સદ્દો.

આદીનવદસ્સનત્થન્તિ દિટ્ઠધમ્મિકસ્સ આદીનવસ્સ દસ્સનત્થં. તેનાહ "**સયમેવ ગરહં પાપુણિસ્સસી**"તિ. સમ્પરાયિકા પન આદીનવા અનેકવિધા, તે દસ્સેન્તો સુનક્ખત્તો ન સદ્દહેય્યાતિ દિટ્ઠધમ્મિકસ્સેવ ગહણં . **અનેકકારણેના**તિ "ઇતિપિ સો ભગવા અરહ"ન્તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૧૫૭, ૨૫૫) અનેકવિધેન વણ્ણકારણેન. એવં મે અવણ્ણો ન ભવિસ્સતીતિ અજ્ઝાસયેન **અત્તનો બાલતાય** વણ્ણારહાનં **અવણ્ણં કથેત્વા**. એવં ભગવા મક્ખિભાવે આદીનવં દસ્સેત્વા પુન તસ્સ કથને કારણં વિભાવેતું "ઇતિ ખો તે"તિઆદિમાહાતિ તં દસ્સેતું "**તતો**"તિઆદિ વુત્તં. એવઞ્હિ સુનક્ખત્તસ્સ અપ્પકોપિ વચનોકાસો ન ભવિસ્સતીતિ. **અપક્કમી**તિ અત્તના યથાઠિતા વુટ્ઠાય અપસક્કિ. **અપક્કન્તો** સાસનતો ભટ્ઠો. તેનાહ "**ચુતો**"તિ. **એવમેવા**તિ અપક્કમન્તો ચ ન યથા તથા અપક્કમિ, યથા પન કાયસ્સ ભેદા અપાયે નિબ્બત્તેય્ય, એવમેવ **અપક્કમિ**.

કોરખત્તિયવત્થુવણ્ણના

૭. દ્વીહિ પદેહીતિ દ્વીહિ વાક્યેહિ **આરદ્ધં** બ્યતિરેકવસેન તદુભયત્થનિદ્દેસવસેન ઉપરિદેસનાય પવત્તત્તા. **અનુસન્ધિદસ્સનવસેના**તિ યથાનુસન્ધિસઙ્ખાતઅનુસન્ધિદસ્સનવસેન.

એકં સમયન્તિ ચ ભુમ્મત્થે ઉપયોગવચનન્તિ આહ "**એકસ્મિં સમયે**"તિ ચ. **થૂલૂ નામ જનપદો**તિ જનપદીનં રાજકુમારાનં વસેન તથાલદ્ધનામો. કુક્કુરવતં સમાદાનવસેન એતસ્મિં અત્થીતિ **કુક્કુરવતિકો**તિ આહ "**સમાદિન્નકુક્કુરવતો**"તિ. **અઞ્ઞમ્પી**તિ ''ચતુક્કોણ્ડિકસ્સેવ વિચરણં, તથા કત્વાવ ખાદનં, ભુઞ્જનં, વામપાદં ઉદ્ધરિત્વા મુત્તસ્સ વિસ્સજ્જન''ન્તિ એવમાદિકં અઞ્ઞમ્પિ સુનખેહિ કાતબ્બકિરિયં. ચતૂહિ સરીરાવયવેહિ કુણ્ડનં ગમનં **ચતુક્કોણ્ડો**, સો એતસ્મિં અત્થીતિ **ચતુક્કોણ્ડિકો**. સો પન યસ્મા ચતૂહિ સરીરાવયવેહિ સઙ્ઘટ્ટિતગમનો હોતિ, તસ્મા વુત્તં "**ચતુસઙ્ઘટ્ટિતો**"તિ. તેનેવાહ "**દ્વે જણ્ણૂની**"તિઆદિ. **ભક્ખસ**ન્તિ વા ભક્ખિતબ્બં, અસિતબ્બઞ્ચ. તેનેવાહ "**યં કિઞ્ચિ ખાદનીયં ભોજનીય**"ન્તિ. કામં ખાદનઞ્ચ નામ મુખેન કાતબ્બં, હત્થેન પન તત્થ ઉપનામનં નિવારેતું અવધારણં કતન્તિ આહ "**હત્થેન અપરામસિત્વા**"તિ, અગ્ગહેત્વાતિ અત્થો. **સુન્દરરૂપો**તિ સુન્દરભાવો. **વતાતિ પત્થનત્થે નિપાતો** ''અહો વતાહં લાભી અસ્સ''ન્તિઆદીસુ વિય. ''સમણેન નામ એવરૂપેન ભવિતબ્બં અહો વતાહં એદિસો ભવેય્ય''ન્તિ એવં તસ્સ પત્થના અહોસિ. તેનાહ "**એવં કિરા**"તિઆદિ.

ગરહત્થે અપિ-કારો ''અપિ સિઞ્ચે પલણ્ડક''ન્તિઆદીસુ વિય. **અરહન્તે ચ** બુદ્ધે, બુદ્ધસાવકે ''અરહન્તો ખીણાસવા ન હોન્તી''તિ **એવં તસ્સ દિટ્ઠિ ઉપ્પન્ના**. યથાહ **મહાસીહનાદસુત્તે** ''નત્થિ સમણસ્સ ગોતમસ્સ ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મા અલમરિયઞાણદસ્સનવિસેસા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૧૪૬). **સત્તમં દિવસ**ન્તિ ભુમ્મત્થે ઉપયોગવચનં. **અલસકેના**તિ અજીરણેન આમરોગેન.

અટ્ઠિતચમત્તતાય **પુરાણપણ્ણસદિસો**. **બીરણત્થમ્બક**ન્તિ બીરણગચ્છા.

મત્તા એતસ્સ અત્થીતિ **મત્તં**, ભોજનમત્તવન્તન્તિ અત્થો. તેનાહ "**પમાણયુત્ત**"ન્તિ. **મન્તા મન્તા**તિ મન્તાય મન્તાય.

૮. **એકદ્વીહિકાય** ગણનાય. **નિરાહારોવ અહોસિ** ભગવતો વચનં અઞ્ઞથા કાતુકામો, તથાભૂતોપિ સત્તમે દિવસે ઉપટ્ઠાકેન ઉપનીતં ભક્ખસં દિસ્વા ''ધી''તિ ઉપટ્ઠાપેતું અસક્કોન્તો ભોજનતણ્હાય આકડ્ઢિયમાનહદયો તં કુચ્છિપૂરં ભુઞ્જિત્વા ભગવતા વુત્તનિયામેનેવ કાલમકાસિ. તેન વુત્તં "**અથસ્સા**"તિઆદિ. **સચેપિ...પે॰... ચિન્તેય્યા**તિ યદિ એસો અચેલો ''ધી''તિ પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા ''અજ્જપિ અહં ન ભુઞ્જેય્ય''ન્તિ ચિન્તેય્ય, તથાચિન્તને સતિપિ દેવતાવિગ્ગહેન **તં દિવસં...પે॰... કરેય્ય**. કસ્મા? **અદ્વેજ્ઝવચના હિ તથાગતા**, ન તેસં વચનં વિતથં હોતિ.

ગતગતટ્ઠાનં અઙ્ગણમેવ હોતીતિ તેહિ તં કડ્ઢિત્વા ગચ્છન્તેહિ ગતગતપ્પદેસો ઉત્તરકસામન્તા વિવટઙ્ગણમેવ હુત્વા ઉપટ્ઠાતિ. **તે**તિ તિત્થિયા. **સુસાનંયેવ ગન્ત્વા**તિ ''બીરણત્થમ્બકં અતિક્કમિસ્સામા''તિ ગચ્છન્તાપિ અનેકવારં તં અનુસંયાયિત્વા પુનપિ તંયેવ સુસાનં ઉપગન્ત્વા.

૯. **ઇદ**ન્તિ ઇદં મતસરીરં. "**તમેવ વા સરીરં કથાપેસી**તિ તં સરીરં અધિટ્ઠહિત્વા ઠિતપેતેન કથાપેસી''તિ કેચિ. કોરખત્તિયં વા અસુરયોનિતો આનેત્વા કથાપેતુ અઞ્ઞં વા પેતં, કો એત્થ વિસેસો. "**અચિન્તેય્યો હિ બુદ્ધવિસયો**"તિ પન વચનતો તદેવ સરીરં સુનક્ખત્તેન પહતમત્તં બુદ્ધાનુભાવેન ઉટ્ઠાય તમત્થં ઞાપેસીતિ દટ્ઠબ્બં. પુરિમોયેવ પન અત્થો અટ્ઠકથાસુ વિનિચ્છિતો. તથા હિ વક્ખતિ ''નિબ્બત્તટ્ઠાનતો''તિઆદિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૧૦).

૧૦. **વિપાક**ન્તિ ફલં, અત્થનિબ્બત્તીતિ અત્થો.

સમાનેતબ્બાનીતિ સમ્મા આનેતબ્બાનિ, સરૂપતો આનેત્વા દસ્સેતબ્બાનીતિ અત્થો. પાટિહારિયાનં પઠમાદિતા ભગવતા વુત્તાનુપુબ્બિયા વેદિતબ્બા. કેચિ પનેત્થ ''પરચિત્તવિભાવનં, આયુપરિચ્છેદવિભાવનં, બ્યાધિવિભાવનં, ગતિવિભાવનં, સરીરનિક્ખેપવિભાવનં, સુનક્ખત્તેન સદ્ધિં કથાવિભાવનઞ્ચાતિ છ પાટિહારિયાની''તિ વદન્તિ, તં યદિ સુનક્ખત્તસ્સ ચિત્તવિભાવનં સન્ધાય વુત્તં, એવં સતિ ''સત્તા''તિ વત્તબ્બં તસ્સ ભાવિઅવણ્ણવિભાવનાય સદ્ધિં. અથ અચેલસ્સ મરણચિત્તવિભાવનં, તં ''સત્તમં દિવસં કાલં કરિસ્સતી''તિ ઇમિના સઙ્ગહિતન્તિ વિસું ન વત્તબ્બં, તસ્મા અટ્ઠકથાયં વુત્તનયેનેવ ગહેતબ્બં.

અચેલકળારમટ્ટકવત્થુવણ્ણના

૧૧. **નિક્ખન્તદન્તમટ્ટકો**તિ નિક્ખન્તદન્તો મટ્ટકો. સો કિર અચેલકભાવતો પુબ્બે મટ્ટકિતો હુત્વા વિચરિ વિવરદન્તો ચ, તેન નં ''કોરમટ્ટકો''તિ સઞ્જાનન્તિ. યં કિઞ્ચિ તસ્સ દેન્તો ''સાધુરૂપો અયં સમણો''તિ સમ્ભાવેન્તો અગ્ગં સેટ્ઠંયેવ દેન્તિ. તેન વુત્તં ''**લાભગ્ગં પત્તો, અગ્ગલાભં પત્તો**''તિ. બહૂ અચેલકા તં પરિવારેત્વા વિચરન્તિ, ગહટ્ઠા ચ તં બહૂ અટ્ઠા વિભવસમ્પન્ના કાલેન કાલં ઉપસઙ્કમિત્વા પયિરુપાસન્તિ. તેન વુત્તં ''**યસગ્ગં અગ્ગપરિવારં પત્તો**''તિ. **વતાનિયેવ** પજ્જિતબ્બતો પદાનિ. અઞ્ઞમઞ્ઞં અસઙ્કરતો **વતકોટ્ઠાસા વા. સમત્તાની**તિ સમં અત્તનિ ગહિતાનિ. **પુરત્થિમેના**તિ **એન**-સદ્દસમ્બન્ધેન ''વેસાલિ''ન્તિ ઉપયોગવચનં, અવિદૂરત્થે ચ **એન**-સદ્દો પઞ્ચમ્યન્તોતિ આહ ''**વેસાલિતો અવિદૂરે**''તિ.

૧૨. સાસને પરિચયવસેન **તિલક્ખણાહતં પઞ્હં પુચ્છિ. ન સમ્પાયાસી**તિ નાવબુજ્ઝિ ન સમ્પાદેસિ. તેનાહ ''**સમ્મા ઞાણગતિયા**''તિઆદિ. **સમ્પાયનં** વા સમ્પાદનં. પઞ્હં પુટ્ઠસ્સ ચ **સમ્પાદનં** નામ સમ્મદેવ કથનન્તિ તદભાવં દસ્સેન્તો ''**અથ વા**''તિઆદિમાહ. કોપવસેન તસ્સ અક્ખીનિ કમ્પનભાવં આપજ્જિંસૂતિ આહ ''**કમ્પનક્ખીનિપિ પરિવત્તેત્વા**''તિ. **કોપ**ન્તિ કોધં, સો પન ચિત્તસ્સ પકુપ્પનવસેન પવત્તતીતિ આહ ''**કુપ્પનાકાર**''ન્તિ . **દોસ**ન્તિ આઘાતં, સો પન આરમ્મણે દુસ્સનવસેન પવત્તીતિ આહ ''**દુસ્સનાકાર**''ન્તિ. **અતુટ્ઠાકાર**ન્તિ તુટ્ઠિયા પીતિયા પટિપક્ખભૂતપ્પવત્તિઆકારં. કાયવચીવિકારેહિ **પાકટમકાસિ. મા વત નો**તિ એત્થ **મા**તિ પટિક્ખેપો, **નો**તિ મય્હન્તિ અત્થોતિ આહ ''**અહો વત મે ન ભવેય્યા**''તિ. **મં વત નો**તિ એત્થ પન **નો**તિ સંસયેતિ આહ ''**અહોસિ વત નુ મમા**''તિ.

૧૪. **પરિ**પુબ્બો **દહિત**-સદ્દો વત્થનિવાસનં વદતીતિ આહ ''**પરિદહિતો નિવત્થવત્થો**''તિ. યસનિમિત્તકતાય લાભસ્સ યસપરિહાનિયાવ લાભપરિહાનિ વુત્તા હોતીતિ પાળિયં ''**યસા નિહીનો**''તિ વુત્તં.

અચેલપાથિકપુત્તવત્થુવણ્ણના

૧૫. ''અહં સબ્બં જાનામી''તિ એવં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં વદતિ પટિજાનાતીતિ ઞાણવાદો, તેન મયા **ઞાણવાદેન સદ્ધિં. અતિક્કમ્મ ગચ્છતો**તિ ઉપડ્ઢભાગેન પરિચ્છિન્નં પદેસં અતિક્કમિત્વા ઇદ્ધિપાટિહારિયં કાતું ગચ્છતો. કિં પનાયં અચેલો પાથિકપુત્તો અત્તનો પમાણં ન જાનાતીતિ? નો ન જાનાતિ. યદિ એવં, કસ્મા સુક્ખગજ્જિતં ગજ્જીતિ? ''એવાહં લોકે પાસંસો ભવિસ્સામી''તિ કોહઞ્ઞે કત્વા સુક્ખગજ્જિતં ગજ્જિ. તેન વુત્તં ''**નગરવાસિનો**''તિઆદિ. **પટ્ઠપેત્વા**તિ યુગગ્ગાહં આરભિત્વા.

૧૬. હીનજ્ઝાસયત્તા…પે॰… ઉદપાદિ. વુત્તઞ્હેતં ''હીનાધિમુત્તિકા સત્તા હીનાધિમુત્તિકે એવ સત્તે સેવન્તિ ભજન્તિ પયિરુપાસન્તી''તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૯૮).

યસ્મા તથાવુત્તા વાચા તથારૂપચિત્તહેતુકા, તઞ્ચ ચિત્તં તથારૂપદિટ્ઠિચિત્તહેતુકં, તસ્મા ''તં વાચં અપ્પહાયા''તિ વત્વા યથા તસ્સા અપ્પહાનં હોતિ, તં દસ્સેન્તો ''તં ચિત્તં અપ્પહાયા''તિ આહ, તસ્સ ચ યથા અપ્પહાનં હોતિ, તં દસ્સેતું ''તં દિટ્ઠિં અપ્પટિનિસ્સજ્જિત્વા''તિ અવોચ. યસ્મા વા તથારૂપા વાચા મહાસાવજ્જા, ચિત્તં તતો મહાસાવજ્જતરં તંસમુટ્ઠાપકભાવતો, દિટ્ઠિ પન તતો મહાસાવજ્જતમા તદુભયસ્સ મૂલભાવતો, તસ્મા તેસં મહાસાવજ્જતાય ઇમં વિભાગં દસ્સેત્વા અયં અનુક્કમો ઠપિતોતિ વેદિતબ્બો. તેસં પન યથા પહાનં હોતિ, તં દસ્સેતું ''**અહ**''ન્તિઆદિ વુત્તં. ''**નાહં બુદ્ધો''તિ વદન્તો**તિ સાઠેય્યેન વિના ઉજુકમેવ ''અહં બુદ્ધો ન હોમી''તિ વદન્તો. **ચિત્તદિટ્ઠિપ્પહાને**પિ એસેવ નયો. **વિપતેય્યા**તિ એત્થ **વિ**-સદ્દો પઠમે વિકપ્પે ઉપસગ્ગમત્તં, દુતિયે પન વિસરણત્થોતિ આહ ''**સત્તધા વા પન ફલેય્યા**''તિ.

૧૭. એકંસેનાતિ એકન્તેન, એકન્તિકં પન વચનપરિયાયવિનિમુત્તં હોતીતિ આહ ''**નિપ્પરિયાયેના**''તિ. **ઓધારિતા**તિ અવધારિતા નિયમેત્વા ભાસિતા. **વિગતરૂપેના**તિ અપગતસભાવેન . તેનાહ ''**વિગચ્છિતસભાવેના**''તિ, ઇદ્ધાનુભાવેન અપનીતસકભાવેન. તેન વુત્તં ''**અત્તનો**''તિઆદિ.

૧૮. દ્વયં ગચ્છતીતિ **દ્વયગામિની**. કીદિસં દ્વયન્તિ આહ ''**સરૂપેના**''તિઆદિ. અયઞ્હિ સો ગણ્ડસ્સુપરિફોટ્ઠબ્બાદોસં.

૧૯. અજિતસ્સ લિચ્છવિસેનાપતિસ્સ મહાનિરયે નિબ્બત્તિત્વા તતો આગન્ત્વા અચેલસ્સ પાથિકપુત્તસ્સ સન્તિકે પરોદનં. **અભાવા**તિ પુબ્બે વુત્તપ્પકારસ્સ પાટિહારિયકરણસ્સ અભાવા. ભગવા પન સન્નિપતિતપરિસાયં પસાદજનનત્થં તદનુરૂપં પાટિહારિયમકાસિયેવ. યથાહ ''**તેજોધાતું સમાપજ્જિત્વા**''તિઆદિ.

ઇદ્ધિપાટિહારિયકથાવણ્ણના

૨૦. નિચયનં ધનધઞ્ઞાનં સઞ્ચયનં **નિચયો**, તત્થ નિયુત્તાતિ **નેચયિકા**, ગહપતિ એવ નેચયિકા **ગહપતિનેચયિકા**. એત્તકાનિ જઙ્ઘસહસ્સાનીતિ પરિમાણાભાવતો **સહસ્સેહિપિ અપરિમાણગણના. તેને**વાતિ ઇમસ્સ વસેન સન્નિપતિતાય એવં મહતિયા પરિસાય બન્ધનમોક્ખં કાતું લબ્ભતિ, એતેનેવ કારણેન.

૨૧. ચિત્તુત્રાસભયન્તિ ચિત્તસ્સ ઉત્રાસનાકારેન પવત્તભયં, ન ઞાણભયં, નાપિ ''ભાયતિ એતસ્મા''તિ એવં વુત્તં આરમ્મણભયં. **છમ્ભિતત્ત**ન્તિ તેનેવ ચિત્તુત્રાસભયેન સકલસરીરસ્સ છમ્ભિતભાવો. **લોમહંસો**તિ તેનેવ ભયેન, તેન ચ છમ્ભિતત્તેન સકલસરીરે લોમાનં હટ્ઠભાવો, સો પન તેસં ભિત્તિયં નાગદન્તાનં વિય ઉદ્ધંમુખતાતિ આહ ''**લોમાનં ઉદ્ધગ્ગભાવો**''તિ. **અન્તન્તેન આવિજ્ઝિત્વા**તિ અત્તનો નિસીદનત્થં નિગૂળ્હટ્ઠાનં ઉપપરિક્ખન્તો પરિબ્બાજકારામં પરિયન્તેન અનુસંયાયિત્વા, કસ્સચિદેવ સુનક્ખત્તસ્સ વા સુનક્ખત્તસદિસસ્સ વા સબ્બઞ્ઞુપટિઞ્ઞં અપ્પહાય સત્થુ સમ્મુખીભાવે સત્તધા તસ્સ મુદ્ધાફલનં ધમ્મતા. તેન વુત્તં ''**મા નસ્સતુ બાલો**''તિઆદિ.

૨૨. **સંસપ્પતી**તિ તત્થેવ પાસાણફલકે બાલદારકો વિય ઉટ્ઠાતું અસક્કોન્તો અવસીદનવસેન ઇતો ચિતો ચ સંસપ્પતિ. તેનાહ "**ઓસીદતી**"તિ. **તત્થેવ સઞ્ચરતી**તિ તસ્મિંયેવ પાસાણે આનિસદ્દપટ્ઠિનો સઞ્ચલનં નિસજ્જવસેનેવ સઞ્ચરતિ, ન ઉટ્ઠાય પદસા.

૨૩. **વિનટ્ઠરૂપો**તિ સમ્ભાવનાય વિનાસેન, લાભસ્સ વિનાસેન ચ વિનટ્ઠસભાવો.

પઠમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨૫. **ગોયુત્તેહી**તિ બલવન્તબલીબદ્દયોજિતેહિ.

૨૬. **તસ્સા**તિ જાલિયસ્સ. અયઞ્હિ મણ્ડિસેન પરિબ્બાજકેન સદ્ધિં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુણિ, તતો પુરેતરં ભગવતો ગુણાનં અજાનનકાલે અયં પવત્તિ. તેનેવાહ "**તિટ્ઠતુ તાવ પાટિહારિયં...પે॰... પરાજયો ભવિસ્સતી**"તિ.

૨૭. **તિણસીહો**તિ તિણસદિસહરિતવણ્ણો સીહો. **કાળસીહો**તિ કાળવણ્ણો સીહો. **પણ્ડુસીહો**તિ પણ્ડુવણ્ણો સીહો. **કેસરસીહો**તિ કેસરવન્તો સેતવણ્ણો, લોહિતવણ્ણો વા સીહો. **મિગરઞ્ઞો**તિ એત્થ **મિગ**-સદ્દો કિઞ્ચાપિ પસદકુરુઙ્ગાદીસુ કેસુચિદેવ ચતુપ્પદેસુ નિરુળ્હો, ઇધ પન સબ્બસાધારણવસેનાતિ દસ્સેન્તો "**મિગરઞ્ઞોતિ સબ્બચતુપ્પદાનં રઞ્ઞો**"તિ વુત્તં. આગન્ત્વા સેતિ એત્થાતિ **આસયો**, નિવાસનટ્ઠાનં. **સીહનાદ**ન્તિ પરિસ્સયાનં સહનતો, પટિપક્ખસ્સ ચ હનનતો ''સીહો''તિ લદ્ધનામસ્સ મિગાધિપસ્સ ઘોસં, સો પન તેન યસ્મા કુતોચિપિ અભીતભાવેન પવત્તીયતિ, તસ્મા વુત્તં "**અભીતનાદ**"ન્તિ. તત્થ તત્થ તાસુ તાસુ દિસાસુ ગન્ત્વા ચરિતબ્બતાય ભક્ખિતબ્બતાય **ગોચરો** ઘાસોતિ આહ "**ગોચરાયાતિ આહારત્થાયા**"તિ. **વરં વર**ન્તિ મિગસઙ્ઘે મિગસમૂહે મુદુમંસતાય વરં વરં મહિંસવનવરાહાદિં વધિત્વાતિ યોજના. તેનાહ "**થૂલં થૂલ**"ન્તિ. વરવરભાવેન હિ તસ્સ વરભાવો ઇચ્છિતો. સૂરભાવં સન્નિસ્સિતં **સૂરભાવસન્નિસ્સિતં**, તેન. સૂરભાવેનાપિ હિ ''કિં ઇમે પાણકે દુબ્બલે હન્ત્વા''તિ અપ્પથામેસુ પાણેસુ કારુઞ્ઞં ઉપતિટ્ઠતિ.

૨૮. **વિઘાસો**તિ પરસ્સ ભક્ખિતસેસતાય વિરૂપો ઘાસો વિઘાસો, ઉચ્છિટ્ઠં. તેનાહ ''ભક્ખિતાતિરિત્તમંસ''ન્તિ, તસ્મિં **વિઘાસે**, વિઘાસનિમિત્તન્તિ અત્થો. **અસ્મિમાનદોસેના**તિ અસ્મિમાનદોસહેતુ, અહંકારનિમિત્તન્તિ અત્થો. સો પનસ્સ અસ્મિમાનો યથા ઉપ્પજ્જિ, તં દસ્સેતું "**તત્રાય**"ન્તિઆદિ વુત્તં.

''સેગાલકંયેવા''તિપિ પાઠો, યથાવુત્તોવ અત્થો. **ભેરણ્ડકંયેવા**તિ ભેરણ્ડસકુણરવસદિસંયેવ, **ભેરણ્ડો** નામ એકો પક્ખી દ્વિમુખો, તસ્સ કિર સદ્દો અતિવિય વિરૂપો અમનાપો. તેનાહ "**અપ્પિયઅમનાપસદ્દમેવા**"તિ. સમ્માપટિપત્તિયા વિસેસતો સુટ્ઠુ ગતાતિ **સુગતા**, સમ્માસમ્બુદ્ધા. તે અપદાયન્તિ સોધેન્તિ સત્તસન્તાનં એતેહીતિ **સુગતાપદાનાનિ**, તિસ્સો સિક્ખા. યસ્મા તાહિ તે ''સુગતા''તિ લક્ખીયન્તિ, તા ચ તેસં ઓવાદભૂતા, તસ્મા "**સુગતલક્ખણેસૂ**"તિઆદિ વુત્તં. યદિ તા સુગતસ્સ લક્ખણભૂતા, સાસનભૂતા ચ, કથં પનેસ પાથિકપુત્તો તત્થ તાસુ સિક્ખાસુ જીવતિ, કો તસ્સ તાહિ સમ્બન્ધોતિ આહ "**એતસ્સ હી**"તિઆદિ. **સમ્બુદ્ધાનં દેમાતિ દેન્તી**તિ બુદ્ધસઞ્ઞાય દેન્તીતિ અધિપ્પાયો. તેન **એસ...પે॰... જીવતિ નામ** ન સુગતન્વયઅજ્ઝુપગમનતો. "**તથાગતે**"તિઆદિ એકત્તે પુથુવચનન્તિ આહ "**તથાગત**"ન્તિઆદિ. **બહુવચનં એવ** ગરુસ્મિં એકસ્મિમ્પિ બહુવચનપ્પયોગતો **એકવચનં વિય વુત્તં** વચનવિપલ્લાસેન.

૨૯. **સમેક્ખિત્વા**તિ સમં કત્વા મિચ્છાદસ્સનેન અપેક્ખિત્વા, તં પન અપેક્ખનં તથા મઞ્ઞનમેવાતિ આહ “**મઞ્ઞિત્વા**”તિ. પુબ્બે વુત્તં સમેક્ખનમ્પિ મઞ્ઞનં એવાતિ વુત્તં “**અમઞ્ઞીતિ પુન અમઞ્ઞિત્થા**”તિ, તેન અપરાપરં તસ્સ મઞ્ઞનપ્પવત્તિં દસ્સેતિ. ભેરણ્ડકરવં કોસતિ વિક્કોસતીતિ **કોત્થુ**.

૩૦. તે તે પાણે બ્યાપાદેન્તો ઘસતીતિ બ્યગ્ઘોતિ ઇમિના નિબ્બચનેન ‘‘બ્યગ્ઘો’’તિ મિગરાજસ્સપિ સિયા નામન્તિ આહ “**બ્યગ્ઘોતિ મઞ્ઞતીતિ સીહોહમસ્મીતિ મઞ્ઞતી**”તિ. યદિપિ યથાવુત્તનિબ્બચનવસેન સીહોપિ ‘‘બ્યગ્ઘો’’તિ વત્તબ્બતં અરહતિ, બ્યગ્ઘ-સદ્દો પન મિગરાજે એવ નિરુળ્હોતિ દસ્સેન્તો “**સીહેન વા**”તિઆદિમાહ.

૩૧. સીહેન વિચરિતવને સંવડ્ઢત્તા વુત્તં ‘‘મહાવને સુઞ્ઞવને વિવડ્ઢો’’તિ.

૩૪. **કિલેસબન્ધના**તિ તણ્હાબન્ધનતો. તણ્હાબન્ધનઞ્હિ થિરં દળ્હબન્ધનં દુમ્મોચનીયં. યથાહ –

‘‘સારત્તરત્તા મણિકુણ્ડલેસુ,
પુત્તેસુ દારેસુ ચ યા અપેક્ખા;
એતં દળ્હં બન્ધનમાહુ ધીરા,
ઓહારિનં સિથિલં દુપ્પમુઞ્ચ’’ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૩૪૬; જા॰ ૧.૨.૧૦૨);

કિલેસબન્ધનાતિ વા દસવિધસંયોજનતો. **મહાવિદુગ્ગં નામ ચત્તારો ઓઘા** મહન્તં જલવિદુગ્ગં વિય અનુપચિતકુસલસમ્ભારેહિ દુગ્ગમટ્ઠેન.

અગ્ગઞ્ઞપઞ્ઞત્તિકથાવણ્ણના

૩૬. **ઇમસ્સ** પદસ્સ. ઇદં નામ લોકસ્સ અગ્ગન્તિ જાનિતબ્બં, તં **અગ્ગઞ્ઞં**, સો પન લોકસ્સ ઉપ્પત્તિક્કમો પવત્તિ પવેણી ચાતિ આહ “**લોકુપ્પત્તિચરિયવંસ**”ન્તિ. સમ્માસમ્બોધિતો ઉત્તરિતરં નામ કિઞ્ચિ નત્થિ પજાનિતબ્બેસુ, તં પન કોટિં કત્વા દસ્સેન્તો “**યાવ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણા પજાનામી**”તિ આહ. ‘‘મમ પજાનના’’તિ અસ્સાદેન્તો તણ્હાવસેન, ‘‘અહં પજાનામી’’તિ અભિનિવિસન્તો દિટ્ઠિવસેન, ‘‘સુટ્ઠુ પજાનામિ સમ્મા પજાનામી’’તિ પગ્ગણ્હન્તો માનવસેન ન પરામસામીતિ યોજના. ‘‘પચ્ચત્તઞ્ઞેવા’’તિ પદં ‘‘નિબ્બુતિ વિદિતા’’તિ પદદ્વયેનાપિ યોજેતબ્બં ‘‘પચ્ચત્તંયેવ ઉપ્પાદિતા નિબ્બુતિ ચ પચ્ચત્તંયેવ વિદિતા’’તિ, સયમ્ભુઞાણેન નિબ્બત્તિતા નિબ્બુતિ સયમેવ વિદિતાતિ અત્થો. અટ્ઠકથાયં પન ‘‘પચ્ચત્ત’’ન્તિ પદં વિવિધવિભત્તિકં હુત્વા આવુત્તિનયેન આવત્તતીતિ દસ્સેતું “**અત્તનાયેવ અત્તની**”તિ વુત્તં. **અવિદિતનિબ્બાના**તિ અપ્પટિલદ્ધનિબ્બાના મિચ્છાપટિપન્નત્તા. પજાનનમ્પિ હિ તદધિગમવસેનેવ વેદિતબ્બં. એતિ ઇટ્ઠભાવેન પવત્તતીતિ **અયો**, સુખં. તપ્પટિક્ખેપેન **અનયો**, દુક્ખં. તદેવ હિતસુખસ્સ બ્યસનતો **બ્યસનં**.

૩૭. **તં દસ્સેન્તો**તિ ભગવાપિ ‘‘અઞ્ઞતિત્થિયો તત્થ સારસઞ્ઞી’’તિ તં દસ્સેન્તો. **આધિપચ્ચભાવેના**તિ આધિપચ્ચસભાવેન. યસ્સ આચરિયવાદસ્સ વસેન પુરિસો ‘‘આચરિયો’’તિ વુચ્ચતિ, સો આચરિયવાદો આચરિયભાવોતિ આહ “**આચરિયભાવં આચરિયવાદ**”ન્તિ. **એત્થા**તિ આચરિયવાદે. **ઇતિ કત્વા**તિ ઇમિના કારણેન. **સો**તિ આચરિયવાદો. “**અગ્ગઞ્ઞં**” **ત્વેવ વુત્તો** અગ્ગઞ્ઞવિસયત્તા. **કેન વિહિત**ન્તિ કેન પકારેન વિહિતં.

તેનાહ “**કેન વિહિતં કિન્તિ વિહિત**”ન્તિ. **બ્રહ્મજાલે**તિ બ્રહ્મજાલસંવણ્ણનાયં (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૨૮). તત્થ હિ વિત્થારતો વુત્તવિધિં ઇધ અતિદિસતિ, પાળિ પન તત્થ ચેવ ઇધ ચ એકસદિસા વાતિ.

૪૧. ખિડ્ડા પદોસિકા મૂલભૂતા એત્થ સન્તીતિ **ખિડ્ડાપદોસિકં**, આચરિયકં. તેનેવાહ “**ખિડ્ડાપદોસિકમૂલક**”ન્તિ. **મનોપદોસિક**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો.

૪૭. યેન વચનેન અબ્ભાચિક્ખન્તિ, તસ્સ અવિજ્જમાનતા નામ અત્થવસેનેવાતિ આહ “**અસંવિજ્જમાનટ્ઠેના**”તિ. **તુચ્છા**, **મુસા**તિ ચ કરણત્થે પચ્ચત્તવચનન્તિ આહ “**તુચ્છેન, મુસાવાદેના**”તિ. વચનસ્સ અન્તોસારં નામ અવિપરીતો અત્થોતિ તદભાવેનાહ “**અન્તોસારવિરહિતેના**”તિ. **અભિઆચિક્ખન્તી**તિ અભિભવિત્વા ઘટ્ટેન્તા કથેન્તિ, અક્કોસન્તીતિ અત્થો. **વિપરીતસઞ્ઞો**તિ અયાથાવસઞ્ઞો. **સુભં વિમોક્ખ**ન્તિ ‘‘સુભ’’ન્તિ વુત્તવિમોક્ખં. **વણ્ણકસિણ**ન્તિ સુનીલકસુપીતકાદિવણ્ણકસિણં. **સબ્બ**ન્તિ યં સુભં, અસુભઞ્ચ વણ્ણકસિણં, તઞ્ચ સબ્બં. **ન અસુભ**ન્તિ અસુભમ્પિ ‘‘અસુભ’’ન્તિ તસ્મિં સમયે ન સઞ્જાનાતિ, અથ ખો ‘‘સુભં’’ ત્વેવ સઞ્જાનાતીતિ અત્થો. **વિપરીતા** અયાથાવગાહિતાય, અયાથાવવાદિતાય ચ.

૪૮. યસ્મા સો પરિબ્બાજકો અવિસ્સટ્ઠમિચ્છાગાહિતાય સમ્મા અપ્પટિપજ્જિતુકામો સમ્માપટિપન્નં વિય મં સમણો ગોતમો, ભિક્ખવો ચ સઞ્જાનન્તૂતિ અધિપ્પાયેન “**તથા ધમ્મં દેસેતુ**”ન્તિઆદિમાહ, તસ્મા વુત્તં “**મયા એતસ્સ...પે॰... વટ્ટતી**”તિ. **મમ્મ**ન્તિ મમ્મપ્પદેસં પીળાજનનટ્ઠાનં. **સુટ્ઠૂ**તિ સક્કચ્ચં. યથા ન વિનસ્સતિ, એવં **અનુરક્ખ**.

વાસનાયાતિ કિલેસક્ખયાવહાય પટિપત્તિયા વાસનાય. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવાતિ.

પાથિકસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૨. ઉદુમ્બરિકસુત્તવણ્ણના

નિગ્રોધપરિબ્બાજકવત્થુવણ્ણના

૪૯. ઉદુમ્બરિકાયાતિ સમ્બન્ધે સામિવચનન્તિ આહ "**ઉદુમ્બરિકાય દેવિયા સન્તકે પરિબ્બાજકારામે**"તિ. ''ઉદુમ્બરિકાય''ન્તિ વા પાઠો, તથા સતિ અધિકરણે એતં ભુમ્મં. અયઞ્હેત્થ અત્થો ઉદુમ્બરિકાય રઞ્ઞો દેવિયા નિબ્બત્તિતો આરામો ઉદુમ્બરિકા, તસ્સં ઉદુમ્બરિકાયં. તેનાહ "**ઉદુમ્બરિકાય દેવિયા સન્તકે**"તિ. તાય હિ નિબ્બત્તિતો તસ્સા સન્તકો. વરણાદિપાઠવસેન ચેત્થ નિબ્બત્તત્થબોધકસ્સ સદ્દસ્સ અદસ્સનં. **સન્ધાનો**તિ ભિન્નાનમ્પિ તેસં સન્ધાપનેન ''સન્ધાનો''તિ એવં લદ્ધનામો. **સંવણ્ણિતો**તિ પસંસિતો. **ઇરિયતી**તિ પવત્તતિ. **અરિયેન ઞાણેના**તિ કિલેસેહિ આરકત્તા અરિયેન લોકુત્તરેન ઞાણેન. **અરિયાય વિમુત્તિયા**તિ સુવિસુદ્ધાય લોકુત્તરફલવિમુત્તિયા.

દિવા-સદ્દો દિન-સદ્દો વિય દિવસપરિયાયો, તસ્સ વિસેસનભાવેન વુચ્ચમાનો દિવા-સદ્દો સવિસેસં દિવસભાગં દીપેતીતિ આહ "**દિવસસ્સ દિવા**"તિઆદિ. યસ્મા સમાપન્નસ્સ ચિત્તં નાનારમ્મણતો પટિસંહતં હોતિ, ઝાનસમઙ્ગી ચ પવિવેકૂપગમનેન સઙ્ગણિકાભાવતો એકાકિયાય નિલીનો વિય હોતિ, તસ્મા વુત્તં "**તતો તતો...પે॰... ગતો**"તિ. મનો ભવન્તિ મનસો વિવટ્ટનિસ્સિતં વડ્ઢિં આવહન્તીતિ **મનોભાવનિયા**તિ આહ "**મનવડ્ઢકાન**"ન્તિઆદિ. **ઉન્નમતિ** ન સઙ્કુચતિ, અલીનઞ્ચ હોતીતિ અત્થો.

૫૧. યાવતાતિ યાવન્તોતિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ "**યત્તકા**"તિ. **તેસ**ન્તિ નિદ્ધારણે સામિવચનં. નિદ્ધારણઞ્ચ કેનચિ વિસેસેન ઇચ્છિતબ્બં. યેહિ ચ ગુણવિસેસેહિ સમન્નાગતા ભગવતો સાવકા ઉપાસકા રાજગહે પટિવસન્તિ, અયઞ્ચ તેહિ સમન્નાગતોતિ ઇમં વિસેસં દીપેતું "**તેસં અબ્ભન્તરો**"તિ વુત્તં. તેનાહ "**ભગવતો કિરા**"તિઆદિ.

૫૨. તેસન્તિ પરિબ્બાજકાનં. **કથાયા**તિ તિરચ્છાનકથાય. **દસ્સનેના**તિ દિટ્ઠિદસ્સનેન. **આકપ્પેના**તિ વેસેન. **કુત્તેના**તિ કિરિયાય. **આચારેના**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્મિં આચરિતબ્બઆચારેન. **વિહારેના**તિ રત્તિન્દિવં વિહરિતબ્બવિહરણેન. **ઇરિયાપથેના**તિ ઠાનાદિઇરિયાપથેન. અઞ્ઞાકારતાય અઞ્ઞતિત્થે નિયુત્તાતિ **અઞ્ઞતિત્થિયા. સઙ્ગન્ત્વા** સમાગન્ત્વા **રાસી હુત્વા** પરેહિ **નિસિન્નટ્ઠાને**. અરઞ્ઞાનિ ચ તાનિ વનપત્થાનિ ચાતિ **અરઞ્ઞવનપત્થાનિ**. તત્થ યં અરઞ્ઞકઙ્ગનિપ્ફાદકં આરઞ્ઞકાનં, તં ''અરઞ્ઞ''ન્તિ વેદિતબ્બં. **વનપત્થ**ન્તિ ગામન્તં અતિક્કમિત્વા મનુસ્સાનં અનુપચારટ્ઠાનં, યત્થ ન કસીયતિ ન વપ્પીયતિ. વુત્તઞ્હેતં ''વનપત્થન્તિ દૂરાનમેતં સેનાસનાનં અધિવચન''ન્તિ ''વનપત્થન્તિ વનસણ્ડાનમેતં સેનાસનાનં, વનપત્થન્તિ ભીસનકાનમેતં, વનપત્થન્તિ સલોમહંસાનમેતં, વનપત્થન્તિ પરિયન્તાનમેતં વનપત્થન્તિ ન મનુસ્સૂપચારાનમેતં સેનાસનાનં અધિવચન''ન્તિ (વિભ॰ ૫૩૧). તેન વુત્તં "**ગામૂપચારતો મુત્તાની**"તિઆદિ. **પન્તાની**તિ પરિયન્તાનિ અતિદૂરાનિ. તેનાહ "**દૂરતરાની**"તિઆદિ. **વિહારૂપચારેના**તિ વિહારસ્સ ઉપચારપ્પદેસેન. **અદ્ધિકજનસ્સા**તિ મગ્ગગામિનો જનસ્સ. **મન્દસદ્દાની**તિ ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દાભાવતો તનુસદ્દાનિ. મનુસ્સેહિ સમાગમ્મ એકજ્ઝં પવત્તિતસદ્દો **નિગ્ઘોસો**, તસ્સ યસ્મા અત્થો દુબ્બિભાવિતો હોતિ, તસ્મા વુત્તં "**અવિભાવિતત્થેન નિગ્ઘોસેના**"તિ. **વિગતવાતાની**તિ વિગતસદ્દાનિ. "**રહસ્સ કરણસ્સ યુત્તાની**"તિ ઇમિનાપિ તેસં ઠાનાનં અરઞ્ઞલક્ખણયુત્તતં, જનવિવિત્તતં, વનવિવિત્તમેવ ચ વિભાવેતિ, તથા "**એકીભાવસ્સ અનુરૂપાની**"તિ ઇમિના.

૫૩. **કેનાતિ** હેતુમ્હિ, સહયોગે ચ કરણવચનન્તિ આહ "**કેન કારણેન કેન પુગ્ગલેન સદ્ધિ**"ન્તિ. એકોપિ હિ વિભત્તિનિદ્દેસો અનેકત્થવિભાવનો હોતિ, તથા તદ્ધિતત્થપદસમાહારેતિ.

સંસન્દનન્તિ આલાપસલ્લાપવસેન કથાસંસન્દનં. **ઞાણબ્યત્તભાવન્તિ** બ્યત્તઞાણભાવં, સો પન પરસ્સ વચને ઉત્તરદાનવસેન, પરેન વા વુત્તઉત્તરે પચ્ચુત્તરદાનવસેન સિયાતિ આહ "**ઉત્તરપચ્ચુત્તરનયેના**"તિ. યો હિ પરસ્સ વચનં તિપુક્ખલેન નયેન રૂપેતિ, તથા પરસ્સ રૂપનવચનં જાતિભાવં આપાદેતિ, તસ્સ તાદિસં વચનસભાવં ઞાણવેય્યત્તિયં વિભાવેતિ પાકટં કરોતીતિ. **સુઞ્ઞાગારેસુ નદ્ધાતિ** સુઞ્ઞાગારેસુ નિવાસેસુ નદ્ધા વિનદ્ધા અભાવં ગતા. **નાસ્સ પઞ્ઞા નસ્સેય્ય** તેહિ તેહિ કતપુચ્છનપટિપુચ્છનનિમિત્તં નાનાપટિભાનુપ્પત્તિયા વિસારમાપન્નં પુચ્છિતં પઞ્હં વિસ્સજ્જેતું અસમત્થતાય. **ઓરોધેય્યામાતિ** નિરુસ્સાહં વિય કરોન્તા અવરોધેય્યામ, તં પરસ્સ ઓરોધનં વાદજાલેન વિનન્ધનં વિય હોતીતિ આહ "**વિનન્ધેય્યામા**"તિ . તદત્થં તેન તુચ્છકુમ્ભિનિદસ્સનં કતં, તં બ્યતિરેકમુખેન દસ્સેતું "**પૂરિતઘટો હી**"તિઆદિ વુત્તં.

બલં દીપેન્તોતિ અભૂતમેવ અત્તનો ઞાણબલં પકાસેન્તો. **અસમ્ભિન્નન્તિ** જાતિસમ્ભેદાભાવેન અસમ્ભિન્નં. અઞ્ઞજાતિસમ્ભેદે સતિ અસ્સતરસ્સ અસ્સસ્સ જાતભાવો વિય સીહસ્સપિ સીહથામાભાવો સિયાતિ આહ "**અસમ્ભિન્નકેસરસીહ**"ન્તિ. **ઠાનસો વાતિ** તઙ્ખણે એવ.

૫૪. ''સુમાગધા નામ નદી''તિ કેચિ, તં મિચ્છાતિ દસ્સેન્તો ''સુમાગધા નામ પોક્ખરણી''તિ વત્વા તસ્સા પોક્ખરણિભાવસ્સ સુત્તન્તરે આગતતં દસ્સેતું "**યસ્સા તીરે**"તિઆદિ વુત્તં. મોરાનં નિવાપો એત્થાતિ **મોરનિવાપો**. બ્યધિકરણાનમ્પિ હિ પદાનં બાહિરત્થસમાસો હોતિયેવ યથા ''ઉરસિલોમો''તિ. અથ વા નિવુત્થં એત્થાતિ **નિવાપો**, મોરાનં નિવાપો **મોરનિવાપો**, મોરાનં નિવાપદિન્નટ્ઠાનં. તેનાહ "**યત્થ મોરાન**"ન્તિઆદિ. યસ્મા નિગ્રોધો તપોજિગુચ્છવાદો, સાસને ચ ભિક્ખૂ અત્તકિલમથાનુયોગં વજ્જેત્વા ભાવનાનુયોગેન પરમસ્સાસપ્પત્તે વિહરન્તે પસ્સતિ, તસ્મા ''કથં નુ ખો સમણો ગોતમો કાયકિલમથેન વિનાવ સાવકે વિનેતી''તિ સઞ્જાતસન્દેહો ''કો નામ સો''તિઆદિના ભગવન્તં પુચ્છિ. અસ્સસતિ અનુસઙ્કિતપરિસઙ્કિતો હોતિ એતેનાતિ **અસ્સાસો**, પીતિસોમનસ્સન્તિ આહ "**અસ્સાસપ્પત્તાતિ તુટ્ઠિપ્પત્તા સોમનસ્સપ્પત્તા**"તિ. અધિકો સેટ્ઠો આસયો નિસ્સયો **અજ્ઝાસયોતિ** આહ "**ઉત્તમનિસ્સયભૂત**"ન્તિ. આદિભૂતં પુરાતનં સેટ્ઠચરિયં **આદિબ્રહ્મચરિયં**, લોકુત્તરમગ્ગન્તિ અત્થો. તથા હેસ સબ્બબુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધસાવકેહિ તેનેવ આકારેન અધિગતો. તેનાહ "**પુરાણ...પે૰... અરિયમગ્ગ**"ન્તિ. તથા હિ તં ભગવા ''અદ્દસ પુરાણં મગ્ગં પુરાણમઞ્જસ''ન્તિ અવોચ. **પૂરેત્વા** ભાવનાપારિપૂરિવસેન. ''પૂરેત્વા''તિ વા ઇદં ''અજ્ઝાસયં આદિબ્રહ્મચરિય''ન્તિ એત્થ પાઠસેસોતિ વદન્તિ. ''અજ્ઝાસયં આદિબ્રહ્મચરિયં પટિજાનન્તિ અસ્સાસપ્પત્તા''તિ એવં વા એત્થ યોજના.

તપોજિગુચ્છાવાદવણ્ણના

૫૫. પકતા હુત્વા વિચ્છિન્ના **વિપ્પકતાતિ** આહ "**અનિટ્ઠિતાવ હુત્વા ઠિતા**"તિ.

૫૬. **વીરિયેન પાપજિગુચ્છનવાદોતિ** લૂખપટિપત્તિસાધનેન વીરિયેન અત્તતણ્હાવિનોદનવસેન પાપકસ્સ જિગુચ્છનવાદો. જિગુચ્છતીતિ **જિગુચ્છો**, તબ્ભાવો **જેગુચ્છં**, અધિકં જેગુચ્છં અધિજેગુચ્છં, અતિવિય પાપજિગુચ્છનં, તસ્મિં **અધિજેગુચ્છે**. કાયદળ્હીબહુલં તપતીતિ **તપો**, અત્તકિલમથાનુયોગવસેન પવત્તં વીરિયં, તેન કાયદળ્હીબહુલતાનિમિત્તસ્સ પાપસ્સ જિગુચ્છનં, વિરજ્જનમ્પિ **તપોજિગુચ્છાતિ** આહ "**વીરિયેન**

પાપજિગુચ્છા"તિ. ઘાસચ્છાદનસેનાસનતણ્હાવિનોદનમુખેન અત્તસ્નેહવિરજ્જનન્તિ અત્થો. ઉપરિ વુચ્ચમાનેસુ નાનાકારેસુ અચેલકાદિવતેસુ એકજ્ઝં સમાદિન્નાનં પરિસોધનમેવેત્થ **પારિપૂરણં** , ન સબ્બેસં અનવસેસતો સમાદાનં તસ્સ અસમ્ભવતોતિ આહ "**પરિપુણ્ણાતિ પરિસુદ્ધા**"તિ. **પરિસોધન**ઞ્ચ નેસં સકસમયસિદ્ધેન નયેન પટિપજ્જનમેવ. વિપરિયાયેન અપરિસુદ્ધતા વેદિતબ્બા.

૫૭. "**એકં પઞ્હમ્પિ ન કથેતી**"તિ પઠમં અત્તના પુચ્છિતપઞ્હસ્સ અકથિતત્તા વુત્તં.

તપનિસ્સિતકોતિ અત્તકિલમથાનુયોગસઞ્ઞિતં તપં નિસ્સાય સમાદાય વત્તનકો. **સીહનાદે**તિ સીહનાદસુત્તવણ્ણનાયં. યસ્મા તત્થ વિત્થારિતનયેન વેદિતબ્બાનિ, તસ્મા તસ્સા અત્થપ્પકાસનાય વુત્તનયેનપિ વેદિતબ્બાનિ.

ઉપક્કિલેસવણ્ણના

૫૮. "સમ્મા આદિયતી"તિ વત્વા **સમ્મા આદિયન**ઞ્ચસ્સ દળ્હગ્ગાહો એવાતિ આહ "**દળ્હં ગણ્હાતી**"તિ. "સાસનાવચરેનાપિ દીપેતબ્બ"ન્તિ વત્વા તં દસ્સેતું "**એકચ્ચો હી**"તિઆદિ વુત્તં, તેન ધુતઙ્ગધરતામત્તેન અત્તમનતા, પરિપુણ્ણસઙ્કપ્પતા સમ્માપટિપત્તિયા ઉપક્કિલેસોતિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ, ન યથાવુત્તતપસમાદાનધુતઙ્ગધરતાનં સતિપિ અનિય્યાનિકત્તે સદિસતન્તિ દટ્ઠબ્બં.

"**દુવિધસ્સાપી**તિ 'અત્તમનો હોતિ પરિપુણ્ણસઙ્કપ્પો'તિ ચ એવં ઉપક્કિલેસભેદેન વુત્તસ્સ દુવિધસ્સાપિ તપસ્સિનો"તિ કેચિ. યસ્મા પન અટ્ઠકથાયં સાસનિકવસેનાપિ અત્થો દીપિતો, તસ્મા બાહિરકસ્સ, સાસનિકસ્સ ચાતિ એવં દુવિધસ્સાપિ તપસ્સિનોતિ અત્થો વેદિતબ્બો. તથા ચેવ હિ ઉપરિપિ અત્થવણ્ણનં વક્ખતીતિ. **એત્તાવતા**તિ યદિદં "કો અઞ્ઞો મયા સદિસો"તિ એવં અતિમાનસ્સ, અનિટ્ઠિતકિચ્ચસ્સેવ ચ "અલમેત્તાવતા"તિ એવં અતિમાનસ્સ ચ ઉપ્પાદનં, એત્તાવતા.

ઉક્કંસતીતિ ઉક્કટ્ઠં કરોતિ. **ઉક્ખિપતી**તિ અઞ્ઞેસં ઉપરિ ખિપતિ, પગ્ગણ્હાતીતિ અત્થો. **પરં સંહારેતી**તિ પરં સંહરં નિહીનં કરોતિ. **અવક્ખિપતી**તિ અધો ખિપતિ, અવમઞ્ઞતીતિ અત્થો.

માનમદકરણેનાતિ માનસઞ્ઞિતસ્સ મદસ્સ કરણેન ઉપ્પાદનેન. **મુચ્છિતો હોતી**તિ મુચ્છાપન્નો હોતિ, સા પન મુચ્છાપત્તિ અભિજ્ઝાસીલબ્બતપરામાસકાયગન્થેહિ ગધિતચિત્તતા, તત્થ ચ અતિલગ્ગભાવોતિ આહ "**ગધિતો અજ્ઝોસન્નો**"તિ. **પમજ્જન**ઞ્ચેત્થ પમજ્જનમેવાતિ આહ "**પમાદમાપજ્જતી**"તિ. કેવલં ધુતઙ્ગસુદ્ધિકો હુત્વા કમ્મટ્ઠાનં અનનુયુઞ્જન્તો તાય એવ ધુતઙ્ગસુદ્ધિકતાય અત્તુક્કંસનાદિવસેન પવત્તેય્યાતિ દસ્સેતું "**સાસને**"તિઆદિ વુત્તં. તેનાહ "**ધુતઙ્ગમેવ…પે॰… પચ્ચેતી**"તિ.

૫૯. **તેયેવ** પચ્ચયા. **સુટ્ઠુ કત્વા પટિસઙ્ખરિત્વા લદ્ધા**તિ આદરગારવયોગેન સક્કચ્ચં અભિસઙ્ખરિત્વા દાનવસેન ઉપનયવસેન લદ્ધા. **વણ્ણભણન**ન્તિ ગુણકિત્તનં. **અસ્સા**તિ તપસ્સિનો.

૬૦. **વોદાસ**ન્તિ બ્યાસનં, વિભજ્જનન્તિ અત્થો. તં પનેત્થ વિભજ્જનં દ્વિધા ઇચ્છિતન્તિ આહ "**દ્વેભાગં આપજ્જતી**"તિ. **દ્વે ભાગે કરોતિ** રુચ્ચનારુચ્ચનવસેન . **ગેધજાતો**તિ સઞ્જાતગેધો. **મુચ્છનં** નામ સતિવિપ્પવાસેનેવ હોતિ, ન સતિયા સતીતિ આહ "**સમુટ્ઠસ્સતી**"તિ. **આદીનવમત્તમ્પી**તિ ગધિતાદિભાવેન પરિભોગે આદીનવમત્તમ્પિ

ન પસ્સતિ. મત્તઞ્ઞુતાતિ પરિભોગે મત્તઞ્ઞુતા. **પચ્ચવેક્ખણપરિભોગમત્તમ્પી**તિ પચ્ચવેક્ખણમત્તેન પરિભોગમ્પિ એકવારં પચ્ચવેક્ખિત્વાપિ પરિભુઞ્જનમ્પિ **ન કરોતિ**.

૬૧. **વિચક્કસઞ્ઞાના**તિ વિપુલતમચક્કસઞ્ઞાના. સબ્બસ્સ ભુઞ્જનતો અયોકૂટસદિસા દન્તા એવ **દન્તકૂટં. અપસાદેતી**તિ પસાદેતિ. **અચેલકાદિવસેના**તિ અચેલકવતાદિવસેન. **લૂખાજીવિ**ન્તિ સલ્લેખપટિપત્તિયા લૂખજીવિકં.

૬૨. **તપં કરોતી**તિ ભાવનામનસિકારલક્ખણં તપં ચરતિ ચરન્તો વિય હોતિ. **ચઙ્કમં ઓતરતિ** ભાવનં અનુયુઞ્જન્તો વિય. **વિહારઙ્ગણં સમ્મજ્જતિ** વત્તપટિપત્તિં પૂરેન્તો વિય.

''આદસ્સયમાનો''તિ વા પાઠો.

કિઞ્ચિ વજ્જન્તિ કિઞ્ચિ કાયિકં વા વાચસિકં વા દોસં. **દિટ્ઠિગત**ન્તિ વિપરીતદસ્સનં. **અરુચ્ચમાન**ન્તિ અત્તનો સિદ્ધન્તે પટિક્ખિત્તભાવેન અરુચ્ચમાનં. **રુચ્ચતિ મે**તિ ''કપ્પતિ મે''તિ **વદતિ. અનુજાનિતબ્બ**ન્તિ તચ્છાવિપરીતભૂતભાવેન ''એવમેત''ન્તિ અનુજાનિતબ્બં. સવનમનોહારિતાય ''સાધુ સુટ્ઠૂ''તિ **અનુમોદિતબ્બં**.

૬૩. કુજ્ઝનસીલતાય **કોધનો**. વુત્તલક્ખણો ઉપનાહો એતસ્સ અત્થીતિ **ઉપનાહી**. એવંભૂતો ચ તંસમઙ્ગી હોતીતિ ''**સમન્નાગતો હોતી**''તિ વુત્તં. એસ નયો ઇતો પરેસુપિ.

અયં પન વિસેસો – ઇસ્સતિ ઉસૂયતીતિ **ઉસ્સુકી**. સઠનં અસન્તગુણસમ્ભાવનં **સઠો**, સો એતસ્સ અત્થીતિ **સઠો**. સન્તદોસપટિચ્છાદનસભાવા **માયા**, માયા એતસ્સ અત્થીતિ **માયાવી**. ગરુટ્ઠાનિયાનમ્પિ પણિપાતાકરણલક્ખણં થમ્ભનં **થદ્ધં**, તમેત્થ અત્થીતિ **થદ્ધો**. ગુણેહિ સમાનં, અધિકઞ્ચ અતિક્કમિત્વા નિહીનં કત્વા મઞ્ઞનસીલતાય **અતિમાની**. અસન્તગુણસમ્ભાવનત્થિકતાસઙ્ખાતા પાપા લામકા ઇચ્છા એતસ્સાતિ **પાપિચ્છો**. મિચ્છા વિપરીતા દિટ્ઠિ એતસ્સાતિ **મિચ્છાદિટ્ઠિકો**. ''ઇદમેવ સચ્ચં, મોઘમઞ્ઞ''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧૮૭, ૨૦૨, ૪૨૭; ૩.૨૭, ૨૯; ઉદા॰ ૫૫; મહાનિ॰ ૨૦; નેત્તિ॰ ૫૮) એવં અત્તના અત્તાભિનિવિટ્ઠતાય સતા દિટ્ઠિ **સન્દિટ્ઠિ**, તમેવ પરામસતીતિ **સન્દિટ્ઠિપરામાસી**. અટ્ઠકથાયં પન ''સયં દિટ્ઠિ સન્દિટ્ઠી''તિ વત્થુવસેન અત્થો વુત્તો. આ બાળ્હં વિય ધીયતીતિ **આધાન**ન્તિ આહ ''**દળ્હં સુટ્ઠુ ઠપિત**''ન્તિ. યથાગહિતં ગાહં પટિનિસ્સજ્જનસીલો **પટિનિસ્સગ્ગી**, તપ્પટિક્ખેપેન **દુપ્પટિનિસ્સગ્ગી**. પટિસેધત્થો હિ અયં **દુ**-સદ્દો યથા ''દુપ્પઞ્ઞો, (મ॰ નિ॰ ૧.૪૪૯) દુસ્સીલો''તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૨૧૩; ૧૦.૭૫; પારા॰ ૧૯૫; ધ॰ પ॰ ૩૦૮) ચ.

પરિસુદ્ધપપટિકપ્પત્તકથાવણ્ણના

૬૪. **ઇધ નિગ્રોધ તપસ્સી**તિ યથાનુક્કન્તં પુરિમપાળિં નિગમનવસેન એકદેસેન દસ્સેતિ. તેનાહ ''**એવં ભગવા**''તિઆદિ. **ગહિતલદ્ધિ**ન્તિ ''અચેલકાદિભાવો સેય્યો, તેન ચ સંસારસુદ્ધિ હોતી''તિ એવં ગહિતલદ્ધિં. **રક્ખિતં તપ**ન્તિ તાય લદ્ધિયા સમાદિયિત્વા રક્ખિતં અચેલકવતાદિતપં. ''**સબ્બમેવ સંકિલિટ્ઠ**''ન્તિ ઇમિના યં વક્ખતિ **પરિસુદ્ધપાળિવણ્ણનાયં** ''લૂખતપસ્સિનો ચેવ ધુતઙ્ગધરસ્સ ચ વસેન યોજના વેદિતબ્બા''તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૬૪), તસ્સ પરિકપ્પિતરૂપસ્સ લૂખસ્સ તપસ્સિનોતિ અયમેત્થ અધિપ્પાયોતિ દસ્સેતિ. ''**પરિસુદ્ધપાળિદસ્સનત્થ**''ન્તિ ચ ઇમિના તિત્થિયાનં વસેન પાળિ ચેવેત્થ લબ્ભતિ, ન પન તદત્થોતિ દસ્સેતિ.

વુત્તવિપક્ખવસેનાતિ વુત્તસ્સ અત્થસ્સ પટિપક્ખવસેન, પટિક્ખેપવસેનાતિ અત્થો. **તસ્મિં ઠાને**તિ હેતુઅત્થે ભુમ્મન્તિ તસ્સ હેતુઅત્થેન કરણવચનેન અત્થં દસ્સેન્તો "**એવં સો તેના**"તિઆદિમાહ. **ઉત્તરિ વાયમમાનો**તિ યથાસમાદિન્નેહિ ધુતધમ્મેહિ અપરિતુટ્ઠો, અપરિયોસિતસઙ્કપ્પો ચ હુત્વા ઉપરિ ભાવનાનુયોગવસેન સમ્માવાયામં કરોન્તો.

૬૯. **ઇતો પર**ન્તિ ઇતો યથાવુત્તનયતો પરં. **અગ્ગભાવં વા સારભાવં વા**તિ તપોજિગુચ્છાય અગ્ગભાવં વા સારભાવં વા **અજાનન્તો**. ''અયમેવસ્સ અગ્ગભાવો સારભાવો''તિ મઞ્ઞમાનો "**અગ્ગપ્પત્તા, સારપ્પત્તા ચા**"**તિ આહ**.

પરિસુદ્ધતચપ્પત્તાદિકથાવણ્ણના

૭૦. યમનં સંયમનં **યામો**, હિંસાદીનં અકરણવસેન ચતુબ્બિધો યામોવ **ચાતુયામો**, સો એવ સંવરો, તેન સંવુતો ગુત્તસબ્બદ્વારો **ચાતુયામસંવરસંવુતો**. તેનાહ "**ચતુબ્બિધેન સંવરેન પિહિતો**"તિ. **અતિપાતનં** હિંસનન્તિ આહ "**પાણં ન હનતી**"તિ. લોભચિત્તેન ભાવિતં સમ્ભાવિતન્તિ કત્વા **ભાવિતં નામ પઞ્ચ કામગુણા**. અયઞ્ચ તેસુ તેસંયેવ સમુદાચારો મઞ્ઞોટ્ઠાપકં વિયાતિ આહ "**તેસં સઞ્ઞાયા**"તિ.

એતન્તિ અભિહરણં, હીનાય અનાવત્તનઞ્ચ. તેનાહ "**સો અભિહરતીતિ આદિલક્ખણ**"ન્તિ. **અભિહરતી**તિ અભિબુદ્ધિં નેતિ. તેનાહ "**ઉપરૂપરિ વડ્ઢેતી**"તિ. ચક્કવત્તિનાપિ પબ્બજિતસ્સ અભિવાદનાદિ કરીયતેવાતિ પબ્બજ્જા સેટ્ઠા ગુણવિસેસયોગતો, દોસવિરહિતતો ચ, યતો સા પણ્ડિતપઞ્ઞત્તા વુત્તા. ગિહિભાવો પન નિહીનો તદ્ભયાભાવતોતિ આહ "**હીનાય ગિહિભાવત્થાયા**"તિ.

૭૧. **તચપ્પત્તા**તિ તચં પત્તા, તચસદિસા હોતીતિ અત્થો.

૭૪. **તિત્થિયાનં વસેના**તિ તિત્થિયાનં સમયવસેન. **નેસ**ન્તિ તિત્થિયાનં. **ત**ન્તિ દિબ્બચક્ખું. **સીલસમ્પદા**તિ સબ્બાકારસમ્પન્નં ચતુપારિસુદ્ધિસીલં. **તચસારસમ્પત્તિતો**તિ તચતપોજિગુચ્છાયાસારસમ્પત્તિતો. **વિસેસભાવ**ન્તિ વિસેસસભાવં.

અચેલકપાળિમત્તમ્પીતિ અચેલકપાળિઆગતત્થમત્તમ્પિ **નત્થિ**, તસ્મા મયં અનસ્સામ વિનટ્ઠાતિ અત્થો. **અ**-કારો વા નિપાતમત્તં, **નસ્સામા**તિ વિનસ્સામ. **કુતો પરિસુદ્ધપાળી**તિ કુતો એવ અમ્હેસુ પરિસુદ્ધપાળિઆગતપટિપત્તિ. એસ નયો સેસેસુપિ. **સુતિવસેનાપી**તિ સોતપથાગમનમત્તેનાપિ **ન જાનામ**.

નિગ્રોધસ્સપજ્ઝાયનવણ્ણના

૭૫. **અસ્સા**તિ સન્ધાનસ્સ ગહપતિસ્સ. **કક્ખળ**ન્તિ ફરુસં. **દુરાસદવચન**ન્તિ અવત્તબ્બવચનં. યસ્મા ફરુસવચનં યં ઉદ્દિસ્સ પયુત્તં, તસ્મિં ખમાપિતે ખમાપકસ્સ પટિપાકતિકં હોતિ, તસ્મા "**અયં મયી**"તિઆદિ વુત્તં.

૭૬. **બોધત્થાય ધમ્મં દેસેતિ**, ન અત્તનો બુદ્ધભાવઘોસનત્થાય. **વાદત્થાયા**તિ પરવાદભઞ્જનવાદત્થાય. **રાગાદિસમનત્થાય ધમ્મં દેસેતિ**, ન અન્તેવાસિકમ્યતાય. **ઓઘનિત્થરણત્થાયા**તિ ચતુરોઘનિત્થરણત્થાય ધમ્મં

દેસેતિ સબ્બસો ઓરપારાતિણ્ણમાવહત્તા દેસનાય. **સબ્બકિલેસપરિનિબ્બાનત્થાય ધમ્મં દેસેતિ** કિલેસાનં લેસેનપિ દેસનાય અપરામટ્ઠભાવતો.

બ્રહ્મચરિયપરિયોસાનાદિવણ્ણના

૭૭. **ઇદં સબ્બમ્પી**તિ સત્તવસ્સતો પટ્ઠાય યાવ ''સત્તાહ''ન્તિ પદં, ઇદં સબ્બમ્પિ વચનં. **અસઠો પન અમાયાવી ઉજુજાતિકો** તિક્ખપઞ્ઞો ઉગ્ઘટિતઞ્ઞૂતિ અધિપ્પાયો. સો હિ તંમુહુત્તેનેવ અરહત્તં પત્તું સક્ખિસ્સતીતિ. **વઙ્કવઙ્કો**તિ કાયવઙ્કાદીહિપિ વઙ્કેહિ વઙ્કો જિમ્હો કુટિલો. ''**સઠં પનાહં અનુસાસિતું ન સક્કોમી**''તિ ન ઇદં ભગવા કિલાસુભાવેનેવ વદતિ, અથ ખો તસ્સ અભાજનભાવેનેવ.

૭૮. **પકતિયા આચરિયો**તિ યો એવ તુમ્હાકં ઇતો પુબ્બે પકતિયા આચરિયો અહોસિ, સો એવ ઇદાનિપિ પુબ્બાચિણ્ણવસેન આચરિયો હોતુ, ન મયં તુમ્હે અન્તેવાસિકે કાતુકામાતિ અધિપ્પાયો. **ન મયં તુમ્હાકં ઉદ્દેસેન અત્થિકા**, ધમ્મતન્તિ મેવ પન તુમ્હે ઞાપેતુકામમ્હાતિ અધિપ્પાયો. **આજીવતો**તિ જીવિકાય વુત્તિતો. **અકુસલાતિ કોટ્ઠાસં પત્તા**તિ અકુસલાતિ તં તં કોટ્ઠાસતંયેવ ઉપગતા. **કિલેસદરથસમ્પયુત્તા**તિ કિલેસદરથસહિતા તંસમ્બન્ધનતો . જાતિજરામરણાનં હિતાતિ **જાતિજરામરણિયા**. સંકિલેસો એત્થ અત્થિ, સંકિલેસે વા નિયુત્તાતિ **સંકિલેસિકા**. **વોદાનં** વુચ્ચતિ વિસુદ્ધિ, તસ્સ પચ્ચયભૂતત્તા **વોદાનિયા**. તથાભૂતા ચેતે વોદાપેન્તીતિ આહ ''**સત્તે વોદાપેન્તી**''તિ. સિખાપ્પત્તા પઞ્ઞાય પારિપૂરિવેપુલ્લતા મગ્ગફલવસેનેવ ઇચ્છિતબ્બાતિ આહ ''**મગ્ગપઞ્ઞા... પે॰... વેપુલ્લત**''ન્તિ. **ઉભોપિ વા એતાનિ** પારિપૂરિવેપુલ્લાનિ. યા હિ તસ્સ પારિપૂરી, સા એવ વેપુલ્લતાતિ. **તતો**તિ સંકિલેસધમ્મપ્પહાનવોદાનધમ્માભિબુદ્ધિહેતુ.

૭૯. ''**યથા મારેના**''તિ નયિદં નિદસ્સનવસેન વુત્તં, અથ ખો તથાભાવકથનમેવાતિ દસ્સેતું ''**મારો કિરા**''તિઆદિ વુત્તં. **અથા**તિ મારેન તેસં પરિયુટ્ઠાનપ્પત્તિતો પચ્છા અઞ્ઞાસીતિ યોજના. કસ્મા પન ભગવા પગેવ ન અઞ્ઞાસીતિ? અનાવજ્જિતત્તા. **મારં પટિબાહિત્વા**તિ મારેન તેસુ કતં પરિયુટ્ઠાનં વિધમેત્વા, ન તેસં સતિ પયોજને બુદ્ધાનં દુક્કરં. **સો**તિ મગ્ગફલુપ્પત્તિહેતુ. **તેસં** પરિબ્બાજકાનં.

કુટ્ઠાતિ પરિયુટ્ઠાનવસેન કુટ્ઠા. **યત્રા**તિ નિદ્ધારણે ભુમ્મન્તિ આહ ''**યેસૂ**''તિ. **અઞ્ઞાણત્થ**ન્તિ આજાનનત્થં, ઉપસગ્ગમત્તઞ્ચેત્થ **આ**-કારોતિ આહ ''**જાનનત્થ**''ન્તિ, વીમંસનત્થન્તિ અત્થો. **ચિત્તં નુપ્પન્ન**ન્તિ ''જાનામ તાવસ્સ ધમ્મ''ન્તિ આજાનનત્થં ''બ્રહ્મચરિયં ચરિસ્સામા''તિ એકસ્મિં દિવસે એકવારમ્પિ તેસં ચિત્તં નુપ્પન્નં. સત્તાહો પન વુચ્ચમાનો એતેસં કિં કરિસ્સતીતિ યોજના. **સત્તાહં પૂરેતુ**ન્તિ સત્તાહં બ્રહ્મચરિયં પૂરેતું, બ્રહ્મચરિયવસેન વા સત્તાહં પૂરેતુન્તિ અત્થો. **પરવાદભિન્દન**ન્તિ પરવાદમદ્દનં. **સકવાદસમુસ્સાપન**ન્તિ સકવાદપગ્ગણ્હનં. **વાસનાયા**તિ સચ્ચસમ્પટિવેધવાસનાય. **નેસ**ન્તિ ચ પકરણવસેન વુત્તં. તદઞ્ઞેસમ્પિ હિ ભગવતો સમ્મુખા, પરમ્પરાય ચ દેવમનુસ્સાનં સુણન્તાનં વાસનાય પચ્ચયો એવાતિ. યં પનેત્થ અત્થતો ન વિભત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવાતિ.

ઉદુમ્બરિકસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૩. ચક્કવત્તિસુત્તવણ્ણના

અત્તદીપસરણતાવણ્ણના

૮૦. **ઉત્તાનં** વુચ્ચતિ પાકટં, તપ્પટિક્ખેપેન **અનુત્તાનં** અપાકટં, પટિચ્છન્નં, અપચુરં, દુવિઞ્ઞેય્યઞ્ચ. અનુત્તાનાનં પદાનં વણ્ણના **અનુત્તાનપદવણ્ણના**. ઉત્તાનપદવણ્ણનાય પયોજનાભાવતો **અનુત્તાન**ગ્ગહણં. “**માતુલા**”તિ ઇત્થિલિઙ્ગવસેન લદ્ધનામો એકો રુક્ખો, તસ્સા આસન્નપ્પદેસે માપિતત્તા નગરમ્પિ ‘‘માતુલા’’ ત્વેવ પઞ્ઞાયિત્થ. તેન વુત્તં “**માતુલાયન્તિ એવં નામકે નગરે**”તિ. **અવિદૂરે**તિ તસ્સ નગરસ્સ અવિદૂરે.

કામઞ્ચેત્થ સુત્તે ‘‘ભૂતપુબ્બં, ભિક્ખવે, રાજા દળ્હનેમિ નામ અહોસી’’તિઆદિના અતીતવંસદીપિકા કથા આદિતો પટ્ઠાય આગતા, ‘‘અટ્ઠતેય્યવસ્સસતાયુકાનં મનુસ્સાનં વસ્સસતાયુકા પુત્તા ભવિસ્સન્તી’’તિઆદિના પન સવિસેસં અનાગતત્થપટિસંયુત્તા કથા આગતાતિ વુત્તં “**અનાગતવંસદીપિકાય સુત્તન્તકથાયા**”તિ. અનાગતત્થદીપનઞ્હિ અચ્છરિયં, તત્થાપિ અનાગતસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ પટિપત્તિકિત્તનં અચ્છરિયતમં. **સમાગમેના**તિ સન્નિપાતેન.

“**ભત્તગ્ગં અમનાપ**”ન્તિઆદિ કેવલં તેસં પરિવિતક્કમત્તં. **અમનાપ**ન્તિ અમનુઞ્ઞં. બુદ્ધેસુ કતો અપ્પકોપિ અપરાધો અપ્પકો કારો વિય ગરુતરવિપાકોતિ આહ “**બુદ્ધેહિ સદ્ધિં…પે॰… સદિસં હોતી**”તિ. **તત્રા**તિ તસ્મિં માતુલનગરસ્સ સમીપે, તસ્સં વા પરિસાયં.

અત્તદીપાતિ એત્થ કામં યો પરો ન હોતિ, સો અત્તાતિ સસન્તાનો ‘‘અત્તા’’તિ વુચ્ચતિ, હિતસુખેસિભાવેન પન અત્તનિબ્બિસેસત્તા ધમ્મો ઇધ “**અત્તા**”તિ અધિપ્પેતો. તેનાહ “**અત્તા નામ લોકિયલોકુત્તરો ધમ્મો**”તિ. દ્વિધા આપો ગતો એત્થાતિ **દીપો**, ઓઘેન અનજ્ઝોત્થતો ભૂમિભાગો. ઇધ પન કામોઘાદીહિ અનજ્ઝોત્થરણીયત્તા દીપો વિયાતિ **દીપો**, અત્તા દીપો પતિટ્ઠા એતેસન્તિ **અત્તદીપા**. તેનાહ “**અત્તાનં દીપ**”ન્તિઆદિ. દીપભાવો ચેત્થ પટિસરણતાતિ આહ “**ઇદં તસ્સેવ વેવચન**”ન્તિ. **અઞ્ઞસરણપટિક્ખેપવચન**ન્તિ અઞ્ઞસરણભાવપટિક્ખેપવચનં. ઇદઞ્હિ ન અઞ્ઞં સરણં કત્વા વિહરણસ્સેવ પટિક્ખેપવચનં, અથ ખો અઞ્ઞસ્સ સરણસભાવસ્સેવ પટિક્ખેપવચનં તપ્પટિક્ખેપે ચ તેન ઇતરસ્સાપિ પટિક્ખેપસિદ્ધિતો. તેનાહ “**ન હી**”તિઆદિ. ઇદાનિ તમેવત્થં સુત્તન્તરેન સાધેતું “**વુત્તમ્પિ ચેત**”ન્તિઆદિ. યદિ એત્થ પાકતિકો અત્તા ઇચ્છિતો, કથં તસ્સ દીપસરણભાવો, તસ્મા અધિપ્પાયિકો એત્થ અત્તા ભવેય્યાતિ પુચ્છતિ “**કો પનેત્થ અત્તા નામા**”તિ. ઇતરો યથાધિપ્પેતં અત્તાનં દસ્સેન્તો “**લોકિયલોકુત્તરો ધમ્મો**”તિ. દુતિયવારોપિ પઠમવારસ્સેવ પરિયાયભાવેન દેસિતોતિ દસ્સેતું “**તેનાહા**”તિઆદિ વુત્તં.

ગોચરેતિ ભિક્ખૂનં ગોચરટ્ઠાનભૂતે. તેનાહ “**ચરિતું યુત્તટ્ઠાને**”તિ. **સકે**તિ કથં પનાયં ભિક્ખૂનં સકોતિ આહ “**પેત્તિકે વિસયે**”તિ. પિતિતો સમ્માસમ્બુદ્ધતો આગતત્તા ‘‘અયં તુમ્હાકં ગોચરો’’તિ તેન ઉદ્દિટ્ઠત્તા **પેત્તિકે વિસયે**તિ. **ચરન્ત**ન્તિ સામિઅત્થે ઉપયોગવચનન્તિ આહ “**અયમેવત્થો**”તિ, ચરન્તાનન્તિ ચ અત્થો, તેનાયં વિભત્તિવિપલ્લાસેનપિ વચનવિપલ્લાસેનપીતિ દસ્સેતિ. કિલેસમારસ્સ ઓતારાલાભેનેવ ઇતરમારાનમ્પિ ઓતારાલાભો વેદિતબ્બો. **અયં પનત્થો**તિ ગોચરે ચરણં સન્ધાયાહ, વત્થુ પન બ્યતિરેકમુખેન આગતં.

સકુણે હન્તીતિ **સકુણગ્ઘિ**, મહાસેનસકુણો. **અજ્ઝપ્પત્તાતિ** અભિભવનવસેન પત્તા ઉપગતા. **ન મ્યાયન્તિ** મે અયં સકુણગ્ઘિ નાલં **અભવિસ્સ. નઙ્ગલકટ્ઠકરણન્તિ** નઙ્ગલેન કસિતપ્પદેસો. **લેડ્ડુટ્ઠાનન્તિ** લેડ્ડૂનં ઉટ્ઠપિતટ્ઠાનં. **સકે બલેતિ** અત્તનો બલહેતુ. **અપત્થદ્ધાતિ** અવગાળ્હત્થમ્ભા સઞ્જાતત્થમ્ભા. **અસ્સરમાનાતિ** અવ્હાયન્તી.

મહન્તં લેડ્ડુન્તિ નઙ્ગલેન ભિન્નટ્ઠાને સુક્ખતાય તિખિણસિઙ્ગઅયોઘનસદિસં મહન્તં લેડ્ડું. **અભિરુહિત્વાતિ** તસ્સ અધોભાગેન અત્તના પવિસિત્વા નિલીનયોગ્ગપ્પદેસં સલ્લક્ખેત્વા તસ્સુપરિ ચઙ્કમન્તો **અસ્સરમાનો અટ્ઠાસિ**. **"એહિ ખો"**તિઆદિ તસ્સ અસ્સરમાનાકારદસ્સનં. **સન્નય્હાતિ** વાતગ્ગહણવસેન **ઉભો પક્ખે** સમં ઠપેત્વા. **પચ્ચુપાદીતિ** પાવિસિ. **તત્થેવાતિ** યત્થ પુબ્બે લાપો ઠિતો, તત્થેવ લેડ્ડુમ્હિ . **ઉરન્તિ** અત્તનો ઉરપ્પદેસં. **પચ્ચતાળેસીતિ** પતિ અતાળેસિ સારમ્ભવસેન વેગેન ગન્ત્વા પહરણતો વિધારેન્તી પતાળેસિ. **આરમ્મણન્તિ** પચ્ચયં. ''અવસર''ન્તિ કેચિ.

''કુસલાન''ન્તિ એવં પવત્તાય દેસનાય કો અનુસન્ધિ? યથાઅનુસન્ધિ એવ. આદિતો હિ ''અત્તદીપા, ભિક્ખવે, વિહરથા''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૮૦) ચેવ અત્તધમ્મપરિયાયેન લોકિયલોકુત્તરધમ્મા ગહિતા, તે ચેવેત્થ કુસલગ્ગહણેન ગહિતાતિ. **અનવજ્જલક્ખણાનન્તિ** અવજ્જપટિપક્ખસભાવાનં. ''અવજ્જરહિતસભાવાન''ન્તિ કેચિ. તત્થ પુરિમે અત્થવિકપ્પે વિપાકધમ્મધમ્મા એવ ગહિતા, દુતિયે પન વિપાકધમ્માપિ. યદિ એવં, કથં તેસં સમાદાય વત્તનન્તિ? ન ખો પનેતં એવં દટ્ઠબ્બં ''વિપાકધમ્મા સીલાદિ વિય સમાદાય વત્તિતબ્બા''તિ. **સમાદાનન્તિ** પન અત્તનો સન્તાને સમ્મા આદાનં પચ્ચયવસેન પવત્તિ યેવાતિ દટ્ઠબ્બં. વિપાકધમ્મા હિ પચ્ચયવિસેસેહિ સત્તસન્તાને સમ્મદેવ આહિતા આયુઆદિસમ્પત્તિવિસેસભૂતા ઉપરૂપરિકુસલવિસેસુપ્પત્તિયા ઉપનિસ્સયા હોન્તીતિ વદન્તિ. **પુઞ્ઞં પવડ્ઢતીતિ** એત્થ **પુઞ્ઞન્તિ** ઉત્તરપદલોપેનાયં નિદ્દેસોતિ આહ **"પુઞ્ઞફલં વડ્ઢતી"**તિ. **પુઞ્ઞફલન્તિ** ચ એકદેસસરૂપેકસેસેન વુત્તં ''પુઞ્ઞઞ્ચ પુઞ્ઞફલઞ્ચ પુઞ્ઞફલ''ન્તિ આહ **"ઉપરૂપરિ પુઞ્ઞમ્પિ પુઞ્ઞવિપાકોપિ વેદિતબ્બો"**તિ.

"માતાપિતૂન"ન્તિઆદિ નિદસ્સનમત્તં, તસ્મા અઞ્ઞમ્પિ એવરૂપં હેતૂપનિસ્સયં કુસલં દટ્ઠબ્બં. **સિનેહવસેનાતિ** ઉપનિસ્સયભૂતસ્સ સિનેહસ્સ વસેન, ન સમ્પયુત્તસ્સ. ન હિ સિનેહસમ્પયુત્તં નામ કુસલં અત્થિ. **મુદુમદ્દવચિત્તન્તિ** મેત્તાવસેન અતિવિય મદ્દવન્તં ચિત્તં. યથા મત્થકપ્પત્તં વટ્ટગામિકુસલં દસ્સેતું ''માતાપિતૂનં ...પે॰... મુદુમદ્દવચિત્ત''ન્તિ વુત્તં, એવં મત્થકપ્પત્તમેવ વિવટ્ટગામિકુસલં દસ્સેતું **"ચત્તારો સતિ...પે॰... બોધિપક્ખિયધમ્મા"**તિ વુત્તં. તદઞ્ઞેપિ પન દાનસીલાદિધમ્મા વટ્ટસ્સ ઉપનિસ્સયભૂતા **વટ્ટગામિકુસલં** વિવટ્ટસ્સ ઉપનિસ્સયભૂતા **વિવટ્ટગામિકુસલન્તિ** વેદિતબ્બા. **પરિયોસાનન્તિ** ફલવિસેસાવહતાય ફલદાય કોટિ સિખાપ્પત્તિ, દેવલોકે ચ પવત્તિસિરિવિભવોતિ પરિયોસાનં **"મનુસ્સલોકે"**તિ વિસેસિતં, મનુસ્સલોકવસેનેવ ચાયં દેસના આગતાતિ. મગ્ગફલનિબ્બાનસમ્પત્તિ પરિયોસાનન્તિ યોજના. **વિવટ્ટગામિકુસલસ્સ વિપાકં સુત્તપરિયોસાને દસ્સિસ્સતિ** ''અથ ખો, ભિક્ખવે, સઙ્ખો નામ રાજા''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૧૦૮).

દળ્હનેમિચક્કવત્તિરાજકથાવણ્ણના

૮૧. ઇધાતિ ઇમસ્મિં ''કુસલાનં, ભિક્ખવે, ધમ્માન''ન્તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૧૧૦) સુત્તદેસનાય આરદ્ધટ્ઠાને વટ્ટવિવટ્ટગામિભાવેન સાધારણે કુસલગ્ગહણે. તત્થ **વટ્ટગામિકુસલાનુસન્ધિવસેન "ભૂતપુબ્બં ભિક્ખવે"તિ દેસનં**

આરભિ, આરભન્તો ચ દેસિયમાનમત્તં . ધમ્મપટિગ્ગાહકાનં ભિક્ખૂનં સઙ્ખેપતો એવં દીપેત્વા આરભીતિ દસ્સેતું "**ભિક્ખવે**"તિઆદિ વુત્તં, પઠમં તથા અદીપેન્તોપિ ભગવા અત્થતો દીપેતિ વિયાતિ અધિપ્પાયો.

૮૨. **ઈસકમ્પી**તિ અપ્પમત્તકમ્પિ. **અવસક્કિત**ન્તિ ઓગતભટ્ઠં. **નેમિઅભિમુખ**ન્તિ નેમિપ્પદેસસ્સ સમ્મુખા. **બન્ધિંસુ** ચક્કરતનસ્સ ઓસક્કિતાનોસક્કિતભાવં જાનિતું. **તદેત**ન્તિ યથાવુત્તટ્ઠાના ચવનં. **અતિબલવદોસે**તિ રઞ્ઞો બલવતિ અનત્થે ઉપટ્ઠિતે **સતિ**.

અપ્પમત્તોતિ રઞ્ઞો આણાય પમાદં અકરોન્તો.

એકસમુદ્દપરિયન્તમેવાતિ જમ્બુદીપમેવ સન્ધાય વદતિ. સો ઉત્તરતો અસ્સકણ્ણપબ્બતેન પરિચ્છિન્નં હુત્વા અત્તાનં પરિક્ખિપિત્વા ઠિતએકસમુદ્દપરિયન્તો. **પુઞ્ઞિદ્ધિવસેના**તિ ચક્કવત્તિભાવાવહાય પુઞ્ઞિદ્ધિયા વસેન.

૮૩. **એવં કત્વા**તિ કાસાયાનિ વત્થાનિ અચ્છાદેત્વા. **સુકતં કમ્મ**ન્તિ દસકુસલકમ્મપથમેવ વદતિ.

"**દસવિધં, દ્વાદસવિધ**"ન્તિ ચ વુત્તવિભાગો પરતો આગમિસ્સતિ. **પૂરેન્તેનેવા**તિ પૂરેત્વા ઠિતેનેવ. **નિદ્દોસે**તિ ચક્કવત્તિવત્તસ્સ પટિપક્ખભૂતાનં દોસાનં અપગમને નિદ્દોસે. **ચક્કવત્તીનં વત્તે**તિ ચક્કવત્તિરાજૂહિ વત્તિતબ્બવત્તે. ભાવિનિ ભૂતે વિય હિ ઉપચારો યથા ''અગમા રાજગહં બુદ્ધો''તિ (સુ॰ નિ॰ ૪૧૦). અધિગતચક્કવત્તિભાવાપિ હિ તે તત્થ વત્તન્તેવાતિ તથા વુત્તં.

ચક્કવત્તિઅરિયવત્તવણ્ણના

૮૪. અઞ્ઞથા વત્તિતું અદેન્તો સો ધમ્મો અધિટ્ઠાનં એતસ્સાતિ તદધિટ્ઠાનં, તેન **તદધિટ્ઠાનેન ચેતસા**. **સક્કરોન્તો**તિ આદરકિરિયાવસેન કરોન્તો. તેનાહ "**યથા**"તિઆદિ. **ગરું કરોન્તો**તિ પાસાણચ્છત્તં વિય ગરુકરણવસેન ગરું કરોન્તો. તેનેવાહ "**તસ્મિં ગારવુપ્પત્તિયા**"તિ. **માનેન્તો**તિ સમ્ભાવનાવસેન મનેન પિયાયન્તો. તેનાહ "**તમેવા**"તિઆદિ. એવં પૂજયતો અપચાયતો એવઞ્ચ યથાવુત્તસક્કારાદિસમ્ભવોતિ તં દસ્સેતું "**તં અપદિસિત્વા**"તિઆદિ વુત્તં. "**ધમ્માધિપતિભૂતો આગતભાવેના**"તિ ઇમિના યથાવુત્તધમ્મસ્સ જેટ્ઠકભાવેન પુરિમપુરિમતરઅત્તભાવેસુ સક્કચ્ચ સમુપચિતભાવં દસ્સેતિ. "**ધમ્મવસેનેવ સબ્બકિરિયાનં કરણેના**"તિ એતેન ઠાનનિસજ્જાદીસુ યથાવુત્તધમ્મનિન્નપોણપબ્ભારભાવં દસ્સેતિ. **અસ્સા**તિ રક્ખાવરણગુત્તિયા. **પરં રક્ખન્તો** અઞ્ઞં દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅનત્થતો રક્ખન્તો તેનેવ પરત્થસાધનેન ખન્તિઆદિગુણેન **અત્તાનં** તતો એવ **રક્ખતિ**. **મેત્તચિત્તતા**તિ મેત્તચિત્તતાય. **નિવાસનપારુપનગેહાદીનં** સીતુણ્હાદિપટિબાહનેન **આવરણં**. **અન્તો જનસ્મિ**ન્તિ અબ્ભન્તરભૂતે પુત્તદારાદિજને.

"**સીલસંવરે પતિટ્ઠાપેહી**"તિ ઇમિના રક્ખં દસ્સેતિ, "**વત્થગન્ધમાલાદીનિ દેહી**"તિ ઇમિના આવરણં, ઇતરેન ગુત્તિં. **ભત્તવેતનસમ્પદાનેનપી**તિ **પિ**-સદ્દેન સીલસંવરે પતિટ્ઠાપનાદીનિ સમ્પિણ્ડેતિ. એસેવ નયો ઇતો પરેસુપિ **પિ**-સદ્દગ્ગહણેસુ. નિગમો નિવાસો એતેસન્તિ **નેગમા**, એવં **જાનપદા**તિ આહ "**નિગમવાસિનો**"તિઆદિ.

નવવિધા માનમદાતિ ''સેય્યોહમસ્મી''તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૪.૧૦૮; ધ॰ સ॰ ૧૧૨૧; વિભ॰ ૮૬૬; મહાનિ॰ ૨૧, ૧૭૮) નયપ્પવત્તિયા નવવિધા માનસઙ્ખાતા મદા. માનો એવ હેત્થ પમજ્જનાકારેન પવત્તિયા માનમદો. સોભને કાયિકવાચસિકકમ્મે રતોતિ **સૂરતો** ઉ-કારસ્સ દીઘં કત્વા, તસ્સ ભાવો **સોરચ્ચં**, કાયિકવાચસિકો અવીતિક્કમો,

સબ્બં વા કાયવચીસુચરિતં. સુટ્ઠુ ઓરતોતિ **સોરતો**, તસ્સ ભાવો **સોરચ્ચં**, યથાવુત્તમેવ સુચરિતં. **રાગાદીનન્તિ** રાગદોસમોહમાનાદીનં. **દમનાદીહી**તિ દમનસમનપરિનિબ્બાપનેહિ. **એકમત્તાનન્તિ** એકં ચિત્તં, એકચ્ચં અત્તનો ચિત્તન્તિ અત્થો. રાગાદીનઞ્હિ પુબ્બભાગિયં દમનાદિપચ્ચેકં ઇચ્છિતબ્બં, ન મગ્ગક્ખણે વિય એકજ્ઝં પટિસઙ્ખાનમુખેન પજહનતો. **એકમત્તાનન્તિ** વા વિવેકવસેન એકં એકાકિનં અત્તાનં. **કાલે કાલે**તિ તેસં સન્તિકં ઉપસઙ્કમિતબ્બે કાલે કાલે.

ઇધ ઠત્વાતિ ''ઇદં ખો, તાત, ત''ન્તિ એવં નિગમનવસેન વુત્તટ્ઠાને ઠત્વા. **વત્તન્તિ** અરિયચક્કવત્તિવત્તં. **સમાનેતબ્બન્તિ** ''દસવિધં, દ્વાદસવિધ''ન્તિ ચ હેટ્ઠા વુત્તગણનાય ચ સમાનં કાતબ્બં અનૂનં અનધિકં કત્વા દસ્સેતબ્બં. **અધમ્મરાગસ્સા**તિ અયુત્તટ્ઠાને રાગસ્સ. **વિસમલોભસ્સા**તિ યુત્તટ્ઠાનેપિ અતિવિય બલવભાવેન પવત્તલોભસ્સ.

ચક્કરતનપાતુભાવવણ્ણના

૮૫. **વત્તમાનસ્સા**તિ પરિપુણ્ણે ચક્કવત્તિવત્તે વત્તમાનસ્સ, નો અપરિપુણ્ણેતિ આહ "**પૂરેત્વા વત્તમાનસ્સા**"તિ. કિત્તાવતા પનસ્સ પારિપૂરી હોતીતિ? તત્થ ''કતાધિકારસ્સ તાવ હેટ્ઠિમપરિચ્છેદેન દ્વાદસહિપિ સંવચ્છરેહિ પૂરતિ, પઞ્ચવીસતિયા, પઞ્ઞાસાય વા સંવચ્છરેહિ. અયઞ્ચ ભેદો ધમ્મચ્છન્દસ્સપિ તિક્ખમજ્ઝમુદુતાવસેન, ઇતરસ્સ તતો ભિય્યોપી''તિ વદન્તિ.

દુતિયાદિચક્કવત્તિકથાવણ્ણના

૯૦. **અત્તનો મતિયા**તિ પરમ્પરાગતં પુરાણં તન્તિં પવેણિં લઙ્ઘિત્વા અત્તનો ઇચ્છિતાકારેન. તેનાહ "**પોરાણક**"ન્તિઆદિ.

ન પબ્બન્તીતિ સમિદ્ધિયા ન પૂરેન્તિ, ફીતા ન હોન્તીતિ અત્થો. તેનાહ "**ન વડ્ઢન્તી**"તિ. તથા ચાહ "**કત્થચિ સુઞ્ઞા હોન્તી**"તિ. તત્થ તત્થ રાજકિચ્ચે રઞ્ઞા અમા સહ વત્તન્તીતિ **અમચ્ચા**, યેહિ વિના રાજકિચ્ચં નપ્પવત્તતિ. પરમ્પરાગતા હુત્વા રઞ્ઞો પરિસાય ભવાતિ **પારિસજ્જા**. તેનાહ "**પરિસાવચરા**"તિ. તસ્મિં ઠાનન્તરે ઠપિતા હુત્વા રઞ્ઞો આયં, વયઞ્ચ યાથાવતો ગણેન્તીતિ **ગણકા**. જાતિકુલસુતાચારાદિવસેન પુથુત્તં ગતત્તા મહતી મત્તા એતેસન્તિ **મહામત્તા**, તે પન મહાનુભાવા અમચ્ચા એવાતિ આહ "**મહાઅમચ્ચા**"તિ. યે રઞ્ઞો હત્થાનીકાદીસુ અવટ્ઠિતા, તે **અનીકટ્ઠા**તિ આહ "**હત્થિઆચરિયાદયો**"તિ . મન્તં પઞ્ઞં અસિતા હુત્વા જીવન્તીતિ **મન્તસ્સાજીવિનો**, મતિસજીવાતિ અત્થો, યે તત્થ તત્થ રાજકિચ્ચે ઉપદેસદાયિનો. તેનાહ "**મન્તા વુચ્ચતિ પઞ્ઞા**"તિઆદિ.

આયુવણ્ણાદિપરિહાનિકથાવણ્ણના

૯૧. **બલવલોભત્તા**તિ ''ઇમસ્મિં લોકે ઇદાનિ દલિદ્દમનુસ્સા નામ બહૂ, તેસં સબ્બેસં ધને અનુપ્પદિયમાને મય્હં કોસસ્સ પરિક્ખયો હોતી''તિ એવં ઉપ્પન્નબલવલોભત્તા. **ઉપરૂપરિભૂમીસૂ**તિ છકામસગ્ગસઙ્ખાતાસુ ઉપરૂપરિકામભૂમીસુ. કમ્મસ્સ ફલં **અગ્ગં** નામ, તં પનેત્થ ઉદ્ધગામીતિ આહ "**ઉદ્ધં અગ્ગં અસ્સા**"તિ. સગ્ગે નિયુત્તા, સગ્ગપ્પયોજનાતિ વા **સોવગ્ગિકા**. **દસન્નં વિસેસાનન્તિ** દિબ્બઆયુવણ્ણયસસુખઆધિપતેય્યાનઞ્ચેવ

દિબ્બરૂપાદીનઞ્ચ ફલવિસેસાનં . **વણ્ણ**ગ્ગહણેન ચેત્થ સકો અત્તભાવવણ્ણો ગહિતો, **રૂપ**ગ્ગહણેન બહિદ્ધા રૂપારમ્મણં.

૯૨. **સુટ્ઠુ નિસિદ્ધ**ન્તિ યથાયં ઇમિના અત્તભાવેન અદિન્નં આદાતું ન સક્કોતિ, એવં સમ્મદેવ તતો નિસેધિતં કત્વા. **મૂલહત**ન્તિ જીવિતા વોરોપનેન મૂલે એવ હતં.

૯૬. રાગવસેન ચરણં **ચરિત્તં**, ચરિત્તમેવ **ચારિત્તં**, મેથુનન્તિ અધિપ્પાયો, તં પન ''પરેસં દારેસૂ''તિ વુત્તત્તા ''**મિચ્છાચાર**''ન્તિ આહ.

૧૦૦. **પચ્ચનીકદિટ્ઠી**તિ ''અત્થિ દિન્ન''ન્તિઆદિકાય (મ॰ નિ॰ ૧.૪૪૧; ૨.૯૪; વિભ॰ ૭૯૩) સમ્માદિટ્ઠિયા પટિપક્ખભૂતા દિટ્ઠિ.

૧૦૧. **માતુચ્છાદિકા** ઉપરિ સયમેવ વક્ખતિ. **અતિબલવલોભો**તિ અતિવિય બલવા બહલકિલેસો, યેન અકાલે, અદેસે ચ પવત્તતિ. **મિચ્છાધમ્મો**તિ મિચ્છા વિપરીતો અવિસભાગવત્થુકો લોભધમ્મો. તેનાહ ''**પુરિસાન**''ન્તિઆદિ.

તસ્સ ભાવોતિ યેન મેત્તાકરુણાપુબ્બઙ્ગમેન ચિત્તેન પુગ્ગલો ''મત્તેય્યો''તિ વુચ્ચતિ, સો તસ્સ યથાવુત્તચિત્તુપ્પાદો, તંસમુટ્ઠાના ચ કિરિયા **મત્તેય્યતા**. તેનાહ ''**માતરિ સમ્મા પટિપત્તિયા એતં નામ**''ન્તિ . યા સમ્મા પજ્જિતબ્બે સમ્મા અપ્પટિપત્તિ, સોપિ દોસો અગારવકિરિયાદિભાવતો. વિપ્પટિપત્તિયં પન વત્તબ્બમેવ નત્થીતિ આહ ''**તસ્સા અભાવો ચેવ તપ્પટિપક્ખતા ચ અમત્તેય્યતા**''તિ. **કુલે જેટ્ઠાન**ન્તિ અત્તનો કુલે વુદ્ધાનં મહાપિતુચૂળપિતુજેટ્ઠકભાતિકાદીનં.

દસવસ્સાયુકસમયવણ્ણના

૧૦૩. ''**ય**''ન્તિ ઇમિના સમયો આમટ્ઠો, ભુમ્મત્થે ચેતં પચ્ચત્તવચનન્તિ આહ ''**યસ્મિં સમયે**''તિ. અલં પતિનોતિ **અલંપતેય્યા**. તસ્સા પરિયત્તતા ભરિયાભાવેનાતિ આહ ''**દાતું યુત્તા**''તિ. **અગ્ગરસાની**તિ મધુરભાવેન, ભેસજ્જભાવેન ચ અગ્ગભૂતરસાનિ.

દિપ્પિસ્સન્તીતિ પટિપક્ખભાવેન સમુજ્જલિસ્સન્તિ. તેનાહ ''કુસલન્તિપિ ન ભવિસ્સતી''તિ . **અહો પુરિસો**તિ માતાદીસુપિ ઈદિસો, અઞ્ઞેસં કેસં કિં વિસ્સજ્જેસ્સતિ, અહો તેજવપુરિસોતિ.

ગેહે માતુગામં વિયાતિ અત્તનો ગેહે દાસિભરિયાભૂતમાતુગામં વિય. **મિસ્સીભાવ**ન્તિ માતાદીસુ ભરિયાય વિય ચારિત્તસઙ્કરં.

બલવકોપોતિ હન્તુકામતાવસેન ઉપ્પત્તિયા બલવકોપો. **આઘાતેતી**તિ આહનતિ, અત્તનો કક્ખળફરુસભાવેન ચિત્તં વિબાધતીતિ અત્થો. નિસ્સયદહનરસો હિ દોસો. **બ્યાપાદેતી**તિ વિનાસેતિ, **મનોપદૂસનતો** મનસ્સ પકોપનતો. **તિબ્બ**ન્તિ તિક્ખં, સા પનસ્સ તિક્ખતા સરીરે અવહન્તેપિ સિનેહવત્થું લઙ્ઘિત્વાપિ પવત્તિયા વેદિતબ્બાતિ આહ ''**પિયમાનસ્સપી**''તિઆદિ.

૧૦૪. કપ્પવિનાસો **કપ્પો** ઉત્તરપદલોપેન, અન્તરાવ કપ્પો **અન્તરકપ્પો**. તણ્હાદિભેદો કપ્પો એતસ્સ અત્થીતિ **કપ્પો**, સત્તલોકોતિ આહ "**અન્તરાવ લોકવિનાસો**"તિ. સ્વાયં અન્તરકપ્પો કતિવિધો, કથઞ્ચસ્સ સમ્ભવો, કિં ગતિકોતિ અન્તોગધં ચોદનં સન્ધાયાહ "**અન્તરકપ્પો ચ નામા**"તિઆદિ. **લોભુસ્સદાયા**તિ લોભાધિકાય **પજાય** વત્તમાનાય.

એવં ચિન્તયિંસૂતિ પુબ્બે યથાનુસ્સવાનુસ્સરણેન, અત્તનો ચ આયુવિસેસસ્સ લભનતો. **ગુમ્બલતાદીહિ ગહનં ઠાન**ન્તિ ગુમ્બલતાદીહિ સઞ્છન્નતાય ગહનભૂતં ઠાનં. **રુક્ખેહિ ગહન**ન્તિ રુક્ખેહિ નિરન્તરનિચિતેહિ ગહનભૂતં . **નદીવિદુગ્ગ**ન્તિ છિન્નતટાહિ નદીહિ ઓરતો, પારતો ચ વિદુગ્ગં. તેનાહ "**નદીન**"ન્તિઆદિ. **પબ્બતેહિ વિસમં** પબ્બતન્તરં. **પબ્બતેસુ વા** છિન્નતટેસુ દુરારોહં **વિસમટ્ઠાનં**. **સભાગે**તિ જીવનવસેન સમાનભાગે સદિસે **કરિસ્સન્તિ**.

આયુવણ્ણાદિવડ્ઢનકથાવણ્ણના

૧૦૫. **આયત**ન્તિ વા દીઘં ચિરકાલિકં. મરણવસેન હિ ઞાતિક્ખયો આયતો અપુનરાવત્તનતો, ન રાજભયાદિના ઉક્કમનવસેન પુનરાવત્તિયાપિ તસ્સ લબ્ભનતો. **ઓસક્કેય્યામા**તિ ઓરમેય્યામ. વિરમણમ્પિ અત્થતો પજહનમેવ પરિચ્ચજનભાવતોતિ આહ "**પજહેય્યામાતિ અત્થો**"તિ. **સીલગબ્ભે વડ્ઢિતત્તા**તિ માતુ, પિતુ ચ સીલવન્તતાય તદવયવભૂતે ગબ્ભે વડ્ઢિ ''સીલગબ્ભે વડ્ઢિતા''તિ વુત્તા, એતેન ઉતુઆહારસ્સ વિય તદઞ્ઞસ્સાપિ બાહિરસ્સ પચ્ચયસ્સ વસેન સત્તસન્તાનસ્સ વિસેસાધાનં હોતીતિ દસ્સેતિ. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં **બ્રહ્મજાલટીકાયં** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૭) વુત્તમેવ. **ખેત્તવિસુદ્ધિયા**તિ અધિટ્ઠાનભૂતવત્થુવિસુદ્ધિયા. નનુ ચ તં વિસેસાધાનં જાયમાનં રૂપસન્તતિયા એવ ભવેય્યાતિ? સચ્ચમેતં, રૂપસન્તતિયા પન તથા આહિતવિસેસાય અરૂપસન્તતિપિ લદ્ધૂપકારા એવ હોતિ તપ્પટિબદ્ધવુત્તિભાવતો. યથા કબળીકારાહારેન ઉપત્થમ્ભિતે રૂપકાયે સબ્બોપિ અત્તભાવો અનુગ્ગહિતો એવ નામ હોતિ, યથા પન રઞ્ઞો ચક્કવત્તિનો પુઞ્ઞવિસેસં ઉપનિસ્સાય તસ્સ ઇત્થિરતનાદીનં અનઞ્ઞસાધારણા તે તે વિસેસા સમ્ભવન્તિ તબ્ભાવે ભાવતો, તદભાવે ચ અભાવતો, એવમેવ તસ્મિં કાલે માતાપિતૂનં યથાવુત્તપુઞ્ઞવિસેસં ઉપનિસ્સાય તેસં પુત્તાનં જાયમાનાનં દીઘાયુકતા ખેત્તવિસુદ્ધિયાવ હોતીતિ વેદિતબ્બા સંવેગધમ્મછન્દાદિસમુપબ્રૂહિતાય તદા તેસં કુસલચેતનાય તથા ઉળારભાવેન સમુપ્પજ્જનતો. **એત્થા**તિ ઇમસ્મિં મનુસ્સલોકે, **તત્થા**તિ યથાવુત્તં કુસલધમ્મં સમાદાય વત્તમાને સત્તનિકાયે. **તત્થેવા**તિ તસ્મિંયેવ સત્તનિકાયે. "**અત્તનોવ સીલસમ્પત્તિયા**"તિ વુત્તં સસન્તતિપરિયાપન્નસ્સ ધમ્મસ્સ તત્થ વિસેસપ્પચ્ચયભાવતો. ખેત્તવિસુદ્ધિપિ પન ઇધાપિ પટિક્ખિપિતું ન સક્કા.

કોટ્ઠાસાતિ ચત્તારીસવસ્સાયુકાતિઆદયો અસીતિવસ્સસહસ્સાયુકપરિયોસાના એકાદસ કોટ્ઠાસા. **અદિન્નાદાનાદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન કુલે જેટ્ઠાપચાયિકાપરિયોસાનાનં દસન્નં પાપકોટ્ઠાસાનં ગહણં.

સઙ્ખરાજઉપ્પત્તિવણ્ણના

૧૦૬. **એવં ઉપ્પજ્જનકતણ્હા**તિ એવં વચીભેદં પાપનવસેન પવત્તા ભુઞ્જિતુકામતા. **અનસન**ન્તિ કાયિકકિરિયાઅસમત્થતાહેતુભૂતો સરીરસઙ્કોચો. તેનાહ "**અવિપ્ફારિકભાવો**"તિઆદિ. **ઘનનિવાસત**ન્તિ ગામનિગમરાજધાનીનં ઘનનિવિટ્ઠતં અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ નાતિદૂરવત્તિતં. **નિરન્તરપૂરિતો**તિ નિરન્તરં વિય પુણ્ણો તત્રુપગાનં સત્તાનં બહુભાવતો.

મેત્તેય્યબુદ્ધુપ્પાદવણ્ણના

૧૦૭. કિઞ્ચાપિ પુબ્બે વડ્ઢમાનકવસેન દેસના આગતં, ઇદં પન ન વડ્ઢમાનકવસેન વુત્તં. કસ્માતિ ચે આહ **"ન હી"**તિઆદિ. સત્તાનં વડ્ઢમાનાયુકકાલે બુદ્ધા ન નિબ્બત્તન્તિ સંસારે સંવેગસ્સ દુબ્બિભાવનીયત્તા . તતો વસ્સસતસહસ્સતો ઓરમેવ બુદ્ધુપ્પાદકાલો.

૧૦૮. સમુસ્સિતટ્ઠેન યૂપો વિયાતિ **યૂપો**, યૂપન્તિ એત્થ સત્તા અનેકભૂમિકૂટાગારોવરકાદિવન્તતાયાતિ **યૂપો**, પાસાદો. **રઞ્ઞો હેતુભૂતેના**તિ હેતુઅત્થે કરણવચનન્તિદસ્સેતિઉસ્સાહસમ્પત્તિઆદિના. મહતા રાજાનુભાવેન, મહતા ચ કિત્તિસદ્દેન સમન્નાગતત્તા ચતૂહિ સઙ્ગહવત્થૂહિ મહાજનસ્સ રઞ્જનતો **મહાપનાદો નામ રાજા જાતો**. **જાતકે**તિ મહાપનાદજાતકે (જા॰ ૧.૩.૪૦ મહાપનાદજાતકે).

પનાદો નામ સો રાજાતિ "અતીતે પનાદો નામ સો રાજા અસ્સોસી"તિ અત્તભાવન્તરતાય અત્તાનં પરં વિય નિદ્દિસતિ. આયસ્મા હિ ભદ્દજિત્થેરો અત્તના અજ્ઝાવુત્થપુબ્બં સુવણ્ણપાસાદં દસ્સેત્વા એવમાહ. **યસ્સ યૂપો સુવણ્ણયો**તિ યસ્સ રઞ્ઞો અયં યૂપો પાસાદો સુવણ્ણયો સુવણ્ણમયો. **તિરિયં સોળસુબ્બેધો**તિ વિત્થારતો સોળસસરપાતપ્પમાણો, સો પન અટ્ઠયોજનપ્પમાણો હોતિ. **ઉબ્ભમાહુ સહસ્સધા**તિ ઉબ્ભં ઉચ્ચભાવં અસ્સ પાસાદસ્સ સહસ્સધા સહસ્સકણ્ડપ્પમાણં આહુ, સો પન યોજનતો પઞ્ચવીસતિયોજનપ્પમાણો હોતિ. કેચિ પનેત્થ ગાથાસુખત્થં "આહૂ"તિ દીઘં કતં, અહુ અહોસીતિ અત્થં વદન્તિ.

સહસ્સકણ્ડોતિ સહસ્સભૂમિકો, "સહસ્સખણ્ડો" તિપિ પાઠો, સો એવ અત્થો. **સતગેણ્ડૂ**તિ અનેકસતનિયૂહકો. **ધજાલૂ**તિ તત્થ તત્થ નિયૂહસિખરાદીસુ પતિટ્ઠપિતેહિ સત્તિધજવીરઙ્ગધજાદીહિ ધજેહિ સમ્પન્નો. **હરિતામયો**તિ ચામીકરસુવણ્ણમયો. કેચિ પન **હરિતામયો**તિ "હરિતમણિપરિક્ખટો"તિ વદન્તિ. **ગન્ધબ્બા**તિ નટા. **છસહસ્સાનિ સત્તધા**તિ છમત્તાનિ ગન્ધબ્બસહસ્સાનિ સત્તધા તસ્સ પાસાદસ્સ સત્તસુ ઠાનેસુ રઞ્ઞો અભિરમાપનત્થં નચ્ચિંસૂતિ અત્થો. તે એવં નચ્ચન્તાપિ કિર રાજાનં હાસેતું નાસક્ખિંસુ. અથ સક્કો દેવરાજા દેવનટં પેસેત્વા સમજ્જં કારેસિ, તદા રાજા હસીતિ.

કોટિગામો નામ માપિતો. **વત્થૂ**તિ ભદ્દજિત્થેરસ્સ વત્થુ. તં **થેરગાથાવણ્ણનાયં** (થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ભદ્દજિત્થેરગાથાવણ્ણનાય) વિત્થારતો આગતમેવ. **ઇતરસ્સા**તિ નળકારદેવપુત્તસ્સ. **આનુભાવા**તિ પુઞ્ઞાનુભાવનિમિત્તં.

દાનવસેન દત્વાતિ તં પાસાદં અત્તનો પરિગ્ગહભાવવિયોજનેન દાનમુખે નિયોજેત્વા. **વિસ્સજ્જેત્વા**તિ ચિત્તેનેવ પરિચ્ચજનવસેન દત્વા પુન દક્ખિણેય્યાનં સન્તકભાવકરણેન નિરપેક્ખપરિચ્ચાગવસેન વિસ્સજ્જેત્વા. **એત્તકેના**તિ "ભૂતપુબ્બં ભિક્ખવે"તિ આદિં કત્વા યાવ "પબ્બજિસ્સતી"તિ પદં એત્તકેન દેસનામગ્ગેન.

ભિક્ખુનો આયુવણ્ણાદિવડ્ઢનકથાવણ્ણના

૧૧૦. ઇદં ભિક્ખુનો આયુસ્મિન્તિ આયુસ્મિં સાધેતબ્બે ઇદં ભિક્ખુનો ઇચ્છિતબ્બં ચિરજીવિતાય હેતુભાવતોતિ. તેનાહ **"ઇદં આયુકારણ"**ન્તિ.

સમ્પન્નસીલસ્સ અવિપ્પટિસારપામોજ્જપીતિપસ્સદ્ધિસુખસમાધિયથાભૂતઞાણાદિસમ્ભવતો તંસમુટ્ઠાનપણીતરૂપેહિ કાયસ્સ ફુટત્તા સરીરે વણ્ણધાતુ વિપ્પસન્ના હોતિ, કલ્યાણો ચ કિત્તિસદ્દો અબ્ભુગ્ગચ્છતીતિ આહ "**સીલવતો હી**"તિઆદિ.

વિવેકજં પીતિસુખાદીતિ આદિ-સદ્દેન સમાધિજં પીતિસુખં, અપીતિજં કાયસુખં, સતિપારિસુદ્ધિજં ઉપેક્ખાસુખઞ્ચ સઙ્ગણ્હાતિ.

અપ્પટિક્કૂલતાવહોતિ અપ્પમાણાનં સત્તાનં, અત્તનો ચ તેસુ અપ્પટિક્કૂલભાવતો. હિતૂપસંહારાદિવસેન પવત્તિયા સબ્બદિસાસુ ફરણઅપ્પમાણવસેન સબ્બદિસાસુ વિપ્ફારિકતા.

"**અરહત્તફલસઙ્ખાતં બલ**"ન્તિ વુત્તં તસ્સ અકુપ્પધમ્મતાય કેનચિ અનભિભવનીયભાવતો.

"**લોકે**"તિ ઇદં યથા "**એકબલમ્પી**"તિ ઇમિના સમ્બન્ધીયતિ, એવં "દુપ્પસહં દુરભિસમ્ભવ"ન્તિ ઇમેહિપિ સમ્બન્ધિતબ્બં. લોકપરિયાપન્નેહેવ હિ ધમ્મેહિ તેસં બલસ્સ દુપ્પસહતા, દુરભિસમ્ભવતા, ન લોકુત્તરેહીતિ. **એત્થે**વાતિ એતસ્મિં અરહત્તફલે એવ, તદત્થન્તિ અત્થો.

લોકુત્તરપુઞ્ઞમ્પીતિ લોકુત્તરપુઞ્ઞમ્પિ પુઞ્ઞફલમ્પિ. **યાવ આસવક્ખયા પવડ્ઢતિ** વિવટ્ટગામિકુસલધમ્માનં સમાદાનહેતૂતિ યોજના. **અમતપાનં પિવિંસુ** હેટ્ઠિમમગ્ગફલસમધિગમવસેનાતિ અધિપ્પાયો.

ચક્કવત્તિસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૪. અગ્ગઞ્ઞસુત્તવણ્ણના

વાસેટ્ઠભારદ્વાજવણ્ણના

૧૧૧. **એત્થા**તિ ''પુબ્બારામે, મિગારમાતુપાસાદે''તિ એતસ્મિં પદદ્વયે. કોયં પુબ્બારામો, કથઞ્ચ પુબ્બારામો, કા ચ મિગારમાતા, કથઞ્ચસ્સા પાસાદો અહોસીતિ એતસ્મિં અન્તોલીને અનુયોગે. **અયં** ઇદાનિ વુચ્ચમાના **અનુપુબ્બિકથા** આદિતો પટ્ઠાય સઙ્ખેપેનેવ અનુપુબ્બિકથા. **પદુમુત્તરં ભગવન્તં** એકં ઉપાસિકં અગ્ગુપટ્ઠાયિકટ્ઠાને ઠપેન્તિં દિસ્વાન તત્થ સઞ્જાતગારવબહુમાના તમેવત્થં પુરક્ખત્વા ભગવન્તં **નિમન્તેત્વા**. **મેણ્ડકપુત્તસ્સા**તિ મેણ્ડકસેટ્ઠિપુત્તસ્સ. **સોતાપન્ના અહોસિ** તથા કતાધિકારત્તા.

માતુટ્ઠાને ઠપેસિ અત્તનો સીલાચારસમ્પત્તિયા ગરુટ્ઠાનિયત્તા. **ઉપયોગ**ન્તિ તત્થ તત્થ અપ્પેતબ્બટ્ઠાને અપ્પનાવસેન વિનિયોગં અગમંસુ. **અઞ્ઞેહિ ચ** વેળુરિયલોહિતઙ્કમસારગલ્લાદીહિ. **ભસ્સતી**તિ ઓતરતિ. **સુદ્ધપાસાદોવ ન સોભતી**તિ કેવલો એકપાસાદો એવ વિહારો ન સોભતિ. નિયૂહાનિ બહૂનિ નીહરિત્વા કત્તબ્બસેનાસનાનિ ''દુવડ્ઢગેહાની''તિ વદન્તિ. મજ્ઝે ગબ્ભો સમન્તતો અનુપરિયાયતોતિ એવં દ્વિક્ખત્તું વડ્ઢેત્વા કતસેનાસનાનિ **દુવડ્ઢગેહાનિ**. **ચૂળપાસાદા**તિ ખુદ્દકપાસાદા.

ઉત્તરદેવીવિહારો નામ નગરસ્સ પાચીનદ્વારસમીપે કતવિહારો.

તિત્થિયલિઙ્ગસ્સ અગ્ગહિતત્તા **નેવ તિત્થિયપરિવાસં વસન્તિ**. અનુપસમ્પન્નભાવતો આપત્તિયા આપન્નાય અભાવતો **ન આપત્તિપરિવાસં વસન્તિ**. **ભિક્ખુભાવ**ન્તિ ઉપસમ્પદં. **તેવિજ્જસુત્ત**ન્તિ ઇમસ્મિં દીઘનિકાયે તેવિજ્જસુત્તં **સુત્વા**.

૧૧૩. **અનુવત્તમાના ચઙ્કમિંસુ** અનનુચઙ્કમને યથાધિપ્પેતસ્સ અત્થસ્સ પુચ્છનાદીનં અસક્કુણેય્યત્તા. **તેસ**ન્તિ તેસં દ્વિન્નં. તેનાહ ''**પણ્ડિતતરો**''તિ. **અત્થા**તિ ભવત્થ. **કુલસમ્પન્ના**તિ સમ્પન્નકુલા ઉદિતોદિતે બ્રાહ્મણકુલે ઉપ્પન્ના. **બ્રાહ્મણકુલા**તિ કેનચિ પારિજુઞ્ઞેન અનુપદ્દુતા એવ બ્રાહ્મણકુલા. તેનાહ ''**ભોગાદિસમ્પન્ન**''ન્તિઆદિ. **ઇમે બ્રાહ્મણા** ઉચ્ચા હુત્વા ''ઇમં વસલં પબ્બજ્જં પબ્બજિંસૂ''તિઆદિના જાતિઆદીનિ ઘટ્ટેન્તા **અક્કોસન્તિ**. **પરિભાસન્તી**તિ પરિભવિત્વા ભાસન્તિ. **અત્તનો અનુરૂપાયા**તિ અત્તનો અજ્ઝાસયસ્સ અનુરૂપાય. અન્તરન્તરા વિચ્છિજ્જ પવત્તિયમાના પરિભાસા પરિપુણ્ણા નામ ન હોતિ ખણ્ડભાવતો, તબ્બિપરિયાયતો પરિપુણ્ણા નામ હોતીતિ આહ ''**અન્તરા**''તિઆદિ.

અપ્પતિટ્ઠતાયાતિ અપસ્સયરહિતત્તા. **વિભિન્નો**તિ વિનટ્ઠો.

ઇતરે તયો વણ્ણાતિ ખત્તિયાદયો વણ્ણા **હીના**. નનુ ખત્તિયાવ સેટ્ઠા વણ્ણા યથા બુદ્ધા એતરહિ ખત્તિયકુલે એવ ઉપ્પન્નાતિ? સચ્ચમેતં, તે પન અત્તનો મિચ્છાભિમાનેન, મિચ્છાગાહેન ચ ''બ્રાહ્મણોવ સેટ્ઠો વણ્ણો''તિ વદન્તિ, તં તેસં વચનમત્તં. ''**સુજ્ઝન્તી**તિ સુદ્ધા હોન્તિ, ન નિન્દં ગરહં પાપુણન્તી''તિ વદન્તિ. **સુજ્ઝન્તિ** વા સંસારતો સુજ્ઝન્તિ, ન સેસા વણ્ણા અસુક્કજાતિકત્તા, મન્તજ્ઝેનાભાવતો ચાતિ. બ્રહ્મુનો **મુખતો જાતા** વેદવચનતો જાતાતિ મુખતો જાતા. તતો એવ બ્રહ્મુનો મહાબ્રહ્મુનો વેદવચનતો વિજાતાતિ **બ્રહ્મજા**. તેન દુવિધેનાપિ નિમ્મિતાતિ **બ્રહ્મનિમ્મિતા**. વેદવેદઙ્ગાદિબ્રહ્મદાયજ્જં અરહન્તીતિ **બ્રહ્મદાયાદા**. **મુણ્ડકે સમણકે**તિ એત્થ

ક-કારો ગરહાયન્તિ આહ "**નિન્દન્તા જિગુચ્છન્તા વદન્તી**"તિ. **ઇબ્ભેતિ** સુદ્દે, તે પન ઘરબન્ધનેન બદ્ધા નિહીનતરાતિ આહ "**ગહપતિકે**"તિ. **કણ્હેતિ** કણ્હજાતિકે. બન્ધનટ્ઠેન **બન્ધુ**, કસ્સ પન બન્ધૂતિ આહ "**મારસ્સ બન્ધુભૂતે**"તિ. **પાદાપચ્ચેતિ** પાદતો જાતાપચ્ચે. અયં કિર બ્રાહ્મણાનં લદ્ધિ "બ્રાહ્મણા બ્રહ્મુનો મુખતો જાતા, ખત્તિયા ઉરતો, ઊરૂહિ વેસ્સા, પાદતો સુદ્દા"તિ.

૧૧૪. યસ્મા પઠમકપ્પિકકાલે ચતુવણ્ણવવત્થાનં નત્થિ, સબ્બેવ સત્તા એકસદિસા, અપરભાગે પન તેસં પયોગભેદવસેન અહોસિ, તસ્મા વુત્તં "**પોરાણં…પે॰… અજાનન્તા**"તિ. **લદ્ધિભિન્દનત્થાયાતિ** "બ્રાહ્મણા બ્રહ્મુનો પુત્તા ઓરસા મુખતો જાતા"તિ એવં પવત્તાય લદ્ધિયા વિનિવેઠનત્થં. **પુત્તપ્પટિલાભત્થાયાતિ** "એવં મયં પેત્તિકં ઇણં સોધેસ્સામા"તિ લદ્ધિયં ઠત્વા પુત્તપ્પટિલાભાય. અયઞ્હેત્થ ધમ્મિકાનં બ્રાહ્મણાનં અજ્ઝાસયો. **સઞ્જાતપુપ્ફાતિ** રજસ્સલા. ઇત્થીનઞ્હિ કુમારિભાવપ્પત્તિતો પટ્ઠાય પચ્છિમવયતો ઓરં અસતિ વિબન્ધે અદ્ધમે અદ્ધમે સત્તાહે ગબ્ભાસયસઞ્ઞિતે તતિયે આવત્તે કતિપયા લોહિતપીળકા સણ્ઠહિત્વા અગ્ગહિતપુપ્ફા એવ ભિજ્જન્તિ, તતો લોહિતં પગ્ઘરતિ, તત્થ ઉતુસમઞ્ઞા, પુપ્ફસમઞ્ઞા ચ. **નેસન્તિ** બ્રાહ્મણાનં. **સચ્ચવચનં સિયાતિ** "બ્રહ્મુનો પુત્તા"તિઆદિવચનં સચ્ચં યદિ સિયા, **બ્રાહ્મણીનં…પે॰… મુખં ભવેય્ય**, ન ચેતં અત્થિ.

ચતુવણ્ણસુદ્ધિવણ્ણના

૧૧૫. **મુખચ્છેદકવાદન્તિ** "બ્રાહ્મણા મહાબ્રહ્મુનો મુખતો જાતા"તિ વાદસ્સ છેદકવાદં. **અરિયભાવે અસમત્થાતિ** અનરિયભાવાવહા. **પકતિકાળકાતિ** સભાવેનેવ ન સુદ્ધા. **કણ્હોતિ** કિલિટ્ઠો ઉપતાપકો. તેનાહ "**દુક્ખોતિ અત્થો**"તિ.

સુક્કભાવો નામ પરિસુદ્ધતાતિ આહ "**નિક્કિલેસભાવેન પણ્ડરા**"તિ. **સુક્કોતિ** ન કિલિટ્ઠો અનુપતાપકોતિ વુત્તં "**સુખોતિ અત્થો**"તિ.

૧૧૬. **ઉભયવોકિણ્ણેતિ** વચનવિપલ્લાસેન વુત્તન્તિ આહ "**ઉભયેસુ વોકિણ્ણેસૂ**"તિ. **મિસ્સીભૂતેસૂતિ** "કદાચિ કણ્હા ધમ્મા, કદાચિ સુક્કા ધમ્મા"તિ એવં એકસ્મિં સન્તાને, એકસ્મિંયેવ ચ અત્તભાવે પવત્તિયા મિસ્સીભૂતેસુ, ન પન એકજ્ઝં પવત્તિયા. **એત્થાતિ** અનન્તરવુત્તધમ્માવ અન્વાધિટ્ઠાતિ આહ "**કણ્હસુક્કધમ્મેસૂ**"તિ. યસ્મા ચ તે બ્રાહ્મણા ન ચેવ તે ધમ્મે અતિક્કન્તા, યાય ચ પટિપદાય અતિક્કમેય્યું, સાપિ તેસં પટિપદા નત્થિ, તસ્મા વુત્તં "**વત્તમાનાપી**"તિ. **નાનુજાનન્તિ** અયથાભુચ્ચવાદભાવતો. **અનુજાનનઞ્ચ** નામ અબ્ભનુમોદનન્તિ તદભાવં દસ્સેન્તેન "**નાનુમોદન્તિ, ન પસંસન્તી**"તિ વુત્તં. **ચતુન્નં વણ્ણાનન્તિ** નિદ્ધારણે સામિવચનં. **તેસન્તિ** પન સમ્બન્ધેપિ વા સામિવચનં. **તે ચ** બ્રાહ્મણા **ન એવરૂપા** ન એદિસા, યાદિસો અરહા એકદેસેનાપિ તેન તેસં સદિસતાભાવતો, **તસ્મા** તેન કારણેન **નેસં** બ્રાહ્મણાનં "બ્રાહ્મણોવ સેટ્ઠો વણ્ણો"તિ વાદં **વિઞ્ઞૂ** યથાભૂતવાદિનો બુદ્ધાદયો અરિયા **નાનુજાનન્તિ**.

આરકત્તાદીહીતિ એત્થ કિલેસાનં આરકત્તા પહીનભાવતો દૂરત્તા **અરહં**, કિલેસારીનં હતત્તા **અરહં**, સંસારચક્કસ્સ અરાનં હતત્તા **અરહં**, પચ્ચયાદીનં અરહત્તા **અરહં**, પાપકરણે રહાભાવેન **અરહન્તિ** એવમત્થો વેદિતબ્બો. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૨૫ આદયો), તં સંવણ્ણનાસુ (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૧.૧૨૪) ચ વુત્તનયેન વેદિતબ્બો . **આસવાનં ખીણત્તાતિ** ચતુન્નમ્પિ આસવાનં અનવસેસતો પહીનત્તા.

બ્રહ્મચરિયવાસન્તિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયવાસં. તસ્સ વાસસ્સ પરિયોસિતત્તા **વુત્થવાસો**, દસન્નમ્પિ વા અરિયવાસાનં વુત્થત્તા **વુત્થવાસો**. વુત્તઞ્હેતં –

''દસયિમે, ભિક્ખવે, અરિયાવાસા, યદરિયા આવસિંસુ વા આવસન્તિ વા આવસિસ્સન્તિ વા. કતમે દસ? ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ પઞ્ચઙ્ગવિપ્પહીનો હોતિ છળઙ્ગસમન્નાગતો એકારક્ખો ચતુરાપસ્સેનો પનુણ્ણપચ્ચેકસચ્ચો સમવયસઠેસનો અનાવિલસઙ્કપ્પો પસ્સદ્ધકાયસઙ્ખારો સુવિમુત્તચિત્તો સુવિમુત્તપઞ્ઞો. ઇમે ખો, ભિક્ખવે, દસ અરિયાવાસા''તિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૧૯).

વુસ્સતીતિ વા **વુસિતં**, અરિયમગ્ગો, અરિયફલઞ્ચ, તં એતસ્સ અત્થીતિ અતિસયવચનિચ્છાવસેન અરહા “**વુસિતવા**”તિ વુત્તો. **કરણીયં** નામ પરિઞ્ઞાપહાનસચ્છિકિરિયાભાવના દુક્ખસ્સન્તં કાતુકામેહિ એકન્તતો કત્તબ્બત્તા, તં પન યસ્મા ચતૂહિ મગ્ગેહિ પચ્ચેકં ચતૂસુ સચ્ચેસુ કાતબ્બં કતં, તસ્મા વુત્તં “**ચતૂહિ…પે॰… કતકરણીયો**”તિ. ઓસીદાપનટ્ઠેન ભારા વિયાતિ **ભારા**, કિલેસા, ખન્ધા ચ. વુત્તઞ્હિ ''ભારા હવે પઞ્ચક્ખન્ધા''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૨૨) **ઓહારિતો**તિ અપનીતો. **સકો અત્થો સદત્થો**તિ એત્થ **દ**-કારો પદસન્ધિકરો. કામં દિટ્ઠિઆદયોપિ સંયોજનાનિ એવ, તથાપિ તણ્હાય ભવસંયોજનટ્ઠો સાતિસયો. યથાહ ''અવિજ્જાનીવરણાનં સત્તાનં તણ્હાસંયોજનાન''ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૨.૧૨૫, ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૩૨, ૧૩૪, ૧૩૬, ૧૪૨; ૩.૫.૫૨૦; કથા॰ ૭૫) તતો સા એવ સુત્તે (દી॰ નિ॰ ૨.૪૦૦; મ॰ નિ॰ ૧.૯૩, ૧૩૩; ૩.૩૭૩; સં॰ નિ॰ ૩.૧૦૮૧; પટિ॰ મ॰ ૧.૩૪ આદયો) સમુદયસચ્ચભાવેન વુત્તા, તસ્મા વુત્તં “**ભવસંયોજનં વુચ્ચતિ તણ્હા**”તિ. **સમ્મદઞ્ઞા વિમુત્તો**તિ સમ્મા અઞ્ઞાય જાનનભૂતાય અગ્ગમગ્ગપઞ્ઞાય સમ્મા યથાભૂતં યં યથા જાનિતબ્બં, તં તથા જાનિત્વા વિમુત્તો. **ઇમસ્મિં લોકે**તિ ઇમસ્મિં સત્તલોકે. **ઇધત્તભાવે**તિ ઇમસ્મિં અત્તભાવે, **પરત્તભાવે**તિ પરસ્મિં અત્તભાવે, ઇધલોકે, પરલોકે ચાતિ અત્થો.

૧૧૭. અન્તરવિરહિતાતિ વિભાગવિરહિતા. તેનાહ “**અત્તનો કુલેન સદિસા**”તિ. અનુયન્તીતિ અનુયન્તા, અનુયન્તા એવ **આનુયન્તા**, અનુવત્તકા. તેનાહ “**વસવત્તિનો**”તિ.

૧૧૮. નિવિટ્ઠાતિ સદ્ધેય્યવત્થુસ્મિં અનુપવિસનવસેન નિવિટ્ઠા. તતો એવ તસ્મિં અધિકં નિવિસનતો **અભિનિવિટ્ઠા. અચલટ્ઠિતા**તિ અચલભાવે ઠિતા.

યન્તિ યં કથેતબ્બધમ્મં અનુપધારેત્વા, તદત્થઞ્ચ અપ્પચ્ચક્ખં કત્વા કથનં, **એતં અટ્ઠાનં** અકારણં તસ્સ બોધિમૂલેયેવ સમુચ્છિન્નત્તા. **વિચ્છિન્દજનનત્થન્તિ** રતનત્તયસદ્ધાય વિચ્છિન્દસ્સ ઉપ્પાદનત્થં, અઞ્ઞથત્તાયાતિ અત્થો. **સો**તિ મારો. **મુસાવાદં કાતું નાસક્ખી**તિ આગતફલસ્સ અરિયસાવકસ્સ પુરતો મુસા વત્તું ન વિસહિ, તસ્મા **આમ મારોસ્મીતિ પટિજાનિ. સિલાપથવિયન્તિ** રતનમયસિલાપથવિયં. સિનેરું કિર પરિવારેત્વા ઠિતો ભૂમિપ્પદેસો સત્તરતનમયો, ''સુવણ્ણમયો''તિ કેચિ, સા વિત્થારતો, ઉબ્બેધતો અનેકયોજનસહસ્સપરિમાણા અતિવિય નિચ્ચલા. **કિં ત્વં એત્થા**તિ કિં કારણા ત્વં એત્થ. ''ઠિતો''તિ **અચ્છરં પહરિ. ઠાતું અસક્કોન્તો**તિ અરિયસાવકસ્સ પુરતો ઠાતું અસક્કોન્તો. અયઞ્હિ અરિયધમ્માધિગમસ્સ આનુભાવો, યં મારોપિ નામ મહાનુભાવો ઉજુકં પટિપ્પરિતું ન સક્કોતિ.

મગ્ગો એવ મૂલં **મગ્ગમૂલં**, તસ્સ. **સઞ્જાતત્તા** ઉપ્પન્નત્તા. **તેન મગ્ગમૂલેન** પતિટ્ઠિતસન્તાને લદ્ધપતિટ્ઠા. ભગવતો દેસનાધમ્મં નિસ્સાય અરિયાય જાતિયા જાતો “**ભગવન્તં નિસ્સાય અરિયભૂમિયં જાતો**”તિ વુત્તો. “**ઉરે**

વસિત્વા"તિ ઇદં ધમ્મઘોસસ્સ ઉરતો સમુટ્ઠાનતાય વુત્તં. ઉરે વાયામજનિતાભિજાતિતાય વા **ઓરસો**. મુખતો જાતેન જાતો "**મુખતો જાતો**"તિ વુત્તો. કારણકારણેપિ હિ કારણે વિય વોહારો હોતિ ''તિણેહિ ભત્તં સિદ્ધ''ન્તિ. કેચિ પન ''વિમોક્ખમુખસ્સ વસેન જાતત્તા મુખતો જાતો''તિ વદન્તિ, તત્થાપિ વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો. પુરિમેનત્થેન યોનિજો, સેદજો, મુખજોતિ તીસુ સમ્બન્ધેસુ મુખજેન સમ્બન્ધેન ભગવતો પુત્તભાવો વિભાવિતો. અત્થદ્વયેનાપિ ધમ્મજભાવોયેવ દીપિતો. અરિયધમ્મપ્પત્તિતો લદ્ધવિસેસો હુત્વા પવત્તો તદુત્તરકાલિકો ખન્ધસન્તાનો ''અરિયધમ્મતો જાતો''તિ વેદિતબ્બો, અરિયધમ્મં વા મગ્ગફલં નિસ્સાય, ઉપનિસ્સાય ચ જાતો સબ્બોપિ ધમ્મપ્પબન્ધો ''અરિયધમ્મતો જાતો''તિ ગહેતબ્બો. તેસં પન અરિયધમ્માનં અપરિયોસિતકિચ્ચતાય અરિયભાવેન અભિનિબ્બત્તિમત્તં ઉપાદાય "**અરિયધમ્મતો જાતત્તા**"તિ વુત્તં. પરિયોસિતકિચ્ચતાય તથા નિબ્બત્તિપારિપૂરિં ઉપાદાય "**નિમ્મિતત્તા**"તિ વુત્તં, યતો ''ધમ્મજો ધમ્મનિમ્મિતો''તિ વુત્તં. ''નવલોકુત્તરધમ્મદાયં આદિયતીતિ ધમ્મદાયાદો'' તિપિ પાઠો. **અસ્સાતિ** ''ભગવતોમ્હિપુત્તો''તિઆદિના વુત્તસ્સ વાક્યસ્સ. **અત્થં દસ્સેન્તો**તિ ભાવત્થં પકાસેન્તો. તથાગતસ્સ અનઞ્ઞસાધારણસીલાદિધમ્મક્ખન્ધસ્સ સમૂહનિવેસવસેન ધમ્મકાયતાય ન કિઞ્ચિ વત્તબ્બં અત્થિ, સત્થુટ્ઠાનિયસ્સ પન ધમ્મકાયતં દસ્સેતું ''કસ્મા તથાગતો ધમ્મકાયોતિ વુત્તો''તિ સયમેવ પુચ્છં સમુટ્ઠાપેત્વા "**તથાગતો હી**"તિઆદિના તમત્થં વિસ્સજ્જેતિ. **હદયેન ચિન્તેત્વા**તિ ''ઇમં ધમ્મં ઇમસ્સ દેસેસ્સામી''તિ તસ્સ ઉપગતસ્સ વેનેય્યજનસ્સ બોધનત્થં ચિત્તેન ચિન્તેત્વા. **વાચાય અભિનીહરી**તિ સદ્ધમ્મદેસનાવાચાય કરવીકરુતમઞ્જુના બ્રહ્મસ્સરેન વેનેય્યસન્તાનાભિમુખં તદજ્ઝાસયાનુરૂપં હિતમત્થં નીહરિ ઉપનેસિ. **તેના**તિ તેન કારણેન એવંસદ્ધમ્માધિમુત્તિભાવેન. **અસ્સા**તિ તથાગતસ્સ. **ધમ્મમયત્તા**તિ ધમ્મભૂતત્તા. ઇધાધિપ્પેતધમ્મો સેટ્ઠટ્ઠેન બ્રહ્મભૂતોતિ આહ "**ધમ્મકાયત્તા એવ બ્રહ્મકાયો**"તિ. સબ્બસો અધમ્મં પજહિત્વા અનવસેસતો ધમ્મો એવ ભૂતોતિ **ધમ્મભૂતો**. તથારૂપો ચ યસ્મા સભાવતો ધમ્મો એવાતિ વત્તબ્બતં અરહતીતિ આહ "**ધમ્મસભાવો**"તિ.

૧૧૯. સેટ્ઠચ્છેદકવાદન્તિ ''બ્રાહ્મણોવ સેટ્ઠો વણ્ણો''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૧૬) એવં વુત્તસેટ્ઠભાવચ્છેદકવાદં. **અપરેનપિ નયેના**તિ યથાવુત્તસેટ્ઠચ્છેદકવાદતો અપરેનપિ પોરાણકલોકુપ્પત્તિદસ્સનનયેન. **સેટ્ઠચ્છેદ...પે॰... દસ્સેતુ**ન્તિ સોપિ હિ ''બ્રાહ્મણોવ સેટ્ઠો વણ્ણો, હીના અઞ્ઞે વણ્ણા''તિ, ''બ્રાહ્મણા બ્રહ્મુનો પુત્તા ઓરસા મુખતો જાતા બ્રહ્મજા''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૧૪) ચ એવં પવત્તાય મિચ્છાદિટ્ઠિયા વિનિવેઠનો જાતિબ્રાહ્મણાનં સેટ્ઠભાવસ્સ છેદનતો સેટ્ઠચ્છેદનવાદો નામ હોતીતિ દસ્સેતુન્તિ અત્થો.

ઇત્થભાવન્તિ ઇમં પકારતં મનુસ્સભાવં. સામઞ્ઞજોતના હિ વિસેસે અવતિટ્ઠતિ, પકરણવસેન વા અયમત્થો અવચ્છિન્નો દટ્ઠબ્બો. **મનેનેવ નિબ્બત્તા**તિ બાહિરપચ્ચયેન વિના કેવલં ઉપચારઝાનમનસાવ નિબ્બત્તા. યાય ઉપચારજ્ઝાનચેતનાય તે તત્થ નિબ્બત્તા, નીવરણવિક્ખમ્ભનાદિના ઉળારો તસ્સા પવત્તિવિસેસો, તસ્મા ઝાનફલકપ્પો તસ્સા ફલવિસેસોતિ આહ "**બ્રહ્મલોકે વિયા**"તિઆદિ. "**સયંપભા**"તિ પદાનં તત્થ સૂરિયાલોકાદીહિ વિના અન્ધકારં વિધમન્તા સયમેવ પભાસન્તીતિ **સયંપભા**, અન્તલિક્ખે આકાસે ચરન્તીતિ **અન્તલિક્ખચરા**, તદઞ્ઞકામાવચરસત્તાનં વિય સરીરસ્સ વિચરણટ્ઠાનસ્સ અસુભતાભાવતો **સુભં**, સુભેવ તિટ્ઠન્તીતિ **સુભટ્ઠાયિનો**તિ અત્થો વેદિતબ્બો.

રસપથવિપાતુભાવવણ્ણના

૧૨૦. **સબ્બં ચક્કવાળન્તિ** અનવસેસં કોટિસતસહસ્સં ચક્કવાળં. **સમતનીતિ** સઞ્છાદેન્તી વિપ્ફરિ, સા પન તસ્મિં ઉદકે પતિટ્ઠિતા અહોસીતિ આહ "**પતિટ્ઠહી**"તિ. **વણ્ણેન સમ્પન્નાતિ** સમ્પન્નવણ્ણા. **મક્ખિકણ્ડકરહિતન્તિ** મક્ખિકાહિ ચ તાસં અણ્ડકેહિ ચ રહિતં.

અતીતાનન્તરેપિ કપ્પે લોલોયેવ. કસ્મા? એવં ચિરપરિચિતલોલતાવસેન સબ્બપઠમં તથા અકાસીતિ દસ્સેતિ. **કિમેવિદન્તિ** "વણ્ણતો, ગન્ધતો ચ તાવ ઞાતં, રસતો પન કિમેવિદં ભવિસ્સતી"તિ સંસયજાતો વદતિ. **તિટ્ઠતીતિ** અટ્ઠાસિ.

ચન્દિમસૂરિયાદિપાતુભાવવણ્ણના

૧૨૧. **આલુપ્પકારકન્તિ** એત્થ આલોપપરિયાયો **આલુપ્પ**-સદ્દોતિ આહ "**આલોપં કત્વા**"તિ. પચ્ચક્ખભૂતાનમ્પિ ચન્દિમસૂરિયાનં પવત્તિયં લોકિયાનં સમ્મોહો હોતિ, તં વિધમિતું "**કો પન તેસ**"ન્તિઆદિના અટ્ઠ પઞ્હાવિસ્સજ્જનાનિ ગહિતાનિ. તત્થ **તેસન્તિ** ચન્દિમસૂરિયાનં. **કસ્મિન્તિ** કસ્મિં ઠાને. "**કો ઉપરી**"તિ એતેનેવ કો હેટ્ઠાતિ અયમત્થો વુત્તોયેવ. તથા "**કો સીઘં ગચ્છતી**"તિ ઇમિના કો સણિકં ગચ્છતીતિ અયમ્પિ અત્થો વુત્તોયેવ. **વીથિયોતિ** ગમનવીથિયો. **એકતોતિ** એકસ્મિં ખણે **પાતુભવન્તિ**. સૂરિયમણ્ડલે પન અત્થઙ્ગતે ચન્દમણ્ડલં પઞ્ઞાયિત્થ. **છન્દં ઞત્વા વાતિ** રુચિં ઞત્વા વિય.

ઉભયન્તિ અન્તો, બહિ ચ.

ઉજુકન્તિ આયામતો, વિત્થારતો, ઉબ્બેધતો ચ. **પરિમણ્ડલતોતિ** પરિક્ખેપતો.

ઉજુકં સણિકં ગચ્છતિ અમાવાસિયં સૂરિયેન સદ્ધિં ગચ્છન્તો દિવસે દિવસે થોકં થોકં ઓહીયન્તો પુણ્ણમાસિયં ઉપડ્ઢમગ્ગમેવ ઓહીયનતો. **તિરિયં સીઘં** ગચ્છતિ એકસ્મિમ્પિ માસે કદાચિ દક્ખિણતો, કદાચિ ઉત્તરતો દસ્સનતો. "**દ્વીસુ પસ્સેસૂ**"તિ ઇદં યેભુય્યવસેન વુત્તં. ચન્દસ્સ પુરતો, પચ્છતો, સમન્ના તારકા ગચ્છન્તિયેવ. **અત્તનો ઠાનન્તિ** અત્તનો ગમનટ્ઠાનં. **ન વિજહન્તિ** અત્તનો વીથિયાવ ગચ્છનતો. સૂરિયસ્સ ઉજુકં ગમનસ્સ સીઘતા ચન્દસ્સ ગમનં ઉપાદાય વેદિતબ્બા. **તિરિયં ગમનં** દક્ખિણદિસતો ઉત્તરદિસાય, ઉત્તરદિસતો ચ દક્ખિણદિસાય ગમનં **દન્ધં** છહિ છહિ માસેહિ ઇજ્ઝનતો. **સોતિ** સૂરિયો. **કાળપક્ખઉપોસથતોતિ** કાળપક્ખે ઉપોસથે ચન્દેન સહેવ ગન્ત્વા તતો પરં. **પાટિપદદિવસેતિ** સુક્કપક્ખપાટિપદદિવસે. **ઓહાય ગચ્છતિ** અત્તનો સીઘગામિતાય, તસ્સ ચ દન્ધગામિતાય. **લેખા વિય પઞ્ઞાયતિ** પચ્છિમદિસાયં. **યાવ ઉપોસથદિવસાતિ** યાવ સુક્કપક્ખઉપોસથદિવસા. "**ચન્દો અનુક્કમેન વડ્ઢિત્વા**"તિ ઇદં ઉપરિભાગતો પતિતસૂરિયાલોકતાય હેટ્ઠતો પવત્તાય સૂરિયસ્સ દૂરભાવેન દિવસે દિવસે અનુક્કમેન પરિહાયમાનાય અત્તનો છાયાય વસેન અનુક્કમેન ચન્દમણ્ડલપ્પદેસસ્સ વડ્ઢમાનસ્સ વિય દિસ્સમાનતાય વુત્તં, તસ્મા અનુક્કમેન વડ્ઢિત્વા વિય. **ઉપોસથદિવસે** પુણ્ણમાયં **પરિપુણ્ણો હોતિ**, પરિપુણ્ણમણ્ડલો હુત્વા દિસ્સતીતિ અત્થો. **ધાવિત્વા ગણ્હાતિ** ચન્દસ્સ દન્ધગતિતાય, અત્તનો ચ સીઘગતિતાય. **અનુક્કમેન હાયિત્વાતિ** એત્થ "અનુક્કમેન વડ્ઢિત્વા"તિ એત્થ વુત્તનયેન અત્થો વેદિતબ્બો. તત્થ પન છાયાય હાયમાનતાય મણ્ડલં વડ્ઢમાનં વિય દિસ્સતિ, ઇધ છાયાય વડ્ઢમાનતાય મણ્ડલં હાયમાનં વિય દિસ્સતિ.

યાય વીથિયા સૂરિયે ગચ્છન્તે વસ્સવલાહકા દેવપુત્તા સૂરિયાભિતાપસન્તત્તા અત્તનો વિમાનતો ન નિક્ખમન્તિ, કીળાપસુતા હુત્વા ન વિચરન્તિ, તદા કિર સૂરિયસ્સ વિમાનં પકતિમગ્ગતો અધો ઓતરિત્વા

વિચરતિ, તસ્સ ઓરુય્હ ચરણેનેવ ચન્દવિમાનમ્પિ અધો ઓરુય્હ ચરતિ તગ્ગતિકત્તા, તસ્મા સા વીથિ ઉદકાભાવેન અજાનુરૂપતાય "**અજવીથી**"તિ સમઞ્ઞં ગતા. યાય પન વીથિયા સૂરિયે ગચ્છન્તે વસ્સવલાહકા દેવપુત્તા સૂરિયાભિતાપાભાવતો અભિણ્હં અત્તનો વિમાનતો બહિ નિક્ખમિત્વા કીળાપસુતા ઇતો ચિતો ચ વિચરન્તિ, તદા કિર સૂરિયવિમાનં પકતિમગ્ગતો ઉદ્ધં આરુહિત્વા વિચરતિ, તસ્સ ઉદ્ધં આરુય્હ ચરણેનેવ ચન્દવિમાનમ્પિ ઉદ્ધં આરુય્હ ચરતિ તગ્ગતિકત્તા, તગ્ગતિકતા ચ સમાનગતિના વાતમણ્ડલેન વિમાનસ્સ ફેલ્લિતબ્બત્તા, તસ્મા સા વીથિ ઉદકબહુભાવેન નાગાનુરૂપતાય "**નાગવીથી**"તિ સમઞ્ઞં ગતા. યદા સૂરિયો ઉદ્ધમનારુહન્તો, અધો ચ અનોતરન્તો પકતિમગ્ગેનેવ ગચ્છતિ, તદા વસ્સવલાહકા યથાકાલં, યથારુચિ ચ વિમાનતો નિક્ખમિત્વા સુખેન વિચરન્તિ, તેન કાલેન કાલં વસ્સનતો લોકે ઉતુસમતા હોતિ, તાય ઉતુસમતાય હેતુભૂતાય સા ચન્દિમસૂરિયાનં ગતિ ગવાનુરૂપતાય "**ગોવીથી**"તિ સમઞ્ઞં ગતા. તેન વુત્તં "**અજવીથી**"તિઆદિ.

એવં ''કતિ નેસં વીથિયો''તિ પઞ્હં વિસ્સજ્જેત્વા ''કથં વિચરન્તી''તિ પઞ્હં વિસ્સજ્જેતું "**ચન્દિમસૂરિયા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **સિનેરુતો બહિ નિક્ખમન્તી**તિ સિનેરુસમીપેન તં પદક્ખિણં કત્વા ગચ્છન્તા તતો ગમનવીથિતો બહિ અત્તનો તિરિયગમનેન ચક્કવાળાભિમુખા નિક્ખમન્તિ. **અન્તો વિચરન્તી**તિ એવં છ માસે ખણે ખણે સિનેરુતો અપસક્કનવસેન તતો નિક્ખમિત્વા ચક્કવાળસમીપં પત્તા, તતોપિ છ માસે ખણે ખણે અપસક્કનવસેન નિક્ખમિત્વા સિનેરુસમીપં પાપુણન્તા અન્તો વિચરન્તિ. ઇદાનિ તમેવત્થં સઙ્ખેપેન વુત્તં વિવરિતું "**તેહી**"તિઆદિ વુત્તં. સિનેરુસ્સ, ચક્કવાળસ્સ ચ યં ઠાનં વેમજ્ઝં, તસ્સ, સિનેરુસ્સ ચ યં ઠાનં વેમજ્ઝં, તેન ગચ્છન્તા "**સિનેરુસમીપેન વિચરન્તી**"તિ વુત્તા, ન સિનેરુસ્સ અગ્ગાળિન્દઅલ્લીના. **ચક્કવાળસમીપેન ચરિત્વા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **મજ્ઝેના**તિ સિનેરુસ્સ, ચક્કવાળસ્સ ચ ઉજુકં વેમજ્ઝેન મગ્ગેન. **ચિત્રમાસે મજ્ઝેના**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો.

એકપ્પહારેનાતિ એકવેલાય, એકેનેવ વા અત્તનો એકપ્પહારેન. **મજ્ઝન્હિકો**તિ ઠિતમજ્ઝન્હિકો કાલો **હોતિ**. તદા હિ સૂરિયમણ્ડલં ઉગ્ગચ્છન્તં હુત્વાપિ ઇમસ્મિં દીપે ઠિતસ્સ ઉપઙ્ઢમેવ દિસ્સતિ, ઉત્તરકુરૂસુ ઠિતસ્સ ઓગચ્છન્તં હુત્વા. એવઞ્હિ એકવેલાયમેવ તીસુ દીપેસુ આલોકકરણં.

યેસુ કત્તિકાદિનક્ખત્તસમઞ્ઞા, તાનિપિ તારકરૂપાનિ યેવાતિ વુત્તં "**સેસતારકરૂપાનિ ચા**"તિ, નક્ખત્તસઞ્ઞિતતારકરૂપતો અવસિટ્ઠતારકરૂપાનીતિ અત્થો. ઉભયાનિપિ તાનિ દેવતાનં વસનકવિમાનાનીતિ વેદિતબ્બાનિ. રા-સદ્દો તિયતિ છિજ્જતિ એત્થાતિ **રત્તિ**, સત્તાનં સદ્દસ્સ વૂપસમનકાલોતિ અત્થો. દિબ્બન્તિ સત્તા કીળન્તિ જોતન્તિ એત્થાતિ **દિવા**. સત્તાનં આયું મિનન્તો વિય સિયતિ અન્તં કરોતીતિ **માસો**. તં તં કિરિયં અરતિ વત્તેતીતિ **ઉતુ**. તં તં સત્તં, ધમ્મપ્પવત્તિઞ્ચ સઙ્ગમ્મ વદન્તો વિય સરતિ વત્તેતીતિ **સંવચ્છરો**.

૧૨૨. વિવજ્જનં **વિવજ્જો**, સો એવ **વેવજ્જં**, વણ્ણસ્સ વેવજ્જં **વણ્ણવેવજ્જં**, વણ્ણસમ્પત્તિયા વિગમો, તસ્સ પન અત્થિતા "**વણ્ણવેવજ્જતા**"તિ વુત્તા. તેનાહ "**વિવજ્જભાવો**"તિ. **તેસ**ન્તિ વણ્ણવન્તાનં સત્તાનં. **અતિમાનપ્પચ્ચયા**તિ દુબ્બણ્ણવમ્ભનવસેન અતિક્કમ્મ અત્તનો વણ્ણં પટિચ્ચ માનપચ્ચયા, માનસમ્પગ્ગણ્હનનિમિત્તન્તિ અત્થો. સાતિસયો રસો એતિસ્સા અત્થીતિ **રસાતિ લદ્ધમાનાય**, **અનુભાસિંસૂ**તિ અનુરોધવસેન ભાસિંસુ. **લોકુપ્પત્તિવંસકથ**ન્તિ લોકુપ્પત્તિવંસજં પવેણીકથં, આદિકાલે ઉપ્પન્નં પવેણીઆગતકથન્તિ અત્થો. ''અનુપતન્તી''તિપિ પાઠો, સો એવત્થો.

ભૂમિપપ્પટકપાતુભાવાદિવણ્ણના

૧૨૩. એદિસો હુત્વાતિ અહિચ્છત્તકસદિસો હુત્વા.

૧૨૪. પદાલતાતિ ‘‘**પદા**’’તિ એવંનામા એકા લતા, સા પન યસ્મા સમ્પન્નવણ્ણગન્ધરસા, તસ્મા ‘‘**ભદ્દલતા**’’તિ વુત્તા. **નાળિકાતિ** નાળિવલ્લિ. **અહાયીતિ** નસ્સિ.

૧૨૫. અકટ્ઠપાકોતિ અકટ્ઠેયેવ ઠાને ઉપ્પજ્જિત્વા પચ્ચનકો, નીવારો વિય સઞ્જાતો હુત્વા નિપ્પજ્જનકોતિ અત્થો. **કણો** ‘‘કુણ્ડક’’ન્તિ ચ વુચ્ચતિ. **થુસન્તિ** તણ્ડુલં પરિયોનન્ધિત્વા ઠિતત્તચો, તદભાવતો ‘‘**અકણો, અથુસો**’’તિ સાલિ વુત્તો. ‘‘**પટિવિરૂળ્હ**’’ન્તિ ઇદં પક્કભાવસ્સ કારણવચનં. પટિવિરૂળ્હતો હિ તં પક્કન્તિ. યસ્મિં ઠાને સાયં પક્કો સાલિ ગહિતો, તદેવ ઠાનં દુતિયદિવસે પાતો પક્કેન સાલિના પરિપુણ્ણં હુત્વા તિટ્ઠતીતિ આહ ‘‘**સાયં ગહિતટ્ઠાનં પાતો પક્કં હોતી**’’તિઆદિ. **અલાયિતન્તિ** લાયિતટ્ઠાનમ્પિ તેસં કમ્મપ્પચ્ચયા અલાયિતમેવ **હુત્વા અનૂનં** પરિપુણ્ણમેવ **પઞ્ઞાયતિ**, ન કેવલં પઞ્ઞાયનમેવ, અથ ખો તથાભૂતમેવ હુત્વા તિટ્ઠતિ.

ઇત્થિપુરિસલિઙ્ગાદિપાતુભાવવણ્ણના

૧૨૬. ‘‘**મનુસ્સકાલે**’’તિ ઇદં પુબ્બે મનુસ્સભૂતાનંયેવ તત્થ ઇદાનિ નિકન્તિવસેન ઉપ્પત્તિ હોતીતિ કત્વા વુત્તં, દેવતાનમ્પિ પુરિમજાતિયં ઇત્થિભાવે ઠિતાનં તત્થ વિરાગાદિપુરિસત્તપ્પચ્ચયે અસતિ તદા ઇત્થિલિઙ્ગમેવ પાતુભવતિ. **પુરિસત્તપચ્ચયેતિ** ‘‘અત્તનોપિ અનિસ્સરતા, સબ્બકાલં પરાયત્તવુત્તિતા, રજસ્સલતા વઞ્ચતા, ગબ્ભધારણં, પઠમાય પકતિયા નિહીનપકતિતા, સૂરવીરતાભાવો, ‘અપ્પકા જના’તિ ‘હીળેતબ્બતા’તિ એવમાદિ આદીનવપચ્ચવેક્ખણપુબ્બકમ્પિ ઇત્થિભાવે ‘અલં ઇત્થિભાવેન, ન હિ ઇત્થિભાવે ઠત્વા ચક્કવત્તિસિરિં, ન સક્કમારબ્રહ્મસિરિયો પચ્ચનુભવિતું, ન પચ્ચેકબોધિં, ન સમ્માસમ્બોધિં અધિગન્તું સક્કા’તિ એવં ઇત્થિભાવવિરજ્જનં, ‘યથાવુત્તઆદીનવવિરહતો ઉત્તમપકતિભાવતો સમ્પદમિદં પુરિસત્તં નામ સેટ્ઠં ઉત્તમં, એત્થ ઠત્વા સક્કા એતા સમ્પત્તિયો સમ્પાપુણિતુ’ન્તિ એવં પુરિસત્તભાવે સમ્ભાવનાપુબ્બકં પત્થનાઠપનં, ‘તત્થ નિન્નપોણપબ્ભારચિત્તતા’તિ’’ એવમાદિકે પુરિસભાવસ્સ પચ્ચયભૂતે **ધમ્મે. પૂરેત્વા** વડ્ઢેત્વા. પચ્ચક્ખં ભૂતં, સદિસઞ્ચ દિટ્ઠધમ્મિકં, સમ્પરાયિકઞ્ચ સુવિપુલં અનત્થં અચિન્તેત્વા પુરિસસ્સ કામેસુ મિચ્છાચરણં કેવલં ઇત્થિયં આસાપત્તિ ફલેનેવાતિ આસાઆપત્તિ ઇત્થિભાવાવહાપિ હોતિયેવ. તન્નિન્નપોણપબ્ભારભાવેન તન્નિકન્તિયા નિમિત્તભાવાપત્તિતોતિ વુત્તં ‘‘**પુરિસો ઇત્થત્તભાવં લભન્તો કામેસુમિચ્છાચારં નિસ્સાય લભતી**’’તિ. **તદાતિ** યથાવુત્તે પઠમકપ્પિકકાલે. **પકતિયાતિ** સભાવેન. **માતુગામસ્સાતિ** પુરિમત્તભાવે માતુગામભૂતસ્સ. **પુરિસસ્સાતિ** એત્થાપિ ‘‘પકતિયા’’તિ પદં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **ઉપનિજ્ઝાયતન્તિ** ઉપેચ્ચ નિજ્ઝાયન્તાનં. યથા અઞ્ઞમઞ્ઞસ્મિં સારાગો ઉપ્પજ્જતિ, એવં સાપેક્ખભાવેન **ઓલોકેન્તાનં. રાગપરિળાહોતિ** રાગજો પરિળાહો.

નિબ્બુય્હમાનાયાતિ પરિણતા હુત્વા નિય્યમાનાય.

મેથુનધમ્મસમાચારવણ્ણના

૧૨૭. ગોમયપિણ્ડમત્તમ્પિ નાલત્થાતિ સમ્મદેવ વિવાહકમ્મં નાલત્થાતિ અધિપ્પાયેન **વદન્તિ. પાતબ્યતન્તિ** તસ્મિં અસદ્ધમ્મે કિલેસકામેન પિવિતબ્બતં કિઞ્ચિ પિવિતબ્બવત્થું પિવન્તા વિય અતિવિય તોસેત્વા

પરિભુઞ્જિતબ્બતં **આપજ્જિંસુ**, **પાતબ્યતન્તિ** વા પરિભુઞ્જનકતં **આપજ્જિંસુ** ઉપગચ્છિંસુ. પરિભોગત્થો હિ અયં **પા**-સદ્દો, કત્તુસાધનો ચ **તબ્ય**-સદ્દો, યથારુચિ પરિભુઞ્જિંસૂતિ અત્થો.

સન્નિધિકારકન્તિ સન્નિધિકારં, **ક**-કારો પદવડ્ઢનમત્તન્તિ આહ "**સન્નિધિં કત્વા**"તિ. **અપદાનન્તિ** અવખણ્ડનં. **એકેકસ્મિં ઠાનેતિ** યત્થ યત્થ વહિતં, તસ્મિં તસ્મિં એકેકસ્મિં ઠાને. **ગુમ્બગુમ્બાતિ** પુઞ્જપુઞ્જા.

સાલિવિભાગવણ્ણના

૧૨૮. સીમં ઠપેય્યામાતિ ''અયં ભૂમિભાગો અસુકસ્સ, અયં ભૂમિભાગો અસુકસ્સા''તિ એવં પરિચ્છેદં કરેય્યામ. **તં અગ્ગં કત્વાતિ** તં આદિં કત્વા.

મહાસમ્મતરાજવણ્ણના

૧૩૦. પકાસેતબ્બન્તિ દોસવસેન પકાસેતબ્બં. **ખિપિતબ્બન્તિ** ખેપં કાતબ્બં. તેનાહ "**હારેતબ્બ**"ન્તિ, સત્તનિકાયતો નીહરિતબ્બં.

નેસન્તિ નિદ્ધારણે સામિવચનં.

૧૩૧. અક્ખરન્તિ નિરુત્તિં. સા હિ મહાજનેન સમ્મતોતિ નિદ્ધારેત્વા વત્તબ્બતો નિરુત્તિ , તસ્મિંયેવ નિરૂળ્હભાવતો , અઞ્ઞત્થ અસઞ્ચરણતો અક્ખરન્તિ ચ વુચ્ચતિ, તથા સઞ્ઞાતબ્બતો **સઞ્ઞા**, સમઞ્ઞાયતીતિ **સમઞ્ઞા**, પઞ્ઞાપનતો **પઞ્ઞત્તિ**, વોહરણતો **વોહારો**. **ઉપ્પન્નોતિ** પવત્તો. **ન કેવલં અક્ખરમેવાતિ** ન કેવલં સમઞ્ઞાકરણમેવ. **ખેત્તસામિનોતિ** તં તં ભૂમિભાગં પરિગ્ગહેત્વા ઠિતસત્તા. **તીહિ સઞ્ઞેહીતિ** તિવિધકિરિયાભિસઞ્ઞતેહિ તીહિ સઞ્ઞેહિ ખત્તિયાદીહિ તીહિ વણ્ણેહિ પરિગ્ગહિતેહિ. ''ખત્તિયાનુયન્તબ્રાહ્મણગહપતિકનેગમજાનપદેહિ તીહિ ગહપતીહિ પરિગ્ગહિતેહી''તિ ચ વદન્તિ. **અગ્ગન્તિ ઞાતેનાતિ** અગ્ગં કુલન્તિ ઞાતેન. ખત્તિયકુલઞ્હિ લોકે સબ્બસેટ્ઠં. યથાહ ''ખત્તિયો સેટ્ઠો જનેતસ્મિં, યે ગોત્તપટિસારિનો''તિ, (દી॰ નિ॰ ૧.૨૭૭; ૩.૧૪૦; મ॰ નિ॰ ૨.૩૦; સં॰ નિ॰ ૧.૧૮૨, ૨૪૫) અભેદોપચારેન પન અક્ખરસ્સ ખત્તિયસદ્દસ્સપિ સેટ્ઠતાતિ પાળિયં ''અગ્ગઞ્ઞેન અક્ખરેના''તિ વુત્તં. ઇદાનિ અભેદોપચારેન વિના એવ અત્થં દસ્સેતું "**અગ્ગે વા**"તિઆદિ વુત્તં.

બ્રાહ્મણમણ્ડલાદિવણ્ણના

૧૩૨. યેન અનારમ્ભભાવેન બાહિતાકુસલા ''બ્રાહ્મણા''તિ વુત્તા, તમેવ તાવ દસ્સેતું પાળિયં ''વીતઙ્ગારા''તિઆદિ વુત્તન્તિ તદત્થં દસ્સેન્તો "**પચિત્વા**"તિઆદિમાહ. **તમેનન્તિ** વચનવિપલ્લાસેન નિદ્દેસોતિ આહ "**તે એતે**"તિ. **અભિસઙ્ખરોન્તાતિ** ચિત્તમન્તભાવેન અઞ્ઞમઞ્ઞં અભિવિસિટ્ઠે કરોન્તા, બ્રાહ્મણાકપ્પભાવેન સઙ્ખરોન્તા ચ. **વાચેન્તાતિ** પરેસં કથેન્તા, યે તથા ગન્થે કાતું ન જાનન્તિ. **અચ્છન્તીતિ** આસન્તિ, ઉપવિસન્તીતિ અત્થો. તેનાહ "**વસન્તી**"તિ. **અચ્છેન્તીતિ** કાલં ખેપેન્તિ. **હીનસમ્મતં** ઝાનભાવનાનુયોગં છડ્ડેત્વા ગન્થે પસુતતાદીપનતો. **સેટ્ઠસમ્મતં જાતં** ''વેદધરા સોત્તિયા સુબ્રાહ્મણાતિ એવં સેટ્ઠસમ્મતં જાતં.

૧૩૩. મેથુનધમ્મં સમાદિયિત્વાતિ જાયાપતિકભાવેન દ્વયં દ્વયં નિવાસં અજ્ઝુપગન્ત્વા. **વાણિજકમ્માદિકેતિ** **આદિ**-સદ્દેન કસિકમ્માદિં સઙ્ગણ્હાતિ.

૧૩૪. લુદ્દાચારકમ્મખુદ્દાચારકમ્મુનાતિ પરવિહેઠનાદિલુદ્દાચારકમ્મુના, નળકારદારુકમ્માદિખુદ્દાચારકમ્મુના ચ. **સુદ્દન્તિ** એત્થ **સુ**-ઇતિ સીઘત્થે નિપાતો. **દા**-ઇતિ ગરહણત્થેતિ આહ "**સુદ્દં સુદ્દં લહું લહું કુચ્છિતં ગચ્છન્તી**"તિ.

૧૩૫. અહૂતિ કાલવિપલ્લાસવસેન વુત્તન્તિ દસ્સેન્તો "**હોતિ ખો**"તિ આહ. **ઇમિના**તિ ''ઇમેહિ ખો, વાસેટ્ઠ, ચતૂહિ મણ્ડલેહિ સમણમણ્ડલસ્સ અભિનિબ્બત્તિ હોતી''તિ ઇમિના વચનેન. **ઇમં દસ્સેતી**તિ સમણમણ્ડલં નામ... પે॰... સુદ્ધિં પાપુણન્તીતિ ઇમં અત્થજાતં દસ્સેતિ. યદિ ઇમેહિ...પે॰... અભિનિબ્બત્તિ હોતિ, એવં સન્તે ઇમાનેવ ચત્તારિ મણ્ડલાનિ પધાનાનિ, સમણમણ્ડલં અપ્પધાનં તતો અભિનિબ્બત્તત્તાતિ? નયિદમેવન્તિ દસ્સેતું "**ઇમાની**"તિઆદિ વુત્તં. **સમણમણ્ડલં અનુવત્તન્તિ** ગુણેહિ વિસિટ્ઠભાવતો. ગુણો હિ વિઞ્ઞૂનં અનુવત્તનહેતુ, ન કોલપુત્તિયં, વણ્ણપોક્ખરતા, વાક્કરણમત્તં વા. તેનાહ "**ધમ્મેનેવ અનુવત્તન્તિ, નો અધમ્મેના**"તિ. સો ધમ્મો ચ લોકુત્તરોવ અધિપ્પેતો, યેન સંસારતો વિસુજ્ઝતિ, તસ્મા **સમણમણ્ડલન્તિ** ચ સાસનિકમેવ સમણગણં વદતીતિ દટ્ઠબ્બં. તેનાહ "**સમણમણ્ડલઞ્હી**"તિઆદિ.

દુચ્ચરિતાદિકથાવણ્ણના

૧૩૬. મિચ્છાદિટ્ઠિવસેન સમાદિન્નકમ્મં નામ ''કો અનુબન્ધિતબ્બો. અજોતગ્ગિસોટ્ઠિમિસો''તિઆદિના યઞ્ઞવિધાનાદિવસેન પવત્તિતં હિંસાદિપાપકમ્મં. **મિચ્છાદિટ્ઠિકમ્મસ્સા**તિ ''એસ સદ્ધાધિગતો દેવયાનો, યેન યન્તિ પુત્તિનો વિસોકા''તિઆદિના પવત્તિતસ્સ મિચ્છાદિટ્ઠિસહગતકમ્મસ્સ. **સમાદાનં** તસ્સ તથા પવત્તનં, તસ્સા વા દિટ્ઠિયા ઉપગમનં.

૧૩૭. દ્વયકારીતિ કુસલાકુસલદ્વયસ્સ કત્તા. તયિદં દ્વયં યસ્મા એકજ્ઝં નપ્પવત્તતિ, તસ્મા આહ "**કાલેના**"તિઆદિ. **એકક્ખણે ઉભયવિપાકદાનટ્ઠાનં નામ નત્થિ** એકસ્મિં ખણે ચિત્તદ્વયૂપસઞ્હિતાય સત્તસન્તતિયા અભાવતો. યથા પન દ્વયકારિનો સુખદુક્ખપટિસંવેદિતા સમ્ભવતિ, તં દસ્સેતું "**યેન પના**"તિઆદિ વુત્તં. **એવંભૂતો**તિ વિકલાવયવો. દ્વેપિહિ કુસલાકુસલકમ્માનિ કતૂપચિતાનિ સભાવતો બલવન્તાનેવ હોન્તિ, તસ્મા મરણકાલે ઉપટ્ઠહન્તિ . **તેસુ અકુસલં બલવતરં હોતિ** પચ્ચયલાભતો. નિકન્તિઆદયો હિ પચ્ચયવિસેસા અકુસલસ્સેવ સભાગા, ન કુસલસ્સ, તસ્મા કતૂપચિતભાવેન સમાનબલેસુપિ કુસલાકુસલેસુ પચ્ચયલાભેન વિપચ્ચિતું લદ્ધોકાસતાય કુસલતો અકુસલં બલવતરં હોતીતિ, તથાભૂતમ્પિ **તં** યથા વિપાકદાને લદ્ધોકાસસ્સ કુસલસ્સાપિ અવસરો હોતિ, તથા લદ્ધપચ્ચયં પટિસન્ધિદાનાભિમુખં **કુસલં પટિબાહિત્વા** પટિસન્ધિં દેન્તં **તિરચ્છાનયોનિયં નિબ્બત્તાપેતી**તિ. ''અકુસલં બલવતરં હોતી''તિ એત્થ ''અકુસલં ચે બલવતરં હોતિ, તં કુસલં પટિબાહિત્વા''તિ વુત્તનયેનેવ અત્થં વત્વા તેસુ કુસલં ચે બલવતરં હોતિ, તઞ્ચ અકુસલં પટિબાહિત્વા મનુસ્સયોનિયં નિબ્બત્તાપેતિ, અકુસલં પવત્તિવેદનીયં હોતિ, અથ નં તં કાણમ્પિ કરોતિ ખુજ્જમ્પિ પીઠસપ્પિમ્પિ કુચ્છિરોગાદીહિ વા ઉપદ્દુતં. એવં સો પવત્તિયં નાનપ્પકારં દુક્ખં પચ્ચનુભવતીતિ ઇદં સન્ધાય વુત્તં ''સુખદુક્ખપ્પટિસંવેદી હોતી''તિ. તત્રાયં વિનિચ્છયો – વુત્તકાલે વા કારેન સમાનબલેસુ કુસલાકુસલકમ્મેસુ ઉપટ્ઠહન્તેસુ મરણસ્સ આસન્નવેલાયં યદિ બલવતરાનિ કુસલજવનાનિ જવન્તિ, યથાઉપટ્ઠિતં અકુસલં પટિબાહિત્વા કુસલં વુત્તનયેન પટિસન્ધિં દેતિ. અથ બલવતરાનિ અકુસલજવનાનિ જવન્તિ, યથાઉપટ્ઠિતં કુસલં પટિબાહિત્વા અકુસલં વુત્તનયેનેવ પટિસન્ધિં દેતિ. તં કિસ્સ હેતુ? ઉભિન્નં કમ્માનં સમાનબલવભાવતો, પચ્ચયન્તરસાપેક્ખતો ચાતિ, સબ્બં વીમંસિત્વા ગહેતબ્બં.

બોધિપક્ખિયભાવનાવણ્ણના

૧૩૮. **બોધિ** વુચ્ચતિ મગ્ગસમ્માદિટ્ઠિ, ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ બુજ્ઝતીતિ કત્વા, સભાવતો, તંસભાવતો ચ તસ્સા પક્ખે ભવાતિ બોધિપક્ખિયા, સતિવીરિયાદયો ધમ્મા, તેસં **બોધિપક્ખિયાનં. પટિપાટિયા**તિ બોધિપક્ખિયદેસનાપટિપાટિયા. **ભાવનં અનુગન્ત્વા**તિ અનુક્કમેન પવત્તં ભાવનં પત્વા. તેનાહ "**પટિપજ્જિત્વા**"તિ. સઉપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા વસેન ખીણાસવસ્સ સેટ્ઠભાવં લોકસ્સ પાકટં કત્વા દસ્સેતું સક્કા, ન ઇતરાય સબ્બસો અપઞ્ઞત્તિભાવૂપગમને તસ્સ અદસ્સનતોતિ વુત્તં "**પરિનિબ્બાતીતિ કિલેસપરિનિબ્બાનેન પરિનિબ્બાયતી**"તિ. **વિનિવત્તેત્વા**તિ તતો ચતુવણ્ણતો નીહરિત્વા.

૧૪૦. **તમેવત્થ**ન્તિ "ખીણાસવોવ દેવમનુસ્સેસુ સેટ્ઠો"તિ વુત્તમેવત્થં.

સેટ્ઠચ્છેદકવાદમેવાતિ જાતિબ્રાહ્મણાનં સેટ્ઠભાવસમુચ્છેદકમેવ કથં. **દસ્સેત્વા** ભાસિત્વા. **સુત્તન્તં વિનિવત્તેત્વા**તિ પુબ્બે લોકિયધમ્મસન્દસ્સનવસેન પવત્તં અગ્ગઞ્ઞસુત્તં "સત્તન્નં બોધિપક્ખિયાનં ધમ્માનં ભાવનમન્વાયા"તિઆદિના તતો વિનિવત્તેત્વા નીહરિત્વા તેન અસંસટ્ઠં કત્વા. **આવજ્જન્તા**તિ સમન્નાહરન્તા. **અનુમજ્જન્તા**તિ પુબ્બેનાપરં અત્થતો વિચરન્તાતિ.

અગ્ગઞ્ઞસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૫. સમ્પસાદનીયસુત્તવણ્ણના

સારિપુત્તસીહનાદવણ્ણના

૧૪૧. પાવારેન્તિ સચ્છાદેન્તિ સરીરં એતેનાતિ **પાવારો**, વત્થં. પાવરણં વા **પાવારો**, ''વત્થં દુસ્સ''ન્તિ પરિયાયસદ્દા એતેતિ દુસ્સમેવ પાવારો, સો એતસ્સ બહુવિધો અનેકકોટિપ્પભેદો ભણ્ડભૂતો અત્થીતિ **દુસ્સપાવારિકો**. સો કિર પુબ્બે દહરકાલે દુસ્સપાવારભણ્ડમેવ બહું પરિગ્ગહેત્વા વાણિજ્જં અકાસિ, તેન નં સેટ્ઠિટ્ઠાને ઠિતમ્પિ ''પાવારિકો'' ત્વેવ સઞ્જાનન્તિ. **ભગવતીતિ ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો, પકારત્થો વા, તેન ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા થેરેન વુત્તવચનં સબ્બં સઙ્ગણ્હાતિ. ''કસ્મા એવં અવોચા''તિ તથાવચને કારણં પુચ્છિત્વા ''**સોમનસ્સપવેદનત્થ**''ન્તિ કસ્મા પયોજનં વિસ્સજ્જિતં, તયિદં અમ્બં પુટ્ઠસ્સ લબુજં બ્યાકરણસદિસન્તિ? નયિદમેવં ચિન્તેતબ્બં. યા હિસ્સ થેરસ્સ તદા ભગવતિ સોમનસ્સુપ્પત્તિ, સા નિદ્ધારિતરૂપા કારણભાવેન ચોદિતા, તસ્મા એવં અવોચાતિ, સા એવ ચ યસ્મા નિદ્ધારિતરૂપા પવેદનવસેન ભગવતો સમ્મુખા તથાવચનં પયોજેતિ, તસ્મા ''અત્તનો ઉપ્પન્નસોમનસ્સપવેદનત્થ''ન્તિ પયોજનભાવેન વિસ્સજ્જિતં.

તત્રાતિ તસ્મિં સોમનસ્સપવેદને. વિહારે નિવાસપરિવત્તનવસેન **સુનિવત્થનિવાસનો**. **આભુજિત્વા**તિ આબન્ધિત્વા.

સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય ''અહો સન્તો વતાયં અરિયવિહારો''તિ સમાપત્તિસુખપચ્ચવેક્ખણમુખેન **અત્તનો ગુણે અનુસ્સરિતું આરદ્ધો**, આરભિત્વા ચ નેસં તં તં સામઞ્ઞવિસેસવિભાગવસેન અનુસ્સરિ. તથા હિ ''સમાધી''તિ સામઞ્ઞતો ગહિતસ્સેવ ''પઠમં ઝાન''ન્તિઆદિના વિસેસવિભાગો, ''પઞ્ઞા''તિ સામઞ્ઞતો ચ ગહિતસ્સેવ ''વિપસ્સનાઞાણ''ન્તિઆદિના વિસેસવિભાગો ઉદ્ધટો. ''લોકિયાભિઞ્ઞાસુ દિબ્બચક્ખુઞાણસ્સેવ ગહણં થેરસ્સ ઇતરેહિ સાતિસયન્તિ દસ્સેતુ''ન્તિ વદન્તિ, પુબ્બેનિવાસઞાણમ્પિ પન ''કપ્પસતસહસ્સાધિકસ્સા''તિઆદિના કિચ્ચવસેન દસ્સિતમેવ, લક્ખણહારવસેન વા ઇતરેસં પેત્થ ગહિતતા વેદિતબ્બા.

અત્થપ્પભેદસ્સ સલ્લક્ખણવિભાવનવવત્થાનકરણસમત્થં અત્થે પભેદગતં ઞાણં **અત્થપટિસમ્ભિદા**. તથા ધમ્મપ્પભેદસ્સ સલ્લક્ખણવિભાવનવવત્થાનકરણસમત્થં ધમ્મે પભેદગતં ઞાણં **ધમ્મપટિસમ્ભિદા**. નિરુત્તિપભેદસ્સ સલ્લક્ખણવિભાવનવવત્થાનકરણસમત્થં નિરુત્તિયં પભેદગતં ઞાણં **નિરુત્તિપટિસમ્ભિદા**. પટિભાનપ્પભેદસ્સ સલ્લક્ખણવિભાવનવવત્થાન કરણસમત્થં પટિભાને પભેદગતં ઞાણં **પટિભાનપટિસમ્ભિદા**. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન **વિસુદ્ધિમગ્ગે**, (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૪૨૮) તં સંવણ્ણનાસુ (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૨.૪૨૮) વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો. સાવકવિસયે પરમુક્કંસગતં ઞાણં **સાવકપારમિઞાણં** સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં વિય સબ્બઞેય્યધમ્મેસુ. તસ્સાપિ હિ વિસું પરિકમ્મં નામ નત્થિ, સાવકપારમિયા પન સમ્મદેવ પરિપૂરિતત્તા અગ્ગમગ્ગસમધિગમેનેવસ્સ સમધિગમો હોતિ. સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સેવ સમ્માસમ્બુદ્ધાનં યાવ નિસિન્નપલ્લઙ્કા અનુસ્સરતોતિ યોજના.

ભગવતો સીલં નિસ્સાય ગુણે અનુસ્સરિતુમારદ્ધોતિ યોજના. યસ્મા ગુણાનં બહુભાવતો નેસં એકજ્ઝં આપાથાગમનં નત્થિ, સતિ ચ તસ્મિં અનિરૂપિતરૂપેનેવ અનુસ્સરણેન ભવિતબ્બં, તસ્મા થેરો સવિસયે ઠત્વા તે અનુપદં સરૂપતો અનુસ્સરિ, અનુસ્સરન્તો ચ સબ્બપઠમં સીલં અનુસ્સરિ, તં દસ્સેન્તો ''**ભગવતો સીલં**

નિસ્સાયા’’તિ આહ, સીલં આરબ્ભાતિ અત્થો. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. યસ્મા ચેત્થ થેરો એકેકવસેન ભગવતો ગુણે અનુસ્સરિત્વા તતો પરં ચતુક્કપઞ્ચકાદિવસેન અનુસ્સરિ, તસ્મા ‘‘ચત્તારો ઇદ્ધિપાદે’’તિ વત્વા તતો પરં બોજ્ઝઙ્ગભાવનાસામઞ્ઞેન ઇન્દ્રિયેસુ વત્તબ્બેસુ તાનિ અગ્ગહેત્વા ‘‘**ચત્તારો મગ્ગે**’’તિઆદિ વુત્તં. **ચતુયોનિપરિચ્છેદકઞાણં** મહાસીહનાદસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૧.૧૫૨) આગતનયેનેવ વેદિતબ્બં. **ચત્તારો અરિયવંસા** અરિયવંસસુત્તે (અ॰ નિ॰ ૪.૨૮) આગતનયેનેવ વેદિતબ્બા.

પધાનિયઙ્ગાદયો સઙ્ગીતિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૧૭) દસુત્તરસુત્તેસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૫૫) આગમિસ્સન્તિ. **છ સારણીય ધમ્મા** પરિનિબ્બાનસુત્તે (દી॰ નિ॰ ૨.૧૪૧) આગતા એવ. સુખં સુપનાદયો (અ॰ નિ॰ ૧૧.૧૫; પટિ॰ મ॰ ૨.૨૨) **એકાદસ** મેત્તાનિસંસા . ‘‘ઇદં દુક્ખં અરિયસચ્ચ’’ન્તિઆદિના સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧, મહાવ॰ ૧૫, પટિ॰ મ॰ ૨.૩૦) ચતૂસુ અરિયસચ્ચેસુ તિપરિવત્તવસેન આગતા **દ્વાદસ ધમ્મચક્કાકારા**. મગ્ગફલેસુ પવત્તાનિ અટ્ઠ ઞાણાનિ, છ અસાધારણઞાણાનિ ચાતિ **ચુદ્દસ બુદ્ધઞાણાનિ**. **પઞ્ચદસ વિમુત્તિપરિપાચનિયા ધમ્મા** મેઘિયસુત્તવણ્ણનાયં (ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૩૧) ગહેતબ્બા, **સોળસવિધા આનાપાનસ્સતિ** આનાપાનસ્સતિસુત્તે (મ॰ નિ॰ ૩.૧૪૮), **અટ્ઠારસ બુદ્ધધમ્મા** (મહાનિ॰ ૬૯, ૧૫૬; ચૂળનિ॰ ૮૫; પટિ॰ મ॰ ૩.૫; દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૩૦૫) એવં વેદિતબ્બા –

> અતીતંસે બુદ્ધસ્સ ભગવતો અપ્પટિહતં ઞાણં, અનાગતંસે, પચ્ચુપ્પન્નંસે બુદ્ધસ્સ ભગવતો અપ્પટિહતં ઞાણં. ઇમેહિ તીહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતસ્સ બુદ્ધસ્સ ભગવતો સબ્બં કાયકમ્મં ઞાણપુબ્બઙ્ગમં ઞાણાનુપરિવત્તિ, સબ્બં વચીકમ્મં, સબ્બં મનોકમ્મં ઞાણપુબ્બઙ્ગમં ઞાણાનુપરિવત્તિ. ઇમેહિ છહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતસ્સ બુદ્ધસ્સ ભગવતો નત્થિ છન્દસ્સ હાનિ, નત્થિ ધમ્મદેસનાય હાનિ, નત્થિ વીરિયસ્સ હાનિ, નત્થિ સમાધિસ્સ હાનિ, નત્થિ પઞ્ઞાય હાનિ, નત્થિ વિમુત્તિયા હાનિ. ઇમેહિ દ્વાદસહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતસ્સ બુદ્ધસ્સ ભગવતો નત્થિ દવા, નત્થિ રવા, નત્થિ અપ્ફુટં, નત્થિ વેગાયિતત્તં, નત્થિ અબ્યાવટમનો, નત્થિ અપ્પટિસઙ્ખાનુપેક્ખાતિ.

તત્થ ‘‘**નત્થિ દવા**તિ ખિડ્ડાધિપ્પાયેન કિરિયા નત્થિ. **નત્થિ રવા**તિ સહસા કિરિયા નત્થી’’તિ વદન્તિ. સહસા પન કિરિયા **દવા**, ‘‘અઞ્ઞં કરિસ્સામી’’તિ અઞ્ઞસ્સ કરણં **રવા**. **નત્થિ અપ્ફુટ**ન્તિ ઞાણેન અફુસિતં નત્થિ. **નત્થિ વેગાયિતત્ત**ન્તિ તુરિતકિરિયા નત્થિ. **નત્થિ અબ્યાવટમનો**તિ નિરત્થકચિત્તસમુદાચારો નત્થિ. **નત્થિ અપ્પટિસઙ્ખાનુપેક્ખા**તિ અઞ્ઞાણુપેક્ખા નત્થિ. કેચિ પન ‘‘નત્થિ ધમ્મદેસનાય હાની’’તિ અપઠિત્વા ‘‘નત્થિ છન્દસ્સ હાનિ, નત્થિ વીરિયસ્સ હાનિ, નત્થિ સતિયા [સત્તિયા (વિભ॰ મૂલટી॰ સુત્તન્તભાજનીયવણ્ણના)] હાની’’તિ પઠન્તિ.

જરામરણાદીસુ એકાદસસુ પટિચ્ચસમુપ્પાદઙ્ગેસુ પચ્ચેકં ચતુસચ્ચયોજનાવસેન પવત્તાનિ **ચતુચત્તાલીસ** ઞાણાનિયેવ (સં॰ નિ॰ ૨.૩૩) સુખવિસેસાનં અધિટ્ઠાનભાવતો **ઞાણવત્થૂનિ**. વુત્તઞ્હેતં –

> ‘‘યતો ખો ભિક્ખવે અરિયસાવકો એવં જરામરણં પજાનાતિ, એવં જરામરણસમુદયં પજાનાતિ, એવં જરામરણનિરોધં પજાનાતિ, એવં જરામરણનિરોધગામિનિં પટિપદં પજાનાતી’’તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૨.૩૩).

જરામરણસમુદયોતિ ચેત્થ જાતિ અધિપ્પેતા. સેસપદેસુ ભવાદયો વેદિતબ્બા.

કુસલચિત્તુપ્પાદેસુ ફસ્સાદયો **પરોપણ્ણાસ કુસલધમ્મા**.

“જાતિપચ્ચયા જરામરણ”ન્તિ ઞાણં, “અસતિ જાતિયા નત્થિ જરામરણ”ન્તિ ઞાણં, અતીતમ્પિ અદ્ધાનં “જાતિપચ્ચયા જરામરણ”ન્તિ ઞાણં, “અસતિ જાતિયા નત્થિ જરામરણ”ન્તિ ઞાણં, અનાગતમ્પિ અદ્ધાનં “જાતિપચ્ચયા જરામરણ”ન્તિ ઞાણં, “અસતિ જાતિયા નત્થિ જરામરણ”ન્તિ ઞાણં. “યમ્પિ ઇદં ધમ્મટ્ઠિતિઞાણં, તમ્પિ ખયધમ્મં વયધમ્મં વિરાગધમ્મં નિરોધધમ્મ”ન્તિ ઞાણન્તિ એવં જરામરણાદીસુ એકાદસસુ પટિચ્ચસમુપ્પાદઙ્ગેસુ પચ્ચેકં સત્ત સત્ત કત્વા **સત્તસત્તતિ ઞાણવત્થૂનિ** (સં॰ નિ॰ ૨.૩૪) વેદિતબ્બાનિ. તત્થ **યમ્પી**તિ છબ્બિધમ્પિ પચ્ચવેક્ખણઞાણં વિપસ્સનારમ્મણભાવેન એકજ્ઝં ગહેત્વા વુત્તં. **ધમ્મટ્ઠિતિઞાણ**ન્તિ છપિ ઞાણાનિ સઙ્ખિપિત્વા વુત્તં ઞાણં. “**ખયધમ્મ**”ન્તિઆદિના પન પકારેન પવત્તઞાણસ્સ દસ્સનં, વિપસ્સનાદસ્સનતો વિપસ્સના પટિવિપસ્સનાદસ્સનમત્તમેવાતિ ન તં “અઙ્ગ”ન્તિ વદન્તિ, પાળિયં (સં॰ નિ॰ ૨.૩૪) પન સબ્બત્થ ઞાણવસેન અઙ્ગાનં વુત્તત્તા “**નિરોધધમ્મન્તિ ઞાણ**”ન્તિ **ઇતિ**-સદ્દેન પકાસેત્વા વુત્તં વિપસ્સનાઞાણં સત્તમં ઞાણન્તિ અયમત્થો દિસ્સતિ. ન હિ યમ્પિ ઇદં ધમ્મટ્ઠિતિઞાણં, તમ્પિ ઞાણન્તિ સમ્બન્ધો હોતિ ઞાણગ્ગહણેન એતસ્મિં ઞાણભાવદસ્સનસ્સ અનધિપ્પેતત્તા, “ખયધમ્મં…પે॰… નિરોધધમ્મ”ન્તિ એતેસં સમ્બન્ધભાવપ્પસઙ્ગો ચાતિ. **ચતુવીસતિ…પે॰… વજિરઞાણ**ન્તિ એત્થ કેચિ તાવ આહુ “ભગવા દેવસિકં દ્વાદસકોટિસતસહસ્સક્ખત્તું મહાકરુણાસમાપત્તિં સમાપજ્જતિ, દ્વાદસકોટિસતસહસ્સક્ખત્તુમેવ ચ અરહત્તફલસમાપત્તિં સમાપજ્જતિ, તાસં પુરેચરં, સહવચરઞ્ચ ઞાણં પટિપક્ખેહિ અભેજ્જતં, મહત્તઞ્ચ ઉપાદાય **મહાવજિરઞાણં** નામ. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

> ‘તથાગતં , ભિક્ખવે, અરહન્તં સમ્માસમ્બુદ્ધં દ્વે વિતક્કા બહુલં સમુદાચરન્તિ – ખેમો ચ વિતક્કો, પવિવેકો ચ વિતક્કો’તિ (ઇતિવુ॰ ૩૮).

ખેમવિતક્કો હિ ભગવતો મહાકરુણાસમાપત્તિં પૂરેત્વા ઠિતો, પવિવેકવિતક્કો અરહત્તફલસમાપત્તિં. બુદ્ધાનઞ્હિ ભવઙ્ગપરિવાસો લહુકો, મત્થકપ્પત્તો સમાપત્તીસુ વસીભાવો, તસ્મા સમાપજ્જનવુટ્ઠાનાનિ કતિપયચિત્તક્ખણેહેવ ઇજ્ઝન્તિ. પઞ્ચ રૂપાવચરસમાપત્તિયો ચતસ્સો અરૂપસમાપત્તિયો અપ્પમઞ્ઞાસમાપત્તિયા સદ્ધિં દસ, નિરોધસમાપત્તિ, અરહત્તફલસમાપત્તિ ચાતિ દ્વાદસેતા સમાપત્તિયો ભગવા પચ્ચેકં દિવસે દિવસે કોટિસતસહસ્સક્ખત્તું પુરેભત્તં સમાપજ્જતિ, તથા પચ્છાભત્ત”ન્તિ. “એવં સમાપજ્જિતબ્બસમાપત્તિસઞ્ચારિતઞાણં **મહાવજિરઞાણં** નામા”તિ કેચિ.

અપરે પન “યં તં ભગવતા અભિસમ્બોધિદિવસે પચ્છિમયામે પટિચ્ચસમુપ્પાદમુખેન પટિલોમનયેન જરામરણતો પટ્ઠાય ઞાણં ઓતારેત્વા અનુપદધમ્મવિપસ્સનં આરભન્તેન યથા નામ પુરિસો સુવિદુગ્ગં મહાગહનં મહાવનં છિન્દન્તો અન્તરન્તરા નિસાનસિલાયં ફરસું સુનિસિતં કરોતિ, એવમેવ નિસાનસિલાસદિસિયો સમાપત્તિયો અન્તરન્તરા સમાપજ્જિત્વા ઞાણસ્સ તિક્ખવિસદસૂરભાવં સમ્પાદેતું અનુલોમપટિલોમતો પચ્ચેકં પટિચ્ચસમુપ્પાદઙ્ગવસેન સમ્મસન્તો દિવસે દિવસે લક્ખકોટિલક્ખકોટિફલસમાપત્તિયો સમાપજ્જતિ, તં સન્ધાય વુત્તં ‘**ચતુવીસતિ…પે॰… મહાવજિરઞાણં નિસ્સાયા**’તિ”. નનુ ભગવતો સમાપત્તિસમાપજ્જને પરિકમ્મે પયોજનં નત્થીતિ? નયિદં એકન્તિકં. તથા હિ વેદનાપટિપ્પણામનાદીસુ સવિસેસં પરિકમ્મપુબ્બઙ્ગમેન સમાપત્તિયો સમાપજ્જિ. અપરે પન “લોકિયસમાપત્તિસમાપજ્જને પરિકમ્મેન પયોજનં નત્થિ. લોકુત્તરસમાપત્તિસમાપજ્જને તજ્જં પરિકમ્મં ઇચ્છિતબ્બમેવા”તિ વદન્તિ.

“અપરમ્પરા”તિ પદં યેસં દેસનાય અત્થિ, તે **અપરમ્પરિયાવ**. **કુસલપઞ્ઞત્તિય**ન્તિ કુસલધમ્માનં પઞ્ઞાપને. **અનુત્તરો**તિ ઉત્તમો. **ઉપનિસ્સયે ઠત્વા**તિ ઞાણૂપનિસ્સયે ઠત્વા યાદિસો પુબ્બૂપનિસ્સયો પુબ્બયોગો,

તત્થ પતિટ્ઠાય. **મહન્તતો સદ્દહતિ** પટિપક્ખવિગમેન ઞાણસ્સ વિય સદ્ધાયપિ તિક્ખવિસદભાવાપત્તિતો. **અવસેસઅરહન્તેહી**તિ પકતિસાવકેહિ. **અસીતિ મહાથેરા** પરમત્થદીપનિયં થેરગાથાવણ્ણનાયં નામતો ઉદ્ધટા. **ચત્તારો મહાથેરા**તિ મહાકસ્સપઅનુરુદ્ધમહાકચ્ચાનમહાકોટ્ઠિકત્થેરા. **તેસુપિ** અગ્ગસાવકેસુ **સારિપુત્તત્થેરો** પઞ્ઞાય વિસિટ્ઠભાવતો. **સારિપુત્તત્થેરતોપિ એકો પચ્ચેકબુદ્ધો** તિક્ખવિસદઞાણો અભિનીહારમહન્તતાય સમ્ભતઞાણસમ્ભારત્તા. સતિપિ પચ્ચેકબોધિયા અવિસેસેસુ બહૂસુ એકજ્ઝં સન્નિપતિતેસુ પુબ્બયોગવસેન લોકિયે વિસયે સિયા કસ્સચિ ઞાણસ્સ વિસિટ્ઠતાતિ દસ્સેતું "**સચે પના**"તિઆદિ વુત્તં. "**સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધોવ બુદ્ધગુણે મહન્તતો સદ્દહતી**"તિ ઇદં હેટ્ઠા આગતદેસનાસોતવસેન વુત્તં. બુદ્ધા હિ બુદ્ધગુણે મહત્તં પચ્ચક્ખતોવ પસ્સન્તિ, ન સદ્દહનવસેન.

ઇદાનિ યથાવુત્તમત્થં ઉપમાય વિભાવેતું "**સેય્યથાપિ નામા**"તિઆદિ આરદ્ધં. **ગમ્ભીરો ઉત્તાનો**તિ ગમ્ભીરો વા ઉત્તાનો વાતિ **જાનનત્થં**. "**એવમેવા**"તિઆદિ યથાદસ્સિતાય ઉપમાય ઉપમેય્યેન સંસન્દનં. બુદ્ધગુણેસુ અપ્પમત્તવિસયમ્પિ લોકિયમહાજનસ્સ ઞાણં અપવત્તિતરૂપેનેવ પવત્તતિ અનવત્તિતસભાવત્તાતિ વુત્તં "**એકબ્યામ...પે॰... વેદિતબ્બા**"તિ. તત્થ **ઞાતઉદકં વિયા**તિ પમાણતો ઞાતઉદકં વિય. અરિયાનં પન તત્થ અત્તનો વિસયે પવત્તનકઞાણં પવત્તિતરૂપેનેવ પવત્તતિ અત્તનો પટિવેધાનુરૂપં, અભિનીહારાનુરૂપઞ્ચ અવત્તિતસભાવત્તાતિ દસ્સેન્તો "**દસબ્યામયોત્તેના**"તિઆદિમાહ. તત્થ પટિવિદ્ધસચ્ચાનમ્પિ પટિપક્ખવિધમનપુબ્બયોગવિસેસવસેન ઞાણં સાતિસયં, મહાનુભાવઞ્ચ હોતીતિ ઇમમત્થં દસ્સેતું સોતાપન્નઞાણસ્સ દસબ્યામઉદકં ઓપમ્મભાવેન દસ્સેત્વા તતો પરેસં દસુત્તરદિગુણદસગુણઅસીતિગુણવિસિટ્ઠં ઉદકં ઓપમ્મં કત્વા દસ્સિતં. નનુ એવં સન્તે બુદ્ધગુણા પરિમિતપરિચ્છિન્ના, થેરેન ચ તે પરિચ્છિજ્જ ઞાતાતિ આપજ્જતીતિ? નાપજ્જતીતિ દસ્સેન્તો "**તત્થ યથા સો પુરિસો**"તિઆદિમાહ. તત્થ **સો પુરિસો**તિ સો ચતુરાસીતિબ્યામસહસ્સપ્પમાણેન યોત્તેન ચતુરાસીતિબ્યામસહસ્સટ્ઠાને મહાસમુદ્દે ઉદકં મિનિત્વા ઠિતો પુરિસો. સો હિ થેરસ્સ ઉપમાભાવેન ગહિતો. **ધમ્મન્વયેના**તિ અનુમાનઞાણેન. તમ્હિ સિદ્ધં ધમ્મં અનુગન્ત્વા પવત્તનતો ''ધમ્મન્વયો''તિ વુચ્ચતિ, તથા અન્વયવસેન અત્થસ્સ બુજ્ઝનતો **અન્વયબુદ્ધિ**, અનુમેય્યં અનુમિનોતીતિ **અનુમાનં**, નિદસ્સને દિટ્ઠનયેન અનુમેય્યં ગણ્હાતીતિ "**નયગ્ગાહો**"તિ ચ વુચ્ચતિ. તેનાહ ''ધમ્મન્વયેના''તિઆદિ. સ્વાયં ધમ્મન્વયો ન યસ્સ કસ્સચિ હોતિ, અથ ખો તથારૂપસ્સ અગ્ગસાવકસ્સેવાતિ આહ "**સાવકપારમિઞાણે ઠત્વા**"તિ. યદિ થેરો બુદ્ધગુણે એકદેસતો પચ્ચક્ખે કત્વા તદઞ્ઞે નયગ્ગાહેન ગણ્હિ, નનુ એવં સન્તે બુદ્ધગુણા પરિમિતપરિચ્છિન્ના આપન્નાતિ? નયિદં એવન્તિ દસ્સેન્તો "**અનન્તા અપરિમાણા**"તિ.

''સદ્દહતી''તિ વત્વા પુન તમેવત્થં વિભાવેન્તો "**થેરેન હિ...પે॰... બહુતરા**"તિ આહ. કથં પનાયમત્થો એવં દટ્ઠબ્બોતિ એવં અધિપ્પાયભેદકં ઉપમાય સઞ્ઞાપેતું "**યથા કથં વિયા**"તિઆદિ વુત્તં ''ઉપમાયમિધેકચ્ચે વિઞ્ઞૂ પુરિસા ભાસિતસ્સ અત્થં આજાનન્તી''તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૬૭) **ઇતો નવ ઇતો નવા**તિ ઇતો મજ્ઝટ્ઠાનતો યાવ દક્ખિણતીરા નવ ઇતો મજ્ઝટ્ઠાનતો યાવ ઉત્તરતીરા નવ. ઇદાનિ યથાવુત્તમત્થં સુત્તેન સમત્થેતું "**બુદ્ધોપી**"તિ ગાથમાહ.

યમકયુગળમહાનદીમહોઘો વિયાતિ દ્વિન્નં એકતો સમાગતત્તા યુગળભૂતાનં મહાનદીનં મહોઘો વિય.

અનુચ્છવિકં કત્વાતિ યોયં મમ પસાદો બુદ્ધગુણે આરબ્ભ ઓગાળ્હો હુત્વા ઉપ્પન્નો, તં અનુચ્છવિકં અનુરૂપં કત્વા. **પટિગ્ગહેતું** સમ્પટિચ્છિતું અઞ્ઞો કોચિ **ન સક્ખિસ્સતિ** યાથાવતો અનવબુજ્ઝનતો. **પટિગ્ગહેતું સક્કોતિ**

તસ્સ હેતુતો, પચ્ચયતો, સભાવતો, કિચ્ચતો, ફલતો સમ્મદેવ પટિવિજ્ઝનતો. **પૂરત્તન્તિ** પુણ્ણભાવો. **પગ્ઘરણકાલેતિ** વિકિરણકાલે, પતનકાલેતિ અત્થો. "**પસન્નો**"તિ ઇમિના પસાદસ્સ વત્તમાનતા દીપિતાતિ "**ઉપ્પન્નસદ્ધો**"તિ ઇમિનાપિ સદ્ધાય પચ્ચુપ્પન્નતા પકાસિતાતિ આહ "**એવં સદ્દહામીતિ અત્થો**"તિ. અભિઞ્ઞાયતીતિ **અભિઞ્ઞો**, અધિકો અભિઞ્ઞો **ભિય્યોભિઞ્ઞો**, સો એવ અતિસયવચનિચ્છાવસેન "**ભિય્યોભિઞ્ઞતરો**"તિ વુત્તોતિ આહ "**ભિય્યતરો અભિઞ્ઞાતો**"તિ. દુતિયવિકપ્પે પન અભિજાનાતીતિ **અભિઞ્ઞા**, અભિવિસિટ્ઠા પઞ્ઞા, ભિય્યો અભિઞ્ઞા એતસ્સાતિ **ભિય્યોભિઞ્ઞો**, સો એવ અતિસયવચનિચ્છાવસેન **ભિય્યોભિઞ્ઞતરો**, સ્વાયમસ્સ અતિસયો અભિઞ્ઞાય ભિય્યોભાવકતોતિ આહ "**ભિય્યતરાભિઞ્ઞો વા**"તિ. સમ્બુજ્ઝતિ એતાયાતિ **સમ્બોધિ**, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં, અગ્ગમગ્ગઞાણઞ્ચ. સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપદટ્ઠાનઞ્હિ અગ્ગમગ્ગઞાણં, અગ્ગમગ્ગઞાણપદટ્ઠાનઞ્ચ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં સમ્બોધિ નામ. તત્થ પધાનવસેન તદત્થદસ્સને પઠમવિકપ્પો, પદટ્ઠાનવસેન દુતિયવિકપ્પો. કસ્મા પનેત્થ અરહત્તમગ્ગઞાણસ્સેવ ગહણં, નનુ હેટ્ઠિમાનિપિ ભગવતો મગ્ગઞાણાનિ સવાસનમેવ યથાસકં પટિપક્ખવિધમનવસેન પવત્તાનિ. સવાસનપ્પહાનઞ્હિ ઞેય્યાવરણપ્પહાનન્તિ? સચ્ચમેતં, તં પન અપરિપુણ્ણં પટિપક્ખવિધમનસ્સ વિપ્પકતભાવતોતિ આહ "**અરહત્તમગ્ગઞાણે વા**"તિ. અગ્ગમગ્ગવસેન ચેત્થ અરિયાનં બોધિત્તયપારિપૂરીતિ દસ્સેતું "**અરહત્તમગ્ગેનેવ હી**"તિઆદિ વુત્તં. **નિપ્પદેસાતિ** અનવસેસા. **ગહિતા હોન્તીતિ** અરહત્તમગ્ગેન ગહિતેન અધિગતેન ગહિતા અધિગતા હોન્તિ. **સબ્બન્તિ** તેહિ અધિગન્તબ્બં. **તેનાતિ** સમ્બોધિના સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપદટ્ઠાનેન અરહત્તમગ્ગઞાણેન.

૧૪૨. ખાદનીયાનં ઉળારતા સાતરસાનુભાવેનાતિ આહ "**મધુરે આગચ્છતી**"તિ. પસંસાય ઉળારતા વિસિટ્ઠભાવેનાતિ આહ "**સેટ્ઠે**"તિ, ઓભાસસ્સ ઉળારતા મહન્તભાવેનાતિ વુત્તં "**વિપુલે**"તિ. ઉસભસ્સ અયન્તિ **આસભી**, ઇધ પન આસભી વિયાતિ **આસભી**. તેનાહ "**ઉસભસ્સ વાચાસદિસી**"તિ. યેન પન ગુણેનસ્સા તંસદિસતા, તં દસ્સેતું "**અચલા અસમ્પવેધી**"તિ વુત્તં. યતો કુતોચિ અનુસ્સવનં **અનુસ્સવો**. વિજ્જાટ્ઠાનેસુ કતપરિચયાનં આચરિયાનં તં તમત્થં વિઞ્ઞાપેન્તી પવેણી **આચરિયપરમ્પરા**. કેવલં અત્તનો મતિયા ''ઇતિકિર એવંકિરા''તિ પરિકપ્પના **ઇતિકિર**. પિટકસ્સ ગન્થસ્સ સમ્પદાનતો સયં સમ્પદાનભાવેન ગહણં **પિટકસમ્પદાનં**. યથાસુતાનં અત્થાનં આકારસ્સ પરિવિતક્કનં **આકારપરિવિતક્કો**. તથેવ ''એવમેત''ન્તિ દિટ્ઠિયા નિજ્ઝાનક્ખમનં **દિટ્ઠિનિજ્ઝાનક્ખન્તિ**. આગમાધિગમેહિ વિના તક્કમગ્ગં નિસ્સાય તક્કનં **તક્કો**. અનુમાનવિધિં નિસ્સાય **નયગ્ગાહો**. યસ્મા બુદ્ધવિસયે ઠત્વા ભગવતો અયં થેરસ્સ ચોદના, થેરસ્સ ચ સો અવિસયો, તસ્મા "**પચ્ચક્ખતો ઞાણેન પટિવિજ્ઝિત્વા વિયા**"તિ વુત્તં. સીહનાદો વિયાતિ **સીહનાદો**, તંસદિસતા ચસ્સ સેટ્ઠભાવેન, સો ચેત્થ એવં વેદિતબ્બોતિ દસ્સેન્તો "**સીહનાદો**"તિઆદિમાહ. **નેવ દન્ધાયન્તેનાતિ** ન મન્દાયન્તેન. **ન ભગ્ગરાયન્તેનાતિ** અપરિસઙ્કન્તેન.

અનુયોગદાપનત્થન્તિ અનુયોગં સોધાપેતું. વિમદ્દક્ખમઞ્હિ સીહનાદં નદન્તો અત્થતો તત્થ અનુયોગં સોધેતિ નામ. અનુયુઞ્જન્તો ચ નં સોધાપેતિ નામ. **દાતુન્તિ** સોધેતું. કેચિ ''દાનત્થ''ન્તિ અત્થં વદન્તિ, તદયુત્તં. ન હિ યો સીહનાદં નદતિ, સો એવ તત્થ અનુયોગં દેતીતિ યુજ્જતિ. **નિઘંસનન્તિ** વિમદ્દનં. **ધમમાનન્તિ** તાપયમાનં, **તાપનઞ્ચેત્થ** ગગ્ગરિયા ધમાપનસીસેન વદતિ. **સબ્બે તેતિ** સબ્બે તે અતીતે નિરુદ્ધે સમ્માસમ્બુદ્ધે, તેનેતં દસ્સેતિ – યે તે અહેસું અતીતં અદ્ધાનં તવ અભિનીહારતો ઓરં સમ્માસમ્બુદ્ધા, તેસં તાવ સાવકઞાણગોચરે ધમ્મે પરિચ્છિન્દન્તો મારાદયો વિય બુદ્ધાનં લોકિયચિત્તચારં ત્વં જાનેય્યાસિ. યે પન તે અબ્ભતીતા તતો પરતો

છિન્નવટુમા છિન્નપપઞ્ચા પરિયાદિણ્ણવટ્ટા સબ્બદુક્ખવીતિવત્તા સમ્માસમ્બુદ્ધા, તેસં સબ્બેસમ્પિ સાવકઞાણસ્સ અવિસયભૂતે ધમ્મે કથં જાનિસ્સસીતિ.

અનાગતબુદ્ધાનં પનાતિ **પન**-સદ્દો વિસેસત્થજોતનો, તેન અતીતેસુ તાવ ખન્ધાનં ભૂતપુબ્બત્તા તત્થ સિયા ઞાણસ્સ સવિસયે ગતિ, અનાગતેસુ પન સબ્બસો અસઞ્જાતેસુ કથન્તિ ઇમમત્થં જોતેતિ. તેનાહ ''અનાગતાપી''તિઆદિ . ''ચિત્તેન પરિચ્છિન્દિત્વા વિદિતા''તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ અતીતાનાગતે સત્તાહે એવ પવત્તં ચિત્તં ચેતોપરિયઞાણસ્સ વિસયો, ન તતો પરન્તિ? નયિદં ચેતોપરિયઞાણકિચ્ચવસેન વુત્તં, અથ ખો પુબ્બેનિવાસઅનાગતંસઞાણવસેન વુત્તં, તસ્મા નાયં દોસો.

વિદિતટ્ઠાને ન કરોતિ સિક્ખાપદેનેવ તાદિસસ્સ પટિક્ખેપસ્સ પટિક્ખિત્તત્તા, સેતુઘાતતો ચ. કથં પન થેરો દ્વયસમ્ભવે પટિક્ખેપમેવ અકાસિ, ન વિભજ્જ બ્યાકાસીતિ આહ ''**થેરો કિરા**''તિઆદિ. પારં પરિયન્તં મિનોતીતિ **પારમી**, સા એવ ઞાણન્તિ **પારમિઞાણં**, સાવકાનં પારમિઞાણં **સાવકપારમિઞાણં**, તસ્મિં. સાવકાનં ઉક્કંસપરિયન્તગતે જાનને નાયં અનુયોગો, અથ ખો **સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણે** સબ્બઞ્ઞુતાય જાનને. કેચિ પન ''**સાવકપારમિઞાણે**તિ સાવકપારમિઞાણવિસયે''તિ અત્થં વદન્તિ. તથા સેસપદેસુપિ. **સીલ ..પે॰... સમત્થન્તિ** સીલસમાધિપઞ્ઞાવિમુત્તિસઙ્ખાતકારણાનં જાનનસમત્થં. બુદ્ધસીલાદયો હિ બુદ્ધાનં બુદ્ધકિચ્ચસ્સ, પરેહિ ''બુદ્ધા''તિ જાનનસ્સ ચ કારણં.

૧૪૩. અનુમાનઞાણં વિય સંસયપિટ્ઠિકં અહુત્વા ''ઇદમિદ''ન્તિ યથાસભાવતો ઞેય્યં ધારેતિ નિચ્છિનોતીતિ **ધમ્મો**, પચ્ચક્ખઞાણન્તિ આહ ''**ધમ્મસ્સ પચ્ચક્ખતો ઞાણસ્સા**''તિ. અનુએતીતિ **અન્વયો**તિ આહ ''**અનુયોગં અનુગન્ત્વા**''તિ. પચ્ચક્ખસિદ્ધઞ્હિ અત્થં અનુગન્ત્વા અનુમાનઞાણસ્સ પવત્તિ દિટ્ઠેન અદિટ્ઠસ્સ અનુમાનન્તિ વેદિતબ્બો. વિદિતે વેદકમ્પિ ઞાણં અત્થતો વિદિતમેવ હોતીતિ ''**અનુમાનઞાણં નયગ્ગાહો વિદિતો**''તિ વુત્તં. **વિદિતો**તિ વિદ્ધો પટિલદ્ધો, અધિગતોતિ અત્થો. **અપ્પમાણો**તિ અપરિમાણો મહાવિસયત્તા. તેનાહ ''**અપરિયન્તો**''તિ. **તેના**તિ અપરિયન્તત્તા, તેન વા અપરિયન્તેન ઞાણેન, એતેનેવ થેરો યં યં અનુમેય્યમત્થં ઞાતુકામો હોતિ, તત્થ તત્થસ્સ અસઙ્ગમપ્પટિહટઅનુમાનઞાણં પવત્તતીતિ દસ્સેતિ. તેનાહ ''**સો ઇમિના**''તિઆદિ. તત્થ **ઇમિના**તિ ઇમિના કારણેન. પાકારસ્સ થિરભાવં ઉદ્ધમુદ્ધં આપેતીતિ **ઉદ્ધાપં**, પાકારમૂલં. **આદિ**-સદ્દેન પાકારદ્વારબન્ધપરિખાદીનં સઙ્ગહો વેદિતબ્બો. પચ્ચન્તે ભવં **પચ્ચન્તિમં**. પણ્ડિતદોવારિકટ્ઠાનિયં કત્વા થેરો અત્તાનં દસ્સેતીતિ દસ્સેન્તો ''**એકદ્વારન્તિ કસ્મા આહા**''તિ ચોદનં સમુટ્ઠાપેસિ. યસ્સા પઞ્ઞાય વસેન પુરિસો ''પણ્ડિતો''તિ વુચ્ચતિ, તં **પણ્ડિચ્ચ**ન્તિ આહ ''**પણ્ડિચ્ચેન સમન્નાગતો**''તિ. તંતંઇતિકત્તબ્બતાસુ છેકભાવો બ્યત્તભાવો **વેય્યત્તિયં**. મેધતિ સમ્મોસં હિંસતિ વિધમતીતિ **મેધા**, સા એતસ્સ અત્થીતિ **મેધાવી**. ઠાને ઠાને ઉપ્પત્તિ એતિસ્સા અત્થીતિ **ઠાનુપ્પત્તિકા**, ઠાનસો ઉપ્પજ્જનકપઞ્ઞા. અનુપરિયાયન્તિ એતેનાતિ **અનુપરિયાયો**, સો એવ પથોતિ **અનુપરિયાયપથો**, પરિતો પાકારસ્સ અનુસંયાયનમગ્ગો. પાકારભાગા સન્ધાતબ્બા એત્થાતિ **પાકારસન્ધિ**, પાકારસ્સ ફુલ્લિતપ્પદેસો. સો પન હેટ્ઠિમન્તેન દ્વિન્નમ્પિ ઇટ્ઠકાનં વિગમેન એવં વુચ્ચતીતિ આહ ''**દ્વિન્નં ઇટ્ઠકાનં અપગતટ્ઠાન**''ન્તિ. **છિન્નટ્ઠાન**ન્તિ છિન્નભિન્નપ્પદેસો, છિન્નટ્ઠાનં વા. તઞ્હિ ''વિવર''ન્તિ વુચ્ચતિ.

કિલિટ્ઠન્તિ મલીનં. **ઉપતાપેન્તી**તિ કિલેસપરિળાહેન સન્તાપેન્તિ. **વિબાધેન્તી**તિ પીળેન્તિ. ઉપ્પન્નાય પઞ્ઞાય નીવરણેહિ ન કિઞ્ચિ કાતું સક્કાતિ આહ ''**અનુપ્પન્નાય પઞ્ઞાય ઉપ્પજ્જિતું ન દેન્તી**''તિ. **તસ્મા**તિ પચ્ચયૂપઘાતેન

ઉપ્પજ્જિતું અપ્પદાનતો. **ચતૂસુ સતિપટ્ઠાનેસુ સુટ્ઠુ ઠપિતચિત્તા**તિ ચતુબ્બિધાયપિ સતિપટ્ઠાનભાવનાય સમ્મદેવ ઠપિતચિત્તા. **યથાસભાવેન ભાવેત્વા**તિ અવિપરીતસભાવેન યથા પટિપક્ખા સમુચ્છિજ્જન્તિ, એવં ભાવેત્વા.

પુરિમનયે સતિપટ્ઠાનાનિ, બોજ્ઝઙ્ગા ચ મિસ્સકા અધિપ્પેતાતિ તતો અઞ્ઞથા વત્તું "**અપિચેત્થા**"તિઆદિ વુત્તં. **મિસ્સકા**તિ સમથવિપસ્સનામગ્ગવસેન મિસ્સકા. "ચતૂસુ સતિપટ્ઠાનેસુ સુપ્પતિટ્ઠિતચિત્તા"તિઆદિતો વુત્તત્તા **સતિપટ્ઠાને વિપસ્સનાતિ ગહેત્વા** "સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે યથાભૂતં ભાવેત્વા"તિ વુત્તત્તા, મગ્ગપરિયાપન્નાનંયેવ ચ નેસં નિપ્પરિયાયબોજ્ઝઙ્ગભાવતો, તેસુ ચ સબ્બસો અધિગતેસુ લોકનાથેન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણમ્પિ અધિગતમેવ હોતીતિ "**બોજ્ઝઙ્ગે મગ્ગો, સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણઞ્ચાતિ ગહિતે સુન્દરો પઞ્હો ભવેય્યા**"તિ મહાસિવત્થેરો આહ, **ન પનેવં ગહિતં** પોરાણેહીતિ અધિપ્પાયો. **ઇતી**તિ વુત્તપ્પકારપરામસનં. **થેરો**તિ સારિપુત્તત્થેરો.

તત્થાતિ તેસુ પચ્ચન્તનગરાદીસુ. **નગરં વિય નિબ્બાનં** તદત્થિકેહિ ઉપગન્તબ્બતો, ઉપગતાનઞ્ચ પરિસ્સયરહિતસુખાધિગમનટ્ઠાનતો. **પાકારો વિય સીલં** તદુપગતાનં પરિતો આરક્ખભાવતો. **પરિયાયપથો વિય હિરી** સીલપાકારસ્સ અધિટ્ઠાનભાવતો. વુત્તઞ્હેતં "પરિયાયપથોતિ ખો ભિક્ખુ હિરિયા એતં અધિવચન"ન્તિ. **દ્વારં વિય અરિયમગ્ગો** નિબ્બાનનગરપ્પવેસનઅઞ્જસભાવતો. **પણ્ડિતદોવારિકો વિય ધમ્મસેનાપતિ** નિબ્બાનનગરપવિટ્ઠપવિસનકાનં સત્તાનં સલ્લક્ખણતો. **દિન્નો**તિ દાપિતો, સોધિતોતિ અત્થો.

૧૪૪. નિપ્ફત્તિદસ્સનત્થન્તિ સિદ્ધિદસ્સનત્થં, અધિગમદસ્સનત્થન્તિ અત્થો. "**પઞ્ચનવુતિપાસણ્ડે**"તિ ઇદં યસ્મા થેરો પરિબ્બાજકો હુત્વા તતો પુબ્બેવ નિબ્બાનપરિયેસનં ચરમાનો તે તે પાસણ્ડિનો ઉપસઙ્કમિત્વા નિબ્બાનં પુચ્છિ, તે નાસ્સ ચિત્તં આરાધેસું, તં સન્ધાય વુત્તં. તે પન પાસણ્ડા હેટ્ઠા વુત્તા એવ. **તત્થેવા**તિ તસ્સયેવ ભાગિનેય્યસ્સ દેસિયમાનાય દેસનાય. પરસ્સ વડ્ઢિતં ભત્તં ભુઞ્જન્તો વિય **સાવકપારમિઞાણં હત્થગતં અકાસિ** અધિગચ્છિ. **ઉત્તરુત્તર**ન્તિ હેટ્ઠિમસ્સ હેટ્ઠિમસ્સ ઉત્તરણતો અતિક્કમનતો ઉત્તરુત્તરં, તતો એવ પધાનભાવં પાપિતતાય **પણીતપણીતં. ઉત્તરુત્તર**ન્તિ વા ઉપરૂપરિ. **પણીતપણીત**ન્તિ પણીતતરં, પણીતતમઞ્ચાતિ અત્થો. **કણ્હ**ન્તિ કાળકં સંકિલેસધમ્મં. **સુક્ક**ન્તિ ઓદાતં વોદાનધમ્મં. **સવિપક્ખં કત્વા**તિ પહાતબ્બપહાયકભાવદસ્સનવસેન યથાક્કમં ઉભયં સવિપક્ખં કત્વા. "અયં કણ્હધમ્મો, ઇમસ્સ અયં પહાયકો"તિ એવં **કણ્હં પટિબાહિત્વા** દેસનાવસેન નીહરિત્વા **સુક્કં**, "અયં સુક્કધમ્મો, ઇમિના અયં પહાતબ્બો"તિ એવં **સુક્કં પટિબાહિત્વા કણ્હં. સઉસ્સાહ**ન્તિ ફલુપ્પાદનસમત્થતાવસેન સબ્યાપારં. તેનાહ "**સવિપાક**"ન્તિ. વિપાકધમ્મન્તિ અત્થો.

તસ્મિં દેસિતે ધમ્મેતિ તસ્મિં વુત્તનયેન ભગવા તુમ્હેહિ દેસિતે ધમ્મે **એકચ્ચં ધમ્મં નામ સાવકપારમિઞાણં જાનિત્વા** પટિવિજ્ઝિત્વા. તંજાનને હિ વુત્તે ચતુસચ્ચધમ્મજાનનં અવુત્તસિદ્ધન્તિ. "**ચતુસચ્ચધમ્મેસૂ**"તિ ઇદં પોરાણટ્ઠકથાયં વુત્તાકારદસ્સનં. વિપક્ખો પન પરતો આગમિસ્સતિ. **એત્થા**તિ "ધમ્મેસુ નિટ્ઠં અગમ"ન્તિ એતસ્મિં પદે. **થેરસલ્લાપો**તિ થેરાનં સલ્લાપસદિસો વિનિચ્છયવાદો . **કાળવલ્લવાસી**તિ કાળવલ્લવિહારવાસી. **ઇદાની**તિ એતરહિ "ઇદાહં ભન્તે"તિઆદિવચનકાલે. **ઇમસ્મિં પન ઠાને**તિ "ધમ્મેસુ નિટ્ઠં અગમ"ન્તિ ઇમસ્મિં પદેસે, ઇમસ્મિં વા નિટ્ઠાનકારણભૂતે યોનિસો પરિવિતક્કને. "ઇમસ્મિં પન ઠાને બુદ્ધગુણેસુ નિટ્ઠઙ્ગતો"તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ સાવકપારમિઞાણસમધિગતકાલે એવ થેરો બુદ્ધગુણેસુ નિટ્ઠઙ્ગતોતિ? સચ્ચમેતં, ઇદાનિ પન તં પાકટં જાતન્તિ એવં વુત્તં. **સબ્બ**ન્તિ "ચતુસચ્ચધમ્મેસૂ"તિઆદિ સુમત્થેરેન વુત્તં સબ્બં. **અરહત્તે નિટ્ઠઙ્ગતો**તિ એત્થાપિ વુત્તનયેનેવ અનુયોગપરિહારા વેદિતબ્બા. યદિપિ ધમ્મસેનાપતિ "સાવકપારમિઞાણં મયા સમધિગત"ન્તિ ઇતો પુબ્બેપિ

જાનાતિયેવ, ઇદાનિ પન અસઙ્ખ્યેય્યાપરિમેય્યભેદે બુદ્ધગુણે નયગ્ગાહવસેન પરિગ્ગહેત્વા કિચ્ચસિદ્ધિયા તસ્મિં ઞાણે નિટ્ઠઙ્ગતો અહોસીતિ દસ્સેન્તો "**મહાસિવત્થેરો…પે॰… ધમ્મેસૂતિ સાવકપારમિઞાણે નિટ્ઠઙ્ગતો**"તિ અવોચ.

બુદ્ધગુણા પન નયતો આગતા, તે નયગ્ગાહતો યાથાવતો જાનન્તો સાવકપારમિઞાણે તથાજાનનવસેન નિટ્ઠઙ્ગતત્તા સાવકપારમિઞાણમેવ તસ્સ અપરાપરુપ્પત્તિવસેન, તેન તેન ભાવેતબ્બકિચ્ચબહુતાવસેન ચ "**ધમ્મેસૂ**"તિ પુથુવચનેન વુત્તં. અનન્તાપરિમેય્યાનં અનઞ્ઞવિસયાનં બુદ્ધગુણાનં નયતો પરિગ્ગણ્હનેન થેરસ્સ સાતિસયો ભગવતિ પસાદો ઉપ્પજ્જતીતિ આહ "**ભિય્યોસોમત્તાયા**"તિઆદિ. ''સુટ્ઠુ અક્ખાતો''તિ વત્વા તં એવસ્સ સુટ્ઠુ અક્ખાતતં દસ્સેતું "**નિય્યાનિકો મગ્ગો**"તિ વુત્તં. સ્વાક્ખાતતા હિ ધમ્મસ્સ યદત્થં દેસિતો, તદત્થસાધનેન વેદિતબ્બા. **ફલત્થાય નિય્યાતી**તિ અનન્તરવિપાકત્તા, અત્તનો ઉપ્પત્તિસમનન્તરમેવ ફલનિપ્ફાદનવસેન પવત્તતીતિ અત્થો. વટ્ટચારકતો નિય્યાતીતિ વા **નિય્યાનિકો**, નિય્યાનસીલોતિ વા. **રાગદોસમોહનિમ્મદનસમત્થો**તિ ઇધાપિ ''પસન્નોસ્મિ ભગવતીતિ દસ્સેતી''તિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **વઙ્કાદીતિ આદિ**-સદ્દેન જિમ્હકુટિલે, અઞ્ઞે ચ પટિપત્તિદોસે સઙ્ગણ્હાતિ. ભગવા તુમ્હાકં બુદ્ધસુબુદ્ધતા વિય ધમ્મસુધમ્મતા, સઙ્ઘસુપ્પટિપત્તિ ચ ધમ્મેસુ નિટ્ઠઙ્ગમનેન સાવકપારમિઞાણે નિટ્ઠઙ્ગતત્તા મય્હં સુટ્ઠુ વિભૂતા સુપાકટા જાતાતિ દસ્સેન્તો થેરો ''સ્વાક્ખાતો ભગવતા ધમ્મો, સુપ્પટિપન્નો સઙ્ઘોતિ પસીદિ''ન્તિ અવોચ.

કુસલધમ્મદેસનાવણ્ણના

૧૪૫. અનુત્તરભાવોતિ સેટ્ઠભાવો. અનુત્તરો ભગવા યેન ગુણેન, સો અનુત્તરભાવો, તં **અનુત્તરિયં**. યસ્મા તસ્સાપિ ગુણસ્સ કિઞ્ચિ ઉત્તરિતરં નત્થિ એવ, તસ્મા વુત્તં ''સા તુમ્હાકં દેસના અનુત્તરાતિ વદતી''તિ. **કુસલેસુ ધમ્મેસૂ**તિ કુસલધમ્મનિમિત્તં. નિમિત્તત્થે હિ એતં ભુમ્મં, તસ્મા કુસલધમ્મદેસનાહેતુપિ ભગવાવ અનુત્તરોતિ અત્થો. **ભૂમિં દસ્સેન્તો**તિ વિસયં દસ્સેન્તો. કુસલધમ્મદેસનાય હિ કુસલા ધમ્મા વિસયો. **વુત્તપદે**તિ ''કુસલેસુ ધમ્મેસૂ''તિ એવં વુત્તવાક્યે, એવં વા વુત્તધમ્મકોટ્ઠાસે. ''પઞ્ચધા''તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ છેકટ્ઠેનપિ કુસલં ઇચ્છિતબ્બં ''કુસલો ત્વં રથસ્સ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાન''ન્તિઆદીસૂતિ (મ॰ નિ॰ ૨.૮૭)? સચ્ચમેતં, સો પન છેકટ્ઠો કોસલ્લસમ્ભૂતટ્ઠેનેવ સઙ્ગહિતોતિ વિસું ન ગહિતો. ''કચ્ચિ નુ ભોતો કુસલં, કચ્ચિ ભોતો અનામય''ન્તિ (જા॰ ૧.૧૫.૧૪૬; ૨.૨૨.૨૦૦૮) **જાતકે** આગતત્તા "**જાતકપરિયાયં પત્વા આરોગ્યટ્ઠેન કુસલં વટ્ટતી**"તિ વુત્તં. ''તં કિં મઞ્ઞથ, ગહપતયો, ઇમે ધમ્મા કુસલા વા અકુસલા વા સાવજ્જા વા અનવજ્જા વા''તિઆદીસુ સુત્તપદેસેસુ ''કુસલા''તિ વુત્તધમ્મા એવ ''અનવજ્જા''તિ વુત્તાતિ આહ "**સુત્તન્તપરિયાયં પત્વા અનવજ્જટ્ઠેન કુસલં વટ્ટતી**"તિ. **અભિધમ્મે** ''કોસલ્લ''ન્તિ પઞ્ઞા આગતાતિ યોનિસોમનસિકારહેતુકસ્સ કુસલસ્સ **કોસલ્લસમ્ભૂતટ્ઠો**, દરથાભાવદીપનતો **નિદ્દરથટ્ઠો**, ''કુસલસ્સ કતત્તા ઉપચિતત્તા''તિ વત્વા ઇટ્ઠવિપાકનિદ્દિસનતો **સુખવિપાકટ્ઠો** ચ અભિધમ્મનયસિદ્ધોતિ આહ "**અભિધમ્મ…પે॰… વિપાકટ્ઠેના**"તિ. **બાહિતિકસુત્તે** (મ॰ નિ॰ ૨.૩૫૮) ભગવતો કાયસમાચારાદિકે વણ્ણેન્તેન ધમ્મભણ્ડાગારિકેન ''યો ખો મહારાજ કાયસમાચારો અનવજ્જો''તિ કુસલો કાયસમાચારો રઞ્ઞો પસેનદિસ્સ વુત્તો. ન હિ ભગવતો સુખવિપાકકમ્મં અત્થીતિ સબ્બસાવજ્જરહિતા કાયસમાચારાદયો ''કુસલા''તિ વુત્તા, ઇધ પન ''કુસલેસુ ધમ્મેસૂ''તિ બોધિપક્ખિયધમ્મા ''કુસલા''તિ વુત્તા, તે ચ સમથવિપસ્સના મગ્ગસમ્પયુત્તા એકન્તેન સુખવિપાકા એવાતિ અવજ્જરહિતતામત્તં ઉપાદાય અનવજ્જત્થો કુસલ-સદ્દોતિ આહ "**ઇમસ્મિં પન…પે॰… દટ્ઠબ્બ**"ન્તિ. એવઞ્ચ કત્વા ''ફલસતિપટ્ઠાનં પન ઇધ અનધિપ્પેત''ન્તિ ઇદઞ્ચ વચનં સમત્થિતં હોતિ સવિપાકસ્સેવ ગહણન્તિ કત્વા.

“**ચુદ્દસવિધેના**”તિઆદિ સતિપટ્ઠાને (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૬; મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૯) વુત્તનયેન વેદિતબ્બં. **પગ્ગહટ્ઠેનાતિ** કુસલપક્ખસ્સ પગ્ગણ્હનસભાવેન. **કિચ્ચવસેનાતિ** અનુપ્પન્નાકુસલાનુપ્પાદનાદિકિચ્ચવસેન. તતો એવ ચસ્સ ચતુબ્બિધતા. **ઇજ્ઝનટ્ઠેનાતિ** નિપ્પજ્જનસભાવેન. છન્દાદયો એવ ઇદ્ધિપાદેસુ વિસિટ્ઠસભાવા, ઇતરે અવિસિટ્ઠા, તેસમ્પિ વિસેસો છન્દાદિકતોતિ આહ “**છન્દાદિવસેન નાનાસભાવા**”તિ.

અધિમોક્ખાદિસભાવવસેનાતિ પસાદાધિમોક્ખાદિસલક્ખણવસેન. **ઉપત્થમ્ભનટ્ઠેનાતિ** સમ્પયુત્તધમ્માનં ઉપત્થમ્ભનકભાવેન. **અકમ્પિયટ્ઠેનાતિ** પટિપક્ખેહિ અકમ્પિયસભાવેન. **સલક્ખણેનાતિ** અધિમોક્ખાદિસભાવેન. **નિય્યાનટ્ઠેનાતિ** સંકિલેસપક્ખતો, વટ્ટચારકતો ચ નિગ્ગમનટ્ઠેન. **ઉપટ્ઠાનાદિનાતિ** ઉપટ્ઠાનધમ્મવિચયપગ્ગહસમ્પિયાયનપસ્સમ્ભનસમાધાનઅજ્ઝુપેક્ખનસઙ્ખાતેન અત્તનો સભાવેન. **હેતુટ્ઠેનાતિ** નિબ્બાનસ્સ સમ્પાપકહેતુભાવેન. **દસ્સનાદિનાતિ** દસ્સનાભિનિરોપનપરિગ્ગહસમુટ્ઠાપનવોદાપનપગ્ગહુપટ્ઠાનસમાધાનસઙ્ખાતેન અત્તનો સભાવેન.

સાસનસ્સ પરિયોસાનદસ્સનત્થન્તિ સાસનં નામ નિપ્પરિયાયતો સત્તતિંસ બોધિપક્ખિયધમ્મા. તત્થ યે સમથવિપસ્સનાસહગતા, તે સાસનસ્સ આદિ, મગ્ગપરિયાપન્ના મજ્ઝે, ફલભૂતા પરિયોસાનં, તંદસ્સનત્થં. તેનાહ “**સાસનસ્સ હી**”તિઆદિ.

પુન **એતદાનુત્તરિયં ભન્તેતિ** યથારદ્ધાય દેસનાય નિગમનં. વુત્તસ્સેવ અત્થસ્સ પુન વચનઞ્હિ નિગમનં વુત્તં. **તં દેસનન્તિ** તં કુસલેસુ ધમ્મેસુ દેસનાપ્પકારં, દેસનાવિધિં, દેસેતબ્બઞ્ચ, **સકલં** વા સમ્પુણ્ણં અનવસેસં **અભિજાનાતિ** અભિવિસિટ્ઠેન ઞાણેન જાનાતિ, **અસેસં અભિજાનનતો** એવ **ઉત્તરિ** ઉપરિ **અભિઞ્ઞેય્યં નત્થિ**. ઇતોતિ ભગવતા અભિઞ્ઞાતતો. **અઞ્ઞો** પરમત્થવસેન **ધમ્મો વા** પઞ્ઞત્તિવસેન **પુગ્ગલો વા** અયં નામ યં ભગવા ન જાનાતીતિ ઇદં નત્થિ ન ઉપલબ્ભતિ સબ્બસ્સેવ સમ્મદેવ તુમ્હેહિ અભિઞ્ઞાતત્તા. **કુસલેસુ ધમ્મેસુ** અભિજાનને, દેસનાયઞ્ચ **ભગવતો ઉત્તરિતરો નત્થિ**.

આયતનપણ્ણત્તિદેસનાવણ્ણના

૧૪૬. આયતનપઞ્ઞાપનાસૂતિ ચક્ખાદીનં, રૂપાદીનઞ્ચ આયતનાનં સમ્બોધનેસુ, તેસં અજ્ઝત્તિકબાહિરવિભાગતો, સભાગવિભાગતો, સમુદયતો, અત્થઙ્ગમતો, આહારતો, આદીનવતો, નિસ્સરણતો ચ દેસનાયન્તિ અત્થો.

ગબ્ભાવક્કન્તિદેસનાવણ્ણના

૧૪૭. ગબ્ભોક્કમનેસૂતિ ગબ્ભભાવેન માતુકુચ્છિયં અવક્કમનેસુ અનુપ્પવેસેસુ, ગબ્ભે વા માતુકુચ્છિસ્મિં અવક્કમનેસુ. **પવિસતીતિ** પચ્ચયવસેન તત્થ નિબ્બત્તેન્તો પવિસન્તો વિય હોતીતિ કત્વા વુત્તં. **ઠાતીતિ** સન્તાનટ્ઠિતિયા પવત્તતિ, તથાભૂતો ચ તત્થ વસન્તો વિય હોતીતિ આહ “**વસતી**”તિ. **પકતિલોકિયમનુસ્સાનં પઠમા ગબ્ભાવક્કન્તીતિ** પચુરમનુસ્સાનં ગબ્ભાવક્કન્તિ દેસનાવસેન ઇધ પઠમા. “**દુતિયા ગબ્ભાવક્કન્તી**”તિઆદીસુપિ એવં યોજના વેદિતબ્બા.

અલમેવાતિ યુત્તમેવ.

ખિપિતું ન સક્કોન્તીતિ તથા વાતાનં અનુપ્પજ્જનમેવ વદતિ. **સેસ**ન્તિ પુન ''એતદાનુત્તરિય''ન્તિઆદિ પાઠપ્પદેસં વદતિ.

આદેસનવિધાદેસનાવણ્ણના

૧૪૮. પરસ્સ ચિત્તં આદિસતિ એતેહીતિ **આદેસનાનિ**, યથાઉપટ્ઠિતનિમિત્તાદીનિ, તાનિ એવ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ અસંકિણ્ણરૂપેન ઠિતત્તા **આદેસનવિધા**, આદેસનાભાગા, તાસુ **આદેસનવિધાસુ**. તેનાહ ''**આદેસનકોટ્ઠાસેસૂ**''તિ. **આગતનિમિત્તેના**તિ યસ્સ આદિસતિ, તસ્સ, અત્તનો ચ ઉપગતનિમિત્તેન, નિમિત્તપ્પત્તસ્સ લાભાલાભાદિઆદિસનવિધિદસ્સનસ્સ પવત્તત્તા ''**ઇદં નામ ભવિસ્સતી**''તિ વુત્તં. પાળિયં પન ''એવમ્પિ તે મનો''તિઆદિના પરસ્સ ચિત્તાદિસનમેવ આગતં, તં નિદસ્સનમત્તં કતન્તિ દટ્ઠબ્બં. તથા હિ ''ઇદં નામ ભવિસ્સતી''તિ વુત્તસ્સેવ અત્થસ્સ વિભાવનવસેન વત્થુ આગતં. **ગતનિમિત્તં** નામ ગમનનિમિત્તં. **ઠિતનિમિત્તં** નામ અત્તનો સમીપે ઠાનનિમિત્તં, પરસ્સ ગમનવસેન, ઠાનવસેન ચ ગહેતબ્બનિમિત્તં. **મનુસ્સાનં** પરચિત્તવિદૂનં, ઇતરેસમ્પિ વા સવનવસેન પરસ્સ ચિત્તં ઞત્વા કથેન્તાનં **સદ્દં સુત્વા**. **યક્ખપિસાચાદીન**ન્તિ હિઙ્કારયક્ખાનઞ્ચેવ કણ્ણપિસાચાદિપિસાચાનં, કુમ્ભણ્ડનાગાદીનઞ્ચ.

વિતક્કવિપ્ફારવસેનાતિ વિપ્ફારિકભાવેન પવત્તવિતક્કસ્સ વસેન. **ઉપ્પન્ન**ન્તિ તતો સમુટ્ઠિતં. **વિપ્પલપન્તાન**ન્તિ કસ્સચિ અત્થસ્સ અબોધનતો વિરૂપં, વિવિધં વા પલપન્તાનં. **સુત્તપમત્તાદીન**ન્તિ **આદિ**-સદ્દેન વેદનાટ્ટખિત્તચિત્તાદીનં સઙ્ગહો. **મહાઅટ્ઠકથાયં** પન ''ઇદં વક્ખામિ, એવં વક્ખામીતિ વિતક્કયતો વિતક્કવિપ્ફારસદ્દો નામ ઉપ્પજ્જતી''તિ (અભિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.વચીકમ્મદ્વારકથાપિ) આગતત્તા જાગરન્તાનં પકતિયં ઠિતાનં અવિપ્પલપન્તાનં વિતક્કવિપ્ફારસદ્દો કદાચિ ઉપ્પજ્જતીતિ વિઞ્ઞાયતિ, યો લોકે ''મન્તજપ્પો''તિ વુચ્ચતિ. યસ્સ મહાઅટ્ઠકથાયં અસોતવિઞ્ઞેય્યતા વુત્તા. તાદિસઞ્હિ સન્ધાય વિઞ્ઞત્તિસહજમેવ ''જિવ્હાતાલુચલનાદિકરવિતક્કસમુટ્ઠિતં સુખુમસદ્દં દિબ્બસોતેન સુત્વા આદિસતીતિ સુત્તે વુત્ત''ન્તિ (ધ॰ સ॰ મૂલટી॰ વચીકમ્મદ્વારકથાવણ્ણના) **આનન્દાચરિયો** અવોચ. વુત્તલક્ખણો એવ પન નાતિસુખુમો અત્તનો, અચ્ચાસન્નપ્પદેસે ઠિતસ્સ ચ મંસસોતસ્સાપિ આપાથં ગચ્છતીતિ સક્કા વિઞ્ઞાતું. **તસ્સા**તિ તસ્સ પુગ્ગલસ્સ. **તસ્સ વસેના**તિ તસ્સ વિતક્કસ્સ વસેન. એવં અયમ્પિ આદેસનવિધા ચેતોપરિયઞાણવસેનેવ આગતાતિ વેદિતબ્બા . કેચિ પન ''**તસ્સ વસેના**તિ તસ્સ સદ્દસ્સ વસેના''તિ અત્થં વદન્તિ, તં અયુત્તં. ન હિ સદ્દગ્ગહણેન તંસમુટ્ઠાપકચિત્તં ગય્હતિ, સદ્દગ્ગહણાનુસારેનપિ તદત્થસ્સેવ ગહણં હોતિ, ન ચિત્તસ્સ. એતેનેવ યદેકે ''**યં વિતક્કયતો**તિ યમત્થં વિતક્કયતો''તિ વત્વા ''**તસ્સ વસેના**તિ તસ્સ અત્થસ્સ વસેના''તિ વણ્ણેન્તિ, તમ્પિ પટિક્ખિત્તં.

મનસા સઙ્ખરીયન્તીતિ **મનોસઙ્ખારા**, વેદનાસઞ્ઞા. **પણિહિતા**તિ પુરિમપરિબન્ધવિનયેન પધાનભાવેન નિહિતા ઠપિતા. તેનાહ ''**ચિત્તસઙ્ખારા સુટ્ઠપિતા**''તિ. વિતક્કસ્સ વિતક્કનં નામ ઉપ્પાદનમેવાતિ આહ ''**પવત્તેસ્સતી**''તિ. ''પજાનાતી''તિ પુબ્બે વુત્તપદસમ્બન્ધદસ્સનવસેન આનેતિ. **આગમનેના**તિ ઝાનસ્સ આગમનટ્ઠાનવસેન. **પુબ્બભાગેના**તિ મગ્ગસ્સ સબ્બપુબ્બભાગેન વિપસ્સનારમ્ભેન. ઉભયં પેતં યો સયં ઝાનલાભી, અધિગતમગ્ગો ચ અઞ્ઞં તદત્થાય પટિપજ્જન્તં દિસ્વા ''અયં ઇમિના નીહારેન પટિપજ્જન્તો અદ્ધા ઝાનં લભિસ્સતિ, મગ્ગં અધિગમિસ્સતી''તિ અભિઞ્ઞાય વિના અનુમાનવસેન જાનાતિ, તં દસ્સેતું વુત્તં. તેનાહ ''**આગમનેન જાનાતિ નામા**''તિઆદિ. **અનન્તરા**તિ વુટ્ઠિતકાલં સન્ધાયાહ. તદા હિ પવત્તવિતક્કપજાનનેનેવ ઝાનસ્સ હાનભાગિયતાદિવિસેસપજાનનં.

કિં પનિદં ચેતોપરિયઞાણં પરસ્સ ચિત્તં પરિચ્છિજ્જ જાનન્તં ઇદ્ધિચિત્તભાવતો અવિસેસતો સબ્બેસમ્પિ ચિત્તં જાનાતીતિ? નોતિ દસ્સેન્તો "**તત્થા**"તિઆદિમાહ. **ન અરિયાન**ન્તિ યેન ચિત્તેન તે અરિયા નામ જાતા, તં લોકુત્તરચિત્તં ન જાનાતિ અપ્પટિવિદ્ધભાવતો . યથા હિ પુથુજ્જનો સબ્બેસમ્પિ અરિયાનં લોકુત્તરચિત્તં ન જાનાતિ અપ્પટિવિદ્ધત્તા, એવં અરિયોપિ હેટ્ઠિમો ઉપરિમસ્સ લોકુત્તરચિત્તં ન જાનાતિ અપ્પટિવિદ્ધત્તા એવ . યથા પન ઉપરિમો હેટ્ઠિમં ફલસમાપત્તિં ન સમાપજ્જતિ, કિં એવં સો તસ્સ લોકુત્તરચિત્તં ન જાનાતીતિ ચોદનં સન્ધાયાહ "**ઉપરિમો પન હેટ્ઠિમસ્સ જાનાતી**"તિ, પટિવિદ્ધત્તાતિ અધિપ્પાયો. ''ઉપરિમો હેટ્ઠિમં ન સમાપજ્જતી''તિ વત્વા તત્થ કારણમાહ "**તેસઞ્હી**"તિઆદિ. **તેસ**ન્તિ અરિયાનં. **હેટ્ઠિમા હેટ્ઠિમા સમાપત્તિ** ભૂમન્તરપ્પત્તિયા પટિપ્પસ્સદ્ધિકપ્પા. તેનાહ "**તત્રૂપપત્તિયેવ હોતી**"તિ, ન ઉપરિભૂમિપત્તિ. નિમિત્તાદિવસેન ઞાતસ્સ કદાચિ બ્યભિચારોપિ સિયા, ન પન અભિઞ્ઞાઞાણેન ઞાતસ્સાતિ આહ "**ચેતો...પે॰... નત્થી**"તિ. ''તં ભગવા''તિઆદિ **સેસં** નામ.

દસ્સનસમાપત્તિદેસનાવણ્ણના

૧૪૯. બ્રહ્મજાલેતિ બ્રહ્મજાલસુત્તવણ્ણનાયં. ઉત્તરપદલોપેન હેસ નિદ્દેસો. **આતપ્પન્તિ વીરિયં** આતપ્પતિ કોસજ્જં સબ્બમ્પિ સંકિલેસપક્ખન્તિ. કુસલવીરિયસ્સેવ હેત્થ ગહણં અપ્પમાદાદિપદન્તરસન્નિધાનતો. **પદહિતબ્બતો**તિ પદહનતો, ભાવનં ઉદ્દિસ્સ વાયમનતોતિ અત્થો. **અનુયુઞ્જિતબ્બતો**તિ અનુયુઞ્જનતો. ઈદિસાનં પદાનં બહુલંકત્તુવિસયતાય ઇચ્છિતબ્બત્તા આતપ્પપદસ્સ વિય ઇતરેસમ્પિ કત્તુસાધનતા દટ્ઠબ્બા. પટિપત્તિયં નપ્પમજ્જતિ એતેનાતિ **અપ્પમાદો**, સતિઅવિપ્પવાસો. સમ્મા મનસિ કરોતિ એતેનાતિ **સમ્મામનસિકારો**, તથાપવત્તો કુસલચિત્તુપ્પાદો. ભાવનાનુયોગમેવ તથા વદતિ. દેસનાક્કમેન **પઠમા, દસ્સનસમાપત્તિ નામ** કરજકાયે પટિક્કૂલાકારસ્સ સમ્મદેવ દસ્સનવસેન પવત્તસમાપત્તિભાવતો. **નિપ્પરિયાયેનેવા**તિ વુત્તલક્ખણદસ્સનસમાપત્તિસન્નિસ્સયત્તા, દસ્સનમગ્ગફલભાવતો ચ પઠમસામઞ્ઞફલં પરિયાયેન વિના **દસ્સનસમાપત્તિ**.

અતિક્કમ્મ છવિમંસલોહિતં અટ્ઠિં પચ્ચવેક્ખતીતિ તાનિ અપચ્ચવેક્ખિત્વા અટ્ઠિમેવ પચ્ચવેક્ખતિ. **અટ્ઠિઆરમ્મણા દિબ્બચક્ખુપાદકજ્ઝાનસમાપત્તી**તિ વુત્તનયેન અટ્ઠિઆરમ્મણા દિબ્બચક્ખુઅધિટ્ઠાના પઠમજ્ઝાનસમાપત્તિ. યો હિ ભિક્ખુ આલોકકસિણે ચતુત્થજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા તં પાદકં કત્વા અધિગતદિબ્બચક્ખુઞાણો હુત્વા સવિઞ્ઞાણકે કાયે અટ્ઠિં પરિગ્ગહેત્વા તત્થ પટિક્કૂલમનસિકારવસેન પઠમં ઝાનં નિબ્બત્તેતિ, તસ્સાયં પઠમજ્ઝાનસમાપત્તિ **દુતિયા દસ્સનસમાપત્તિ**. તેન વુત્તં ''અટ્ઠિ અટ્ઠી''તિઆદિ. યો પનેત્થ પાળિયં દ્વત્તિંસાકારમનસિકારો વુત્તો, સો મગ્ગસોધનવસેન વુત્તો. તત્થ વા કતપરિચયસ્સ સુખેનેવ વુત્તનયા અટ્ઠિપચ્ચવેક્ખણા સમિજ્ઝતીતિ. તેનેવેત્થ ''ઇમં ચેવા''તિ "**અતિક્કમ્મ ચા**"તિ **ચ**-સદ્દો સમુચ્ચયત્થો વુત્તો. **તં ઝાન**ન્તિ યથાવુત્તં પઠમજ્ઝાનં. **અય**ન્તિ અયં સકદાગામિફલસમાપત્તિ . સાતિસયં ચતુસચ્ચદસ્સનાગમનતો પરિયાયેન વિના મુખ્યા **દુતિયા દસ્સનસમાપત્તિ. યાવ તતિયમગ્ગા વત્તતીતિ આહ** ''ખીણાસવસ્સ વસેન ચતુત્થા દસ્સનસમાપત્તિ કથિતા''તિ.

પાળિયં **પુરિસસ્સ ચા**તિ **ચ**-સદ્દો બ્યતિરેકે, તેન યથાવુત્તસમાપત્તિદ્વયતો વુચ્ચમાનંયેવ ઇમસ્સ વિસેસં જોતેતિ. અવિચ્છેદેન પવત્તિયા સોતસદિસતાય વિઞ્ઞાણમેવ **વિઞ્ઞાણસોતં**, તદેતં વિઞ્ઞાણં પુરિમતો અનન્તરપચ્ચયં લભિત્વા પચ્છિમસ્સ અનન્તરપચ્ચયો હુત્વા પવત્તતીતિ અયં અસ્સ સોતાગતતાય

સોતસદિસતા, તસ્મા પજાનિતબ્બભાવેન વુત્તં એકમેવ ચેત્થ વિઞ્ઞાણં , તસ્મા અટ્ઠકથાયં “**વિઞ્ઞાણસોતન્તિ વિઞ્ઞાણમેવા**”તિ વુત્તં. **દ્વીહિપિ ભાગેહી**તિ ઓરભાગપરભાગેહિ. ઇધલોકો હિસ્સ ઓરભાગો, પરલોકો પરભાગો દ્વિન્નમ્પિ વસેનેતં સમ્બન્ધન્તિ. તેનાહ “**ઇધલોકે પતિટ્ઠિત**”ન્તિઆદિ. વિઞ્ઞાણસ્સ ખણે ખણે ભિજ્જન્તસ્સ કામં નત્થિ કસ્સચિ પતિટ્ઠિતતા, તણ્હાવસેન પન તં ‘‘પતિટ્ઠિત’’ન્તિ વુચ્ચતીતિ આહ “**છન્દરાગવસેના**”તિ. વુત્તઞ્હેતં –

> ‘‘કબળીકારે ચે ભિક્ખવે આહારે અત્થિ રાગો, અત્થિ નન્દી, અત્થિ તણ્હા, પતિટ્ઠિતં તત્થ વિઞ્ઞાણં વિરુળ્હં. યત્થ પતિટ્ઠિતં વિઞ્ઞાણં વિરુળ્હં…પે॰… અત્થિ તત્થ આયતિં પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તી’’તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૨.૬૪; કથા॰ ૨૯૬; મહાનિ॰ ૭).

કમ્મન્તિ કુસલાકુસલકમ્મં, ઉપયોગવચનમેતં. **કમ્મતો ઉપગચ્છન્ત**ન્તિ કમ્મભાવેન ઉપગચ્છન્તં, વિઞ્ઞાણન્તિ અધિપ્પાયો. અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણઞ્હિ યેન કમ્મુના સહગતં, અઞ્ઞદત્થુ તબ્ભાવમેવ ઉપગતં હુત્વા પવત્તતિ. **ઇધલોકે પતિટ્ઠિતં નામ** ઇધ કતૂપચિતકમ્મભાવૂપગમનતો. **કમ્મભવં આકડ્ઢન્ત**ન્તિ કમ્મવિઞ્ઞાણં અત્તના સમ્પયુત્તકમ્મં જવાપેત્વા પટિસન્ધિનિબ્બત્તનેન તદભિમુખં આકડ્ઢન્તં. તેનેવ પટિસન્ધિનિબ્બત્તનસામત્થિયેન **પરલોકે પતિટ્ઠિતં નામ** અત્તનો ફલસ્સ તત્થ પતિટ્ઠાપનેન. કેચિ પન ‘‘અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણં પરતો વિપાકં દાતું અસમત્થં ઇધલોકે પતિટ્ઠિતં નામ, દાતું સમત્થં પન પરલોકે પતિટ્ઠિતં નામા’’તિ વદન્તિ, તં તેસં મતિમત્તં ‘‘ઉભયતો અબ્બોચ્છિન્ન’’ન્તિ વુત્તત્તા. યઞ્ચ તેહિ ‘‘પરલોકે પતિટ્ઠિત’’ન્તિ વુત્તં, તં ઇધલોકેપિ પતિટ્ઠિતમેવ. ન હિ તસ્સ ઇધલોકે પતિટ્ઠિતભાવેન વિના પરલોકે પતિટ્ઠિતભાવો સમ્ભવતિ. **સેક્ખપુથુજ્જનાનં ચેતોપરિયઞાણ**ન્તિ સેક્ખાનં , પુથુજ્જનાનઞ્ચ ચેતસો પરિચ્છિન્દનકઞાણં. **કથિતં** પરિચ્છિન્દિતબ્બસ્સ ચેતસો છન્દરાગવસેન પતિટ્ઠિતભાવજોતનતો.

ચતુત્થાય દસ્સનસમાપત્તિયા તતિયદસ્સનસમાપત્તિયં વુત્તપ્પટિક્ખેપેન અત્થો વેદિતબ્બો.

પુરિમાનં દ્વિન્નં સમાપત્તીનં પુબ્બે સમથવસેન અત્થસ્સ વુત્તત્તા ઇદાનિ વિપસ્સનાવસેન દસ્સેતું “**અપિચા**”તિઆદિ વુત્તં. **નિચ્ચલમેવ** પુબ્બે વુત્તસ્સ અત્થસ્સ અપનેતબ્બતો. અત્થન્તરત્થતાય દસ્સિયમાનાય પદં ચલિતં નામ હોતિ. **અપરો નયો**તિ એત્થ પઠમજ્ઝાનસ્સ પઠમદસ્સનસમાપત્તિભાવે અપુબ્બં નત્થિ. **દુતિયજ્ઝાનં દુતિયા**તિ એત્થ પન ‘‘અટ્ઠિકવણ્ણકસિણવસેન પટિલદ્ધદુતિયજ્ઝાનં દુતિયા દસ્સનસમાપત્તી’’તિ વદન્તિ, તતિયજ્ઝાનમ્પિ તથેવ પટિલદ્ધં. દસ્સનસમાપત્તિભાવો પન યો ભિક્ખુ આલોકકસિણે ચતુત્થજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા તં પાદકં કત્વા અધિગતદિબ્બચક્ખુકો હુત્વા સવિઞ્ઞાણકે અટ્ઠિં પરિગ્ગહેત્વા તત્થ વણ્ણકસિણવસેન હેટ્ઠિમાનિ તીણિ ઝાનાનિ નિબ્બત્તેતિ, તસ્સ. **તતિયજ્ઝાનં તતિયા** દસ્સનસમાપત્તિ અધિટ્ઠાનભૂતસ્સ દિબ્બચક્ખુઞાણસ્સ વસેન. **ચતુત્થજ્ઝાનં ચતુત્થા**તિ રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા તં પાદકં કત્વા અધિગતદિબ્બચક્ખુઞાણસ્સ તં ચતુત્થજ્ઝાનં ચતુત્થા દસ્સનસમાપત્તિ. ઇધાપિ સેક્ખપુથુજ્જનાનં ચેતસો પરિચ્છિન્દનેન તતિયા દસ્સનસમાપત્તિ, અરહતો ચિત્તસ્સ પરિચ્છિન્દનેન ચતુત્થા દસ્સનસમાપત્તિ વેદિતબ્બા. એવઞ્હેસા અત્થવણ્ણના પાળિયા સંસન્દેય્ય. “**પઠમમગ્ગો**”તિઆદીસુ અટ્ઠિઆરમ્મણપઠમજ્ઝાનપાદકો **પઠમમગ્ગો પઠમા દસ્સનસમાપત્તિ**. અટ્ઠિઆરમ્મણદુતિયજ્ઝાનપાદકો **દુતિયમગ્ગો દુતિયા** દસ્સનસમાપત્તિ. પરચિત્તઞાણસહગતા ચતુત્થજ્ઝાનપાદકા **તતિયચતુત્થમગ્ગા તતિયચતુત્થદસ્સનસમાપત્તિયો**તિ . પુરિસસ્સ વિઞ્ઞાણપજાનનં પનેત્થ અસમ્મોહવસેન દટ્ઠબ્બં.

પુગ્ગલપણ્ણત્તિદેસનાવણ્ણના

૧૫૦. પુગ્ગલપણ્ણત્તીસૂતિ પુગ્ગલાનં પઞ્ઞાપનેસુ. ગુણવિસેસવસેન અઞ્ઞમઞ્ઞં અસઙ્કરતો ઠપનેસુ. **લોકવોહારવસેના**તિ લોકસમ્મુતિવસેન. લોકવોહારો હેસ, યદિદં ''સત્તો પુગ્ગલો''તિઆદિ. રૂપાદીસુ સત્તવિસત્તતાય **સત્તો**. તસ્સ તસ્સ સત્તનિકાયસ્સ પૂરણતો ગલનતો, મરણવસેન પતનતો ચ **પુગ્ગલો**. સન્તતિયા નયનતો **નરો**. અત્તભાવસ્સ પોસનતો **પોસો**. **એવં પઞ્ઞાપેતબ્બાસુ** વોહરિતબ્બાસુ. ''સબ્બમેતં પુગ્ગલો''તિ ઇમિસ્સા સાધારણપઞ્ઞત્તિયા વિભાવનવસેન વુત્તં, ન ઇધાધિપ્પેતઅસાધારણપઞ્ઞત્તિયા, તસ્મા **લોકપઞ્ઞત્તીસૂ**તિ સત્તલોકગતપઞ્ઞત્તીસુ. **અનુત્તરો હોતિ** અનઞ્ઞસાધારણત્તા તસ્સ પઞ્ઞાપનસ્સ.

દ્વીહિ ભાગેહીતિ કારણે, નિસ્સક્કે ચેતં પુથુવચનં, આવુત્તિઆદિવસેન ચાયમત્થો વેદિતબ્બોતિ આહ ''**અરૂપસમાપત્તિયા**''તિઆદિ, એતેન ''સમાપત્તિયા વિક્ખમ્ભનવિમોક્ખેન, મગ્ગેન સમુચ્છેદવિમોક્ખેન વિમુત્તત્તા ઉભતોભાગવિમુત્તો''તિ એવં પવત્તો **તિપિટકચૂળનાગત્થેરવાદો**, ''નામકાયતો, રૂપકાયતો ચ વિમુત્તત્તા ઉભતોભાગવિમુત્તો''તિ એવં પવત્તો **તિપિટકમહાધમ્મરક્ખિતત્થેરવાદો**, ''સમાપત્તિયા વિક્ખમ્ભનવિમોક્ખેન એકવારં વિમુત્તોવ મગ્ગેન સમુચ્છેદવિમોક્ખેન એકવારં વિમુત્તત્તા ઉભતોભાગવિમુત્તો''તિ એવં પવત્તો **તિપિટકચૂળાભયત્થેરવાદો** ચાતિ ઇમેસં તિણ્ણમ્પિ થેરવાદાનં એકજ્ઝં સઙ્ગહો કતોતિ દટ્ઠબ્બં. **વિમુત્તો**તિ કિલેસેહિ વિમુત્તો, કિલેસવિક્ખમ્ભનસમુચ્છેદનેહિ વા કાયદ્વયતો વિમુત્તોતિ અત્થો. **અરૂપસમાપત્તીન**ન્તિ નિદ્ધારણે સામિવચનં. **અરહત્તપ્પત્તઅનાગામિનો**તિ ભૂતપુબ્બગતિયા વુત્તં. ન હિ અરહત્તપ્પત્તો અનાગામી નામ હોતિ. **પાળી**તિ પુગ્ગલપઞ્ઞત્તિપાળિ. **અટ્ઠ વિમોક્ખે કાયેન ફુસિત્વા**તિ અટ્ઠ સમાપત્તિયો સહજાતનામકાયેન પટિલભિત્વા. **પઞ્ઞાય ચસ્સ દિસ્વા આસવા પરિક્ખીણા હોન્તી**તિ વિપસ્સનાપઞ્ઞાય સઙ્ખારગતં, મગ્ગપઞ્ઞાય ચત્તારિ સચ્ચાનિ પસ્સિત્વા ચત્તારોપિ આસવા પરિક્ખીણા હોન્તિ. **દિસ્વા**તિ દસ્સનહેતુ. ન હિ આસવે પઞ્ઞાય પસ્સન્તિ, દસ્સનકારણા પન પરિક્ખીણા ''દિસ્વા પરિક્ખીણા''તિ વુત્તા દસ્સનાયત્તપરિક્ખીણત્તા. એવઞ્હિ દસ્સનં આસવાનં ખયસ્સ પુરિમકિરિયાભાવેન વુત્તં.

પઞ્ઞાય વિસેસતો **મુત્તોતિ પઞ્ઞાવિમુત્તો** અનવસેસતો આસવાનં પરિક્ખીણત્તા. **અટ્ઠવિમોક્ખપટિક્ખેપવસેનેવ**, ન તદેકદેસભૂતરૂપજ્ઝાનપટિક્ખેપવસેન. એવઞ્હિ અરૂપજ્ઝાનેકદેસાભાવેપિ અટ્ઠવિમોક્ખપટિક્ખેપો ન હોતીતિ સિદ્ધં હોતિ. અરૂપાવચરજ્ઝાનેસુ હિ એકસ્મિમ્પિ સતિ ઉભતોભાગવિમુત્તોયેવ નામ હોતિ, ન પઞ્ઞાવિમુત્તોતિ.

ફુટ્ઠન્તં સચ્છિકરોતીતિ ફુટ્ઠાનં અન્તો **ફુટ્ઠન્તો**, ફુટ્ઠાનં અરૂપજ્ઝાનાનં અનન્તરો કાલોતિ અધિપ્પાયો, અચ્ચન્તસંયોગે ચેતં ઉપયોગવચનં, ફુટ્ઠાનન્તરકાલમેવ સચ્છિકાતબ્બં, સચ્છિકતો સચ્છિકરણૂપાયેનાતિ વુત્તં હોતિ. તેનાહ ''**સો ઝાનફસ્સ**''ન્તિઆદિ. **એકચ્ચે આસવા**તિ હેટ્ઠિમમગ્ગત્તયવજ્ઝા આસવા. યો હિ અરૂપજ્ઝાનેન રૂપકાયતો, નામકાયેકદેસતો ચ વિક્ખમ્ભનવિમોક્ખેન વિમુત્તો, તેન નિરોધસઙ્ખાતો વિમોક્ખો આલોચિતો પકાસિતો વિય હોતિ, ન પન કાયેન સચ્છિકતો. નિરોધં પન આરમ્મણં કત્વા એકચ્ચેસુ આસવેસુ ખેપિતેસુ તેન સચ્છિકતો હોતિ, તસ્મા સો સચ્છિકાતબ્બં નિરોધં યથાલોચિતં નામકાયેન સચ્છિકરોતીતિ **કાયસક્ખી**તિ વુચ્ચતિ, ન તુ વિમુત્તોતિ એકચ્ચાનં આસવાનં અપરિક્ખીણત્તા.

દિટ્ઠન્તં પત્તોતિ દસ્સનસઙ્ખાતસ્સ સોતાપત્તિમગ્ગઞાણસ્સ અનન્તરં પત્તોતિ અત્થો. ''દિટ્ઠત્તા પત્તો''તિપિ પાઠો, તેન ચતુસચ્ચદસ્સનસઙ્ખાતાય દિટ્ઠિયા નિરોધસ્સ પત્તતં દીપેતિ. તેનાહ "**દુક્ખા સઙ્ખારા**"તિઆદિ. પઠમફલતો પટ્ઠાય યાવ અગ્ગમગ્ગા દિટ્ઠિપ્પત્તોતિ આહ "**એસોપિ કાયસક્ખી વિય છબ્બિધો હોતી**"તિ. **ઇદં દુક્ખન્તિ** ''ઇદં દુક્ખં, એત્તકં દુક્ખં, ન ઇતો ઉદ્ધં દુક્ખ''ન્તિ **યથાભૂતં પજાનાતિ**. યસ્મા ઇદં યાથાવસરસતો પજાનાતિ, પજાનન્તો ચ ઠપેત્વા તણ્હં પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધે ''દુક્ખસચ્ચ''ન્તિ પજાનાતિ. તણ્હં પન ઇદં દુક્ખં ઇતો સમુદેતિ, તસ્મા "**અયં દુક્ખસમુદયો**"**તિ યથાભૂતં પજાનાતિ**. યસ્મા ઇદં દુક્ખઞ્ચ સમુદયો ચ નિબ્બાનં પત્વા નિરુજ્ઝન્તિ વૂપસમન્તિ અપ્પવત્તિં ગચ્છન્તિ, તસ્મા તં "**અયં દુક્ખનિરોધો**"**તિ યથાભૂતં પજાનાતિ**. અરિયો પન અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો તં દુક્ખનિરોધં ગચ્છતિ, તેન તં "**અયં દુક્ખનિરોધગામિની પટિપદા**"**તિ યથાભૂતં પજાનાતિ**. એત્તાવતા નાનક્ખણે સચ્ચવવત્થાનં દસ્સિતં. ઇદાનિ તં એકક્ખણે દસ્સેતું "**તથાગતપ્પવેદિતા**"તિઆદિ વુત્તં. **તથાગતપ્પવેદિતા**તિ તથાગતેન બોધિમણ્ડે પટિવિદ્ધા વિદિતા પાકટા કતા. **ધમ્મા**તિ ચતુસચ્ચધમ્મા. **વોદિટ્ઠા હોન્તી**તિ સુદિટ્ઠા હોન્તિ. **વોચરિતા**તિ સુચરિતા, તેસુ તેન પઞ્ઞા સુટ્ઠુ ચરાપિતાતિ અત્થો. **અયન્તિ** અયં એવરૂપો **પુગ્ગલો** "**દિટ્ઠિપ્પત્તો**"**તિ વુચ્ચતિ**.

સદ્ધાય વિમુત્તોતિ સદ્દહનવસેન વિમુત્તો, એતેન સબ્બથા અવિમુત્તસ્સપિ સદ્ધામત્તેન વિમુત્તભાવં દસ્સેતિ. **સદ્ધાવિમુત્તો**તિ વા સદ્ધાય અધિમુત્તોતિ અત્થો. **વુત્તનયેનેવા**તિ કાયસક્ખિમ્હિ વુત્તનયેનેવ. **નો ચ ખો યથા દિટ્ઠિપ્પત્તસ્સા**તિ યથા દિટ્ઠિપ્પત્તસ્સ આસવા પરિક્ખીણા, ન એવં સદ્ધાય વિમુત્તસ્સાતિ અત્થો. કિં પન નેસં કિલેસપ્પહાને નાનત્તં અત્થીતિ? નત્થિ. અથ કસ્મા સદ્ધાવિમુત્તો દિટ્ઠિપ્પત્તં ન પાપુણાતીતિ? આગમનીયનાનત્તેન. દિટ્ઠિપ્પત્તો હિ આગમનમ્હિ કિલેસે વિક્ખમ્ભેન્તો અપ્પદુક્ખેન, અકિલમન્તો ચ સક્કોતિ વિક્ખમ્ભેતું, સદ્ધાવિમુત્તો દુક્ખેન કિલમન્તો વિક્ખમ્ભેતિ, તસ્મા દિટ્ઠિપ્પત્તં ન પાપુણાતિ. તેનાહ "**એતેસુ હી**"તિઆદિ.

આરમ્મણં યાથાવતો ધારેતિ અવધારેતીતિ **ધમ્મો**, પઞ્ઞા. **પઞ્ઞાપુબ્બઙ્ગમન્તિ** પઞ્ઞાપધાનં. પઞ્ઞં વાહેતીતિ **પઞ્ઞાવાહી**, પઞ્ઞં સાતિસયં પવત્તેતીતિ અત્થો. પઞ્ઞા વા ઇમં પુગ્ગલં વાહેતિ, નિબ્બાનાભિમુખં ગમેતીતિ અત્થો. **સદ્ધાનુસારિ**નિદ્દેસેપિ એસેવ નયો.

તસ્માતિ વિસુદ્ધિમગ્ગે (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૭૭૦, ૭૭૬) વુત્તત્તા, તતો એવ વિસુદ્ધિમગ્ગે, તં સંવણ્ણનાસુ (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૨.૭૭૬) વુત્તનયેનેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

પધાનદેસનાવણ્ણના

૧૫૧. પદહનવસેનાતિ ભાવનાનુયોગવસેન. **સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા પધાનાતિ વુત્તા** વિવેકનિસ્સિતાદિભાવેન પદહિતબ્બતો ભાવેતબ્બતો.

પટિપદાદેસનાવણ્ણના

૧૫૨. દુક્ખેન કસિરેન સમાધિં ઉપ્પાદેન્તસ્સાતિ પુબ્બભાગે આગમનકાલે કિચ્છેન દુક્ખેન સસઙ્ખારેન સપ્પયોગેન કિલમન્તસ્સ કિલેસે વિક્ખમ્ભેત્વા લોકુત્તરસમાધિં ઉપ્પાદેન્તસ્સ. **દન્ધં તં ઠાનં અભિજાનન્તસ્સા**તિ વિક્ખમ્ભિતેસુ કિલેસેસુ વિપસ્સનાપરિવાસે ચિરં વસિત્વા તં લોકુત્તરસમાધિસઙ્ખાતં ઠાનં દન્ધં સણિકં અભિજાનન્તસ્સ પટિવિજ્ઝન્તસ્સ, સચ્છિકરોન્તસ્સ પાપુણન્તસ્સાતિ અત્થો. **અયં વુચ્ચતી**તિ યા એસા એવં

ઉપ્પજ્જતિ, અયં કિલેસવિક્ખમ્ભનપટિપદાય દુક્ખત્તા, વિપસ્સનાપરિવાસપઞ્ઞાય ચ દન્ધત્તા મગ્ગકાલે એકચિત્તક્ખણે ઉપ્પન્નાપિ **પઞ્ઞા** આગમનવસેન ''દુક્ખપટિપદા દન્ધાભિઞ્ઞા નામા''તિ વુચ્ચતિ. ઉપરિ તીસુ પદેસુપિ ઇમિનાવ નયેન અત્થો વેદિતબ્બો.

ભસ્સસમાચારાદિદેસનાવણ્ણના

૧૫૩. ભસ્સસમાચારેતિ વચીસમાચારે. **ઠિતો**તિ યથારદ્ધં તં અવિચ્છેદવસેન કથેન્તો. તેનાહ ''**કથામગ્ગં અનુપચ્છિન્દિત્વા કથેન્તો**''તિ. **મુસાવાદૂપસઞ્હિત**ન્તિ અન્તરન્તરા પવત્તેન મુસાવાદેન ઉપસંહિતં. **વિભૂતિ** વુચ્ચતિ વિસુંભાવો, તત્થ નિયુત્તન્તિ વેભૂતિકં, તદેવ **વેભૂતિયં**, પેસુઞ્ઞં. તેનાહ ''**ભેદકરવાચ**''ન્તિ. કરણુત્તરિયલક્ખણતો સારમ્ભતો જાતાતિ **સારમ્ભજા**. તસ્સા પવત્તિઆકારદસ્સનત્થં ''**ત્વં દુસ્સીલો**''તિઆદિ વુત્તં. બહિદ્ધાકથા અમનાપા, મનાપાપિ પરસ્સ ચિત્તવિઘાતાવહત્તા કરણુત્તરિયપક્ખિયમેવાતિ દસ્સેન્તો ''**તુય્હ**''ન્તિઆદિમાહ. **વિક્ખેપકથાપવત્ત**ન્તિ વિક્ખેપકથાવસેન પવત્તં. **જયપુરેક્ખારો હુત્વા**તિ અત્તનો જયં પુરક્ખત્વા. યં કિઞ્ચિ ન ભાસતીતિ યોજના. ''**મન્તા**''**તિ વુચ્ચતિ પઞ્ઞા**, મન્તનં જાનનન્તિ કત્વા. ''**મન્તા**''તિ ઇદં ''મન્તેત્વા''તિ ઇમિના સમાનત્થં નિપાતપદન્તિ આહ ''**ઉપપરિક્ખિત્વા**''તિ. **યુત્તકથમેવા**તિ અત્તનો, સુણન્તસ્સ ચ યુત્તરૂપમેવ કથં. **હદયે નિદહિતબ્બયુત્ત**ન્તિ અત્થસમ્પત્તિયા, બ્યઞ્જનસમ્પત્તિયા અત્થવેદાદિપટિલાભનિમિત્તત્તા ચિત્તે ઠપેતબ્બં, વિમુત્તાયતનભાવેન મનસિ કાતબ્બન્તિ અત્થો. સબ્બઙ્ગસમ્પન્નાપિ વાચા અકાલે ભાસિતા અભાજને ભાસિતા વિય ન અત્થાવહાતિ આહ ''**યુત્તપત્તકાલેના**''તિ. અયઞ્ચ ચતુરઙ્ગસમન્નાગતા સુભાસિતવાચા સચ્ચસમ્બોધાવહાદિતાય સત્તાનં મહિદ્ધિકા મહાનિસંસાતિ દસ્સેતું ''**એવં ભાસિતા હી**''તિઆદિ વુત્તં.

સીલાચારેતિ સીલે ચ આચારે ચ પરિસુદ્ધસીલે ચેવ પરિસુદ્ધમનોસમાચારે ચ. **ઠિતો**તિ પતિટ્ઠહન્તો. સચ્ચં એતસ્સ અત્થીતિ **સચ્ચો**તિ આહ ''**સચ્ચકથો**''તિ. એસ નયો **સદ્ધો**તિ એત્થાપિ. તેનાહ ''**સદ્ધાસમ્પન્નો**''તિ. ''નનુ ચ હેટ્ઠા સચ્ચં કથિતમેવા''તિ કસ્મા વુત્તં? હેટ્ઠા હિ વચીસમાચારં કથેન્તેન સચ્ચં કથિતં, પટિપક્ખપટિક્ખેપવસેન ઇધ સીલં કથેન્તેન તં પરિપુણ્ણં કત્વા દસ્સેતું સચ્ચં સરૂપેનેવ કથિતં. ''પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય કથાય આરબ્ભન્તરઞ્ચેતં, તથાપિ સચ્ચં વત્વા અનન્તરમેવ સચ્ચસ્સ કથનં પુનરુત્તં હોતીતિ પરસ્સ ચોદનાવસરો મા હોતૂ''તિ તત્થ પરિહારં દાતુકામો ''**ઇધ કસ્મા પુન વુત્ત**''ન્તિ આહ. **હેટ્ઠા વાચાસચ્ચં કથિતં** ચતુરઙ્ગસમન્નાગતં સુભાસિતવાચં દસ્સેન્તેન. **અન્તમસો...પે॰... દસ્સેતું ઇધ વુત્તં** ''એવં સીલં સુપરિસુદ્ધં હોતી''તિ. ઇમસ્મિં પનત્થે ''એવં પરિત્તકં ખો, રાહુલ, તેસં સામઞ્ઞં, યેસં નત્થિ સમ્પજાનમુસાવાદે લજ્જા''તિઆદિ નયપ્પવત્તં **રાહુલોવાદસુત્તં** દસ્સેતબ્બં.

ગુત્તા સતિકવાટેન પિદહિતા દ્વારા એતેનાતિ **ગુત્તદ્વારો**તિ આહ ''**છસુ ઇન્દ્રિયેસૂ**''તિઆદિ . પરિયેસનપટિગ્ગહણપરિભોગવિસ્સજ્જનવસેન ભોજને મત્તં જાનાતીતિ **ભોજને મત્તઞ્ઞૂ. સમ**ન્તિ અવિસમં. સમચારિતા હિ કાયવિસમાદીનિ પહાય કાયસમાદિપૂરણં. **નિસજ્જાયા**તિ એત્થ **ઇતિ**-સદ્દો આદિઅત્થો, તેન ''આવરણીયેહિ ધમ્મેહિ ચિત્તં પરિસોધેતી''તિ એવમાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. ભાવનાય ચિત્તપરિસોધનઞ્હિ જાગરિયાનુયોગો, ન નિદ્દાવિનોદનમત્તં. **નિત્તન્દી**તિ વિગતથિનમિદ્ધો. સા પન નિત્તન્દિતા કાયાલસિયવિગમને પાકટા હોતીતિ વુત્તં ''**કાયાલસિયવિરહિતો**''તિ. ''**આરદ્ધવીરિયો**''તિ ઇમિના દુવિધોપિ વીરિયારમ્ભો ગહિતોતિ તં વિભજિત્વા દસ્સેતું ''**કાયિકવીરિયેનાપી**''તિઆદિ વુત્તં. સઙ્ગમ્મ ગણવિહારો સહવાસો **સઙ્ગણિકા**, સા પન કિલેસેહિપિ એવં હોતીતિ તતો વિસેસેતું ''**ગણસઙ્ગણિક**''ન્તિ વુત્તં. ગણેન સઙ્ગણિકં ગણસઙ્ગણિકન્તિ. **આરમ્ભવત્થુવસેના**તિ

અનધિગતવિસેસાધિગમકારણવસેન **એકવિહારી**, ન કેવલં એકીભાવવસેન. **કિલેસસઙ્ગણિક**ન્તિ કિલેસસહિતચિત્તતં. **યથા તથા**તિ વિપસ્સનાવસેન, પટિસઙ્ખાનવસેન વા. સમથવસેન **આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનં**. વિપસ્સનાવસેન **લક્ખણૂપનિજ્ઝાનં**.

કલ્યાણપટિભાનોતિ સુન્દરપટિભાનો, સા પનસ્સ પટિભાનસમ્પદા વચનચાતુરિયસહિતાવ ઇચ્છિતાતિ આહ "**વાક્કરણ...પે॰... સમ્પન્નો ચા**"તિ. "પટિભાન"ન્તિ હિ ઞાણમ્પિ વુચ્ચતિ ઞાણસ્સ ઉપટ્ઠિતવચનમ્પિ. તત્થ અત્થયુત્તં કારણયુત્તં પટિભાનમસ્સાતિ **યુત્તપટિભાનો**. પુચ્છિતાનન્તરમેવ સીઘં બ્યાકાતું અસમત્થતાય નો મુત્તપટિભાનં અસ્સાતિ **નો મુત્તપટિભાનો**. ઇધ પન વિકિણ્ણવાચો મુત્તપટિભાનો અધિપ્પેતોતિ અધિપ્પાયેન "**સીલસમાચારસ્મિઞ્હિ ઠિતભિક્ખુ મુત્તપટિભાનો ન હોતી**"તિ વુત્તં. **ગમનસમત્થાયા**તિ અસ્સુતં ધમ્મં ગમેતું સમત્થાય. **ધારણસમત્થાયા**તિ સાતિસયં સતિવીરિયસહિતતાય યથાસુતં યથાપરિયત્તં ધમ્મં ધારેતું સમત્થાય. મુનનતો અનુમિનનતો **મુતીતિ** અનુમાન **પઞ્ઞાય નામં**. **તીહિ પદેહી**તિ "ગતિમા ધિતિમા મુતિમા"તિ તીહિ પદેહિ. **હેટ્ઠા**તિ હેટ્ઠા "આરદ્ધવીરિયો"તિ વુત્તટ્ઠાને. **ઇધા**તિ "ધિતિમા"તિ વુત્તટ્ઠાને. વીરિયમ્પિ હેટ્ઠા ગુણભૂતં ગહિતન્તિ વુત્તોવાયમત્થો. **હેટ્ઠા**તિ "જાગરિયાનુયોગમનુયુત્તો, ઝાયી"તિ એત્થ **વિપસ્સનાપઞ્ઞા કથિતા**. **ઇધા**તિ "ધિતિમા મુતિમા"તિ એત્થ **બુદ્ધવચનગણ્હનપઞ્ઞા** કથિતા કરણપુબ્બાપરકોસલ્લપઞ્ઞાદીપનતો. કિલેસકામોપિ વત્થુકામો વિય યથાપવત્તો અસ્સાદીયતીતિ વુત્તં "**વત્થુકામકિલેસકામેસુ અગિદ્ધો**"તિ.

અનુસાસનવિધાદેસનાદિવણ્ણના

૧૫૪. અત્તનો ઉપાયમનસિકારેનાતિ અત્તનિ સમ્ભૂતેન પથમનસિકારેન ભાવનામનસિકારેન. **પટિપજ્જમાનો**તિ વિસુદ્ધિં પટિપજ્જમાનો.

૧૫૫. કિલેસવિમુત્તિઞાણેતિ કિલેસપ્પહાનજાનને.

૧૫૬. પરિયાદિયમાનોતિ પરિચ્છિજ્જ ગણ્હન્તોતિ અત્થો. **સુદ્ધક્ખન્ધેયેવ અનુસ્સરતિ** નામગોત્તં પરિયાદિયિતું અસક્કોન્તો. વુત્તમેવત્થં વિવરિતું "**એકો હી**"તિઆદિ વુત્તં. **સક્કોતિ** પરિયાદિયિતું. **અસક્કોન્તસ્સ વસેન ગહિતં**, "અમુત્રાસિં એવંનામો"તિઆદિ વુત્તન્તિ અત્થો. **અસક્કોન્તસ્સા**તિ ચ આરોહને અસક્કોન્તસ્સ, ઓરોહને પન ઞાણસ્સ થિરભૂતત્તા. તેનાહ "**સુદ્ધક્ખન્ધેયેવ અનુસ્સરન્તો**"તિઆદિ. **એતન્તિ** પુબ્બાપરવિરોધં. **ન સલ્લક્ખેસિ** દિટ્ઠાભિનિવેસેન કુણ્ઠઞાણત્તા. તેનાહ "**દિટ્ઠિગતિકત્તા**"તિ. **ઠાનન્તિ** એકસ્મિં પક્ખે અવટ્ઠાનં. **નિયમો**તિ વાદનિયમો પટિનિયતવાદતા. તેનાહ "**ઇમં ગહેત્વા**"તિઆદિ.

૧૫૭. પિણ્ડગણનાયાતિ "એકં દ્વે"તિઆદિના અગણેત્વા સઙ્કલનપટુપ્પાદનાદિના પિણ્ડનવસેન ગણનાય. **અચ્છિદ્દકવસેના**તિ અવિચ્છિન્દકગણનાવસેન ગણના કમગણનં મુઞ્ચિત્વા "ઇમસ્મિં રુક્ખે એત્તકાનિ પણ્ણાની"તિ વા "ઇમસ્મિં જલાસયે એત્તકાનિ ઉદકાળ્હકાની"તિ વા એવં ગણેતબ્બસ્સ એકજ્ઝમ્પિ પિણ્ડેત્વા ગણના. કમગણના હિ અન્તરન્તરા વિચ્છિજ્જ પવત્તિયા પચ્છિન્દિકા. સા પનેસા ગણના સવનન્તરં અનપેક્ખિત્વા મનસાવ ગણેતબ્બતો "**મનોગણના**"તિપિ વુચ્ચતીતિ આહ "**મનોગણનાયા**"તિ. **પિણ્ડગણનમેવ દસ્સેતિ**, ન વિભાગગણનં. **સઙ્ખાતું ન સક્કા** અઞ્ઞેહિ અસઙ્ખ્યેય્યાભાવતો. પઞ્ઞાપારમિયા પૂરિતભાવં દસ્સેન્તો ઇતરાસં પૂરણેન વિના તસ્સા પૂરણં નત્થીતિ "**દસન્નં પારમીનં પૂરિતત્તા**"તિ આહ. તેનાહ "**સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસ્સ**

સુપ્પટિવિદ્ધત્તા''તિ. **એત્તકન્તિ દસ્સેથાતિ દીપેતિ** થેરો. યં પન પાળિયં ''સાકારં સઉદ્દેસં અનુસ્સરતી''તિ વુત્તં, તં તસ્સ અનુસ્સરણમત્તં સન્ધાય વુત્તં, ન આયુનો વસ્સાદિગણનાય પરિચ્છિન્દનં તસ્સ અવિસયભાવતો.

૧૫૮. **તુમ્હાકં સમ્માસમ્બુદ્ધાનં યેવ અનુત્તરા** અનઞ્ઞસાધારણત્તા. ઇદાનિ તસ્સા દેસનાય મજ્ઝે ભિન્નસુવણ્ણસ્સ વિય વિભાગાભાવં દસ્સેતું ''**અતીતબુદ્ધાપી**''તિઆદિ વુત્તં. **ઇમિનાપિ કારણેના**તિ અનુત્તરભાવેન, અઞ્ઞેહિ બુદ્ધેહિ એકસદિસભાવેન ચ.

૧૫૯. આસવાનં આરમ્મણભાવૂપગમનેન **સાસવા**. ઉપેચ્ચ આધીયન્તીતિ **ઉપાધી**, દોસારોપનાનિ, સહ ઉપાધીહીતિ **સઉપાધિકા**. અનરિયિદ્ધિયઞ્હિ અત્તનો ચિત્તદોસેન એકચ્ચે ઉપારમ્ભં દદન્તિ, સ્વાયમત્થો **કેવટ્ટસુત્તેન** દીપેતબ્બો. **નો ''અરિયા''તિ વુચ્ચતિ** સાસવભાવતો. નિદ્દોસેહિ ખીણાસવેહિ પવત્તેતબ્બતો **નિદ્દોસા** દોસેહિ સહ અપ્પવત્તનતો. તતો એવ **અનુપારમ્ભા**. અરિયાનં ઇદ્ધીતિ **અરિયિદ્ધીતિ વુચ્ચતિ**.

અપ્પટિક્કૂલસઞ્ઞીતિ ઇટ્ઠસઞ્ઞી ઇટ્ઠાકારેન પવત્તચિત્તો. **પટિક્કૂલે**તિ અમનુઞ્ઞે અનિટ્ઠે . **ધાતુસઞ્ઞ**ન્તિ ''ધાતુયો''તિ સઞ્ઞં. **ઉપસંહરતી**તિ ઉપનેતિ પવત્તેતિ. **અનિટ્ઠસ્મિં વત્થુસ્મિ**ન્તિ અનિટ્ઠે સત્તસઞ્ઞિતે આરમ્મણે. **મેત્તાય વા ફરતી**તિ મેત્તં હિતેસિતં ઉપસંહરન્તો સબ્બત્થકમેવ તં તત્થ ફરતિ. **ધાતુતો વા ઉપસંહરતી**તિ ધમ્મસભાવચિન્તનેન ધાતુસો, પચ્ચવેક્ખણાય ધાતુમનસિકારં વા તત્થ પવત્તેતિ. **અપ્પટિક્કૂલે સત્તે** ઞાતિમિત્તાદિકે યાથાવતો ધમ્મસભાવચિન્તનેન અનિચ્ચસઞ્ઞાય વિસભાગભૂતે ''કેસાદિ અસુચિકોટ્ઠાસમેવા''તિ **અસુભસઞ્ઞં ફરતિ** અસુભમનસિકારં પવત્તેતિ. **છળઙ્ગુપેક્ખાયા**તિ ઇટ્ઠાનિટ્ઠછળારમ્મણાપાથે પરિસુદ્ધપકતિભાવાવિજહનલક્ખણાય છસુ દ્વારેસુ પવત્તનતો ''છળઙ્ગુપેક્ખાયા''તિ લદ્ધનામાય તત્રમજ્ઝત્તુપેક્ખાય.

તં દેસનન્તિ તં દ્વીસુ ઇદ્ધિવિધાસુ દેસનપ્પકારં દેસનાવિધિં. **અસેસં સકલ**ન્તિ અસેસં નિરવસેસં સમ્પુણ્ણં અભિવિસિટ્ઠેન ઞાણેન જાનાતિ. **અસેસં અભિજાનતો** તતો **ઉત્તરિ અભિઞ્ઞેય્યં નત્થિ**. **ઇતો**તિ ભગવતો અભિઞ્ઞાતતો. **અઞ્ઞો** પરમત્થવસેન **ધમ્મો વા** પઞ્ઞત્તિવસેન **પુગ્ગલો વા અયં નામ યં ભગવા ન જાનાતીતિ ઇદં નત્થિ** ન ઉપલબ્ભતિ સબ્બસ્સેવ સમ્મદેવ તુમ્હેહિ અભિઞ્ઞાતત્તા. દ્વીસુ **ઇદ્ધિવિધાસુ** અભિજાનને, દેસનાયઞ્ચ **ભગવતો ઉત્તરિતરો નત્થિ**. **ઇમિનાપી**તિ **પિ**-સદ્દો ન કેવલં વુત્તત્થસમુચ્ચયત્થો, અથ ખો અવુત્તત્થસમુચ્ચયત્થોપિ દટ્ઠબ્બો. યં તં ભન્તેતિઆદિનાપિ હિ ભગવતો ગુણદસ્સનં તસ્સેવ પસાદસ્સ કારણવિભાવનં.

અઞ્ઞથાસત્થુગુણદસ્સનાદિવણ્ણના

૧૬૦. પુબ્બે ''એતદાનુત્તરિયં ભન્તે''તિઆદિના યથાવુત્તબુદ્ધગુણા દસ્સિતા, તતો અઞ્ઞો એવાયં પકારો ''યં તં ભન્તે''તિઆદિના આરદ્ધોતિ આહ ''**અપરેનાપિ આકારેના**''તિ. બુદ્ધાનં સમ્માસમ્બોધિયા સદ્દહનતો વિસેસતો **સદ્ધા કુલપુત્તા નામ બોધિસત્તા**, મહાબોધિસત્તાતિ અધિપ્પાયો. તે હિ મહાભિનીહારતો પટ્ઠાય મહાબોધિયં સત્તા આસત્તા લગ્ગા નિયતભાવૂપગમનેન કેનચિ અસંહારિયભાવતો. યતો નેસં ન કથઞ્ચિ તત્થ સદ્ધાય અઞ્ઞથત્તં હોતિ, એતેનેવ તેસં કમ્મફલં સદ્ધાયપિ અઞ્ઞથત્તાભાવો દીપિતો દટ્ઠબ્બો. **તસ્મા**તિ યસ્મા અતિસયવચનિચ્છાવસેન, ''અનુપ્પત્તં તં ભગવતા''તિ સદ્દન્તરસન્નિધાનેન ચ વિસિટ્ઠવિસયં ''સદ્ધેન કુલપુત્તેના''તિ ઇદં પદં, તસ્મા. લોકુત્તરધમ્મસમધિગમમૂલકત્તા સબ્બબુદ્ધગુણસમધિગમસ્સ ''નવ લોકુત્તરધમ્મા''તિ વુત્તં. ''**આરદ્ધવીરિયેના**''**તિઆદીસુ** સમાસપદેસુ ''**વીરિયં થામો**''**તિઆદીનિ** અવયવપદાનિ.

આદિ-સદ્દેન પરક્કમપદં સઙ્ગણ્હાતિ, ન ધોરય્હપદં. ન હિ તં વીરિયવેવચનં, અથ ખો વીરિયવન્તવાચકં. ધુરાય નિયુત્તોતિ હિ **ધોરય્હો**. તેનાહ ''તં ધુરં વહનસમત્થેન મહાપુરિસેના''તિ. **પગ્ગહિતવીરિયેના**તિ અસિથિલવીરિયેન. **થિરવીરિયેના**તિ ઉસ્સોળ્હીભાવૂપગમનેન થિરભાવપ્પત્તવીરિયેન. **અસમધુરેહી**તિ અનઞ્ઞસાધારણધુરેહિ. પરેસં અસય્હસહના હિ લોકનાથા. **તં સબ્બં** અચિન્તેય્યાપરિમેય્યભેદં બુદ્ધાનં ગુણજાતં. પારમિતા, બુદ્ધગુણા, વેનેય્યસત્તાતિ યસ્મા ઇદં તયં સબ્બેસમ્પિ બુદ્ધાનં સમાનમેવ, તસ્મા આહ ''**અતીતાનાગત...પે॰... ઊનો નત્થી**''તિ.

કામસુખલ્લિકાનુયોગન્તિ કામસુખે અલ્લીના હુત્વા અનુયુઞ્જનં. **કો જાનાતિ પરલોકં** ''અત્થી''તિ, એત્થ ''કો એકવિસયોયં ઇન્દ્રિયગોચરો''તિ એવંદિટ્ઠિ હુત્વાતિ અધિપ્પાયો. **સુખો**તિ ઇટ્ઠો સુખાવહો. **પરિબ્બાજિકાયા**તિ તાપસપરિબ્બાજિકાય તરુણિયા. **મુદુકાયા**તિ સુખુમાલાય. **લોમસાયા**તિ તરુણમુદુલોમવતિયા. **મોળિબન્ધાહી**તિ મોળિં કત્વા બન્ધકેસાહિ. **પરિચારેન્તી**તિ અત્તનો પારિચારિકં કરોન્તિ, ઇન્દ્રિયાનિ વા તત્થ પરિતો ચારેન્તિ. **લામક**ન્તિ પટિકિલિટ્ઠં. **ગામવાસીનં** બાલાનં **ધમ્મં**. પુથુજ્જનાનમિદન્તિ **પોથુજ્જનિકં**. યથા પન તં ''પુથુજ્જનાનમિદ''ન્તિ વત્તબ્બતં લભતિ, તં દસ્સેતું ''**પુથુજ્જનેહિ સેવિતબ્બ**''ન્તિ આહ. અનરિયેહિ સેવિતબ્બન્તિ વા **અનરિયં**. યસ્મા પન નિદ્દોસત્થો અરિયત્થો, તસ્મા ''**અનરિયન્તિ ન નિદ્દોસ**''ન્તિ વુત્તં. **અનત્થસંયુત્ત**ન્તિ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકાદિવિવિધવિપુલાનત્થસઞ્હિતં. **અત્તકિલમથાનુયોગ**ન્તિ અત્તનો કિલમથસ્સ ખેદનસ્સ અનુયુઞ્જનં. દુક્ખં એતસ્સ અત્થીતિ **દુક્ખં**. દુક્ખમનં એતસ્સાતિ **દુક્ખમં**.

આભિચેતસિકાનન્તિ **અભિચેતો** વુચ્ચતિ અભિક્કન્તં વિસુદ્ધં ચિત્તં, અધિચિત્તં વા, તસ્મિં અભિચેતસિ જાતાનીતિ આભિચેતસિકાનિ, અભિચેતોસન્નિસ્સિતાનિ વા. **દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારાન**ન્તિ દિટ્ઠધમ્મે સુખવિહારાનં, **દિટ્ઠધમ્મો** વુચ્ચતિ પચ્ચક્ખો અત્તભાવો, તત્થ સુખવિહારભૂતાનન્તિ અત્થો, રૂપાવચરઝાનાનમેતં અધિવચનં. તાનિ હિ અપ્પેત્વા નિસિન્ના ઝાયિનો ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે અસંકિલિટ્ઠં નેક્ખમ્મસુખં વિન્દન્તિ, તસ્મા ''દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારાની''તિ વુચ્ચન્તીતિ. **કથિતા** ''દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારો''તિ સપ્પીતિકત્તા, લોકુત્તરવિપાકસુખુમસઞ્હિતત્તા ચ. **સહ મગ્ગેન વિપસ્સનાપાદકજ્ઝાનં** કથિતં ''ચત્તારોમે ચુન્દ સુખલ્લિકાનુયોગા એકન્તનિબ્બિદાયા''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૧૮૪) **ચતુત્થજ્ઝાનિકફલસમાપત્તી**તિ ચતુત્થજ્ઝાનિકા ફલસમાપત્તિ દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારભાવેન કથિતા. ચત્તારિ રૂપાવચરાનિ ''**દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારજ્ઝાનાની**''તિ **કથિતાની**તિ અત્થો. **નિકામલાભી**તિ નિકામેન લાભી અત્તનો ઇચ્છાવસેન લાભી. ઇચ્છિતિચ્છિતક્ખણે સમાપજ્જિતું સમત્થોતિ અત્થો . તેનાહ ''**યથાકામલાભી**''તિ. **અદુક્ખલાભી**તિ સુખેનેવ પચ્ચનીકધમ્માનં સમુચ્છિન્નત્તા સમાપજ્જિતું સમત્થો. **અકસિરલાભી**તિ અકસિરાનં વિપુલાનં લાભી, યથાપરિચ્છેદેનેવ વુટ્ઠાતું સમત્થો. એકચ્ચો હિ લાભીયેવ હોતિ, ન પન સક્કોતિ ઇચ્છિતિચ્છિતક્ખણે સમાપજ્જિતું. એકચ્ચો તથા સમાપજ્જિતું સક્કોતિ, પારિબન્ધકે પન કિચ્છેન વિક્ખમ્ભેતિ. એકચ્ચો તથા ચ સમાપજ્જતિ, પારિબન્ધકે ચ અકિચ્છેનેવ વિક્ખમ્ભેતિ , ન સક્કોતિ નાળિકયન્તં વિય યથાપરિચ્છેદે વુટ્ઠાતું. ભગવા પન સબ્બસો સમુચ્છિન્નપારિબન્ધકત્તા વસિભાવસ્સ સમ્મદેવ સમધિગતત્તા સબ્બમેતં સમ્મદેવ સક્કોતિ.

અનુયોગદાનપ્પકારવણ્ણના

૧૬૧. દસસહસ્સિલોકધાતુયાતિ ઇમાય લોકધાતુયા સદ્ધિં ઇમં લોકધાતું પરિવારેત્વા ઠિતાય દસસહસ્સિલોકધાતુયા. જાતિખેત્તભાવેન હિ તં એકજ્ઝં ગહેત્વા ''એકિસ્સા લોકધાતુયા''તિ વુત્તં, તત્તકાય એવ

જાતિખેત્તભાવો ધમ્મતાવસેન વેદિતબ્બો. ‘‘પરિગ્ગહવસેના’’તિ કેચિ. સબ્બેસમ્પિ બુદ્ધાનં તત્તકં એવ જાતિખેત્તં. ‘‘તન્નિવાસીનંયેવ ચ દેવાનં ધમ્માભિસમયો’’તિ વદન્તિ. પકમ્પનદેવતૂપસઙ્કમનાદિના જાતચક્કવાળેન સમાનયોગક્ખમટ્ઠાનં **જાતિખેત્તં**. સરસેનેવ આણાપવત્તનટ્ઠાનં **આણાખેત્તં**. બુદ્ધઞાણસ્સ વિસયભૂતં ઠાનં **વિસયખેત્તં**. **ઓક્કમનાદીનં** છન્નમેવ ગહણં નિદસ્સનમત્તં મહાભિનીહારાદિકાલેપિ તસ્સ પકમ્પનલબ્ભનતો. **આણાખેત્તં નામ**, યં એકચ્ચં સંવટ્ટતિ, વિવટ્ટતિ ચ. **આણા વત્તતિ** તન્નિવાસિદેવતાનં સિરસા સમ્પટિચ્છનેન, તઞ્ચ ખો કેવલં બુદ્ધાનં આનુભાવેનેવ, ન અધિપ્પાયવસેન. ‘‘યાવતા પન આકઙ્ખેય્યા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૩.૮૧) વચનતો તતો પરમ્પિ આણા પવત્તેય્યેવ.

નુપ્પજ્જન્તીતિ પન અત્થીતિ ‘‘ન મે આચરિયો અત્થિ, સદિસો મે ન વિજ્જતી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૫; ૨.૩૪૧; મહાવ॰ ૧૧; કથા॰ ૪૦૫) ઇમિસ્સા લોકધાતુયા ઠત્વા વદન્તેન ભગવતા, ઇમસ્મિંયેવ સુત્તે ‘‘કિં પનાવુસો, સારિપુત્ત, અત્થેતરહિ અઞ્ઞો સમણો વા બ્રાહ્મણો વા ભગવતા સમસમો સમ્બોધિય’’ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૬૧) એવં પુટ્ઠો ‘‘અહં ભન્તે નોતિ વદેય્ય’’ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૬૧) વત્વા તસ્સ કારણં દસ્સેતું ‘‘અટ્ઠાનમેતં અનવકાસો, યં એકિસ્સા લોકધાતુયા દ્વે અરહન્તો સમ્માસમ્બુદ્ધા’’તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૬૧; મ॰ નિ॰ ૩.૧૨૯; અ॰ નિ॰ ૧.૨૭૭; નેત્તિ॰ ૫૭; મિ॰ પ॰ ૫.૧.૧) ઇમં સુત્તં દસ્સેન્તેન ધમ્મસેનાપતિના ચ બુદ્ધખેત્તભૂતં ઇમં લોકધાતું ઠપેત્વા અઞ્ઞત્થ અનુપ્પત્તિ વુત્તા હોતીતિ અધિપ્પાયો.

એકતોતિ સહ, એકસ્મિં કાલેતિ અત્થો. સો પન કાલો કથં પરિચ્છિન્નોતિ? ચરિમભવે પટિસન્ધિગ્ગહણતો પટ્ઠાય યાવ ધાતુપરિનિબ્બાનન્તિ દસ્સેન્તો ‘‘**તત્થ બોધિપલ્લઙ્કે**’’તિઆદિમાહ. **નિસિન્નકાલતો પટ્ઠાયા**તિ પટિલોમક્કમેન વદતિ. **ખેત્તપરિગ્ગહો કતોવ** હોતિ ‘‘ઇદં બુદ્ધાનં જાતિખેત્ત’’ન્તિ. કેન પન પરિગ્ગહો કતો? ઉપ્પજ્જમાનેન બોધિસત્તેન. **પરિનિબ્બાનતો પટ્ઠાયા**તિ અનુપાદિસેસાય નિબ્બાનધાતુયા પરિનિબ્બાનતો પટ્ઠાય. **એત્થન્તરે**તિ ચરિમભવે બોધિસત્તસ્સ પટિસન્ધિગ્ગહણં, ધાતુપરિનિબ્બાનન્તિ ઇમેહિ દ્વીહિ પરિચ્છિન્ને એતસ્મિં અન્તરે.

તિપિટકઅન્તરધાનકથાવણ્ણના

‘‘ન નિવારિતા’’તિ વત્વા તત્થ કારણં દસ્સેતું ‘‘**તીણિ હી**’’તિઆદિ વુત્તં. પટિપત્તિઅન્તરધાનેન સાસનસ્સ ઓસક્કિતત્તા અપરસ્સ ઉપ્પત્તિ લદ્ધાવસરા હોતિ. **પટિપદા**તિ પટિવેધાવહા પુબ્બભાગપટિપદા.

‘‘પરિયત્તિ પમાણ’’ન્તિ વત્વા તમત્થં બોધિસત્તં નિદસ્સનં કત્વા દસ્સેતું ‘‘**યથા**’’તિઆદિ વુત્તં. તયિદં હીનં નિદસ્સનં કતન્તિ દટ્ઠબ્બં. નિય્યાનિકધમ્મસ્સ હિ ઠિતિં દસ્સેન્તો અનિય્યાનિકધમ્મં નિદસ્સેતિ.

માતિકાય અન્તરહિતાયાતિ ‘‘યો પન ભિક્ખૂ’’તિઆદિ (પારા॰ ૩૯, ૪૪; પાચિ॰ ૪૫) નયપ્પવત્તાય સિક્ખાપદપાળિમાતિકાય અન્તરહિતાય. નિદાનુદ્દેસસઙ્ખાતે પાતિમોક્ખે, પબ્બજ્જાઉપસમ્પદાકમ્મેસુ ચ **સાસનં તિટ્ઠતિ**. યથા વા પાતિમોક્ખે ધરન્તે એવ પબ્બજ્જા ઉપસમ્પદા ચ, એવં સતિ એવ તદુભયે પાતિમોક્ખં તદુભયાભાવે પાતિમોક્ખાભાવતો. તસ્મા તયિદં તયં સાસનસ્સ ઠિતિહેતૂતિ આહ ‘‘**પાતિમોક્ખપબ્બજ્જાઉપસમ્પદાસુ ઠિતાસુ સાસનં તિટ્ઠતી**’’તિ. યસ્મા વા ઉપસમ્પદાધીનં પાતિમોક્ખં અનુપસમ્પન્નસ્સ અનિચ્છિતત્તા, ઉપસમ્પદા ચ પબ્બજ્જાધીના, તસ્મા પાતિમોક્ખે, તં સિદ્ધિયા સિદ્ધાસુ પબ્બજ્જુપસમ્પદાસુ ચ સાસનં તિટ્ઠતિ. **ઓસક્કિતં નામા**તિ પચ્છિમકપટિવેધસીલભેદદ્વયં એકતો કત્વા તતો પરં

વિનટ્ઠં નામ હોતિ, પચ્છિમકપટિવેધતો પરં પટિવેધસાસનં, પચ્છિમકસીલભેદતો પરં પટિપત્તિસાસનં વિનટ્ઠં નામ હોતીતિ અત્થો.

સાસનઅન્તરહિતવણ્ણના

એતેન કામં ''સાસનટ્ઠિતિયા પરિયત્તિ પમાણ''ન્તિ વુત્તં, પરિયત્તિ પન પટિપત્તિહેતુકાતિ પટિપત્તિયા અસતિ સા અપ્પતિટ્ઠા હોતિ પટિવેધો વિય, તસ્મા પટિપત્તિઅન્તરધાનં સાસનોસક્કનસ્સ વિસેસકારણન્તિ દસ્સેત્વા તયિદં સાસનોસક્કનં ધાતુપરિનિબ્બાનોસાનન્તિ દસ્સેતું “**તીણિ પરિનિબ્બાનાની**”તિઆદિ વુત્તં. **ધાતૂનં સન્નિપાતનાદિ** બુદ્ધાનં અધિટ્ઠાનેનેવાતિ વેદિતબ્બં.

તાતિ રસ્મિયો. **કારુઞ્ઞ**ન્તિ પરિદેવનકારુઞ્ઞં. જમ્બુદીપે, દીપન્તરેસુ, દેવનાગબ્રહ્મલોકેસુ ચ વિપ્પકિરિત્વા ઠિતાનં ધાતૂનં મહાબોધિપલ્લઙ્કટ્ઠાને એકજ્ઝં સન્નિપાતનં, રસ્મિવિસ્સજ્જનં, તત્થ તેજોધાતુયા ઉટ્ઠાનં, એકજાલિભાવો ચાતિ સબ્બમેતં સત્થુ અધિટ્ઠાનવસેનેવાતિ વેદિતબ્બં.

અનચ્છરિયત્તાતિ દ્વીસુપિ ઉપ્પજ્જમાનેસુ અચ્છરિયત્તાભાવદોસતોતિ અત્થો. બુદ્ધા નામ મજ્ઝે ભિન્નસુવણ્ણં વિય એકસદિસાતિ તેસં દેસનાપિ એકરસા એવાતિ આહ “**દેસનાય ચ વિસેસાભાવતો**”તિ, એતેન ચ અનચ્છરિયત્તમેવ સાધેતિ. “**વિવાદભાવતો**”તિ એતેન વિવાદાભાવત્થં દ્વે એકતો ન ઉપ્પજ્જન્તીતિ દસ્સેતિ.

તત્થાતિ મિલિન્દપઞ્હે (મિ॰ પ॰ ૫.૧.૧). **એકુદ્દેસો**તિ એકો એકવિધો અભિન્નો ઉદ્દેસો. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો.

એકં એવ બુદ્ધં ધારેતીતિ **એકબુદ્ધધારણી**, એતેન એવંસભાવા એતે બુદ્ધગુણા, યેન દુતિયં બુદ્ધગુણં ધારેતું અસમત્થા અયં લોકધાતૂતિ દસ્સેતિ. પચ્ચયવિસેસનિપ્ફન્નાનઞ્હિ ધમ્માનં સભાવવિસેસો ન સક્કા નિવારેતુન્તિ. ''ન ધારેય્યા''તિ વત્વા તમેવ અધારણં પરિયાયેહિ પકાસેન્તો “**ચલેય્યા**”તિઆદિમાહ. તત્થ **ચલેય્યા**તિ પરિપ્ફન્દેય્ય. **કમ્પેય્યા**તિ પવેધેય્ય. **નમેય્યા**તિ એકપસ્સેન નતા ભવેય્ય. **ઓણમેય્યા**તિ ઓસીદેય્ય. **વિનમેય્યા**તિ વિવિધા ઇતો ચિતો ચ નમેય્ય. **વિકિરેય્યા**તિ વાતેન ભુસમુટ્ઠિ વિય વિપ્પકિરેય્ય. **વિધમેય્યા**તિ વિનસ્સેય્ય. **વિદ્ધંસેય્યા**તિ સબ્બસો વિદ્ધસ્તા ભવેય્ય. તથાભૂતા ચ ન કત્થચિ તિટ્ઠેય્યાતિ આહ “**ન ઠાનં ઉપગચ્છેય્યા**”તિ.

ઇદાનિ તત્થ નિદસ્સનં દસ્સેન્તો “**યથા મહારાજા**”તિઆદિમાહ. તત્થ **સમુપાદિકા**તિ સમં ઉદ્ધં પજ્જતિ પવત્તતીતિ સમુપાદિકા, ઉદકસ્સ ઉપરિ સમંગામિનીતિ અત્થો. **વણ્ણેના**તિ સણ્ઠાનેન. **પમાણેના**તિ આરોહેન. **કિસથૂલેના**તિ કિસથૂલભાવેન, પરિણાહેનાતિ અત્થો. **દ્વિન્નમ્પી**તિ દ્વેપિ, દ્વિન્નમ્પિ વા સરીરભારં.

છાદેન્તન્તિ રોચેન્તં રુચિં ઉપ્પાદેન્તં. **તન્દીકતો**તિ તેન ભોજનેન તન્દીભૂતો. **અનોણમિતદણ્ડજાતો**તિ યાવદત્થભોજનેન ઓણમિતું અસમત્થતાય અનોણમિતદણ્ડો વિય જાતો. **સકિં ભુત્તોવા**તિ એકં વટ્ટિતકં ભુત્તમત્તોવ **મરેય્યા**તિ. **અતિધમ્મભારેના**તિ ધમ્મેન નામ પથવી તિટ્ઠેય્ય, સકિં તેનેવ ચલતિ વિનસ્સતીતિ અધિપ્પાયેન પુચ્છતિ. પુન થેરો રતનં નામ લોકે કુટુમ્બં સન્ધારેન્તં, અભિમતઞ્ચ લોકેન; તં અત્તનો ગરુસભાવતાય સકટભઙ્ગસ્સ કારણં અતિભારભૂતં દિટ્ઠમેવં ધમ્મો ચ હિતસુખવિસેસેહિ તંસમઙ્ગિનં ધારેન્તો, અભિમતો ચ વિઞ્ઞૂનં ગમ્ભીરપ્પમેય્યભાવેન ગરુસભાવત્તા અતિભારભૂતો પથવિચલનસ્સ કારણં હોતીતિ દસ્સેન્તો “**ઇધ મહારાજ દ્વે**

સકટા"તિઆદિમાહ, એતેનેવ તથાગતસ્સ માતુકુચ્છિઓક્કમનાદિકાલે પથવિકમ્પનકારણં સંવણ્ણિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. **એકસ્સા**તિ એકસ્મા, **એકસ્સ** વા સકટસ્સ **રતનં** તસ્મા **સકટતો ગહેત્વા**તિ અત્થો.

ઓસારિતન્તિ ઉચ્ચારિતં, કથિતન્તિ અત્થો.

અગ્ગોતિ સબ્બસત્તેહિ અગ્ગો.

સભાવપકતિકાતિ સભાવભૂતા અકિત્તિમા પકતિકા. **કારણમહન્તત્તા**તિ કારણાનં મહન્તતાય, મહન્તેહિ બુદ્ધકરધમ્મેહિ પારમિસઙ્ખાતેહિ કારણેહિ બુદ્ધગુણાનં નિબ્બત્તિતોતિ વુત્તં હોતિ. **પથવિ**આદીનિ મહન્તાનિ વત્થૂનિ, મહન્તા ચ **સક્ક**ભાવાદયો અત્તનો અત્તનો વિસયે એકેકાવ, એવં **સમ્માસમ્બુદ્ધોપિ** મહન્તો અત્તનો વિસયે એકો એવ. કો ચ તસ્સ વિસયો? બુદ્ધભૂમિ, યાવતકં વા ઞેય્યમેવં ''આકાસો વિય અનન્તવિસયો ભગવા એકો એવ હોતી''તિ વદન્તો ''એકિસ્સા લોકધાતુયા''તિ વુત્તલોકધાતુતો અઞ્ઞેસુપિ ચક્કવાળેસુ અપરસ્સ બુદ્ધસ્સ અભાવં દસ્સેતિ.

''સમ્મુખા મેત''ન્તિઆદિના પવત્તિતં અત્તનો બ્યાકરણં અવિપરીતત્થતાય સત્થરિ પસાદુપ્પાદનેન સમ્માપટિપજ્જમાનસ્સ અનુક્કમેન લોકુત્તરધમ્માવહમ્પિ હોતીતિ આહ "**ધમ્મસ્સ...પે°... પટિપદ**"ન્તિ. વાદસ્સ અનુપતનં અનુપ્પવત્તિ **વાદાનુપાતો**તિ આહ "**વાદોયેવા**"તિ.

અચ્છરિયઅબ્ભુતવણ્ણના

૧૬૨. ઉદાયીતિ નામં, મહાસરીરતાય પન થેરો **મહાઉદાયી**તિ પઞ્ઞાયિત્થ, યસ્સ વસેન વિનયે નિસીદનસ્સ દસા અનુઞ્ઞાતા. **પઞ્ચવણ્ણા**તિ ખુદ્દિકાદિભેદતો પઞ્ચપ્પકારા. પીતિસમુટ્ઠાનેહિ પણીતરૂપેહિ અતિબ્યાપિતદેહો "**નિરન્તરં પીતિયા ફુટસરીરો**"તિ વુત્તો, તતો એવસ્સા પરિયાયતો ફરણલક્ખણમ્પિ વુત્તં. **અપ્પ**-સદ્દો ''અપ્પકસિરેનેવા''તિઆદીસુ (સં° નિ° ૧.૧૦૧; ૫.૧૫૮; અ° નિ° ૭.૭૧) વિય ઇધ અભાવત્થોતિ આહ "**અપ્પિચ્છતાતિ નિત્તણ્હતા**"તિ. **તીહાકારેહી**તિ યથાલાભયથાબલયથાસારુપ્પપ્પકારેહિ.

ન ન કથેતિ કથેતિયેવ. **ચીવરાદિહેતુ**ન્તિ ચીવરુપ્પાદાદિહેતુભૂતં પયુત્તકથં **ન કથેતિ**. **વેનેય્યવસેના**તિ વિનેતબ્બપુગ્ગલવસેન. **કથેતિ** ''એવમયં વિનયં ઉપગચ્છતી''તિ. ''સબ્બાભિભૂ સબ્બવિદૂહમસ્મી''તિઆદિકા (મ° નિ° ૧.૨૮૫; ૨.૩૪૧; મહાવ° ૧૧; કથા° ૪૦૫; ધ° પ° ૩૫૩) **ગાથાપિ** ''દસબલસમન્નાગતો, ભિક્ખવે, તથાગતો''તિઆદિકા (સં° નિ° ૨.૨૧, ૨૨) **સુત્તન્તાપિ**.

૧૬૩. અભિક્ખણન્તિ અભિણ્હં. **નિગ્ગાથકત્તા**, પુચ્છનવિસ્સજ્જનવસેન પવત્તિતત્તા ચ "**વેય્યાકરણ**"**ન્તિ વુત્તં**. સેસં સબ્બં સુવિઞ્ઞેય્યં એવાતિ.

સમ્પસાદનીયસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૬. પાસાદિકસુત્તવણ્ણના

નિગણ્ઠનાટપુત્તકાલઙ્કિરિયવણ્ણના

૧૬૪. લક્ખસ્સ સરવેધં અવિરજ્ઝિત્વાન વિજ્ઝનવિધિં જાનન્તીતિ **વેધઞ્ઞા**. તેનાહ ''**ધનુમ્હિ કતસિક્ખા**''તિ. **સિપ્પં ઉગ્ગહણત્થાયાતિ** ધનુસિપ્પાદિસિપ્પસ્સ ઉગ્ગહણત્થાય. મજ્ઝિમેન પમાણેન સરપાતયોગ્યતાવસેન કતત્તા **દીઘપાસાદો**.

સમ્પતિ કાલં કતોતિ અચિરકાલં કતો. **દ્વેધિકજાતા**તિ જાતદ્વેધિકા સઞ્જાતભેદા. **દ્વેજ્ઝજાતા**તિ દુવિધભાવપ્પત્તા. ભણ્ડન્તિ પરિભાસન્તિ એતેનાતિ **ભણ્ડનં**, વિરુદ્ધચિત્તં. **ત**ન્તિ ભણ્ડનં. ''ઇદં નહાનાદિ ન કત્તબ્બ''ન્તિ પઞ્ઞત્તવત્તં **પણ્ણત્તિ**. **ધમ્મવિનય**ન્તિ પાવચનં સિદ્ધન્તં. **વિજ્ઝન્તા** મુખસત્તીહિ. **સહિતં મે**તિ મય્હં વચનં સહિતં સિલિટ્ઠં પુબ્બાપરસમ્બન્ધં અત્થયુત્તં કારણયુત્તં. તેનાહ ''**અત્થસંહિત**''ન્તિ. **અધિચિણ્ણ**ન્તિ આચિણ્ણં. **વિપરાવત્ત**ન્તિ વિરોધદસ્સનવસેન પરાવત્તિતં, પરાવત્તં દૂસિતન્તિ અત્થો. તેનાહ ''**ચિરકાલવસેન પગુણં, તં મમ વાદં આગમ્મ નિવત્ત**''ન્તિ. **પરિયેસમાનો વિચર** તત્થ ગન્ત્વા સિક્ખાતિ અત્થો. **સચે સક્કોસિ**, ઇદાનિયેવ મયા વેઠિતં દોસં નિબ્બેઠેહિ. **મરણમેવા**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞઘાતનવસેન મરણમેવ. નાટપુત્તસ્સ ઇમેતિ **નાટપુત્તિયા**, તે પન તસ્સ સિસ્સાતિ આહ ''**અન્તેવાસિકેસૂ**''તિ. પુરિમપટિપત્તિતો પટિનિવત્તનં **પટિવાનં**, તં રૂપં સભાવો એતેસન્તિ **પટિવાનરૂપા**. તેનાહ ''**નિવત્તનસભાવા**''તિ. **કથનં** અત્થસ્સ આચિક્ખનં. **પવેદનં** હેતુદાહરણાનિ આહરિત્વા બોધનં. તેનાહ ''**દુપ્પવેદિતેતિ દુવિઞ્ઞાપિતે**''તિ. ન ઉપસમાય સંવત્તતીતિ **અનુપસમસંવત્તનં**, તદેવ **અનુપસમસંવત્તનિકં**, તસ્મિં. સમુસ્સિતં હુત્વા પતિટ્ઠાહેતુભાવતો **થૂપં**, પતિટ્ઠાતિ આહ ''**ભિન્નથૂપેતિ ભિન્નપતિટ્ઠે**''તિ, **થૂપો**તિ વા ધમ્મસ્સ નિય્યાનભાવો વેદિતબ્બો અઞ્ઞે ધમ્મે અભિભુય્ય સમુસ્સિતટ્ઠેન, સો નિગણ્ઠસ્સ સમયે. કેહિચિ અભિન્નસમ્મતોપિ ભિન્નો વિનટ્ઠો એવ સબ્બેન સબ્બં અભાવતોતિ સો **ભિન્નથૂપો**, સો એવ નિય્યાનભાવો વટ્ટદુક્ખતો મુચ્ચિતુકામાનં **પટિસરણં**, તમેત્થ નત્થીતિ **અપ્પટિસરણો** , તસ્મિં ભિન્નથૂપે અપ્પટિસરણેતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો.

આચરિયપ્પમાણન્તિ આચરિયમુટ્ઠિ હુત્વા પમાણભૂતં. **નાનાનીહારેના**તિ નાનાકારેન.

૧૬૫. તથેવ સમુદાચરિંસુ ભૂતપુબ્બગતિયા. **સામાકાન**ન્તિ સામાકધઞ્ઞાનં.

''ચેનસ્સ ઉપજ્ઝાયો''તિ વત્વા યથાસ્સ આયસ્મતો ચુન્દસ્સ ધમ્મભણ્ડાગારિકો ઉપજ્ઝાયો અહોસિ, તં વિત્થારેન દસ્સેતું ''**બુદ્ધકાલે કિરા**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **બુદ્ધકાલે**તિ ભૂતકથનમેતં, ન વિસેસનં. સત્થુ પરિનિબ્બાનતો પુરેતરમેવ હિ ધમ્મસેનાપતિ પરિનિબ્બુતો.

ધમ્મરતનપૂજાવણ્ણના

સદ્ધિવિહારિકં અદાસીતિ સદ્ધિવિહારિકં કત્વા અદાસિ.

કથાય મૂલન્તિ ભગવતો સન્તિકા લભિતબ્બધમ્મકથાય કારણં. **સમુટ્ઠાપેતી**તિ ઉટ્ઠાપેતિ, દાલિદ્દિયપઙ્કતો ઉદ્ધરતીતિ અધિપ્પાયો. **સન્ધમ**ન્તિ સમ્મદેવ ધમન્તો. એકેકસ્મિં પહારેયેવ તયો તયો વારે કત્વા **દિવા નવવારે**

રત્તિં નવવારે. **ઉપટ્ઠાનમેવ ગચ્છતિ** બુદ્ધુપટ્ઠાનવસેન, પઞ્હાપુચ્છનાદિવસેન પન અન્તરન્તરાપિ ગચ્છતેવ, ગચ્છન્તો ચ **દિવસસ્સ...પે॰... ગચ્છતિ**. ઞાતું ઇચ્છિતસ્સ અત્થસ્સ ઉદ્ધરણભાવતો પઞ્હોવ **પઞ્હુદ્ધારો**, તં **ગહેત્વાવ ગચ્છતિ** અત્તનો મહાપઞ્ઞતાય, સત્થુ ચ ધમ્મદેસનાયં અકિલાસુભાવતો.

અસમ્માસમ્બુદ્ધપ્પવેદિતધમ્મવિનયવણ્ણના

૧૬૬. આરોચિતેપિ તસ્મિં અત્થે. **સામિકો** હોતિ, તસ્સ સામિકભાવં દસ્સેતું "**સોવ તસ્સા આદિમજ્ઝપરિયોસાનં જાનાતી**"તિ આહ. **એવન્તિ** વચનસમ્પટિચ્છનં. ચુન્દત્થેરેન હિ આનીતં કથાપાભતં ભગવા સમ્પટિચ્છન્તો "**એવ**"ન્તિ આહ. "**એવ**"ન્તિ દુરક્ખાતે ધમ્મવિનયે સાવકાનં દ્વેધિકાદિભાવેન વિહરણકિરિયાપરામસનઞ્હેતં.

યસ્મા ...પે॰... પાકટં હોતિ બ્યતિરેકમુખેન ચ નેય્યસ્સ અત્થસ્સ વિભૂતભાવાપત્તિતો. અથ વા **યસ્મા...પે॰... પાકટં હોતિ** દોસેસુ આદીનવદસ્સનેન તપ્પટિપક્ખેસુ ગુણેસુ આનિસંસસ્સ વિભૂતભાવાપત્તિતો. **વોક્કમ્મા**તિ અપસક્કેત્વા. આમેડિતલોપેન ચાયં નિદ્દેસો, વોક્કમ્મ વોક્કમ્માતિ વુત્તં હોતિ, તેન તસ્સ વોક્કમનસ્સ અન્તરન્તરાતિ અયમત્થો લબ્ભતીતિ આહ "**ન નિરન્તર**"ન્તિઆદિ. **ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તિઆદયો**તિ તેન સત્થારા વુત્તમુત્તિધમ્મસ્સ અનુધમ્મં અપ્પટિપજ્જનાદયો . **આદિ**-સદ્દેન પાળિયં આગતા અસામીચિપટિપદાદયો ચ સઙ્ગય્હન્તિ. **મનુસ્સત્તમ્પી**તિ **પિ**-સદ્દેન ''વિચારણપઞ્ઞાય અસમ્ભવો, દોસેસુ અનભિનિવેસિતા, અસન્દિટ્ઠિપરામાસિતા''તિ એવમાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. ''તથા એવ''ન્તિ પદેહિ યથાક્કમં પકારસ્સ કામં તિરોક્ખતા, પચ્ચક્ખતા વુચ્ચતિ, તથાપિ યથા ''તથા પટિપજ્જતૂ''તિ પદેન પટિપજ્જનાકારો નિયમેત્વા વિહિતો, તથા ''એવં પટિપજ્જતૂ''તિ ઇમિનાપીતિ ઇદં તસ્સ અત્થદસ્સનભાવેન વુત્તં. **સમાદપિતત્તા** મિચ્છાપટિપદાય **અપુઞ્ઞં પસવતિ**.

૧૬૭. ઞાયતિ મુત્તિધમ્મો એતેનાતિ **ઞાયો**, તેન સત્થારા વુત્તો ધમ્માનુધમ્મો, તં પટિપન્નોતિ **ઞાયપ્પટિપન્નો**, સો પન યસ્મા તસ્સ મુત્તિધમ્મસ્સ અધિગમે કારણસમ્મતો, તસ્મા વુત્તં "**કારણપ્પટિપન્નો**"તિ. **નિપ્ફાદેસ્સતી**તિ સાધેસ્સતિ, સિદ્ધિં ગમિસ્સતીતિ વુત્તં હોતિ. **દુક્ખનિબ્બત્તકન્તિ** સમ્પતિ, આયતિઞ્ચ દુક્ખસ્સ નિબ્બત્તકં. **વીરિયં કરોતિ** મિચ્છાપટિપન્નત્તા.

સમ્માસમ્બુદ્ધપ્પવેદિતધમ્મવિનયાદિવણ્ણના

૧૬૮. નિય્યાતીતિ વત્તતિ, સંવત્તતીતિ વા અત્થો.

૧૭૦. ઇધ સાવકસ્સ સમ્માપટિપત્તિયા એકન્તિકઅપસ્સયદસ્સનત્થં સત્થુ સમ્માસમ્બુદ્ધતા, ધમ્મસ્સ ચ સ્વાક્ખાતતા કિત્તિતાતિ "**સમ્માપટિપન્નસ્સ કુલપુત્તસ્સ પસંસં દસ્સેત્વા**"તિ વુત્તં. એવઞ્હિ ઇમિસ્સા દેસનાય સંકિલેસભાગિયભાવેન ઉટ્ઠિતાય વોદાનભાગિયભાવેન યથાનુસન્ધિના પવત્તિ દીપિતા હોતિ. **અબોધિતત્થા**તિ અપ્પવેદિતત્થા, પરમત્થં ચતુત્થસચ્ચપટિવેધં અપાપિતાતિ અત્થો. પાળિયં ''અસ્સા''તિ પદં ''સાવકા સદ્ધમ્મે''તિ દ્વીહિ પદેહિ યોજેતબ્બં ''અસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સાવકા, અસ્સ સદ્ધમ્મે''તિ. **સબ્બસઙ્ગહપદેહિ કતન્તિ** સબ્બસ્સ સાસનત્થસ્સ સઙ્ગણ્હનપદેહિ એકજ્ઝં કતં. તેનાહ "**સબ્બસઙ્ગાહિકં કતં ન હોતીતિ અત્થો**"તિ. પુબ્બેનાપરં સમ્બન્ધત્થભાવેન સઙ્ગહેતબ્બતાય વા સઙ્ગહાનિ પદાનિ કતાનિ એતસ્સાતિ **સઙ્ગહપદકતં**, બ્રહ્મચરિયં.

તપ્પટિક્ખેપેન ન ચ સઙ્ગહપદકતન્તિ યોજના. રાગાદિપટિપક્ખહરણં, યથાનુસિટ્ઠં વા પટિપજ્જમાનાનં વટ્ટદુક્ખતો પટિહરણં નિબ્બાનપાપનં **પટિહારો**, સો એવ આ-કારસ્સ ઇ-કારં કત્વા **પટિહિરો**, પટિહિરો એવ **પાટિહિરો**, સહ પાટિહિરેનાતિ **સપ્પાટિહિરં**, તથા સુપ્પવેદિતતાય સપ્પાટિહિરં કતન્તિ **સપ્પાટિહિરકતં**. તાદિસં પન વટ્ટતો નિય્યાને નિયુત્તં, નિય્યાનપ્પયોજનઞ્ચ હોતીતિ આહ "**નિય્યાનિક**"ન્તિ. **દેવલોકતો**તિ દેવલોકતો પટ્ઠાય રૂપીદેવનિકાયતો પભુતિ. **સુપ્પકાસિત**ન્તિ સુટ્ઠુ પકાસિતં. **યાવ દેવમનુસ્સેહી**તિ વા યાવ દેવમનુસ્સેહિ યત્તકા દેવા મનુસ્સા ચ, તાવ તે સબ્બે અભિબ્યાપેત્વા **સુપ્પકાસિતં**. અનુતાપાય હોતીતિ **અનુતપ્પો**, સો પન અનુતાપં કરોન્તો વિય હોતીતિ વુત્તં "**અનુતાપકરો હોતી**"તિ.

૧૭૨. થિરોતિ ઠિતધમ્મો કેનચિ અસંહારિયો, અસેક્ખા સીલક્ખન્ધાદયો થેરકારકા ધમ્મા.

૧૭૩. યોગેહિ ખેમત્તાતિ યોગેહિ અનુપદ્દુતત્તા. **સદ્ધમ્મસ્સા**તિ અસ્સ સદ્ધમ્મસ્સ. **અસ્સા**તિ ચ અસ્સ સત્થુનો.

૧૭૪. ઉપાસકા બ્રહ્મચારિનો નામ વિસેસતો અનાગામિનો. સોતાપન્નસકદાગામિનોપિ તાદિસા તથા વુચ્ચન્તીતિ "**બ્રહ્મચરિયવાસં વસમાના અરિયસાવકા**" ઇચ્ચેવ વુત્તં.

૧૭૬. સબ્બકારણસમ્પન્નન્તિ યત્તકેહિ કારણેહિ સમ્પન્નં નામ હોતિ, તેહિ સબ્બેહિ કારણેહિ સમ્પન્નં સમ્પત્તં ઉપગતં પરિપુણ્ણં, સમન્નાગતં વા. **ઇમમેવ ધમ્મ**ન્તિ ઇમમેવ સાસનધમ્મં.

ઉદકેન પદેસઞ્ઞુના અત્તનો પઞ્ઞાવેય્યત્તિયતં દસ્સેતું અનિય્યાનિકે અત્થે પયુત્તં પહેળિકસદિસં વચનં, ભગવતા અત્તનો સબ્બઞ્ઞુતાય નિય્યાનિકે અત્થે યોજેત્વા દસ્સેતું ''ઉદકો સુદ''ન્તિઆદિ વુત્તન્તિ તં દસ્સેતું "**સો કિરા**"તિઆદિમાહ.

સજ્ઝાયિતબ્બધમ્માદિવણ્ણના

૧૭૭. સઙ્ગમ્મ સમાગમ્માતિ તસ્મિંયેવ ઠાને લબ્ભમાનાનં ગતિવસેન સઙ્ગમ્મ ઠાનન્તરતો પક્કોસનેન સમાગતાનં વસેન સમાગમ્મ. તેનાહ "**સઙ્ગન્ત્વા સમાગન્ત્વા**"તિ. **અત્થેન અત્થ**ન્તિ પદન્તરે આગતઅત્થેન સહ તત્થ તત્થ આગતમત્થં. **બ્યઞ્જનેન બ્યઞ્જન**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **સમાનેન્તેહી**તિ સમાનં કરોન્તેહિ, ઓપમ્મં વા આનેન્તેહિ. **સજ્ઝાયિતબ્બ**ન્તિ સમ્મદેવ ગાયિતબ્બં કથેતબ્બં, તં પન સજ્ઝાયનં વાચનામગ્ગોતિ આહ "**વાચેતબ્બ**"ન્તિ.

૧૭૮. તસ્સ વા ભાસિતેતિ તસ્સ ભિક્ખુનો ભાસિતે અત્થે ચેવ બ્યઞ્જને ચ. અત્થમિચ્છાગહણરોપનાનિ યથા હોન્તિ, તં દસ્સેતું "**ચત્તારો સતિપટ્ઠાના**"તિઆદિ વુત્તં. **આરમ્મણં "સતિપટ્ઠાન"ન્તિ ગણ્હાતિ**, ન સતિયેવ ''સતિપટ્ઠાન''ન્તિ. "**સતિપટ્ઠાનાની"તિ બ્યઞ્જનં રોપેતિ** તસ્મિં અત્થે, ન ''સતિપટ્ઠાના''તિ. **ઉપપન્નતરાની**તિ યુત્તતરાનિ. **અલ્લીનતરાની**તિ સિલિટ્ઠતરાનિ. **યા ચેવા**તિ લિઙ્ગવિપલ્લાસેન વુત્તં, વિભત્તિલોપેન વા. પુન **યા ચેવા**તિ લિઙ્ગવિપલ્લાસેનેવ નિદ્દેસો. **નેવ ઉસ્સાદેતબ્બો**તિ ન ઉક્કંસેતબ્બો વિરજ્ઝિત્વા વુત્તત્તા. **ન અપસાદેતબ્બો**તિ ન સન્તજ્જેતબ્બો વિવાદપરિહરણત્થં. **ધારણત્થ**ન્તિ ઉપધારણત્થં સલ્લક્ખણત્થં.

૧૮૧. અત્થેન ઉપેતન્તિ અવિપરીતેન અત્થેન ઉપેતં તં ''અયમેત્થ અત્થો''તિ ઉપેચ્ચ પટિજાનિત્વા ઠિતં. તથારૂપો ચ તસ્સ બુજ્ઝિતા નામ હોતીતિ આહ "**અત્થસ્સ વિઞ્ઞાતાર**"ન્તિ. **એવમેતં ભિક્ખું પસંસથા**તિ વુત્તનયેન

ધમ્મભાણકં અમું ભિક્ખું ''એવં લાભા નો આવુસો''તિઆદિઆકારેન પસંસથ. ઇદાનિસ્સ પસંસભાવં દસ્સેતું "**એસો હી**"તિઆદિ વુત્તં. **એસા**તિ પરિયત્તિધમ્મસ્સ સત્થુકિચ્ચકરણતો, તત્થ ચસ્સ સમ્મદેવ અવટ્ઠિતભાવતો "**બુદ્ધો નામ એસા**"તિ વુત્તો. ''લાભા નો''તિઆદિના ચસ્સ ભિક્ખૂનં પિયગરુભાવં વિભાવેન્તો સત્થા તં અત્તનો ઠાને ઠપેસીતિ વુત્તો.

પચ્ચયાનુઞ્ઞાતકારણાદિવણ્ણના

૧૮૨. તતોપિ ઉત્તરિતરન્તિ યા પુબ્બે સમ્માપટિપન્નસ્સ ભિક્ખુનો પસંસનવસેન ''ઇધ પન ચુન્દ સત્થા ચ હોતિ સમ્માસમ્બુદ્ધો''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૧૬૭, ૧૬૯) પવત્તિતદેસનાય ઉપરિ ''ઇધ ચુન્દ સત્થા ચ લોકે ઉદપાદી''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૧૭૦, ૧૭૧) દેસના વડ્ઢિતા. તતોપિ ઉત્તરિતરં સવિસેસં દેસનં વડ્ઢેન્તો "**પચ્ચયહેતૂ**"તિઆદિમાહ. તત્થ **પચ્ચયહેતૂ**તિ પચ્ચયસંવત્તનહેતુ. **ઉપ્પજ્જનકા આસવા**તિ પચ્ચયાનં પરિયેસનહેતુ ચેવ પરિભોગહેતુ ચ ઉપ્પજ્જનકા કામાસવાદયો. તેસં દિટ્ઠધમ્મિકાનં આસવાનં ''ઇધ, ભિક્ખવે, અરિયસાવકો મિચ્છાઆજીવં પહાય સમ્માઆજીવેન જીવિતં કપ્પેતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૮) ''ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ પટિસઙ્ખા યોનિસો ચીવરં પટિસેવતી''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩; અ॰ નિ॰ ૬.૫૮) ચ સમ્માપટિપત્તિં ઉપદિસન્તો ભગવા **પટિઘાતાય ધમ્મં દેસેતિ** નામ. ''યો તુમ્હેસુ પાળિયા અત્થબ્યઞ્જનાનિ મિચ્છા ગણ્હાતિ, સો નેવ ઉસ્સાદેતબ્બો, ન અપસાદેતબ્બો, સાધુકં સઞ્ઞાપેતબ્બો તસ્સેવ અત્થસ્સ નિસન્તિયા''તિ એવં પરિયત્તિધમ્મે મિચ્છાપટિપન્ને સમ્માપટિપત્તિયં ભિક્ખૂ નિયોજેન્તો ભગવા ભણ્ડનહેતુ ઉપ્પજ્જનકાનં સમ્પરાયિકાનં આસવાનં પટિઘાતાય ધમ્મં દેસેતિ નામ. **યથા તે ન પવિસન્તી**તિ તે આસવા અત્તનો ચિત્તસન્તાનં યથા ન ઓતરન્તિ. **મૂલઘાતેન પટિહનનાયા**તિ યથા મૂલઘાતો હોતિ, એવં મૂલઘાતવસેન પજહનાય. **તન્તિ** ચીવરં. **યથા ચીવરં** ઇદમત્થિકતમેવ ઉપાદાય અનુઞ્ઞાતં, **એવં પિણ્ડપાતાદયોપિ**.

સુખલ્લિકાનુયોગાદિવણ્ણના

૧૮૩. સુખિતન્તિ સઞ્જાતસુખં. **પીણિત**ન્તિ ધાતં સુહિતં. તથાભૂતો પન યસ્મા થૂલસરીરો હોતિ, તસ્મા "**થૂલં કરોતી**"તિ વુત્તં.

૧૮૬. નઠિતસભાવાતિ અનવટ્ઠિતસભાવા, એવરૂપાય કથાય અનવટ્ઠાનભાવતો સભાવોપિ તેસં અનવટ્ઠિતોતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ "**જિવ્હા નો અત્થી**"તિઆદિ. કામં ''પઞ્ચહિ ચક્ખૂહી''તિ વુત્તં, અઞ્ઞાહિતઞ્ઞહણેન પન ચત્તારિ ચક્ખૂનિ વેદિતબ્બાનિ. સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણઞ્હિ સમન્તચક્ખૂતિ. તસ્સ વા ઞેય્યધમ્મેસુ જાનનવસેન પવત્તિં ઉપાદાય "**જાનતા**"તિ વુત્તં. હત્થામલકં વિય પચ્ચક્ખતો દસ્સનવસેન પવત્તિં ઉપાદાય "**પસ્સતા**"તિ વુત્તં. **નેમં** વુચ્ચતિ થમ્ભાદીહિ અનુપવિટ્ઠભૂમિપ્પદેસોતિ આહ "**ગમ્ભીરભૂમિં અનુપવિટ્ઠો**"તિ. **સુટ્ઠુ નિખાતો**તિ ભૂમિં નિખનિત્વા સમ્મદેવ ઠપિતો. **તસ્મિ**ન્તિ ખીણાસવે. **અનજ્ઝાચારો અચલો અસમ્પવેધી**, યસ્મા અજ્ઝાચારો સેતુઘાતો ખીણાસવાનં. **સોતાપન્નાદયો**તિ એત્થ **આદિ**-સદ્દેન ગહિતેસુ અનાગામિનો તાવ નવસુપિ ઠાનેસુ ખીણાસવા વિય અભબ્બા, સોતાપન્નસકદાગામિનો પન ''તતિયપઞ્ચમટ્ઠાનેસુ અભબ્બા''તિ ન વત્તબ્બા, ઇતરેસુ સત્તસુ ઠાનેસુ અભબ્બાવ.

પઞ્હબ્યાકરણવણ્ણના

૧૮૭. ગિહિબ્યઞ્જનેનાતિ ગિહિલિઙ્ગેન. ખીણાસવો પન ગિહિબ્યઞ્જનેન અરહત્તં પત્તોપિ ન તિટ્ઠતિ વિવેકટ્ઠાનસ્સ અભાવાતિ અધિપ્પાયો. **તસ્સ વસેના**તિ ભુમ્મદેવત્તભાવે ઠત્વા અરહત્તપ્પત્તસ્સ વસેન. **અયં પઞ્હો**તિ ''અભબ્બો સો નવ ઠાનાનિ અજ્ઝાચરિતુ''ન્તિ અયં પઞ્હો **આગતો** ઇતરસ્સ પબ્બજ્જાય, પરિનિબ્બાનેન વા અભબ્બતાય અવુત્તસિદ્ધત્તા. યદિ એવં કથં ભિક્ખુગહણન્તિ આહ ''**ભિન્નદોસત્તા**''તિઆદિ. **અપરિચ્છેદ**ન્તિ અપરિયન્તં, તયિદં સુવિપુલન્તિ આહ ''**મહન્ત**''ન્તિ. ઞેય્યસ્સ હિ વિપુલતાય ઞાણસ્સ વિપુલતા વેદિતબ્બા, એતેન ''અપરિચ્છેદ''ન્તિ વુચ્ચમાનમ્પિ ઞેય્યં સત્થુ ઞાણસ્સ વસેન પરિચ્છેદમેવાતિ દસ્સિતં હોતિ. વુત્તઞ્હેતં ''ઞાણપરિયન્તિકં નેય્ય''ન્તિ (મહાનિ॰ ૬૯, ૧૫૬; ચૂળનિ॰ ૮૫; પટિ॰ મ॰ ૩.૫) **અનાગતે અપઞ્ઞાપન**ન્તિ અનાગતે વિસયે ઞાણસ્સ અપઞ્ઞાપનં. ''પચ્ચક્ખં વિય કત્વા''તિ કસ્મા વિય-સદ્દગ્ગહણં કતં, નનુ બુદ્ધાનં સબ્બમ્પિ ઞાણં અત્તનો વિસયં પચ્ચક્ખમેવ કત્વા પવત્તતિ એકપ્પમાણભાવતોતિ? સચ્ચમેતં, ''**અક્ખ**''ન્તિ પન ચક્ખાદિઇન્દ્રિયં વુચ્ચતિ, તં અક્ખં પતિ વત્તતીતિ ચક્ખાદિનિસ્સિતં વિઞ્ઞાણં, તસ્સ ચ આરમ્મણં ''**પચ્ચક્ખ**''ન્તિ લોકે નિરુળ્હમેતન્તિ તં નિદસ્સનં કત્વા દસ્સેન્તો ''**પચ્ચક્ખં વિય કત્વા**''તિ અવોચ, ન પન ભગવતો ઞાણસ્સ અપ્પચ્ચક્ખાકારેન પવત્તનતો. તથા હિ વદન્તિ –

''આવિભૂતં પકાસનં, અનુપદ્દુતચેતસં;
અતીતાનાગતે ઞાણં, પચ્ચક્ખાનં વસિસ્સતી''તિ.

અઞ્ઞત્થ વિહિતકેનાતિ અઞ્ઞસ્મિં વિસયે પવત્તિતેન. **સઞ્ઞાહેતબ્બ**ન્તિ સમં કત્વા કથયિતબ્બં, કથનં પન પઞ્ઞાપનં નામ હોતીતિ **પઞ્ઞાપેતબ્બ**ન્તિ અત્થો વુત્તો. **તાદિસ**ન્તિ સતતં સમિતં પવત્તકં. **ઞાણં નામ નત્થી**તિ આવજ્જનેન વિના ઞાણુપ્પત્તિયા અસમ્ભવતો. એકાકારેન ચ ઞાણે પવત્તમાને નાનાકારસ્સ વિસયસ્સ અવબોધો ન સિયા. અથાપિ સિયા, અનિરુપિતરૂપેનેવ અવબોધો સિયા, તેન ચ ઞાણં ઞેય્યં અઞ્ઞાતસદિસમેવ સિયા. ન હિ ''ઇદં ત''ન્તિ વિવેકેન અનવબુદ્ધો અત્થો ઞાતો નામ હોતિ, તસ્મા ''ચરતો ચ તિટ્ઠતો ચા''તિઆદિ બાલલાપનમત્તં. તેનાહ ''**યથરિવ બાલા અબ્યત્તા, એવં મઞ્ઞન્તી**''તિ.

સતિં અનુસ્સરતીતિ **સતાનુસારિ**, સતિયાનુવત્તનવસેન પવત્તઞાણં. તેનાહ ''**પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિસમ્પયુત્તક**''ન્તિ . **ઞાણં પેસેસી**તિ ઞાણં પવત્તેસિ. સબ્બત્થકમેવ ઞેય્યાવરણસ્સ સુપ્પહીનત્તા **અપ્પટિહતં અનિવારિતં ઞાણં ગચ્છતિ** પવત્તતિચ્ચેવ અત્થો. ''બોધિ વુચ્ચતિ ચતૂસુ મગ્ગેસુ ઞાણ''ન્તિ (ચૂળનિ॰ ૨૧૧) વચનતો ચતુમગ્ગઞાણં **બોધિ**, તતો તસ્સ અધિગતત્તા ઉપ્પજ્જનકં પચ્ચવેક્ખણઞાણં ''બોધિજં ઞાણં ઉપ્પજ્જતી''તિ વુત્તં. **બોધિજં** બોધિમૂલે જાતં ચતુમગ્ગ**ઞાણં**, તઞ્ચ ખો **અનાગતં આરબ્ભ** ઉદ્દિસ્સ તસ્સ અપ્પવત્તિઅત્થં **તથાગતસ્સ ઉપ્પજ્જતિ** તસ્સ ઉપ્પન્નત્તા આયતિં પુનબ્ભવાભાવતો. કથં તથાગતો અનાગતમદ્ધાનં આરબ્ભ અતીરકં ઞાણદસ્સનં પઞ્ઞાપેતીતિ? અતીતસ્સ પન અદ્ધુનો મહન્તતાય અતીરકં ઞાણદસ્સનં તત્થ પઞ્ઞાપેતીતિ કો એત્થ વિરોધો. તિત્થિયા પન ઇમમત્થં યાથાવતો અજાનન્તા – ''તયિદં કિંસુ, તયિદં કથંસૂ''તિ અત્તનો અઞ્ઞાણમેવ પાકટં કરોન્તિ. તસ્મા ભગવતા સસન્તતિપરિયાપન્નધમ્મપ્પવત્તિં સન્ધાય ''અઞ્ઞવિહિતકં ઞાણદસ્સન''ન્તિઆદિ વુત્તં. ઇતરં પન સન્ધાય વુચ્ચમાને સતિ તથારૂપે પયોજને અનાગતમ્પિ અદ્ધાનં આરબ્ભ અતીરકમેવ ઞાણદસ્સનં પઞ્ઞાપેય્ય ભગવાતિ અનત્થસંહિતન્તિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ ''**ન ઇધલોકત્થં વા પરલોકત્થં વા નિસ્સિત**''ન્તિ. યં પન સત્તાનં અનત્થાવહત્તા અનત્થસંહિતં, તત્થ સેતુઘાતો તથાગતસ્સ. ''**ભારતયુદ્ધસીતાહરણસદિસ**''ન્તિ ઇમિના તસ્સા કથાય યેભુય્યેન અભૂતત્થતં દીપેતિ. **સહેતુક**ન્તિ ઞાપકેન હેતુના સહેતુકં. સો પન હેતુ યેન નિદસ્સનેન સાધીયતિ, તં તસ્સ કારણન્તિ તેન

સકારણં કત્વા. યથા હિ પટિઞ્ઞાતત્થસાધનતો હેતુ, એવં સાધકં નિદસ્સનન્તિ. **યુત્તપત્તકાલેયેવા**તિ યુત્તાનં પત્તકાલે એવ. યે હિ વેનેય્યા તસ્સા કથાય યુત્તા અનુચ્છવિકા, તેસંયેવ યોજને સન્ધાય વા કથાય પત્તો ઉપકારાવહો કાલો, તદા એવ **કથેતી**તિ અત્થો.

૧૮૮. "**તથા તથેવ ગદનતો**"તિ ઇમિના "તથાગતો"તિ આમેડિતલોપેનાયં નિદ્દેસોતિ દસ્સેતિ. **તથા તથેવા**તિ ચ ધમ્મઅત્થસભાવાનુરૂપં, વેનેય્યજ્ઝાસયાનુરૂપઞ્ચાતિ અધિપ્પાયો. **દિટ્ઠન્તિ રૂપાયતનં** દટ્ઠબ્બતો, તેન યં દિટ્ઠં, યં દિસ્સતિ, યં દક્ખતિ, યં સતિ સમવાયે પસ્સેય્યં, તં સબ્બં "દિટ્ઠં" ત્વેવ ગહિતં કાલવિસેસસ્સ અનામટ્ઠભાવતો. "**સુત**"ન્તિઆદીસુપિ એસેવ નયો. **સુતન્તિ સદ્દાયતનં** સોતબ્બતો. **મુતન્તિ** સનિસ્સયેન ઘાનાદિઇન્દ્રિયેન સયં પત્વા પાપુણિત્વા ગહેતબ્બં. તેનાહ "**પત્વા ગહેતબ્બતો**"તિ. **વિઞ્ઞાતન્તિ** વિજાનિતબ્બં, તં પન દિટ્ઠાદિવિનિમુત્તં વિઞ્ઞેય્યન્તિ આહ "**સુખદુક્ખાદિધમ્માયતન**"ન્તિ. **પત્તન્તિ** યથા તથા પત્તં, હત્થગતં અધિગતન્તિ અત્થો. તેનાહ "**પરિયેસિત્વા વા અપરિયેસિત્વા વા**"તિ. **પરિયેસિતન્તિ** પત્તિયામત્થં પરિયિટ્ઠં, તં પન પત્તં વા સિયા અપ્પત્તં વા ઉભયથાપિ પરિયેસિતમેવાતિ આહ "**પત્તં વા અપ્પત્તં વા**"તિ. પદદ્વયેનાપિ દ્વિપ્પકારમ્પિ પત્તં, દ્વિપ્પકારમ્પિ પરિયેસિતં, તેન તેન પકારેન તથાગતેન અભિસમ્બુદ્ધન્તિ દસ્સેતિ. **ચિત્તેન અનુસઞ્ચરિતન્તિ** ચોપનં અપાપેત્વા ચિત્તેનેવ અનુસંચરિતં, પરિવિતક્કિતન્તિ અત્થો. **પીતકન્તિ આદીતિ આદિ**-સદ્દેન લોહિતકઓદાતાદિ સબ્બં રૂપારમ્મણવિભાગં સઙ્ગણ્હાતિ. **સુમનો**તિ રાગવસેન, લોભવસેન, સદ્ધાદિવસેન વા સુમનો. **દુમ્મનો**તિ બ્યાપાદવિતક્કવસેન, વિહિંસાવિતક્કવસેન વા દુમ્મનો. **મજ્ઝત્તો**તિ અઞ્ઞાણવસેન વા ઞાણવસેન વા મજ્ઝત્તો. એસેવ નયો સબ્બત્થ. તત્થ તત્થ **આદિ**-સદ્દેન સઙ્ખસદ્દો પણવસદ્દો, પત્તગન્ધો પુપ્ફગન્ધો, પત્તરસો ફલરસો, ઉપાદિન્નં અનુપાદિન્નં, મજ્ઝત્તવેદના કુસલકમ્મં અકુસલકમ્મન્તિ એવં આદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

અપ્પત્તન્તિ ઞાણેન અસમ્પત્તં, અવિદિતન્તિ અત્થો. તેનાહ "**ઞાણેન અસચ્છિકત**"ન્તિ. **તથેવ ગતત્તા**તિ તથેવ ઞાતત્તા અભિસમ્બુદ્ધત્તા. **ગત-સદ્દેન એકત્થં** બુદ્ધિઅત્થન્તિ અત્થો. "ગતિઅત્થા હિ ધાતવો બુદ્ધિઅત્થા ભવન્તી"તિ અક્ખરચિન્તકા.

અબ્યાકતટ્ઠાનાદિવણ્ણના

૧૮૯. "અસમતં કથેત્વા"તિ વત્વા સમોપિ નામ કોચિ નત્થિ, કુતો ઉત્તરિતરોતિ દસ્સેતું "**અનુત્તરત**"ન્તિ વુત્તં. સા પનાયં અસમતા, અનુત્તરતા ચ સબ્બઞ્ઞુતં પૂરેત્વા ઠિતાતિ દસ્સેતું "**સબ્બઞ્ઞુત**"ન્તિ વુત્તં. સા સબ્બઞ્ઞુતા સદ્ધમ્મવરચક્કવત્તિભાવેન લોકે પાકટા જાતાતિ દસ્સેતું "**ધમ્મરાજભાવં કથેત્વા**"તિ વુત્તં. તથા સબ્બઞ્ઞુભાવેન ચ સત્થા ઇમેસુ દિટ્ઠિગતવિપલ્લાસેસુ એવં પટિપજ્જતીતિ દસ્સેન્તો "**ઇદાની**"તિઆદિમાહ. તત્થ **સીહનાદન્તિ** અભીતનાદં સેટ્ઠનાદં. સેટ્ઠનાદો હેસ, યદિદં ઠપનીયસ્સ પઞ્હસ્સ ઠપનીયભાવદસ્સનં. ઠપનીયતા ચસ્સ પાળિઆરુળ્હા એવ "ન હેત"ન્તિઆદિના. યથા ઉપચિતકમ્મકિલેસેન ઇત્થત્તં આગન્તબ્બં, તથા નં આગતોતિ **તથાગતો**, સત્તો. તથા હિ સો રૂપાદીસુ સત્તો વિસત્તોતિ કત્વા "**સત્તો**"તિ ચ વુચ્ચતિ. **ઇત્થત્તન્તિ** ચ પટિલદ્ધત્તા તથા પચ્ચક્ખભૂતો અત્તભાવોતિ વેદિતબ્બો.

"**અત્થસંહિતં ન હોતી**"તિ ઇમિના ઉભયત્થ વિધુરતાદસ્સનેન નિરત્થકવિપ્પલાપતં તસ્સ વાદસ્સ વિભાવેતિ, ઉભયલોકત્થવિધુરમ્પિ સમાનં "કિં નુ ખો વિવટ્ટનિસ્સિત"ન્તિ કોચિ આસઙ્કેય્યાતિ તદાસઙ્કાનિવત્તનત્થં "**ન ચ**

ધમ્મસંહિત"ન્તિ વુત્તં. તેનાહ "**નવલોકુત્તરધમ્મનિસ્સિતં ન હોતી**"તિ. યદિપિ તં ન વિવટ્ટોગતં હોતિ, વિવટ્ટસ્સ પન અધિટ્ઠાનભૂતં નુ ખોતિ કોચિ આસઙ્કેય્યાતિ તદાસઙ્કાનિવત્તનત્થં "**ન આદિબ્રહ્મચરિયક**"ન્તિઆદિ વુત્તં.

૧૯૦. કામં તણ્હાપિ દુક્ખસભાવત્તા ''દુક્ખ''ન્તિ બ્યાકાતબ્બા, પભવભાવેન પન સા તતો વિસું કાતબ્બાતિ "**તણ્હં ઠપેત્વા**"તિ વુત્તં. તેનાહ "**તસ્સેવ દુક્ખસ્સ પભાવિકા**"તિઆદિ. નનુ ચ અવિજ્જાદયોપિ દુક્ખસ્સ સમુદયોતિ? સચ્ચં સમુદયો, તસ્સા પન કમ્મસ્સ વિચિત્તભાવહેતુતો, દુક્ખુપ્પાદને વિસેસપચ્ચયભાવતો ચ સાતિસયો સમુદયટ્ઠોતિ સા એવ સુત્તેસુ તથા વુત્તા. તેનાહ "**તણ્હા દુક્ખસમુદયોતિ બ્યાકત**"ન્તિ. **ઉભિન્નં અપ્પવત્તી**તિ દુક્ખસમુદયાનં અપ્પવત્તિનિમિત્તં. "**દુક્ખપરિજાનનો**"તિઆદિ મગ્ગકિચ્ચદસ્સનં, તેન મગ્ગસ્સ ભાવનત્થોપિ અત્થતો દસ્સિતોવાતિ દટ્ઠબ્બં. ન હિ ભાવનાભિસમયેન વિના પરિઞ્ઞાભિસમયાદયો સમ્ભવન્તીતિ. સચ્ચવવત્થાપનં અપ્પમાદપટિપત્તિભાવતો અસમ્મોહકલ્યાણકિત્તિસદ્દાદિનિમિત્તતાય યથા સાતિસયં ઇધલોકત્થાવહં, એવં યાવ ઞાણસ્સ તિક્ખવિસદભાવપ્પત્તિયા અભાવેન નવલોકુત્તરધમ્મસમ્પાપકં ન હોતિ, તાવ તત્થ તત્થ સમ્પત્તિભવે અબ્ભુદયસમ્પત્તિ અનુગતમેવ સિયાતિ વુત્તં "**એતં ઇધલોકપરલોકત્થનિસ્સિત**"ન્તિ. **નવલોકુત્તરધમ્મનિસ્સિત**ન્તિ નવવિધમ્પિ લોકુત્તરધમ્મં નિસ્સાય પવત્તં તદધિગમૂપાયભાવતો. યસ્મા સચ્ચસમ્બોધં ઉદ્દિસ્સ સાસનબ્રહ્મચરિયં વુસ્સતિ, ન અઞ્ઞદત્થં, તસ્મા એતં સચ્ચવવત્થાપનં ''આદિપધાન''ન્તિ વુત્તં પઠમતરં ચિત્તે આદાતબ્બતો.

પુબ્બન્તસહગતદિટ્ઠિનિસ્સયવણ્ણના

૧૯૧. તં મયા બ્યાકતમેવાતિ તં મયા તથા બ્યાકતમેવ, બ્યાકાતબ્બં નામ મયા અબ્યાકતં નત્થીતિ બ્યાકરણાવેકલ્લેન અત્તનો ધમ્મસુધમ્મતાય બુદ્ધસુબુદ્ધતં વિભાવેતિ. તેનાહ "**સીહનાદં નદન્તો**"તિ. પુરિમુપ્પન્ના દિટ્ઠિયો અપરાપરુપ્પન્નાનં દિટ્ઠીનં અવસ્સયા હોન્તીતિ "**દિટ્ઠિયોવ દિટ્ઠિનિસ્સયા**"તિ વુત્તં. **દિટ્ઠિગતિકા**તિ દિટ્ઠિગતિયો, દિટ્ઠિપ્પવત્તિયોતિ અત્થો. **ઇદમેવ દસ્સનં સચ્ચ**ન્તિ ''સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા''તિ ઇદમેવ દસ્સનં સચ્ચં અમોઘં અવિપરીતં. **અઞ્ઞેસં વચનં મોઘ**ન્તિ ''અસસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા''તિ એવમાદિકં અઞ્ઞેસં સમણબ્રાહ્મણાનં વચનં મોઘં તુચ્છં, મિચ્છાતિ અત્થો. ન સયં કાતબ્બોતિ **અસયંકારો**તિ આહ "**અસયંકતો**"તિ, યાદિચ્છિકત્તાતિ અધિપ્પાયો.

૧૯૨. અત્થિ ખોતિ એત્થ **ખો**-સદ્દો પુચ્છાયં, અત્થિ નૂતિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ "**અત્થિ ખો ઇદં આવુસો વુચ્ચતી**"તિઆદિ. **આવુસો યં તુમ્હેહિ "સસ્સતો અત્તા ચ લોકો ચા"તિ વુચ્ચતિ**, ઇદમત્થિ ખો ઇદં વાચામત્તં, નો નત્થિ, તસ્મા વાચાવત્થુમત્તતો તસ્સ **યં ખો તે એવમાહંસુ "ઇદમેવ સચ્ચં મોઘં અઞ્ઞ"ન્તિ, તં તેસં નાનુજાનામી**તિ એવમેત્થ અત્થો ચ યોજના ચ વેદિતબ્બા. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં **બ્રહ્મજાલટીકાયં** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૩૦) વુત્તમેવ. **દિટ્ઠિપઞ્ઞત્તિયા**તિ દિટ્ઠિયા પઞ્ઞાપને ''એવં એસા દિટ્ઠિ ઉપ્પન્ના''તિ તસ્સા દિટ્ઠિયા સમુદયતો, અત્થઙ્ગમતો, અસ્સાદતો, આદીનવતો, નિસ્સરણતો ચ યાથાવતો પઞ્ઞાપને. અવિપરીતવુત્તિયા **સમેન ઞાણેન સમં** કઞ્ચિ નેવ સમનુપસ્સામિ. **અધિપઞ્ઞત્તી**તિ અભિઞ્ઞેય્યધમ્મપઞ્ઞાપના. યં અજાનન્તા બાહિરકા દિટ્ઠિપઞ્ઞત્તિયેવ અલ્લીનાતિ તઞ્ચ પઞ્ઞત્તિતો અજાનન્તા થામસા પરામાસા અભિનિવિસ્સ વોહરન્તિ. એત્થ ચ યાયં ''દિટ્ઠિપઞ્ઞત્તિ નામા''તિ વુત્તા દિટ્ઠિયા દિટ્ઠિગતિકેહિ એવં ગહિતતાય વિભાવના, તત્થ ચ ભગવતો ઉત્તરિતરો નામ કોચિ નત્થિ, સ્વાયમત્થો **બ્રહ્મજાલે** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૩૦) વિભાવિતો એવ. ''અધિપઞ્ઞત્તી''તિ વુત્તા પન વિભાવિયમાના લોકસ્સ નિબ્બિદાહેતુભાવેન બહુલીકારાતિ તસ્સા વસેન ભગવા અનુત્તરભાવં પવેદેન્તો

‘નેવ અત્તના સમસમં સમનુપસ્સામી’તિ સીહનાદં નદી’’તિ કેચિ. અટ્ઠકથાયં (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૧૯૨) પન ‘‘યઞ્ચ વુત્તં ‘પઞ્ઞત્તિયા’તિ યઞ્ચ ‘અધિપઞ્ઞત્તી’તિ , ઉભયમેતં અત્થતો એક’’ન્તિ ‘‘ઇધ પન પઞ્ઞત્તિયાતિ એત્થાપિ પઞ્ઞત્તિ ચેવ અધિપઞ્ઞત્તિ ચ અધિપ્પેતા, અધિપઞ્ઞત્તીતિ એત્થાપી’’તિ ચ વુત્તા, ઉભયસ્સપિ વસેનેત્થ ભગવા સીહનાદં નદીતિ વિઞ્ઞાયતિ. **ઉભયં પેતં અત્થતો એક**ન્તિ ચ પઞ્ઞત્તિભાવસામઞ્ઞં સન્ધાય વુત્તં, ન ભેદાભાવતો. તેનાહ ‘‘**ભેદતો હી**’’તિઆદિ. **ખન્ધપઞ્ઞત્તી**તિ ખન્ધાનં ‘‘ખન્ધા’’તિ પઞ્ઞાપના દસ્સના પકાસના ઠપના નિક્ખિપના. ‘‘આચિક્ખતિ દસ્સેતિ પઞ્ઞાપેતિ પટ્ઠપેતી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૨૦, ૯૭) આગતટ્ઠાને હિ પઞ્ઞાપના દસ્સના પકાસના **પઞ્ઞત્તિ** નામ, ‘‘સુપઞ્ઞત્તં મઞ્ચપીઠ’’ન્તિ (પારા॰ ૨૬૯) આગતટ્ઠાને ઠપના નિક્ખિપના **પઞ્ઞત્તિ** નામ, ઇધ ઉભયમ્પિ યુજ્જતિ.

દિટ્ઠિનિસ્સયપ્પહાનવણ્ણના

૧૯૬. પજહનત્થન્તિ અચ્ચન્તાય પટિનિસ્સજ્જનત્થં. યસ્મા તેન પજહનેન સબ્બે દિટ્ઠિનિસ્સયા સમ્મદેવ અતિક્કન્તા હોન્તિ વીતિક્કન્તા, તસ્મા ‘‘**સમતિક્કમાયાતિ તસ્સેવ વેવચન**’’ન્તિ અવોચ. ન કેવલં સતિપટ્ઠાના કથિતમત્તા, અથ ખો વેનેય્યસન્તાને પતિટ્ઠાપિતાતિ દસ્સેતું ‘‘દેસિતા’’તિ વત્વા ‘‘પઞ્ઞત્તા’’તિ વુત્તન્તિ આહ ‘‘**દેસિતાતિ કથિતા. પઞ્ઞત્તાતિ ઠપિતા**’’તિ. ઇદાનિ સતિપટ્ઠાનદેસનાય દિટ્ઠિનિસ્સયાનં એકન્તિકં પહાનાવહભાવં દસ્સેતું ‘‘**સતિપટ્ઠાનભાવનાય હી**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ સતિપટ્ઠાનભાવનાયાતિ ઇમિના તેસં ભાવનાય એવ નેસં પહાનં, દેસના પન તદુપનિસ્સયભાવતો તથા વુત્તાતિ દસ્સેતિ. સેસં સબ્બં સુવિઞ્ઞેય્યમેવાતિ.

પાસાદિકસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૭. લક્ખણસુત્તવણ્ણના

દ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણવણ્ણના

૧૯૯. અભિનીહારાદિગુણમહત્તેન મહન્તો પુરિસોતિ **મહાપુરિસો**, સો લક્ખીયતિ એતેહીતિ **મહાપુરિસલક્ખણાનિ**. તં મહાપુરિસં બ્યઞ્જયન્તિ પકાસેન્તીતિ **મહાપુરિસબ્યઞ્જનાનિ**. મહાપુરિસો નિમીયતિ અનુમીયતિ એતેહીતિ **મહાપુરિસનિમિત્તાનિ**. તેનાહ "**અયં...પે॰... કારણાની**"તિ.

૨૦૦. **ધારેન્તી**તિ લક્ખણપાઠં ધારેન્તિ, તેન લક્ખણાનિ તે સરૂપતો જાનન્તિ, ન પન સમુટ્ઠાનતોતિ દસ્સેતિ. તેનાહ "**નો ચ ખો**"તિઆદિ, તેન અનઞ્ઞસાધારણમેતં, યદિદં મહાપુરિસલક્ખણાનં કારણવિભાવનન્તિ દસ્સેતિ. **કસ્મા આહા**તિ યથાવુત્તસ્સ સુત્તસ્સ સમુટ્ઠાનકારણં પુચ્છતિ, આચરિયો ''અટ્ઠુપ્પત્તિયા અનુરૂપત્તા''તિ વત્વા તમેવસ્સ અટ્ઠુપ્પત્તિં વિત્થારતો દસ્સેતું "**સા પના**"તિઆદિમાહ. **સબ્બપાલિફુલ્લો**તિ સબ્બસો સમન્તતો વિકસિતપુપ્ફો. વિકસનમેવ હિ પુપ્ફસ્સ નિપ્ફત્તિ. **પારિચ્છત્તકો વિયા**તિ અનુસ્સવલદ્ધમત્તં ગહેત્વા વદન્તિ. **ઉપ્પજ્જતી**તિ લબ્ભતિ, નિબ્બત્તતીતિ અત્થો.

યેન કમ્મેનાતિ યેન કુસલકમ્મુના. **યં નિબ્બત્તન્તિ** યં યં લક્ખણં નિબ્બત્તં. **દસ્સનત્થન્તિ** તસ્સ તસ્સ કુસલકમ્મસ્સ સરૂપતો, કિચ્ચતો, પવત્તિઆકારવિસેસતો, પચ્ચયતો, ફલવિસેસતો ચ દસ્સનત્થં, એતેનેવ પટિપાટિયા ઉદ્દિટ્ઠાનં લક્ખણાનં અસમુદ્દેસકારણવિભાવનાય કારણં દીપિતં હોતિ સમાનકારણાનં લક્ખણાનં એકજ્ઝં કારણદસ્સનવસેનસ્સ પવત્તત્તા. **એવમાહા**તિ ''બાહિરકાપિ ઇસયો ધારેન્તી''તિઆદિના ઇમિના ઇમિના પકારેન આહ.

સુપ્પતિટ્ઠિતપાદતાલક્ખણવણ્ણના

૨૦૧. "**પુરિમં જાતિ**ન્તિ પુરિમાયં જાતિયં, ભુમ્મત્થે એતં ઉપયોગવચન''ન્તિ વદન્તિ. ''પુબ્બે નિવુત્થક્ખન્ધસન્તાને ઠિતો''તિ વચનતો અચ્ચન્તસંયોગે વા ઉપયોગવચનં. યત્થ યત્થ હિ જાતિયં મહાસત્તો પુઞ્ઞકમ્મં કાતું આરભતિ, આરભતો પટ્ઠાય અચ્ચન્તમેવ તત્થ પુઞ્ઞકમ્મપ્પસુતો હોતિ. તેનાહ ''દળ્હસમાદાનો''તિઆદિ. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. **નિવુત્થક્ખન્ધા "જાતી"તિ વુત્તા** ખન્ધવિનિમુત્તાય જાતિયા અભાવતો, નિબ્બત્તિલક્ખણસ્સ ચ વિકારસ્સ ઇધ અનુપયુજ્જનતો. **જાતવસેના**તિ જાયનવસેન. "**તથા**"તિ ઇમિના ''પુબ્બે નિવુત્થક્ખન્ધા''તિ ઇમં પદં ઉપસંહરતિ. **ભવનવસેના**તિ પચ્ચયતો નિબ્બત્તનવસેન. **નિવુત્થવસેના**તિ નિવુસિતતાવસેન. **આલયટ્ઠેના**તિ આવસિતભાવેન. નિવાસત્થો હિ નિકેતત્થો.

તત્થાતિ દેવલોકાદિમ્હિ. **આદિ**-સદ્દેન એકચ્ચં તિરચ્છાનયોનિં સઙ્ગણ્હાતિ. **ન સુકરન્તિ** દેવગતિયા એકન્તસુખતાય, દુગ્ગતિયા એકન્તદુક્ખતાય, દુક્ખબહુલતાય ચ પુઞ્ઞકિરિયાય ઓકાસો ન સુલભરૂપો પચ્ચયસમવાયસ્સ દુલ્લભભાવતો, ઉપ્પજ્જમાના ચ સા ઉળારા, વિપુલા ચ ન હોતીતિ ગતિવસેનાપિ ખેત્તવિસેસતા ઇચ્છિતબ્બા ''તિરચ્છાનગતે દાનં દત્વા સતગુણા દક્ખિણા પાટિકઙ્ખિતબ્બા, પુથુજ્જનદુસ્સીલે દાનં દત્વા સહસ્સગુણા દક્ખિણા પાટિકઙ્ખિતબ્બા''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૭૯) વચનતો . મનુસ્સગતિયા પન સુખબહુલતાય પુઞ્ઞકિરિયાય ઓકાસો સુલભરૂપો પચ્ચયસમવાયસ્સ ચ યેભુય્યેન સુલભભાવતો. યઞ્ચ તત્થ દુક્ખં ઉપ્પજ્જતિ,

તમ્પિ વિસેસતો પુઞ્ઞકિરિયાય ઉપનિસ્સયો હોતિ, દુક્ખૂપનિસા સદ્ધાતિ. યથા હિ અયોઘનેન સત્થકે નિપ્ફાદિયમાને તસ્સ એકન્તતો અગ્ગિમ્હિ તાપનં, ઉદકેન વા તેમનં છેદનકિરિયાસમત્થતાય ન વિસેસપચ્ચયો, તાપેત્વા પન સમાનયોગતો ઉદકતેમનં તસ્સા વિસેસપચ્ચયો, એવમેવ સત્તસન્તાનસ્સ એકન્તદુક્ખસમઙ્ગિતા દુક્ખબહુલતા એકન્તસુખસમઙ્ગિતા સુખબહુલતા ચ પુઞ્ઞકિરિયાસમત્થતાય ન વિસેસપચ્ચયો, સતિ પન સમાનયોગતો દુક્ખસન્તાપને, સુખુમબ્રૂહને ચ લદ્ધૂપનિસ્સયા પુઞ્ઞકિરિયા સમત્થતાય સમ્ભવતિ, તથા સતિ ઉપ્પજ્જમાના પુઞ્ઞકિરિયા મહાજુતિકા મહાવિપ્ફારા પટિપક્ખચ્છેદનસમત્થા હોતિ. તસ્મા મનુસ્સભાવો પુઞ્ઞકિરિયાય વિસેસપચ્ચયો. તેન વુત્તં "**તત્થ ન સુકરં, મનુસ્સભૂતસ્સેવ સુકર**"ન્તિ.

અથ ''મનુસ્સભૂતસ્સા''તિ એત્થ કો વચનત્થો? ''મનસ્સ ઉસ્સન્નતાય **મનુસ્સા**તિ, સૂરભાવસતિમન્તતાબ્રહ્મચરિયયોગ્યતાદિગુણવસેન ઉપચિતમનકા ઉક્કટ્ઠગુણચિત્તાતિ અત્થો. કે પન તે? જમ્બુદીપવાસિનો સત્તવિસેસા. તેનાહ ભગવા –

> 'તીહિ, ભિક્ખવે, ઠાનેહિ જમ્બુદીપકા મનુસ્સા ઉત્તરકુરુકે ચ મનુસ્સે અધિગ્ગણ્હન્તિ દેવે ચ તાવતિંસે. કતમેહિ તીહિ? સૂરા સતિમન્તો ઇધ બ્રહ્મચરિયવાસો'તિ (અ॰ નિ॰ ૯.૨૧; કથા॰ ૨૭૧).

તથા હિ બુદ્ધા ભગવન્તો, પચ્ચેકબુદ્ધા, અગ્ગસાવકા , મહાસાવકા, ચક્કવત્તિનો, અઞ્ઞે ચ મહાનુભાવા સત્તા તત્થેવ ઉપ્પજ્જન્તિ. તે હિ સમાનરૂપાદિતાય પન સદ્ધિં પરિત્તદીપવાસીહિ ઇતરમહાદીપવાસિનોપિ મનુસ્સા ત્વેવ પઞ્ઞાયિંસૂ''તિ કેચિ. અપરે પન ભણન્તિ ''લોભાદીહિ, અલોભાદીહિ ચ સહિતસ્સ મનસ્સ ઉસ્સન્નતાય **મનુસ્સા**. યે હિ સત્તા મનુસ્સજાતિકા, તેસુ વિસેસતો લોભાદયો, અલોભાદયો ચ ઉસ્સન્ના, તે લોભાદિઉસ્સન્નતાય અપાયમગ્ગં, અલોભાદિઉસ્સન્નતાય સુગતિમગ્ગં, નિબ્બાનગામિમગ્ગઞ્ચ પરિપૂરેન્તિ, તસ્મા લોભાદીહિ, અલોભાદીહિ ચ સહિતસ્સ મનસ્સ ઉસ્સન્નતાય પરિત્તદીપવાસીહિ સદ્ધિં ચતુદીપવાસિનો સત્તવિસેસા મનુસ્સાતિ વુચ્ચન્તી''તિ. લોકિયા પન ''મનુનો અપચ્ચભાવેન **મનુસ્સા**"તિ વદન્તિ. **મનુ** નામ પઠમકપ્પિકો લોકમરિયાદાય આદિભૂતો સત્તાનં હિતાહિતવિધાયકો કત્તબ્બાકત્તબ્બતાસુ નિયોજનતાવસેન પિતુટ્ઠાનિયો, યો સાસને ''મહાસમ્મતો''તિ વુચ્ચતિ અમ્હાકં મહાબોધિસત્તો, પચ્ચક્ખતો, પરમ્પરા ચ તસ્સ ઓવાદાનુસાસનિયં ઠિતા સત્તા પુત્તસદિસતાય ''મનુસ્સા, માનુસા''તિ ચ વુચ્ચન્તિ. તતો એવ હિ તે ''માનવા, મનુજા''તિ ચ વોહરીયન્તિ. **મનુસ્સભૂતસ્સા**તિ મનુસ્સેસુ ભૂતસ્સ જાતસ્સ, મનુસ્સભાવં વા પત્તસ્સાતિ અત્થો. અયઞ્ચ નયો લોકિયમહાજનસ્સ વસેન વુત્તો. મહાબોધિસત્તાનં પન સન્તાનસ્સ મહાભિનીહારતો પટ્ઠાય કુસલધમ્મપટિપત્તિયં સમ્મદેવ અભિસઙ્ખતત્તા તેસં સુગતિયં, અત્તનો ઉપ્પજ્જનદુગ્ગતિયઞ્ચ નિબ્બત્તાનં કુસલકમ્મં ગરુતરમેવાતિ દસ્સેતું "**અકારણં વા એત**"ન્તિઆદિ વુત્તં.

એવરૂપે અત્તભાવેતિ હત્થિઆદિઅત્તભાવે. **ઠિતેન કતકમ્મં ન સક્કા સુખેન દીપેતું** લોકે અપ્પઞ્ઞાતરૂપત્તા. **સુખેન દીપેતું** ''અસુકસ્મિં દેસે અસુકસ્મિં નગરે અસુકો નામ રાજા, બ્રાહ્મણો હુત્વા ઇમં કુસલકમ્મં અકાસી''તિ એવં સુવિઞ્ઞાપયભાવતો. **થિરગ્ગહણો**તિ અસિથિલગ્ગાહી થામપ્પત્તગ્ગહણો. **નિચ્ચલગ્ગહણો**તિ અચઞ્ચલગ્ગાહી તત્થ કેનચિપિ અસંહારિયો . **પટિકુટતી**તિ સંકુટતિ, જિગુચ્છનવસેન વિવટ્ટતિ વા. **પસારિયતી**તિ વિત્થતં હોતિ વેપુલ્લં પાપુણાતિ.

તવેસો મહાસમુદ્દસદિસોતિ એસો ઉદકોઘો તેવ મહાસમુદ્દસદિસો.

દીયતિ એતેનાતિ **દાનં**, પરિચ્ચાગચેતના. **દિય્યનવસેના**તિ દેય્યધમ્મસ્સ પરિયત્તં કત્વા પરિચ્ચજનવસેન **દાનં**. **સંવિભાગકરણવસેના**તિ તસ્સેવ અત્તના સદ્ધિં પરસ્સ સંવિભજનવસેન **સંવિભાગો**, તથાપવત્તા ચેતના. **સીલસમાદાને**તિ સીલસ્સ સમ્મદેવ આદાને, ગહણે પવત્તનેતિ અત્થો. તં પવત્તિકાલેન દસ્સેન્તો "**પૂરણકાલે**"તિ આહ. માતુ હિતો મત્તેય્યો, યસ્સ પન ધમ્મસ્સ વસેન સો "મત્તેય્યો"તિ વુચ્ચતિ, સો **મત્તેય્યતા**તિ આહ "**માતુ કાતબ્બવત્તે**"તિ. એસેવ નયો "**પેત્તેય્યતાયા**"તિઆદીસુ. **અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેસૂ**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞવિસિટ્ઠેસુ અઞ્ઞેસુ, તે પન કુસલભાવેન વુત્તા કુસલાતિ આહ "**એવરૂપેસૂ**"તિ. **અધિકુસલેસૂ**તિ અભિવિસિટ્ઠેસુ કુસલેસુ, સા પન અભિવિસિટ્ઠતા ઉપાદાયુપાદાય હોતિ. યં પનેત્થ ઉક્કંસગતં અધિકુસલં, તદુક્કંસનયેન ઇધાધિપ્પેતન્તિ તં દસ્સેતું "**અત્થિ કુસલા, અત્થિ અધિકુસલા**"તિઆદિ વુત્તં. નનુ પઞ્ઞાપારમિસઙ્ગહઞાણસમ્ભારભૂતા કુસલા ધમ્મા નિપ્પરિયાયેન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપટિલાભપચ્ચયા કુસલા નામ, ઇમે પન મહાપુરિસલક્ખણનિબ્બત્તકા પુઞ્ઞસમ્ભારભૂતા કસ્મા તથા વુત્તાતિ? સબ્બેસમ્પિ મહાબોધિસત્તસન્તાનગતાનં પારમિધમ્માનં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપટિલાભપચ્ચયભાવતો. મહાભિનીહારતો પટ્ઠાય હિ મહાપુરિસો યં કિઞ્ચિ પુઞ્ઞં કરોતિ, સબ્બં તં સમ્માસમ્બોધિસમધિગમાયેવ પરિણામેતિ. તથા હિ સસમ્ભારાબ્યાસો, દીઘકાલાબ્યાસો, નિરન્તરાબ્યાસો, સક્કચ્ચાબ્યાસોતિ ચત્તારો અબ્યાસા ચતુરધિટ્ઠાનપરિપૂરિતસમ્બન્ધા અનુપુબ્બેન મહાબોધિટ્ઠાના સમ્પજ્જન્તિ.

સકિમ્પીતિ **પિ**-સદ્દેન અનેકવારમ્પિ કતં વિજાતિયેન અન્તરિતં સઙ્ગણ્હાતિ. **અભિણ્હકરણેના**તિ બહુલીકારેન. **ઉપચિત**ન્તિ ઉપરૂપરિ વડ્ઢિતં. **પિણ્ડીકત**ન્તિ પિણ્ડસો કતં. **રાસીકત**ન્તિ રાસિભાવેન કતં. અનેકક્ખત્તુઞ્હિ પવત્તિયમાનં કુસલકમ્મં સન્તાને તથાલદ્ધપરિભાવનં પિણ્ડીભૂતં વિય, રાસીભૂતં વિય ચ હોતિ. વિપાકં પતિ સંહચ્ચકારિભાવત્તા **ચક્કવાળં અતિસમ્બાધં ભવગ્ગં અતિનીચં**, સચે પને તં રૂપં સિયાતિ અધિપ્પાયો. **વિપુલત્તા**તિ મહન્તત્તા. યસ્મા પન તં કમ્મં મેત્તાકરુણાસતિસમ્પજઞ્ઞાહિ પરિગ્ગહિતતાય દુરસમુસ્સારિતં પમાણકરણધમ્મન્તિ પમાણરહિતતાય "અપ્પમાણ"ન્તિ વત્તબ્બતં અરહતિ, તસ્મા "**અપ્પમાણત્તા**"તિ વુત્તં.

અધિભવતીતિ ફલસ્સ ઉળારભાવેન અભિભુય્ય તિટ્ઠતિ. અત્થતો પણીતપણીતાનં ભોગાનં પટિલાભો એવાતિ આહ "**અતિરેકં લભતી**"તિ. **અધિગચ્છતી**તિ વિન્દતિ, નિબ્બત્તમાનોવ તેન સમન્નાગતો હોતીતિ અત્થો. એકદેસેન અફુસિત્વા સબ્બપ્પદેસેહિ ફુસનતો સબ્બપ્પદેસેહિ ફુસન્તિયો એતેસં પાદતલાનં સન્તીતિ "**સબ્બાવન્તેહિ પાદતલેહી**"તિ વુત્તં. યથા નિક્ખિપને સબ્બે પાદતલપ્પદેસા સંહચ્ચકારિનો અનિન્નતાય સમભાવતો, એવં ઉદ્ધરણેપીતિ વુત્તં "**સમં ફુસતિ, સમં ઉદ્ધરતી**"તિ. ઇદાનિ ઇમસ્સ મહાપુરિસલક્ખણસ્સ સમધિગમેન લદ્ધબ્બનિસ્સન્દફલવિભાવનમુખેન આનુભાવં વિભાવેતું "**સચેપિ હી**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **નરક**ન્તિ આવાટં. **અન્તો પવિસતિ** સમભાવાપત્તિયા. "**ચક્કલક્ખણેન પતિટ્ઠાતબ્બટ્ઠાન**"ન્તિ ઇદં યં ભૂમિપ્પદેસં પાદતલં ફુસતિ, તત્થ ચક્કલક્ખણમ્પિ ફુસનવસેન પતિટ્ઠાતીતિ કત્વા વુત્તં. તસ્સ પન તથા પતિટ્ઠાનં સુપ્પતિટ્ઠિતપાદતાય એવાતિ સુપ્પતિટ્ઠિતપાદતાય આનુભાવકિત્તને "લક્ખણન્તરાનયનં કિમત્થિય"ન્તિ ન ચિન્તેતબ્બં. **સીલતેજેના**તિ સીલપ્પભાવેન. **પુઞ્ઞતેજેના**તિ કુસલપ્પભાવેન. **ધમ્મતેજેના**તિ ઞાણપ્પભાવેન. તીહિપિ પદેહિ ભગવતો બુદ્ધભૂતસ્સ ધમ્મા ગહિતા, "**દસન્નં પારમીન**"ન્તિ ઇમિના બુદ્ધકરધમ્મા ગહિતા.

૨૦૨. મહાસમુદ્દોવ સીમા સબ્બભૂમિસ્સરભાવતો. "**અખિલમનિમિત્તમકણ્ટક**"ન્તિ તીહિપિ પદેહિ થેય્યાભાવોવ વુત્તોતિ આહ "**નિચ્ચોર**"ન્તિઆદિ . **ખરસમ્ફસ્સટ્ઠેના**તિ ઘટ્ટનેન દુક્ખસમ્ફસ્સભાવેન **ખિલા**તિ. **ઉપદ્દવપચ્ચયટ્ઠેના**તિ અનત્થહેતુતાય **નિમિત્તા**તિ. "**અખિલ**"ન્તિઆદિના એકચારીહિ ચોરાભાવો વુત્તો, "**નિરબ્બુદ**"ન્તિ ઇમિના પન ગણબન્ધવસેન વિચરણચોરાભાવો વુત્તોતિ દસ્સેતું "**ગુમ્બં ગુમ્બં હુત્વા**"તિઆદિ વુત્તં. **અવિક્ખમ્ભનીયો**તિ ન

વિબન્ધનીયો કેનચિ અપ્પટિબાહનીયો ઠાનતો અનિક્કડ્ઢનીયો. પટિપક્ખં અનિટ્ઠં અત્થેતીતિ **પચ્ચત્થિકો**, એતેન પાકટભાવેન વિરોધં અકરોન્તો વેરિપુગ્ગલો વુત્તો. પટિવિરુદ્ધો અમિત્તો **પચ્ચામિત્તો**, એતેન પાકટભાવેન વિરોધં કરોન્તો વેરિપુગ્ગલો વુત્તો. **વિક્ખમ્ભેતું નાસક્ખિંસુ**, અઞ્ઞદત્થુ સયમેવ વિઘાતબ્યસનં પાપુણિંસુ ચેવ સાવકત્તઞ્ચ પવેદેસું.

‘‘**કમ્મ**’’ન્તિઆદીસુ **કમ્મં નામ** બુદ્ધભાવં ઉદ્દિસ્સ કતૂપચિતો લક્ખણસંવત્તનિયો પુઞ્ઞસમ્ભારો. તેનાહ ‘‘**સતસહસ્સકપ્પાધિકાની**’’તિઆદિ. **કમ્મસરિક્ખકં નામ** તસ્સેવ પુઞ્ઞસમ્ભારસ્સ કરણકાલે કેનચિ અકમ્પનીયસ્સ દળ્હાવત્થિતભાવસ્સ અનુચ્છવિકો સુપ્પતિટ્ઠિતપાદતાસઙ્ખાતસ્સ લક્ખણસ્સ પરેહિ અવિક્ખમ્ભનીયતાય ઞાપકનિમિત્તભાવો, સ્વાયં નિમિત્તભાવો તસ્સેવ લક્ખણસ્સાતિ અટ્ઠકથાયં ‘‘**કમ્મસરિક્ખકં નામ…પે॰… મહાપુરિસલક્ખણ**’’ન્તિ વુત્તં. ઠાનગમનેસુ પાદાનં દળ્હાવત્થિતભાવો **લક્ખણં નામ**. પાદાનં ભૂમિયં સમં નિક્ખિપનં, પાદતલાનં સબ્બભાગેહિ ફુસનં, સમમેવ ઉદ્ધરણં, તસ્મા સુટ્ઠુ સમં સબ્બભાગેહિ પતિટ્ઠિતા પાદા એતસ્સાતિ **સુપ્પતિટ્ઠિતપાદો**, તસ્સ ભાવો **સુપ્પતિટ્ઠિતપાદતા**તિ વુચ્ચતિ લક્ખણં. સુટ્ઠુ સમં ભૂમિયા ફુસનેનેવ હિ નેસં તત્થ દળ્હાવત્થિતભાવો સિદ્ધો, યં ‘‘કમ્મસરિક્ખક’’ન્તિ વુત્તં. **લક્ખણાનિસંસો**તિ લક્ખણપટિલાભસ્સ ઉદયો, લક્ખણસંવત્તનિયસ્સ કમ્મસ્સ આનિસંસફલન્તિ અત્થો. નિસ્સન્દફલં પન હેટ્ઠા ભાવિતમેવ.

૨૦૩. **કમ્માદિભેદે**તિ કમ્મકમ્મસરિક્ખકલક્ખણ લક્ખણાનિસંસવિસઞ્ઞિતે વિભાગે. **ગાથાબન્ધં સન્ધાય વુત્તં**, અત્થો પન અપુબ્બં નત્થીતિ અધિપ્પાયો. **પોરાણકત્થેરા**તિ અટ્ઠકથાચરિયા. **વણ્ણનાગાથા**તિ થોમનાગાથા વુત્તમેવત્થં ગહેત્વા થોમનાવસેન પવત્તત્તા. **અપરભાગે થેરા** નામ પાળિં, અટ્ઠકથઞ્ચ પોત્થકારોપનવસેન સમાગતા મહાથેરા, યે સાટ્ઠકથં પિટકત્તયં પોત્થકારુળ્હં કત્વા સદ્ધમ્મં અદ્ધનિયચિરટ્ઠિતિકં અકંસુ. **એકપદિકો**તિ ‘‘**દળ્હસમાદાનો અહોસી**’’તિઆદિપાઠે એકેકપદગાહી. **અત્થુદ્ધારો**તિ તદત્થસ્સ સુખગ્ગહણત્થં ગાથાબન્ધવસેન ઉદ્ધરણતો અત્થુદ્ધારભૂતો, તયિદં પાળિયં આગતપદાનિ ગહેત્વા ગાથાબન્ધવસેન તદત્થવિચારણભાવદસ્સનં, ન પન ધમ્મભણ્ડાગારિકેન ઠપિતભાવપટિક્ખિપનન્તિ દટ્ઠબ્બં.

કુસલધમ્માનં વચીસચ્ચસ્સ બહુકારતં, તપ્પટિપક્ખસ્સ ચ મુસાવાદસ્સ મહાસાવજ્જતં દસ્સેતું અનન્તરમેવ કુસલકમ્મપથધમ્મે વદન્તોપિ તતો વચીસચ્ચં નીહરિત્વા કથેતિ **સચ્ચે**તિ વા સન્નિધાનેવ ‘‘ધમ્મે’’તિ વુચ્ચમાના કુસલકમ્મપથધમ્મા એવ યુત્તાતિ વુત્તં ‘‘**ધમ્મેતિ દસકુસલકમ્મપથધમ્મે**’’તિ. ગોબલીબદ્દઞાયેન વા એત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **ઇન્દ્રિયદમને**તિ ઇન્દ્રિયસંવરે. કુસલકમ્મપથગ્ગહણેનસ્સ વારિત્તસીલમેવ ગહિતન્તિ ઇતરમ્પિ સઙ્ગહેત્વા દસ્સેતું સંયમસ્સેવ ગહણં કતન્તિ ‘‘**સંયમેતિ સીલસંયમે**’’તિ વુત્તં. **સુચિ** વુચ્ચતિ પુગ્ગલો યસ્સ ધમ્મસ્સ વસેન, તં **સોચેય્યં**, કાયસુચરિતાદિ. એતસ્સેવ હિ વિભાગસ્સ દસ્સનત્થં વુત્તમ્પિ ચેતં પુન વુત્તં, મનોસોચેય્યગ્ગહણેન વા ઝાનાદિઉત્તરિમનુસ્સધમ્માનમ્પિ સઙ્ગણ્હનત્થં **સોચેય્ય**ગ્ગહણં. **આલયભૂત**ન્તિ સમથવિપસ્સનાનં અધિટ્ઠાનભૂતં. **ઉપોસથકમ્મ**ન્તિ ઉપોસથદિવસે સમાદિયિત્વા સમાચરિતબ્બં પુઞ્ઞકમ્મં **ઉપોસથો** સહચરણઞાયેન. ‘‘**અવિહિંસાયા**તિ સત્તાનં અવિહેઠનાયા’’તિ વદન્તિ, તં પન સીલગ્ગહણેનેવ ગહિતં. તસ્મા **અવિહિંસાયા**તિ કરુણાયાતિ અત્થો. **અવિહિંસા**ગ્ગહણેનેવ ચેત્થ અપ્પમઞ્ઞાસામઞ્ઞેન ચત્તારોપિ બ્રહ્મવિહારા ઉપચારાવત્થા ગહિતા લક્ખણહારનયેન. **સકલ**ન્તિ અનવસેસં પરિપુણ્ણં. એવમેત્થ કામાવચરત્તભાવપરિયાપન્નત્તા લક્ખણસ્સ તંસંવત્તનિકકામાવચરકુસલધમ્મા એવ પારમિતાસઙ્ગહપુઞ્ઞસમ્ભારભૂતકાયસુચરિતાદીહિ દ્વાદસધા વિભત્તા એવ. ગાથાયં ‘‘સચ્ચે’’તિઆદિના દસધા સઙ્ગય્હ દસ્સિતા. એસ નયો સેસલક્ખણેપિ.

અંનુભીતિ ગાથાસુખત્થં અકારં સાનુનાસિકં કત્વા વુત્તં. બ્યઞ્જનાનિ લક્ખણાનિ આચિક્ખન્તીતિ **વેયઞ્જનિકા**. **વિક્ખમ્ભેતબ્બ**ન્તિ પટિબાહિતબ્બં **તસ્સા**તિ મહાપુરિસસ્સ, **તસ્સ** વા મહાપુરિસલક્ખણસ્સ. લક્ખણસીસેન ચેત્થ તંસંવત્તનિકપુઞ્ઞસમ્ભારો વુચ્ચતિ.

પાદતલચક્કલક્ખણવણ્ણના

૨૦૪. ભયં નામ ભીતિ, તં પન ઉબ્બિજ્જનાકારેન, ઉત્તસનાકારેન ચ પવત્તિયા દુવિધન્તિ આહ "**ઉબ્બેગભયઞ્ચેવ ઉત્તાસભયઞ્ચા**"તિ. તદુભયમ્પિ ભયં વિભાગેન દસ્સેતું "**તત્થા**"તિઆદિ વુત્તં. **અપનૂદિતા**તિ યથા ચોરાદયો વિલુપ્પનબન્ધનાદીનિ પરસ્સ ન કરોન્તિ, કતઞ્ચ પચ્ચાહરણાદિના પટિપાકતિકં હોતિ, એવં યથા ચ ચણ્ડહત્થિઆદયો દૂરતો પરિવજ્જિતા હોન્તિ, અપરિવજ્જિતે તસ્સ યથા ઠાને ઠિતેહિ અભિભવો ન હોતિ, એવં અપનૂદિતા. **અતિવાહેતી**તિ અતિક્કામેતિ. **તં ઠાન**ન્તિ તં સાસઙ્કટ્ઠાનં. **અસક્કોન્તાન**ન્તિ ઉપયોગત્થે સામિવચનં, અસક્કોન્તેતિ અત્થો. **અસક્કોન્તાન**ન્તિ વા અનાદરે સામિવચનં. સહ પરિવારેનાતિ **સપરિવારં**. તત્થ કિઞ્ચિ દેય્યધમ્મં દેન્તો યદા તસ્સ પરિવારભાવેન અઞ્ઞમ્પિ દેય્યધમ્મં દેતિ, એવં તસ્સ તં દાનમયં પુઞ્ઞં સપરિવારં નામ હોતિ.

તમત્થં વિત્થારેન દસ્સેતું "**તત્થ અન્ન**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ યથા દેય્યધમ્મં તસ્સ અન્નદાનસ્સ પરિવારો, એવં તસ્સ સક્કચ્ચકરણં પીતિ દસ્સેન્તો "**અથ ખો**"તિઆદિમાહ. યાગુભત્તં દત્વાવ અદાસીતિ યોજના. એસ નયો ઇતો પરતોપિ. **સુત્તં વટ્ટેતી**તિ ચીવરસ્સ સિબ્બનસુત્તકં દુવટ્ટતિવટ્ટાદિવસેન વટ્ટિતં અકાસિ. **રજન**ન્તિ અલ્લિઆદિરજનવત્થું. **પણ્ડુપલાસ**ન્તિ રજનુપગમેવ પણ્ડુવણ્ણં પલાસં.

હેટ્ઠિમાનીતિ અન્નાદીનિ **ચત્તારિ**. **નિસદ**ગ્ગહણેનેવ નિસદપોતોપિ ગહિતો. **ચીનપિટ્ઠં** સિન્ધુરકચુણ્ણં. **કોજવ**ન્તિ ઉદ્દલોમિએકન્તલોમિઆદિકોજવત્થરણં. **સુવિભત્તઅન્તરાની**તિ સુટ્ઠુ વિભત્તઅન્તરાનિ, એતેન ચક્કાવયવટ્ઠાનાનં સુપરિચ્છિન્નતં દસ્સેતિ.

લદ્ધાભિસેકા ખત્તિયા અત્તનો વિજિતે વિસવિતાય બ્રાહ્મણાદિકે ચતૂહિ સઙ્ગહવત્થૂહિ રઞ્જેતું સક્કોન્તિ, ન ઇતરાતિ આહ "**રાજાનોતિ અભિસિત્તા**"તિ. રાજતો યથાલદ્ધગામનિગમાદિં ઇસ્સરવતાય ભુઞ્જન્તીતિ **ભોજકા**, તાદિસો ભોગો એતેસં અત્થિ , તત્થ વા નિયુત્તાતિ **ભોગિકા**, તે એવ "**ભોગિયા**"તિ વુત્તા. **સપરિવારં દાન**ન્તિ વુત્તનયેન સપરિવારદાનં. **જાનાતૂ**તિ ''સદેવકો લોકો જાનાતૂ''તિ ઇમિના વિય અધિપ્પાયેન **નિબ્બત્તં ચક્કલક્ખણ**ન્તિ લક્ખણસ્સેવ કમ્મસરિક્ખતા દસ્સિતા. એવં સતિ તિકમેવ સિયા, ન ચતુક્કં, તસ્મા ચક્કલક્ખણસ્સ મહાપરિવારતાય ઞાપકનિમિત્તભાવો કમ્મસરિક્ખકં નામ. તેનેવાહ ''સપરિવારં…પે॰… જાનાતૂતિ નિબ્બત્ત''ન્તિ. ''દીઘાયુકતાય તં નિમિત્ત''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૦૭) ચ વક્ખતિ, તથા ''તં લક્ખણં ભવતિ તદત્થજોતક''ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૨૧) ચ. નિસ્સન્દફલં પન પટિપક્ખાભિભવો દટ્ઠબ્બો. તેનેવાહ ગાથાયં ''સત્તુમદ્દનો''તિ.

૨૦૫. એતન્તિ એતં ગાથાબન્ધભૂતં વચનં, તં પનત્થતો ગાથા એવાતિ આહ "**ઇમા તદત્થપરિદીપના ગાથા વુચ્ચન્તી**"તિ.

પુરત્થાતિ વા ''પુરે''તિ વુત્તતોપિ પુબ્બે. યસ્મા મહાપુરિસો ન અતીતાય એકજાતિયં, નાપિ કતિપયજાતીસુ, અથ ખો પુરિમપુરિમતરાસુ તથાવ પટિપન્નો, તસ્મા તત્થ પટિપત્તિં દસ્સેતું ''પુરે પુરત્થા''તિ વુત્તં. ઇમિસ્સાપિ જાતિયં અતીતકાલવસેન ''પુરેપુરત્થા''તિ વત્તું લબ્ભાતિ તતો વિસેસનત્થં ''પુરિમાસુ જાતીસૂ''તિ વુત્તન્તિ આહ ''**ઇમિસ્સા**''તિઆદિ. કેચિ ''ઇમિસ્સા જાતિયા પુબ્બે તુસિતદેવલોકે કતકમ્મપટિક્ખેપવચન''ન્તિ વદન્તિ, તં તેસં મતિમત્તં તત્થ તાદિસસ્સ કતકમ્મસ્સ અભાવતો. **અપનૂદનો**તિ અપનેતા. **અધિમુત્તો**તિ યુત્તપયુત્તો.

પુઞ્ઞકમ્મેનાતિ દાનાદિપુઞ્ઞકમ્મેન. **એવં સન્તે**તિ સતમત્તેન પુઞ્ઞકમ્મેન એકેકં લક્ખણં નિબ્બત્તેય્ય, એવં સતિ. **ન રોચયિંસૂ**તિ કેવલં સતમત્તેન પુઞ્ઞકમ્મેન લક્ખણનિબ્બત્તિં ન રોચયિંસુ અટ્ઠકથાચરિયા. કથં પન રોચયિંસૂતિ આહ ''**અનન્તેસુ પના**''તિઆદિ. **એકેકં કમ્મ**ન્તિ એકેકં દાનાદિપુબ્બકમ્મં. **એકેકં સતગુણં કત્વા**તિ અનન્તાસુ લોકધાતૂસુ યત્તકા સત્તા, તેહિ સબ્બેહિ પચ્ચેકં સતક્ખત્તું કતાનિ દાનાદિપુઞ્ઞકમ્માનિ યત્તકાનિ, તતો એકેકં પુઞ્ઞકમ્મં મહાસત્તેન સતગુણં કતં ''સત''ન્તિ અધિપ્પેતં, તસ્મા ઇધ **સત**-સદ્દો બહુભાવપરિયાયો, ન સઙ્ખ્યાવચનોતિ દસ્સેતિ ''સતગ્ઘિ સતં દેવમનુસ્સા''તિઆદીસુ વિય. તેનાહ ''**તસ્મા સતપુઞ્ઞલક્ખણોતિ ઇમમત્થં રોચયિંસૂ**''તિ.

આયતપણ્હિતાદિતિલક્ખણવણ્ણના

૨૦૬. **સરસચુતિ** નામ જાતસ્સ સત્તસ્સ યાવજીવં જીવિત્વા પકતિયા મરણં. આકડ્ઢિયસ્સ ધનુદણ્ડસ્સ વિય પાદાનં અન્તોમુખં કુટિલતાય **અન્તોવઙ્કપાદતા**. બહિમુખં કુટિલતાય **બહિવઙ્કપાદતા**. પાદતલસ્સ મજ્ઝે ઊનતાય **ઉક્કુટિકપાદતા**. અગ્ગપાદેન ખઞ્જનકા **અગ્ગકોણ્ડા**. પણ્હિપ્પદેસેન ખઞ્જનકા **પણ્હિકોણ્ડા**. **ઉન્નતકાયેના**તિ અનોનતભાવેન સમુસ્સિતસરીરેન . **મુટ્ઠિકતહત્થા**તિ આવુધાદીનં ગહણત્થં કતમુટ્ઠિહત્થા. **ફણહત્થકા**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં સંસટ્ઠઙ્ગુલિહત્થા. **ઇદમેત્થ કમ્મસરિક્ખક**ન્તિ ઇદં ઇમેસં તિણ્ણમ્પિ લક્ખણાનં તથાગતસ્સ દીઘાયુકતાય ઞાપકનિમિત્તભાવો એત્થ આયતપણ્હિતા, દીઘઙ્ગુલિતા બ્રહ્મુજુગત્તતાતિ એતસ્મિં લક્ખણત્તયે કમ્મસરિક્ખકત્તં. નિસ્સન્દફલં પન અનન્તરાયતાદિ દટ્ઠબ્બં.

૨૦૭. ભાયિતબ્બવત્થુનિમિત્તં ઉપ્પજ્જમાનમ્પિ ભયં અત્તસિનેહહેતુકં પહીનસિનેહસ્સ તદભાવતોતિ આહ ''**યથા મય્હં મરણતો ભયં મમ જીવિતં પિય**''ન્તિ. **સુચિણ્ણેના**તિ સુટ્ઠુ કતૂપચિતેન સુચરિતકમ્મુના.

ચવિત્વાતિ સગ્ગતો ચવિત્વા. ''**સુજાતગત્તો સુભુજો**''તિ આદયો સરીરાવયવગુણા ઇમેહિ લક્ખણેહિ અવિનાભાવિનોતિ દસ્સેતું વુત્તા. **ચિરયપનાયા**તિ અત્તભાવસ્સ ચિરકાલં પવત્તનાય. તેનાહ ''**દીઘાયુકભાવાયા**''તિ. **તતો**તિ ચક્કવત્તી હુત્વા યાપનતો. **વસિપ્પત્તો**તિ ઝાનાદીસુ વસીભાવઞ્ચેવ ચેતોવસિભાવઞ્ચ પત્તો **હુત્વા**, કથં ઇદ્ધિભાવનાય ઇદ્ધિપાદભાવનાયાતિ અત્થો. યાપેતિ ચિરતરન્તિ યોજના.

સત્તુસ્સદતાલક્ખણવણ્ણના

૨૦૮. રસો જાતો એતેસન્તિ **રસિતાનિ**, મહારસાનિ. તેનાહ ''**રસસમ્પન્નાન**''ન્તિ. **પિટ્ઠખજ્જકાદીની**તિ પૂપસક્ખલિમોદકાદીનિ. **આદિ**-સદ્દેન પન કદલિફલાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. પિટ્ઠં પક્ખિપિત્વા પચિતબ્બપાયસં **પિટ્ઠપાયસં**. **આદિ**-સદ્દેન તથારૂપભોજ્જયાગુઆદિં સઙ્ગણ્હાતિ.

ઇધ કમ્મસરિક્ખકં નામ સત્તુસ્સદતાલક્ખણસ્સ પણીતલાભિતાય ઞાપકનિમિત્તભાવો. ઇમિના નયેન તત્થ તત્થ લક્ખણે કમ્મસરિક્ખકં નિદ્ધારેત્વા યોજેતબ્બં.

૨૦૯. **ઉત્તમો અગ્ગરસદાયકો**તિ સબ્બસત્તાનં ઉત્તમો લોકનાથો અગ્ગાનં પણીતાનં રસાનં દાયકો. **ઉત્તમાનં અગ્ગરસાન**ન્તિ પણીતેસુપિ પણીતરસાનં. **ખજ્જભોજ્જાદિજોતક**ન્તિ ખજ્જભોજ્જાદિલાભજોતકં. લાભસંવત્તનિકસ્સ કમ્મસ્સ ફલં "**લાભસંવત્તનિક**"ન્તિ કારણૂપચારેન વદતિ. **તદત્થજોતક**ન્તિ વા તસ્સ પણીતભોજનદાયકત્તસઙ્ખાતસ્સ અત્થસ્સ જોતકં. **તદાધિગચ્છતી**તિ એત્થ **આ**-કારો નિપાતમત્તન્તિ આહ "**તં અધિગચ્છતી**"તિ. **લાભિરુત્તમ**ન્તિ ર-કારો પદસન્ધિકરો.

કરચરણાદિલક્ખણવણ્ણના

૨૧૦. **પબ્બજિતપરિક્ખારં** પત્તચીવરાદિં **ગિહિપરિક્ખારં** વત્થાવુધયાનસયનાદિં.

સબ્બન્તિ સબ્બં ઉપકારં. **મક્ખેત્વા નાસેતિ** મક્ખિભાવે ઠત્વા. **તેલેન વિય મક્ખેતી**તિ સતધોતતેલેન મક્ખેતિ વિય. **અત્થસંવણ્ણનકથાયા**તિ હિતાવહકથાય. **કથા**ગહણઞ્ચેત્થ નિદસ્સનમત્તં. પરેસં હિતાવહો કાયપયોગોપિ **અત્થચરિયા**. અટ્ઠકથાયં પન વચીપયોગવસેનેવ અત્થચરિયા વુત્તા.

સમાનત્તતાયાતિ સદિસભાવે સમાનટ્ઠાને ઠપનેન, તં પનસ્સ સમાનટ્ઠાને ઠપનં અત્તસદિસતાકરણં, સુખેન એકસમ્ભોગતા, અત્તનો સુખુપ્પત્તિયં; તસ્સ ચ દુક્ખુપ્પત્તિયં તેન અત્તનો એકસમ્ભોગતાતિ આહ "**સમાનસુખદુક્ખભાવેના**"તિ. સા ચ સમાનસુખદુક્ખતા એકતો નિસજ્જાદિના પાકટા હોતીતિ તં દસ્સેન્તો "**એકાસને**"તિઆદિમાહ. **ન હિ સક્કા એકપરિભોગો કાતું** જાતિયા હીનત્તા. **તથા અકરિયમાને ચ સો કુજ્ઝતિ** ભોગેન અધિકત્તા, તસ્મા **દુસ્સઙ્ગહો. ન હિ સો એકપરિભોગં ઇચ્છતિ** જાતિયા હીનભાવતો. **ન અકરિયમાને ચ કુજ્ઝતિ** ભોગેન હીનભાવતો. **ઉભોહી**તિ જાતિભોગેહિ. **સદિસોપિ સુસઙ્ગહો** એકસદિસભાવેનેવ ઇતરેન સહ એકપરિભોગસ્સ પચ્ચાસીસાય, અકરણે ચ તસ્સ કુજ્ઝનસ્સાભાવતો. **અદીયમાનેપિ** કિસ્મિઞ્ચિ આમિસે **અકરિયમાનેપિ** સઙ્ગહે. **ન પાપકેન ચિત્તેન પસ્સતિ** પેસલભાવતો. તતો એવ **પરિભોગોપિ...પે૦... હોતિ. એવરૂપ**ન્તિ ગિહી ચે, ઉભોહિ સદિસં; પબ્બજિતો ચે, સીલવન્તન્તિ અધિપ્પાયો.

સુસઙ્ગહિતાવ હોન્તીતિ સુટ્ઠુ સઙ્ગહિતા એવ હોન્તિ દળ્હભત્તિભાવતો. તેનાહ "**ન ભિજ્જન્તી**"તિ.

દાનાદિસઙ્ગહકમ્મન્તિ દાનાદિભેદં પરસઙ્ગણ્હનવસેન પવત્તં કુસલકમ્મં.

૨૧૧. **અનવઞ્ઞાતેન** અપરિભૂતેન સમ્ભાવિતેન. **પમોદો** વુચ્ચતિ હાસો, **ન અપ્પમોદેના**તિ એત્થ પટિસેધદ્વયેન સો એવ વુત્તો. સો ચ ઓદગ્યસભાવત્તા ન દીનો ધમ્મૂપસઞ્હિતત્તા ન ગબ્ભયુત્તોતિ આહ "**ન દીનેન ન ગબ્ભિતેનાતિ અત્થો**"તિ. સત્તાનં અગણ્હનગુણેનાતિ યોજના.

અતિરુચિરન્તિ અતિવિય રુચિરકતં, તં પન પસ્સન્તાનં પસાદાવહન્તિ આહ "**સુપાસાદિક**"ન્તિ. **સુટ્ઠુ છેક**ન્તિ અતિવિય સુન્દરં. **વિધાતબ્બો**તિ વિધાતું સન્દિસિતું સક્કુણેય્યો. પિયં વદતીતિ **પિયવદૂ** યથા ''સબ્બવિદૂ''તિ. સુખમેવ સુખતા, તં **સુખતં. ધમ્મઞ્ચ અનુધમ્મઞ્ચા**તિ લોકુત્તરધમ્મઞ્ચેવ તસ્સ અનુરૂપપુબ્બભાગધમ્મઞ્ચ.

ઉસ્સઙ્ખપાદાદિલક્ખણવણ્ણના

૨૧૨. “**અત્થૂપસંહિત**”ન્તિ ઇમિના વટ્ટનિસ્સિતા ધમ્મકથા વુત્તાતિ આહ “**ઇધલોકપરલોકત્થનિસ્સિત**”ન્તિ. “**ધમ્મૂપસંહિત**”ન્તિ ઇમિના વિવટ્ટનિસ્સિતા, તસ્મા દસકુસલકમ્મપથા વિવટ્ટસન્નિસ્સયા વેદિતબ્બા. **નિદંસેસી**તિ સન્દસ્સેસિ તે ધમ્મે પચ્ચક્ખે કત્વા પકાસેસિ. **નિદંસનકથ**ન્તિ પાકટકરણકથં. જેટ્ઠકટ્ઠેન **અગ્ગો**, પાસંસટ્ઠેન **સેટ્ઠો**, પમુખટ્ઠેન **પામોક્ખો**, પધાનટ્ઠેન **ઉત્તમો**, હિતસુખત્થિકેહિ પકારતો વરણીયતો રજનીયતો **પવરો**તિ એવં અત્થવિસેસવાચીનમ્પિ ‘‘અગ્ગો’’તિઆદીનં પદાનં ભાવત્થસ્સ ભેદાભાવતો “**સબ્બાનિ અઞ્ઞમઞ્ઞવેવચનાની**”તિ આહ.

ઉદ્ધગ્ગમનીયાતિ સુણન્તાનં ઉપરૂપરિ વિસેસં ગમેન્તીતિ ઉદ્ધગ્ગમનીયા. સઙ્ખાય અધો પિટ્ઠિપાદસમીપે એવ પતિટ્ઠિતત્તા અધોસઙ્ખા પાદા એતસ્સાતિ **અધોસઙ્ખપાદો. સઙ્ખા**તિ ચ ગોપ્ફકાનમિદં નામં.

૨૧૩. ધમ્મદાનયઞ્ઞન્તિ ધમ્મદાનસઙ્ખાતં યઞ્ઞં.

સુટ્ઠુ સણ્ઠિતાતિ સમ્મદેવ સણ્ઠિતા. પિટ્ઠિપાદસ્સ ઉપરિ પકતિઅઙ્ગુલેન ચતુરઙ્ગુલે જઙ્ઘાપદેસે **નિગૂળ્હા** અપઞ્ઞાયમાનરૂપા હુત્વા ઠિતાતિ અત્થો.

એણિજઙ્ઘલક્ખણવણ્ણના

૨૧૪. સિપ્પન્તિ સિક્ખિતબ્બટ્ઠેન ‘‘સિપ્પ’’ન્તિ લદ્ધનામં સત્તાનં જીવિકાહેતુભૂતં આજીવવિધિં. જીવિકત્થં, સત્તાનં ઉપકારત્થઞ્ચ વેદિતબ્બટ્ઠેન **વિજ્જા**, મન્તસત્થાદિ. ચરન્તિ તેન સુગતિં, સુખઞ્ચ ગચ્છન્તીતિ **ચરણં**. કમ્મસ્સકતાઞાણં ઉત્તરપદલોપેન “**કમ્મ**”ન્તિ વુત્તન્તિ આહ “**કમ્મન્તિ કમ્મસ્સકતાજાનનપઞ્ઞા**”તિ. **તાનિ ચેવા**તિ પુબ્બે વુત્તહત્થિઆદીનિ ચેવ. **સત્ત રતનાની**તિ મુત્તાદીનિ સત્ત રતનાનિ. **ચ**-સદ્દેન રઞ્ઞો ઉપભોગભૂતાનં વત્થસેય્યાદીનં સઙ્ગહો. **રઞ્ઞો અનુચ્છવિકાની**તિ રઞ્ઞો પરિભુઞ્જનયોગ્યાનિ. **સબ્બેસ**ન્તિ ‘‘રાજારહાની’’તિઆદિના વુત્તાનં સબ્બેસંયેવ એકજ્ઝં **ગહણં**. બુદ્ધાનં પરિસા નામ ઓધિસો અનોધિસો ચ સમિતપાપા, તથત્થાય પટિપન્ના ચ હોતીતિ વુત્તં “**સમણાનં કોટ્ઠાસભૂતા ચતસ્સો પરિસા**”તિ.

સિપ્પાદિવાચનન્તિ સિપ્પાનં સિક્ખાપનં. પાળિયમ્પિ હિ ‘‘વાચેતા’’તિ વાચનસીસેન સિક્ખાપનં દસ્સિતં. **ઉક્કુટિકાસન**ન્તિ તંતંવેય્યાવચ્ચકરણેન ઉક્કુટિકસ્સ નિસજ્જા. પયોજનવસેન ગેહતો ગેહં ગામતો ગામં જઙ્ઘાયો કિલમેત્વા પેસનં **જઙ્ઘપેસનિકા. લિખિત્વા પાતિતં વિય હોતિ** અપરિપુણ્ણભાવતો. **અનુપુબ્બઉગ્ગતવટ્ટિત**ન્તિ ગોપ્ફકટ્ઠાનતો પટ્ઠાય યાવ જાણુપ્પદેસા મંસૂપચયસ્સ અનુક્કમેન સમન્તતો વટ્ટિતત્તા અનુપુબ્બેન ઉગ્ગતં હુત્વા સુવટ્ટિતં. **એણિજઙ્ઘલક્ખણ**ન્તિ સણ્ઠાનમત્તેન એણિમિગજઙ્ઘાસદિસજઙ્ઘલક્ખણં.

૨૧૫. “**યતુપધાતાયા**”તિ એત્થ **ત**-કારો પદસન્ધિકરો, અનુનાસિકલોપેન નિદ્દેસોતિ આહ “**ય**”ન્તિઆદિ. ‘‘ઉદ્ધગ્ગલોમા **સુખુમત્તચોત્થતા**’’તિ વુત્તત્તા ચોદકેન ‘‘કિં પન અઞ્ઞેન કમ્મેન અઞ્ઞં લક્ખણં નિબ્બત્તતી’’તિ ચોદિતો, આચરિયો ‘‘ન નિબ્બત્તતી’’તિ વત્વા ‘‘યદિ એવં ઇધ કસ્મા લક્ખણન્તરં કથિત’’ન્તિ અન્તોલીનમેવ ચોદનં પરિહરન્તો “**યં પન નિબ્બત્તતીતિ...પે॰... ઇધ વુત્ત**”ન્તિ આહ. તત્થ **યં પન નિબ્બત્તતી**તિ યં લક્ખણં વુચ્ચમાનલક્ખણનિબ્બત્તકેન કમ્મુના નિબ્બત્તતિ. **તં અનુબ્યઞ્જનં હોતી**તિ તં લક્ખણં વુચ્ચમાનસ્સ લક્ખણસ્સ

અનુકૂલલક્ખણં નામ હોતિ. **તસ્મા** તેન કારણેન **ઇધ** એણિજઙ્ઘલક્ખણકથને ‘‘ઉદ્ધગ્ગલોમા સુખુમત્તચોત્થતા’’તિ લક્ખણન્તરં **વુત્તં**.

સુખુમચ્છવિલક્ખણવણ્ણના

૨૧૬. સમિતપાપટ્ઠેન સમણં, ન પબ્બજ્જામત્તેન. **બાહિતપાપટ્ઠેન બ્રાહ્મણં**, ન જાતિમત્તેન.

મહન્તાનં અત્થાનં પરિગ્ગણ્હનતો મહતી પઞ્ઞા એતસ્સાતિ **મહાપઞ્ઞો**. સેસપદેસુપિ એસેવ નયોતિ આહ ‘‘**મહાપઞ્ઞાદીહિ સમન્નાગતોતિ અત્થો**’’તિ. **નાનત્તન્તિ** યાહિ મહાપઞ્ઞાદીહિ સમન્નાગતત્તા ભગવા ‘‘મહાપઞ્ઞો’’તિઆદિના કિત્તીયતિ, તાસં મહાપઞ્ઞાદીનં ઇદં નાનત્તં અયં વેમત્તતા.

યસ્સ કસ્સચિ વિસેસતો અરૂપધમ્મસ્સ મહત્તં નામ કિચ્ચસિદ્ધિયા વેદિતબ્બન્તિ તદસ્સા કિચ્ચસિદ્ધિયા દસ્સેન્તો ‘‘**મહન્તે સીલક્ખન્ધે પરિગ્ગણ્હાતીતિ મહાપઞ્ઞા**’’તિઆદિમાહ. તત્થ હેતુમહન્તતાય, પચ્ચયમહન્તતાય, નિસ્સયમહન્તતાય, પભેદમહન્તતાય, કિચ્ચમહન્તતાય, ફલમહન્તતાય, આનિસંસમહન્તતાય ચ સીલક્ખન્ધસ્સ મહન્તભાવો વેદિતબ્બો. તત્થ **હેતુ** અલોભાદયો. **પચ્ચયો** હિરોત્તપ્પસદ્ધાસતિવીરિયાદયો. **નિસ્સયો** સાવકબોધિપચ્ચેકબોધિસમ્માસમ્બોધિનિયતતા, તંસમઙ્ગિનો ચ પુરિસવિસેસા. **પભેદો** ચારિત્તવારિત્તાદિવિભાગો. **કિચ્ચં** તદઙ્ગાદિવસેન પટિપક્ખવિધમનં. **આનિસંસો** પિયમનાપતાદિ. અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારો પન **વિસુદ્ધિમગ્ગે**, (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૬) **આકઙ્ખેય્યસુત્તાદીસુ** (મ॰ નિ॰ ૧.૬૫) ચ આગતનયેનેવ વેદિતબ્બો. ઇમિના નયેન **સમાધિક્ખન્ધાદીનમ્પિ** મહન્તતા યથારહં વિત્થારેત્વા વેદિતબ્બા. **ઠાનાઠાનાનં** પન મહાવિસયતાય, સા **બહુધાતુકસુત્તે** આગતનયેન વેદિતબ્બા. **વિહારસમાપત્તિયો** સમાધિક્ખન્ધનિદ્ધારણનયેન વેદિતબ્બા. **અરિયસચ્ચાનં** સકલસાસનસઙ્ગહતો, સો સચ્ચવિભઙ્ગ- (વિભ॰ ૧૮૯) તંસંવણ્ણનાસુ (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૧૮૯) આગતનયેન, **સતિપટ્ઠાના** દીનં સતિપટ્ઠાનવિભઙ્ગાદીસુ, (વિભ॰ ૩૫૫) તંસંવણ્ણનાસુ (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૩૫૫) ચ આગતનયેન, **સામઞ્ઞફલાનં** મહતો હિતસ્સ, મહતો સુખસ્સ, મહતો અત્થસ્સ, મહતો યોગક્ખેમસ્સ નિબ્બત્તિભાવતો, સન્તપણીતનિપુણઅતક્કાવચરપણ્ડિતવેદનીયભાવતો ચ; **અભિઞ્ઞાનં** મહાસમ્ભારતો, મહાવિસયતો, મહાકિચ્ચતો, મહાનુભાવતો, મહાનિબ્બત્તિતો ચ, **નિબ્બાનસ્સ** મદનિમ્મદનાદિમહત્તસિદ્ધિતો મહન્તતા વેદિતબ્બા.

પુથુપઞ્ઞાતિ એત્થાપિ વુત્તનયાનુસારેન અત્થો વેદિતબ્બો. અયં પન વિસેસો – **નાનાખન્ધેસુ ઞાણં પવત્તતી**તિ ‘‘અયં રૂપક્ખન્ધો નામ…પે॰… અયં વિઞ્ઞાણક્ખન્ધો નામા’’તિ એવં પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં નાનાકરણં પટિચ્ચ ઞાણં પવત્તતિ. તેસુપિ ‘‘એકવિધેન રૂપક્ખન્ધો, એકાદસવિધેન રૂપક્ખન્ધો. એકવિધેન વેદનાક્ખન્ધો, બહુવિધેન વેદનાક્ખન્ધો. એકવિધેન સઞ્ઞાક્ખન્ધો. એકવિધેન સઙ્ખારક્ખન્ધો. એકવિધેન વિઞ્ઞાણક્ખન્ધો, બહુવિધેન વિઞ્ઞાણક્ખન્ધો’’તિ એવં એકેકસ્સ ખન્ધસ્સ અતીતાદિભેદવસેનાપિ નાનાકરણં પટિચ્ચ ઞાણં પવત્તતિ. તથા ‘‘ઇદં ચક્ખાયતનં નામ…પે॰..ઇદં ધમ્માયતનં નામ. તત્થ દસાયતના કામાવચરા, દ્વે ચતુભૂમકા’’તિ એવં આયતનાનં નાનત્તં પટિચ્ચ ઞાણં પવત્તતિ. **નાનાધાતૂસૂ**તિ ‘‘અયં ચક્ખુધાતુ નામ…પે॰… અયં મનોવિઞ્ઞાણધાતુ નામ. તત્થ સોળસ ધાતુયો કામાવચરા, દ્વે ધાતુયો ચતુભૂમિકા’’તિ એવં નાનાધાતૂસુ ઞાણં પવત્તતિ, તયિદં ઉપાદિન્નકધાતુવસેન વુત્તં. પચ્ચેકબુદ્ધાનમ્પિ હિ દ્વિન્નઞ્ચ અગ્ગસાવકાનં ઉપાદિન્નકધાતૂસુ એવં નાનાકરણં પટિચ્ચ ઞાણં પવત્તતિ, તઞ્ચ ખો એકદેસતોવ, ન નિપ્પદેસતો. અનુપાદિન્નકધાતૂનં પન

લક્ખણાદિમત્તમેવ જાનન્તિ, ન નાનાકરણં. સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધાનમેવ પન ‘‘ઇમાય નામધાતુયા ઉસ્સન્નત્તા ઇમસ્સ રુક્ખસ્સ ખન્ધો સેતો, ઇમસ્સ કાળો, ઇમસ્સ મટ્ઠો, ઇમસ્સ બહલત્તચો , ઇમસ્સ તનુતચો. ઇમસ્સ પત્તં વણ્ણસણ્ઠાનાદિવસેન એવરૂપં. ઇમસ્સ પુપ્ફં નીલં, ઇમસ્સ પીતકં, લોહિતકં, ઓદાતં, સુગન્ધં, દુગ્ગન્ધં. ફલં ખુદ્દકં, મહન્તં, દીઘં, વટ્ટં, સુસણ્ઠાનં, દુસ્સણ્ઠાનં, મટ્ઠં, ફરુસં, સુગન્ધં, દુગ્ગન્ધં, મધુરં, તિત્તકં, અમ્બિલં, કટુકં, કસાવં. કણ્ટકો તિખિણો, અતિખિણો, ઉજુકો, કુટિલો, કણ્હો, નીલો, ઓદાતો હોતી’’તિ ધાતુનાનત્તં પટિચ્ચ ઞાણં પવત્તતિ.

નાનાપટિચ્ચસમુપ્પાદેસૂતિ અજ્ઝત્તબહિદ્ધાભેદતો ચ નાનાપભેદેસુ પટિચ્ચસમુપ્પાદઙ્ગેસુ. અવિજ્જાદિઅઙ્ગાનિ હિ પચ્ચેકં પટિચ્ચસમુપ્પાદસઞ્ઞિતાનિ. તેનાહ **સઙ્ખારપિટકે** ‘‘દ્વાદસ પચ્ચયા દ્વાદસ પટિચ્ચસમુપ્પાદા’’તિ. **નાનાસુઞ્ઞતમનુપલબ્ભેસૂ**તિ નાનાસભાવેસુ નિચ્ચસારાદિવિરહિતેસુ સુઞ્ઞતભાવેસુ તતો એવ ઇત્થિપુરિસઅત્તત્તનિયાદિવસેન અનુપલબ્ભનસભાવેસુ પકારેસુ. **મ**-કારો હેત્થ પદસન્ધિકરો. **નાનાઅત્થેસૂ**તિ અત્થપટિસમ્ભિદાય વિસયભૂતેસુ પચ્ચયુપ્પન્નાદિવસેન નાનાવિધેસુ અત્થેસુ. **ધમ્મેસૂ**તિ ધમ્મપટિસમ્ભિદાય વિસયભૂતેસુ પચ્ચયાદિવસેન નાનાવિધેસુ ધમ્મેસુ. **નિરુત્તીસૂ**તિ તેસંયેવ અત્થધમ્માનં નિદ્ધારણવચનસઙ્ખાતેસુ નાનાનિરુત્તીસુ. **પટિભાનેસૂ**તિ અત્થપટિસમ્ભિદાદીસુ વિસયભૂતેસુ ‘‘ઇમાનિ ઞાણાનિ ઇદમત્થજોતકાની’’તિ (વિભ॰ ૭૨૬, ૭૨૯, ૭૩૧, ૭૩૨, ૭૩૪, ૭૩૬, ૭૩૯) તથા તથા પટિભાનતો ઉપટ્ઠાનતો ‘‘પટિભાનાની’’તિ લદ્ધનામેસુ નાનાઞાણેસુ. ‘‘**પુથુનાનાસીલક્ખન્ધેસૂ**’’તિઆદીસુ સીલસ્સ પુથુત્તં વુત્તમેવ, ઇતરેસં પન વુત્તનયાનુસારેન સુવિઞ્ઞેય્યત્તા પાકટમેવ. યં પન અભિન્નં એકમેવ નિબ્બાનં, તત્થ ઉપચારવસેન પુથુત્તં ગહેતબ્બન્તિ આહ ‘‘**પુથુજ્જનસાધારણે ધમ્મે સમતિક્કમ્મા**’’તિ, તેનસ્સ મદનિમ્મદનાદિપરિયાયેન પુથુત્તં પરિદીપિતં હોતિ.

એવં વિસયવસેન પઞ્ઞાય મહત્તં, પુથુત્તં દસ્સેત્વા ઇદાનિ સમ્પયુત્તધમ્મવસેન હાસભાવં, પવત્તિઆકારવસેન જવનભાવં, કિચ્ચવસેન તિક્ખાદિભાવં દસ્સેતું ‘‘**કતમા હાસપઞ્ઞા**’’તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **હાસબહુલો**તિ પીતિબહુલો. સેસપદાનિ તસ્સેવ વેવચનાનિ. **સીલં પરિપૂરેતી**તિ હટ્ઠપહટ્ઠો ઉદગ્ગુદગ્ગો હુત્વા ઠપેત્વા ઇન્દ્રિયસંવરં તસ્સ વિસું વુત્તત્તા અનવસેસસીલં પરિપૂરેતિ. પીતિસોમનસ્સસહગતા હિ પઞ્ઞા અભિરતિવસેન આરમ્મણે ફુલ્લિતવિકસિતા વિય પવત્તતિ, ન એવં ઉપેક્ખાસહગતા. પુન **સીલક્ખન્ધ**ન્તિ અરિયસીલક્ખન્ધમાહ. ‘‘**સમાધિક્ખન્ધ**’’ન્તિઆદીસુપિ એસેવ નયો.

સબ્બં તં રૂપં અનિચ્ચતો ખિપ્પં જવતીતિ યા રૂપધમ્મે ‘‘અનિચ્ચા’’તિ સીઘવેગેન પવત્તતિ, પટિપક્ખદૂરભાવેન પુબ્બાભિસઙ્ખારસ્સ સાતિસયત્તા ઇન્દેન વિસ્સટ્ઠવજિરં વિય લક્ખણં અવિરજ્ઝન્તી અદન્ધાયન્તી રૂપક્ખન્ધે અનિચ્ચલક્ખણં વેગસા પટિવિજ્ઝતિ, સા જવનપઞ્ઞા નામાતિ અત્થો. સેસપદેસુપિ એસેવ નયો. એવં લક્ખણારમ્મણિકવિપસ્સનાવસેન જવનપઞ્ઞં દસ્સેત્વા બલવવિપસ્સનાવસેન દસ્સેતું ‘‘**રૂપ**’’ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ખયટ્ઠેના**તિ યત્થ યત્થ ઉપ્પજ્જતિ, તત્થ તત્થેવ ભિજ્જનતો ખયસભાવત્તા. **ભયટ્ઠેના**તિ ભયાનકભાવતો. **અસારકટ્ઠેના**તિ અસારકભાવતો અત્તસારવિરહતો, નિચ્ચસારાદિવિરહતો ચ. **તુલયિત્વા**તિ તુલનભૂતાય વિપસ્સનાપઞ્ઞાય તુલેત્વા. **તીરયિત્વા**તિ તાય એવ તીરણભૂતાય તીરયિત્વા. **વિભાવયિત્વા**તિ યાથાવતો પકાસેત્વા પચ્ચક્ખં કત્વા. **વિભૂતં કત્વા**તિ પાકટં કત્વા. **રૂપનિરોધે**તિ રૂપક્ખન્ધનિરોધહેતુભૂતે **નિબ્બાને** નિન્નપોણપબ્ભારભાવેન. ઇદાનિ સિખાપ્પત્તવિપસ્સનાવસેન જવનપઞ્ઞં દસ્સેતું પુન ‘‘**રૂપ**’’ન્તિઆદિ વુત્તં. ‘‘વુટ્ઠાનગામિનિવિપસ્સનાવસેના’’તિ કેચિ.

ञाणस्स तिक्खभावो नाम सविसेसं पटिपक्खपहानेन वेदितब्बोति. ''खिप्पं किलेसे छिन्दतीति तिक्खपञ्ञा''ति वत्वा ते पन किलेसे विभागेन दस्सेन्तो "**उप्पन्नं कामवितक्क**"न्तिआदिमाह. तिक्खपञ्ञो खिप्पाभिञ्ञो होति, पटिपदा चस्स न चलतीति आह "**एकस्मिं आसने चत्तारो अरियमग्गा...पे॰... अधिगता होन्ती**"तिआदि.

''सब्बे सङ्खारा अनिच्चा दुक्खा विपरिणामधम्मा, सङ्खता पटिच्चसमुप्पन्ना खयधम्मा वयधम्मा विरागधम्मा निरोधधम्मा''ति याथावतो दस्सनेन सच्चप्पटिवेधो इज्झति, न अञ्ञथाति कारणमुखेन निब्बेधिकपञ्ञं दस्सेतुं "**सब्बसङ्खारेसु उब्बेगबहुलो होती**"तिआदि वुत्तं. तत्थ **उब्बेगबहुलो**ति वुत्तनयेन सब्बसङ्खारेसु अभिण्हपवत्तसंवेगो. **उत्तासबहुलो**ति ञाणुत्तासवसेन सब्बसङ्खारेसु बहुसो उत्रासमानसो , एतेन आदीनवानुपस्सनमाह. "**उक्कण्ठनबहुलो**"ति पन इमिना निब्बिदानुपस्सनमाह , "**अरतिबहुलो**"तिआदिना तस्सा एव अपरापरुप्पत्तिं. **बहिमुखो**ति सब्बसङ्खारतो बहिभूतं निब्बानं उद्दिस्स पवत्तञाणमुखो, तथा वा पवत्तितविमोक्खमुखो. निब्बिज्झनं **निब्बेधो**, सो एतिस्सा अत्थि, निब्बिज्झतीति वा **निब्बेधिका**, सा एव पञ्ञा **निब्बेधिकपञ्ञा**. यं पनेत्थ अत्थतो अविभत्तं, तं हेट्ठा वुत्तनयत्ता, उत्तानत्थत्ता च सुविञ्ञेय्यमेव.

२१७. पब्बजितं उपासिताति एत्थ यादिसं पब्बजितं उपासतो पञ्ञापटिलाभो होति, तं दस्सेतुं "**पण्डितं पब्बजित**"न्ति वुत्तं. **उपासन**ञ्चेत्थ उपट्ठानवसेन इच्छितं, न उपनिसीदनमत्तेनाति आह "**पयिरुपासिता**"ति. **अत्थ**न्ति हितं. **अब्भन्तरं करित्वा**ति अब्भन्तरगतं कत्वा. तेनाह "**अत्थयुत्त**"न्ति. भावनपुंसकनिद्देसो चायं, हितूपसञ्हितं कत्वाति अत्थो. **अन्तर**-सद्दो वा चित्तपरियायो ''यस्सन्तरतो न सन्ति कोपा''तिआदीसु (उदा॰ २०) विय. तस्मा **अत्थन्तरो**ति हितज्झासयोति अत्थो.

पटिलाभत्थाय गतेनाति पटिलाभत्थाय पवत्तेन, पटिलाभसंवत्तनियेनाति अत्थो. **उप्पादे च निमित्ते च छेका**ति उप्पादविधिम्हि चेव निमित्तविधिम्हि च कुसला. उप्पादनिमित्तकोविदतासीसेन चेत्थ लक्खणकोसल्लमेव दस्सेति. अथ वा सेसलक्खणानं निब्बत्तिया बुद्धानं, चक्कवत्तीनञ्च उप्पादो अनुमीयति, यानि तेहि लद्धब्बआनिसंसानि निमित्तानि , तस्मिं **उप्पादे च निमित्ते च** अनुमिननादिवसेन **छेका** निपुणाति अत्थो. **ञत्वा पस्सिस्सती**ति ञाणेन जानित्वा पस्सिस्सति, न चक्खुविञ्ञाणेनाति अधिप्पायो.

अत्थानुसासनीसूति अत्थानं हितानं अनुसासनीसु. यस्मा अनत्थपटिवज्जनपुब्बिका सत्तानं अत्थपटिपत्ति, तस्मा अनत्थोपि परिच्छिज्ज गहेतब्बो, जानितब्बो चाति वुत्तं "**अत्थानत्थं परिग्गाहकानि ञाणानी**"ति, यतो ''आयुपायकोसल्लं विय अपायकोसल्लम्पि इच्छितब्ब''न्ति वुत्तं.

सुवण्णवण्णलक्खणवण्णना

२१८. पटिसङ्खानबलेन कोधविनयेन **अक्कोधनो**, न भावनाबलेनाति दस्सेतुं "**न अनागामिमग्गेना**"तिआदि वुत्तं. **एवं अक्कोधवसिकत्ता**ति एवं मघमाणवो विय न कोधवसं गतत्ता. **नाभिसज्जी**ति कुज्झनवसेनेव न अभिसज्जि. यञ्हि कोधस्स उप्पत्तिट्ठानभूते आरम्मणे उपनाहस्स पच्चयभूतं कुज्झनवसेन अभिसज्जनं, तं इधाधिप्पेतं, न लुब्भनवसेन. तेनाह "**कुटिलकण्टको विया**"तिआदि. सो हि यत्थ लग्गति, तं खोभेन्तो एव लग्गति. **तत्थ तत्था**ति तस्मिं तस्मिं मम्मट्ठाने. **मम्म**न्ति कुट्ठमत्तेपि रुज्जनट्ठानं. **पुब्बुप्पत्तिको**ति पठमुप्पन्नो. **ततो बलवतरो ब्यापादो** लद्धासेवनताय चित्तस्स ब्यापज्जनतो. **ततो बलवतरा**

પતિત્થિયનાતિ સાતિસયં લદ્ધાસેવનતાય તતો બ્યાપાદાવત્થાયપિ બલવતરા પતિત્થિયના પચ્ચત્થિકભાવેન થામપ્પત્તિતો.

સુખુમત્થરણાદીતિ **આદિ**-સદ્દેન પણીતભોજનીયાદીનમ્પિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો ભોજનદાનસ્સપિ વણ્ણસમ્પદાનિમિત્તભાવતો. તેનાહ ભગવા ''ભોજનં ભિક્ખવે દદમાનો દાયકો પટિગ્ગાહકાનં...પે॰... આયું દેતિ, વણ્ણં દેતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૩૭) તથા ચ વક્ખતિ ''આમિસદાનેન વા''તિ.

૨૧૯. તિ અદાસિ. **દેવો**તિ મેઘો, પજ્જુન્નો એવ વા. **વરતરો**તિ ઉત્તમતરો. પબ્બજ્જાય વિસદિસાવત્થાદિ ભાવતો ન પબ્બજ્જાતિ **અપબ્બજ્જા**, ગિહિભાવો. અચ્છાદેન્તિ કોપીનં પટિચ્છાદેન્તિ એતેહીતિ અચ્છાદનાનિ, નિવાસનાનિ, તેસં **અચ્છાદનાનઞ્ચેવ** સેસ **વત્થાનઞ્ચ** કોજવાદિ **ઉત્તમપાવુરણાનઞ્ચ. વિનાસો**તિ કતસ્સ કમ્મસ્સ અવિપચ્ચિત્વા વિનાસો.

કોસોહિતવત્થગુય્હલક્ખણવણ્ણના

૨૨૦. સમાનેતાતિ સમ્મદેવ આનેતા સમાગમેતા. **રજ્જે પતિટ્ઠિતેન સક્કા કાતું** બહુભતિકસ્સેવ ઇજ્ઝનતો. કત્તા નામ નત્થીતિ વજ્જં પટિચ્છાદેન્તીતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો, કરોન્તિ વજ્જપટિચ્છાદનકમ્મન્તિ વા. નનુ વજ્જપટિચ્છાદનકમ્મં નામ સાવજ્જન્તિ? સચ્ચં સાવજ્જં સંકિલિટ્ઠચિત્તેન પટિચ્છાદેન્તસ્સ, ઇદં પન અસંકિલિટ્ઠચિત્તેન પરસ્સ ઉપ્પજ્જનકઅનત્થં પરિહરણવસેન પવત્તં અધિપ્પેતં. ''**ઞાતિસઙ્ગહં કરોન્તેના**''તિ એતેન ઞાતત્થચરિયાવસેન તં કમ્મં પવત્તતીતિ દસ્સેતિ.

૨૨૧. અમિત્તતાપનાતિ અમિત્તાનં તપનસીલા, અમિત્તતાપનં હોતુ વા મા વા એવંસભાવાતિ અત્થો. ન હિ ચક્કવત્તિનો પુત્તાનં અમિત્તા નામ કેચિ હોન્તિ, યે તે ભવેય્યું, ચક્કાનુભાવેનેવ સબ્બેપિ ખત્તિયાદયો અનુવત્તકા તેસં ભવન્તિ.

પઠમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પરિમણ્ડલાદિલક્ખણવણ્ણના

૨૨૨. સમન્તિ સમાનં. **તેન તેન** લોકે વિઞ્ઞાતગુણેન **સમં** સમાનં **જાનાતિ**, યતો તત્થ પટિપજ્જનવિધિનાવ ઇતરસ્મિં પટિપજ્જતિ. **સયં જાનાતી**તિ અપરનેય્યો હુત્વા સયમેવ જાનાતિ. **પુરિસં જાનાતી**તિ વા ''અયં સેટ્ઠો, અયં મજ્ઝિમો, અયં નિહીનો''તિ તં તં પુરિસં યાથાવતો જાનાતિ. **પુરિસવિસેસં જાનાતી**તિ તસ્મિં તસ્મિં પુરિસે વિજ્જમાનં વિસેસં જાનાતિ, યતો તત્થ તત્થ અનુરૂપદાનપદાનાદિપટિપત્તિયા યુત્તપત્તકારી હોતિ. તેનાહ ''**અયમિદમરહતી**''તિઆદિ.

સમ્પત્તિપટિલાભટ્ઠેનાતિ દિટ્ઠધમ્મિકાદિસમ્પત્તીનં પટિલાભાપનટ્ઠેન. **સમસઙ્ગહકમ્મ**ન્તિ સમં જાનિત્વા તદનુરૂપં તસ્સ તસ્સ સઙ્ગણ્હનકમ્મં.

૨૨૩. તુલયિત્વાતિ તીરયિત્વા. **પટિવિચિનિત્વા**તિ વીમંસિત્વા. નિપુણયોગતો **નિપુણા**, અતિવિય નિપુણા **અતિનિપુણા**, સા પન તેસં નિપુણતા સણ્હસુખુમા પઞ્ઞાતિ આહ ''**સુખુમપઞ્ઞા**''તિ.

સીહપુબ્બદ્ધકાયાદિલક્ખણવણ્ણના

૨૨૪. **ખેમકામો**તિ અનુપદ્દવકામો. કમ્મસ્સકતાઞાણં સત્તાનં વડ્ઢિઆવહં સબ્બસમ્પત્તિવિધાયકન્તિ આહ “**પઞ્ઞાયાતિ કમ્મસ્સકતાપઞ્ઞાયા**”તિ.

સમન્તપરિપૂરાનીતિ સમન્તતો સબ્બભાગેહિ પરિપુણ્ણાનિ. તતો એવ **અહીનાનિ** અનૂનાનિ. **ધનાદીહી**તિ ધનધઞ્ઞાદીહિ.

૨૨૫. **ઓકપ્પનસદ્ધા** સદ્ધેય્યવત્થું ઓક્કન્દિત્વા પક્ખન્દિત્વા સદ્દહનસદ્ધા. સા એવ પસાદનીયવત્થુસ્મિમ્પિ અભિપ્પસીદનવસેન પવત્તિયા **પસાદસદ્ધા**. **પરિયત્તિસવનેના**તિ સત્તાનં હિતસુખાવહાય પરિયત્તિયા સવનેન. ધારણપરિચયાદીનં તંમૂલકત્તા તથા વુત્તં. **એતેસ**ન્તિ સદ્ધાદીનં. સહ હાનધમ્મેનાતિ **સહાનધમ્મો**, ન સહાનધમ્મોતિ **અસહાનધમ્મો**, તસ્સ ભાવો અસહાનધમ્મતા, તં **અસહાનધમ્મતં**, અપરિહાનિયસભાવન્તિ અત્થો.

રસગ્ગસગ્ગિતાલક્ખણવણ્ણના

૨૨૬. **તિલફલમત્તમ્પિ** ભોજનં. **સબ્બત્થ ફરતી**તિ સબ્બા રસાહરણિયો અનુસ્સરન્તં સભાવેન સબ્બસ્મિં કાયે ફરતિ. **સમા હુત્વા વહન્તી**તિ અવિસમા ઉજુકા હુત્વા પવત્તન્તિ.

આરોગ્યકરણકમ્મન્તિ અરોગભાવકરં સત્તાનં અવિહેઠનકમ્મં. મધુરાદિભેદં રસં ગસતિ હરતિ એતેહિ, સયમેવ વા તં ગસન્તિ ગિલન્તિ અન્તો પવેસેન્તીતિ **રસગ્ગસા**, રસગ્ગસાનં અગ્ગા **રસગ્ગસગ્ગા**, તે એત્થ સન્તીતિ **રસગ્ગસગ્ગી**, તદેવ લક્ખણં. ભવતિ હિ અભિન્નેપિ વત્થુસ્મિં તગ્ગતવિસેસાવબોધનત્થં ભિન્નં વિય કત્વા વોહારો યથા “સિલાપુત્તકસ્સ સરીર”ન્તિ . રસગ્ગસગ્ગિતાસઙ્ખાતં વા લક્ખણં **રસગ્ગસગ્ગિલક્ખણં**.

૨૨૭. **વધ**-સદ્દો “અત્તાનં વધિત્વા વધિત્વા રોદતી”તિઆદીસુ (પાચિ॰ ૮૭૯) બાધનત્થોપિ હોતીતિ તતો વિસેસનત્થં “**મારણવધેના**”તિ વુત્તં, મારણસઙ્ખાતેન વધેનાતિ અત્થો. બાધનત્થો એવ વા **વધ**-સદ્દો, મારણેન, બાધનેન ચાતિ અત્થો. **ઉબ્બાધનાયા**તિ બન્ધનાગારે પક્ખિપિત્વા ઉદ્ધં ઉદ્ધં બાધનેન. તેનાહ “**બન્ધનાગારપ્પવેસનેના**”તિ.

અભિનીલનેત્તાદિલક્ખણવણ્ણના

૨૨૮. **વિસટ**ન્તિ કુજ્ઝનવસેન વિનિસટં કત્વા. તેનાહ “**કક્કટકો વિયા**”તિઆદિ. **વિસાચી**તિ વિરૂપં સાચિતકં, વિજિમ્હન્તિ અત્થો. તેનાહ “**વઙ્કક્ખિકોટિયા**”તિ , કુટિલઅક્ખિકોટિપાતેનાતિ અત્થો. **વિચેય્ય પેક્ખિતા**તિ ઉજુકં અનોલોકેત્વા દિટ્ઠિપાતં વિચારેત્વા ઓલોકેત્વા. તેનાહ “**યો કુજ્ઝિત્વા**”તિઆદિ. **પરો**તિ કુજ્ઝિતો. **ન ઓલોકેતિ** તં સમ્મુખા ગચ્છન્તં કુજ્ઝિત્વા ન ઓલોકેતિ, પરમ્મુખા. **વિતેય્યા**તિ વિરૂપં તિરિયં, વિઞ્ઞૂનં ઓલોકનક્કમં વીતિક્કમિત્વાતિ અત્થો. જિમ્હં અનોલોકેત્વા ઉજુકં ઓલોકનં નામ કુટિલભાવકરાનં પાપધમ્માનં અભાજનઉજુકતચિત્તતસ્સેવ હોતીતિ આહ “**ઉજુમનો હુત્વા ઉજું પેક્ખિતા**”તિ. યથા ચ ઉજું પેક્ખિતા હોતીતિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **પસટ**ન્તિ ઉમ્મીલનવસેન સમ્મદેવ પત્થટં. **વિપુલં વિત્થત**ન્તિ તસ્સેવ વેવચનં. પિયં પિયાયિતબ્બં દસ્સનં ઓલોકનં એતસ્સાતિ **પિયદસ્સનો**.

કાણોતિ અક્ખીનિ નિમ્મીલેત્વા પેક્ખનકો. **કાકક્ખીતિ** કેકરક્ખો. **વઙ્કક્ખીતિ** જિમ્હપેક્ખનકો. **આવિલક્ખીતિ** આકુલદિટ્ઠિપાતો. નીલપીતલોહિતસેતકાળવણ્ણાનં વસેન **પઞ્ચવણ્ણો**. તત્થ પીતલોહિતવણ્ણા સેતમણ્ડલગતરાજિવસેન, નીલસેતકાળવણ્ણા પન તંતંમણ્ડલવસેનેવ વેદિતબ્બા. "**પસાદો**તિ પન તેસં વણ્ણાનં પસન્નાકારં સન્ધાય વુત્ત''ન્તિ કેચિ. **પઞ્ચવણ્ણો પસાદો**તિ પન યથાવુત્તપઞ્ચવણ્ણપરિવારો, તેહિ વા પટિમણ્ડિતો પસાદોતિ અત્થો. **નેત્તસમ્પત્તિકરાની**તિ ''પઞ્ચવણ્ણપસાદતા તિરોહિતવિદૂરગતદસ્સનસમત્થતા''તિ એવમાદિ ચક્ખુસમ્પદાય કારણાનિ. **લક્ખણસત્થે યુત્તા**તિ લક્ખણસત્થે આયુત્તા સુકુસલા.

ઉણ્હીસસીસલક્ખણવણ્ણના

૨૩૦. **પુબ્બઙ્ગમો**તિ એત્થ પુબ્બઙ્ગમતા નામ પમુખતા, જેટ્ઠસેટ્ઠકભાવો બહુજનસ્સ અનુવત્તનીયતાતિ આહ "**ગણજેટ્ઠકો**"તિઆદિ.

પુબ્બઙ્ગમતાતિ પુબ્બઙ્ગમસ્સ કમ્મં. યસ્સ હિ કાયસુચરિતાદિકમ્મસ્સ વસેન મહાપુરિસો બહુજનસ્સ પુબ્બઙ્ગમો અહોસિ, તદસ્સ કમ્મં ''પુબ્બઙ્ગમતા''તિ અધિપ્પેતં, ન પુબ્બઙ્ગમભાવો. તેનાહ "**ઇધ કમ્મં નામ પુબ્બઙ્ગમતા**"તિ. **પીતિપામોજ્જેન પરિપુણ્ણસીસો**તિ પીતિયા, પામોજ્જેન ચ સમ્પુણ્ણપઞ્ઞાસીસો બહુલં સોમનસ્સસહગતઞાણસમ્પયુત્તચિત્તસમઙ્ગી એવ હુત્વા **વિચરતિ**. **મહાપુરિસો**તિ મહાપુરિસજાતિકો.

૨૩૧. **બહુજન**ન્તિ સામિઅત્થે ઉપયોગવચનન્તિ આહ "**બહુજનસ્સા**"તિ. પરિભુઞ્જનટ્ઠેન **પટિભોગો**, ઉપયોગવત્થુ પટિભોગો, તસ્સ હિતાતિ **પટિભોગિયા**. દેસકાલં ઞત્વા તદુપકરણૂપટ્ઠાનાદિ **વેય્યાવચ્ચકરા** સત્તા. **અભિહરન્તી**તિ બ્યાહરન્તિ. તસ્સ તસ્સ વેય્યાવચ્ચસ્સ પટિહરણતો પવત્તનકરણતો **પટિહારો**, વેય્યાવચ્ચકરો, તસ્સ ભાવો **પટિહારક**ન્તિ આહ "**વેય્યાવચ્ચકરભાવ**"ન્તિ. વિસવનં **વિસવો**, કામકારો વસિતા, સો એતસ્સ અત્થીતિ **વિસવી**તિ આહ "**ચિણ્ણવસી**"તિ.

એકેકલોમતાદિલક્ખણવણ્ણના

૨૩૨. **ઉપવત્તતી**તિ અનુકૂલભાવં ઉપેચ્ચ વત્તતિ. તેનાહ "**અજ્ઝાસયં અનુવત્તતી**"તિ.

એકેકલોમલક્ખણન્તિ એકેકસ્મિં લોમકૂપે એકેકલોમતાલક્ખણં. **એકેકેહિ લોમેહી**તિ અઞ્ઞેસં સરીરે એકેકસ્મિમ્પિ લોમકૂપે અનેકાનિપિ લોમાનિ ઉટ્ઠહન્તિ, ન તથાગતસ્સ. તેહિ પુન પચ્ચેકં લોમકૂપેસુ એકેકેહેવ ઉપ્પન્નેહિ કુણ્ડલાવત્તેહિ પદક્ખિણાવત્તકજાતેહિ નિચિતં વિય સરીરં હોતીતિ વુત્તં ''એકેકલોમૂપચિતઙ્ગવા''તિ.

ચત્તાલીસાદિલક્ખણવણ્ણના

૨૩૪. **અભિન્દિતબ્બપરિસો**તિ પરેહિ કેનચિ સઙ્ગહેન સઙ્ગહેત્વા, યુત્તિકારણં દસ્સેત્વા વા ન ભિન્દિતબ્બપરિસો.

અપિસુણવાચાયાતિ ઉપયોગત્થે સામિવચનં, પેસુઞ્ઞસ્સ પટિપક્ખભૂતં કુસલકમ્મં. પિસુણા વાચા એતસ્સાતિ પિસુણવાચો, તસ્સ **પિસુણવાચસ્સ** પુગ્ગલસ્સ. **અપરિપુણ્ણા**તિ ચત્તારીસતો ઊનભાવેન ન પરિપુણ્ણા. **વિરળા**તિ સવિવરા.

પહૂતજિવ્હાદિલક્ખણવણ્ણના

૨૩૬. આદેય્યવાચોતિ આદરગારવવસેન આદાતબ્બવચનો. ''એવમેત''ન્તિ **ગહેતબ્બવચનો** સિરસા સમ્પટિચ્છિતસાસનો.

બદ્ધજિવ્હાતિ યથા સુખેન પરિવત્તતિ, એવં સિરાદીહિ પલિબુદ્ધજિવ્હા. **ગૂળ્હજિવ્હા**તિ રસબહલતાય ગૂળ્હગણ્ડસદિસજિવ્હા. **દ્વિજિવ્હા**તિ અગ્ગે કપ્પભાવેન દ્વિધાભૂતજિવ્હા. **મમ્મના**તિ અપ્પરિપ્ફુટતલાપા. ખરફરુસકક્કસાદિવસેન **સદ્દો ભિજ્જતિ** ભિન્નકારો હોતિ. વિચ્છિન્દિત્વા પવત્તસ્સરતાય **છિન્નસ્સરા વા**. અનેકાકારતાય **ભિન્નસ્સરા વા**. કાકસ્સ વિય અમનુઞ્ઞસ્સરતાય **કાકસ્સરા વા. મધુરો**તિ ઇટ્ઠે, કમ્મફલેન વત્થુનો સુવિસુદ્ધત્તા. **પેમનીયો**તિ પીતિસઞ્જનનો, પિયાયિતબ્બો વા.

૨૩૭. અક્કોસયુત્તત્તાતિ અક્કોસુપસઞ્હિતત્તા અક્કોસવત્થુસહિતત્તા. **આબાધકરિ**ન્તિ ઘટ્ટનવસેન પરેસં પીળાવહં. બહુનો જનસ્સ અવમદ્દનતો, પમદ્દાભાવકરણતો વા **બહુજનપ્પમદ્દનં. અબાળ્હ**ન્તિ વા એત્થ **અ**-કારો વુદ્ધિઅત્થો ''અસેક્ખા ધમ્મા''તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ તિકમાતિકા ૧૧) વિય, તસ્મા અતિવિય બાળ્હં ફરુસં **ગિર**ન્તિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **ન ભણી**તિ ચેત્થ ''ન અભણિ ન ભણી''તિ સરલોપેન નિદ્દેસો. **સુસંહિત**ન્તિ સુટ્ઠુ સંહિતં. કેન પન સુટ્ઠુ સંહિતં? ''મધુર''ન્તિ અનન્તરમેવ વુત્તત્તા મધુરતાયાતિ વિઞ્ઞાયતિ, કા પનસ્સ મધુરતાતિ આહ "**સુટ્ઠુ પેમસંહિત**"ન્તિ. ઉપયોગપુથુત્તવિસયો યં **વાચા**-સદ્દોતિ આહ "**વાચાયો**"તિ, સા યસ્સા ઉપયોગપુથુત્તવિસયતા ''હદયગામિનિયો''તિ પદેન સમાનાધિકરણતાય દટ્ઠબ્બા. "**કણ્ણસુખ**"ન્તિ પાઠે ભાવનપુંસકનિદ્દેસોયન્તિ દસ્સેતું "**યથા**"તિઆદિ વુત્તં. **વેદયથા**તિ કાલવિપલ્લાસેનાયં નિદ્દેસોતિ આહ "**વેદયિત્થા**"તિ. **બ્રહ્મસ્સરત**ન્તિ સેટ્ઠસ્સરતં, બ્રહ્મુનો સરસદિસસ્સરતં વા. **બહૂનં બહુ**ન્તિ બહૂનં જનાનં બહું સુભણિતન્તિ યોજના.

સીહહનુલક્ખણવણ્ણના

૨૩૮. અપ્પધંસિકોતિ અપ્પધંસિયો. **ય**-કારસ્સ હિ **ક**-કારં કત્વા અયં નિદ્દેસો યથા ''નિય્યાનિકા ધમ્મા''તિ (ધ॰ સ॰ દુકમાતિકા ૯૭) **ગુણતો**તિ અત્તના અધિગતગુણતો. **ઠાનતો**તિ યથાઠિતટ્ઠાનન્તરતો.

પલાપકથાયાતિ સમ્ફપ્પલાપકથાય. **અન્તોપવિટ્ઠહનુકા** એકતો, ઉભતો વા સંકુચિતવિસુકા. **વઙ્કહનુકા** એકપસ્સેન કુટિલવિસુકા. **પબ્ભારહનુકા** પુરતો ઓલમ્બમાનવિસુકા.

૨૩૯. વિકિણ્ણવચના નામ સમ્ફપ્પલાપિનો, તપ્પટિક્ખેપેન **અવિકિણ્ણવચના** મહાબોધિસત્તા. વાચા એવ તદત્થાધિગમુપાયતાય "**બ્યાપ્પથો**"તિ વુત્તાતિ આહ "**અવિકિણ્ણ...પે॰... વચનપથો અસ્સા**"તિ. "**દ્વીહિ દ્વીહી**"તિ નયિદં આમેડિતવચનં અસમાનાધિકરણતો, અથ ખો દ્વીહિ દિગુણતાદસ્સનન્તિ આહ "**દ્વીહિ દ્વીહીતિ ચતૂહી**"તિ. તસ્મા ''દ્વિદુગમા''તિ ચતુગમા વુત્તાતિ આહ "**ચતુપ્પદાન**"ન્તિ. **તથાસભાવો**તિ યથાસ્સ વુત્તનયેન કેનચિ અપ્પધંસિયતા હોતિ ગુણેહિ, તથાસભાવો.

સમદન્તાદિલક્ખણવણ્ણના

૨૪૦. વિસુદ્ધસીલાચારતાય પરિસુદ્ધા સમન્તતો સબ્બથા વા સુદ્ધા પુગ્ગલા પરિવારા એતસ્સાતિ **પરિસુદ્ધપરિવારો.**

૨૪૧. પહાસીતિ તદઙ્ગવસેન, વિક્ખમ્ભનવસેન ચ પરિચ્ચજિ. તિદિવં તાવતિંસભવનં પુરં નગરં એતેસન્તિ **તિદિવપુરા**, તાવતિંસદેવા, તેસં વરો તિદિવપુરવરો, ઇન્દો. તેન **તિદિવપુરવરેન**. તેનાહ ‘‘**સક્કેના**’’તિ. લપન્તિ કથેન્તિ એતેનાતિ **લપનં**, મુખન્તિ આહ ‘‘**લપનજન્તિ મુખજ**’’ન્તિ. સુટ્ઠુ ધવલતાય **સુક્કા**, ઈસકમ્પિ અસંકિલિટ્ઠતાય **સુચિ**. સુન્દરસણ્ઠાનતાય સુટ્ઠુ ભાવનતો, વિપસ્સનતો ચ **સોભના**. કામં જનાનં મનુસ્સાનં નિવાસનટ્ઠાનાદિભાવેન પતિટ્ઠાભૂતો દેસવિસેસો ‘‘જનપદો’’તિ વુચ્ચતિ, ઇધ પન સપરિવારચતુમહાદીપસઞ્ઞિતો સબ્બો પદેસો તથા વુત્તોતિ આહ ‘‘**ચક્કવાળપરિચ્છિન્નો જનપદો**’’તિ. નનુ ચ યથાવુત્તો પદેસો સમુદ્દપરિચ્છિન્નો, ન ચક્કવાળપબ્બતપરિચ્છિન્નોતિ? સો પદેસો ચક્કવાળપરિચ્છિન્નોપિ હોતીતિ તથા વુત્તં . યે વા સમુદ્દનિસ્સિતા, ચક્કવાળપાદનિસ્સિતા ચ સત્તા, તેસં તે તે પદેસા પતિટ્ઠાતિ તેપિ સઙ્ગણ્હન્તો ‘‘**ચક્કવાળપરિચ્છિન્નો**’’તિ અવોચ. **ચક્કવાળપરિચ્છિન્નો**તિ ચ ચક્કવાળેન પરિચ્છિન્નોતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **તસ્સા**તિ તસ્સ ચક્કવત્તિનો. પુન **તસ્સા**તિ તસ્સ જનપદસ્સ. **બહુજન સુખન્તિ** એત્થ પચ્ચત્તબહુવચનલોપેન બહુજનગ્ગહણન્તિ આહ ‘‘**બહુજના**’’તિ. યથા પન તે હિતસુખં ચરન્તિ, તં વિધિં દસ્સેતું ‘‘**સમાનસુખદુક્ખા હુત્વા**’’તિ વુત્તં. **વિગતપાપો**તિ સબ્બસો સમુચ્છિન્દનેન વિનિદ્ધુતપાપધમ્મો. **દરથો** વુચ્ચતિ કાયિકો, ચેતસિકો ચ પરિળાહો. તત્થ ચેતસિકપરિળાહો ‘‘વિગતપાપો’’તિ ઇમિનાવ વુત્તોતિ આહ ‘‘**વિગતકાયિકદરથકિલમથો**’’તિ. રાગાદયો યસ્મિં સન્તાને ઉપ્પન્ના, તસ્સ મલીનભાવકરણેન **મલા**. કચવરભાવેન **ખિલા**. સત્તાનં મહાનત્થકરત્તા વિસેસતો દોસો **કલી**તિ વુત્તં ‘‘**દોસકલીનઞ્ચા**’’તિ. **પનૂદેહી**તિ સમુચ્છિન્દનવસેન સસન્તાનતો નીહારકેહિ, પજહનકેહીતિ અત્થો. સેસં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

એત્થ ચ યસ્મા સબ્બેસમ્પિ લક્ખણાનં મહાપુરિસસન્તાનગતપુઞ્ઞસમ્ભારહેતુકભાવેન સબ્બંયેવ તં પુઞ્ઞકમ્મં સબ્બસ્સ લક્ખણસ્સ કારણં વિસિટ્ઠરૂપત્તા ફલસ્સ. ન હિ અભિન્નરૂપકારણં ભિન્નસભાવસ્સ ફલસ્સ પચ્ચયો ભવિતું સક્કોતિ, તસ્મા યસ્સ યસ્સ લક્ખણસ્સ યં યં પુઞ્ઞકમ્મં વિસેસકારણં, તં તં વિભાગેન દસ્સેન્તી અયં દેસના પવત્તા. તત્થ યથા યાદિસં કાયસુચરિતાદિપુઞ્ઞકમ્મં સુપ્પતિટ્ઠિતપાદતાય કારણં વુત્તં, તાદિસમેવ ‘‘ઉણ્હીસસીસતાય’’ કારણન્તિ ન સક્કા વત્તું દળ્હસમાદાનતાવિસિટ્ઠસ્સ તસ્સ સુપ્પતિટ્ઠિતપાદતાય કારણભાવેન વુત્તત્તા, ઇતરસ્સ ચ પુબ્બઙ્ગમતાવિસિટ્ઠસ્સ વુત્તત્તા, એવં યાદિસં આયતપણ્હિતાય કારણં, ન તાદિસમેવ દીઘઙ્ગુલિતાય, બ્રહ્મુજુગત્તતાય ચ કારણં વિસિટ્ઠરૂપત્તા ફલસ્સ. ન હિ અભિન્નરૂપકારણં ભિન્નસભાવસ્સ ફલસ્સ પચ્ચયો ભવિતું સક્કોતિ. તત્થ યથા એકેનેવ કમ્મુના ચક્ખાદિનાનિન્દ્રિયુપ્પત્તિયં અવત્થાભેદતો, સામત્થિયભેદતો વા કમ્મભેદો ઇચ્છિતબ્બો. ન હિ યદવત્થં કમ્મં ચક્ખુસ્સ કારણં, તદવત્થમેવ સોતાદીનં કારણં હોતિ અભિન્નસામત્થિયં વા, તસ્મા પઞ્ચાયતનિકત્તભાવપત્થનાભૂતા પુરિમનિપ્ફન્ના કામતણ્હા પચ્ચયવસેન વિસિટ્ઠસભાવા કમ્મસ્સ વિસિટ્ઠસભાવફલનિબ્બત્તનસમત્થતાસાધનવસેન પચ્ચયો હોતીતિ એકમ્પિ અનેકવિધફલનિબ્બત્તનસમત્થતાવસેન અનેકરૂપતં આપન્નં વિય હોતિ, એવમિધાપિ ‘‘એકમ્પિ પાણાતિપાતા વેરમણિવસેન પવત્તં કુસલકમ્મં આયતપણ્હિતાદીનં તિણ્ણમ્પિ લક્ખણાનં નિબ્બત્તકં હોતી’’તિ વુચ્ચમાનેપિ ન કોચિ વિરોધો. તેન વુત્તં ‘‘સો તસ્સ કમ્મસ્સ કતત્તા…પે॰… ઇમાનિ તીણિ મહાપુરિસલક્ખણાનિ પટિલભતી’’તિ નાનાકમ્મુના પન તેસં નિબ્બત્તિયં વત્તબ્બમેવ નત્થિ, પાળિયં પન ‘‘તસ્સ કમ્મસ્સા’’તિ એકવચનનિદ્દેસો

સામઞ્ઞવસેનાતિ દટ્ઠબ્બો. એવઞ્ચ કત્વા સતપુઞ્ઞલક્ખણવચનં સમત્થિતં હોતિ. ‘‘ઇમાનિ દ્વે મહાપુરિસલક્ખણાનિ પટિલભતી’’તિઆદીસુપિ એસેવ નયોતિ.

લક્ખણસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૮. સિઙ્ગાલસુત્તવણ્ણના

નિદાનવણ્ણના

૨૪૨. પાકારેન પરિક્ખિત્તન્તિ પદં આનેત્વા સમ્બન્ધો. **ગોપુરટ્ટાલકયુત્તન્તિ** દ્વારપાસાદેન ચેવ તત્થ તત્થ પાકારમત્થકે પતિટ્ઠાપિતઅટ્ટાલકેહિ ચ યુત્તં. વેળૂહિ પરિક્ખિત્તત્તા, અબ્ભન્તરે પુપ્ફૂપગફલૂપગરુક્ખસઞ્છન્નત્તા ચ **નીલોભાસં**. છાયૂદકસમ્પત્તિયા, ભૂમિભાગસમ્પત્તિયા ચ **મનોરમં**.

કાળકવેસેનાતિ કલન્દકરૂપેન. **નિવાપન્તિ** ભોજનં. **તન્તિ** ઉય્યાનં.

‘‘**ખો પના**’’તિ વચનાલઙ્કારમત્તમેતન્તિ **તેન સમયેના**તિ અત્થવચનં યુત્તં. **ગહપતિ મહાસાલો**તિ ગહપતિભૂતો મહાસારો, ર-કારસ્સ લ-કારં કત્વા અયં નિદ્દેસો. વિભવસમ્પત્તિયા મહાસારપ્પત્તો કુટુમ્બિકો. ‘‘**પુત્તો પનસ્સ અસ્સદ્ધો**’’તિઆદિ અટ્ઠુપ્પત્તિકો યં સુત્તનિક્ખેપોતિ તં અટ્ઠુપ્પત્તિં દસ્સેતું આરદ્ધં. કમ્મફલસદ્ધાય અભાવેન **અસ્સદ્ધો**. રતનત્તયે પસાદાભાવેન **અપ્પસન્નો**. **એવમાહા**તિ એવં ઇદાનિ વુચ્ચમાનાકારેન વદતિ.

યાવજીવં અનુસ્સરણીયા હોતિ હિતેસિતાય વુત્તા પચ્છિમા વાચાતિ અધિપ્પાયેન. **પુથુદિસા**તિ વિસું વિસું દિસા, તા પન અનેકાતિ આહ ‘‘**બહુદિસા**’’તિ.

૨૪૩. ‘‘**ન તાવ પવિટ્ઠો**’’તિઆદીસુ વત્તબ્બં હેટ્ઠા વુત્તમેવ. **ન ઇદાનેવા**તિ ન ઇમાય એવ વેલાય. કિં ચરહીતિ આહ ‘‘**પચ્ચૂસસમયેપી**’’તિઆદિ. **ગિહિવિનયન્તિ** ગિહીનં ગહટ્ઠાનં વિનયતન્તિભૂતં ‘‘ગિહિના એવં વત્તિતબ્બ’’ન્તિ ગહટ્ઠાચારસ્સ ગહટ્ઠવત્તસ્સ અનવસેસતો ઇમસ્મિં સુત્તે સવિસેસં કત્વા વુત્તત્તા. **તથેવા**તિ યથા બુદ્ધચક્ખુના દિટ્ઠં, તથેવ પસ્સિ. **નમસ્સતિ** વત્તવસેન કત્તબ્બન્તિ ગહેત્વા ઠિતત્તા.

છદિસાદિવણ્ણના

૨૪૪. વચનં સુત્વાવ ચિન્તેસિ બુદ્ધાનુભાવેન અત્તસમ્માપણિધાનનિમિત્તેન પુઞ્ઞબલેન ચ ચોદિયમાનો. **ન કિર તા એતા**તિ તા છ દિસા એતા ઇદાનિ મયા નમસ્સિયમાના પુરત્થિમાદિકા ન હોન્તિ કિરાતિ. **નિપાતમત્તન્તિ** અનત્થકભાવં તસ્સ વદતિ. **પુચ્છાપદન્તિ** પુચ્છાવચનં.

ભગવા ગહપતિપુત્તેન નમસ્સિતબ્બા છ દિસા પુચ્છિતો દેસનાકુસલતાય આદિતો એવ તા અકથેત્વા તસ્સ તાવ પટિપત્તિયા નં ભાજનભૂતં કાતું વજ્જનીયવજ્જનત્થઞ્ચેવ સેવિતબ્બસેવનત્થઞ્ચ ઓવાદં દેન્તો ‘‘**યતો ખો ગહપતિપુત્તા**’’તિઆદિના દેસનં આરભિ. તત્થ **કમ્મકિલેસા**તિ કમ્મભૂતા સંકિલેસા. **કિલિસ્સન્તી**તિ કિલિટ્ઠા મલીના વિય ઠિતા, ઉપતાપિતા ચ હોન્તીતિ અત્થો. **તસ્મા**તિ કિલિસ્સનનિમિત્તત્તા. યદિપિ સુરાપાનં પઞ્ચવેરભાવેન ઉપાસકેહિ પરિવજ્જનીયં, તસ્સ પન અપાયમુખભાવેન પરતો વત્તુકામતાય પાણાતિપાતાદિકે એવ સન્ધાય ‘‘ચત્તારો’’તિ વુત્તં, ન ‘‘પઞ્ચા’’તિ. ‘‘વિસું અકમ્મપથભાવતો ચા’’તિ અપરે. ‘‘સુરાપાનમ્પિ ‘સુરામેરયપાનં, ભિક્ખવે, આસેવિતં ભાવિતં બહુલીકતં નિરયસંવત્તનિક’ન્તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૮.૪૦) વચનતો વિસું કમ્મપથભાવેન આગતં. તથા હિ તં દુચ્ચરિતકમ્મં હુત્વા દુગ્ગતિગામિપિટ્ઠિવત્તકભાવેન નિયત’’ન્તિ કેચિ, તેસં મતેન એકાદસ કમ્મપથા સિયું . તસ્મા યથાવુત્તેસ્વેવ કમ્મપથેસુ ઉપકારકત્તસભાગત્તવસેન અનુપ્પવેસો દટ્ઠબ્બોતિ ‘‘વિસું

અકમ્મપથભાવતો ચા''તિ સુવુત્તમેતં. સુરાપાનસ્સ ભોગાપાયમુખભાવેન વત્તુકામતાય ''ચત્તારો'' ત્વેવ અવોચ. તિટ્ઠતિ એત્થ ફલં તદાયત્તવુત્તિતાયાતિ **ઠાનં**, હેતૂતિ આહ "**ઠાનેહીતિ કારણેહી**"તિ. અપેન્તિ અપગચ્છન્તિ, અપેતિ વા એતેહીતિ **અપાયા**, અપાયાનં, અપાયા એવ વા મુખાનિ દ્વારાનીતિ **અપાયમુખાનિ**. **વિનાસમુખાની**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો.

કિઞ્ચાપિ ''અરિયસાવકસ્સા''તિ પુબ્બે સાધારણતો વુત્તં, વિસેસતો પન પઠમાય ભૂમિયં ઠિતસ્સેવ વક્ખમાનનયો યુજ્જતીતિ "**સોતિ સો સોતાપન્નો**"તિ વુત્તં. પાપક-સદ્દો નિહીનપરિયાયોતિ "**લામકેહી**"તિ વુત્તં. અપાયદુક્ખં, વટ્ટદુક્ખઞ્ચ પાપેન્તીતિ વા પાપકા, તેહિ **પાપકેહિ**. **છ દિસા પટિચ્છાદેન્તો**તિ તેન તેન ભાગેન દિસ્સન્તીતિ ''દિસા''તિ સઞ્ઞિતે છ ભાગે સત્તે યથા તેહિ સદ્ધિં અત્તનો છિદ્દં ન હોતિ, એવં પટિચ્છાદેન્તો પટિસન્ધારેન્તો. **વિજિનનત્થાયા**તિ અભિભવનત્થાય. યો હિ દિટ્ઠધમ્મિકં, સમ્પરાયિકઞ્ચ અનત્થં પરિવજ્જનવસેન અભિભવતિ, તતો એવ તદુભયત્થં સમ્પાદેતિ, સો ઉભયલોકવિજયાય પટિપન્નો નામ હોતિ પચ્ચત્થિકનિગ્ગણ્હનતો, સકત્થસમ્પાદનતો ચ. તેનાહ "**અયઞ્ચેવ લોકો**"તિઆદિ. પાણાતિપાતાદીનિ **પઞ્ચ વેરાનિ** વેરપ્પસવનતો. **આરદ્ધો હોતી**તિ સંસાધિતો હોતિ, તયિદં સંસાધનં કિત્તિસદ્દેન ઇધ સત્તાનં ચિત્તતોસનેન , વેરાભાવાપાદનેન ચ હોતીતિ આહ "**પરિતોસિતો ચેવ નિપ્ફાદિતો ચા**"તિ. પુન **પઞ્ચ વેરાની**તિ પઞ્ચ વેરફલાનિ ઉત્તરપદલોપેન.

કતમસ્સાતિ કતમે અસ્સ. **કિલેસસમ્પયુત્તત્તા કિલેસો**તિ તંયોગતો તંસદિસં વદતિ યથા ''પીતિસુખં પઠમં ઝાનં, (દી॰ નિ॰ ૧.૨૨૬; મ॰ નિ॰ ૧.૨૭૧, ૨૮૭, ૨૯૭; સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૨; અ॰ નિ॰ ૪.૧૨૩; ૫.૨૮; પારા॰ ૧૧; ધ॰ સ॰ ૪૯૯; વિભ॰ ૫૦૮) નીલં વત્થ''ન્તિ ચ. સમ્પયુત્તતા ચેત્થ તદેકટ્ઠતાય વેદિતબ્બા, ન એકુપ્પાદાદિતાય. એવઞ્ચ કત્વા પાણાતિપાતકમ્મસ્સ દિટ્ઠિમાનલોભાદીહિપિ કિલિટ્ઠતા સિદ્ધા હોતિ, મિચ્છાચારસ્સ દોસાદીહિ કિલિટ્ઠતા. તેનાહ "**સંકિલેસોયેવા**"તિઆદિ. પુબ્બે વુત્તઅત્થવસેન પન સમ્મુખેનપિ નેસં કિલેસપરિયાયો લબ્ભતેવ. **એતદત્થપરિદીપકમેવા**તિ યો ''પાણાતિપાતો ખો''તિઆદિના વુત્તો, એતસ્સ અત્થસ્સ પરિદીપકમેવ. યદિ એવં કસ્મા પુન વુત્તન્તિ આહ "**ગાથાબન્ધ**"ન્તિ, તસ્સ અત્થસ્સ સુખગ્ગહણત્થં ભગવા ગાથાબન્ધં અવોચાતિ અધિપ્પાયો.

ચતુઠાનાદિવણ્ણના

૨૪૬. ''પાપકમ્મં કરોતી''તિ કસ્મા અયં ઉદ્દેસનિદ્દેસો પવત્તોતિ અન્તોલીનચોદનં સન્ધાય "**ઇદં ભગવા**"તિઆદિ વુત્તં. સુક્કપક્ખવસેન હિ ઉદ્દેસો કતો, કણ્હપક્ખવસેન ચ નિદ્દેસો આરદ્ધો. **કારકે**તિ પાપકમ્મસ્સ કારકે. **અકારકો પાકટો હોતિ** યથા પટિપજ્જન્તો પાપં કરોતિ નામ, તથા અપ્પટિપજ્જનતો. સંકિલેસધમ્મવિવજ્જનપુબ્બકં વોદાનધમ્મપટિપત્તિઆચિક્ખનં ઇધ દેસનાકોસલ્લં. **પઠમતરં કારકં દસ્સેન્તો આહ** યથા ''વામં મુઞ્ચ દક્ખિણં ગણ્હા''તિ (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૪૯૮) તથા હિ ભગવા અટ્ઠતિંસ મઙ્ગલાનિ દસ્સેન્તો ''અસેવના ચ બાલાન''ન્તિ (ખુ॰ પા॰ ૫.૩; સુ॰ નિ॰ ૨૬૨) વત્વા ''પણ્ડિતાનઞ્ચ સેવના''તિ (ખુ॰ પા॰ ૫.૩; સુ॰ નિ॰ ૨૬૨) અવોચ. **છન્દાગતિ**ન્તિ એત્થ સન્ધિવસેન સરલોપોતિ દસ્સેન્તો આહ "**છન્દેન પેમેન અગતિ**"ન્તિ. **છન્દા**તિ હેતુમ્હિ નિસ્સક્કવચનન્તિ આહ "**છન્દેના**"તિ. છન્દ-સદ્દો ચેત્થ તણ્હાપરિયાયો, ન કુસલચ્છન્દાદિપરિયાયોતિ આહ "**પેમેના**"તિ. **પરપદેસૂ**તિ ''દોસાગતિં ગચ્છન્તો''તિઆદીસુ વાક્યેસુ. "**એસેવ નયો**"તિ ઇમિના ''દોસેન કોપેના''તિ એવમાદિ અત્થવચનં અતિદિસતિ. **મિત્તો**તિ દળ્હમિત્તો, સમ્ભત્તોતિ અત્થો. **સન્દિટ્ઠો**તિ દિટ્ઠમત્તસહાયો.

પકતિવેરવસેનાતિ પકતિયા ઉપ્પન્નવેરવસેન, ચિરકાલાનુબન્ધવિરોધવસેનાતિ અત્થો. તેનેવાહ "**તઙ્ખણુપ્પન્નકોધવસેન વા**"તિ. **યં વા તં વા** અયુત્તં અકારણં **વત્વા**. વિસમે ચોરાદિકે, વિસમાનિ વા કાયદુચ્ચરિતાદીનિ સમાદાય વત્તનેન નિસ્સિતો **વિસમનિસ્સિતો**.

છન્દાગતિઆદીનિ ન ગચ્છતિ મગ્ગેનેવ ચતુન્નમ્પિ અગતિગમનાનં પહીનત્તા, **અગતિગમનાની**તિ ચ તથાપવત્તા અપાયગમનીયા અકુસલચિત્તુપ્પાદા વેદિતબ્બા અગતિ ગચ્છતિ એતેહીતિ.

યસ્સતિ તેન કિત્તીયતીતિ **યસો**, થુતિઘોસો. યસ્સતિ તેન પુરેચરાનુચરભાવેન પરિવારીયતીતિ **યસો**, પરિવારોતિ આહ "**કિત્તિયસોપિ પરિવારયસોપી**"તિ. **પરિહાયતી**તિ પુબ્બે યો ચ યાવતકે લબ્ભતિ, તતો પરિતો હાયતિ પરિક્ખયં ગચ્છતિ.

છઅપાયમુખાદિવણ્ણના

૨૪૭. પૂવે ભાજને પક્ખિપિત્વા તજ્જં ઉદકં દત્વા મદ્દિત્વા કતા **પૂવસુરા**. એવં સેસસુરાપિ. **કિણ્ણા**તિ પન તસ્સા સુરાય બીજં વુચ્ચતિ, યે "સુરામોદકા" તિપિ વુચ્ચન્તિ, તે પક્ખિપિત્વા કતા **કિણ્ણપક્ખિત્તા**. હરીતકીસાસપાદિનાનાસમ્ભારેહિ સંયોજિતા **સમ્ભારસંયુત્તા**. મધુકતાલનાળિકેરાદિપુપ્ફરસો ચિરપારિવાસિકો **પુપ્ફાસવો**. પનસાદિફલરસો **ફલાસવો**. મુદ્દિકારસો **મધ્વાસવો**. ઉચ્છુરસો **ગુળાસવો**. હરીતકામલકકટુકભણ્ડાદિનાનાસમ્ભારાનં રસો ચિરપારિવાસિકો **સમ્ભારસંયુત્તો**. **તં સબ્બમ્પી**તિ તં સબ્બં દસવિધમ્પિ. **મદકરણવસેન મજ્જં** પિવન્તં મદયતીતિ કત્વા. સુરામેરયમજ્જે પમાદટ્ઠાનં **સુરામેરયમજ્જપમાદટ્ઠાનં**. **અનુ અનુ યોગો**તિ પુનપ્પુનં તંસમઙ્ગિતા. તેનાહ "**પુનપ્પુનં કરણ**"ન્તિ, અપરાપરં પવત્તનન્તિ અત્થો. **ઉપ્પન્ના ચેવ ભોગા પરિહાયન્તિ** પાનબ્યસનેન બ્યસનકરણતો. **અનુપ્પન્ના ચ નુપ્પજ્જન્તિ** પમત્તસ્સ કમ્મન્તેસુ આયકરણાભાવતો. **ભોગાન**ન્તિ ભુઞ્જિતબ્બટ્ઠેન "ભોગા"તિ લદ્ધનામાનં કામગુણાનં. અપાયમુખ-સદ્દસ્સ અત્થો હેટ્ઠા વુત્તો એવ. **અવેલાયા**તિ અયુત્તવેલાય. યદા વિચરતો અત્થરક્ખાદયો ન હોન્તિ. **વિસિખાસુ ચરિયા**તિ રચ્છાસુ વિચરણં.

સમજ્જા વુચ્ચતિ મહો, યત્થ નચ્ચાનિપિ પયોજીયન્તિ, તેસં દસ્સનાદિઅત્થં તત્થ અભિરતિવસેન ચરણં ઉપગમનં **સમજ્જાભિચરણં**. **નચ્ચાદિદસ્સનવસેના**તિ નચ્ચાદીનં દસ્સનાદિવસેનાતિ આદિસદ્દલોપો દટ્ઠબ્બો, દસ્સનેન વા સવનમ્પિ ગહિતં વિરૂપેકસેસનયેન. આલોચનસભાવતાય વા પઞ્ચવિઞ્ઞાણાનં સવનકિરિયાયપિ દસ્સનસઙ્ખેપસમ્ભવતો "દસ્સનવસેન" ઇચ્ચેવ વુત્તં. ઇધ ચિત્તાલસિયતા અકારણન્તિ "**કાયાલસિયતા**"તિ વુત્તં. **યુત્તપ્પયુત્તતા**તિ તપ્પસુતતા અતિરેકતરતાય.

સુરામેરયસ્સ છઆદીનવાદિવણ્ણના

૨૪૮. સયં દટ્ઠબ્બન્તિ **સન્દિટ્ઠં**. સન્દિટ્ઠમેવ **સન્દિટ્ઠિકં**, ધનજાનિસદ્દાપેક્ખાય પન ઇત્થિલિઙ્ગવસેન નિદ્દેસો, દિટ્ઠધમ્મિકાતિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ "**ઇધલોકભાવિની**"તિ. સમં, સમ્મા પસ્સિતબ્બાતિ વા **સન્દિટ્ઠિકા**, પાનસમકાલભાવિનીતિ અત્થો. **કલહપ્પવડ્ઢની** મિત્તસ્સ કલહે અનાદીનવદસ્સિભાવતો. **ખેત્તં** ઉપ્પત્તિટ્ઠાનભાવતો. **આયતન**ન્તિ વા કારણં, આકરો વાતિ અત્થો. **પરલોકે અકિત્તિં પાપુણન્તિ** અકિત્તિસંવત્તનિયસ્સ કમ્મસ્સ પસવનતો. **કોપીનં** વા પાકટભાવેન અકત્તબ્બરહસ્સકમ્મં. સુરામદમત્તા ચ પુબ્બે અત્તના કતં તાદિસં કમ્મં

અમત્તકાલે છાદેન્તા વિચરિત્વા મત્તકાલે પચ્ચત્થિકાનમ્પિ વિવરન્તિ પાકટં કરોન્તિ, તેન તેસં સા સુરા તસ્સ કોપીનસ્સ નિદંસનતો "**કોપીનનિદંસની**"તિ વુચ્ચતીતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **કમ્મસ્સકતાપઞ્ઞન્તિ** નિદસ્સનમત્તં દટ્ઠબ્બં. ''યં કિઞ્ચિ લોકિયં પઞ્ઞં દુબ્બલં કરોતિયેવા''તિ હિ સક્કા વિઞ્ઞાતું. તથા હિ બ્યતિરેકમુખેન તમત્થં પતિટ્ઠપેતું "**મગ્ગપઞ્ઞં પના**"તિઆદિ વુત્તં. "**અન્તોમુખમેવ ન પવિસતી**"તિ ઇમિના સુરાય મગ્ગપઞ્ઞાદુબ્બલકરણસ્સ દુરસમુસ્સારિતભાવમાહ . નનુ ચેવં સુરાય તસ્સા પઞ્ઞાય દુબ્બલીકરણે સામત્થિયવિઘાતો અચોદિતો હોતિ અરિયાનં અનુપ્પયોગસ્સેવ ચોદિતત્તાતિ? નયિદં એવં ઉપયોગોપિ નામ સદા તેસં નત્થિ, કુતો કિચ્ચકરણન્તિ ઇમસ્સ અત્થસ્સ વુત્તત્તા. અથ પન અટ્ઠાનપરિકપ્પવસેનસ્સા કદાચિ સિયા ઉપયોગો, તથાપિ સો તસ્સા દુબ્બલિયં ઈસકમ્પિ કાતું નાલમેવ સમ્મદેવ પટિપક્ખદૂરીભાવેન સુપ્પતિટ્ઠિતભાવતો. તેનાહ ''મગ્ગપઞ્ઞં પન દુબ્બલં કાતું ન સક્કોતી''તિ. મગ્ગસીસેન ચેત્થ અરિયાનં સબ્બસ્સાપિ લોકિયલોકુત્તરાય પઞ્ઞાય દુબ્બલભાવાપાદાને અસમત્થતા દસ્સિતાતિ દટ્ઠબ્બં. પજ્જતિ એતેન ફલન્તિ **પદં**, કારણં.

૨૪૯. અત્તાપિસ્સ અકાલચારિસ્સ **અગુત્તો** સરસતો **અરક્ખિતો** ઉપક્કમતોપિ પરિવજ્જનીયાનં અપરિવજ્જનતો. તેનાહ "**અવેલાય ચરન્તો હી**"તિઆદિ. **કણ્ટકાદીનિપી**તિ **પિ**-સદ્દેન સોબ્ભાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ. **વેરિનોપી**તિ **પિ**-સદ્દેન ચોરાદિકા સઙ્ગય્હન્તિ. **પુત્તદારા**તિ એત્થ પુત્તગ્ગહણેન પુત્તીપિ ગહિતાતિ આહ "**પુત્તધીતરો**"તિ. **બહિ પત્થનન્તિ** કામપત્થનાવસેન અન્તોગેહસ્સિતતો નિબદ્ધવત્થુતો બહિદ્ધા પત્થનં કત્વા. **અઞ્ઞેહિ કતપાપકમ્મેસૂ**તિ પરેહિ કતાસુ પાપકિરિયાસુ. **સઙ્કિતબ્બો હોતિ** અકાલે તત્થ તત્થ ચરણતો. **રુહતિ** યસ્મિં પદેસે ચોરિકા પવત્તા, તત્થ પરેહિ દિટ્ઠત્તા. **વત્તું ન સક્કા**તિ ''એત્તકં દુક્ખં, એત્તકં દોમનસ્સ''ન્તિ પરિચ્છિન્દિત્વા વત્તું ન સક્કા. **તં સબ્બમ્પિ વિકાલચારિમ્હિ** પુગ્ગલે **આહરિતબ્બં** તસ્સ ઉપરિ પક્ખિપિતબ્બં **હોતિ**. કથં? **અઞ્ઞસ્મિં પુગ્ગલે** તથારૂપે આસઙ્કિતબ્બે **અસતિ**. **ઇતી**તિ એવં. **સો**તિ વિકાલચારી. **પુરક્ખતો** પુરતો અત્તનો ઉપરિ આસઙ્કન્તે કત્વા ચરતિ.

૨૫૦. નટનાટકાદિનચ્ચન્તિ નટેહિ નાટકેહિ નચ્ચિતબ્બનાટકાદિનચ્ચવિધિ. **આદિ**-સદ્દેન અવસિટ્ઠં સબ્બં સઙ્ગણ્હાતિ. ''તત્થ ગન્તબ્બં હોતી''તિ વત્વા તત્થસ્સ ગમનેન યથા અનુપ્પન્નાનં ભોગાનં અનુપ્પાદો, ઉપ્પન્નાનઞ્ચ વિનાસો હોતિ, તં દસ્સેતું "**તસ્સા**"તિઆદિ વુત્તં. **ગીતન્તિ** સરગતં, પકરણગતં , તાળગતં, અપધાનગતન્તિ ગન્ધબ્બસત્થવિહિતં અઞ્ઞમ્પિ સબ્બં ગીતં વેદિતબ્બં. **વાદિતન્તિ** વીણાવેણુમુદિઙ્ગાદિવાદનં. **અક્ખાનન્તિ** ભારતયુદ્ધસીતાહરણાદિઅક્ખાનં. **પાણિસ્સરન્તિ** કંસતાળં, ''પાણિતાળ''ન્તિપિ વદન્તિ. **કુમ્ભથૂનન્તિ** ચતુરસ્સઅમ્બણકતાળં. ''કુટભેરિસદ્દો''તિ કેચિ. "**એસેવ નયો**"તિ ઇમિના ''કસ્મિં ઠાને''તિઆદિના નચ્ચે વુત્તમત્થં ગીતાદીસુ અતિદિસતિ.

૨૫૧. જયન્તિ જૂતં જિનન્તો. **વેરન્તિ** જિતેન કીળકપુરિસેન જયનિમિત્તં અત્તનો ઉપરિ વેરં વિરોધં **પસવતિ** ઉપ્પાદેતિ. તઞ્હિસ્સ વેરપસવનં દસ્સેતું "**જિતં મયા**"તિઆદિ વુત્તં. **જિનો**તિ જૂતપરાજયાપન્નાય ધનજાનિયા જિનો. તેનાહ "**અઞ્ઞેન જિતો સમાનો**"તિઆદિ. **વિત્તં અનુસોચતી**તિ તં જિનં વિત્તં ઉદ્દિસ્સ અનુત્થુનતિ. **વિનિચ્છયટ્ઠાને**તિ યસ્મિં કિસ્મિઞ્ચિ અટ્ટવિનિચ્છયટ્ઠાને. **સક્ખિપુટ્ઠસ્સા**તિ સક્ખિભાવેન પુટ્ઠસ્સ. **અક્ખસોણ્ડો**તિ અક્ખધુત્તો. **જૂતકરો**તિ જૂતપમાદટ્ઠાનાનુયુત્તો. **ત્વમ્પિ નામ કુલપુત્તો**તિ કુલપુત્તો નામ ત્વં, ન મયં તયિ કોલપુત્તિયં ઇદાનિ પસ્સામાતિ અધિપ્પાયો. **છિન્નભિન્નકો**તિ છિન્નભિન્નહિરોત્તપ્પો, અહિરિકો અનોત્તપ્પીતિ અત્થો. **તસ્સ કારણા**તિ તસ્સ અત્થાય.

અનિચ્છિતોતિ ન ઇચ્છિતો. **પોસિતબ્બા ભવિસ્સતિ** જૂતપરાજયેન સબ્બકાલં રિત્તતુચ્છભાવતો.

પાપમિત્તતાય છઆદીનવાદિવણ્ણના

૨૫૨. અક્ખધુત્તાતિ અક્ખેસુ ધુત્તા, અક્ખનિમિત્તં અત્થવિનાસકા. **ઇત્થિસોણ્ડા**તિ ઇત્થીસુ સોણ્ડા, ઇત્થિસમ્ભોગનિમિત્તં આતપ્પનકા. તથા **ભત્તસોણ્ડા**દયો વેદિતબ્બા. **પિપાસા**તિ ઉપરૂપરિ સુરાપિપાસા. તેનાહ ‘‘**પાનસોણ્ડા**’’તિ. **નેકતિકા**દયો હેટ્ઠા વુત્તા એવ. મેત્તિઉપ્પત્તિટ્ઠાનતાય **મિત્તા હોન્તિ**. **તસ્મા**તિ પાપમિત્તતાય.

૨૫૩. કમ્મન્તન્તિ કમ્મં, યથા સુત્તંયેવ સુત્તન્તો, એવં કમ્મંયેવ કમ્મન્તો, તં કાતું **ગચ્છામાતિ વુત્તો**. કમ્મં વા અન્તો નિટ્ઠાનં ગચ્છતિ એત્થાતિ **કમ્મન્તો**, કમ્મકરણટ્ઠાનં, તં **ગચ્છામાતિ વુત્તો**.

પન્નસખાતિ સુરં પાતું પન્ને પટિપજ્જન્તે એવ સખાતિ પન્નસખા. તેનાહ ‘‘**અયમેવત્થો**’’તિ. ‘‘સમ્મિયસમ્મિયો’’તિ વચનમેત્થ અત્થીતિ **સમ્મિયસમ્મિયો**. તેનાહ ‘‘**સમ્મસમ્માતિ વદન્તો**’’તિ. **સહાયો હોતી**તિ સહાયો વિય હોતિ. **ઓતારમેવ ગવેસતી**તિ રન્ધમેવ પરિયેસતિ અનત્થમસ્સ કાતુકામો. **વેરપ્પસવો**તિ પરેહિ અત્તનિ વેરસ્સ પસવનં અનુપવત્તનં. તેનાહ ‘‘**વેરબહુલતા**’’તિ. પરેસં કરિયમાનો અનત્થો એત્થ અત્થીતિ **અનત્થો**, તબ્ભાવો **અનત્થતા**તિ આહ ‘‘**અનત્થકારિતા**’’તિ. યો હિ પરેસં અનત્થં કરોતિ, સો અત્થતો અત્તનો અનત્થકારો નામ, તસ્મા **અનત્થતા**તિ ઉભયાનત્થકારિતા. **અરિયો** વુચ્ચતિ સત્તો, કુચ્છિતો અરિયો **કદરિયો**. યસ્સ ધમ્મસ્સ વસેન સો ‘‘કદરિયો’’તિ વુચ્ચતિ, સો ધમ્મો **કદરિયતા**, મચ્છરિયં. તં પન દુબ્બિસજ્જનીયભાવે ઠિતં સન્ધાયાહ ‘‘**સુટ્ઠુ કદરિયતા થદ્ધમચ્છરિયભા**’’**વો**તિ. અવિપણ્ણસભાવતો ઉટ્ઠાતું અસક્કોન્તો ચ ઇણં ગણ્હન્તો **સંસીદન્તોવ ઇણં વિગાહતિ** નામ. સૂરિયે અનુગ્ગતે એવ કમ્મન્તે અનારભન્તો રત્તિં **અનુટ્ઠાનસીલો**.

અત્થાતિ ધનાનિ. **અતિક્કમન્તી**તિ અપગચ્છન્તિ. અથ વા **અત્થા**તિ કિચ્ચાનિ. **અતિક્કમન્તી**તિ અતિક્કન્તકાલાનિ હોન્તિ, તેસં અતિક્કમોપિ અત્થતો ધનાનમેવ અતિક્કમો. **ઇમિના કથામગ્ગેના**તિ ઇમિના ‘‘યતો ખો ગહપતિપુત્તા’’તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૪૪) નયપ્પવત્તેન કથાસઙ્ખાતેન હિતાધિગમૂપાયેન. **એત્તકં કમ્મ**ન્તિ ચત્તારો કમ્મકિલેસા, ચત્તારિ અગતિગમનાનિ, છ ભોગાનં અપાયમુખાનીતિ એવં વુત્તં ચુદ્દસવિધં પાપકમ્મં.

મિત્તપતિરૂપકવણ્ણના

૨૫૪. અનત્થોતિ ‘‘ભોગજાનિ, આયસક્યં, પરિસમજ્ઝે મઙ્કુભાવો, સમ્મૂળ્હમરણ’’ન્તિ એવં આદિકો દિટ્ઠધમ્મિકો ‘‘દુગ્ગતિપરિકિલેસો, સુગતિયઞ્ચ અપ્પાયુકતા, બહ્વાબાધતા, અતિદલિદ્દતા, અપ્પન્નપાનતા’’તિ એવં આદિકો ચ અનત્થો **ઉપ્પજ્જતિ**. **યાનિ કાનિચિ ભયાની**તિ અત્તાનુવાદભયપરાનુવાદભયદણ્ડભયાદીનિ લોકે લબ્ભમાનાનિ યાનિ કાનિચિ ભયાનિ. **ઉપદ્દવા**તિ અન્તરાયા. **ઉપસગ્ગા**તિ સરીરેન સંસટ્ઠાનિ વિય ઉપરૂપરિ ઉપ્પજ્જનકાનિ બ્યસનાનિ. **અઞ્ઞદત્થૂ**તિ એકન્તેનાતિ એતસ્મિં અત્થે નિપાતો ‘‘અઞ્ઞદત્થુદસો’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૪૨) વિયાતિ વુત્તં ‘‘**એકંસેના**’’તિ. **યં કિઞ્ચિ** ગહણયોગ્યં **હરતિયેવ** ગણ્હાતિયેવ. વાચા એવ પરમા એતસ્સ કમ્મન્તિ **વચીપરમો**. તેનાહ ‘‘**વચનમત્તેનેવા**’’તિઆદિ. **અનુપ્પિયન્તિ** તક્કનં, યં વા ‘‘રુચી’’તિ વુચ્ચતિ યેહિ સુરાપાનાદીહિ ભોગા અપેન્તિ વિગચ્છન્તિ, તેસુ તેસં **અપાયેસુ** બ્યસનહેતૂસુ **સહાયો હોતિ**.

૨૫૫. **હારકોયેવ હોતિ**, ન દાયકો, તમસ્સ એકંસતો હારકભાવં દસ્સેતું "**સહાયસ્સા**"તિઆદિ વુત્તં. **યં કિઞ્ચિ અપ્પકન્તિ** પુપ્ફફલાદિ યં કિઞ્ચિ પરિત્તં વત્થું **દત્વા**, **બહું પત્થેતિ** બહું મહગ્ઘં વત્થયુગાદિં પચ્ચાસીસતિ. દાસો વિય હુત્વા મિત્તસ્સ તં તં કિચ્ચં કરોન્તો કથં અમિત્તો નામ જાતોતિ આહ "**અય**"ન્તિઆદિ. યસ્સ કિચ્ચં કરોતિ અનત્થપરિહારત્થં, અત્તનો મિત્તભાવદસ્સનત્થઞ્ચ, તં **સેવતિ**. **અત્થકારણા**તિ વડ્ઢિનિમિત્તં, અયમેતેસં ભેદો.

૨૫૬. **પરે**તિ પરદિવસે. **ન આગતો સી**તિ આગતો નાહોસિ. **ખીણ**ન્તિ તાદિસસ્સ, અસુકસ્સ ચ દિન્નત્તા. **સસ્સસઙ્ગહે**તિ સસ્સતો કાતબ્બધઞ્ઞસઙ્ગહે **કતે**.

૨૫૭. "દાનાદીસુ યં કિઞ્ચિ કરોમા"તિ વુત્તે "સાધુ સમ્મ કરોમા"તિ અનુજાનાતીતિ ઇમમત્થં "**કલ્યાણેપિ એસેવ નયો**"તિ અતિદિસતિ. નનુ એવં અનુજાનન્તો અયં મિત્તો એવ, ન અમિત્તો મિત્તપતિરૂપકોતિ? અનુપ્પિયભાણીદસ્સનમત્તમેતં. સહાયેન વા દેસકાલં, તસ્મિં વા કતે ઉપ્પજ્જનકવિરોધાદિં અસલ્લક્ખેત્વા "કરોમા"તિ વુત્તે યો તં જાનન્તો એવ "સાધુ સમ્મ કરોમા"તિ અનુપ્પિયં ભણતિ, તં સન્ધાય વુત્તં "કલ્યાણં પિસ્સ અનુજાનાતી"તિ. તેન વુત્તં "કલ્યાણેપિ એસેવ નયો"તિ.

૨૫૯. **મિત્તપતિરૂપકા એતે** મિત્તાતિ **એવં જાનિત્વા**.

સુહદમિત્તવણ્ણના

૨૬૦. **સુન્દરહદયા**તિ પેમસ્સ અત્થિવસેન ભદ્દચિત્તા.

૨૬૧. **પમત્તં રક્ખતી**તિ એત્થ પમાદવસેન કિઞ્ચિ અયુત્તે કતે તાદિસે કાલે રક્ખણં "ભીતસ્સ સરણં હોતી"તિ ઇમિનાવ તં ગહિતન્તિ તતો અઞ્ઞમેવ પમત્તસ્સ રક્ખણવિધિં દસ્સેતું "**મજ્જં પિવિત્વા**"તિઆદિ વુત્તં. ગેહે આરક્ખં અસંવિહિતસ્સ બહિગમનમ્પિ પમાદપક્ખિકમેવાતિ "**સહાયો બહિગતો વા હોતી**"તિ વુત્તં. **ભયં હરન્તો**તિ ભયં પટિબાહન્તો. ભોગહેતુતાય ફલૂપચારેન ધનં "**ભોગ**"ન્તિ વદતિ. **કિચ્ચકરણીયે**તિ ખુદ્દકે, મહન્તે ચ કાતબ્બે **ઉપ્પન્ને**.

૨૬૨. **નિગૂહિતું યુત્તકથ**ન્તિ નિગૂહિતું છાદેતું યુત્તકથં, નિગૂહિતું વા યુત્તા કથા એતસ્સાતિ **નિગૂહિતું યુત્તકથં**, અત્તનો કમ્મં. **રક્ખતી**તિ અનાવિકરોન્તો છાદેતિ. **જીવિતમ્પીતિ પિ**-સદ્દેન કિમઙ્ગં પન અઞ્ઞં પરિગ્ગહિતવત્થુન્તિ દસ્સેતિ.

૨૬૩. **પસ્સન્તેસુ પસ્સન્તેસૂ**તિ આમેડિતવચનેન નિવારિયમાનસ્સ પાપસ્સ પુનપ્પુનં કરણં દીપેતિ. પુનપ્પુનં કરોન્તો હિ પાપતો વિસેસેન નિવારેતબ્બો હોતિ. **સરણેસૂ**તિ સરણેસુ **વત્તસ્સુ** અભિઞ્ઞાનિ કત્વા પટિપજ્જ, **સરણેસુ** વા ઉપાસકભાવેન **વત્તસ્સુ**. **નિપુણ**ન્તિ સણ્હં. **કારણ**ન્તિ કમ્મસ્સકતાદિભેદયુત્તં. **ઇદં કમ્મ**ન્તિ ઇમં દાનાદિભેદં કુસલકમ્મં. "કમ્મ"ન્તિ સાધારણતો વુત્તસ્સાપિ તસ્સ "સગ્ગે નિબ્બત્તન્તી"તિ પદન્તરસન્નિધાનેન સદ્ધાહિરોત્તપ્પાલોભાદિગુણધમ્મસમઙ્ગિતા વિય કુસલભાવો જોતિતો હોતિ. સદ્ધાદયો હિ ધમ્મા સગ્ગગામિમગ્ગો. યથાહ –

"સદ્ધા હિરિયં કુસલઞ્ચ દાનં,
ધમ્મા એતે સપ્પુરિસાનુયાતા;

એતઞ્હિ મગ્ગં દિવિયં વદન્તિ,
એતેન હિ ગચ્છતિ દેવલોક''ન્તિ. (અ॰ નિ॰ ૮.૩૨);

૨૬૪. ભવનં સમ્પત્તિવડ્ઢનં **ભવો**તિ અત્થો, તપ્પટિક્ખેપેન **અભવો**તિ આહ "**અભવેન અવુડ્ઢિયા**"તિ. **પારિજુઞ્ઞ**ન્તિ જાનિ. **અનત્તમનો હોતી**તિ અત્તમનો ન હોતિ અનુકમ્પકભાવતો. અઞ્ઞદત્થુ તં અભવં અત્તનિ આપતિતં વિય મઞ્ઞતિ. ઇદાનિ તં ભવં સરૂપતો દસ્સેતું "**તથારૂપ**"ન્તિઆદિ વુત્તં. **વિરૂપો**તિ બીભચ્છો. **ન પાસાદિકો**તિ તસ્સેવ વેવચનં. **સુજાતો**તિ સુન્દરજાતિકો જાતિસમ્પન્નો.

૨૬૫. **જલ**ન્તિ જલન્તો. **અગ્ગીવા**તિ અગ્ગિક્ખન્ધો વિય. **ભાસતી**તિ વિરોચતિ. યસ્માસ્સ ભગવતા સવિસેસં વિરોચનં લોકે પાકટભાવઞ્ચ દસ્સેતું ''જલં અગ્ગીવ ભાસતી''તિ વુત્તં, તસ્મા યદા અગ્ગિ સવિસેસં વિરોચતિ, યત્થ ચ ઠિતો દૂરે ઠિતાનમ્પિ પઞ્ઞાયતિ, તં દસ્સનાદિવસેન તમત્થં વિભાવેતું "**રત્તિ**"ન્તિઆદિ વુત્તં.

''ભમરસ્સેવ ઇરીયતો''તિ એતેનેવસ્સ ભોગસંહરણં ધમ્મિકં ઞાયોપેતન્તિ દસ્સેન્તો "**અત્તાનમ્પી**"તિઆદિમાહ. **રાસિં કરોન્તસ્સા**તિ યથાસ્સ ધનધઞ્ઞાદિભોગજાતં સમ્પિણ્ડિતં રાસિભૂતં હુત્વા તિટ્ઠતિ, એવં ઇરીયતો આયૂહન્તસ્સ ચ. **ચક્કપ્પમાણ**ન્તિ રથચક્કપ્પમાણં. **નિચય**ન્તિ વુડ્ઢિં પરિવુડ્ઢિં. ''ભોગા સન્નિચયં યન્તી''તિ કેચિ પઠન્તિ.

સમાહત્વાતિ સંહરિત્વા. **અલં**-સદ્દો ''અલમેવ સબ્બસઙ્ખારેસુ નિબ્બિન્દિતું, અલં વિરજ્જિતુ''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૭૨; સં॰ નિ॰ ૨.૧૨૪, ૧૨૯, ૧૩૪, ૧૪૩) યુત્તન્તિ ઇમમત્થં જોતેતિ, ''અલમરિયઞાણદસ્સનવિસેસ''ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૨૮) પરિયત્તન્તિ. યો વેઠિતત્તોતિઆદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૨૧૭) વિય અત્ત-સદ્દો સભાવપરિયાયોતિ તં સબ્બં દસ્સેન્તો "**યુત્તસભાવો**"તિઆદિમાહ. **સણ્ઠપેતુ**ન્તિ સમ્મા ઠપેતું, સમ્મદેવ પવત્તેતુન્તિ અત્થો.

એવં વિભજન્તોતિ એવં વુત્તનયેન અત્તનો ધનં ચતુધા વિભજન્તો વિભજનહેતુ **મિત્તાનિ ગન્થતિ** સોળસ કલ્યાણમિત્તાનિ મેત્તાય અજીરાપનેન પબન્ધતિ. તેનાહ "**અભેજ્જમાનાનિ ઠપેતી**"તિ . કથં પન વુત્તનયેન ચતુધા ભોગાનં વિભજનેન મિત્તાનિ ગન્થતીતિ આહ "**યસ્સ હી**"તિઆદિ. તેનાહ ભગવા ''દદં મિત્તાનિ ગન્થતી''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૪૬). **ભુઞ્જેય્યા**તિ ઉપભુઞ્જેય્ય, ઉપયુઞ્જેય્ય ચાતિ અત્થો. સમણબ્રાહ્મણકપણદ્ધિકાદીનં દાનવસેન ચેવ અધિવત્થદેવતાદીનં પેતબલિવસેન, ન્હાપિતાદીનં વેતનવસેન ચ વિનિયોગોપિ ઉપયોગો એવ. તથા હિ વક્ખતિ ''ઇમેસુ પના''તિઆદિ આયો નામ હેટ્ઠિમન્તેન વયતો ચતુગ્ગુણો ઇચ્છિતબ્બો, અઞ્ઞથા વયો અવિચ્છેદવસેન ન સન્તાનેય્ય, નિધેય્ય, ભાજેય્ય ચ અસમ્ભતેતિ વુત્તં "**દ્વીહિ કમ્મં પયોજયે**"તિ. **નિધેત્વા**તિ નિદહિત્વા, ભૂમિગતં કત્વાતિ અત્થો. **રાજાદિવસેના**તિ **આદિ**-સદ્દેન અગ્ગિઉદકચોરદુબ્ભિક્ખાદિકે સઙ્ગણ્હાતિ. **ન્હાપિતાદીન**ન્તિ **આદિ**-સદ્દેન કુલાલરજકાદીનં સઙ્ગહો.

છદ્દિસાપટિચ્છાદનકણ્ડવણ્ણના

૨૬૬. **ચતૂહિ કારણેહી**તિ ન છન્દગમનાદીહિ ચતૂહિ કારણેહિ . **અકુસલં પહાયા**તિ ''ચત્તારો કમ્મકિલેસા''તિ વુત્તં અકુસલઞ્ચેવ અગતિગમનાકુસલઞ્ચ પજહિત્વા. **છહિ કારણેહી**તિ સુરાપાનાદીસુ આદીનવદસ્સનસઙ્ખાતેહિ છહિ કારણેહિ. સુરાપાનાનુયોગાદિભેદં છબ્બિધં **ભોગાનં અપાયમુખં** વિનાસમુખં **વજ્જેત્વા**. **સોળસ મિત્તાની**તિ ઉપકારાદિવસેન ચત્તારો, પમત્તરક્ખણાદિકિચ્ચવિસેસવસેન પચ્ચેકં ચત્તારો ચત્તારો કત્વા સોળસવિધે

કલ્યાણમિત્તે **સેવન્તો** ભજન્તો. સત્થવાણિજ્જાદિમિચ્છાજીવં પહાય ઞાયેનેવ વત્તનતો **ધમ્મિકેન આજીવેન જીવતિ. નમસ્સિતબ્બા**તિ ઉપકારવસેન, ગુણવસેન ચ નમસ્સિતબ્બા સબ્બદા નતેન હુત્વા વત્તિતબ્બા. દિસા-સદ્દસ્સ અત્થો હેટ્ઠા વુત્તો એવ. **આગમનભય**ન્તિ તત્થ સમ્મા અપ્પટિપત્તિયા, મિચ્છાપટિપત્તિયા ચ ઉપ્પજ્જનકઅનત્થો. સો હિ ભાયન્તિ એતસ્માતિ ''ભય''ન્તિ વુચ્ચતિ. યેન કારણેન માતાપિતુઆદયો પુરત્થિમાદિભાવેન અપદિટ્ઠા, તં દસ્સેતું ''**પુબ્બુપકારિતાયા**''તિઆદિ વુત્તં, તેન અત્થસરિક્ખતાય નેસં પુરત્થિમાદિભાવોતિ દસ્સેતિ. તથા હિ માતાપિતરો પુત્તાનં પુરત્થિમભાવેન તાવ ઉપકારિભાવેન દિસ્સનતો, અપદિસ્સનતો ચ પુરત્થિમા દિસા. આચરિયા અન્તેવાસિકસ્સ દક્ખિણભાવેન, હિતાહિતં પતિકુસલભાવેન દક્ખિણારહતાય ચ વુત્તનયેન દક્ખિણા દિસા. ઇમિના નયેન ''**પચ્છિમા દિસા**''તિઆદીસુ યથારહં અત્થો વેદિતબ્બો. ઘરાવાસસ્સ દુક્ખબહુલતાય તે તે ચ કિચ્ચવિસેસા યથાઉપ્પતિતદુક્ખનિત્થરણત્થાતિ વુત્તં ''**તે તે દુક્ખવિસેસે ઉત્તરતી**''તિ. યસ્મા દાસકમ્મકરા સામિકસ્સ પાદાનં પયિરુપાસનવસેન ચેવ તદનુચ્છવિકકિચ્ચસાધનવસેન ચ યેભુય્યેન સન્તિકાવચરા, તસ્મા વુત્તં ''**પાદમૂલે પતિટ્ઠાનવસેના**''તિ. **ગુણેહી**તિ ઉપરિભાવાવહેહિ ગુણેહિ. **ઉપરિ ઠિતભાવેના**તિ સગ્ગમગ્ગે મોક્ખમગ્ગે ચ પતિટ્ઠિતભાવેન.

૨૬૭. ભતોતિ પોસિતો, તં પન ભરણં જાતકાલતો પટ્ઠાય સુખપચ્ચયૂપહરણેન દુક્ખપચ્ચયાપહરણેન ચ તેહિ પવત્તિતન્તિ દસ્સેતું ''**થઞ્ઞં પાયેત્વા**''તિઆદિ વુત્તં. **જગ્ગિતો**તિ પટિજગ્ગિતો. **તે**તિ માતાપિતરો.

માતાપિતૂનં સન્તકં ખેત્તાદિં અવિનાસેત્વા રક્ખિતં તેસં પરમ્પરાય ઠિતિયા કારણં હોતીતિ ''**તં રક્ખન્તો કુલવંસં સણ્ઠપેતિ નામા**''તિ વુત્તં. **અધમ્મિકવંસતો**તિ ''કુલપ્પદેસાદિના અત્તના સદિસં એકં પુરિસં ઘટેત્વા વા ગીવાયં વા હત્થે વા બન્ધમણિયં વા હારેતબ્બ''ન્તિ એવં આદિના પવત્તઅધમ્મિકપવેણિતો. **હારેત્વા**તિ અપનેત્વા તં ગાહં વિસ્સજ્જાપેત્વા. માતાપિતરો તતો ગાહતો વિવેચનેનેવ હિ આયતિં તેસં પરમ્પરાહારિકા સિયા. **ધમ્મિકવંસે**તિ હિંસાદિવિરતિયા ધમ્મિકે વંસે ધમ્મિકાય પવેણિયં. **ઠપેન્તો**તિ પતિટ્ઠપેન્તો. **સલાકભત્તાદીનિ અનુપચ્છિન્દિત્વા**તિ સલાકભત્તદાનાદીનિ અવિચ્છિન્દિત્વા.

દાયજ્જં પટિપજ્જામીતિ એત્થ યસ્મા દાયપટિલાભસ્સ યોગ્યભાવેન વત્તમાનોયેવ દાયજ્જં પટિપજ્જતિ નામ, ન ઇતરો, તસ્મા તમત્થં દસ્સેતું ''**માતાપિતરો**''તિઆદિ વુત્તં. **દારકે**તિ પુત્તે. **વિનિચ્છયં પત્વા**તિ ''પુત્તસ્સ ચજવિસ્સજ્જન''ન્તિ એવં આગતં વિનિચ્છયં આગમ્મ. **દાયજ્જં પટિપજ્જામીતિ વુત્ત**ન્તિ ''દાયજ્જં પટિપજ્જામી'' તિ ઇદં ચતુત્થં વત્તનટ્ઠાનં વુત્તં. **તેસ**ન્તિ માતાપિતૂનં. **તતિયદિવસતો પટ્ઠાયા**તિ મતદિવસતો તતિયદિવસતો પટ્ઠાય.

પાપતો નિવારણં નામ અનાગતવિસયં. સમ્પત્તવત્થુતોપિ હિ નિવારણં વીતિક્કમે અનાગતે એવ સિયા, ન વત્તમાને. નિબ્બત્તિતા પન પાપકિરિયા ગરહણમત્તપટિકારાતિ આહ ''**કતમ્પિ ગરહન્તી**''તિ. **નિવેસેન્તી**તિ પતિટ્ઠપેન્તિ. વુત્તપ્પકારા માતાપિતરો અનવજ્જમેવ સિપ્પં સિક્ખાપેન્તીતિ વુત્તં ''**મુદ્દાગણનાદિસિપ્પ**''ન્તિ. **રૂપાદીહી**તિ **આદિ**-સદ્દેન ભોગપરિવારાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **અનુરૂપેના**તિ અનુચ્છવિકેન.

નિચ્ચભૂતો સમયો અભિણ્હકરણકાલો. અભિણ્હત્થો હિ અયં નિચ્ચ-સદ્દો ''નિચ્ચપહંસિતો નિચ્ચપહટ્ઠો''તિઆદીસુ વિય. યુત્તપત્તકાલો એવ સમયો **કાલસમયો**. ''**ઉટ્ઠાય સમુટ્ઠાયા**''તિ ઇમિનાસ્સ નિચ્ચમેવ દાને તેસં યુત્તપયુત્તતં દસ્સેતિ. **સિખાઠપનં** દારકકાલે. **આવાહવિવાહં** પુત્તધીતૂનં યોબ્બનપ્પત્તકાલે.

તં ભયં યથા નાગચ્છતિ, એવં પિહિતા હોતિ ''પુરત્થિમા દિસા''તિ વિભત્તિં પરિણામેત્વા યોજના. યથા પન તં ભયં આગચ્છેય્ય, યથા ચ નાગચ્છેય્ય, તદુભયં દસ્સેતું "**સચે હી**"તિઆદિ વુત્તં. **વિપ્પટિપન્ના**તિ ''ભતો ને ભરિસ્સામી''તિઆદિના ઉત્તસમ્માપટિપત્તિયા અકારણેન ચેવ તપ્પટિપક્ખમિચ્છાપટિપત્તિયા અકરણેન ચ વિપ્પટિપન્ના **પુત્તા અસ્સુ. એતં ભયન્તિ** એતં "**માતાપિતૂનં અપ્પતિરૂપા**તિ વિઞ્ઞૂનં ગરહિતબ્બતાભયં, પરવાદભય''ન્તિ એવમાદિ **આગચ્છેય્ય** પુત્તેસુ. **પુત્તાનં નાનુરૂપા**તિ એત્થ ''પુત્તાન''ન્તિ પદં એતં ભયં પુત્તાનં આગચ્છેય્યાતિ એવં ઇધાપિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. તાદિસાનઞ્હિ માતાપિતૂનં પુત્તાનં ઓવાદાનુસાસનિયો દાતું સમત્થકાલતો પટ્ઠાય તા તેસં દાતબ્બા એવાતિ કત્વા તથા વુત્તં. પુત્તાનઞ્હિ વસેનાયં દેસના અનાગતા **સમ્માપટિપન્નેસુ** ઉભોસુ અત્તનો, માતાપિતૂનઞ્ચ વસેન ઉપ્પજ્જનકતાય **સબ્બં ભયં ન હોતિ** સમ્માપટિપન્નત્તા. એવં પટિપન્નત્તા એવ **પટિચ્છન્ના હોતિ** તત્થ કાતબ્બપટિસન્થારસ્સ સમ્મદેવ કતત્તા. **ખેમા**તિ અનુપદ્દવા. યથાવુત્તસમ્માપટિપત્તિયા અકરણેન હિ ઉપ્પજ્જનકઉપદ્દવા કરણેન ન હોન્તીતિ.

''ન ખો તે''તિઆદિના વુત્તો સઙ્ગીતિઅનારુળ્હો ભગવતા તદા તસ્સ વુત્તો પરમ્પરાગતો અત્થો વેદિતબ્બો. તેનાહ "**ભગવા સિઙ્ગાલકં એતદવોચા**"તિ. **અયઞ્હી**તિ એત્થ **હિ**-સદ્દો અવધારણે. તથા હિ "**નો અઞ્ઞા**"તિ અઞ્ઞદિસં નિવત્તેતિ.

૨૬૮. આચરિયં દૂરતોવ દિસ્વા ઉટ્ઠાનવચનેનેવ તસ્સ પચ્ચુગ્ગમનાદિસામીચિકિરિયા અવુત્તસિદ્ધાતિ તં દસ્સેન્તો "**પચ્ચુગ્ગમનં કત્વા**"તિઆદિમાહ. **ઉપટ્ઠાનેના**તિ પયિરુપાસનેન. **તિક્ખત્તુંઉપટ્ઠાનગમનેના**તિ પાતો, મજ્ઝન્હિકે, સાયન્તિ તીસુ કાલેસુ ઉપટ્ઠાનત્થં ઉપગમનેન. સિપ્પુગ્ગહણત્થં પન ઉપગમનં ઉપટ્ઠાનન્તોગધં પયોજનવસેન ગમનભાવતોતિ આહ "**સિપ્પુગ્ગહણ...પે॰... હોતી**"તિ. સોતું ઇચ્છા **સુસ્સૂસા**, સા પન આચરિયે સિક્ખિતબ્બસિક્ખે ચ આદરગારવપુબ્બિકા ઇચ્છિતબ્બા ''અદ્ધા ઇમિના સિપ્પેન સિક્ખિતેન એવરૂપંગુણં પટિલભિસ્સામી''તિ. તથાભૂતઞ્ચ તં સવનં સદ્ધાપુબ્બઙ્ગમં હોતીતિ આહ "**સદ્દહિત્વા સવનેના**"તિ. વુત્તમેવત્થં બ્યતિરેકવસેન દસ્સેતું "**અસદ્દહિત્વા...પે॰... નાધિગચ્છતી**"તિ વુત્તં. તસ્મા તસ્સત્થો વુત્તપટિપક્ખનયેન વેદિતબ્બો. યં સન્ધાય ''અવસેસખુદ્દકપારિચરિયાયા''તિ વુત્તં, તં વિભજનં અનવસેસતો દસ્સેતું "**અન્તેવાસિકેન હી**"તિઆદિ વુત્તં. **પચ્ચુપટ્ઠાનાદીની**તિ **આદિ**-સદ્દેન આસનપઞ્ઞાપનં બીજનન્તિ એવમાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **અન્તેવાસિકવત્ત**ન્તિ અન્તેવાસિકેન આચરિયમ્હિ સમ્માવત્તિતબ્બવત્તં. **સિપ્પપટિગ્ગહણેના**તિ સિપ્પગન્થસ્સ સક્કચ્ચં ઉગ્ગહણેન. તસ્સ હિ સુટ્ઠુ ઉગ્ગહણેન તદનુસારેનસ્સ પયોગોપિ સમ્મદેવ ઉગ્ગહિતો હોતીતિ. તેનાહ "**થોકં ગહેત્વા**"તિઆદિ.

સુવિનીતં વિનેન્તીતિ ઇધ આચારવિનયો અધિપ્પેતો. સિપ્પસ્મિં પન સિક્ખાપનવિનયો ''સુગ્ગહિતં ગાહાપેન્તી''તિ ઇમિનાવ સઙ્ગહિતોતિ વુત્તં "**એવં તે નિસીદિતબ્બ**"ન્તિઆદિ. આચરિયા હિ નામ અન્તેવાસિકે ન દિટ્ઠધમ્મિકે એવ વિનેન્તિ, અથ ખો સમ્પરાયિકેપીતિ આહ "**પાપમિત્તા વજ્જેતબ્બા**"તિ. સિપ્પગન્થસ્સ ઉગ્ગણ્હનં નામ યાવદેવ પયોગસમ્પાદનત્થન્તિ આહ "**પયોગં દસ્સેત્વા ગણ્હાપેન્તી**"તિ. **મિત્તામચ્ચેસૂ**તિ અત્તનો મિત્તામચ્ચેસુ. **પટિયાદેન્તી**તિ પરિગ્ગહેત્વા નં મમત્તવસેન પટિયાદેન્તિ. ''અયં અમ્હાકં અન્તેવાસિકો''તિઆદિના હિ અત્તનો પરિગ્ગહિતદસ્સનમુખેન ચેવ ''બહુસ્સુતો''તિઆદિના તસ્સ ગુણપરિગ્ગણ્હનમુખે ચ તં તેસં પટિયાદેન્તિ. **સબ્બદિસાસુ રક્ખં કરોન્તિ** ચાતુદ્દિસભાવસમ્પાદનેનસ્સ સબ્બત્થ સુખજીવિભાવસાધનતો. તેનાહ "**ઉગ્ગહિતસિપ્પો હી**"તિઆદિ. સત્તાનઞ્હિ દુવિધા સરીરરક્ખા અબ્ભન્તરપરિસ્સયપટિઘાતેન, બાહિરપરિસ્સયપટિઘાતેન ચ. તત્થ **અબ્ભન્તરપરિસ્સયો** ખુપ્પિપાસાદિભેદો, સો લાભસિદ્ધિયા પટિહઞ્ઞતિ તાય

તજ્જાપરિહારસંવિધાનતો. **બાહિરપરિસ્સયો** ચોરઅમનુસ્સાદિહેતુકો, સો વિજ્જાસિદ્ધિયા પટિહઞ્ઞતિ તાય તજ્જાપરિહારસંવિધાનતો. તેન વુત્તં "**યં યં દિસ**"ન્તિઆદિ.

પુબ્બે "**ઉગ્ગહિતસિપ્પો હી**"તિઆદિના સિપ્પસિક્ખાપનેનેવ લાભુપ્પત્તિયા દિસાસુ પરિત્તાણકરણં દસ્સિતં, ઇદાનિ "યં વા સો"તિઆદિના તસ્સ ઉગ્ગહિતસિપ્પસ્સ નિપ્ફત્તિવસેન ગુણકિત્તનમુખેન પગ્ગણ્હનેનપિ લાભુપ્પત્તિયાતિ અયમેતેસં વિકપ્પાનં ભેદો. **સેસન્તિ** "પટિચ્છન્ના હોતી"તિઆદિકં પાળિઆગતં, "એવઞ્ચ પન વત્વા"તિઆદિકં અટ્ઠકથાગતઞ્ચ. **એત્થાતિ** એતસ્મિં દુતિયદિસાવારે. **પુરિમનયેનેવાતિ** પુબ્બે પઠમદિસાવારે વુત્તનયેનેવ.

૨૬૯. સમ્માનના નામ સમ્ભાવના, સા પન અત્થચરિયાલક્ખણા ચ દાનલક્ખણા ચ ચતુત્થપઞ્ચમટ્ઠાનેહેવ સઙ્ગહિતાતિ પિયવચનલક્ખણં તં દસ્સેતું "**સમ્ભાવિતકથાકથનેના**"તિ વુત્તં. વિગતમાનના **વિમાનના**, ન વિમાનના **અવિમાનના**, વિમાનનાય અકરણં. તેનાહ "**યથા દાસકમ્મકરાદયો**"તિઆદિ. સામિકેન હિ વિમાનિતાનં ઇત્થીનં સબ્બો પરિજનો વિમાનેતિયેવ . **પરિચરન્તોતિ** ઇન્દ્રિયાનિ પરિચરન્તો. **તં અતિચરતિ નામ** તં અત્તનો ગિહિનિં અતિમઞ્ઞિત્વા અગણેત્વા વત્તનતો. **ઇસ્સરિયવોસ્સગ્ગેનાતિ** એત્થ યાદિસો ઇસ્સરિયવોસ્સગ્ગો ગિહિનિયા અનુચ્છવિકો, તં દસ્સેન્તો "**ભત્તગેહે વિસ્સટ્ઠે**"તિ આહ. ગેહે એવ ઠત્વા વિચારેતબ્બમ્પિ હિ કસિવાણિજ્જાદિકમ્મં કુલિત્થિયા ભારો ન હોતિ, સામિકસ્સેવ ભારો, તતો આગતસાપતેય્યં પન તાય સુગુત્તં કત્વા ઠપેતબ્બં હોતિ. "**સબ્બં ઇસ્સરિયં વિસ્સટ્ઠં નામ હોતી**"તિ એતા મઞ્ઞન્તીતિ અધિપ્પાયો. ઇત્થિયો નામ પુત્તલાભેન વિય મહગ્ઘવિપુલાલઙ્કારલાભેનપિ ન સન્તુસ્સન્તેવાતિ તાસં તોસનં અલઙ્કારદાનન્તિ આહ "**અત્તનો વિભવાનુરૂપેના**"તિ.

કુલિત્થિયા સંવિહિતબ્બકમ્મન્તા નામ આહારસમ્પાદનવિચારપ્પકારાતિ આહ "**યાગુભત્તપચનકાલાદીની**"તિઆદિ. **સમ્માનનાદીહિ** યથારહં પિયવચનેહિ ચેવ ભોજનદાનાદીહિ ચ **પહેણકપેસનાદીહિ** અઞ્ઞતો, તત્થેવ વા ઉપ્પન્નસ્સ પણ્ણાકારસ્સ છણદિવસાદીસુ પેસેતબ્બપિયભણ્ડેહિ ચ **સઙ્ગહિતપરિજના**. ગેહસામિનિયા અન્તોગેહજનો નિચ્ચં સઙ્ગહિતો એવાતિ વુત્તં "**ઇધ પરિજનો નામ...પે॰... ઞાતિજનો**"તિ. **આભતધનન્તિ** બાહિરતો અન્તોગેહં પવેસિતધનં. ગિહિનિયા નામ પઠમં આહારસમ્પાદને કોસલ્લં ઇચ્છિતબ્બં, તત્થ ચ યુત્તપયુત્તતા, તતો સામિકસ્સ ઇત્થિજનાયત્તેસુ કિચ્ચાકિચ્ચેસુ, તતો પુત્તાનં પરિજનસ્સ કાતબ્બકિચ્ચેસૂતિ આહ "**યાગુભત્તસમ્પાદનાદીસૂ**"તિઆદિ. "નિક્કોસજ્જા"તિ વત્વા તમેવ નિક્કોસજ્જતં બ્યતિરેકતો, અન્વયતો ચ વિભાવેતું "**યથા**"તિઆદિ વુત્તં. **ઇધાતિ** ઇમસ્મિં તતિયદિસાવારે. **પુરિમનયેનેવાતિ** પઠમદિસાવારે વુત્તનયેનેવ. ઇતિ ભગવા "પચ્છિમા દિસા પુત્તદારા"તિ ઉદ્દિસિત્વાપિ દારવસેનેવ પચ્છિમં દિસં વિસ્સજ્જેસિ, ન પુત્તવસેન. કસ્મા? પુત્તા હિ દારકકાલે અત્તનો માતુ અનુગ્ગણ્હનેનેવ અનુગ્ગહિતા હોન્તિ અનુકમ્પિતા, વિઞ્ઞુતં પત્તકાલે પન યથા તેપિ તદા અનુગ્ગહેતબ્બા, સ્વાયં વિધિ "પાપા નિવારેન્તી"તિઆદિના પઠમદિસાવારે દસ્સિતો એવાતિ કિં પુન વિસ્સજ્જનેનાતિ. દાનાદિસઙ્ગહવત્થૂસુ યં વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા વુત્તમેવાતિ.

૨૭૦. ચત્તારિપિ ઠાનાનિ લઙ્ઘિત્વા પઞ્ચમમેવ ઠાનં વિવરિતું "**અવિસંવાદનતાયા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **યસ્સ યસ્સ નામં ગણ્હાતીતિ** સહાયો અત્થિકભાવેન યસ્સ યસ્સ વત્થુનો નામં કથેતિ. **અવિસંવાદેત્વાતિ** એત્થ દુવિધં અવિસંવાદનં વાચાય, પયોગેન ચાતિ તં દુવિધમ્પિ દસ્સેતું "**ઇદમ્પી**"તિઆદિ વુત્તં. "**દાનેના**"તિ ચ ઇદં નિદસ્સનમત્તં દટ્ઠબ્બં ઇતરસઙ્ગહવત્થુવસેનપિ અવિસંવાદેત્વા સઙ્ગણ્હનસ્સ લબ્ભનતો, ઇચ્છિતબ્બતો ચ. અપરા

પચ્છિમા પજા **અપરપજા**, અપરાપરં ઉપ્પન્ના વા પજા **અપરપજા**. **પટિપૂજના** નામ મમાયના, સક્કારકિરિયા ચાતિ તદુભયં દસ્સેતું "**કેલાયન્તી**"તિઆદિ વુત્તં. **મમાયન્તી**તિ મમત્તં કરોન્તિ.

૨૭૧. યથાબલં કમ્મન્તસંવિધાનેનાતિ દાસકમ્મકરાનં યથાબલં બલાનુરૂપં તેસં તેસં કમ્મન્તાનં સંવિદહનેન વિચારણેન, કારાપનેનાતિ અત્થો. તેનાહ "**દહરેહી**"તિઆદિ. **ભત્તવેતનાનુપ્પદાનેના**તિ તસ્સ તસ્સ દાસકમ્મકરસ્સ અનુરૂપં ભત્તસ્સ, વેતનસ્સ ચ પદાનેન . તેનેવાહ "**અયં ખુદ્દકપુત્તો**"તિઆદિ. **ભેસજ્જાદીનીતિ આદિ**-સદ્દેન સપ્પાયાહારવસનટ્ઠાનાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. સાતભાવો એવ રસાનં **અચ્છરિયતા**તિ આહ "**અચ્છરિયે મધુરરસે**"તિ. **તેસ**ન્તિ દાસકમ્મકરાનં. **વોસ્સજ્જનેના**તિ કમ્મકરણતો વિસ્સજ્જનેન. **વેલં ગત્વા**તિ ''પહારાવસેસો, ઉપડ્ઢપહારાવસેસો વા દિવસો''તિ વેલં જાનિત્વા. યો કોચિ મહુસ્સવો **છણો** નામ. કત્તિકુસ્સવો, ફગ્ગુણુસ્સવોતિ એવં નક્ખત્તસલ્લક્ખિતો મહુસ્સવો **નક્ખત્તં**. **પુબ્બુટ્ઠાયિતા**, **પચ્છાનિપાતિતા** ચ મહાસુદસ્સને વુત્તા એવાતિ ઇધ અનામટ્ઠા.

દિન્નાદાયિનોતિ પુબ્બપદાવધારણવસેન સાવધારણવચનન્તિ અવધારણેન નિવત્તિતં દસ્સેતું "**ચોરિકાય કિઞ્ચિ અગ્ગહેત્વા**"તિ વુત્તં. તેનાહ "**સામિકેહિ દિન્નસ્સેવ આદાયિનો**"તિ. **ન મયં કિઞ્ચિ લભામાતિ અનુજ્ઝાયિત્વા**તિ પટિસેધદ્વયેન તેહિ લદ્ધબ્બસ્સ લાભં દસ્સેતિ. "**કિં એતસ્સ કમ્મેન કતેનાતિ અનુજ્ઝાયિત્વા**"તિ ઇદં તુટ્ઠહદયતાય કારણદસ્સનં પટિપક્ખદૂરીભાવતો. **તુટ્ઠહદયતાદસ્સન**મ્પિ કમ્મસ્સ સુકતકારિતાય કારણદસ્સનં. કિત્તિ એવ વણ્ણો **કિત્તિવણ્ણો**, તં કિત્તિવણ્ણં ગુણકથં હરન્તિ, તં તં દિસં ઉપાહરન્તીતિ **કિત્તિવણ્ણહરા**. તથા તથા કિત્તેતબ્બતો હિ **કિત્તિ** , ગુણો, તેસં વણ્ણનં કથનં **વણ્ણો**. તેનાહ "**ગુણકથાહારકા**"તિ.

૨૭૨. કારણભૂતા મેત્તા એતેસં અત્થીતિ **મેત્તાનિ**, કાયકમ્માદીનિ. યાનિ પન તાનિ યથા યથા ચ સમ્ભવન્તિ, તં દસ્સેતું "**તત્થા**"તિઆદિ વુત્તં. "**વિહારગમન**"ન્તિઆદીસુ ''મેત્તચિત્તં પચ્ચુપટ્ઠાપેત્વા''તિ પદં આહરિત્વા યોજેતબ્બં. **અનાવટદ્વારતાયા**તિ એત્થ **દ્વારં** નામ અલોભજ્ઝાસયતા દાનસ્સ મુખભાવતો. તસ્સ સતો દેય્યધમ્મસ્સ દાતુકામતા **અનાવટતા** એવઞ્હિ ઘરમાવસન્તો કુલપુત્તો ગેહદ્વારે પિહિતેપિ અનાવટદ્વારો એવ, અઞ્ઞથા અપિહિતેપિ ઘરદ્વારે આવટદ્વારો એવાતિ. તેન વુત્તં "**તત્થા**"તિઆદિ. વિવરિત્વાપિ વસન્તોતિ વચનસેસો. **પિદહિત્વાપી**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. "**સીલવન્તેસૂ**"તિ ઇદં પટિગ્ગાહકતો દક્ખિણવિસુદ્ધિદસ્સનત્થં વુત્તં. કરુણાખેત્તેપિ દાનેન અનાવટદ્વારતા એવ. "**સન્તઞ્ઞેવા**"તિ ઇમિના અસન્તં નત્થિવચનં પુચ્છિતપટિવચનં વિય ઇચ્છિતબ્બં એવાતિ દસ્સેતિ વિઞ્ઞૂનં અત્થિકાનં ચિત્તમદ્દવકરણતો. "**પુરેભત્તં પરિભુઞ્જિતબ્બક**"ન્તિ ઇદં યાવકાલિકે એવ આમિસભાવસ્સ નિરુળ્હતાય વુત્તં.

"**સબ્બે સત્તા**"તિ ઇદં તેસં સમણબ્રાહ્મણાનં અજ્ઝાસયસમ્પત્તિદસ્સનં પક્ખપાતાભાવદીપનતો, ઓધિસો ફરણાયપિ મેત્તાભાવનાય લબ્ભનતો. યાય કુસલાભિવડ્ઢિઆકઙ્ખાય તેસં ઉપટ્ઠાકાનં, તથા નેસં ગેહપવિસનં, તં સન્ધાયાહ "**પવિસન્તાપિ કલ્યાણેન ચેતસા અનુકમ્પન્તિ નામા**"તિ. **સુતસ્સ પરિયોદાપનં** નામ તસ્સ યાથાવતો અત્થં વિભાવેત્વા વિચિકિચ્છાતમવિધમનેન વિસોધનન્તિ આહ "**અત્થં કથેત્વા કઙ્ખં વિનોદેન્તી**"તિ. સવનં નામ ધમ્મસ્સ યાવદેવ સમ્માપટિપજ્જનાય અસતિ તસ્મિં તસ્સ નિરત્થકભાવતો, તસ્મા સુતસ્સ પરિયોદાપનં નામ સમ્માપટિપજ્જાપનન્તિ આહ "**તથત્તાય વા પટિપજ્જાપેન્તી**"તિ.

૨૭૩. અલમત્તોતિ સમત્થસભાવો, સો ચ અત્થતો સમત્થો એવાતિ "**અગારં અજ્ઝાવસનસમત્થો**"તિ વુત્તં. **દિસાનમસ્સનટ્ઠાને**તિ યથાવુત્તદિસાનં પચ્ચુપટ્ઠાનસઞ્ઞિતે નમસ્સનકારણે. પણ્ડિતો હુત્વા કુસલો છેકો લભતે યસન્તિ યોજના. સણ્હગુણયોગતો **સણ્હો, સણ્હગુણો**તિ પનેત્થ સુખુમનિપુણપઞ્ઞા, મુદુવાચાતિ દસ્સેન્તો "**સુખુમ... પે॰... ભણનેન વા**"તિ વુત્તં. **દિસાનમસ્સનટ્ઠાનેના**તિ યેન ઞાણેન યથાવુત્તા છ દિસા વુત્તનયેન પટિપજ્જન્તો નમસ્સતિ નામ, તં ઞાણં દિસાનમસ્સનટ્ઠાનં, તેન **પટિભાનવા**. તેન હિ તંતંકિચ્ચયુત્તપત્તવસેન પટિપજ્જન્તો ઇધ ''પટિભાનવા''તિ વુત્તો. **નિવાતવુત્તી**તિ પણિપાતસીલો. **અત્થદ્ધો**તિ ન થદ્ધો **થમ્ભરહિતો**તિ ચિત્તસ્સ ઉદ્ધુમાતલક્ખણેન થમ્ભિતભાવેન વિરહિતો. **ઉટ્ઠાનવીરિયસમ્પન્નો**તિ કાયિકેન વીરિયેન સમન્નાગતો. **નિરન્તરકરણવસેના**તિ આરદ્ધસ્સ કમ્મસ્સ સતતકારિતાવસેન. **ઠાનુપ્પત્તિયા પઞ્ઞાયા**તિ તસ્મિં તસ્મિં અત્થકિચ્ચે ઉપટ્ઠિતે ઠાનસો તઙ્ખણે એવ ઉપ્પજ્જનકપઞ્ઞાય.

સઙ્ગહકરોતિ યથારહં સત્તાનં સઙ્ગણ્હનકો. **મિત્તકરો**તિ મિત્તભાવકરો, સો પન અત્થતો મિત્તે પરિયેસનકો નામ હોતીતિ વુત્તં "**મિત્તગવેસનો**"તિ. યથાવુત્તં વદં વચનં જાનાતીતિ **વદઞ્ઞૂ**તિ આહ "**પુબ્બકારિના વુત્તવચનં જાનાતી**"તિ. ઇદાનિ તમેવત્થં સઙ્ખેપેન વુત્તં વિત્થારવસેન દસ્સેતું "**સહાયકસ્સા**"તિઆદિ વુત્તં. પુબ્બે યથાપવત્તાય વાચાય જાનને વદઞ્ઞુતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ આકારસલ્લક્ખણેન અપ્પવત્તાય વાચાય જાનનેપિ વદઞ્ઞુતં દસ્સેતું "**અપિચા**"તિઆદિ વુત્તં. "**યેન યેન વા પના**"તિઆદિના વચનીયત્થતં **વદઞ્ઞૂ**-સદ્દસ્સ દસ્સેતિ. **નેતા**તિ યથાધિપ્પેતમત્થં પચ્ચક્ખતો પાપેતા. તેનાહ "**તં તમત્થં દસ્સેન્તો પઞ્ઞાય નેતા**"તિ. નેતિ તં તમત્થન્તિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **પુનપ્પુનં નેતી**તિ અનુ અનુ નેતિ, તં તમત્થન્તિ આનેત્વા યોજના.

તસ્મિં તસ્મિન્તિ તસ્મિં તસ્મિં દાનાદીહિ સઙ્ગહેહિ સઙ્ગહેતબ્બે **પુગ્ગલે. આણિયા**તિ અક્ખસીસગતાય આણિયા. **યાયતો**તિ ગચ્છતો. **પુત્તકારણા**તિ પુત્તનિમિત્તં. પુત્તહેતુકઞ્હિ પુત્તેન કત્તબ્બં માનં વા પૂજં વા.

ઉપયોગવચનેતિ ઉપયોગત્થે. વુચ્ચતીતિ **વચનં**, અત્થો. ઉપયોગવચને વા વત્તબ્બે. **પચ્ચત્ત**ન્તિ પચ્ચત્તવચનં. **સમ્મા પેક્ખન્તી**તિ સમ્મદેવ કાતબ્બે પેક્ખન્તિ. **પસંસનીયા**તિ પસંસિતબ્બા. **ભવન્તિ** એતે સઙ્ગહેતબ્બે તત્થ પુગ્ગલે યથારહં પવત્તેન્તાતિ અધિપ્પાયો.

૨૭૪. "**ઇતિ ભગવા**"તિઆદિ નિગમનં. **યા દિસા**તિ યા માતાપિતુઆદિલક્ખણા પુરત્થિમાદિદિસા. **નમસ્સા**તિ નમસ્સેય્યાસીતિ અત્થો ''યથા કથં પના''તિઆદિકાય ગહપતિપુત્તસ્સ પુચ્છાય વસેન દેસનાય આરદ્ધત્તા "**પુચ્છાય ઠત્વા**"તિ વુત્તં. **અકથિતં નત્થિ** ગિહીહિ કત્તબ્બકમ્મે અપ્પમાદપટિપત્તિયા અનવસેસતો કથિતત્તા. માતાપિતુઆદીસુ હિ તેહિ ચ પટિપજ્જિતબ્બપટિપત્તિયા નિરવસેસતો કથનેનેવ રાજાદીસુપિ પટિપજ્જિતબ્બવિધિ અત્થતો કથિતો એવ હોતીતિ. ગિહિનો વિનીયન્તિ, વિનયં ઉપેન્તિ એતેનાતિ **ગિહિવિનયો. યથાનુસિટ્ઠ**ન્તિ યથા ઇધ સત્થારા અનુસિટ્ઠં ગિહિચારિત્તં , તથા તેન પકારેન તં અવિરાધેત્વા. **પટિપજ્જમાનસ્સ વુદ્ધિયેવ પાટિકઙ્ખા**તિ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થેહિ વુદ્ધિયેવ ઇચ્છિતબ્બા અવસ્સમ્ભાવિનીતિ.

સિઙ્ગાલસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૯. આટાનાટિયસુત્તવણ્ણના

પઠમભાણવારવણ્ણના

૨૭૫. ‘‘ચતુદ્દિસં રક્ખં ઠપેત્વા’’તિ ઇદં દ્વીસુ ઠાનેસુ ચતૂસુ દિસાસુ ઠપિતં રક્ખં સન્ધાય વુત્તન્તિ તદુભયં દસ્સેતું ‘‘**અસુરસેનાયા**’’તિઆદિ વુત્તં. અત્તનો હિ અધિકારે, અત્તનો રક્ખાય ચ અપ્પમજ્જનેન તેસં ઇદં દ્વીસુ ઠાનેસુ ચતૂસુ દિસાસુ આરક્ખટ્ઠપનં. યઞ્હિ તં અસુરસેનાય પટિસેધનત્થં દેવપુરે ચતૂસુ દિસાસુ સક્કસ્સ દેવાનમિન્દસ્સ આરક્ખટ્ઠપનં, તં અત્તનો **અધિકારે અપ્પમજ્જનં**. યં પન નેસં ભગવતો સન્તિકં ઉપસઙ્કમને ચતૂસુ દિસાસુ આરક્ખટ્ઠપનં, તં અત્તનો કતા **રક્ખાય અપ્પમજ્જનં**. તેન વુત્તં ‘‘**અસુરસેનાય નિવારણત્થ**’’ન્તિઆદિ. પાળિયં **ચતુદ્દિસન્તિ** ભુમ્મત્થે ઉપયોગવચનન્તિ ભુમ્મવસેન તદત્થં દસ્સેન્તો ‘‘**ચતૂસુ દિસાસૂ**’’તિ આહ. **આરક્ખં ઠપેત્વાતિ** વેસ્સવણાદયો ચત્તારો મહારાજાનો અત્તના અત્તના રક્ખિતબ્બદિસાસુ આરક્ખં ઠપેત્વા ગુત્તિં સમ્મદેવ વિદહિત્વા. **બલગુમ્બં ઠપેત્વાતિ** યક્ખસેનાદિસેનાબલસમૂહં ઠપેત્વા. **ઓવરણં ઠપેત્વાતિ** પટિપક્ખનિસેધનસમત્થં આવરણં ઠપેત્વા. ઇતિ તીહિ પદેહિ યથાક્કમં પચ્ચેકં દેવનગરદ્વારસ્સ અન્તો, દ્વારસમીપે, દ્વારતો બહિ, દિસારક્ખાવસનોતિ તિવિધાય રક્ખાય ઠપિતભાવો વા દીપિતો. તેનાહ ‘‘**એવં સક્કસ્સ…પે॰… કત્વા**’’તિ. **સત્ત બુદ્ધે આરબ્ભાતિ** એત્થ સત્તેવ બુદ્ધે આરબ્ભ પરિબન્ધનકારણં **મહાપદાનટીકાયં** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૨.૧૨) વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં. **ધમ્મઆણન્તિ** ધમ્મમયં આણં, સત્થુ ધમ્મચક્કન્તિ અત્થો. ‘‘પરિસતો બાહિરભાવો, અસમ્ભોગો’’તિ એવમાદિં **ઇદઞ્ચિદઞ્ચ** વિવજ્જનકરણં **કરિસ્સામાતિ**. **સાવનન્તિ** ચતુન્નમ્પિ પરિસાનં તિક્ખત્તું પરિવારેન અનુસાવનં, યથા સક્કો દેવાનમિન્દો અસુરસેનાય નિવારણત્થં ચતૂસુ દિસાસુ આરક્ખં ઠપાપેતિ, એવં મહારાજાનોપિ તાદિસે કિચ્ચવિસેસે અત્તનો આરક્ખં ઠપેન્તિ. ઇમેસમ્પિ હિ તતો સાસઙ્કં સપ્પટિભયન્તિ. તેન વુત્તં ‘‘**અત્તનોપી**’’તિઆદિ.

અભિક્કન્તાતિ અતિક્કન્તા, વિગતાતિ અત્થોતિ આહ ‘‘**ખયે દિસ્સતી**’’તિ. તેનેવ હિ ‘‘નિક્ખન્તો પઠમો યામો’’તિ અનન્તરં વુત્તં. **અભિક્કન્તતરોતિ** અતિવિય કન્તતરો. તાદિસો ચ સુન્દરો ભદ્દકો નામ હોતીતિ આહ ‘‘**સુન્દરે દિસ્સતી**’’તિ.

કોતિ દેવનાગયક્ખગન્ધબ્બાદીસુ કો કતમો. **મેતિ** મમ. **પાદાનીતિ** પાદે. **ઇદ્ધિયાતિ** ઇમાય એવરૂપાય દેવિદ્ધિયા. ‘‘**યસસા**’’તિ ઇમિના એદિસેન પરિવારેન, પરિચ્છેદેન ચ. **જલન્તિ** વિજ્જોતમાનો. **અભિક્કન્તેનાતિ** અતિવિય કન્તેન કમનીયેન અભિરૂપેન. **વણ્ણેનાતિ** સરીરવણ્ણનિભાય. **સબ્બા ઓભાસયં દિસાતિ** દસપિ દિસા પભાસેન્તો ચન્દો વિય, સૂરિયો વિય ચ એકોભાસં એકાલોકં કરોન્તોતિ ગાથાય અત્થો. **અભિરૂપેતિ** ઉળારરૂપે સમ્પન્નરૂપે. **અબ્ભનુમોદનેતિ** સમ્પહંસને. **ઇધ પનાતિ** ‘‘અભિક્કન્તાય રત્તિયા’’તિ એતસ્મિં પદે. **તેનાતિ** ખયપરિયાયત્તા.

રૂપાયતનાદીસૂતિ આદિ-સદ્દેન અક્ખરાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **સુવણ્ણવણ્ણોતિ** સુવણ્ણચ્છવીતિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ ‘‘**છવિય**’’ન્તિ. તથા હિ વુત્તં ‘‘કઞ્ચનસન્નિભત્તચો’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૫; ૩.૨૦૦, ૨૧૮; મ॰ નિ॰ ૨.૩૮૬) **સઞ્ઞૂળ્હાતિ** સઙ્ગન્થિતા. **વણ્ણાતિ** ગુણવણ્ણનાતિ આહ ‘‘**થુતિય**’’ન્તિ, થોમનાયન્તિ અત્થો. **કુલવગ્ગેતિ** ખત્તિયાદિકુલકોટ્ઠાસે. તત્થ ‘‘અચ્છો વિપ્પસન્નો’’તિઆદિના વણ્ણિતબ્બટ્ઠેન **વણ્ણો**, છવિ. વણ્ણનટ્ઠેન **વણ્ણો**, થુતિ. અભિત્થવનટ્ઠેન **વણ્ણો**, થુતિ, અઞ્ઞમઞ્ઞં અસઙ્કરતો વણ્ણિતબ્બતો ઠપેતબ્બતો **વણ્ણો**, ખત્તિયાદિકુલવગ્ગો.

વણ્ણીયતિ ઞાપીયતિ એતેનાતિ **વણ્ણો**, ઞાપકં કારણં. વણ્ણનતો થૂલરસ્સાદિભાવેન ઉપટ્ઠાનતો **વણ્ણો**, સણ્ઠાનં. ‘‘મહન્તં ખુદ્દકં, મજ્ઝિમ’’ન્તિ વણ્ણેતબ્બતો પમાણેતબ્બતો **વણ્ણો**, પમાણં. વણ્ણીયતિ ચક્ખુના વિવરીયતીતિ **વણ્ણો**, રૂપાયતનન્તિ એવં તસ્મિં તસ્મિં અત્થે **વણ્ણ**-સદ્દસ્સ પવત્તિ વેદિતબ્બા. **સોતિ** વણ્ણસદ્દો. **છવિયં દટ્ઠબ્બો** રૂપાયતને ગય્હમાનસ્સ છવિમુખેનેવ ગહેતબ્બતો. ‘‘છવિગતા પન વણ્ણધાતુ એવ સુવણ્ણવણ્ણોતિ એત્થ વણ્ણગ્ગહણેન ગહિતા’’તિ અપરે.

કેવલપરિપુણ્ણન્તિ એકદેસમ્પિ અસેસેત્વા નિરવસેસતોવ પરિપુણ્ણન્તિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ ‘‘**અનવસેસતા અત્થો**’’તિ. **કેવલકપ્પાતિ કપ્પ**-સદ્દો નિપાતો પદપૂરણમત્તં, કેવલં ઇચ્ચેવ અત્થો . **કેવલ**-સદ્દો બહુલવાચીતિ આહ ‘‘**યેભુય્યતા અત્થો**’’તિ. કેચિ પન ‘‘ઈસકં અસમત્તા કેવલકપ્પા’’તિ વદન્તિ. એવં સતિ અનવસેસત્થો એવ કેવલ-સદ્દત્થો સિયા, અનત્થન્તરેન પન કપ્પ-સદ્દેન પદવડ્ઢનં કતં કેવલમેવ કેવલકપ્પન્તિ. અથ વા કપ્પનીયતા, પઞ્ઞાપેતબ્બતા કેવલકપ્પા. **અબ્યામિસ્સતા** વિજાતિયેન અસઙ્કરા સુદ્ધતા. **અનતિરેકતા** તંપરમતા વિસેસાભાવો. **કેવલકપ્પન્તિ** કેવલં દળ્હં કત્વાતિ અત્થો. **કેવલં** વુચ્ચતિ નિબ્બાનં સબ્બસઙ્ખતવિવિત્તત્તા. તં એતસ્સ અધિગતં અત્થીતિ **કેવલી**, સચ્છિકતનિરોધો ખીણાસવો.

કપ્પ-સદ્દો પનાયં સ-ઉપસગ્ગો, અનુપસગ્ગો ચાતિ અધિપ્પાયેન ઓકપ્પનિયપદે લબ્ભમાનં કપ્પનિયસદ્દમત્તં નિદસ્સેતિ, અઞ્ઞથા કપ્પ-સદ્દસ્સ અત્થુદ્ધારે ઓકપ્પનિયપદં અનિદસ્સનમેવ સિયા. **સમણકપ્પેહી**તિ વિનયક્કમસિદ્ધેહિ સમણવોહારેહિ. **નિચ્ચકપ્પન્તિ** નિચ્ચકાલં. **પઞ્ઞત્તી**તિ નામઞ્હેતં તસ્સ આયસ્મતો, યદિદં કપ્પોતિ. **કપ્પિતકેસમસ્સૂ**તિ કત્તરિયા છેદિતકેસમસ્સુ. **દ્વઙ્ગુલકપ્પો**તિ મજ્ઝન્હિકવેલાય વીતિક્કન્તાય દ્વઙ્ગુલતાવિકપ્પો. **લેસો**તિ અપદેસો. અનવસેસં ફરિતું સમત્થસ્સ ઓભાસસ્સ કેનચિ કારણેન એકદેસફરણમ્પિ સિયા, અયં પન સબ્બસોવ ફરીતિ દસ્સેતું સમન્તત્થો કપ્પ-સદ્દો ગહિતોતિ આહ ‘‘**અનવસેસં સમન્તતો**’’તિ.

યસ્મા દેવતાનં સરીરપ્પભા દ્વાદસયોજનમત્તં ઠાનં, તતો ભિય્યોપિ ફરિત્વા તિટ્ઠતિ, તથા વત્થાભરણાદીહિ સમુટ્ઠિતા પભા, તસ્મા વુત્તં ‘‘**ચન્દિમા વિય, સૂરિયો વિય ચ એકોભાસં એકં પજ્જોતં કરિત્વા**’’તિ. કસ્મા એતે મહારાજાનો ભગવતો સન્તિકે નિસીદિંસુ? નનુ યેભુય્યેન દેવતા ભગવતો સન્તિકં ઉપગતા ઠત્વાવ કથેતબ્બં કથેન્તા ગચ્છન્તીતિ? સચ્ચમેતં, ઇધ પન નિસીદને કારણં અત્થિ, તં દસ્સેતું ‘‘**દેવતાન**’’ન્તિઆદિ વુત્તં. ‘‘ઇદં પરિત્તં નામ સત્તબુદ્ધપટિસંયુત્તં ગરુ, તસ્મા ન અમ્હેહિ ઠત્વા ગહેતબ્બ’’ન્તિ ચિન્તેત્વા **પરિત્તગારવવસેન નિસીદિંસુ**.

૨૭૬. કસ્મા પનેત્થ વેસ્સવણો એવ કથેસિ, ન ઇતરેસુ યો કોચીતિ? તત્થ કારણં દસ્સેતું ‘‘**કિઞ્ચાપી**’’તિઆદિ વુત્તં. **વિસ્સાસિકો** અભિણ્હં ઉપસઙ્કમનેન. **બ્યત્તો**તિ વિસારદો, તઞ્ચસ્સ વેય્યત્તિયં સુટ્ઠુ સિક્ખિતભાવેનાતિ આહ ‘‘**સુસિક્ખિતો**’’તિ. મનુસ્સેસુ વિય હિ દેવેસુપિ કોચિદેવ પુરિમજાતિપરિચયેન સુસિક્ખિતો હોતિ, તત્રાપિ કોચિદેવ યથાધિપ્પેતમત્થં વત્તું સમત્થો પરિપુણ્ણપદબ્યઞ્જનાય પોરિયા વાચાય સમન્નાગતો. ‘‘મહેસક્ખા’’તિ ઇમસ્સ અત્થવચનં ‘‘આનુભાવસમ્પન્ના’’તિ, **મહેસક્ખા**તિ વા મહાપરિવારાતિ અત્થો. પાણાતિપાતે આદીનવદસ્સનેનેવ તં વિપરિયાયતો તતો વેરમણિયં આનિસંસો પાકટો હોતીતિ ‘‘**આદીનવં દસ્સેત્વા**’’ ઇચ્ચેવ વુત્તં. **તેસુ સેનાસનેસૂ**તિ યાનિ ‘‘અરઞ્ઞવનપ્પત્થાની’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૩૪-૪૫) વુત્તાનિ ભિક્ખૂનં વસનટ્ઠાનભૂતાનિ અરઞ્ઞાયતનાનિ, તેસુ ભિક્ખૂહિ સયિતબ્બતો, આસિતબ્બતો ચ સેનાસનસઞ્ઞિતેસુ. **નિબદ્ધવાસિનો**તિ

રુક્ખપબ્બતપટિબદ્ધેસુ વિમાનેસુ નિચ્ચવાસિતાય નિબદ્ધવાસિનો. **બદ્ધત્તા**તિ ગાથાભાવેન ગન્થિતત્તા સમ્બન્ધિતત્તા.

''ઉગ્ગણ્હાતુ ભન્તે ભગવા''તિ અત્તના વુચ્ચમાનં પરિત્તં ભગવન્તં ઉગ્ગણ્હાપેતુકામો વેસ્સવણો અવોચાતિ અધિપ્પાયેન ચોદકો "**કિં પન ભગવતો અપ્પચ્ચક્ખધમ્મો નામ અત્થી**"તિ ચોદેસિ. આચરિયો સબ્બત્થ અપ્પટિહતઞાણચારસ્સ ભગવતો ન કિઞ્ચિ અપ્પચ્ચક્ખન્તિ દસ્સેન્તો ''નત્થી''તિ વત્વા ''ઉગ્ગણ્હાતુ ભન્તે ભગવા''તિ વદતો વેસ્સવણસ્સ અધિપ્પાયં વિવરન્તો "**ઓકાસકરણત્થ**"ન્તિઆદિમાહ. યથા હિ પઞ્ચસિખો ગન્ધબ્બદેવપુત્તો દેવાનં તાવતિંસાનં, બ્રહ્મુનો ચ સનઙ્કુમારસ્સ સમ્મુખા અત્તનો યથાસુતં ધમ્મં ભગવતો સન્તિકં ઉપગન્ત્વા પવેદેતિ, એવમયમ્પિ મહારાજા ઇતરેહિ સદ્ધિં આટાનાટનગરે ગાથાવસેન બન્ધિતં પરિત્તં ભગવતો પવેદેતું **ઓકાસં કારેન્તો** ''ઉગ્ગણ્હાતુ ભન્તે ભગવા''તિ **આહ**, ન નં તસ્સ પરિયાપુણને નિયોજેન્તો. તસ્મા **ઉગ્ગણ્હાતૂ**તિ યથિદં પરિત્તં મયા પવેદિતમત્તમેવ હુત્વા ચતુન્નં પરિસાનં ચિરકાલં હિતાવહં હોતિ, એવં ઉદ્ધં આરક્ખાય ગણ્હાતુ, સમ્પટિચ્છતૂતિ અત્થો. **સત્થુ કથિતે**તિ સત્થુ આરોચિતે, ચતુન્નં પરિસાનં સત્થુ કથને વાતિ અત્થો. **સુખવિહારાયા**તિ યક્ખાદીહિ અવિહિંસાય લદ્ધબ્બસુખવિહારાય.

૨૭૭. સત્તપિ બુદ્ધા ચક્ખુમન્તો પઞ્ચહિ ચક્ખૂહિ ચક્ખુમભાવે વિસેસાભાવતો. **તસ્મા**તિ યસ્મા ચક્ખુમભાવો વિય સબ્બભૂતાનુકમ્પિતાદયો સબ્બેપિ વિસેસા સત્તન્નમ્પિ બુદ્ધાનં સાધારણા, તસ્મા, ગુણનેમિત્તકાનેવ વા યસ્મા બુદ્ધાનં નામાનિ નામ, ન લિઙ્ગિકાવત્થિકયાદિચ્છકાનિ, તસ્મા બુદ્ધાનં ગુણવિસેસદીપનાનિ ''ચક્ખુમન્તસ્સા''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૨૭૭) વુત્તાનિ **એતાનિ એકેકસ્સ સત્ત સત્ત નામાનિ હોન્તિ**. તેસં નામાનં સાધારણભાવં અત્થવસેન યોજેતબ્બાતિ દસ્સેતું "**સબ્બેપી**"તિઆદિ વુત્તં. **સબ્બભૂતાનુકમ્પિનો**તિ અનઞ્ઞસાધારણમહાકરુણાય સબ્બસત્તાનં અનુકમ્પિકા. **ન્હાતકિલેસત્તા**તિ અટ્ઠઙ્ગિકેન અરિયમગ્ગજલેન સપરસન્તાનેસુ નિરવસેસતો ધોતકિલેસમલત્તા. **મારસેનાપમદ્દિનો**તિ સપરિવારે પઞ્ચપિ મારે પમદ્દિતવન્તો. **વુસિતવન્તો**તિ મગ્ગબ્રહ્મચરિયવાસં, દસવિધં અરિયવાસઞ્ચ વુસિતવન્તો. વુસિતવન્તતાય એવ બાહિતપાપતા વુત્તા હોતીતિ ''બ્રાહ્મણસ્સા''તિ પદં અનામટ્ઠં. **વિમુત્તા**તિ અનઞ્ઞસાધારણાનં પઞ્ચન્નમ્પિ વિમુત્તીનં વસેન નિરવસેસતો મુત્તા. **અઙ્ગતો**તિ સરીરઙ્ગતો, ઞાણઙ્ગતો ચ, દ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણ- (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩; ૩.૨૦૦; મ॰ નિ॰ ૨.૩૮૫) અસીતિઅનુબ્યઞ્જનેહિ નિક્ખમનપ્પભા, બ્યામપ્પભા, કેતુમાલાઉણ્હીસપ્પભા ચ સરીરઙ્ગતો નિક્ખમનકરસ્મિયો, યમકમહાપાટિહારિયાદીસુ ઉપ્પજ્જનકપ્પભા ઞાણઙ્ગતો નિક્ખમનકરસ્મિયો. **ન એતાનેવ** ''ચક્ખુમા''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૩.૨૭૭) વુત્તાનિ **સત્ત નામાનિ**, અથ ખો અઞ્ઞાનિપિ બહૂનિ અપરિમિતાનિ નામાનિ. કથન્તિ આહ "**અસઙ્ખ્યેય્યાનિ નામાનિ સગુણેન મહેસિનોતિ વુત્ત**"ન્તિ (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ ૧૩૧૩; ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૫૩; પટિ॰ અટ્ઠ॰ ૭૬). કેન વુત્તં? ધમ્મસેનાપતિના.

યદિ એવં કસ્મા વેસ્સવણો એતાનેવ ગણ્હીતિ આહ "**અત્તનો પાકટનામવસેના**"તિ. **ખીણાસવા જનાતિ અધિપ્પેતા**. તે હિ કમ્મકિલેસેહિ જાતાપિ એવં ન પુન જાયિસ્સન્તીતિ ઇમિના અત્થેન **જના**. યથાહ ''યો ચ કાલઘસો ભૂતો''તિ (જા॰ ૧.૨.૧૯૦) **દેસનાસીસમત્ત**ન્તિ નિદસ્સનમત્તન્તિ અત્થો, અવયવેન વા સમુદાયુપલક્ખણમેતં. સતિ ચ પિસુણવાચપ્પહાને ફરુસવાચા પહીનાવ હોતિ, પગેવ ચ મુસાવાદોતિ "**અપિસુણા**" ઇચ્ચેવ વુત્તા. **મહત્તા**તિ મહા અત્તા સભાવો એતેસન્તિ મહત્તા. તેનાહ "**મહન્તભાવં પત્તા**"તિ. **મહન્તા**તિ વા મહા અન્તા, પરિનિબ્બાનપરિયોસાનાતિ વુત્તં હોતિ. મહન્તેહિ વા સીલાદીહિ સમન્નાગતા. અયં તાવ અટ્ઠકથાયં આગતનયેન અત્થો. ઇતરેસં પન મતેન બુદ્ધાદીહિ અરિયેહિ મહનીયતો પૂજનીયતો **મહં** નામ

નિબ્બાનં, મહન્તો એતેસન્તિ **મહન્તા**, નિબ્બાનદિટ્ઠાતિ અત્થો. **નિસ્સારદા**તિ સારજ્જરહિતા, નિબ્ભયાતિ અત્થો. તેનાહ "**વિગતલોમહંસા**"તિ.

હિતન્તિ હિતચિત્તં, સત્તાનં હિતેસીતિ અત્થો. **યથાભૂતં વિપસ્સિસુ**ન્તિ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધેસુ સમુદયાદિતો યાથાવતો વિવિધેનાકારેન પસ્સિંસુ. "યે ચાપી"તિ પુબ્બે પચ્ચત્તબહુવચનેન અનિયમતો વુત્તે **તેસમ્પી**તિ અત્થં સમ્પદાનબહુવચનવસેન નિયમેત્વા "નમત્થૂ"તિ ચ પદં આનેત્વા યોજેતિ યં તં-સદ્દાનં અબ્યભિચારિતસમ્બન્ધભાવતો. વિપસ્સિંસુ નમસ્સન્તીતિ વા યોજના. **પઠમગાથાયા**તિ "યે ચાપિ નિબ્બુતા લોકે"તિ એવં વુત્તગાથાય. **દુતિયગાથાયા**તિ તદનન્તરગાથાય. તત્થ **દેસનામુખમત્ત**ન્તિ ઇતરેસમ્પિ બુદ્ધાનં નામગ્ગહણે પત્તે ઇમસ્સેવ ભગવતો નામગ્ગહણં તથા દેસનાય મુખમત્તં, તસ્મા તેપિ અત્થતો ગહિતા એવાતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ "**અયમ્પિ હી**"તિઆદિ. તત્થ **અય**ન્તિ અયં ગાથા. પુરિમયોજનાયં તસ્સાતિ વિસેસિતબ્બતાય અભાવતો "યન્તિ નિપાતમત્ત"ન્તિ વુત્તં, ઇધ પન "તસ્સ નમત્થૂ"તિ એવં સમ્બન્ધસ્સ ચ ઇચ્છિતત્તા "ય"ન્તિ નામપદં ઉપયોગેકવચનન્તિ દસ્સેન્તો "**યં નમસ્સન્તિ ગોતમ**"ન્તિ આહ.

૨૭૮. "યતો ઉગ્ગચ્છતિ સૂરિયો"તિઆદિકં કસ્મા આરદ્ધં? યં યે યક્ખાદયો સત્થુ ધમ્મઆણં, અત્તનો ચ રાજાણં નાદિયન્તિ, તેસં "ઇદઞ્ચિદઞ્ચ નિગ્ગહં કરિસ્સામા"તિ સાવનં કાતુકામા તત્થ તત્થ દ્વિસહસ્સપરિત્તદીપપરિવારેસુ ચતૂસુ મહાદીપેસુ અત્તનો આણાય વત્તાનં અત્તનો પુત્તાનં, અટ્ઠવીસતિયા યક્ખસેનાપતિઆદીનઞ્ચ સત્થરિ પસાદગારવબહુમાનઞ્ચ પવેદેત્વા નિગ્ગહારહાનં સન્તજ્જનત્થં આરદ્ધં. તત્થ "યતો ઉગ્ગચ્છતી"તિઆદીસુ "**યતો ઠાનતો ઉદેતી**"તિ વુચ્ચતિ, કુતો પન ઠાનતો ઉદેતીતિ વુચ્ચતિ? પુબ્બવિદેહવાસીનં તાવ મજ્ઝન્હિકટ્ઠાને ઠિતો જમ્બુદીપવાસીનં ઉદેતીતિ વુચ્ચતિ, ઉત્તરકુરુકાનં પન ઓગ્ગચ્છતીતિ ઇમિના નયેન સેસદીપેસુપિ સૂરિયસ્સ ઉગ્ગચ્છનોગ્ગચ્છનપરિયાયો વેદિતબ્બો. અયઞ્ચ અત્થો હેટ્ઠા **અગ્ગઞ્ઞસુત્તવણ્ણનાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૧૨૧) પકાસિતો એવ. **અદિતિયા પુત્તો**તિ લોકસમુદાચારવસેન વુત્તં. લોકિયા હિ દેવે અદિતિયા પુત્તા, અસુરે અતિથિયા પુત્તાતિ વદન્તિ. આદિપ્પનતો પન **આદિચ્ચો**, એકપ્પહારેનેવ તીસુ દીપેસુ આલોકવિદંસનેન સમુજ્જલનતોતિ અત્થો. **મણ્ડલી**તિ એત્થ ઈ-કારો ભુસત્થોતિ આહ "**મહન્તં મણ્ડલં અસ્સાતિ મણ્ડલી**"તિ. મહન્તં હિસ્સ વિમાનમણ્ડલં પઞ્ઞાસયોજનાયામવિત્થારતો. "**સંવરીપિ નિરુજ્ઝતી**"તિ ઇમિનાવ દિવસોપિ જાયતીતિ અયમ્પિ અત્થો વુત્તોતિ વેદિતબ્બો. **રત્તિ અન્તરધાયતી**તિ સિનેરુપચ્છાયાલક્ખણસ્સ અન્ધકારસ્સ વિગચ્છનતો.

ઉદકરહદોતિ જલધિ. "**તસ્મિં ઠાને**"તિ ઇદં પુરત્થિમસમુદ્દસ્સ ઉપરિભાગેન સૂરિયસ્સ ગમનં સન્ધાય વુત્તં. તથા હિ જમ્બુદીપે ઠિતાનં પુરત્થિમસમુદ્દતો સૂરિયો ઉગ્ગચ્છન્તો વિય ઉપટ્ઠાતિ. તેનાહ "**યતો ઉગ્ગચ્છતિ સૂરિયો**"તિ. સમુદ્દનટ્ઠેન અત્તનિ પતિતસ્સ સમ્મદેવ, સબ્બસો ચ ઉન્દનટ્ઠેન કિલેદનટ્ઠેન **સમુદ્દો**. સમુદ્દો હિ કિલેદનટ્ઠો રહદો. **સારિતોદકો**તિ અનેકાનિ યોજનસહસ્સાનિ વિત્થિણ્ણોદકો, સરિતા નદિયો ઉદકે એતસ્સાતિ વા **સરિતોદકો**.

સિનેરુપબ્બતરાજા ચક્કવાળસ્સ વેમજ્ઝે ઠિતો, તં પધાનં કત્વા વત્તબ્બન્તિ અધિપ્પાયેન "ઇતોતિ સિનેરુતો"તિ વત્વા તથા પન દિસાવવત્થાનં અનવટ્ઠિતન્તિ "**તેસં નિસિન્નટ્ઠાનતો વા**"તિ વુત્તં. **તેસ**ન્તિ ચતુન્નં મહારાજાનં. **નિસિન્નટ્ઠાનં** આટાનાટનગરં. તત્થ હિ નિસિન્ના તે ઇમં પરિત્તં બન્ધિંસુ. **તેસં નિસિન્નટ્ઠાનતો**તિ વા સત્થુ સન્તિકે તેસં નિસિન્નટ્ઠાનતો. ઉભયથાપિ સૂરિયસ્સ ઉદયટ્ઠાના પુરત્થિમા દિસા નામ હોતિ. પુરિમપક્ખંયેવેત્થ

વણ્ણેન્તિ. તેન વુત્તં ''ઇતો સા પુરિમા દિસા''તિ. સૂરિયો, પન ચન્દનક્ખત્તાદયો ચ સિનેરું દક્ખિણતો, ચક્કવાળપબ્બતઞ્ચ વામતો કત્વા પરિવત્તેન્તિ. યત્થ ચ નેસં ઉગ્ગમનં પઞ્ઞાયતિ, સા પુરત્થિમા દિસા. યત્થ ઓક્કમનં પઞ્ઞાયતિ, સા પચ્છિમા દિસા. દક્ખિણપસ્સે ઉત્તરા દિસા, વામપસ્સે દક્ખિણા દિસાતિ ચતુમહાદીપવાસીનં પચ્ચેકં સિનેરુ ઉત્તરાદિસાયમેવ, તસ્મા અનવટ્ઠિતા દિસાવવત્થાતિ આહ ''ઇતિ નં આચિક્ખતિ જનો''તિ. **યં દિસન્તિ** યં પુરત્થિમદિસં **યસસ્સી**તિ મહાપરિવારો. કોટિસતસહસ્સપરિમાણા હિ દેવતા અભિણ્હં પરિવારેન્તિ. ચન્દનનાગરુક્ખાદીસુ ઓસધિતિણવનપ્પતિસુગન્ધાનં અબ્બનતો, તેહિ દિત્તભાવૂપગમનતો ''ગન્ધબ્બા''તિ લદ્ધનામાનં ચાતુમહારાજિકદેવાનં અધિપતિ ભાવતો. **મે સુતન્તિ** એત્થ **મે**તિ નિપાતમત્તં. **સુતન્તિ** વિસ્સુતન્તિ અત્થો. અયઞ્હેત્થ યોજના – તસ્સ ધતરટ્ઠમહારાજસ્સ પુત્તાપિ બહવો. કિત્તકા? અસીતિ, દસ એકો ચ. એકનામા. કથં? ઇન્દનામા. ''મહપ્ફલા''તિ ચ સુતં વિસ્સુતમેતં લોકેતિ.

આદિચ્ચો ગોતમગોત્તો, ભગવાપિ ગોતમગોત્તો, આદિચ્ચેન સમાનગોત્તતાય આદિચ્ચો બન્ધુ એતસ્સાતિપિ આદિચ્ચબન્ધુ, આદિચ્ચસ્સ વા બન્ધૂતિ આદિચ્ચબન્ધુ, તં **આદિચ્ચબન્ધુનં**. **અનવજ્જેના**તિ અવજ્જપટિપક્ખેન બ્રહ્મવિહારેન. **સમેક્ખસિ** ઓધિસો, અનોધિસો ચ ફરણેન ઓલોકેસિઆસયાનુસયચરિયાધિમુત્તિઆદિવિભાગાવબોધવસેન. **વત્વા વન્દન્તી**તિ ''લોકસ્સ અનુકમ્પકો''તિ કિત્તેત્વા વન્દન્તિ. **સુતં નેતન્તિ** સુતં નનૂતિ એતસ્મિં અત્થે **નુ**-સદ્દો. અટ્ઠકથાયં પન નોકારોયન્તિ અધિપ્પાયેન **અમ્હેહી**તિ અત્થો વુત્તો. **એતન્તિ** એતં તથા પરિકિત્તેત્વા અમનુસ્સાનં દેવતાનં વન્દનં. **વદન્તિ** ધતરટ્ઠમહારાજસ્સ પુત્તા.

૨૭૯. **યેન પેતા પવુચ્ચન્તી**તિ એત્થ વચનસેસેન અત્થો વેદિતબ્બો, ન યથારુતવસેનેવાતિ દસ્સેન્તો "**યેન દિસાભાગેન નીહરીયન્તૂતિ વુચ્ચન્તી**"તિ આહ. **ડય્હન્તુ વા**તિ પેતે સન્ધાય વદતિ. **છિજ્જન્તુ વા** હત્થપાદાદિકે પિસુણા પિટ્ઠિમંસિકા. **હઞ્ઞન્તુ** પાણાતિપાતિનોતિઆદિકા. **પવુચ્ચન્તી**તિ વા સમુચ્ચન્તિ, ''અલં તેસ''ન્તિ સમાચિનીયન્તીતિ અત્થો. એવઞ્હિ વચનસેસેન વિના એવ અત્થો સિદ્ધો હોતિ. **રહસ્સઙ્ગન્તિ** બીજં સન્ધાય વદતિ.

૨૮૦. **યસ્મિં દિસાભાગે સૂરિયો અત્થં ગચ્છતી**તિ એત્થ ''યતો ઠાનતો ઉદેતી''તિ એત્થ વુત્તનયાનુસારેન અત્થો વેદિતબ્બો.

૨૮૧. યેન દિસાભાગેન ઉત્તરકુરુ રમ્મો અવટ્ઠિતો, ઇતો સા ઉત્તરા દિસાતિ યોજના . **મહાનેરૂ**તિ મહન્તો, મહનીયો ચ નેરુસઙ્ખાતો પબ્બતો. તેનાહ "**મહાસિનેરુ પબ્બતરાજા**"તિ. **રજતમયં**. તથા હિ તસ્સ પભાય અજ્ઝોત્થતં તસ્સં દિસાયં સમુદ્દોદકં ખીરં વિય પઞ્ઞાયતિ. **મણિમયન્તિ** ઇન્દનીલમયં. તથા હિ દક્ખિણદિસાય સમુદ્દોદકં યેભુય્યેન નીલવણ્ણં હુત્વા પઞ્ઞાયતિ, તથા આકાસં. **મનુસ્સા જાયન્તિ**. કથં જાયન્તિ? અમમા અપરિગ્ગહાતિ યોજના. **મમત્તવિરહિતા**તિ ''ઇદં મમ ઇદં મમા''તિ મમઙ્કારવિરહિતાતિ અધિપ્પાયો. યદિ તેસં ''અયં મય્હં ભરિયા''તિ પરિગ્ગહો નત્થિ, ''અયં મે માતા, અયં ભગિની''તિ એવરૂપા ઇધ વિય મરિયાદાપિ ન સિયા માતુઆદિભાવસ્સ અજાનનતોતિ ચોદનં સન્ધાયાહ "**માતરં વા**"તિઆદિ. **છન્દરાગો નુપ્પજ્જતી**તિ એત્થ ''ધમ્મતાસિદ્ધસ્સ સીલસ્સ આનુભાવેન પુત્તે દિટ્ઠમત્તે એવ માતુ થનતો થઞ્ઞં પગ્ઘરતિ, તેન સઞ્ઞાણેન નેસં માતરિ પુત્તસ્સ માતુસઞ્ઞા, માતુ ચ પુત્તે પુત્તસઞ્ઞા પચ્ચુપટ્ઠિતા''તિ કેચિ.

નઙ્ગલાતિ લિઙ્ગવિપલ્લાસેન વુત્તન્તિ આહ "**નઙ્ગલાનિપી**"તિ. **અકટ્ઠે**તિ અકસિતે અકતકસિકમ્મે.

તણ્ડુલાવ તસ્સ ફલન્તિ સત્તાનં પુઞ્ઞાનુભાવહેતુકા થુસાદિઅભાવેન તણ્ડુલા એવ તસ્સ સાલિસ્સ ફલં. **તુણ્ડિકિરન્તિ** પચનભાજનસ્સ નામન્તિ વુત્તં “**ઉક્ખલિય**”ન્તિ. **આકિરિત્વા**તિ તણ્ડુલાનિ પક્ખિપિત્વા. **નિદ્ધૂમઙ્ગારેના**તિ ધૂમઙ્ગારરહિતેન કેવલેન **અગ્ગિના**. જોતિકપાસાણતો અગ્ગિમ્હિ ઉટ્ઠહન્તે કુતો ધૂમઙ્ગારાનં સમ્ભવો. **ભોજનન્તિ** ઓદનમેવાધિપ્પેતન્તિ “**ભોજનમેવા**”તિ અવધારણં કત્વા તેન નિવત્તેતબ્બં દસ્સેન્તો “**અઞ્ઞો સૂપો વા બ્યઞ્જનં વા ન હોતી**”તિ આહ. યદિ એવં રસવિસેસયુત્તો તેસં આહારો ન હોતીતિ? નોતિ દસ્સેન્તો “**ભુઞ્જન્તાનં… પે॰… રસો હોતી**”તિ આહ. **મચ્છરિયચિત્તં નામ ન હોતી**તિ ધમ્મતાસિદ્ધસ્સ સીલસ્સ આનુભાવેન. તથા હિ તે કત્થચિપિ અમમા પરિગ્ગહાવ હુત્વા વસન્તિ.

અપિચ તત્થ ઉત્તરકુરુકાનં પુઞ્ઞાનુભાવસિદ્ધો અયમ્પિ વિસેસો વેદિતબ્બો – તત્થ કિર તેસુ તેસુ પદેસેસુ ઘનચિતપત્તસઞ્છન્નસાખાપસાખા કૂટાગારૂપમા મનોરમા રુક્ખા તેસં મનુસ્સાનં નિવેસનકિચ્ચં સાધેન્તિ, યત્થ સુખં નિવસન્તિ, અઞ્ઞેપિ તત્થ રુક્ખા સુજાતા સબ્બદાપિ પુપ્ફિતગ્ગા તિટ્ઠન્તિ, જલાસયાપિ વિકસિતકમલકુવલયપુણ્ડરીકસોગન્ધિકાદિપુપ્ફસઞ્છન્ના સબ્બકાલં પરમસુગન્ધં સમન્તતો પવાયન્તા તિટ્ઠન્તિ. સરીરમ્પિ તેસં અતિદીઘતાદિદોસરહિતં આરોહપરિણાહસમ્પન્નં જરાય અનભિભૂતત્તા વલિપલિતાદિદોસરહિતં યાવતાયુકં અપરિક્ખીણજવબલપરક્કમસોભમેવ હુત્વા તિટ્ઠતિ. અનુટ્ઠાનફલૂપજીવિતાય ન ચ નેસં કસિવાણિજ્જાદિવસેન, આહારપરિયેટ્ઠિવસેન દુક્ખં અત્થિ, તતો એવ ન દાસદાસિકમ્મકરાદિપરિગ્ગહો અત્થિ, ન ચ તત્થ સીતુણ્હડંસમકસવાતાતપસરીસપવાળાદિપરિસ્સયો અત્થિ. યથા નામેત્થ ગિમ્હાનં પચ્છિમે માસે પચ્ચૂસવેલાયં સમસીતુણ્હઉતુ હોતિ, એવમેવ સબ્બકાલં સમસીતુણ્હોવ ઉતુ હોતિ, ન ચ તેસં કોચિ ઉપઘાતો, વિહેસા વા ઉપ્પજ્જતિ. અકટ્ઠપાકિમમેવ સાલિં અકણં અથુસં સુગન્ધં તણ્ડુલફલં પરિભુઞ્જન્તાનં નેસં કુટ્ઠં, ગણ્ડો, કિલાસો, સોસો, કાસો, સાસો, અપમારો, જરોતિ એવમાદિકો ન કોચિ રોગો ઉપ્પજ્જતિ. ન તે ખુજ્જા વા વામનકા વા કાણા વા કુણી વા ખઞ્જા વા પક્ખહતા વા વિકલઙ્ગા વા વિકલિન્દ્રિયા વા હોન્તિ. ઇત્થિયોપિ તત્થ નાતિદીઘા નાતિરસ્સા નાતિકિસા નાતિથૂલા નાતિકાળા નાચ્ચોદાતા સોભગ્ગપ્પત્તરૂપા હોન્તિ. તથા હિ દીઘઙ્ગુલી તમ્બનખી લમ્બત્થના તનુમજ્ઝા પુણ્ણચન્દમુખી વિસાલક્ખી મુદુગત્તા સંહિતૂરૂ ઓદાતદન્તા ગમ્ભીરનાભી તનુજઙ્ઘા દીઘનીલવેલ્લિતકેસી પુથુલસુસોણી નાતિલોમાનાલોમા સુભગા ઉતુસુખસમ્ફસ્સા સણ્હા સખિલસમ્ભાસા નાનાભરણવિભૂસિતા વિચરન્તિ. સબ્બદા હિ સોળસવસ્સુદ્દેસિકા વિય હોન્તિ. પુરિસા ચ પઞ્ચવીસતિવસ્સુદ્દેસિકા વિય, ન પુત્તદારેસુ રજ્જન્તિ. અયં તત્થ ધમ્મતા.

સત્તાહિકમેવ ચ તત્થ ઇત્થિપુરિસા કામરતિયા વિહરન્તિ, તતો વીતરાગા યથાસકં ગચ્છન્તિ. ન તત્થ ઇધ વિય ગબ્ભોક્કન્તિમૂલકં, ગબ્ભપરિહરણમૂલકં , વિજાયનમૂલકં વા દુક્ખં હોતિ. રત્તકઞ્ચુકતો કઞ્ચનપટિમા વિય દારકા માતુકુચ્છિતો અમક્ખિતા એવ સેમ્હાદિના સુખેનેવ નિક્ખમન્તિ, અયં તત્થ ધમ્મતા.

માતા પન પુત્તં વા ધીતરં વા વિજાયિત્વા તેસં વિચરણપ્પદેસે ઠપેત્વા અનપેક્ખા યથારુચિ ગચ્છતિ. તેસં તત્થ સયિતાનં યે પસ્સન્તિ પુરિસા, ઇત્થિયો વા, તે અત્તનો અઙ્ગુલિયો ઉપનામેન્તિ, તેસં કમ્મબલેન તતો ખીરં પવત્તતિ, તેન દારકા યાપેન્તિ. એવં પન વડ્ઢન્તા કતિપયદિવસેહેવ લદ્ધબલા હુત્વા દારિકા ઇત્થિયો ઉપગચ્છન્તિ, દારકા પુરિસે. કપ્પરુક્ખતો એવ ચ તેસં તત્થ તત્થ વત્થાભરણાનિ નિપ્પજ્જન્તિ. નાનાવિરાગવણ્ણવિચિત્તાનિ હિ સુખુમાનિ મુદુસુખસમ્ફસ્સાનિ વત્થાનિ તત્થ તત્થ કપ્પરુક્ખેસુ ઓલમ્બન્તાનિ ઇટ્ઠન્તિ. નાનાવિધરંસિજાલસમુજ્જલવિવિધવણ્ણરતનવિનદ્ધાનિ અનેકવિધમાલાકમ્મલતાકમ્મભિત્તિકમ્મવિચિત્તાનિ સીસૂપગગીવૂપગહત્થૂપગકટૂપગપાદૂપગાનિ સોવણ્ણમયાનિ આભરણાનિ ચ કપ્પરુક્ખતો ઓલમ્બન્તિ. તથા

વીણામુદિઙ્ગપણવસમ્મતાળસઙ્ખવંસવેતાળપરિવાનિવલ્લકીપભુતિકા તૂરિયભણ્ડાપિ તતો તતો ઓલમ્બન્તિ. તત્થ ચ બહૂ ફલરુક્ખા કુમ્ભમત્તાનિ ફલાનિ ફલન્તિ મધુરરસાનિ, યાનિ પરિભુઞ્જિત્વા તે સત્તાહમ્પિ ખુપ્પિપાસાહિ ન બાધીયન્તિ. નજ્જોપિ તત્થ સુવિસુદ્ધજલા સુપતિત્થા રમણીયા અકદ્દમા વાલુકતલા નાતિસીતા નાચ્ચુણ્હા સુરભિગન્ધીહિ જલજપુપ્ફેહિ સઞ્છન્ના સબ્બકાલં સુરભિં વાયન્તિયો સન્દન્તિ. ન તત્થ કણ્ટકતિણકક્ખળગચ્છલતા હોન્તિ, અકણ્ટકા પુપ્ફફલસમ્પન્ના એવ હોન્તિ. ચન્દનનાગરુક્ખા સયમેવ રસં પગ્ઘરન્તિ . ન્હાયિતુકામા ચ નદીતિત્થે એકજ્ઝં વત્થાભરણાનિ ઠપેત્વા નદિં ઓતરિત્વા ન્હત્વા ઉત્તિણ્ણુત્તિણ્ણા ઉપરિટ્ઠિમં વત્થાભરણં ગણ્હન્તિ, ન તેસં એવં હોતિ ‘‘ઇદં મમ, ઇદં પરસ્સા’’તિ, તતો એવ ન તેસં કોચિ વિગ્ગહો વા વિવાદો વા. સત્તાહિકા એવ ચ નેસં કામરતિકીળા હોતિ, તતો વીતરાગા વિય વિચરન્તિ. યત્થ ચ રુક્ખે સયિતુકામા હોન્તિ, તત્થેવ સયનં ઉપલભન્તિ. મતે ચ સત્તે દિસ્વા ન રોદન્તિ, ન સોચન્તિ, તઞ્ચ મણ્ડયિત્વા નિક્ખિપન્તિ. તાવદેવ ચ નેસં તથારૂપા સકુણા ઉપગન્ત્વા મતં દીપન્તરં નેન્તિ. તસ્મા સુસાનં વા અસુચિટ્ઠાનં વા તત્થ નત્થિ. ન ચ તતો મતા નિરયં વા તિરચ્છાનયોનિં વા પેત્તિવિસયં વા ઉપપજ્જન્તિ. ‘‘ધમ્મતાસિદ્ધસ્સ પઞ્ચસીલસ્સ આનુભાવેન તે દેવલોકે નિબ્બત્તન્તી’’તિ વદન્તિ. વસ્સસહસ્સમેવ ચ નેસં સબ્બકાલં આયુપ્પમાણં. સબ્બમેતં તેસં પઞ્ચસીલં વિય ધમ્મતાસિદ્ધં એવાતિ વેદિતબ્બં. **તત્થા**તિ તસ્મિં ઉત્તરકુરુદીપે.

એકખુરં કત્વાતિ અનેકસફમ્પિ એકસફં વિય કત્વા, અસ્સં વિય કત્વાતિ અત્થો. ‘‘ગાવિ’’ન્તિ વત્વા પુન ‘‘પસુ’’ન્તિ વુત્તત્તા ગાવિતો ઇતરો સબ્બો ચતુપ્પદો ઇધ ‘‘**પસૂ**’’તિ અધિપ્પેતોતિ આહ ‘‘**ઠપેત્વા ગાવિ**’’ન્તિ.

તસ્સાતિ ગબ્ભિનિત્થિયા. **પિટ્ઠિ ઓનમિતું સહતી**તિ કુચ્છિયા ગરુભારતાય તેસં આરુળ્હકાલે પિટ્ઠિ ઓનમતિ, તેસં નિસજ્જં સહતિ પલ્લઙ્કે નિસિન્ના વિય હોન્તિ. **સમ્માદિટ્ઠિકે**તિ કમ્મપથસમ્માદિટ્ઠિયા સમ્માદિટ્ઠિકે. **એત્થા**તિ જમ્બુદીપે. એત્થ હિ જનપદવોહારો, ન ઉત્તરકુરુમ્હિ. તથા હિ ‘‘**પચ્ચન્તિમમિલક્ખુવાસિકે**’’તિ ચ વુત્તં.

તસ્સ રઞ્ઞોતિ વેસ્સવણમહારાજસ્સ. ઇતિ સો અત્તાનમેવ પરં વિય કત્વા વદતિ. એસેવ નયો પરતોપિ. **બહુવિધં** નાનારતનવિચિત્તં નાનાસણ્ઠાનં રથાદિ **દિબ્બયાનં ઉપટ્ઠિતમેવ હોતિ** સુદન્તવાહનયુત્તં, ન નેસં યાનાનં ઉપટ્ઠાપને ઉસ્સુક્કં આપજ્જિતબ્બં અત્થિ. **એતાની**તિ હત્થિયાનાદીનિ. **નેસ**ન્તિ વેસ્સવણપરિચારિકાનં. કપ્પિતાનિ હુત્વા ઉટ્ઠિતાનિ આરુહિતું **ઉપકપ્પનયાનાનિ. નિપન્નાપિ નિસિન્નાપિ વિચરન્તિ** ચન્દિમસૂરિયા વિય યથાસકં વિમાનેસુ.

નગરા અહૂતિ લિઙ્ગવિપલ્લાસેન વુત્તન્તિ આહ ‘‘**નગરાનિ ભવિંસૂતિ અત્થો**’’તિ. **આટાનાટા નામા**તિ ઇત્થિલિઙ્ગવસેન લદ્ધનામં **નગરં આસિ**.

તસ્મિં ઠત્વાતિ તસ્મિં પદેસે પરકુસિટનાટાનામકે નગરે ઠત્વા. તતો **ઉજું ઉત્તરદિસાયં. એતસ્સા**તિ કસિવન્તનગરસ્સ. **અપરભાગે** અપરકોટ્ઠાસે, પરતો ઇચ્ચેવ અત્થો.

કુવેરોતિ તસ્સ પુરિમજાતિસમુદાગતં નામન્તિ તેનેવ પસઙ્ગેન યેનાયં સમ્પત્તિ અધિગતા, તદસ્સ પુબ્બકમ્મં આચિક્ખિતું ‘‘**અયં કિરા**’’તિઆદિ વુત્તં. **ઉચ્છુવપ્પ**ન્તિ ઉચ્છુસસ્સં. **અવસેસસાલાહી**તિ અવસેસયન્તસાલાહિ, નિસ્સક્કવચનઞ્ચેતં. **તત્થેવા**તિ પુઞ્ઞત્થં દિન્નસાલાયમેવ.

પટિએસન્તોતિ પતિ પતિ અત્થે એસન્તો વીમંસન્તો. ન કેવલં તે વીમંસન્તિ એવ, અથ ખો તમત્થં પતિટ્ઠાપેન્તીતિ આહ “**વિસું વિસું અત્થે ઉપપરિક્ખમાના અનુસાસમાના**”તિ. **યક્ખરટ્ઠિકા**તિ યક્ખરટ્ઠાધિપતિનો. યક્ખા ચ વેસ્સવણસ્સ રઞ્ઞો નિવેસનદ્વારે નિયુત્તા ચાતિ યક્ખદોવારિકા, તેસં **યક્ખદોવારિકાનં**.

યસ્મા ધરણીપોરક્ખણિતો પુરાણોદકં ભસ્સયન્તં હેટ્ઠા વુટ્ઠિ હુત્વા નિક્ખમતિ, તસ્મા તં તતો ગહેત્વા મેઘેહિ પવુટ્ઠં વિય હોતીતિ વુત્તં “**યતો પોક્ખરણિતો ઉદકં ગહેત્વા મેઘા પવસ્સન્તી**”તિ. **યતો**તિ યતો ધરણીપોક્ખરણિતો. **સભા**તિ યક્ખાનં ઉપટ્ઠાનસભા.

તસ્મિં ઠાનેતિ તસ્સા પોક્ખરણિયા તીરે યક્ખાનં વસનવને. **સદા ફલિતા**તિ નિચ્ચકાલં સઞ્જાતફલા. **નિચ્ચપુપ્ફિતા**તિ નિચ્ચં સઞ્જાતપુપ્ફા. **નાનાદિજગણાયુતા**તિ નાનાવિધેહિ દિજગણેહિ યુત્તા. તેહિ પન સકુણસઙ્ઘેહિ ઇતો ચિતો ચ સમ્પતન્તેહિ પરિબ્ભમન્તેહિ યસ્મા સા પોક્ખરણી આકુલા વિય હોતિ, તસ્મા વુત્તં “**વિવિધપક્ખિસઙ્ઘસમાકુલા**”તિ. **કોઞ્ચસકુણેહી**તિ સારસસકુન્તેહિ.

“**એવં વિરવન્તાન**”ન્તિ ઇમિના તથા વસ્સિતવસેન ‘‘જીવઞ્જીવકા’’તિ અયં તેસં સમઞ્ઞાતિ દસ્સેતિ. **ઉટ્ઠવચિત્તકા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. તેનાહ “**એવં વસ્સમાના**”તિ. **પોક્ખરસાતકા**તિ પોક્ખરસણ્ઠાનતાય ‘‘પોક્ખરસાતકા’’તિ એવં લદ્ધનામા.

સબ્બકાલં સોભતીતિ સબ્બઉતૂસુ સોભતિ, ન તસ્સા હેમન્તાદિવસેન સોભાવિરતો અત્થિ. એવંભૂતા ચ નિચ્ચં પુપ્ફિતજલજથલજપુપ્ફતાય, ફલભારભરિતરુક્ખપરિવારિતતાય, અટ્ઠઙ્ગસમન્નાગતસલિલતાય ચ **નિરન્તરં સોભતિ**.

૨૮૨. **પરિકમ્મ**ન્તિ પુબ્બુપચારં. **પરિસોધેત્વા**તિ એકક્ખરસ્સાપિ અવિરાધનવસેન આચરિયસન્તિકે સબ્બં સોધેત્વા. **સુટ્ઠુ ઉગ્ગહિતા**તિ પરિમણ્ડલપદબ્યઞ્જનાય પોરિયા વાચાય વિસ્સટ્ઠાય અનેલગળાય અત્થસ્સ વિઞ્ઞાપનીયા સમ્મદેવ ઉગ્ગહિતા. તથા હિ “**અત્થઞ્ચ બ્યઞ્જનઞ્ચ પરિસોધેત્વા**”તિ વુત્તં. અત્થં જાનતો એવ હિ બ્યઞ્જનં પરિસુજ્ઝતિ, નો અજાનતો. **પદબ્યઞ્જનાની**તિ પદઞ્ચેવ બ્યઞ્જનઞ્ચ **અહાપેત્વા**. એવઞ્હિ પરિપુણ્ણા નામ હોતીતિ. **વિસંવાદેત્વા**તિ અઞ્ઞથા કત્વા. **તેજવન્તં ન હોતિ** વિરજ્જનતો ચેવ વિમ્હયત્થભાવતો ચ. **સબ્બસો**તિ અનવસેસતો આદિમજ્ઝપરિયોસાનતો. **તેજવન્તં હોતી**તિ સભાવનિરુત્તિં અવિરાધેત્વા સુપ્પવત્તિભાવેન સાધનતો. એવં પયોગવિપત્તિં પહાય પયોગસમ્પત્તિયા સતિ પરિત્તસ્સ અત્થસાધકતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અજ્ઝાસયવિપત્તિં પહાય અજ્ઝાસયસમ્પત્તિયા અત્થસાધકતં દસ્સેતું “**લાભહેતૂ**”તિઆદિ વુત્તં. ઇદં પરિત્તભણનં સત્તાનં અનત્થપટિબાહનહેતૂતિ તસ્સ ઞાણકરુણાપુબ્બકતા **નિસ્સરણપક્ખો**. **મેત્તં પુરેચારિકં કત્વા**તિ મેત્તામનસિકારેન સત્તેસુ હિતફરણં પુરક્ખત્વા.

“**વત્થું વા**”તિઆદિ પુબ્બે ચતુપરિસમજ્ઝે કતાય સાધનાય ભગવતો પવેદનં. **ઘરવત્થુ**ન્તિ વસનગેહં. **નિબદ્ધવાસ**ન્તિ પરગેહેપિ નેવાસિકભાવેન વાસં ન લભેય્ય, યં પન મહારાજાનં, યક્ખસેનાપતીનઞ્ચ અજાનન્તાનંયેવ કદાચિ વસિત્વા ગમનં, તં અપ્પમાણન્તિ અધિપ્પાયો. **સમિતિ**ન્તિ યક્ખાદિસમાગમં. કામં પાળિયં ‘‘ન મે સો’’તિ આગતં, ઇતરેસમ્પિ પન મહારાજાનમત્તના એકજ્ઝાસયતાય તેસમ્પિ અજ્ઝાસયં હદયે ઠપેત્વા વેસ્સવણો તથા અવોચ. કઞ્ઞં અનુ અનુ વહિતું અયુત્તો અનાવય્હો, સબ્બકાલં કઞ્ઞં લદ્ધું અયુત્તોતિ અત્થો, તં **અનાવય્હં**. તેનાહ “**ન આવાહયુત્ત**”ન્તિ. ન વિવય્હન્તિ **અવિવય્હં**, કઞ્ઞં ગહેતુમયુત્તન્તિ અત્થો. તેનાહ

“**ન વિવાહયુત્ત**”ન્તિ. આહિતો અહંમાનો એત્થાતિ **અત્તા**, અત્તભાવો. અત્તા વિસયભૂતો એતાસં અત્થીતિ **અત્તા**, પરિભાસા, તાહિ. પરિયત્તં કત્વા વચનેન **પરિપુણ્ણાહિ**. યથા યક્ખા અક્કોસિતબ્બા, એવં પવત્તા અક્કોસા **યક્ખઅક્કોસા** નામ, તેહિ. તે પન ‘‘કળારક્ખિ કળારદન્તા કાળવણ્ણા’’તિ એવં આદયો.

વિરુદ્ધાતિ વિરુજ્ઝનકા પરેહિ વિરોધિનો. **રભસા**તિ સારમ્ભકાતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ “**કરણુત્તરિયા**”તિ. **રભસા**તિ વા સાહસિકા. સામિનો મનસો અસ્સવાતિ **મનસ્સા**, કિઙ્કરા. યે હિ ‘‘કિં કરોમિ ભદ્દન્તે’’તિ સામિકસ્સ વસે વત્તન્તિ, તે એવં વુચ્ચન્તિ. તેન વુત્તં “**યક્ખસેનાપતીનં યે મનસ્સા, તેસ**”ન્તિ. આણાય અવરોધિતુપચારા **અવરુદ્ધા**, તે પન આણાવતો પચ્ચત્થિકા નામ હોન્તીતિ “**પચ્ચામિત્તા વેરિનો**”તિ વુત્તં. **ઉજ્ઝાપેતબ્બન્તિ** હેટ્ઠા કત્વા ચિન્તાપેતબ્બં, તં પન **ઉજ્ઝાપનં** તેસં નીચકિરિયાય જાનાપનં હોતીતિ આહ “**જાનાપેતબ્બા**”તિ.

પરિત્તપરિકમ્મકથાવણ્ણના

પરિત્તસ્સ પરિકમ્મં કથેતબ્બન્તિ આટાનાટિયપરિત્તસ્સ પરિકમ્મં પુબ્બુપચારટ્ઠાનિયં મેત્તસુત્તાદિ કથેતબ્બં. એવઞ્હિ તં લદ્ધાસેવનં હુત્વા તેજવન્તં હોતિ. તેનાહ “**પઠમમેવ હી**”તિઆદિ. **પિટ્ઠં વા મંસં વા**તિ **વા**-સદ્દો અનિયમત્થો, તેન મચ્છઘતસૂપાદિં સઙ્ગણ્હાતિ. **ઓતારં લભન્તિ** અત્તના પિયાયિતબ્બઆહારવસેન પિયાયિતબ્બટ્ઠાનવસેન ચ. “**પરિત્ત...પે॰... નિસીદિતબ્બ**”ન્તિ ઇમિનાવ પરિત્તકારકસ્સ ભિક્ખુનો પરિસુદ્ધિપિ ઇચ્છિતબ્બાતિ દસ્સેતિ.

“**પરિત્તકારકો...પે॰... સમ્પરિવારિતેના**”તિ ઇદં પરિત્તકરણે બાહિરરક્ખાસંવિધાનં. “**મેત્તચિત્તં ...પે॰... કાતબ્બ**”ન્તિ ઇદં અબ્ભન્તરરક્ખા ઉભયતો રક્ખાસંવિધાનં. એવઞ્હિ અમનુસ્સા પરિત્તકરણસ્સ અન્તરાયં કાતું ન વિસહન્તિ. **મઙ્ગલકથા વત્તબ્બા** પુબ્બુપચારવસેન. **સબ્બસન્નિપાતો**તિ તસ્મિં વિહારે, તસ્મિં વા ગામખેત્તે સબ્બેસં ભિક્ખૂનં સન્નિપાતો. **ઘોસેતબ્બો**,‘‘ચેતિયઙ્ગણે સબ્બેહિ સન્નિપતિતબ્બ’’ન્તિ. **અનાગન્તું નામ ન લબ્ભતિ** અમનુસ્સેન બુદ્ધાણાભયેન, રાજાણાભયેન ચ. ગહિતકાપદેસેન અમનુસ્સોવ પુચ્છિતો હોતીતિ આહ “**અમનુસ્સગ્ગહિતકો ‘ત્વં કો નામા’તિ પુચ્છિતબ્બો**”તિ. **માલાગન્ધાદીસુ** પૂજનત્થં વિનિયુઞ્જિયમાનેસુ. **પત્તી**તિ તુય્હં પત્તિદાનં. **પિણ્ડપાતે પત્તી**તિ પિણ્ડપાતે દિય્યમાને પત્તિદાનં. **દેવતાનન્તિ** યક્ખસેનાપતીનં. **પરિત્તં ભણિતબ્બન્તિ** એત્થાપિ ‘‘મેત્તચિત્તં પુરેચારિકં કત્વા’’તિ ચ ‘‘મઙ્ગલકથા વત્તબ્બા’’તિ ચ ‘‘વિહારસ્સ ઉપવને’’તિ એવમાદિ ચ સબ્બં ગિહીનં પરિત્તકરણે વુત્તં પરિકમ્મં કાતબ્બમેવ.

સરીરે અધિમુચ્ચતીતિ સરીરં અનુપવિસિત્વા વિય આવિસન્તો યથા ગહિતકસ્સ વસેન ન વત્તતિ, અત્તનો એવ વસેન વત્તતિ, એવં અધિમુચ્ચતિ અધિટ્ઠહિત્વા તિટ્ઠતિ. તેનાહ “**આવિસતીતિ તસ્સેવ વેવચન**”ન્તિ. **લગ્ગતી**તિ તત્થેવ લગ્ગો અલ્લીનો હોતિ. તેનાહ “**ન અપેતી**”તિ. **રોગં વટ્ટેન્તો**તિ ધાતૂનં સમભાવેન વત્તિતું અપ્પદાનવસેન ઉપ્પન્નં રોગં વટ્ટેન્તો. ધાતૂનં વિસમભાવાપત્તિયા ચ આહારસ્સ ચ અરુચ્ચનેન ગહિતકસ્સ સરીરે લોહિતં સુસ્સતિ, મંસં મિલાયતિ, તં પનસ્સ યક્ખો ધાતુક્ખોભનિમિત્તતાય કરોન્તો વિય હોતીતિ વુત્તં “**અપ્પમંસલોહિતં કરોન્તો**”તિ.

૨૮૩. **તેસં નામાનિ** ઇન્દાદિનામભાવેન વોહરિતબ્બતો. **તતો**તિ તતો આરોચનતો પરં. **તે**તિ યક્ખસેનાપતયો. **ઓકાસો ન ભવિસ્સતી**તિ ભિક્ખુભિક્ખુનિયો, ઉપાસકઉપાસિકાયો વિહેઠેતું અવસરો ન ભવિસ્સતિ સમ્મદેવ આરક્ખાય વિહિતત્તાતિ.

૧૦. સઙ્ગીતિસુત્તવણ્ણના

૨૯૬. દસસહસ્સચક્કવાળેતિ બુદ્ધખેત્તભૂતે દસસહસ્સપરિમાણે ચક્કવાળે. તત્થ હિ ઇમસ્મિં ચક્કવાળે દેવમનુસ્સાયેવ કતાધિકારા, ઇતરેસુ દેવા વિસેસભાગિનો. તેન વુત્તં **''દસસહસ્સચક્કવાળે ઞાણજાલં પત્થરિત્વા''**તિ. **ઞાણજાલપત્થરણ**ન્તિ ચ તેસં તેસં સત્તાનં આસયાદિવિભાવનવસેન ઞાણસ્સ પવત્તનમેવ. તેનાહ **''લોકં વોલોકયમાનો''**તિ, સત્તલોકં બ્યવલોકયમાનો આસયાનુસયચરિતાધિમુત્તિઆદિકે વિસેસતો ઓગાહેત્વા પસ્સન્તોતિ અત્થો. **મઙ્ગલં ભણાપેસ્સન્તિ** ''તં તેસં આયતિં વિસેસાધિગમસ્સ વિજ્જાટ્ઠાનં હુત્વા દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ભવિસ્સા''તિ. **તીહિ પિટકેહિ સમ્મસિત્વા**તિ તિપિટકતો એકકદુકાદિના સઙ્ગહેતબ્બસ્સ સઙ્ગણ્હનવસેન સમ્મસિત્વા વીમંસિત્વા. ઞાતું ઇચ્છિતા અત્થા **પઞ્હા**, તે પન ઇમસ્મિં સુત્તે એકકાદિવસેન આગતા સહસ્સં, ચુદ્દસ ચાતિ આહ **''ચુદ્દસપઞ્હાધિકેન પઞ્હસહસ્સેન પટિમણ્ડેત્વા''**તિ. એવમિધ સમ્પિણ્ડેત્વા દસ્સિતે પઞ્હે પરતો સુત્તપરિયોસાને ''એકકવસેન દ્વે પઞ્હા કથિતા''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૩૪૯) વિભાગેન પરિગણેત્વા સયમેવ દસ્સેસ્સતિ.

ઉબ્ભતકનવસન્ધાગારવણ્ણના

૨૯૭. ઉચ્ચાધિટ્ઠાનતાય તં સન્ધાગારં ભૂમિતો ઉબ્ભતં વિયાતિ **''ઉબ્ભતક''**ન્તિ નામં લભતિ. તેનાહ **''ઉચ્ચત્તા વા એવં વુત્ત''**ન્તિ. **સન્ધાગારસાલા**તિ એકા મહાસાલા. ઉય્યોગકરણાદીસુ હિ રાજાનો તત્થ ઠત્વા ''એત્તકા પુરતો ગચ્છન્તુ, એત્તકા પચ્છા''તિઆદિના તત્થ નિસીદિત્વા સન્ધં કરોન્તિ મરિયાદં બન્ધન્તિ, તસ્મા તં ઠાનં **''સન્ધાગાર''**ન્તિ વુચ્ચતિ. ઉય્યોગટ્ઠાનતો ચ આગન્ત્વા યાવ ગેહં ગોમયપરિભણ્ડાદિવસેન પટિજગ્ગનં કરોન્તિ, તાવ એકં દ્વે દિવસે તે રાજાનો તત્થ સન્થમ્ભન્તીતિપિ **સન્ધાગારં**, તેસં રાજૂનં સહ અત્થાનુસાસનઅગારન્તિપિ **સન્ધાગાર**ન્તિ. યસ્મા વા તે તત્થ સન્નિપતિત્વા ''ઇમસ્મિં કાલે કસિતું વટ્ટતિ, ઇમસ્મિં કાલેવપિતુ''ન્તિઆદિના ઘરાવાસકિચ્ચં સન્ધરન્તિ, તસ્મા છિદ્દાવછિદ્દં ઘરાવાસં તત્થ સન્ધરન્તીતિપિ **સન્ધાગારં**, સા એવ સાલાતિ **સન્ધાગારસાલા. દેવતા**તિ ઘરદેવતા. નિવાસવસેન અનજ્ઝાવુત્થત્તા **''કેનચિ વા મનુસ્સભૂતેના''**તિ વુત્તં. કમ્મકરણવસેન પન મનુસ્સા તત્થ નિસજ્જાદીનિ કપ્પેસુમેવ. ''સયમેવ પન સત્થુ ઇધાગમનં અમ્હાકં પુઞ્ઞવસેનેવ, અહો મયં પુઞ્ઞવન્તો''તિ હટ્ઠતુટ્ઠા એવં સમ્મા ચિન્તેસુન્તિ દસ્સેન્તો **''અમ્હેહી''**તિઆદિમાહ.

૨૯૮. અટ્ટકાતિ ચિત્તકમ્મકરણત્થં બદ્ધા મઞ્ચકા. **મુત્તમત્તા**તિ તાવદેવ સન્ધાગારે નવકમ્મસ્સ નિટ્ઠાપિતભાવમાહ, તેન''અચિરકારિત''ન્તિઆદિના વુત્તમેવત્થં વિભાવેતિ. અરઞ્ઞં આરામો આરમિતબ્બટ્ઠાનં એતેસન્તિ **અરઞ્ઞારામા**. સન્થરણં **સન્થરિ**, સબ્બો સકલો સન્થરિ એત્થાતિ **સબ્બસન્થરિ**, ભાવનપુંસકનિદ્દેસોયં. તેનાહ **''યથા સબ્બં સન્થતં હોતિ, એવ''**ન્તિ.

૨૯૯. સમન્તપાસાદિકોતિ સમન્તતો સબ્બભાગેન પસાદાવહો ચાતુરિયસો. **''અસીતિહત્થં ઠાનં ગણ્હાતી''**તિ ઇદં બુદ્ધાનં કાયપ્પભાય પકતિયા અસીતિહત્થે ઠાને અભિબ્યાપનતો વુત્તં. ઇદ્ધાનુભાવેન પન અનન્તં અપરિમાણં ઠાનં વિજ્જોતતેવ. નીલપીતલોહિતોદાતમઞ્જટ્ઠપભસ્સરવસેન **છબ્બણ્ણા. સબ્બે દિસાભાગા**તિ સરીરપ્પભાય બાહુલ્લતો વુત્તં.

અબ્ભમહિકાદીહિ ઉપક્કિલિટ્ઠં સુઞ્ઞં ન સોભતિ, તારકાચિતં પન અન્તલિક્ખં તાસં પભાહિ સમન્તતો વિજ્જોતમાનં વિરોચતીતિ આહ "**સમુગ્ગતતારકં વિય ગગનતલ**"ન્તિ. **સબ્બપાલિફુલ્લો**તિ મૂલતો પટ્ઠાય યાવ સાખગ્ગા ફુલ્લો. "**પટિપાટિયાઠપિતાન**"ન્તિઆદિ પરિકપ્પૂપમા. તથા હિ **વિય**-સદ્દગ્ગહણં કતં. **સિરિયા સિરિં અભિભવમાનં વિયા**તિ અત્તનો સોભાય તેસં સોભન્તિ અત્થો. "**ભિક્ખૂપિ સબ્બેવા**"તિ ઇદં નેસં "અપ્પિચ્છા"તિઆદિના વુત્તગુણેસુ લોકિયગુણાનં વસેન યોજેતબ્બં. ન હિ તે સબ્બેવ દસકથાવત્થુલાભિનો. તેન વુત્તં "સુત્તન્તં આવજ્જેત્વા…પે॰… અરહત્તં પાપુણિસ્સન્તી"તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૨૯૬). તસ્મા યે તત્થ અરિયા, તે સબ્બેસમ્પિ પદાનં વસેન બોધિતા હોન્તિ. યે પન પુથુજ્જના, તે લોકિયગુણદીપકેહિ પદેહીતિ ન તથા હેટ્ઠા "અસીતિમહાથેરા"તિઆદિ વુત્તં. પુબ્બે અરહત્તભાગિનો ગહિતા.

રૂપકાયસ્સ અસીતિઅનુબ્યઞ્જન-પટિમણ્ડિત-દ્વત્તિંસમહાપુરિસલક્ખણકાયપ્પભાબ્યામપ્પભાકેતુમાલાવિચિત્તતાવ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૩; ૩.૨૦૦; મ॰ નિ॰ ૨.૩૮૫) **બુદ્ધવેસો**. છબ્બણ્ણા બુદ્ધરસ્મિયો વિસ્સજ્જેન્તસ્સ ભગવતો કાયસ્સ આલોકિતવિલોકિતાદીસુ પરમુક્કંસગતો બુદ્ધાવેણિકો અચ્ચન્તુપસમો **બુદ્ધવિલાસો**. **અસ્સ**ન્તિ તસ્સં.

સન્ધાગારાનુમોદનપટિસંયુત્તાતિ "સીતં ઉણ્હં પટિહન્તી"તિઆદિના (ચૂળવ॰ ૨૯૫, ૩૧૫) નયેન સન્ધાગારગુણૂપસઞ્હિતા સન્ધાગારકરણપુઞ્ઞાનિસંસભાવિની. **પકિણ્ણકકથા**તિ સઙ્ગીતિઅનારુળ્હા સુણન્તાનં અજ્ઝાસયાનુરૂપતાય વિવિધવિપુલહેતૂપમાસમાલઙ્કતા નાનાનયવિચિત્તા વિત્થારકથા. તેનાહ "**તદા હી**"તિઆદિ. **આકાસગઙ્ગં ઓતારેન્તો વિય** નિરુપક્કિલેસતાય સુવિસુદ્ધેન, વિપુલોદારતાય અપરિમેય્યેન ચ અત્થેન સુણન્તાનં કાયચિત્તપરિળાહવૂપસમનતો. **પથવોજં આકડ્ઢન્તો વિય** અઞ્ઞેસં સુદુક્કરતાય, મહાસારતાય વા અત્થસ્સ. **મહાજમ્બું મત્થકે ગહેત્વા ચાલેન્તો વિય** ચાલનપચ્ચયટ્ઠાનવસેન પુબ્બેનાપરં અનુસન્ધાનતો. **યોજનિય**…પે॰… **પાયમાનો વિય** દેસનં ચતુસચ્ચયન્તે પક્ખિપિત્વા અત્થવેદધમ્મવેદસ્સેવ લભાપનેન સાતમધુરધમ્મામતરસૂપસંહરણતો. **મધુગણ્ડ**ન્તિ મધુપટલં.

૩૦૦. "**તુણ્હીભૂતં તુણ્હીભૂત**"ન્તિ બ્યાપનિચ્છાયં ઇદં આમેડિતવચનન્તિ દસ્સેતું "**યં યન્દિસ**"ન્તિઆદિ વુત્તં. **અનુવિલોકેત્વા**તિ એત્થ **અનુ**-સદ્દો "પરી"તિ ઇમિના સમાનત્થો, **વિલોકન**ઞ્ચેત્થ સત્થુ ચક્ખુદ્વયેનપિ ઇચ્છિતબ્બન્તિ "મંસચક્ખુના…પે॰… તતો તતો વિલોકેત્વા"તિ સઙ્ખેપતો વત્વા તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેતું "**મંસચક્ખુના હી**"તિઆદિ વુત્તં. હત્થેન કુચ્છિતં કતં **હત્થકુક્કુચ્ચં** કુકતમેવ કુક્કુચ્ચન્તિ કત્વા. એવં **પાદકુક્કુચ્ચં** દટ્ઠબ્બં. **નિચ્ચલા નિસીદિંસુ** અત્તનો સુવિનીતભાવેન, બુદ્ધગારવેન ચ. "**આલોકં પન વડ્ઢયિત્વા**"તિઆદિ કદાચિ ભગવા એવમ્પિ કરોતીતિ અધિપ્પાયેન વુત્તં. ન હિ સત્થુ સાવકાનં વિય એવં પયોગસમ્પાદનીયમેતં ઞાણં. તિરોહિતવિદૂરવત્તનિપિ રૂપગતે મંસચક્ખુનો પવત્તિયા ઇચ્છિતત્તા વીમંસિતબ્બં . **અરહત્તુપગં** અરહત્તપદટ્ઠાનં. **ચક્ખુતલેસુ નિમિત્તં ઠપેત્વા**તિ ભાવનાનુયોગસમ્પત્તિયા સબ્બેસં તેસં ભિક્ખૂનં ચક્ખુતલેસુ લબ્ભમાનં સન્તિન્દ્રિયવિગતથિનમિદ્ધતાકારસઙ્ખાતં નિમિત્તં અત્તનો હદયે ઠપેત્વા સલ્લક્ખેત્વા. **કસ્મા આગિલાયતિ** કોટિસતસહસ્સહત્થિનાગાનં બલં ધારેન્તસ્સાતિ ચોદકસ્સ અધિપ્પાયો. આચરિયો એસ સઙ્ખારાનં સભાવો, યદિદં અનિચ્ચતા. યે પન અનિચ્ચા, તે એકન્તેનેવ ઉદયવયપટિપીળિતતાય દુક્ખા એવ, દુક્ખસભાવેસુ તેસુ સત્થુ કાયે દુક્ખુપ્પત્તિયા અયં પચ્ચયોતિ દસ્સેતું "**ભગવતો હી**"તિઆદિ વુત્તં. **પિટ્ઠિવાતો ઉપ્પજ્જિ**, સો ચ ખો પુબ્બે કતકમ્મપચ્ચયા. સ્વાયમત્થો પરમત્થદીપનિયં **ઉદાનટ્ઠકથાયં** આગતનયેનેવ વેદિતબ્બો.

ભિન્નનિગણ્ઠવત્થુવણ્ણના

૩૦૧. **હેટ્ઠા વુત્તમેવ** પાસાદિકસુત્તવણ્ણનાયં (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૧૬૪).

૩૦૨. **સ્વાખ્યાતં ધમ્મં દેસેતુકામો**તિ સ્વાખ્યાતં કત્વા ધમ્મં કથેતુકામો, સત્થારા વા સ્વાખ્યાતં ધમ્મં સયં ભિક્ખૂનં કથેતુકામો. સત્થારા દેસિતધમ્મમેવ હિ તતો તતો ગહેત્વા સાવકા સબ્રહ્મચારીનં કથેન્તિ.

એકકવણ્ણના

૩૦૩. **સમગ્ગેહિ ભાસિતબ્બ**ન્તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં સમગ્ગેહિ હુત્વા ભાસિતબ્બં, સજ્ઝાયિતબ્બઞ્ચેવ વણ્ણેતબ્બઞ્ચાતિ અત્થો. યથા પન સમગ્ગેહિ સઙ્ગાયનં હોતિ, તમ્પિ દસ્સેતું “**એકવચનેહી**”તિઆદિ વુત્તં. **એકવચનેહી**તિ વિરોધાભાવેન સમાનવચનેહિ. તેનાહ “**અવિરુદ્ધવચનેહી**”તિઆદિ. **સામગ્ગિરસં દસ્સેતુકામો**તિ યસ્મિં ધમ્મે સઙ્ગાયને સામગ્ગિરસાનુભવનં ઇચ્છિતં દેસનાકુસલતાય, તત્થ એકકદુકતિકાદિવસેન બહુધા સામગ્ગિરસં દસ્સેતુકામો. **સબ્બે સત્તા**તિ અનવસેસા સત્તા , તે પન ભવભેદતો સઙ્ખેપેનેવ ભિન્દિત્વા દસ્સેન્તો “**કામભવાદીસૂ**”તિઆદિમાહ. બ્યધિકરણાનમ્પિ બાહિરત્થસમાસો હોતિ યથા ‘‘ઉરસિલોમો’’તિ આહ “**આહારતો ઠિતિ એતેસન્તિ આહારટ્ઠિતિકા**”તિ. તિટ્ઠતિ એતેનાતિ **ઠિતિ**, આહારો ઠિતિ એતેસન્તિ **આહારટ્ઠિતિકા**તિ એવં વા એત્થ સમાસવિગ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **આહારટ્ઠિતિકા**તિ પચ્ચયટ્ઠિતિકા, પચ્ચયાયત્તવુત્તિકાતિ અત્થો. પચ્ચયત્થો હેત્થ આહાર-સદ્દો ‘‘અયં આહારો અનુપ્પન્નસ્સ વા કામચ્છન્દસ્સઉપ્પાદાયા’’તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૮૩, ૨૩૨) વિય. એવઞ્હિ “**સબ્બે સત્તા**”તિ ઇમિના અસઞ્ઞસત્તાપિ પરિગ્ગહિતા હોન્તિ. સા પનાયં આહારટ્ઠિતિકતા નિપ્પરિયાયતો સઙ્ખારધમ્મો, ન સત્તધમ્મો. તેનેવાહુ **અટ્ઠકથાચરિયા** ‘‘સબ્બે સત્તા આહારટ્ઠિતિકાતિ આગતટ્ઠાને સઙ્ખારલોકો વેદિતબ્બો’’તિ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧૩૬; પારા॰ અટ્ઠ॰ વેરઞ્જકણ્ડવણ્ણના; ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૩૦; ચૂળનિ॰ અટ્ઠ॰ ૬૫; ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૧૮૬) યદિ એવં ‘‘સબ્બે સત્તા’’તિ ઇદં કથન્તિ? પુગ્ગલાધિટ્ઠાના દેસનાતિ નાયં દોસો. યથાહ ભગવા ‘‘એકધમ્મે ભિક્ખવે ભિક્ખુ સમ્મા નિબ્બિન્દમાનો સમ્મા વિરજ્જમાનો સમ્મા વિમુચ્ચમાનો સમ્મા પરિયન્તદસ્સાવી સમ્મત્તં અભિસમેચ્ચ દિટ્ઠેવ ધમ્મે દુક્ખસ્સન્તકરો હોતિ, કતમસ્મિં એકધમ્મે? સબ્બે સત્તા આહારટ્ઠિતિકા’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૨૭) **એકો ધમ્મો**તિ ‘‘સબ્બે સત્તા આહારટ્ઠિતિકા’’તિ વ્વાયં પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય કથાય સબ્બેસં સઙ્ખારાનં પચ્ચયાયત્તવુત્તિતાય આહારપરિયાયેન સામઞ્ઞતો પચ્ચયધમ્મો વુત્તો, અયં આહારો નામ એકો ધમ્મો. **યાથાવતો ઞત્વા**તિ યથાસભાવતો અભિસમ્બુજ્ઝિત્વા. **સમ્મદક્ખાતો**તિ તેનેવ અભિસમ્બુદ્ધાકારેન સમ્મદેવ દેસિતો.

ચોદકો વુત્તમ્પિ અત્થં યાથાવતો અપ્પટિપજ્જમાનો નેય્યત્થં સુત્તપદં નીતત્થતો દહન્તો ‘‘સબ્બે સત્તા’’તિ વચનમત્તે ઠત્વા “**નનુ ચા**”તિઆદિના ચોદેતિ. આચરિયો અવિપરીતં તત્થ યથાધિપ્પેતમત્થં પવેદેન્તો ‘‘ન વિરુજ્ઝતી’’તિ વત્વા “**તેસઞ્હિ ઝાનં આહારો હોતી**”તિ આહ. **ઝાન**ન્તિ એકવોકારભવાવહં સઞ્ઞાય વિરજ્જનવસેન પવત્તં રૂપાવચરચતુત્થજ્ઝાનં. પાળિયં પન ‘‘અનાહારા’’તિ વચનં અસઞ્ઞભવે ચતુન્નં આહારાનં અભાવં સન્ધાય વુત્તં, ન પચ્ચયાહારસ્સ અભાવતો. “**એવં સન્તેપી**”તિ ઇદં સાસને યેસુ ધમ્મેસુ વિસેસતો આહાર-સદ્દો નિરુળ્હો, ‘‘આહારટ્ઠિતિકા’’તિ એત્થ યદિ તે એવ ગય્હન્તિ, અબ્યાપિતદોસો આપન્નો. અથ સબ્બોપિ પચ્ચયધમ્મો આહારોતિ અધિપ્પેતો, ઇમાય આહારપાળિયા વિરોધો આપન્નોતિ દસ્સેતું આરદ્ધં. ‘‘ન વિરુજ્ઝતી’’તિ યેનાધિપ્પાયેન વુત્તં, તં વિવરન્તો “**એતસ્મિઞ્હિ સુત્તે**”તિઆદિમાહ. કબળીકારાહારાદીનં ઓજટ્ઠમકરૂપાહરણાદિ

નિપ્પરિયાયેન આહારભાવો. યથા હિ કબળીકારાહારો ઓજટ્ઠમકરૂપાહરણેન રૂપકાયં ઉપત્થમ્ભેતિ, એવં ફસ્સાદયો ચ વેદનાદિઆહરણેન નામકાયં ઉપત્થમ્ભેન્તિ, તસ્મા સતિપિ જનકભાવે ઉપત્થમ્ભકભાવો ઓજાદીસુ સાતિસયો લબ્ભમાનો મુખ્યો આહારટ્ઠોતિ તે એવ નિપ્પરિયાયેન આહારલક્ખણા ધમ્મા વુત્તા. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં સઙ્ગીતિસુત્તે. **પરિયાયેન પચ્ચયો આહારોતિ વુત્તો** સબ્બો પચ્ચયો ધમ્મો અત્તનો ફલં આહરતીતિ ઇમં પરિયાયં લભતીતિ. તેનાહ "**સબ્બધમ્માનઞ્હી**"તિઆદિ. તત્થ **સબ્બધમ્માનન્તિ** સબ્બેસં સઙ્ખતધમ્માનં. ઇદાનિ યથાવુત્તમત્થં સુત્તેન (અ॰ નિ॰ ૧૦.૬૧) સમત્થેતું "**તેનેવાહ**"તિઆદિ વુત્તં. **અયન્તિ** પચ્ચયાહારો.

નિપ્પરિયાયાહારોપિ ગહિતોવ હોતિ, યાવતા સોપિ પચ્ચયભાવેનેવ જનકો, ઉપત્થમ્ભકો ચ હુત્વા તં તં ફલં આહરતીતિ વત્તબ્બતં લભતીતિ. **તત્થા**તિ પરિયાયાહારો, નિપ્પરિયાયાહારોતિ દ્વીસુ આહારેસુ. અસઞ્ઞભવે યદિપિ નિપ્પરિયાયાહારો ન લબ્ભતિ, **પચ્ચયાહારો** પન **લબ્ભતિ** પરિયાયાહારલક્ખણો. ઇદાનિ ઇમમેવત્થં વિત્થારેન દસ્સેતું "**અનુપ્પન્ને હિ બુદ્ધે**"તિઆદિ વુત્તં. ઉપ્પન્ને બુદ્ધે તિત્થકરમતનિસ્સિતાનં ઝાનભાવનાય અસિજ્ઝનતો "**અનુપ્પન્ને બુદ્ધે**"તિ વુત્તં. સાસનિકા તાદિસં ઝાનં ન નિબ્બત્તેન્તીતિ "**તિત્થાયતને પબ્બજિતા**"તિ વુત્તં. તિત્થિયા હિ ઉપત્તિવિસેસે વિમુત્તિસઞ્ઞિનો, અઞ્ઞાવિરાગાવિરાગેસુ આદીનવાનિસંસદસ્સિનો વા હુત્વા અસઞ્ઞસમાપત્તિં નિબ્બત્તેત્વા અક્ખણભૂમિયં ઉપ્પજ્જન્તિ, ન સાસનિકા. **વાયોકસિણે પરિકમ્મં કત્વા**તિ વાયોકસિણે પઠમાદીનિ તીણિ ઝાનાનિ નિબ્બત્તેત્વા તતિયજ્ઝાને ચિણ્ણવસી હુત્વા તતો વુટ્ઠાય ચતુત્થજ્ઝાનાધિગમાય પરિકમ્મં કત્વા. તેનાહ "**ચતુત્થજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા**"તિ. કસ્મા પનેત્થ વાયોકસિણેયેવ પરિકમ્મં વુત્તન્તિ? યદેત્થ વત્તબ્બં , તં **બ્રહ્મજાલટીકાયં** (દી॰ નિ॰ ટી॰ ૧.૪૧) વિત્થારિતમેવ. **ધી**તિ જિગુચ્છનત્થે નિપાતો, તસ્મા **ધી ચિત્તન્તિ** ચિત્તં જિગુચ્છામીતિ અત્થો. **ધિબ્બતેતં ચિત્તન્તિ** એતં મમ ચિત્તં જિગુચ્છિતં વત હોતુ. **વતા**તિ સમ્ભાવને, તેન જિગુચ્છં સમ્ભાવેન્તો વદતિ. **નામા**તિ ચ સમ્ભાવને એવ, તેન ચિત્તસ્સ અભાવં સમ્ભાવેતિ. ચિત્તસ્સ ભાવાભાવેસુ આદીનવાનિસંસે દસ્સેતું "**ચિત્તઞ્હી**"તિઆદિ વુત્તં. **ખન્તિં રુચિં ઉપ્પાદેત્વા**તિ "ચિત્તસ્સ અભાવો એવ સાધુ સુટ્ઠૂ"તિ ઇમં દિટ્ઠિનિજ્ઝાનક્ખન્તિં, તત્થ ચ અભિરુચિં ઉપ્પાદેત્વા.

તથા ભાવિતસ્સ ઝાનસ્સ ઠિતિભાગિયભાવપ્પત્તિયા અપરિહીનજ્ઝાનસ્સ તિત્થાયતને પબ્બજિતસ્સેવ તથા ઝાનભાવના હોતીતિ આહ "**મનુસ્સલોકે**"તિ. **પણિહિતો અહોસી**તિ મરણસ્સ આસન્નકાલે ઠપિતો અહોસિ. યદિ ઠાનાદિના આકારેન નિબ્બત્તેય્ય, કમ્મબલેન યાવ ભેદા તેનેવાકારેન તિટ્ઠેય્ય વાતિ આહ "**સો તેન ઇરિયાપથેના**"તિઆદિ.

એવ રૂપાનમ્પીતિ એવં અચેતનાનમ્પિ. **પિ**-સદ્દેન પગેવ સચેતનાનન્તિ દસ્સેતિ. કથં પન અચેતનાનં નેસં પચ્ચયાહારસ્સ ઉપકપ્પનન્તિ ચોદનં સન્ધાય તત્થ નિદસ્સનં દસ્સેન્તો "**યથા**"તિઆદિમાહ.

યે ઉટ્ઠાનવીરિયેનેવ દિવસં વીતિનામેત્વા તસ્સ નિસ્સન્દફલમત્તં કિઞ્ચિદેવ લભિત્વા જીવિકં કપ્પેન્તિ, તે **ઉટ્ઠાનફલૂપજીવિનો**. યે પન અત્તનો પુઞ્ઞફલમેવ ઉપજીવેન્તિ, તે **પુઞ્ઞફલૂપજીવિનો**. નેરયિકાનં પન નેવ ઉટ્ઠાનવીરિયવસેન જીવિકાકપ્પનં, પુઞ્ઞફલસ્સ પન લેસોપિ નત્થીતિ વુત્તં "**યે પન તે નેરયિકા...પે॰... ન પુઞ્ઞફલૂપજીવીતિ વુત્તા**"તિ. પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણસ્સ આહરણેન મનોસઞ્ચેતનાહારોતિ વુત્તા, ન યસ્સ કસ્સચિ ફલસ્સાતિ અધિપ્પાયેન "**કિં પન્ન આહારા અત્થી**"તિ ચોદેતિ. આચરિયો નિપ્પરિયાયાહારે અધિપ્પેતે સિયા તવ ચોદનાયાવસરો, સા પન એત્થ અનવસરાતિ દસ્સેતું "પન્ન ન પન્નાતિ ઇદં ન વત્તબ્બ"ન્તિ વત્વા

પરિયાયાહારસ્સેવ પનેત્થ અધિપ્પેતભાવં દસ્સેન્તો "**નનુ પચ્ચયો આહારોતિ વુત્તમેત**"ન્તિ આહ. **તસ્મા**તિ યસ્સ કસ્સચિ પચ્ચયસ્સ ''આહારો''તિ ઇચ્છિતત્તા. ઇદાનિ વુત્તમેવત્થં પાળિયા સમત્થેન્તો "**યં સન્ધાયા**"તિઆદિમાહ.

મુખ્યાહારવસેનપિ નેરયિકાનં આહારટ્ઠિતિકતં દસ્સેતું "**કબળીકારં આહારં...પે॰... સાધેતી**"તિ વુત્તં. યદિ એવં નેરયિકા સુખપટિસંવેદિનોપિ હોન્તીતિ? નોતિ દસ્સેતું "**ખેળોપિ હી**"તિઆદિ વુત્તં. **તયો**તિ તયો અરૂપાહારા કબળીકારાહારસ્સ અભાવતો. **અવસેસાનન્તિ** અસઞ્ઞસત્તેહિ અવસેસાનં. કામભવાદીસુ નિબ્બત્તસત્તાનં પચ્ચયાહારો હિ સબ્બેસં સાધારણોતિ. **એતં પઞ્હ**ન્તિ ''કતમો એકો ધમ્મો''તિ એવં ચોદિતમેતં પઞ્હં. **કથેત્વા**તિ વિસ્સજ્જેત્વા.

"**તત્થ તત્થ...પે॰... દુક્ખં હોતી**"તિ એતેન યથા ઇધ પઠમસ્સ પઞ્હસ્સ નિય્યાતનં, દુતિયસ્સ ઉદ્ધરણં ન કતં, એવં ઇમિના એવ અધિપ્પાયેન ઇતો પરેસુ દુકતિકાદિપઞ્હેસુ તત્થ તત્થ આદિપરિયોસાનેસુ એવ ઉદ્ધરણનિય્યાતનાનિ કત્વા સેસેસુ ન કતન્તિ દસ્સેતિ. પટિચ્ચ એતસ્મા ફલં એતીતિ **પચ્ચયો**, કારણં, તદેવ અત્તનો ફલં સઙ્ખરોતીતિ **સઙ્ખારો**તિ આહ "**ઇમસ્મિમ્પિ...પે॰... સઙ્ખારોતિ વુત્તો**"તિ. **આહારપચ્ચયો**તિ આહરણટ્ઠવિસિટ્ઠો પચ્ચયો. **આહરણ**ઞ્ચેત્થ ઉપ્પાદકત્તપ્પધાનં, **સઙ્ખરણં** ઉપત્થમ્ભકત્તપ્પધાનન્તિ અયમેતેસં વિસેસો. તેનાહ "**અયમેત્થ હેટ્ઠિમતો વિસેસો**"તિ. નિપ્પરિયાયાહારે ગહિતે ''સબ્બે સત્તા''તિ વુત્તેપિ અસઞ્ઞસત્તા ન ગહિતા એવ ભવિસ્સન્તીતિ પદેસવિસયો સબ્બ-સદ્દો હોતિ યથા ''સબ્બે તસન્તિદણ્ડસ્સા''તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૧૩૦). ન હેત્થ ખીણાસવાદીનં ગહણં હોતિ. **પાકટો ભવેય્ય** વિસેસસામઞ્ઞસ્સ વિસયત્તા પઞ્હાનં. **નો ચ ગણ્હિંસુ** અટ્ઠકથાચરિયા. **ધમ્મો નામ નત્થિ** સઙ્ખતોતિ અધિપ્પાયો. **ઇધ** દુતિયપઞ્હે "**સઙ્ખારો**"તિ પચ્ચયો એવ કથિતોતિ સમ્બન્ધો.

યદા સમ્માસમ્બોધિસમધિગતો, તદા એવ સબ્બઞ્ઞેય્યં સચ્છિકતં જાતન્તિ આહ "**મહાબોધિમણ્ડે નિસીદિત્વા**"તિ. **સય**ન્તિ સામંયેવ. **અદ્ધનિય**ન્તિ અદ્ધાનક્ખમં ચિરકાલાવટ્ઠાયિ પારમ્પરિયવસેન. તેનાહ "**એકેન હી**"તિઆદિ. **પરમ્પરકથાનિયમેના**તિ પરમ્પરકથાકથનનિયમેન, નિયમિતત્થબ્યઞ્જનાનુપુબ્બિયા કથાયાતિ અત્થો. **એકકવસેના**તિ એકં એકં પરિમાણં એતસ્સાતિ **એકકો**, પઞ્હો. તસ્સ એકકસ્સ વસેન. **એકકં નિટ્ઠિતં** વિસ્સજ્જનન્તિ અધિપ્પાયોતિ.

એકકવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુકવણ્ણના

૩૦૪. **ચત્તારો ખન્ધા**તિ તેસં તાવ નામનટ્ઠેન નામભાવં પઠમં વત્વા પચ્છા નિબ્બાનસ્સ વત્તુકામો આહ. તસ્સાપિ હિ તથા નામભાવં પરતો વક્ખતિ. ''નામં કરોતિ નામયતી''તિ એત્થ યં નામકરણં, તં નામન્તિ આહ "**નામનટ્ઠેનાતિ નામકરણટ્ઠેના**"તિ, અત્તનોવાતિ અધિપ્પાયો. એવઞ્હિ સાતિસયમિદં તેસં નામકરણં હોતિ. તેનાહ ''અત્તનો નામં કરોન્તાવ ઉપ્પજ્જન્તી''તિઆદિ. ઇદાનિ તમત્થં બ્યતિરેકમુખેન વિભાવેતું "**યથા હી**"તિઆદિ વુત્તં. યસ્સ નામસ્સ કરણેનેવ તે ''નામ''ન્તિ વુચ્ચન્તિ, તં સામઞ્ઞનામં, કિત્તિમનામં, ગુણનામં વા ન હોતિ, અથ ખો ઓપપાતિકનામન્તિ પુરિમાનિ તીણિ નામાનિ ઉદાહરણવસેન દસ્સેત્વા ''ન એવં વેદનાદીન''ન્તિ તે પટિક્ખિપિત્વા ઇતરનામમેવ નામકરણટ્ઠેન નામન્તિ દસ્સેન્તો "**વેદનાદયો હી**"તિઆદિમાહ. ''મહાપથવિઆદયો''તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ પથવિઆપાદયો ઇધ નામન્તિ અનધિપ્પેતા, રૂપન્તિ પન અધિપ્પેતાતિ? સચ્ચમેતં, ફસ્સવેદનાદીનં વિય પન પથવિઆદીનં ઓપપાતિકનામતાસામઞ્ઞેન ''પથવિઆદયો

વિયા''તિ નિદસ્સનં કતં, ન અરૂપધમ્મા વિય રૂપધમ્માનં નામસભાવત્તા. ફસ્સવેદનાદીનઞ્હિ અરૂપધમ્માનં સબ્બદાપિ ફસ્સાદિનામકત્તા, પથવિઆદીનં કેસકુમ્ભાદિનામન્તરાપત્તિ વિય નામન્તરાનાપજ્જનતો ચ સદા અત્તનાવ કતનામતાય ચતુક્ખન્ધનિબ્બાનાનિ નામકરણટ્ઠેન નામં. અથ વા અધિવચનસમ્ફસ્સો વિય અધિવચનનામમન્તરેન યે અનુપચિતસમ્ભારાનં ગહણં ન ગચ્છન્તિ, તે નામાયત્તગ્ગહણા **નામં**. રૂપં પન વિનાપિ નામસાધનં અત્તનો રુપ્પનસભાવેન ગહણં ઉપયાતીતિ **રૂપં**. તેનાહ "**તેસુ ઉપ્પન્નેસૂ**"તિઆદિ. ઇધાપિ ''યથાપથવિયા''તિઆદીસુ વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો નિદસ્સનવસેન આગતત્તા. "**અતીતેપી**"તિઆદિના વેદનાદીસુ નામસઞ્ઞા નિરુળ્હા, અનાદિકાલિકા ચાતિ દસ્સેતિ.

ઇતિ અતીતાદિવિભાગવન્તાનમ્પિ વેદનાદીનં નામકરણટ્ઠેન નામભાવો એકન્તિકો, તબ્બિભાગરહિતે પન એકસભાવે નિચ્ચે નિબ્બાને વત્તબ્બમેવ નત્થીતિ દસ્સેન્તો "**નિબ્બાનં પન...પે॰... નામનટ્ઠેન નામ**"ન્તિ આહ. **નામનટ્ઠેના**તિ નામકરણટ્ઠેન. **નમન્તી**તિ એકન્તતો સારમ્મણત્તા તન્નિન્ના હોન્તિ, તેહિ વિના નપ્પવત્તન્તીતિ અત્થો. **સબ્બ**ન્તિ ખન્ધચતુક્કં, નિબ્બાનઞ્ચ . યસ્મિં આરમ્મણેયેવ વેદનાક્ખન્ધો પવત્તતિ, તંસમ્પયુત્તતાય સઞ્ઞાક્ખન્ધાદયોપિ તત્થ પવત્તન્તીતિ સો ને તત્થ નામેન્તો વિય હોતિ વિના અપ્પવત્તનતો. એસ નયો સઞ્ઞાક્ખન્ધાદીસુપીતિ વુત્તં "**આરમ્મણે અઞ્ઞમઞ્ઞં નામેન્તી**"તિ. **અનવજ્જધમ્મે** મગ્ગફલાદિકે . કામં કેસુચિ રૂપધમ્મેસુપિ આરમ્મણાધિપતિભાવો લબ્ભતેવ, નિબ્બાને પનેસ સાતિસયો તસ્સ અચ્ચન્તસન્તપણીતતાકપ્પભાવતોતિ તદેવ આરમ્મણાધિપતિપચ્ચયતાય "**અત્તનિ નામેતી**"તિ વુત્તં. તથા હિ અરિયા સકલમ્પિ દિવસભાગં તં આરબ્ભ વીતિનામેન્તાપિ તિત્તિં ન ગચ્છન્તિ.

"**રુપ્પનટ્ઠેના**"તિ એતેન રુપ્પતીતિ રૂપન્તિ દસ્સેતિ. તત્થ સીતાદિવિરોધિપચ્ચયસન્નિપાતે વિસદિસુપ્પત્તિ **રુપ્પનં**. નનુ ચ અરૂપધમ્માનમ્પિ વિરોધિપચ્ચયસમાગમે વિસદિસુપ્પત્તિ લબ્ભતીતિ? સચ્ચં લબ્ભતિ, ન પન વિભૂતતરં. વિભૂતતરઞ્હેત્થ રુપ્પનં અધિપ્પેતં સીતાદિગ્ગહણતો. વુત્તઞ્હેતં ''રુપ્પતીતિ ખો ભિક્ખવે તસ્મા 'રૂપ'ન્તિ વુચ્ચતિ. કેન રુપ્પતિ? સીતેનપિ રુપ્પતિ, ઉણ્હેનપિ રુપ્પતી''તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૩.૭૯). યદિ એવં કથં બ્રહ્મલોકે રૂપસમઞ્ઞાતિ? તત્થાપિ તંસભાવાનતિવત્તનતો હોતિયેવ રૂપસમઞ્ઞા. અનુગ્ગાહકપચ્ચયવસેન વા વિસદિસપચ્ચયસન્નિપાતેતિ એવમત્થો વેદિતબ્બો. ''યો અત્તનો સન્તાને વિજ્જમાનસ્સયેવ વિસદિસુપ્પત્તિહેતુભાવો, તં **રુપ્પન**''ન્તિ અઞ્ઞે. ઇમસ્મિં પક્ખે રૂપયતિ વિકારમાપાદેતીતિ **રૂપં**. ''સઙ્ઘટ્ટનેન વિકારાપત્તિયં **રુપ્પન**-સદ્દો નિરુળ્હો''તિ કેચિ. એતસ્મિં પક્ખે અરૂપધમ્મેસુ રૂપસમઞ્ઞાય પસઙ્ગો એવ નત્થિ સઙ્ઘટ્ટનાભાવતો. ''પટિઘતો **રુપ્પન**''ન્તિ અપરે. "**તસ્સા**તિ રૂપસ્સા''તિ વદન્તિ, નામરૂપસ્સાતિ પન યુત્તં. યથા હિ રૂપસ્સ, એવં નામસ્સાપિ વેદનાક્ખન્ધાદિવસેન, મદનિમ્મદનાદિવસેન ચ વિત્થારકથા **વિસુદ્ધિમગ્ગે** (વિસુદ્ધિ॰ ૨.૪૫૬) વુત્તા એવાતિ. ઇતિ અયં દુકો કુસલત્તિકેન સઙ્ગહિતે સભાવધમ્મે પરિગ્ગહેત્વા પવત્તોતિ.

અવિજ્જાતિ અવિન્દિયં ''અત્તા, જીવો, ઇત્થી, પુરિસો''તિ એવમાદિકં વિન્દતીતિ **અવિજ્જા**. વિન્દિયં ''દુક્ખં, સમુદયો''તિ એવમાદિકં ન વિન્દતીતિ **અવિજ્જા**. સબ્બમ્પિ ધમ્મજાતં અવિદિતકરણટ્ઠેન **અવિજ્જા**. અન્તરહિતે સંસારે સત્તે જવાપેતીતિ **અવિજ્જા**. અત્થતો પન સા દુક્ખાદીનં ચતુન્નં સચ્ચાનં સભાવચ્છાદકો સમ્મોહો હોતીતિ આહ "**દુક્ખાદીસુ અઞ્ઞાણ**"ન્તિ . **ભવપત્થના** નામ કામભવાદીનં પત્થનાવસેન પવત્તતણ્હા. તેનાહ "**યો ભવેસુ ભવચ્છન્દો**"તિઆદિ. ઇતિ ''અયં દુકો વટ્ટમૂલસમુદાચારદસ્સનત્થં ગહિતો.

ભવદિટ્ઠીતિ ખન્ધપઞ્ચકં ''અત્તા ચ લોકો ચા''તિ ગાહેત્વા તં ''ભવિસ્સતી''તિ ગણ્હનવસેન નિવિટ્ઠા સસ્સતદિટ્ઠીતિ અત્થો. તેનાહ "**ભવો વુચ્ચતી**"તિઆદિ. ભવિસ્સતીતિ **ભવો**, તિટ્ઠતિ સબ્બકાલં અત્થીતિ અત્થો. **સસ્સત**ન્તિ સસ્સતભાવો. **વિભવદિટ્ઠી**તિ ખન્ધપઞ્ચકમેવ ''અત્તા''તિ ચ ''લોકો''તિ ચ ગહેત્વા તં ''ન ભવિસ્સતી''તિ ગણ્હનવસેન નિવિટ્ઠા ઉચ્છેદદિટ્ઠીતિ અત્થો. તેનાહ "**વિભવો વુચ્ચતી**"તિઆદિ. વિભવિસ્સતિ વિનસ્સતિ ઉચ્છિજ્જતીતિ **વિભવો**, ઉચ્છેદો.

યં ન હિરીયતીતિ યેન ધમ્મેન તંસમ્પયુત્તધમ્મસમૂહો, પુગ્ગલો વા ન હિરીયતિ ન લજ્જતિ, લિઙ્ગવિપલ્લાસં વા કત્વા યો ધમ્મોતિ અત્થો વેદિતબ્બો. **હિરીયિતબ્બેના**તિ ઉપયોગત્થે કરણવચનં, હિરીયિતબ્બયુત્તકં કાયદુચ્ચરિતાદિધમ્મં ન જિગુચ્છતીતિ અત્થો. **નિલ્લજ્જતા**તિ પાપસ્સ અજિગુચ્છના. **યં ન ઓત્તપ્પતી**તિ એત્થાપિ વુત્તનયેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો. **ઓત્તપ્પિતબ્બેના**તિ પન હેતુઅત્થે કરણવચનં, ઓત્તપ્પિતબ્બયુત્તકેન ઓત્તપ્પસ્સ હેતુભૂતેન કાયદુચ્ચરિતાદિનાતિ અત્થો. **હિરીયિતબ્બેના**તિ એત્થાપિ વા એવમેવ અત્થો વેદિતબ્બો. **અભાયનકઆકારો**તિ પાપતો અનુત્તાસનાકારો.

"**યં હિરીયતી**"તિઆદીસુ અનન્તરદુકે વુત્તનયેન અત્થો વેદિતબ્બો. નિયકજ્ઝત્તં જાતિઆદિસમુટ્ઠાનં એતિસ્સાતિ **અજ્ઝત્તસમુટ્ઠાના**. નિયકજ્ઝત્તતો બહિભાવતો બહિદ્ધા પરસન્તાને સમુટ્ઠાનં એતિસ્સાતિ **બહિદ્ધા સમુટ્ઠાના**. અત્તા એવ અધિપતિ **અત્તાધિપતિ**, અજ્ઝત્તસમુટ્ઠાનત્તા એવ અત્તાધિપતિતો આગમનતો **અત્તાધિપતેય્યા**. **લોકાધિપતેય્ય**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **લજ્જાસભાવસણ્ઠિતા**તિ પાપતો જિગુચ્છનરૂપેન અવટ્ઠિતા. **ભયસભાવસણ્ઠિત**ન્તિ તતો ઉત્તાસનરૂપેન અવટ્ઠિતં. અજ્ઝત્તસમુટ્ઠાનાદિતા ચ હિરોત્તપ્પાનં તત્થ તત્થ પાકટભાવેન વુત્તા, ન પન તેસં કદાચિપિ અઞ્ઞમઞ્ઞવિપ્પયોગતો. ન હિ લજ્જનં નિબ્ભયં, પાપભયં વા અલજ્જનં અત્થીતિ.

દુક્ખન્તિ કિચ્છં, અનિટ્ઠન્તિ વા અત્થો. **વિપ્પટિકૂલગાહિમ્હી**તિ ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તિયા વિલોમગાહકે. તસ્સા એવ વિપચ્ચનીકં દુપ્પટિપત્તિ સાતં ઇટ્ઠં એતસ્સાતિ વિપચ્ચનીકસાતો, તસ્મિં **વિપચ્ચનીકસાતે**. એવંભૂતો ચ ઓવાદભૂતે સાસનક્કમે ઓવાદકે ચ આદરભાવરહિતો હોતીતિ આહ "**અનાદરે**"તિ. **તસ્સ કમ્મ**ન્તિ તસ્સ દુબ્બચસ્સ પુગ્ગલસ્સ અનાદરિયવસેન પવત્તચેતના **દોવચસ્સં**. **તસ્સ ભાવો**તિ તસ્સ યથાવુત્તસ્સ દોવચસ્સસ્સ અત્થિભાવો **દોવચસ્સતા**, અત્થતો દોવચસ્સમેવ. તેનેવાહ "**સા અત્થતો સઙ્ખારક્ખન્ધો હોતી**"તિ. ચેતનાપ્પધાનતાય હિ સઙ્ખારક્ખન્ધસ્સ એવં વુત્તં. **એતેનાકારેના**તિ અપ્પદક્ખિણગ્ગાહિતાકારેન. અસ્સદ્ધિયદુસ્સીલ્યાદિપાપધમ્મયોગતો પુગ્ગલા પાપા નામ હોન્તીતિ દસ્સેતું "**યે તે પુગ્ગલા અસ્સદ્ધા**"તિઆદિ વુત્તં. યાય ચેતનાય પુગ્ગલો પાપસમ્પવઙ્કો નામ હોતિ, સા ચેતના **પાપમિત્તતા** , ચત્તારોપિ વા અરૂપિનો ખન્ધા તદાકારપ્પવત્તા **પાપમિત્તતા**તિ દસ્સેન્તો "**સાપિ અત્થતો દોવચસ્સતા વિય દટ્ઠબ્બા**"તિ આહ.

''સુખં વચો એતસ્મિં પદક્ખિણગ્ગાહિમ્હિ અનુલોમસાતે સાદરે પુગ્ગલેતિ **સુબ્બચો**તિઆદિના, ''કલ્યાણા સદ્ધાદયો પુગ્ગલા એતસ્સ મિત્તાતિ **કલ્યાણમિત્તો**"તિઆદિના ચ અનન્તરદુકસ્સ અત્થો ઇચ્છિતોતિ આહ **સોવચસ્સતા...પે॰... વુત્તપટિપક્ખનયેન વેદિતબ્બા**"તિ. **ઉભો**તિ સોવચસ્સતા, કલ્યાણમિત્તતા ચ. તેસં ખન્ધાનં પવત્તિઆકારવિસેસા ''સોવચસ્સતા, કલ્યાણમિત્તતા''તિ ચ વુચ્ચન્તિ, તે લોકિયાપિ હોન્તિ લોકુત્તરાપીતિ આહ "**લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકા કથિતા**"તિ.

વત્થુભેદાદિના અનેકભેદભિન્ના તંતંજાતિવસેન એકજ્ઝં કત્વા રાસિતો ગય્હમાના આપત્તિયોવ **આપત્તિક્ખન્ધા**. તા પન અન્તરાપત્તીનં અગ્ગહણે **પઞ્ચપિ આપત્તિક્ખન્ધા આપત્તિયો**, તાસં પન ગહણે **સત્તપિ આપત્તિક્ખન્ધા આપત્તિયો**. "ઇમા આપત્તિયો, એત્તકા આપત્તિયો, એવઞ્ચ તેસં આપજ્જનં હોતી"તિ જાનનપઞ્ઞા **આપત્તિકુસલતા**તિ આહ "**યા તાસ**"ન્તિઆદિ. **તાસં આપત્તીનન્તિ** તાસુ આપત્તીસુ. તત્થ યં સમ્ભિન્નવત્થુકાસુ વિય ઠિતાસુ, દુવિઞ્ઞેય્યવિભાગાસુ ચ આપત્તીસુ અસઙ્કરતો વવત્થાન, અયં વિસેસતો **આપત્તિકુસલતા**તિ દસ્સેતું દુતિયં આપત્તિગ્ગહણં કતં. **સહ કમ્મવાચાયા**તિ કમ્મવાચાય સહેવ. આપત્તિતો વુટ્ઠાપનપયોગતાય કમ્મભૂતા વાચા **કમ્મવાચા**, તથાભૂતા અનુસાવનવાચા ચેવ "પસ્સિસ્સામી"તિ એવં પવત્તવાચા ચ. તાય કમ્મવાચાય સદ્ધિં સમકાલમેવ "ઇમાય કમ્મવાચાય ઇતો આપત્તિતો વુટ્ઠાનં હોતિ, હોન્તઞ્ચ પઠમે વા તતિયે વા અનુસાવનેય્યકારપ્પત્તે, 'સંવરિસ્સામી'તિ વા પદે પરિયોસિતે હોતી"તિ એવં તં તં **આપત્તીહિ વુટ્ઠાનપરિચ્છેદપરિજાનનપઞ્ઞા** આપત્તિવુટ્ઠાનકુસલતા. **વુટ્ઠાનન્તિ** ચ યથાપન્નાય આપત્તિયા યથા તથા અનન્તરાયતાપાદનં, એવં વુટ્ઠાનગ્ગહણેનેવ દેસનાયપિ સઙ્ગહો સિદ્ધો હોતિ.

"ઇતો પુબ્બે પરિકમ્મં પવત્તં, ઇતો પરં ભવઙ્ગ મજ્ઝે સમાપત્તી"તિ એવં સમાપત્તીનં **અપ્પનાપરિચ્છેદજાનનપઞ્ઞા** સમાપત્તિકુસલતા. વુટ્ઠાને કુસલભાવો **વુટ્ઠાનકુસલતા**, પગેવ વુટ્ઠાન પરિચ્છેદકરં ઞાણં. તેનાહ "**યથાપરિચ્છિન્નસમયવસેનેવા**"તિઆદિ. **વુટ્ઠાનસમત્થા**તિ વુટ્ઠાપને સમત્થા.

"ધાતુકુસલતા"તિ એત્થ પથવીધાતુઆદયો, સુખધાતુઆદયો, કામધાતુઆદયો ચ ધાતુયો એતાસ્વેવ અન્તોગધાતિ એતાસુ કોસલ્લે દસ્સિતે તાસુપિ કોસલ્લં દસ્સિતમેવ હોતીતિ "અટ્ઠારસ ધાતુયો ચક્ખુધાતુ...પે॰... મનોવિઞ્ઞાણધાતૂ"તિ વત્વા "**અટ્ઠારસન્નં ધાતૂનં સભાવપરિચ્છેદકા**"તિ વુત્તં. તત્થ **સભાવપરિચ્છેદકા**તિ યથાભૂતસભાવાવબોધિની. "સવનપઞ્ઞા ધારણપઞ્ઞા"તિઆદિના પચ્ચેકં પઞ્ઞા-સદ્દો યોજેતબ્બો. ધાતૂનં સવનધારણપઞ્ઞા **સુતમયા**, ઇતરા **ભાવનામયા**. તત્થાપિ સમ્મસનપઞ્ઞા લોકિયા. વિપસ્સના પઞ્ઞા હિ સા, ઇતરા લોકુત્તરા. લક્ખણાદિવસેન, અનિચ્ચાદિવસેન ચ મનસિકરણં **મનસિકારો**, તત્થ કોસલ્લં **મનસિકારકુસલતા**. તં પન આદિમજ્ઝપરિયોસાનવસેન તિધા ભિન્દિત્વા દસ્સેન્તો "**સમ્મસનપટિવેધપચ્ચવેક્ખણપઞ્ઞા**"તિ આહ. **સમ્મસનપઞ્ઞા** હિ તસ્સા આદિ, **પટિવેધપઞ્ઞા** મજ્ઝે, **પચ્ચવેક્ખણપઞ્ઞા** પરિયોસાનં.

આયતનાનં ગન્થતો ચ અત્થતો ચ ઉગ્ગણ્હનવસેન તેસં ધાતુલક્ખણાદિવિભાગસ્સ જાનનપઞ્ઞા **ઉગ્ગહજાનનપઞ્ઞા**. સમ્મસનપટિવેધપચ્ચવેક્ખણવિધિનો જાનનપઞ્ઞા **મનસિકારજાનનપઞ્ઞા**. યસ્મા આયતનાનિપિ અત્થતો ધાતુયોવ મનસિકારો ચ ઉગ્ગણ્હનાદિવસેન તેસમેવ મનસિકારવિધિ , તસ્મા ધાતુકુસલતાદિકા તિસ્સોપિ કુસલતા એકદેસે કત્વા દસ્સેતું "**અપિચા**"તિઆદિ વુત્તં. સવનં વિય ઉગ્ગણ્હનપચ્ચવેક્ખણાનિપિ પરિત્તઞાણકત્તુકાનીતિ આહ "**સવન ઉગ્ગહણપચ્ચવેક્ખણા લોકિયા**"તિ. અરિયમગ્ગક્ખણે સમ્મસનમનસિકારાનં નિપ્ફત્તિ પરિનિટ્ઠાનન્તિ તેસં લોકુત્તરતાપરિયાયોપિ લબ્ભતીતિ વુત્તં "**સમ્મસનમનસિકારા લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકા**"તિ. પચ્ચયધમ્માનં હેતુઆદીનં અત્તનો પચ્ચયુપ્પન્નાનં હેતુપચ્ચયાદિભાવેન પચ્ચયભાવો **પચ્ચયાકારો**, સો પન અવિજ્જાદીનં દ્વાદસન્નં પટિચ્ચસમુપ્પાદઙ્ગાનં વસેન દ્વાદસવિધોતિ આહ "**દ્વાદસન્નં પચ્ચયાકારાન**"ન્તિ. **ઉગ્ગહાદિવસેના**તિ ઉગ્ગહમનસિકારસવનસમ્મસનપટિવેધપચ્ચવેક્ખણવસેન.

ઠાનઞ્ચેવ તિટ્ઠતિ ફલં તદાયત્તવુત્તિતાયાતિ **કારણઞ્ચ** હેતુપચ્ચયભાવેન કરણતો નિપ્ફાદનતો. **તેસં** સોતવિઞ્ઞાણાદીનં. એતસ્મિં દુકે અત્થો વેદિતબ્બોતિ સમ્બન્ધો. યે ધમ્મા યસ્સ ધમ્મસ્સ કારણભાવતો **ઠાનં**, તેવ ધમ્મા તંવિધુરસ્સ ધમ્મસ્સ અકારણભાવતો **અટ્ઠાનન્તિ** પઠમનયે ફલભેદેન તસ્સેવ ધમ્મસ્સ **ઠાનાટ્ઠાનતા** દીપિતા; દુતિયનયે પન અભિન્નેપિ ફલે પચ્ચયધમ્મભેદેન તેસં **ઠાનાટ્ઠાનતા** દીપિતાતિ અયમેતેસં વિસેસો. ન હિ કદાચિ અરિયા દિટ્ઠિસમ્પદા નિચ્ચગ્ગાહસ્સ કારણં હોતિ, અકિરિયતા પન સિયા તસ્સ કારણન્તિ.

ઉજુનો ભાવો **અજ્જવં**, અજિમ્હતા અકુટિલતા અવઙ્કતાતિ અત્થોતિ તમત્થં અનજ્જવપટિક્ખેપમુખેન દસ્સેતું "**ગોમુત્તવઙ્કતા**"તિઆદિ વુત્તં. સ્વાયં અનજ્જવો ભિક્ખૂનં યેભુય્યેન અનેસનાય, અગોચરચારિતાય ચ હોતીતિ આહ "**એકચ્ચો હિ...પે॰... ચરતી**"તિ. **અયં ગોમુત્તવઙ્કતા નામ** આદિતો પટ્ઠાય યાવ પરિયોસાના પટિપત્તિયા વઙ્કભાવતો. **પુરિમસદિસો**તિ પઠમં વુત્તભિક્ખુસદિસો. **ચન્દવઙ્કતા નામ** પટિપત્તિયા મજ્ઝટ્ઠાને વઙ્કભાવાપત્તિતો. **નઙ્ગલકોટિવઙ્કતા નામ** પરિયોસાને વઙ્કભાવાપત્તિતો. **ઇદં અજ્જવં નામ** સબ્બત્થકમેવ ઉજુભાવસિદ્ધિતો. **અજ્જવતા**તિ આકારનિદ્દેસો, યેનાકારેનસ્સ અજ્જવો પવત્તતિ, તદાકારનિદ્દેસોતિ અત્થો. લજ્જતીતિ **લજ્જી**, હિરિમા, તસ્સ ભાવો **લજ્જવં**, હિરીતિ અત્થો. લજ્જા એતસ્સ અત્થીતિ **લજ્જી** યથા "માલી, માયી"તિ ચ, તસ્સ ભાવો **લજ્જીભાવો**, સા એવ લજ્જા.

પરાપરાધાદીનં અધિવાસનક્ખમં **અધિવાસનખન્તિ**. સુચિસીલતા **સોરચ્ચં**. સા હિ સોભનકમ્મરતતા, સુટ્ઠુ વા પાપતો ઓરતભાવો વિરતતા **સોરચ્ચં**. તેનાહ "**સુરતભાવો**"તિ.

"**નામઞ્ચ રૂપઞ્ચા**"તિઆદીસુ અયં અપરો નયો – **નામકરણટ્ઠેના**તિ અઞ્ઞં અનપેક્ખિત્વા સયમેવ અત્તનો નામકરણસભાવતોતિ અત્થો. યઞ્હિ પરસ્સ નામં કરોતિ, તસ્સ ચ તદપેક્ખત્તા અઞ્ઞાપેક્ખં નામકરણન્તિ નામકરણસભાવતા ન હોતિ, તસ્મા મહાજનસ્સ ઞાતીનં, ગુણાનઞ્ચ સામઞ્ઞનામાદિકારકાનં નામભાવો નાપજ્જતિ. યસ્સ ચ અઞ્ઞેહિ નામં કરીયતિ, તસ્સ ચ નામકરણસભાવતા નત્થીતિ, નત્થિયેવ નામભાવો. વેદનાદીનં પન સભાવસિદ્ધત્તા વેદનાદિનામસ્સ નામકરણસભાવતો નામતા વુત્તા. પથવીઆદિ નિદસ્સનેન નામસ્સ સભાવસિદ્ધતંયેવ નિદસ્સેતિ, ન નામભાવસામઞ્ઞં, નિરુળ્હત્તા પન નામ-સદ્દો અરૂપધમ્મેસુ એવ વત્તતિ, ન પથવીઆદીસૂતિ ન તેસં નામભાવો. ન હિ પથવીઆદિનામં વિજહિત્વા કેસાદિનામેહિ રૂપધમ્માનં વિય વેદનાદિનામં વિજહિત્વા અઞ્ઞેન નામેન અરૂપધમ્માનં વોહરિતબ્બેન પિણ્ડાકારેન પવત્તિ અત્થીતિ.

અથ વા રૂપધમ્મા ચક્ખાદયો રૂપાદયો ચ, તેસં પકાસકપકાસિતબ્બભાવતો વિનાપિ નામેન પાકટા હોન્તિ, ન એવં અરૂપધમ્માતિ તે અધિવચનસમ્ફસ્સો વિય નામાયત્તગ્ગહણીયભાવેન "નામ"ન્તિ વુત્તા. પટિઘસમ્ફસ્સો ચ ન ચક્ખાદીનિ વિય નામેન વિના પાકટોતિ "નામ"ન્તિ વુત્તો, અરૂપતાય વા અઞ્ઞનામસભાગત્તા સઙ્ગહિતોયં, અઞ્ઞફસ્સસભાગત્તા વા. વચનત્થોપિ હિ રૂપયતીતિ **રૂપં**, નામયતીતિ **નામ**ન્તિ ઇધ પચ્છિમપુરિમાનં સમ્ભવતિ. **રૂપયતી**તિ વિનાપિ નામેન અત્તાનં પકાસેતીતિ અત્થો. **નામયતી**તિ નામેન વિના અપાકટભાવતો અત્તનો પકાસકં નામં કરોતીતિ અત્થો. **આરમ્મણાધિપતિપચ્ચયતાયા**તિ સતિપિ રૂપસ્સ આરમ્મણાધિપતિપચ્ચયભાવે ન તં પરમસ્સાસભૂતં નિબ્બાનં વિય સાતિસયં નામનભાવેન પચ્ચયોતિ નિબ્બાનમેવ "નામ"ન્તિ વુત્તં.

"**અવિજ્જા ચ ભવતણ્હા ચા**"તિ અયં દુકો સત્તાનં વટ્ટમૂલસમુદાચારદસ્સનત્થો. સમુદાચરતીતિ હિ **સમુદાચારો**, વટ્ટમૂલમેવ સમુદાચારો **વટ્ટમૂલસમુદાચારો**, વટ્ટમૂલદસ્સનેન વા વટ્ટમૂલાનં પવત્તિ દસ્સિતા હોતીતિ

વટ્ટમૂલાનં સમુદાચારો **વટ્ટમૂલસમુદાચારો**, તંદસ્સનત્થોતિ અત્થો.

એકેકસ્મિઞ્ચ ''અત્તા''તિ ચ ''લોકો''તિ ચ ગહણવિસેસં ઉપાદાય ''અત્તા ચ લોકો ચા''તિ વુત્તં, એકં વા ખન્ધં ''અત્તા''તિ ગહેત્વા અઞ્ઞં અત્તનો ઉપભોગભૂતં ''લોકો''તિ ગણ્હન્તસ્સ, અત્તનો અત્તાનં ''અત્તા''તિ ગહેત્વા પરસ્સ અત્તાનં ''લોકો''તિ ગણ્હન્તસ્સ વા વસેન ''અત્તા ચ લોકો ચા''તિ વુત્તં.

સહ સિક્ખિતબ્બો ધમ્મો **સહધમ્મો**, તત્થ ભવં સહધમ્મિકં, તસ્મિં **સહધમ્મિકે**. દોવચસ્સ-સદ્દતો આય-સદ્દં અનઞ્ઞત્તં કત્વા "**દોવચસ્સાય**"ન્તિ વુત્તં, દોવચસ્સસ્સ વા અયનં પવત્તિ **દોવચસ્સાયં**. આસેવન્તસ્સાપિ અનુસિક્ખના અજ્ઝાસયેન ભજનાતિ આહ "**સેવના...પે॰... ભજના**"તિ. સબ્બતોભાગેન ભત્તિ **સમ્ભત્તિ**.

સહ કમ્મવાચાયાતિ અબ્ભાનતિણવત્થારકકમ્મવાચાય, ''અહં ભન્તે ઇત્થન્નામં આપત્તિં આપજ્જિ''ન્તિઆદિકાય ચ સહેવ. સહેવ હિ કમ્મવાચાય આપત્તિવુટ્ઠાનઞ્ચ પરિચ્છિજ્જતિ, ''પઞ્ઞત્તિલક્ખણાય આપત્તિયા વા કારણં વીતિક્કમલક્ખણં કાયકમ્મં, વચીકમ્મં વા, વુટ્ઠાનસ્સ કારણં કમ્મવાચા''તિ કારણેન સહ ફલસ્સ જાનનવસેન ''સહ કમ્મવાચાયા''તિ વુત્તં.''સહ કમ્મવાચાયા''તિ. ઇમિના નયેન **સહ પરિકમ્મેના**તિ એત્થાપિ અત્થો વેદિતબ્બો.

ધાતુવિસયા સબ્બાપિ પઞ્ઞા **ધાતુકુસલતા**. તદેકદેસા **મનસિકારકુસલતા**તિ અધિપ્પાયેન પુરિમપદેપિ સમ્મસનપટિવેધપઞ્ઞા વુત્તા. યસ્મા પન નિપ્પરિયાયતો વિપસ્સનાદિપઞ્ઞા એવ મનસિકારકોસલ્લં, તસ્મા "**તાસંયેવ ધાતૂનં સમ્મસનપટિવેધપચ્ચવેક્ખણપઞ્ઞા**"તિ વુત્તં.

આયતનવિસયા સબ્બાપિ પઞ્ઞા **આયતનકુસલતા**તિ દસ્સેન્તો ''દ્વાદસન્નં આયતનાનં ઉગ્ગહમનસિકારજાનનપઞ્ઞા''તિ વત્વા પુન "**અપિચા**"તિઆદિ વુત્તં. દ્વીસુપિ વા પદેસુ વાચુગ્ગતાય આયતનપાળિયા, ધાતુપાળિયા ચ મનસિકરણં **મનસિકારો**. તથા ઉગ્ગણ્હન્તી, મનસિ કરોન્તી , તદત્થં સુણન્તી, ગન્થતો ચ અત્થતો ચ ધારેન્તી, ''ઇદં ચક્ખાયતનં નામ, અયં ચક્ખુધાતુ નામા''તિઆદિના સભાવતો, ગણનતો ચ પરિચ્છેદં જાનન્તી ચ પઞ્ઞા **ઉગ્ગહપઞ્ઞાદિકા** વુત્તા. મનસિકારપદે પન ચતુબ્બિધાપિ પઞ્ઞા ઉગ્ગહોતિ તતો પવત્તો અનિચ્ચાદિમનસિકારો ''ઉગ્ગહમનસિકારો''તિ વુત્તો. તસ્સ જાનનં પવત્તનમેવ, ''યથા પવત્તં વા ઉગ્ગહં, એવમેવ પવત્તો ઉગ્ગહો''તિ જાનનં **ઉગ્ગહજાનનં**. ''મનસિકારો એવં પવત્તેતબ્બો, એવઞ્ચ પવત્તો''તિ જાનનં **મનસિકારજાનનં**. તદુભયમ્પિ ''મનસિકારકોસલ્લ''ન્તિ વુત્તં. ઉગ્ગહોપિ હિ મનસિકારસમ્પયોગતો મનસિકારનિરુત્તિં લદ્ધું અરહતિ. યો ચ મનસિકાતબ્બો, યો ચ મનસિકરણૂપાયો, સબ્બો સો ''મનસિકારો''તિ વત્તું વટ્ટતિ, તત્થ કોસલ્લં **મનસિકારકુસલતા**તિ. **સમ્મસનં** પઞ્ઞા, સા મગ્ગસમ્પયુત્તા અનિચ્ચાદિસમ્મસનકિચ્ચં સાધેતિ નિચ્ચસઞ્ઞાદિપજહનતો. **મનસિકારો** સમ્મસનસમ્પયુત્તો, સો તત્થેવ અનિચ્ચાદિમનસિકારકિચ્ચં મગ્ગસમ્પયુત્તો સાધેતીતિ આહ "**સમ્મસનમનસિકારા લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકા**"તિ. ''ઇમિના પચ્ચયેનિદં હોતી''તિ એવં અવિજ્જાદીનં સઙ્ખારાદિપચ્ચયુપ્પન્નસ્સ પચ્ચયભાવજાનનં **પટિચ્ચસમુપ્પાદકુસલતા**.

અધિવાસનં ખમનં. તઞ્હિ પરેસં દુક્કટં દુરુત્તઞ્ચ પટિવિરોધાકરણેન અત્તનો ઉપરિ આરોપેત્વા વાસનં ''અધિવાસન''ન્તિ વુચ્ચતિ. **અચણ્ડિક્ક**ન્તિ અકુજ્ઝનં. દોમનસ્સવસેન પરેસં અક્ખીસુ અસ્સૂનં અનુપ્પાદના **અનસ્સુરોપો**. **અત્તમનતા**તિ સકમનતા. ચિત્તસ્સ અબ્યાપન્નો સકો મનોભાવો **અત્તમનતા**. ચિત્તન્તિ વા ચિત્તપ્પબન્ધં એકત્તેન ગહેત્વા તસ્સ અન્તરા ઉપ્પન્નેન પીતિસહગતમનેન **સકમનતા**. અત્તમનો વા પુગ્ગલો,

તસ્સ ભાવો **અત્તમનતા**, સા ન સત્તસ્સાતિ પુગ્ગલદિટ્ઠિનિવારણત્થં "**ચિત્તસ્સા**"તિ વુત્તં. અધિવાસનલક્ખણા ખન્તિ **અધિવાસનખન્તિ**. સુચિસીલતા **સોરચ્ચં**. સા હિ સોભનકમ્મરતતા. સુટ્ઠુ પાપતો ઓરતભાવો વિરતતા સોરચ્ચં. તેનાહ "**સુરતભાવો**"તિ.

સખિલો વુચ્ચતિ સણ્હવાચો, તસ્સ ભાવો **સાખલ્યં**, સણ્હવાચતા. તં પન બ્યતિરેકમુખેન વિભાવેન્તી યા પાળિ પવત્તા, તં દસ્સેન્તો "**તત્થ કતમં સાખલ્ય**"ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **અણ્ડકા**તિ સદોસવણે રુક્ખે નિય્યાસપિણ્ડિયો, અહિચ્છત્તકાદીનિ વા ઉટ્ઠિતાનિ ''અણ્ડકાની''તિ વદન્તિ . ફેગ્ગુરુક્ખસ્સ પન કુથિતસ્સ અણ્ડાનિ વિય ઉટ્ઠિતા ચુણ્ણપિણ્ડિયો, ગણ્ઠિયો વા **અણ્ડકા**. ઇધ પન બ્યાપજ્જનકક્કસાદિભાવતો અણ્ડકપકતિભાવેન વાચા "**અણ્ડકા**"તિ વુત્તા. પદુમનાળં વિય સોતં ઘંસયમાના પવિસન્તી **કક્કસા** દટ્ઠબ્બા. કોધેન નિબ્બત્તત્તા તસ્સ પરિવારભૂતા **કોધસામન્તા**. પુરે સંવડ્ઢનારી **પોરી**, સા વિય સુકુમારા મુદુકા વાચા પોરી વિયાતિ **પોરી**. **તત્થા**તિ ''ભાસિતા હોતી''તિ વુત્તાય કિરિયાયાતિપિ યોજના સમ્ભવતિ, **તત્થ** વાચાયાતિ વા. "**સણ્હવાચતા**"તિઆદિના તં વાચં પવત્તયમાનં ચેતનં દસ્સેતિ. સમ્મોદકસ્સ પુગ્ગલસ્સ મુદુકભાવો મદ્દવં **સમ્મોદકમુદુકભાવો**. **આમિસેન** અલબ્ભમાનેન, તથા **ધમ્મેન ચાતિ દ્વીહિ છિદ્દો**. આમિસસ્સ, ધમ્મસ્સ ચ અલાભેન અત્તનો પરસ્સ ચ અન્તરે સમ્ભવન્તસ્સ હિ છિદ્દસ્સ વિવરસ્સ ભેદસ્સ પટિસન્થરણં પિદહનં સઙ્ગણ્હનં **પટિસન્થારો**. તં સરૂપતો, પટિપત્તિતો ચ પાળિદસ્સનમુખેન વિભાવેતું "**અભિધમ્મેપી**"તિઆદિમાહ. **અગ્ગં અગ્ગહેત્વા**તિ અગ્ગં અત્તનો અગ્ગહેત્વા. **ઉદ્દેસદાન**ન્તિ પાળિયા, અટ્ઠકથાય ચ ઉદ્દિસનં. **પાળિવણ્ણના**તિ પાળિયા અત્થવણ્ણના. **ધમ્મકથાકથન**ન્તિ સરભઞ્ઞસરભણનાદિવસેન ધમ્મકથનં.

કરુણાતિ કરુણાબ્રહ્મવિહારમાહ. **કરુણાપુબ્બભાગો**તિ તસ્સ પુબ્બભાગઉપચારજ્ઝાનં વદતિ. પાળિપદે પન યા કાચિ કરુણા ''કરુણા''તિ વુત્તા, **કરુણાચેતોવિમુત્તી**તિ પન અપ્પનાપ્પત્તાવ. **મેત્તાય**પિ એસેવ નયો. સુચિ-સદ્દતો ભાવે ય્ય-કારં, ઇ-કારસ્સ ચ એ-કારાદેસં કત્વા અયં નિદ્દેસોતિ આહ "**સોચેય્યન્તિ સુચિભાવો**"તિ. હોતુ તાવ સુચિભાવો સોચેય્યં, તસ્સ પન મેત્તાપુબ્બભાગતા કથન્તિ આહ "**વુત્તમ્પિ ચેત**"ન્તિઆદિ.

મુટ્ઠા સતિ એતસ્સાતિ **મુટ્ઠસ્સતિ**, તસ્સ ભાવો **મુટ્ઠસ્સચ્ચં**, સતિપટિપક્ખો ધમ્મો, ન સતિયા અભાવમત્તં . યસ્મા પટિપક્ખે સતિ તસ્સ વસેન સતિવિગતા વિપ્પવુત્થા નામ હોતિ, તસ્મા વુત્તં "**સતિવિપ્પવાસો**"તિ. "**અસ્સતી**"તિઆદીસુ **અ**-કારો પટિપક્ખે દટ્ઠબ્બો, ન સત્તપટિસેધે. ઉદકે લાબુ વિય યેન ચિત્તં આરમ્મણે પિલવન્તા વિય તિટ્ઠતિ, ન ઓગાહતિ, સા **પિલાપનતા**. યેન ગહિતમ્પિ આરમ્મણં સમ્મુસ્સતિ ન સરતિ, સા **સમ્મુસ્સનતા**. યથા વિજ્જાપટિપક્ખા અવિજ્જા વિજ્જાય પહાતબ્બતો, એવં સમ્પજઞ્ઞપટિપક્ખં **અસમ્પજઞ્ઞં**, અવિજ્જાયેવ.

ઇન્દ્રિયસંવરભેદોતિ ઇન્દ્રિયસંવરવિનાસો. **અપ્પટિસઙ્ખા**તિ અપચ્ચવેક્ખિત્વા અયોનિસો ચ આહારપરિભોગે આદીનવાનિસંસે અવીમંસિત્વા.

અપ્પટિસઙ્ખાયાતિ ઇતિકત્તબ્બતાસુ અપ્પચ્ચવેક્ખણાય નામં. અઞ્ઞાણં અપ્પટિસઙ્ખાત નિમિત્તં . **અકમ્પનઞાણ**ન્તિ તાય અનભિભવનીયં ઞાણં, તત્થ તત્થ પચ્ચવેક્ખણાઞાણઞ્ચેવ પચ્ચવેક્ખણાય મુદ્ધભૂતં લોકુત્તરઞાણઞ્ચ. નિપ્પરિયાયતો મગ્ગભાવના **ભાવના** નામ, યા ચ તદત્થા, તદુભયઞ્ચ ભાવેન્તસ્સેવ ઇચ્છિતબ્બં,

ન ભાવિતભાવનસ્સાતિ વુત્તં "**ભાવેન્તસ્સ ઉપ્પન્નં બલ**"ન્તિ. તેનાહ "**યા કુસલાનં ધમ્માનં આસેવના ભાવના બહુલીકમ્મ**"ન્તિ.

કામં સમ્પયુત્તધમ્મેસુ થિરભાવોપિ બલટ્ઠો એવ, પટિપક્ખેહિ પન અકમ્પનીયતા સાતિસયં બલટ્ઠોતિ વુત્તં "**અસ્સતિયા અકમ્પનવસેના**"તિ. પચ્ચનીકધમ્મસમનતો **સમથો સમાધિ**. અનિચ્ચાદિના વિવિધેનાકારેન દસ્સનતો **વિપસ્સના પઞ્ઞા** . **તં આકારં ગહેત્વા**તિ સમાધાનાકારં ગહેત્વા. યેનાકારેન પુબ્બે અલીનં અનુદ્ધતં મજ્ઝિમં ભાવનાવીથિપટિપન્નં હુત્વા ચિત્તં સમાહિતં હોતિ, તં આકારં ગહેત્વા સલ્લક્ખેત્વા. **નિમિત્તવસેના**તિ કારણવસેન. "**એસેવ નયો**"તિ ઇમિના પગ્ગહોવ તં આકારં ગહેત્વા પુન પવત્તેતબ્બસ્સ પગ્ગાહસ્સ નિમિત્તવસેન પગ્ગાહનિમિત્તન્તિ ઇમમત્થં અતિદિસતિ, તસ્સત્થો સમથે વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બો. **પગ્ગાહો વીરિયં** કોસજ્જપક્ખતો ચિત્તસ્સ પતિતું અદત્વા પગ્ગણ્હનતો. **અવિક્ખેપો એકગ્ગતા** વિક્ખેપસ્સ ઉદ્ધચ્ચસ્સ પટિપક્ખભાવતો. પટિસઙ્ખાનકિચ્ચનિબ્બત્તિભાવતો લોકુત્તરધમ્માનં પટિસઙ્ખાનબલભાવો, તથા પુબ્બે પવત્તાકારસલ્લક્ખણવસેન સમથપગ્ગાહાનં ઉપરિ પવત્તિસબ્ભાવતો સમથનિમિત્તદુકસ્સપિ મિસ્સકતા વુત્તા.

યથાસમાદિન્નસ્સ સીલસ્સ ભેદકરો **વીતિક્કમો**. સીલવિનાસકો **અસંવરો**. **સમ્માદિટ્ઠિવિનાસિકા**તિ ''અત્થિ દિન્ન''ન્તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૪૧; ૨.૯૪; વિભ॰ ૭૯૩) નયપ્પવત્તાય સમ્માદિટ્ઠિયા દૂસિકા.

સીલસ્સ સમ્પાદનં નામ સબ્બભાગતો તસ્સ અનૂનતાપાદનન્તિ આહ "**સમ્પાદનતો પરિપૂરણતો**"તિ. પારિપૂરત્થો હિ સમ્પદા-સદ્દોતિ. **માનસિકસીલં** નામ સીલવિસોધનવસેન અભિજ્ઝાદિપ્પહાનં. **દિટ્ઠિપારિપૂરિભૂતં ઞાણ**ન્તિ અત્થિકદિટ્ઠિઆદિસમ્માદિટ્ઠિયા પારિપૂરિભાવેન પવત્તં ઞાણં.

વિસુદ્ધિં પાપેતું સમત્થન્તિ ચિત્તવિસુદ્ધિઆદિઉપરિવિસુદ્ધિયા પચ્ચયો ભવિતું સમત્થં. સુવિસુદ્ધમેવ હિ સીલં તસ્સા પદટ્ઠાનં હોતીતિ. **વિસુદ્ધિં પાપેતું સમત્થં દસ્સન**ન્તિ ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિં, પરમત્થવિસુદ્ધિનિબ્બાનઞ્ચ પાપેતું ઉપનેતું સમત્થં કમ્મસ્સકતાઞાણાદિસમ્માદસ્સનં . તેનાહ "**અભિધમ્મે**"તિઆદિ. એત્થ ચ ''ઇદં અકુસલં કમ્મં નો સકં, ઇદં પન કમ્મં સક''ન્તિ એવં બ્યતિરેકતો અન્વયતો ચ કમ્મસ્સકતાજાનનઞાણં **કમ્મસ્સકતાઞાણં**. તેનાહ "**એત્થ ચા**"તિઆદિ. "**પરેન કતમ્પી**"તિ ઇદં નિદસ્સનવસેન વુત્તં યથા પરેન કતં, એવં અત્તના કતમ્પિ સકકમ્મં નામ ન હોતીતિ. અત્તના વા ઉસ્સાહિતેન પરેન કતંપીતિ એવં વા અત્થો દટ્ઠબ્બો. યઞ્હિ તં પરસ્સ ઉસ્સાહનવસેન કતં, તમ્પિ સકકમ્મં નામ હોતીતિ અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો. **અત્થભઞ્જનતો**તિ દિટ્ઠધમ્મિકાદિસબ્બઅત્થવિનાસનતો. **અત્થજનનતો**તિ ઇધલોકત્થપરલોકત્થપરમત્થાનં ઉપ્પાદનતો. આરબ્ભકાલે ''અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તા''તિ પવત્તમ્પિ **વચીસચ્ચઞ્ચ** લક્ખણાનિ પટિવિજ્ઝન્તં **વિપસ્સનાઞાણં અનુલોમેતિ** તત્થેવ પટિવિજ્ઝનતો. **પરમત્થસચ્ચઞ્ચ** નિબ્બાનં **ન વિલોમેતિ** ન વિરોધેતિ એકન્તેનેવ સમ્પાપનતો.

ઞાણદસ્સનન્તિ ઞાણભૂતં દસ્સનં, તેન મગ્ગં વદતિ. **તંસમ્પયુત્તમેવ વીરિય**ન્તિ પઠમમગ્ગસમ્પયુત્તં વીરિયમાહ. સબ્બાપિ મગ્ગપઞ્ઞા દિટ્ઠિવિસુદ્ધિયેવાતિ દસ્સેતું "**અપિચા**"તિઆદિ વુત્તં. અયમેવ ચ નયો અભિધમ્મપાળિયા (ધ॰ સ॰ ૫૫૦) સમેતીતિ દસ્સેન્તો "**અભિધમ્મે પના**"તિ આદિં અવોચ.

યસ્મા સંવેગો નામ સહોત્તપ્પઞાણં, તસ્મા સંવેગવત્થું ભયતો ભાયિતબ્બતો દસ્સનવસેન પવત્તઞાણં . તેનાહ "**જાતિભય**"ન્તિઆદિ. ભાયન્તિ એતસ્માતિ **ભયં**, જાતિ એવ ભયં **જાતિભયં**. **સંવેજનીય**ન્તિ સંવિજ્જિતબ્બં

ભાયિતબ્બં ઉત્તાસિતબ્બં. **ઠાનન્તિ** કારણં, વત્થૂતિ અત્થો . **સંવેગજાતસ્સા**તિ ઉપ્પન્નસંવેગસ્સ. **ઉપાયપધાનન્તિ** ઉપાયેન પવત્તેતબ્બં વીરિયં.

કુસલાનં ધમ્માનન્તિ સીલાદીનં અનવજ્જધમ્માનં. **ભાવનાયા**તિ ઉપ્પાદનેન વડ્ઢનેન ચ. **અસન્તુટ્ઠસ્સા**તિ ''અલં એત્તાવતા, કથં એત્તાવતા''તિ સઙ્કોચાપત્તિવસેન ન સન્તુટ્ઠસ્સ. **ભિય્યોકમ્યતા**તિ ભિય્યો ભિય્યો ઉપ્પાદનિચ્છા. **વોસાનન્તિ** સઙ્કોચં અસમત્થન્તિ. તુસ્સનં તુટ્ઠિ **સન્તુટ્ઠિ**, નત્થિ એતસ્સ સન્તુટ્ઠીતિ **અસન્તુટ્ઠિ**, તસ્સ ભાવો **અસન્તુટ્ઠિતા**. વીરિયપ્પવાહે વત્તમાને અન્તરા એવ પટિગમનં નિવત્તનં **પટિવાનં**, તં તસ્સ અત્થીતિ **પટિવાની**, ન પટિવાની **અપ્પટિવાની**, તસ્સ ભાવો **અપ્પટિવાનિતા**. **સક્કચ્ચકિરિયતા**તિ કુસલાનં કરણે સક્કચ્ચકિરિયતા આદરકિરિયતા. **સાતચ્ચકિરિયતા**તિ સતતમેવ કરણં. **અટ્ઠિતકિરિયતા**તિ અન્તરા અટ્ઠપેત્વા ખણ્ડં અકત્વા કરણં. **અનોલીનવુત્તિતા**તિ ન લીનપ્પવત્તિતા. **અનિક્ખિત્તછન્દતા**તિ કુસલચ્છન્દસ્સ અનિક્ખિપનં. **અનિક્ખિત્તધુરતા**તિ કુસલકરણે વીરિયધુરસ્સ અનિક્ખિપનં. **આસેવના**તિ આદરેન સેવના. **ભાવના**તિ વડ્ઢના બ્રૂહના. **બહુલીકમ્મન્તિ** પુનપ્પુનં કરણં.

તિસ્સો વિજ્જાતિ પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિઞાણં, દિબ્બચક્ખુઞાણં આસવક્ખયઞાણન્તિ ઇમા તિસ્સો વિજ્જા. પટિપક્ખવિજ્ઝનટ્ઠેન પુબ્બે નિવુત્થક્ખન્ધાદીનં વિદિતકરણટ્ઠેન વિસિટ્ઠા મુત્તીતિ **વિમુત્તિ**. સ્વાયં વિસેસો પટિપક્ખવિગમનેન, પટિયોગિવિગમનેન ચ ઇચ્છિતબ્બોતિ તદુભયં દસ્સેતું "**એત્થ ચા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ યેન વિસેસેન સમાપત્તિયો પચ્ચનીકધમ્મેહિ સુટ્ઠુ મુત્તા, તતો નિરાસઙ્કતાય આરમ્મણે ચ અભિરતા, તં વિસેસં ઉપાદાય તા અધિકં મુચ્ચનતો, આરમ્મણે અધિમુચ્ચનતો ચ **અધિમુત્તિયો નામા**તિ વુત્તં "**ચિત્તસ્સ ચ અધિમુત્તી**"તિ. **મુત્તત્તા**તિ સબ્બસઙ્ખારેહિ વિસેસેન નિસ્સટત્તા **વિમુત્તિ**.

ખયે ઞાણન્તિ સમુચ્છેદવસેન કિલેસે ખેપેતીતિ **ખયો**, અરિયમગ્ગો, તપ્પરિયાપન્નં ઞાણં **ખયે ઞાણં**. **પટિસન્ધિવસેના**તિ કિલેસાનં તંતંમગ્ગવજ્ઝાનં ઉપ્પન્નમગ્ગે ખન્ધસન્તાને પુન સન્દહનવસેન. **અનુપ્પાદભૂતે**તિ તંતંફલે. **અનુપ્પાદપરિયોસાને**તિ અનુપ્પાદકરો મગ્ગો **અનુપ્પાદો**, તસ્સ પરિયોસાને, કિલેસાનં વા અનુપ્પજ્જનસઙ્ખાતે પરિયોસાને, ભઙ્ગેતિ અત્થોતિ.

દુકવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તિકવણ્ણના

૩૦૫. ધમ્મતો અઞ્ઞો કત્તા નત્થીતિ દસ્સેતું કત્તુસાધનવસેન "**લુબ્ભતીતિ લોભો**"તિ વુત્તં. લુબ્ભતિ તેન, લુબ્ભનમત્તમેતન્તિ કરણભાવસાધનવસેનપિ અત્થો યુજ્જતેવ. **દુસ્સતિ મુય્હતી**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **અકુસલઞ્ચ તં** અકોસલ્લસમ્ભૂતટ્ઠેન એકન્તાકુસલભાવતો **મૂલઞ્ચ** અત્તના સમ્પયુત્તધમ્માનં સુપ્પતિટ્ઠિતભાવસાધનતો, ન અકુસલભાવસાધનતો. ન હિ મૂલકતો અકુસલાનં અકુસલભાવો, કુસલાદીનઞ્ચ કુસલાદિભાવો. તથા સતિ મોમૂહચિત્તદ્વયે મોહસ્સ અકુસલભાવો ન સિયા. **તેસન્તિ** લોભાદીનં. ''ન લુબ્ભતીતિ અલોભો''તિઆદિના **પટિપક્ખનયેન**.

દુટ્ઠુ ચરિતાનીતિ પચ્ચયતો, સમ્પયુત્તધમ્મતો, પવત્તિઆકારતો ચ ન સુટ્ઠુ અસમ્મા પવત્તિતાનિ. **વિરૂપાની**તિ બીભચ્છાનિ સમ્પતિ, આયતિઞ્ચ અનિટ્ઠરૂપત્તા. **કાયેના**તિ કાયદ્વારેન કરણભૂતેન. **કાયતો**તિ કાયદ્વારતો. "**સુટ્ઠુ**

ચરિતાની”તિઆદીસુ વુત્તવિપરિયાયેન અત્થો વેદિતબ્બો. યસ્સ સિક્ખાપદસ્સ વીતિક્કમે કાયસમુટ્ઠાના આપત્તિ હોતિ, તં **કાયદ્વારે પઞ્ઞત્તસિક્ખાપદં. અવીતિક્કમો કાયસુચરિત**ન્તિ વારિત્તસીલસ્સ વસેન વદતિ, ચારિત્તસીલસ્સપિ વા, યસ્સ અકરણે આપત્તિ હોતિ. વચીદુચ્ચરિતસુચરિતનિદ્ધારણમ્પિ વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બં. **ઉભયત્થ પઞ્ઞત્તસ્સા**તિ કાયદ્વારે, વચીદ્વારે ચ પઞ્ઞત્તસ્સ. **સિક્ખાપદસ્સ વીતિક્કમોવ મનોદુચ્ચરિતં** મનોદ્વારે પઞ્ઞત્તસ્સ સિક્ખાપદસ્સ અભાવતો, તયિદં દ્વારદ્વયે અકિરિયસમુટ્ઠાનાય આપત્તિયા વસેન વેદિતબ્બં. **અવીતિક્કમો**તિ યથાવુત્તાય આપત્તિયા અવીતિક્કમો **મનોસુચરિતં**. ‘‘સબ્બસ્સાપિ સિક્ખાપદસ્સ અવીતિક્કમો **મનોસુચરિત**’’ન્તિ કેચિ. તદુભયઞ્હિ ચારિત્તસીલં ઉદ્દિસ્સપઞ્ઞત્તં સિક્ખાપદં, તસ્સ અવીતિક્કમો સિયા કાયસુચરિતં, સિયા વચીસુચરિતન્તિ.

પાણો અતિપાતીયતિ એતાયાતિ **પાણાતિપાતો**, તથાપવત્તા ચેતના, એવં અદિન્નાદાનાદયોપીતિ આહ ‘‘**પાણાતિપાતાદયો પન તિસ્સો ચેતના**’’તિ. **વચીદ્વારેપિ ઉપ્પન્ના કાયદુચ્ચરિતં** દ્વારન્તરે ઉપ્પન્નસ્સાપિ કમ્મસ્સ સનામાપરિચ્ચાગતો યેભુય્યવુત્તિયા, તબ્બહુલવુત્તિયા ચ. તેનાહુ **અટ્ઠકથાચરિયા** –

‘‘દ્વારે ચરન્તિ કમ્માનિ, ન દ્વારા દ્વારચારિનો;
તસ્મા દ્વારેહિ કમ્માનિ, અઞ્ઞમઞ્ઞં વવત્થિતા’’તિ. (ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ કામાવચરકુસલદ્વારકથા);

વચીદુચ્ચરિતં કાયદ્વારેપિ વચીદ્વારેપિ ઉપ્પન્નાતિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **ચેતનાસમ્પયુત્તધમ્મા**તિ મનોકમ્મભૂતાય ચેતનાય સમ્પયુત્તધમ્મા. કાયવચીકમ્મભૂતાય પન ચેતનાય સમ્પયુત્તા અભિજ્ઝાદયો તં તં પક્ખિકા વા હોન્તિ અબ્બોહારિકા વાતિ. **ચેતનાસમ્પયુત્તધમ્મા મનોસુચરિત**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. તિવિધસ્સ દુચ્ચરિતસ્સ અકરણવસેન પવત્તા **તિસ્સો ચેતનાપિ વિરતિયોપિ કાયસુચરિતં** કાયિકસ્સ વીતિક્કમસ્સ અકરણવસેન પવત્તનતો, કાયેન પન સિક્ખાપદાનં સમાદિયને સીલસ્સ કાયસુચરિતભાવે વત્તબ્બમેવ નત્થિ. એસેવ નયો **વચીસુચરિતે**.

કામપટિસંયુત્તોતિ એત્થ દ્વે કામા વત્થુકામો ચ કિલેસકામો ચ. તત્થ વત્થુકામપક્ખે આરમ્મણકરણવસેન કામેહિ પટિસંયુત્તો વિતક્કો **કામવિતક્કો**. કિલેસકામપક્ખે પન સમ્પયોગવસેન કામેન પટિસંયુત્તોતિ યોજેતબ્બં. ‘‘**બ્યાપાદપટિસંયુત્તો**’’તિઆદીસુ સમ્પયોગવસેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો. બ્યાપાદવત્થુપટિસંયુત્તોપિ **બ્યાપાદપટિસંયુત્તો**તિ ગય્હમાને ઉભયથાપિ યોજના લબ્ભતેવ. **વિહિંસાપટિસંયુત્તો**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. વિહિંસન્તિ એતાય સત્તે, વિહિંસનં વા એસા સત્તાનન્તિ **વિહિંસા**, તાય પટિસંયુત્તો **વિહિંસાપટિસંયુત્તો**તિ એવં સદ્દત્થો વેદિતબ્બો. અપ્પિયે અમનાપે સઙ્ખારે આરબ્ભ બ્યાપાદવિતક્કપ્પવત્તિ અટ્ઠાનાઘાતવસેન દીપેતબ્બા. બ્યાપાદવિતક્કસ્સ અવધિં દસ્સેતું ‘‘**યાવ વિનાસના**’’તિ વુત્તં. **વિનાસનં** પન પાણાતિપાતો એવાતિ. ‘‘સઙ્ખારો’’ હિ દુક્ખાપેતબ્બો નામ નત્થી’’તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ યે ‘‘દુક્ખાપેતબ્બા’’તિ ઇચ્છિતા સત્તસઞ્ઞિતા, તેપિ અત્થતો સઙ્ખારા એવાતિ? સચ્ચમેતં, યે પન ઇન્દ્રિયબદ્ધા સવિઞ્ઞાણકતાય દુક્ખં પટિસંવેદેન્તિ, તસ્મા તે વિહિંસાવિતક્કસ્સ વિસયા ઇચ્છિતા સત્તસઞ્ઞિતા. યે પન ન દુક્ખં પટિસંવેદેન્તિ વુત્તલક્ખણાયોગતો, તે સન્ધાય ‘‘વિહિંસાવિતક્કો સઙ્ખારેસુ નુપ્પજ્જતી’’તિ વુત્તં. યત્થ પન ઉપ્પજ્જતિ, યથા ચ ઉપ્પજ્જતિ, તં દસ્સેતું ‘‘**ઇમે સત્તા**’’તિઆદિ વુત્તં.

નેક્ખમ્મં વુચ્ચતિ લોભતો નિક્ખન્તત્તા અલોભો, નીવરણેહિ નિક્ખન્તત્તાપિ પઠમજ્ઝાનં, સબ્બાકુસલેહિ નિક્ખન્તત્તા સબ્બો કુસલો ધમ્મો, સબ્બસઙ્ખતેહિ પન નિક્ખન્તત્તા, નિબ્બાનં. ઉપનિસ્સયતો, સમ્પયોગતો, આરમ્મણકરણતો ચ નેક્ખમ્મેન પટિસંયુત્તોતિ **નેક્ખમ્મપટિસંયુત્તો. નેક્ખમ્મવિતક્કો** સમ્માસઙ્કપ્પો. ઇદાનિ તં ભૂમિવિભાગેન દસ્સેતું "**સો**"તિઆદિ વુત્તં. **અસુભપુબ્બભાગે**તિ અસુભજ્ઝાનસ્સ પુબ્બભાગે. અસુભગ્ગહણઞ્ચેત્થ કામવિતક્કસ્સ ઉજુવિપચ્ચનીકદસ્સનત્થં કતં. કામવિતક્કપટિપક્ખો હિ નેક્ખમ્મવિતક્કોતિ. એવઞ્ચ કત્વા ઉપરિવિતક્કદ્વયસ્સ ભૂમિં દસ્સેન્તેન સપુબ્બભાગાનિ મેત્તાકરુણાઝાનાદીનિ ઉદ્ધટાનિ. **અસુભજ્ઝાને**તિ અસુભારમ્મણે પઠમજ્ઝાને. અવયવે હિ સમુદાયવોહારં કત્વા નિદ્દિસતિ યથા ''રુક્ખે સાખા''તિ. **ઝાનં પાદકં કત્વા**તિ નિદસ્સનમત્તં. તં ઝાનં સમ્મસિત્વા ઉપ્પન્નમગ્ગફલકાલેપિ હિ સો લોકુત્તરોતિ. બ્યાપાદસ્સ પટિપક્ખો, કિઞ્ચિપિ ન બ્યાપાદેતિ એતેનાતિ વા **અબ્યાપાદો**, મેત્તા, તાય પટિસંયુત્તો **અબ્યાપાદપટિસંયુત્તો. મેત્તાઝાને**તિ મેત્તાભાવનાવસેન અધિગતે પઠમજ્ઝાને. **કરુણાઝાને**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. વિહિંસાય પટિપક્ખો, ન વિહિંસન્તિ વા એતાય સત્તેતિ **અવિહિંસા**, કરુણા.

નનુ ચ અલોભાદોસાનં અઞ્ઞમઞ્ઞાવિરહતો તેસં વસેન ઉપ્પજ્જનકાનં ઇમેસં નેક્ખમ્મવિતક્કાદીનં અઞ્ઞમઞ્ઞં અસઙ્કરણતો વવત્થાનં ન હોતીતિ? નોતિ દસ્સેતું "**યદા**"તિઆદિ આરદ્ધં. **અલોભો સીસં હોતી**તિ અલોભો પધાનો હોતિ. નિયમિતપરિણતસમુદાચારાદિવસેન યદા અલોભપ્પધાનો નેક્ખમ્મગરુકો ચિત્તુપ્પાદો હોતિ, તદા લદ્ધાવસરો નેક્ખમ્મવિતક્કો પતિટ્ઠહતિ. તંસમ્પયુત્તસ્સ પન અદોસલક્ખણસ્સ અબ્યાપાદસ્સ વસેન યો તસ્સેવ અબ્યાપાદવિતક્કભાવો સમ્ભવેય્ય, સતિ ચ અબ્યાપાદવિતક્કભાવે કસ્સચિપિ અવિહેઠનજાતિકતાય અવિહિંસાવિતક્કભાવો ચ સમ્ભવેય્ય, તે **ઇતરે દ્વે. તદન્વયિકા**તિ તસ્સેવ નેક્ખમ્મવિતક્કસ્સ અનુગામિનો, સરૂપતો અદિસ્સનતો ''તસ્મિં સતિ હોન્તિ , અસતિ ન હોન્તી''તિ તદનુમાનનેય્યા ભવન્તિ. સેસદ્વયેપિ ઇમિના નયેન અત્થો વેદિતબ્બો. **વુત્તનયેનેવા**તિ ''કામપટિસંયુત્તો સઙ્કપ્પો **કામસઙ્કપ્પો**''તિઆદિના **વિતક્કત્તિકે** વુત્તનયેનેવ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૮૮) **વેદિતબ્બો** અત્થતો અભિન્નત્તા. યદિ એવં કસ્મા પુન દેસના કતાતિ? તથા દેસનાય બુજ્ઝનકાનં અજ્ઝાસયવસેન દેસનામત્તમેવેતં.

કામવિતક્કાદીનં વિય ઉપ્પજ્જનાકારો વેદિતબ્બો ''તાસુ દ્વે સત્તેસુપિ સઙ્ખારેસુપિ ઉપ્પજ્જન્તી''તિઆદિના. તત્થ કારણમાહ "**તંસમ્પયુત્તાયેવ હિ એતા**"તિ. **તથેવા**તિ યથા નેક્ખમ્મવિતક્કાદીનં "**અસુભપુબ્બભાગે કામાવચરો હોતી**"તિઆદિના કામાવચરાદિભાવો વુત્તો, તથેવ **તાસમ્પિ** નેક્ખમ્મસઞ્ઞાદીનમ્પિ **કામાવચરાદિભાવો વેદિતબ્બો**.

કામપટિસંયુત્તોતિ સમ્પયોગવસેન કામેન પટિસંયુત્તો. તક્કનવસેન **તક્કો**. વિસેસતો તક્કનવસેન **વિતક્કો**. સઙ્કપ્પનપરિકપ્પનવસેન **સઙ્કપ્પો**. અઞ્ઞેસુપિ કામપટિસંયુત્તેસુ ધમ્મેસુ વિજ્જમાનેસુ વિતક્કે એવ કામોપપદો ધાતુ-સદ્દો નિરુળ્હો વેદિતબ્બો વિતક્કસ્સ કામસઙ્કપ્પપ્પવત્તિયા સાતિસયત્તા. એસ નયો **બ્યાપાદધાતુ**આદીસુ. **સબ્બેપિ અકુસલા ધમ્મા કામધાતૂ** હીનજ્ઝાસયેહિ કામિતબ્બધાતુભાવતો કિલેસકામસ્સ આરમ્મણસભાવત્તાતિ અત્થો. **વિહેઠેતી**તિ વિબાધતિ. **તત્થા**તિ તસ્મિં યથાવુત્તે કામધાતુત્તિકે. સબ્બાકુસલસઙ્ગાહિકાય કામધાતુયા ઇતરા **દ્વે** સઙ્ગહેત્વા કથનં **સબ્બસઙ્ગાહિકા કથા**. તિસ્સો ધાતુયો અઞ્ઞમઞ્ઞં અસઙ્કરતો કથા **અસમ્ભિન્ના. ઇતરા દ્વે ગહિતાવ હોન્તી**તિ ઇતરા દ્વે ધાતુયો ગહિતા એવ હોન્તિ સબ્બેપિ અકુસલા ધમ્મા કામધાતૂ''તિ વુત્તત્તા સામઞ્ઞજોતનાય સવિસયસ્સ અતિબ્યાપનેન. **તતો**તિ ઇતરધાતુદ્વયસઙ્ગાહિકાય કામધાતુયા. **નીહરિત્વા**તિ નિદ્ધારેત્વા. **દસ્સેતી**તિ એવં ભગવા દસ્સેતીતિ વત્તું વટ્ટતિ. **બ્યાપાદધાતું...પે॰... કથેસિ**. કસ્મા? પગેવ અપવાદા અભિનિવિસન્તિ, તતો

પરં ઉસ્સગ્ગો પવત્તતિ, ઠપેત્વા વા અપવાદવિસયં તં પરિહરન્તોવ ઉસ્સગ્ગો પવત્તતીતિ, ઞાયો હેસ લોકે નિરુળ્હોતિ.

દ્વે કથાતિ ''સબ્બસઙ્ગાહિકા, અસમ્ભિન્ના ચા''તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૩૦૫) અનન્તરત્તિકે વુત્તા દ્વે કથા. તત્થ **વુત્તનયેન** આનેત્વા કથનવસેન **વેદિતબ્બા**. તસ્મા તત્થ વુત્તઅત્થો ઇધાપિ આહરિત્વા વેદિતબ્બો ''નેક્ખમ્મધાતુયા ગહિતાય ઇતરા દ્વે ગહિતાવ હોન્તી''તિઆદિના.

સુઞ્ઞતટ્ઠેનાતિ અત્તસુઞ્ઞતાય. કામભવો કામો ઉત્તરપદલોપેન સુઞ્ઞતટ્ઠેન ધાતુ ચાતિ **કામધાતુ**. **બ્રહ્મલોકન્તિ** પઠમજ્ઝાનભૂમિસઞ્ઞિતં બ્રહ્મલોકં. **ધાતુયા આગતટ્ઠાનમ્હી**તિ ''કામધાતુ રૂપધાતૂ''તિઆદિના ધાતુગ્ગહણે કતે. **ભવેન પરિચ્છિન્દિતબ્બા**તિ ''કામભવો રૂપભવો''તિઆદિના ભવવસેન તદત્થો પરિચ્છિન્દિતબ્બો, ન યાય કાયચિ ધાતુયા વસેન. યદગ્ગેન ચ ધાતુયા આગતટ્ઠાને ભવેન પરિચ્છેદો કાતબ્બો, તદગ્ગેન ભવસ્સ આગતટ્ઠાને ધાતુયા પરિચ્છેદો કાતબ્બો ભવવસેન ધાતુયા પરિચ્છિજ્જનતો. નિરુજ્ઝતિ કિલેસવટ્ટમેત્થાતિ **નિરોધો**, સા એવ સુઞ્ઞતટ્ઠેન **ધાતૂતિ નિરોધધાતુ**, નિબ્બાનં. નિરુદ્ધે ચ કિલેસવટ્ટે કમ્મવિપાકવટ્ટા નિરુદ્ધા એવ હોન્તિ.

હીનધાતુત્તિકો **અભિધમ્મે** (ધ॰ સ॰ તિકમાતિકા ૧૪) હીનત્તિકેન પરિચ્છિન્દિતબ્બોતિ વુત્તં ''**હીના ધાતૂતિ દ્વાદસ અકુસલચિત્તુપ્પાદા**''તિ. તે હિ લામકટ્ઠેન **હીનધાતુ**. હીનપણીતાનં મજ્ઝે ભવાતિ **મજ્ઝિમધાતુ**, અવસેસા તેભૂમકધમ્મા. ઉત્તમટ્ઠેન અતપ્પકટ્ઠેન ચ **પણીતધાતુ**, નવલોકુત્તરધમ્મા.

પઞ્ચકામગુણા વિસયભૂતા એતસ્સ સન્તીતિ **પઞ્ચકામગુણિકો**, કામરાગો. **રૂપારૂપભવેસૂ**તિ રૂપારૂપૂપપત્તિભવેસુ યથાધિગતેસુ. અનધિગતેસુ પન સો પત્થના નામ ન હોતીતિ **ભવવસેન પત્થના**તિ ઇમિનાવ ગહિતો. **ઝાનનિકન્તી**તિ રૂપારૂપજ્ઝાનેસુ નિકન્તિ. **ભવવસેન પત્થના**તિ ભવેસુ પત્થનાતિ. એવં ચતૂહિપિ પદેહિ યથાક્કમં મહગ્ગતૂપપત્તિભવવિસયા, મહગ્ગતકમ્મભવવિસયા, ભવદિટ્ઠિસહગતા, ભવપત્થનાભૂતા ચ તણ્હા ''**ભવતણ્હા**''તિ વુત્તા. વિભવદિટ્ઠિ **વિભવો** ઉત્તરપદલોપેન, વિભવસહગતા તણ્હા **વિભવતણ્હા**. રૂપાદિપઞ્ચવત્થુ કામવિસયા બલવરાગભૂતા તણ્હા **કામતણ્હા**તિ પઠમનયો, ''સબ્બેપિ તેભૂમકધમ્મા કામનીયટ્ઠેન કામા''તિ (મહાનિ॰ ૧) વચનતો તે આરબ્ભ પવત્તા દિટ્ઠિવિપ્પયુત્તા સબ્બાપિ તણ્હા **કામતણ્હા**તિ દુતિયનયોતિ અયમેતેસં વિસેસો.

અભિધમ્મે પનાતિ **પન**-સદ્દો વિસેસત્થજોતનો, તેન પઞ્ચકામગુણિકરાગતો અઞ્ઞોપિ કામાવચરધમ્મવિસયો લોભો **અભિધમ્મે** (વિભ॰ ૯૧૫) ''કામતણ્હા''તિ આગતોતિ ઇમં વિસેસં જોતેતિ. તિકન્તરમ્પિ સમાનં તણ્હંયેવ નિસ્સાય પવત્તિતદેસનાનન્તરતાય તં ''વારો''તિ વત્તબ્બતં અરહતીતિ ''**ઇમિના વારેના**''તિ વુત્તં. **ઇમિના વારેના**તિ ઇમિના પરિયાયેનાતિ અત્થો. **રજનીયટ્ઠેના**તિ કામનીયટ્ઠેન. **પરિયાદિયિત્વા**તિ પરિગ્ગહેત્વા. **તતો**તિ કામતણ્હાય. **નીહરિત્વા**તિ નિદ્ધારેત્વા. **ઇતરા દ્વે તણ્હા**તિ રૂપતણ્હં, અરૂપતણ્હઞ્ચ **દસ્સેતિ**. એતેન ''કામતણ્હા''તિ સાધારણવચનમેતં સબ્બસ્સપિ લોભસ્સ, તસ્સ પન ''રૂપતણ્હા અરૂપતણ્હા''તિ વિસેસવચનં યથા કામગુણિકરાગો રૂપરાગો અરૂપરાગોતિ દસ્સેતિ. **નિરોધતણ્હા**તિ ભવનિરોધે ભવસમુચ્છેદે તણ્હા. યસ્મા હિ ઉચ્છેદદિટ્ઠિ મનુસ્સત્તભાવે, કામાવચરદેવત્તભાવે, રૂપાવચરઅરૂપાવચરત્તભાવે ઠિતસ્સ અત્તનો સમ્મા સમુચ્છેદો હોતીતિ ભવનિરોધં આરબ્ભ પવત્તતિ, તસ્મા તંસહગતાપિ તણ્હા તમેવ આરબ્ભ પવત્તતીતિ.

વટ્ટસ્મિન્તિ તિવિધેપિ વટ્ટે. યથા તે હિ નિસ્સરિતું અપ્પદાનવસેન કમ્મવિપાકવટ્ટે તંસમઙ્ગિસત્તં તેસં પરાપરુપ્પત્તિયા પચ્ચયભાવેન **સંયોજેન્તિ**, એવં કિલેસવટ્ટેપીતિ. **સતીતિ** પરમત્થતો વિજ્જમાને. **રૂપાદિભેદેતિ** રૂપવેદનાદિવિભાગે. **કાયેતિ** ખન્ધસમૂહે. **વિજ્જમાનાતિ** સતી પરમત્થતો ઉપલબ્ભમાના. દિટ્ઠિયા પરિકપ્પિતો હિ અત્તાદિ પરમત્થતો નત્થિ, દિટ્ઠિ પન અયં અત્થેવાતિ. **વિચિનન્તોતિ** ધમ્મસભાવં વીમંસન્તો. **કિચ્છતીતિ** કિલમતિ. **પરામસતીતિ** પરતો આમસતિ. ''સીલેન સુદ્ધિ, વતેન સુદ્ધી''તિ ગણ્હન્તો હિ વિસુદ્ધિમગ્ગં અતિક્કમિત્વા તસ્સ પરતો આમસતિ નામ. **વીસતિવત્થુકા દિટ્ઠીતિ** રૂપાદિ-ધમ્મે, પચ્ચેકં તે વા નિસ્સિતં, તેસં વા નિસ્સયભૂતં, સામિભૂતં વા કત્વા પરિકપ્પનવસેન પવત્તિયા વીસતિવત્થુકા અત્તદિટ્ઠિ વીસતિ. **વિમતીતિ** ધમ્મેસુ સમ્મા, મિચ્છા વા મનનાભાવતો સંસયિતટ્ઠેન અમતિ, અપ્પટિપજ્જનન્તિ અત્થો. **વિપરિયાસગ્ગાહોતિ** અસુદ્ધિમગ્ગે ''સુદ્ધિમગ્ગો''તિ વિપરીતગ્ગાહો.

ચિરપારિવાસિયટ્ઠેનાતિ ચિરપરિવુત્થતાય પુરાણભાવેન. **આસવનટ્ઠેનાતિ** સન્દનટ્ઠેન, પવત્તનટ્ઠેનાતિ અત્થો. **સવતીતિ** પવત્તતિ. અવધિઅત્થો **આ**-કારો, **અવધિ** ચ મરિયાદાભિવિધિભેદતો દુવિધો. તત્થ **મરિયાદો** કિરિયં બહિ કત્વા પવત્તતિ યથા ''આ પાટલિપુત્તા વુટ્ઠો દેવો''તિ. **અભિવિધિ** કિરિયં બ્યાપેત્વા પવત્તતિ યથા ''આ ભવગ્ગા ભગવતો યસો પવત્તો''તિ. અભિવિધિઅત્થો અયં આ-કારો વેદિતબ્બો.

કત્થચિ દ્વે આસવા આગતાતિ વિનયપાળિં (પારા॰ ૩૯) સન્ધાયાહ. તત્થ હિ ''દિટ્ઠધમ્મિકાનં આસવાનં સંવરાય, સમ્પરાયિકાનં આસવાનં પટિઘાતાયા''તિ (પારા॰ ૩૯) દ્વિધા આસવા આગતાતિ. **કત્થચીતિ** તિકનિપાતે આસવસુત્તે, (ઇતિવુ॰ ૫૬; સં॰ નિ॰ ૫.૧૬૩) અઞ્ઞેસુ ચ સળાયતનસુત્તાદીસુ (સં॰ નિ॰ ૪.૩૨૧). સળાયતનસુત્તેસુપિ હિ ''તયોમે આવુસો આસવા કામાસવો ભવાસવો અવિજ્જાસવો''તિ તયો એવ આગતાતિ. નિરયં ગમેન્તીતિ **નિરયગામિનીયા**. યસ્મા ઇધ સાસવં કુસલાકુસલં કમ્મં આસવપરિયાયેન દેસિતં, તસ્મા પઞ્ચગતિસંવત્તનીયભાવેન આસવા આગતા. **ઇમસ્મિં સઙ્ગીતિસુત્તે તયો** આગતાતિ. એત્થ યસ્મા અઞ્ઞેસુ ચ આ ભવગ્ગં આ ગોત્રભું પવત્તન્તેસુ માનાદીસુ વિજ્જમાનેસુ અત્તત્તનિયાદિગ્ગાહવસેન, અભિબ્યાપનમદકરણવસેન આસવસદિસતા ચ એતેસંયેવ, ન અઞ્ઞેસં, તસ્મા એતેસ્વેવ આસવ-સદ્દો નિરુળ્હો દટ્ઠબ્બો. ન ચેત્થ ''દિટ્ઠાસવો નાગતો''તિ ચિન્તેતબ્બં ભવતણ્હાય, ભવદિટ્ઠિયાપિ ભવાસવગ્ગહણેનેવ ગહિતત્તા. **કામાસવો નામ** કામનટ્ઠેન, આસવનટ્ઠેન ચ. **વુત્તાયેવ અત્થતો નિન્નાનાકરણતો**.

કામે એસતિ ગવેસતિ એતાયાતિ **કામેસના**, કામાનં અભિપત્થનાવસેન, પરિયેટ્ઠિવસેન, પરિભુઞ્જનવસેન વા પવત્તરાગો. **ભવેસના** પન ભવપત્થના, ભવાભિરતિભવજ્ઝોસાનવસેન પવત્તરાગો . **દિટ્ઠિગતિકસમ્મતસ્સાતિ** અઞ્ઞતિત્થિયેહિ પરિકપ્પિતસ્સ, સમ્ભાવિતસ્સ ચ. **બ્રહ્મચરિયસ્સાતિ** તપોપક્કમસ્સ. **તદેકટ્ઠન્તિ** તાહિ રાગદિટ્ઠીહિ સહજેકટ્ઠં. **કમ્મન્તિ** અકુસલકમ્મં. તમ્પિ હિ કામાદિકે નિબ્બત્તનાધિટ્ઠાનાદિવસેન પવત્તં ''એસતી''તિ વુચ્ચતિ. **અન્તગ્ગાહિકા દિટ્ઠીતિ** નિદસ્સનમત્તમેતં. યા કાચિ પન મિચ્છાદિટ્ઠિ તપોપક્કમહેતુકા **બ્રહ્મચરિયેસના** એવ.

આકારસણ્ઠાનન્તિ વિસિટ્ઠાકારાવટ્ઠાનં **કથંવિધન્તિ** હિ કેન પકારેન સણ્ઠિતં, સમવટ્ઠિતન્તિ અત્થો. સદ્દત્થતો પન વિદહનં વિસિટ્ઠાકારેન અવટ્ઠાનં **વિધા**, વિધીયતિ વિસદિસાકારેન ઠપીયતીતિ **વિધા**, કોટ્ઠાસો. વિદહનતો હીનાદિવસેન વિવિધેનાકારેન દહનતો ઉપધારણતો **વિધા**, માનોવ. **સેય્યસદિસહીનાનં વસેનાતિ** સેય્યસદિસહીનભાવાનં યાથાવા' યાથાવભૂતાનં વસેન. **તયો માના વુત્તા** સેય્યસ્સેવ ઉપ્પજ્જનકા. એસ નયો સદિસહીનેસુપિ. તેનાહ ''**અયઞ્હિ માનો**''તિઆદિ. ઇદાનિ યથાઉદ્દિટ્ઠે નવવિધેપિ માને વત્થુવિભાગેન દસ્સેતું

“**તત્થા**”તિઆદિ વુત્તં. **રાજૂનઞ્ચેવ પબ્બજિતાનઞ્ચ ઉપ્પજ્જતિ** કસ્મા? તે વિસેસતો અત્તાનં સેય્યતો દહન્તીતિ. ઇદાનિ તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેન્તો “**રાજા હી**”તિઆદિમાહ. **કો મયા સદિસો અત્થીતિ કો**-સદ્દો પટિક્ખેપત્થો, અઞ્ઞો સદિસો નત્થીતિ અધિપ્પાયો. **એતેસંયેવા**તિ રાજૂનં, પબ્બજિતાનઞ્ચ. **ઉપ્પજ્જતિ** સેટ્ઠવત્થુકત્તા તસ્સ. ‘‘હીનોહમસ્મી’’તિ માનેપિ એસેવ નયો.

“**કો મયા સદિસો અઞ્ઞો રાજપુરિસો અત્થી**”**તિ વા** “**મય્હં અઞ્ઞેહિ સદ્ધિં કિં નાનાકરણ**”**ન્તિ વા** “**અમચ્ચો તિ નામામેવ…પે॰… નામાહ**”**ન્તિ** વાતિ સદિસસ્સ સેય્યમાનાદીનં તિણ્ણં પવત્તિઆકારદસ્સનં.

દાસાદીનન્તિ આદિ-સદ્દેન ભતિક કમ્મકરાદીનં પરાધીનવુત્તિકાનં ગહણં . **આદિ**-સદ્દેન વા ગહિતે એવ ‘‘પુક્કુસચણ્ડાલાદયોપી’’તિ સયમેવ દસ્સેતિ. નનુ ચ માનો નામાયં સંપગ્ગહરસો, સો કથં ઓમાને સમ્ભવતીતિ? સોપિ અવકરણમુખેન વિધાનવત્થુના પગ્ગણ્હનવસેનેવ પવત્તતીતિ નાયં વિરોધો. તેનેવાહ ‘‘કિં દાસો નામ અહન્તિ એતે માને કરોતી’’તિ. તથા હિસ્સ યાથાવમાનતા વુત્તા.

યાથાવમાના ભવનિકન્તિ વિય, અત્તદિટ્ઠિ વિય ચ ન મહાસાવજ્જા, તસ્મા તે ન અપાયગમનીયા. યથાભૂતવત્થુકતાય હિ તે યાથાવમાના. “**અરહત્તમગ્ગવજ્ઝા**”તિ ચ તસ્સ અનવસેસપ્પહાયિતાય વુત્તં. દુતિયતતિયમગ્ગેહિ ચ તે યથાક્કમં પહીયન્તિ, યે ઓળારિકતરા, ઓળારિકતમા ચ. માનો હિ ‘‘અહં અસ્મી’’તિ પવત્તિયા ઉપરિમગ્ગેસુ સમ્માદિટ્ઠિયા ઉજુવિપચ્ચનીકો હુત્વા પહીયતિ. **અયાથાવમાના નામ** અયથાભૂતવત્થુકતાય, તેનેવ તે મહાસાવજ્જભાવેન **પઠમમગ્ગવજ્ઝા** વુત્તા.

અતતિ સતતં ગચ્છતિ પવત્તતીતિ **અદ્ધા**, કાલોતિ આહ “**તયો અદ્ધાતિ તયો કાલા**”તિ. **સુત્તન્તપરિયાયેના**તિ ભદ્દેકરત્તસુત્તાદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૮૩) આગતનયેન. તત્થ હિ ‘‘યો ચાવુસો મનો, યે ચ ધમ્મા, ઉભયમેતં પચ્ચુપ્પન્નં, તસ્મિં ચે પચ્ચુપ્પન્ને છન્દરાગપટિબદ્ધં હોતિ વિઞ્ઞાણં, છન્દરાગપટિબદ્ધત્તા વિઞ્ઞાણસ્સ તદભિનન્દતિ, તદભિનન્દન્તો પચ્ચુપ્પન્નેસુ ધમ્મેસુ સંહીરતી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૮૪) અદ્ધાપચ્ચુપ્પન્નં સન્ધાય એવં વુત્તં. તેનાહ “**પટિસન્ધિતો પુબ્બે**”તિઆદિ. **તદન્તરન્તિ** તેસં ચુતિપટિસન્ધીનં વેમજ્ઝં **પચ્ચુપ્પન્નો અદ્ધા**, યો પુબ્બન્તાપરન્તાનં વેમજ્ઝતાય ‘‘પુબ્બન્તાપરન્તે કઙ્ખતિ, (ધ॰ સ॰ ૧૧૨૩) પુબ્બન્તાપરન્તે અઞ્ઞાણ’’ન્તિ (ધ॰ સ॰ ૧૦૬૭, ૧૧૦૬, ૧૧૨૮) એવમાદીસુ ‘‘પુબ્બન્તાપરન્તો’’તિ ચ વુચ્ચતિ. ભઙ્ગો ધમ્મો અતીતંસેન સઙ્ગહિતોતિ આહ “**ભઙ્ગતો ઉદ્ધં અતીતો અદ્ધા નામા**”તિ. તથા અનુપ્પન્નો ધમ્મો અનાગતંસેન સઙ્ગહિતોતિ આહ “**ઉપ્પાદતો પુબ્બે અનાગતો અદ્ધા નામા**”તિ. **ખણત્તયે**તિ ઉપ્પાદો, ઠિતિ, ભઙ્ગોતિ તીસુ ખણેસુ. યદા હિ ધમ્મો હેતુપચ્ચયસ્સ સમવાયે ઉપ્પજ્જતિ, યદા ચ વેતિ, ઇતિ દ્વીસુપિ ખણેસુ ઠિતિક્ખણે વિય પચ્ચુપ્પન્નોતિ. ધમ્માનઞ્હિ પાકભાવૂપાધિકં પત્તબ્બં **ઉદયો**, વિદ્ધંસભાવૂપાધિકં **વયો**, તદુભયવેમજ્ઝં **ઠિતિ**. યદિ એવં અદ્ધા નામાયં ધમ્મો એવ આપન્નોતિ? ન ધમ્મો, ધમ્મસ્સ પન અવત્થાભેદો, તઞ્ચ ઉપાદાય લોકે કાલસમઞ્ઞાતિ દસ્સેતું “**અતીતાદિભેદો ચ નામ અય**”ન્તિઆદિ વુત્તં. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં લોકે. **તેનેવ વોહારેના**તિ તં તં અવત્થાવિસેસં ઉપાદાય ધમ્મો ‘‘અતીતો અનાગતો પચ્ચુપ્પન્નો’’તિ યેન વોહારેન વોહરીયતિ, ધમ્મપ્પવત્તિમત્તતાય હિ પરમત્થતો અવિજ્જમાનોપિ કાલો તસ્સેવ ધમ્મસ્સ પવત્તિઅવત્થાવિસેસં ઉપાદાય તેનેવ વોહારેન ‘‘અતીતો અદ્ધા’’તિઆદિના વુત્તો.

અન્ત-સદ્દો લોકે પરિયોસાને, કોટિયં નિરુળ્હોતિ તદત્થં દસ્સેન્તો "**અન્તોયેવ અન્તો**"તિ આહ, કોટિ અન્તોતિ અત્થો. **પરભાગો**તિ પારિમન્તો. અમતિ ગચ્છતિ ભવપ્પબન્ધો નિટ્ઠાનં એત્થાતિ **અન્તો**, કોટિ. અમનં નિટ્ઠાનગમનન્તિ **અન્તો**, ઓસાનં. સો પન ''એસેવન્તો દુક્ખસ્સા''તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૯૩; સં॰ નિ॰ ૨.૫૧) વુત્તત્તા દુક્ખણ્ણવસ્સ પારિમન્તોતિ આહ "**પરભાગો**"તિ. અમ્મતિ પરિભુય્યતિ હીળીયતીતિ **અન્તો**, લામકો. અમ્મતિ ભાગસો ઞાયતીતિ **અન્તો**, અંસોતિ આહ "**કોટ્ઠાસો અન્તો**"તિ. સન્તો પરમત્થતો વિજ્જમાનો કાયો ધમ્મસમૂહોતિ **સક્કાયો**, ખન્ધા, તે પન અરિયસચ્ચભૂતા ઇધાધિપ્પેતાતિ વુત્તં "**પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા**"તિ. **પુરિમતણ્હા**તિ યેસં નિબ્બત્તિકા, તન્નિબ્બત્તિતો પગેવ સિદ્ધા તણ્હા. **અપ્પવત્તિભૂતન્તિ** નપ્પવત્તતિ તદુભયં એત્થાતિ તેસં અપ્પવત્તિટ્ઠાનભૂતં. યદિ ''સક્કાયો અન્તો''તિઆદિના અઞ્ઞમઞ્ઞં વિભત્તિતાય દુક્ખસચ્ચાદયો ગહિતા, અથ કસ્મા મગ્ગો ન ગહિતોતિ આહ "**મગ્ગો પના**"તિઆદિ. તત્થ **ઉપાયત્તા**તિ ઉપાયભાવતો, સમ્પાપકહેતુભાવતોતિ અત્થો.

યદિ પન હેતુમન્તગ્ગહણેનેવ હેતુ ગહિતો હોતિ, નનુ એવં સક્કાયગ્ગહણેનેવ તસ્સ હેતુભૂતો સક્કાયસમુદયો ગહિતો હોતીતિ? તસ્સ ગહણે સઙ્ખતદુકો વિય, સપ્પચ્ચયદુકો વિય ચ દુકોવાયં આપજ્જતિ, ન તિકો. યથા પન સક્કાયં ગહેત્વા સક્કાયસમુદયોપિ ગહિતો, એવં સક્કાયનિરોધં ગહેત્વા સક્કાયનિરોધુપાયો ગય્હેય્ય, એવં સતિ ચતુક્કો અયં આપજ્જેય્ય, ન તિકો, તસ્મા હેતુમન્તગ્ગહણેન હેતુગ્ગહણં ન ચિન્તેતબ્બં. અયં પનેત્થ અધિપ્પાયો યુત્તો સિયા – ઇધ સક્કાયસક્કાયસમુદયા અનાદિકાલિકા, અસતિ મગ્ગભાવનાયં પચ્ચયાનુપરમેન અપરિયન્તા ચ, નિબ્બાનં પન અપ્પચ્ચયત્તા અત્તનો નિચ્ચતાય એવ સબ્બદાભાવીતિ અનાદિકાલિકો, અપરિયન્તો ચ. ઇતિ ઇમાનિ તીણિ સચ્ચાનિ મહાથેરો ઇમાય સભાગતાય ''તયો અન્તા''તિ તિકં કત્વા દસ્સેતિ . અરિયમગ્ગો પન કદાચિ કરહચિ લબ્ભમાનો ન તથાતિ તસ્સ અતિવિય દુલ્લભપાતુભાવતં દીપેતું તિકતો બહિકતોતિ અયમેત્થ અત્તનોમતિ.

દુક્ખતાતિ દુક્ખભાવો, દુક્ખંયેવ વા યથા દેવો એવ દેવતા. દુક્ખ-સદ્દો ચાયં અદુક્ખસભાવેસુપિ સુખુપેક્ખાસુ કઞ્ચિ અનિટ્ઠતાવિસેસં ઉપાદાય પવત્તતીતિ તતો નિવત્તેન્તો સભાવદુક્ખવાચિના એકેન દુક્ખ-સદ્દેન વિસેસેત્વા "**દુક્ખદુક્ખતા**"તિ આહ. ભવતિ હિ એકન્તતો તંસભાવેપિ અત્થે અઞ્ઞસ્સ ધમ્મસ્સ યેન કેનચિ સદિસતાલેસેન બ્યભિચારાસઙ્કાતિ વિસેસિતબ્બતા યથા ''રૂપરૂપં તિલતેલ''ન્તિ (વિભ॰ અટ્ઠ॰ પકિણ્ણકથા) ચ. **સઙ્ખારભાવેના**તિ સઙ્ખતભાવેન. પચ્ચયેહિ સઙ્ખરીયન્તીતિ **સઙ્ખારા**, અદુક્ખમસુખવેદના. સઙ્ખરિયમાનત્તા એવ હિ અસારકતાય પરિદુબ્બલભાવેન ભઙ્ગભઙ્ગાભિમુખક્ખણેસુ વિય અત્તલાભક્ખણેપિ વિબાધપ્પત્તા એવ હુત્વા સઙ્ખારા પવત્તન્તીતિ આહ "**સઙ્ખતત્તા ઉપ્પાદજરાભઙ્ગપીળિતા**"તિ. **તસ્મા**તિ યથાવુત્તકારણતો. **અઞ્ઞદુક્ખસભાવવિરહતો**તિ દુક્ખદુક્ખતાવિપરિણામદુક્ખતાસઙ્ખાતસ્સ અઞ્ઞસ્સ દુક્ખસભાવસ્સ અભાવતો. **વિપરિણામે**તિ પરિણામે, વિગમેતિ અત્થો. તેનાહ **પપઞ્ચસૂદનિયં** ''વિપરિણામદુક્ખાતિ નત્થિભાવો દુક્ખ''ન્તિ. અપરિઞ્ઞાતવત્થુકાનઞ્હિ સુખવેદનુપરમો દુક્ખતો ઉપટ્ઠાતિ, સ્વાયમત્થો પિયવિપ્પયોગેન દીપેતબ્બો. તેનાહ "**સુખસ્સ હી**"તિઆદિ. પુબ્બે વુત્તનયો પદેસનિસ્સિતો વેદનાવિસેસમત્તવિસયત્તાતિ અનવસેસતો સઙ્ખારદુક્ખતં દસ્સેતું "**અપિચા**"તિ દુતિયનયો વુત્તો. નનુ ચ ''સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા''તિ (ધ॰ પ॰ ૨૭૮) વચનતો સુખદુક્ખવેદનાનમ્પિ સઙ્ખારદુક્ખતા આપન્નાતિ ? સચ્ચમેતં, સા પન સામઞ્ઞજોતનાઅપવાદભૂતેન ઇતરદુક્ખતાવચનેન નિવત્તીયતીતિ નાયં વિરોધો. તેનેવાહ "**ઠપેત્વા દુક્ખવેદનં સુખવેદનઞ્ચા**"તિ.

મિચ્છાસભાવોતિ ‘‘હિતસુખાવહો મે ભવિસ્સતી’’તિ એવં આસીસિતોપિ તથા અભાવતો, અસુભાદીસુયેવ ‘‘સુભ’’ન્તિઆદિવિપરીતપ્પવત્તિતો ચ મિચ્છાસભાવો, મુસાસભાવોતિ અત્થો. માતુઘાતકાદીસુ પવત્તમાનાપિ હિ હિતસુખં ઇચ્છન્તાવ પવત્તન્તીતિ તે ધમ્મા ‘‘હિતસુખાવહા મે ભવિસ્સન્તી’’તિ આસીસિતા હોન્તિ. તથા અસુભાસુખાનિચ્ચાનત્તેસુ સુભાદિવિપરિયાસદળ્હતાય આનન્તરિયકમ્મનિયતમિચ્છાદિટ્ઠીસુ પવત્તિ હોતીતિ તે ધમ્મા અસુભાદીસુ સુભાદિવિપરીતપ્પવત્તિકા હોન્તિ. વિપાકદાને સતિ ખન્ધભેદાનન્તરમેવ વિપાકદાનતો **નિયતો**, મિચ્છત્તો ચ સો નિયતો ચાતિ **મિચ્છત્તનિયતો**. અનેકેસુ આનન્તરિયેસુ કતેસુ યં તત્થ બલવં, તં વિપચ્ચતિ, ન ઇતરાનીતિ એકન્તવિપાકજનકતાય નિયતતા ન સક્કા વત્તુન્તિ ‘‘**વિપાકદાને સતી**’’તિ વુત્તં. **ખન્ધભેદાનન્તરન્તિ** ચુતિઅનન્તરન્તિ અત્થો. ચુતિ હિ મરણનિદ્દેસે ‘‘ખન્ધાનં ભેદો’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૯૦; મ॰ નિ॰ ૧.૧૨૩; ૩.૩૭૩; વિભ॰ ૧૯૩) વુત્તા, એતેન વચનેન સતિ ફલદાને ચુતિઅનન્તરો એવ એતેસં ફલકાલો, ન અઞ્ઞોતિ ફલકાલનિયમેન નિયતતા વુત્તા હોતિ, ન ફલદાનનિયમેનાતિ નિયતફલકાલાનં અઞ્ઞેસમ્પિ ઉપપજ્જવેદનીયાનં, દિટ્ઠધમ્મવેદનીયાનમ્પિ નિયતતા આપજ્જતિ, તસ્મા વિપાકધમ્મધમ્માનં પચ્ચયન્તરવિકલતાદીહિ અવિપચ્ચમાનાનમ્પિ અત્તનો સભાવેન વિપાકધમ્મતા વિય બલવતા આનન્તરિયેન વિપાકે દિન્ને અવિપચ્ચમાનાનમ્પિ આનન્તરિયાનં ફલદાને નિયતસભાવા, આનન્તરિયસભાવા ચ પવત્તીતિ અત્તનો સભાવેન ફલદાનનિયમેનેવ નિયતતા, આનન્તરિયતા ચ વેદિતબ્બા. અવસ્સઞ્ચ નિયતસભાવા, આનન્તરિયસભાવા ચ તેસં પવત્તીતિ સમ્પટિચ્છિતબ્બમેતં અઞ્ઞસ્સ બલવતો આનન્તરિયસ્સ અભાવે ચુતિઅનન્તરં એકન્તેન ફલદાનતો.

નનુ એવં અઞ્ઞેસમ્પિ ઉપપજ્જવેદનીયાનં અઞ્ઞસ્મિં વિપાકદાયકે અસતિ ચુતિઅનન્તરમેવ એકન્તેન ફલદાનતો આનન્તરિયસભાવા, નિયતસભાવા ચ પવત્તિ આપજ્જતીતિ? નાપજ્જતિ અસમાનજાતિકેન ચેતોપણિધિવસેન, ઉપઘાતકેન ચ નિવત્તેતબ્બવિપાકત્તા અનન્તરેકન્તફલદાયકત્તાભાવા, ન પન આનન્તરિયાનં પઠમજ્ઝાનાદીનં દુતિયજ્ઝાનાદીનિ વિય અસમાનજાતિકં ફલનિવત્તકં અત્થિ સબ્બાનન્તરિયાનં અવીચિફલત્તા, ન ચ હેટ્ઠૂપપત્તિં ઇચ્છતો સીલવતો ચેતોપણિધિ વિય ઉપરૂપપત્તિજનકકમ્મબલં આનન્તરિયબલં નિવત્તેતું સમત્થો ચેતોપણિધિ અત્થિ અનિચ્છન્તસ્સેવ અવીચિપાતનતો, ન ચ આનન્તરિયુપઘાતકં કિઞ્ચિ કમ્મં અત્થિ. તસ્મા તેસંયેવ અનન્તરેકન્તવિપાકજનકસભાવા પવત્તીતિ. અનેકાનિ ચ આનન્તરિયાનિ કતાનિ એકન્તે વિપાકે નિયતત્તા ઉપરતાવિપચ્ચનસભાવાસઙ્કત્તા નિચ્છિતાનિ સભાવતો નિયતાનેવ. ચુતિઅનન્તરં પન ફલં **અનન્તરં** નામ, તસ્મિં અનન્તરે નિયુત્તાનિ, તન્નિબ્બત્તનેન અનન્તરકરણસીલાનિ અનન્તરપયોજનાનિ ચાતિ સભાવતો **આનન્તરિયાનેવ** ચ હોન્તિ. તેસુ પન સમાનસભાવેસુ એકેન વિપાકે દિન્ને ઇતરાનિ અત્તના કાતબ્બકિચ્ચસ્સ તેનેવ કતત્તા ન દુતિયં તતિયઞ્ચ પટિસન્ધિં કરોન્તિ, ન સમત્થતાવિઘાતત્તાતિ નત્થિ તેસં નિયતાનન્તરિયતાનિવત્તીતિ. ન હિ સમાનસભાવં સમાનસભાવસ્સ સમત્થતં વિહનતીતિ. એકસ્સ પન અઞ્ઞાનિપિ ઉપત્થમ્ભકાનિ હોન્તીતિ દટ્ઠબ્બાનીતિ. **સમ્માસભાવે**તિ સચ્ચસભાવે. નિયતો એકન્તિકો અનન્તરમેવ ફલદાનેનાતિ **સમ્મત્તનિયમતો. ન નિયતો**તિ ઉભયથાપિ ન નિયતો. **અવસેસાનં ધમ્માનન્તિ** કિલેસાનન્તરિયકમ્મનિય્યાનિકધમ્મેહિ અઞ્ઞેસં ધમ્માનં.

તમન્ધકારોતિ તમો અન્ધકારોતિ પદવિભાગો. **અવિજ્જા તમો નામ** આરમ્મણસ્સ છાદનટ્ઠેન. તેનેવાહ ‘‘તમો વિહતો, આલોકો ઉપ્પન્નો (મ॰ નિ॰ ૧.૩૮૫; પારા॰ ૧૨), તમોક્ખન્ધો પદાલિતો’’તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૧૬૪) ચ આદિ. **અવિજ્જાસીસેન વિચિકિચ્છા વુત્તા** મહતા સમ્મોહેન સબ્બકાલં અવિયુજ્જનતો. **આગમ્માતિ** પત્વા. **કઙ્ખતીતિ**

''અહોસિં નુ ખો અહં અતીતમદ્ધાન''ન્તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૧૮; સં॰ નિ॰ ૨.૨૦) કઙ્ખં ઉપ્પાદેતિ સંસયં આપજ્જતિ. **અધિમુચ્ચિતું ન સક્કોતી**તિ પસાદાધિમોક્ખવસેન અધિમુચ્ચિતું ન સક્કોતિ. તેનાહ ''**ન સમ્પસીદતી**''તિ. યાવત્તકઞ્હિ યસ્મિં વત્થુસ્મિં વિચિકિચ્છા ન વિગચ્છતિ, તાવ તત્થ સદ્ધાધિમોક્ખો અનવસરોવ. ન કેવલં સદ્ધાધિમોક્ખો, નિચ્છયાધિમોક્ખોપિ તત્થ ન પતિટ્ઠહતિ એવ.

ન રક્ખિતબ્બાનીતિ ''ઇમાનિ મયા રક્ખિતબ્બાની''તિ એવં કત્થચિ રક્ખાકિચ્ચં નત્થિ પરતો રક્ખિતબ્બસ્સેવ અભાવતો. **સતિયા એવ રક્ખિતાનીતિ** મુટ્ઠસ્સચ્ચસ્સ બોધિમૂલે એવ સવાસનં સમુચ્છિન્નત્તા સતિયા રક્ખિતબ્બાનિ નામ સબ્બદાપિ રક્ખિતાનિ એવ. **નત્થિ તથાગતસ્સ કાયદુચ્ચરિત**ન્તિ તથાગતસ્સ કાયદુચ્ચરિતં નામ નત્થેવ, યતો સુપરિસુદ્ધો કાયસમાચારો ભગવતો. **નો અપરિસુદ્ધા**, પરિસુદ્ધા એવ અપરિસુદ્ધિહેતૂનં કિલેસાનં પહીનત્તા. તથાપિ વિનયે અપકતઞ્ઞુતાવસેન સિયા તેસં અપારિસુદ્ધિલેસો, ન ભગવતોતિ દસ્સેતું ''**ન પના**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **વિહારકારં** આપત્તિન્તિ એકવચનવસેન ''આપત્તિયો''તિ એત્થ આપત્તિ-સદ્દં આનેત્વા યોજેતબ્બં. અભિધેય્યાનુરૂપઞ્હિ લિઙ્ગવચનાનિ હોન્તિ. એસ નયો સેસેસુપિ. ''**મનોદ્વારે**''તિ ઇદં તસ્સા આપત્તિયા અકિરિયસમુટ્ઠાનતાય વુત્તં. ન હિ મનોદ્વારે પઞ્ઞત્તા આપત્તિ અત્થીતિ. **સઉપારમ્ભવસેના**તિ સવત્તબ્બતાવસેન, ન પન દુચ્ચરિતલક્ખણાપત્તિવસેન, યતો નં ભગવા પટિક્ખિપતિ. યથા આયસ્મતો મહાકપ્પિનસ્સાપિ ''ગચ્છેય્યં વાહં ઉપોસથં, ન વા ગચ્છેય્યં. ગચ્છેય્યં વાહં સઙ્ઘકમ્મં, ન વા ગચ્છેય્ય''ન્તિ (મહાવ॰ ૧૩૭) પરિવિતક્કિતં. **મનોદુચ્ચરિત**ન્તિ મનોદ્વારિકં અપ્પસત્થં ચરિતં. સત્થારા અપ્પસત્થતાય હિ તં દુચ્ચરિતં નામ જાતં, ન સભાવતો.

યસ્મા મહાકારુણિકો ભગવા સદેવકસ્સ લોકસ્સ હિતસુખાય એવ પટિપજ્જમાનો અચ્ચન્તવિવેકજ્ઝાસયતાય તબ્બિધુરં ધમ્મસેનાપતિનો ચિત્તુપ્પાદં પટિક્ખિપન્તો ''ન ખો તે...પે॰... ઉપ્પાદેતબ્બ''ન્તિ અવોચ, તસ્મા સો થેરસ્સ ચિત્તુપ્પાદો ભગવતો ન પાસંસોતિ કત્વા **મનોદુચ્ચરિતં** નામ જાતો, તસ્સ ચ પટિક્ખેપો ઉપારમ્ભોતિ આહ ''**તસ્મિં મનોદુચ્ચરિતે ઉપારમ્ભં આરોપેન્તો**''તિ. **ભગવતો પન એત્તકમ્પિ નત્થિ**, યતો પવારણાસુત્તે ''હન્દ દાનિ, ભિક્ખવે, પવારેમિ વો, ન ચ મે કિઞ્ચિ ગરહથ કાયિકં વા વાચસિકં વા''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૧૫) વુત્તો ભિક્ખુસઙ્ઘો ''ન ખો મયં ભન્તે ભગવતો કિઞ્ચિ ગરહામ કાયિકં વા વાચસિકં વા''તિ સત્થુ પરિસુદ્ધકાયસમાચારાદિકં સિરસા સમ્પટિચ્છિ. અયઞ્હિ લોકનાથસ્સ દુચ્ચરિતાભાવો બોધિસત્તભૂમિયમ્પિ ચરિયાચિરાનુગતો અહોસિ, પગેવ બુદ્ધભૂમિયન્તિ દસ્સેન્તો ''**અનચ્છરિયઞ્ચેત**''ન્તિઆદિમાહ.

બુદ્ધાનંયેવ ધમ્મા ગુણા, ન અઞ્ઞેસન્તિ **બુદ્ધધમ્મા**. તથા હિ તે બુદ્ધાનં આવેણિકધમ્માતિ વુચ્ચન્તિ. તત્થ ''**નત્થિ તથાગતસ્સ કાયદુચ્ચરિત**''ન્તિઆદિના કાયવચીમનોદુચ્ચરિતાભાવવચનં યથાધિકારં કાયકમ્માદીનં ઞાણાનુપરિવત્તિતાય લદ્ધગુણકિત્તનં, ન આવેણિકધમ્મન્તરદસ્સનં. સબ્બસ્મિઞ્હિ કાયકમ્માદિકે ઞાણાનુપરિવત્તિનિ કુતો કાયદુચ્ચરિતાદીનં સમ્ભવો. ''**બુદ્ધસ્સ અપ્પટિહતઞાણ**''ન્તિઆદિના વુત્તાનિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણતો વિસુંયેવ તીણિ ઞાણાનિ ચતુયોનિપઞ્ચગતિપરિચ્છેદકઞાણાનિ વિયા''તિ વદન્તિ. એકંયેવ હુત્વા તીસુ કાલેસુ અપ્પટિહતઞાણં નામ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણમેવ. **નત્થિ છન્દસ્સ હાની**તિ સત્તેસુ હિતછન્દસ્સ હાનિ નત્થિ. **નત્થિ વીરિયસ્સ હાની**તિ ખેમપવિવેકવિતક્કાનુગતસ્સ વીરિયસ્સ હાનિ નત્થિ. ''**નત્થિ દવા**તિ ખિડ્ડાધિપ્પાયેન કિરિયા નત્થિ. **નત્થિ રવા**તિ સહસા કિરિયા નત્થી''તિ વદન્તિ, સહસા પન કિરિયા **દવા** ''અઞ્ઞં કરિસ્સામી''તિ અઞ્ઞકરણં **રવા**. **ખલિત**ન્તિ વિરજ્ઝનં ઞાણેન અપ્ફુટં. **સહસા**તિ વેગાયિતત્તં તુરિતકિરિયા. **અબ્યાવટો મનો**તિ

નિરત્થકો ચિત્તસમુદાચારો. **અકુસલચિત્તન્તિ** અઞ્ઞાણુપેક્ખમાહ, અયઞ્ચ દીઘભાણકાનં પાઠો આકુલો વિય. અયં પન પાઠો અનાકુલો –

> અતીતંસે બુદ્ધસ્સ ભગવતો અપ્પટિહતઞાણં, અનાગતંસે, પચ્ચુપ્પન્નંસે. ઇમેહિ તીહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતસ્સ બુદ્ધસ્સ ભગવતો સબ્બં કાયકમ્મં ઞાણપુબ્બઙ્ગમં ઞાણાનુપરિવત્તિ, સબ્બં વચીકમ્મં, સબ્બં મનોકમ્મં. ઇમેહિ છહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતસ્સ બુદ્ધસ્સ ભગવતો નત્થિ છન્દસ્સ હાનિ, નત્થિ ધમ્મદેસનાય, નત્થિ વીરિયસ્સ, નત્થિ સમાધિસ્સ , નત્થિ પઞ્ઞાય, નત્થિ વિમુત્તિયા. ઇમેહિ દ્વાદસહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતસ્સ બુદ્ધસ્સ ભગવતો નત્થિ દવા, નત્થિ રવા, નત્થિ અપ્ફુટં, નત્થિ વેગાયિતત્તં, નત્થિ અબ્યાવટમનો, નત્થિ અપ્પટિસઙ્ખાનુપેક્ખાતિ.

તત્થ **અપ્પટિસઙ્ખાનુપેક્ખા**તિ અઞ્ઞાણુપેક્ખા. સેસં વુત્તનયમેવ. એત્થ ચ તથાગતસ્સ આજીવપારિસુદ્ધિં કાયવચીમનોસમાચારપારિસુદ્ધિયાવ સઙ્ગહેત્વા સમાચારત્તયવસેન મહાથેરેન તિકો દેસિતો.

કિઞ્ચનાતિ કિઞ્ચિક્ખા. ઇમે પન રાગાદયો પલિબુન્ધનટ્ઠેન કિઞ્ચના વિયાતિ **કિઞ્ચના**. તેનાહ "**કિઞ્ચનાતિ પલિબોધા**"તિ.

અનુદહનટ્ઠેનાતિ અનુ અનુ દહનટ્ઠેન. રાગાદયો અરૂપધમ્મા ઇત્તરક્ખણા કથં અનુદહન્તીતિ આસઙ્કં નિવત્તેતું "**તત્થ વત્થૂની**"તિ વુત્તં, દટ્ઠબ્બાનીતિ વચનસેસો. **તત્થા**તિ તસ્મિં રાગાદીનં અનુદહનટ્ઠે. **વત્થૂની**તિ સાસને, લોકે ચ પાકટત્તા પચ્ચક્ખભૂતાનિ કારણાનિ. **રાગો ઉપ્પન્નો** તિખિણકરો હુત્વા. તસ્મા તંસમુટ્ઠાના તેજોધાતુ અતિવિય તિખિણભાવેન સદ્ધિં અત્તના સહજાતધમ્મેહિ હદયપ્પદેસં ઝાપેસિ યથા તં બાહિરા તેજોધાતુ સનિસ્સયં. તેન સા ભિક્ખુની સુપતો વિય બ્યાધિ ઝાયિત્વા મતા. તેનાહ "**તેનેવ ઝાયિત્વા કાલમકાસી**"તિ. દોસસ્સ નિસ્સયાનં દહનતા પાકટા એવાતિ ઇતરં દસ્સેતું "**મોહવસેન હી**"તિઆદિ વુત્તં. **અતિવત્તિત્વા**તિ અતિક્કમિત્વા.

કામં આહુનેય્યગ્ગિઆદયો તયો અગ્ગી બ્રાહ્મણેહિ ઇચ્છિતા સન્તિ, તે પન તેહિ ઇચ્છિતમત્તા, ન સત્તાનં તાદિસા અત્થસાધકા. યે પન સત્તાનં અત્થસાધકા, તે દસ્સેતું "**આહુનં વુચ્ચતી**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ આદરેન હુનનં પૂજનં **આહુનન્તિ** સક્કારો ''આહુન''ન્તિ વુચ્ચતિ, તં **આહુનં અરહન્તિ**. તેનાહ ભગવા ''આહુનેય્યાતિ ભિક્ખવે માતાપિતૂનમેતં અધિવચન''ન્તિ (ઇતિવુ॰ ૧૦૬). યદગ્ગેન ચ તે પુત્તાનં બહુકારતાય આહુનેય્યાતિ તેસુ સમ્માપટિપત્તિ નેસં હિતસુખાવહા, તદગ્ગેન તેસુ મિચ્છાપટિપત્તિ અહિતદુક્ખાવહાતિ આહ "**તેસુ...પે॰... નિબ્બત્તન્તી**"તિ. **સ્વાયમત્થો**તિ યો માતાપિતૂનં અત્તનો ઉપરિ વિપ્પટિપન્નાનં પુત્તાનં અનુદહનસ્સ પચ્ચયભાવેન અનુદહનટ્ઠો, સો અયમત્થો. **મિત્તવિન્દકવત્થુના**તિ મિત્તવિન્દકસ્સ નામ માતરિ વિપ્પટિપન્નસ્સ પુરિસસ્સ તાય એવ વિપ્પટિપત્તિયા ચિરતરં કાલં આપાયિકદુક્ખાનુભવનદીપનેન વત્થુના વેદિતબ્બો.

ઇદાનિ તમત્થં કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે પવત્તં વિભાવેતું "**મિત્તવિન્દકો હી**"તિઆદિ વુત્તં. **ધનલોભેન**, ન ધમ્મચ્છન્દેનાતિ અધિપ્પાયો. **અકુતોભયં** કેનચિ અનુટ્ઠાપનીયતાય. **નિવારેસિ** સમુદ્દપયાતા નામ બહ્વન્તરાયાતિ અધિપ્પાયેન. **અન્તરં કત્વા**તિ અતિક્કમનવસેન દ્વિન્નં પાદાનં અન્તરે કત્વા.

નાવા અટ્ઠાસિ તસ્સ પાપકમ્મબલેન વાતસ્સ અવાયનતો. એકદિવસં રક્ખિતઉપોસથકમ્માનુભાવેન **સમ્પત્તિં અનુભવન્તો**. યથા પુરિમાહિ પરતો મા અગમાસીતિ વુત્તો, એવં અપરાપરાહિપીતિ આહ "**તાહિ 'પરતો પરતો મા**

અગમાસી’**તિ વુચ્ચમાનો**”તિ. **ખુરચક્કધરન્તિ** ખુરધારૂપમચક્કધરં **એકં** પુરિસં. **ઉપટ્ઠાસિ** પાપકમ્મસ્સ બલેન.

ચતુબ્ભીતિ ચતૂહિ અચ્છરાસદિસીહિ વિમાનપેતીહિ, સમ્પત્તિં અનુભવિત્વાતિ વચનસેસો. **અટ્ઠજ્ઝગમા**તિ રૂપાદિકામગુણેહિ તતો વિસિટ્ઠતરા અટ્ઠ વિમાનપેતિયો અધિગચ્છિં. **અત્રિચ્છ**ન્તિ અત્રિચ્છાસઙ્ખાતેન અતિલોભેન સમન્નાગતત્તા અત્ર અત્ર કામગુણે ઇચ્છન્તો. **ચક્ક**ન્તિ ખુરચક્કં. **આસદો**તિ અનત્થાવહભાવેન આસાદેતિ.

સોતિ ગેહસામિકો ભત્તા. **પુરિમનયેનેવા**તિ અનુદહનસ્સ પચ્ચયતાય.

અતિચારિનીતિ સામિકં અતિક્કમિત્વા ચારિની મિચ્છાચારિની. **રત્તિં દુક્ખ**ન્તિ અત્તનો પાપકમ્માનુભાવસમુપટ્ઠિતેન સુનખેન ખાદિતબ્બતાદુક્ખં. **વઞ્ચેત્વા**તિ તં અજાનાપેત્વાવ કારણટ્ઠાનગમનં સન્ધાય વુત્તં. **પટપટન્ની**તિ પટપટા કત્વા. અનુરવદસ્સનઞ્હેતં. મુટ્ઠિયોગો કિરાયં તસ્સ સુનખન્તરધાનસ્સ, યદિદં ખેળપિણ્ડં ભૂમિયં નિટ્ઠુભિત્વા પાદેન ઘંસનં. તેન વુત્તં “**સો તથા અકાસિ. સુનખા અન્તરધાયિંસૂ**”તિ.

દક્ખિણાતિ ચત્તારો પચ્ચયા દિય્યમાના દક્ખન્તિ એતેહિ હિતસુખાનીતિ. તં દક્ખિણં અરહતીતિ **દક્ખિણેય્યો**, ભિક્ખુસઙ્ઘો. **રેવતીવત્થુ** વિમાનવત્થુપેતવત્થૂસુ (વિ॰ વ॰ ૮૬૧ આદયો) તેસં અટ્ઠકથાયઞ્ચ (વિ॰ વ॰ ૯૭૭-૯૮૦; પે॰ વ॰ અટ્ઠ॰ ૭૧૪-૭૩૬) આગતનયેન વેદિતબ્બં.

‘‘તિવિધેન રૂપસઙ્ગહો’’તિ એત્થ નનુ સઙ્ગહો એકવિધોવ, સો કસ્મા ‘‘ચતુબ્બિધો’’તિ વુત્તોતિ? ‘‘સઙ્ગહો’’તિ અત્થં અવત્વા અનિદ્ધારિતત્થસ્સ સદ્દસ્સેવ વુત્તત્તા. ‘‘તિવિધેન રૂપસઙ્ગહો’’તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ રૂપકણ્ડ-તિકે) પદેસુ સઙ્ગહ-સદ્દો તાવ અત્તનો અત્થવસેન ચતુબ્બિધોતિ અયઞ્હેત્થ અત્થો. અત્થોપિ વા અનિદ્ધારિતવિસેસો સામઞ્ઞેન ગહેતબ્બતં પત્તો ‘‘તિવિધેન રૂપસઙ્ગહો’’તિઆદીસુ (ધ॰ સ॰ રૂપકણ્ડ-તિકે) ‘‘સઙ્ગહો’’તિ વુત્તોતિ ન કોચિ દોસો. નિદ્ધારિતે હિ વિસેસે તસ્સ એકવિધતા સિયા, ન તતો પુબ્બેતિ. “**જાતિસઙ્ગહો**”તિ વુત્તેપિ જાતિ-સદ્દસ્સ સાપેક્ખસદ્દત્તા અત્તનો જાતિયા સઙ્ગહોતિ અયમત્થો વિઞ્ઞાયતેવ સમ્બન્ધારહસ્સ અઞ્ઞસ્સ અવુત્તત્તા યથા ‘‘માતાપિતુ ઉપટ્ઠાન’’ન્તિ (ખુ॰ પા॰ ૫.૬; સુ॰ નિ॰ ૨૬૫). અટ્ઠકથાયં પન યથાધિપ્પેતમત્થં અપરિપુણ્ણં કત્વા દસ્સેતું “**જાતિસઙ્ગહો**” ઇચ્ચેવ વુત્તં. સમાનજાતિકાનં સઙ્ગહો, સમાનજાતિયા વા સઙ્ગહો સજાતિસઙ્ગહો. સઞ્જાયતિ એત્થાતિ **સઞ્જાતિ**, સઞ્જાતિયા સઙ્ગહો **સઞ્જાતિસઙ્ગહો**, સઞ્જાતિદેસેન સઙ્ગહોતિ અત્થો. કિરિયાય એવરૂપાય સઙ્ગહો **કિરિયાસઙ્ગહો. રૂપક્ખન્ધગણન**ન્તિ ‘‘રૂપક્ખન્ધો’’તિ ગણનં સઙ્ખ્યં **ગચ્છતિ** રુપ્પનસભાવત્તા. **તીહિ કોટ્ઠાસેહિ રૂપગણના**તિ વક્ખમાનેહિ તીહિ ભાગેહિ રૂપસ્સ સઙ્ગહો, ગણેતબ્બતાતિ અત્થો.

રૂપાયતનં નિપસ્સતિ પચ્ચક્ખતો વિજાનાતીતિ **નિદસ્સનં** , ચક્ખુવિઞ્ઞાણં, નિદસ્સતીતિ વા **નિદસ્સનં**, દટ્ઠબ્બભાવો, ચક્ખુવિઞ્ઞાણસ્સ ગોચરભાવો, તસ્સ ચ રૂપાયતનતો અનઞ્ઞત્તેપિ અઞ્ઞેહિ ધમ્મેહિ રૂપાયતનં વિસેસેતું અઞ્ઞં વિય કત્વા “**સહ નિદસ્સનેનાતિ સનિદસ્સન**”ન્તિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. ધમ્મસભાવસામઞ્ઞેન હિ એકીભૂતેસુ ધમ્મેસુ યો નાનત્તકરો સભાવો, સો અઞ્ઞો વિય કત્વા ઉપચરિતું યુત્તો. એવઞ્હિ અત્થવિસેસાવબોધો હોતીતિ. **ચક્ખુપટિહનનસમત્થતો**તિ ચક્ખુનો ઘટ્ટનસમત્થતાય. ઘટ્ટનં વિય ચ **ઘટ્ટનં** દટ્ઠબ્બં. દુતિયેન અત્થવિકપ્પેન દટ્ઠબ્બભાવસઙ્ખાતં નાસ્સ નિદસ્સનન્તિ અનિદસ્સનન્તિ યોજના. એત્થ ચ દસન્નં આયતનાનં યથારહં સયં, નિસ્સયવસેન ચ સમ્પત્તાનં, અસમ્પત્તાનઞ્ચ પટિમુખભાવો અઞ્ઞમઞ્ઞપતનં **પટિહનનં**, યેન બ્યાપારાદિવિકારપચ્ચયન્તરસન્નિધાને ચક્ખાદીનં વિસયેસુ વિકારુપ્પત્તિ. તત્થ **બ્યાપારો** ચક્ખાદીનં સવિસયેસુ આવિઞ્છન્નં, રૂપાદીનં ઇટ્ઠાનિટ્ઠતા, તત્થ ચ ચિત્તસ્સ આભુજનન્તિ ઇમે આદિસદ્દસઙ્ગહિતા. તેહિ

વિકારપ્પત્તિયા પચ્ચયન્તરબ્યાપારતો અઞ્ઞન્તિ કત્વા અનુગ્ગહૂપઘાતો **વિકારો**. ઉપનિસ્સયો પન અપ્પધાનસ્સ પચ્ચયો ઇધ ગહિતો. કારણકારણમ્પિ કારણમેવાતિ ગય્હમાને સિયા તસ્સાપિ સઙ્ગહોતિ. **વુત્તપ્પકારન્તિ** ''ચક્ખુવિઞ્ઞાણસઙ્ખાત''ન્તિ વુત્તપ્પકારં. **નાસ્સ પટિઘો**તિ એત્થાપિ ''વુત્તપ્પકાર''ન્તિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **અવસેસં** સોળસવિધં **સુખુમરૂપં**.

સઙ્ખરોન્તીતિ સમ્પિણ્ડેન્તિ. ચેતના હિ આયૂહનરસતાય યથા સમ્પયુત્તધમ્મે યથાસકં કિચ્ચેસુ સંવિદહન્તી વિય અભિસન્દહન્તી વત્તમાના તેનેવ કિચ્ચવિસેસેન તે સમ્પિણ્ડેન્તી વિય હોતિ, એવં અત્તનો વિપાકધમ્મેપિ પચ્ચયસમવાયે સઙ્ખરોન્તી સમ્પિણ્ડેન્તી વિય હોતિ. તેનાહ ''**સહજાત...પે॰... રાસી કરોન્તી**''તિ. **અભિસઙ્ખરોતી**તિ અભિવિસિટ્ઠં કત્વા સઙ્ખરોતિ. પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો હિ અત્તનો ફલં ઇતરસ્સ ફલતો અતિવિય વિસિટ્ઠં ભિન્નં કત્વા સઙ્ખરોતિ પચ્ચયતો, સભાવતો, પવત્તિઆકારતો ચ સયં ઇતરેહિ વિસિટ્ઠસભાવત્તા. એસ નયો ઇતરેહિપિ. પુજ્જભવફલનિબ્બત્તનતો, અત્તનો સન્તાનસ્સ પુનનતો ચ **પુઞ્ઞો**.

મહાચિત્તચેતનાનન્તિ અસઙ્ખ્યેય્યાયુનિપ્ફાદનાદિમહાનુભાવતાય મહાચિત્તેસુ પવત્તચેતનાનં. **અટ્ઠેવ ચેતના હોન્તિ**, યા કામાવચરા કુસલા. ''તેરસપી''તિ કસ્મા વુત્તં, નનુ ''નવા''તિ વત્તબ્બં. ન હિ ભાવના ઞાણરહિતા યુત્તાતિ અનુયોગં સન્ધાયાહ ''**યથા હી**''તિઆદિ. **કસિણપરિકમ્મં કરોન્તસ્સા**તિ કસિણેસુ ઝાનપરિકમ્મં કરોન્તસ્સ. ''પથવી પથવી''તિઆદિ ભાવના હિ કસિણપરિકમ્મં. તસ્સ હિ પરિકમ્મસ્સ સુપગુણભાવતો અનુયુત્તસ્સ તત્થ આદરાકરણેન સિયા ઞાણરહિતચિત્તં. ઝાનપચ્ચવેક્ખણાયપિ એસેવ નયો. કેચિ મણ્ડલકરણમ્પિ ભાવનં ભજાપેન્તિ.

દાનવસેન પવત્તચિત્તચેતસિકધમ્મા **દાનં**, તત્થ બ્યાપારભૂતા આયૂહનચેતના દાનં આરબ્ભ, દાનઞ્ચ અધિકિચ્ચ ઉપ્પજ્જતીતિ વુત્તા. એવં ઇતરેસુપિ. **અયં સઙ્ખેપદેસના**તિ અયં પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારે સઙ્ખેપતો અત્થદેસના, અત્થવણ્ણનાતિ અત્થો.

સોમનસ્સચિત્તેનાતિ અનુમોદનાપવત્તિદસ્સનમત્તમેતં દટ્ઠબ્બં. ઉપેક્ખાસહગતેનાપિ હિ અનુસ્સરતિ એવાતિ. કામં નિચ્ચસીલં, ઉપોસથસીલં, નિયમસીલમ્પિ સીલમેવ, પરિપુણ્ણં પન સબ્બઙ્ગસમ્પન્નં સીલં દસ્સેતું ''**સીલપૂરણત્થાયા**''તિઆદિ વુત્તં. નયદસ્સનં વા એતં, તસ્મા ''નિચ્ચસીલં, ઉપોસથસીલં, નિયમસીલં સમાદિયિસ્સામી''તિ વિહારં ગચ્છન્તસ્સ, સમાદિયિત્વા સમાદિન્નસીલે ચ તસ્મિં, ''સાધુ સુટ્ઠૂ''તિ આવજ્જન્તસ્સ, તં સીલં સોધેન્તસ્સ ચ પવત્તા ચેતના સીલમયાતિ એવમેત્થ યોજના વેદિતબ્બા.

પુબ્બે સમથવસેન ભાવનાનયો ગહિતોતિ ઇદાનિ સમ્મસનનયેન તં દસ્સેતું ''**પટિસમ્ભિદાયં વુત્તેના**''તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અનિચ્ચતો**તિ અનિચ્ચભાવતો. **દુક્ખતો**, **અનત્તતો**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો.

તત્થ યે પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા નામરૂપભાવેન પરિગ્ગહિતા, તે યસ્મા દ્વારારમ્મણેહિ સદ્ધિં દ્વારપ્પવત્તધમ્મવસેન વિભાગં લભન્તિ, તસ્મા દ્વારછક્કાદિવસેન છ છક્કા ગહિતા. યસ્મા પન લક્ખણેસુ અનત્તલક્ખણં દુબ્બિભાવં, તસ્મા તસ્સ વિભાવનાય છ ધાતુયો ગહિતા. તતો યેસુ કસિણેસુ ઇતો બાહિરકાનં અત્તાભિનિવેસો, તાનિ ઇમેસં ઝાનાનં આરમ્મણભાવેન ઉપટ્ઠાનાકારમત્તાનિ, ઇમાનિ પન તાનિ ઝાનાનીતિ દસ્સનત્થં દસ કસિણાનિ ગહિતાનિ. તતો દુક્ખાનુપસ્સનાય પરિવારભાવેન પટિક્કૂલાકારવસેન દ્વત્તિંસ કોટ્ઠાસા ગહિતા. પુબ્બે ખન્ધવસેન સઙ્ખેપતો ઇમે ધમ્મા ગહિતા, ઇદાનિ નાતિસઙ્ખેપવિત્થારનયેન ચ મનસિ કાતબ્બાતિ દસ્સનત્થં દ્વાદસાયતનાનિ, અટ્ઠારસ

ધાતુયો ચ ગહિતા. તેસુ ઇમે ધમ્મા સતિપિ સુઞ્ઞનિરીહઅબ્યાપારભાવે ધમ્મસભાવતો આધિપચ્ચભાવેન પવત્તન્તીતિ અનત્તભાવવિભાવનત્થં ઇન્દ્રિયાનિ ગહિતાનિ. એવં અનેકભેદભિન્નાપિ ઇમે ધમ્મા ભૂમિત્તયપરિયાપન્નતાય તિવિધાવ હોન્તીતિ દસ્સનત્થં તિસ્સો ધાતુયો ગહિતા. એત્તાવતા નિમિત્તં દસ્સેત્વા પવત્તં દસ્સેતું કામભવાદયો નવ ભવા ગહિતા. એત્તકે અભિઞ્ઞેય્યવિસેસે પવત્તમનસિકારકોસલ્લેન સણ્હસુખુમેસુ નિબ્બત્તિતમહગ્ગતધમ્મેસુ મનસિકારો પવત્તેતબ્બોતિ દસ્સનત્થં ઝાનઅપ્પમઞ્ઞારૂપાનિ ગહિતાનિ. તત્થ ઝાનાનિ નામ વુત્તાવસેસારમ્મણાનિ રૂપાવચરજ્ઝાનાનિ. પુન પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નવિભાગતો ઇમે ધમ્મા વિભજ્જ મનસિકાતબ્બાતિ દસ્સનત્થં પટિચ્ચસમુપ્પાદઙ્ગાનિ ગહિતાનિ. પચ્ચયાકારમનસિકારો હિ સુખેન, સુટ્ઠુતરઞ્ચ લક્ખણત્તયં વિભાવેતિ, તસ્મા સો પચ્છતો ગહિતો. એવં એતે સમ્મસનીયભાવેન ગહિતા ખન્ધાદિવસેન કોટ્ઠાસતો પઞ્ચવીસતિવિધા, પભેદતો પન અતીતાદિભેદં અનામસિત્વા ગય્હમાના દ્વીહિ ઊનાનિ દ્વેસતાનિ હોન્તિ. ઇદં તાવેત્થ પાળિવવત્થાનં, અત્થવિચારં પન ઇચ્છન્તેહિ પરમત્થમઞ્જૂસાયં **વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાયં** વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

ન પુઞ્ઞોતિ **અપુઞ્ઞો**. તસ્સ પુઞ્ઞ-સદ્દે વુત્તવિપરિયાયેન અત્થો વેદિતબ્બો. સન્તાનસ્સ ઇઞ્જનહેતૂનં નીવરણાદીનં સુવિક્ખમ્ભનતો રૂપતણ્હાસઙ્ખાતસ્સ ઇઞ્જિતસ્સ અભાવતો **અનિઞ્જં**, અનિઞ્જમેવ “**આનેઞ્જ**”ન્તિ વુત્તં. તથા હિ રૂપારમ્મણં રૂપનિમિત્તારમ્મણં સબ્બમ્પિ ચતુત્થજ્ઝાનં નિપ્પરિયાયેન ‘‘આનેઞ્જ’’ન્તિ વુચ્ચતિ.

ચત્તારો મગ્ગટ્ઠા, હેટ્ઠિમા તયો ફલટ્ઠાતિ એવં **સત્તવિધો**. **તિસ્સો સિક્ખા**તિ અધિસીલાદિકા તિસ્સો સિક્ખા. તાસુ જાતોતિ વા **સેક્ખો**, અરિયપુગ્ગલો હિ અરિયાય જાતિયા જાયમાનો સિક્ખાસુ જાયતિ, ન યોનિયં. સિક્ખનસીલોતિ વા **સેક્ખો**. પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય વા કથાય સેક્ખસ્સ અયન્તિ અઞ્ઞાસાધારણમગ્ગફલત્તયધમ્મા સેક્ખપરિયાયેન વુત્તા. **અસેક્ખો**તિ ચ યત્થ સેક્ખભાવાસઙ્કા અત્થિ, તત્થાયં પટિસેધોતિ લોકિયનિબ્બાનેસુ અસેક્ખભાવનાપત્તિ દટ્ઠબ્બા. સીલસમાધિપઞ્ઞાસઙ્ખાતા હિ સિક્ખા અત્તનો પટિપક્ખકિલેસેહિવિપ્પમુત્તા પરિસુદ્ધા ઉપક્કિલેસાનં આરમ્મણભાવમ્પિ અનુપગમનતો એતા ‘‘સિક્ખા’’તિ વત્તું યુત્તા અટ્ઠસુપિ મગ્ગફલેસુ વિજ્જન્તિ, તસ્મા ચતુમગ્ગહેટ્ઠિમફલત્તયસમઙ્ગિનો વિય અરહત્તફલસમઙ્ગીપિ તાસુ સિક્ખાસુ જાતોતિ ચ તંસમઙ્ગિનો અરહતો ઇતરેસં વિય સેક્ખત્તે સતિ સેક્ખસ્સ અયન્તિ ચ સિક્ખા સીલં એતસ્સાતિ ચ ‘‘સેક્ખો’’તિ વત્તબ્બો સિયાતિ તન્નિવત્તનત્થં **અસેક્ખો**તિ યથાવુત્તસેક્ખભાવપટિસેધો કતો. અરહત્તફલે હિ પવત્તમાના સિક્ખા પરિનિટ્ઠિતસિક્ખાકિચ્ચત્તા ન સિક્ખાકિચ્ચં કરોન્તિ, કેવલં સિક્ખાફલભાવેનેવ પવત્તન્તિ, તસ્મા ન તા સિક્ખાવચનં અરહન્તિ, નાપિ તંસમઙ્ગી સેક્ખવચનં, ન ચ ‘‘સિક્ખનસીલો, સિક્ખાસુ જાતો’’તિ ચ વત્તબ્બતં અરહતિ. હેટ્ઠિમફલેસુ પન સિક્ખા સકદાગામિમગ્ગવિપસ્સનાદીનં ઉપનિસ્સયભાવતો સિક્ખાકિચ્ચં કરોન્તીતિ સિક્ખાવચનં અરહન્તિ, તંસમઙ્ગિનો ચ સેક્ખવચનં, ‘‘સિક્ખનસીલા, સિક્ખાસુ જાતા’’તિ ચ વત્તબ્બતં અરહન્તિ.

‘‘સિક્ખતીતિ સેક્ખો’’તિ ચ અપરિયોસિતસિક્ખો દસ્સિતોતિ. અનન્તરમેવ ‘‘ખીણાસવો’’તિ આદિં વત્વા ‘‘ન સિક્ખતીતિ અસેક્ખો’’તિ વુત્તત્તા પરિયોસિતસિક્ખો દસ્સિતો, ન સિક્ખારહિતો તસ્સ તતિયપુગ્ગલભાવેન ગહિતત્તા. વુદ્ધિપ્પત્તસિક્ખો વા અસેક્ખોતિ એતસ્મિં અત્થે સેક્ખધમ્મેસુ એવ ઠિતસ્સ કસ્સચિ અરિયસ્સ અસેક્ખભાવાપત્તીતિ અરહત્તમગ્ગધમ્મા વુદ્ધિપ્પત્તા, યથાવુત્તેહિ ચ અત્થેહિ સેક્ખોતિ કત્વા તંસમઙ્ગિનો અગ્ગમગ્ગટ્ઠસ્સ અસેક્ખભાવો આપન્નોતિ? ન તંસદિસેસુ તબ્બોહારતો. અરહત્તમગ્ગતો હિ નિન્નાનાકરણં અરહત્તફલં ઠપેત્વા પરિઞ્ઞાદિકિચ્ચકરણં, વિપાકભાવઞ્ચ, તસ્મા તે એવ સેક્ખધમ્મા ‘‘અગ્ગફલધમ્મભાવં

આપન્ના’’તિ સક્કા વત્તું, કુસલસુખતો ચ વિપાકસુખં સન્તતરતાય પણીતતરન્તિ, વુદ્ધિપ્પત્તા ચ તે ધમ્મા હોન્તીતિ તંસમઙ્ગી ‘‘અસેક્ખો’’તિ વુચ્ચતીતિ.

જાતિમહલ્લકોતિ જાતિયા વુડ્ઢતરો અદ્ધગતો વયોઅનુપ્પત્તો. સો હિ રત્તઞ્ઞુતાય યેભુય્યેન જાતિધમ્મકુલધમ્મપદેસુ થાવરિયપ્પત્તિયા **જાતિથેરો નામ. થેરકરણા ધમ્મા**તિ સાસને થિરભાવકરા ગુણા પટિપક્ખનિમ્મદનકા. **થેરો**તિ વક્ખમાનેસુ ધમ્મેસુ થિરભાવપ્પત્તો. **સીલવા**તિ પાસંસેન સાતિસયેન સીલેન સમન્નાગતો, સીલસમ્પન્નોતિ અત્થો, એતેન દુસ્સીલ્યસઙ્ખાતસ્સ બાલ્યસ્સ અભાવમાહ. સુત્તગેય્યાદિ બહુ સુતં એતેનાતિ **બહુસ્સુતો**, એતેનાસ્સ સુતવિરહસઙ્ખાતસ્સ બાલ્યસ્સ અભાવં, પટિસઙ્ખાનબલેન ચ પતિટ્ઠિતભાવં વદતિ. ‘‘**ચતુન્નં ઝાનાનં લાભી**’’તિ ઇમિના નીવરણાદિસઙ્ખાતસ્સ બાલ્યસ્સ અભાવં, ભાવનાબલેન ચ પતિટ્ઠિતભાવં કથેતિ. ‘‘**આસવાનં ખયા**’’તિઆદિના અવિજ્જાસઙ્ખાતસ્સ બાલ્યસ્સ સબ્બસો અભાવં, ખીણાસવત્થેરભાવેન પતિટ્ઠિતભાવઞ્ચસ્સ દસ્સેતિ. ન ચેત્થ સમુદાયે વાક્યપરિસમાપનં, અથ ખો પચ્ચેકં વાક્યપરિસમાપનન્તિ દસ્સેન્તો ‘‘**એવં વુત્તેસુ ધમ્મેસૂ**’’તિઆદિમાહ. **થેરનામકો વા** ‘‘થેરો’’તિ એવં નામકો વા.

અનુગ્ગહવસેન, પૂજાવસેન વા અત્તનો સન્તકં પરસ્સ દીયતિ એતેનાતિ **દાનં**, પરિચ્ચાગચેતના. દાનમેવ **દાનમયં**. પદપૂરણમત્તં મય-સદ્દો. પુઞ્ઞઞ્ચ તં યથાવુત્તેનત્થેન કિરિયા ચ કમ્મભાવતોતિ **પુઞ્ઞકિરિયા**. પરેસં પિયમનાપતાસેવનીયતાદીનં **આનિસંસાનં. પુબ્બે…પે॰… વસેનેવા**તિ સઙ્ગારત્તિકે (દી॰ નિ॰ ૩.૩૦૫; દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૩૦૫) વુત્તદાનમયસીલમયભાવનામયચેતનાવસેનેવ. ઇમાનિ વેદિતબ્બાનીતિ સમ્બન્ધો. **એત્થા**તિ એતેસુ પુઞ્ઞકિરિયવત્થૂસુ. **કાયેન કરોન્તસ્સા**તિ અત્તનો કાયેન પરિચ્ચાગપયોગં પવત્તેન્તસ્સ. **તદત્થ**ન્તિ દાનત્થં. ‘‘ઇમં દેય્યધમ્મં દેહી’’તિ **વાચં નિચ્છારેન્તસ્સ. દાનપારમિં આવજ્જેત્વા વા**તિ યથા કેવલં ‘‘અન્નદાનાદીનિ દેમી’’તિ દાનકાલે તં દાનમયં પુઞ્ઞકિરિયવત્થુ હોતિ, એવં ‘‘ઇમં દાનમયં સમ્માસમ્બોધિયા પચ્ચયો હોતૂ’’તિ દાનપારમિં આવજ્જેત્વા **દાનકાલેપિ** દાનસીસેનેવ પવત્તિતત્તા. **વત્તસીસે ઠત્વા**તિ ‘‘એતં દાનં નામ મય્હં કુલવંસો કુલતન્તિ કુલપવેણી કુલચારિત્ત’’ન્તિ ચારિત્તસીલે ઠત્વા **દદતો ચારિત્તસીલમયં**. યથા દેય્યધમ્મપરિચ્ચાગવસેન પવત્તમાનાપિ દાનચેતના વત્તસીસે ઠત્વા દદતો સીલમયં પુઞ્ઞકિરિયવત્થુ હોતિ પુબ્બાભિસઙ્ખારસ્સ, અપરભાગચેતનાય ચ તથા પવત્તત્તા, એવં દેય્યધમ્મે **ખયતો, વયતો સમ્મસનં પટ્ઠપેત્વા દદતો ભાવનામયં પુઞ્ઞકિરિયવત્થુ હોતિ** પુબ્બભાગચેતનાય, દેય્યધમ્મે અપરભાગચેતનાય ચ તથા પવત્તત્તા.

અપચીતિચેતના **અપચિતિસહગતં** અપચીયતિ એતાયાતિ યથા નન્દીરાગો એવ નન્દીરાગસહગતા, યથાવુત્તાય વા અપચિતિયા સહગતં સહપવત્તન્તિ **અપચિતિસહગતં** . અપચાયનવસેન પવત્તં **પુઞ્ઞકિરિયવત્થુ**. વયસા ગુણેહિ ચ વુડ્ઢતરાનં વત્તપટિપત્તીસુ બ્યાવટો હોતિ યાય ચેતનાય, સા **વેય્યાવચ્ચં**, વેય્યાવચ્ચમેવ **વેય્યાવચ્ચસહગતં**. વેય્યાવચ્ચસઙ્ખાતાય વા વત્તપટિપત્તિયા સમુટ્ઠાપનવસેનેવ સહગતં પવત્તન્તિ **વેય્યાવચ્ચસહગતં**, તથાપવત્તં પુઞ્ઞકિરિયવત્થુ. અત્તનો સન્તાને પત્તં પુઞ્ઞં અનુપ્પદીયતિ એતેનાતિ **પત્તાનુપ્પદાનં**. તથા પરેન અનુપ્પદિન્નતાય પત્તં અબ્ભનુમોદતિ એતેનાતિ **પત્તબ્ભનુમોદનં**. અનનુપ્પદિન્નં પન કેવલં અબ્ભનુમોદીયતિ એતેનાતિ **અબ્ભનુમોદનં**. ધમ્મં દેસેતિ એતાયાતિ **દેસના**, દેસનાવ **દેસનામયં**. સુણાતિ એતેનાતિ **સવનં**, સવનમેવ **સવનમયં**. દિટ્ઠિયા ઞાણસ્સ ઉજુગમનં **દિટ્ઠિજુગતં**. સબ્બત્થ ‘‘પુઞ્ઞકિરિયવત્થૂ’’તિ પદં અપેક્ખિત્વા નપુંસકલિઙ્ગતા.

પૂજાવસેન સામીચિકિરિયા અપચાયનં **અપચિતિ**. વયસા ગુણેહિ ચ જેટ્ઠાનં ગિલાનાનઞ્ચ તંતંકિચ્ચકરણં **વેય્યાવચ્ચં**. અયમેતેસં વિસેસોતિ આહ "**તત્થા**"તિઆદિ. **ચત્તારો પચ્ચયે દત્વા સબ્બસત્તાનન્તિ** ચ એકદેસતો ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસો, યં કિઞ્ચિ દેય્યધમ્મં દત્વા, પુઞ્ઞં વા કત્વા ''કતિપયાનં, એકસ્સેવ વા પત્તિ હોતૂ''તિ પરિણામનમ્પિ પત્તાનુપ્પદાનમેવ. તં ન મહપ્ફલં તણ્હાય પરામટ્ઠત્તા. પરેસં દેસેતિ હિતફરણેન મુદુચિત્તેનાતિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. **એવન્તિ** એવં ઇમં ધમ્મં સુત્વા બહુસ્સુતો હુત્વા પરે ધમ્મદેસનાય અનુગ્ગણ્હિસ્સામીતિ **હિતફરણેન મુદુચિત્તેન ધમ્મં સુણાતિ**. એવઞ્હિસ્સ સવનં અત્તનો, પરેસઞ્ચ સમ્માપટિપત્તિયા પચ્ચયભાવતો મહપ્ફલં ભવિસ્સતીતિ. **સબ્બેસન્તિ** સબ્બેસમ્પિ દસન્નં પુઞ્ઞકિરિયવત્થૂનં. **નિયમલક્ખણન્તિ** મહપ્ફલભાવસ્સ નિયામકસભાવં . **દિટ્ઠિયા ઉજુભાવેનેવાતિ** ''અત્થિ, નત્થી''તિ અન્તદ્વયસ્સ દુરસમુસ્સારિતતાય ''અત્થિ દિન્ન''ન્તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૨.૯૪; ૩.૧૩૬; વિભ॰ ૭૯૩) નયપ્પવત્તાય સમ્માદિટ્ઠિયા ઉજુકમેવ પવત્તિયા. દાનાદીસુ હિ યં કિઞ્ચિ ઇમાય એવ સમ્માદિટ્ઠિયા પરિસોધિતં મહાજુતિકં મહાવિપ્ફારં ભવતિ.

પુરિમેહેવ તીહીતિ પાળિયં આગતેહેવ તીહિ. **સીલમયે** પુઞ્ઞકિરિયવત્થુમ્હિ **સઙ્ગહં ગચ્છન્તિ** ચારિત્તસીલભાવતો. **દાનમયે** સઙ્ગહં ગચ્છન્તિ દાનસભાવત્તા, દાનવિસયત્તા ચ. કામં દેસના ધમ્મદાનસભાવતો દાનમયે સઙ્ગહં ગચ્છતીતિ વત્તું યુત્તા, કુસલધમ્માસેવનભાવતો પન વિમુત્તાયતનસીસે ઠત્વા પવત્તિતા વિય સવનેન સદ્ધિં **ભાવનામયે** સઙ્ગહં ગચ્છન્તીતિ વુત્તં. ''દિટ્ઠિજુગતં ભાવનામયે''તિ કેચિ. **દિટ્ઠિજુગતે** એવ ચ અત્તના કતસ્સ પુઞ્ઞસ્સ અનુસ્સરણં, તસ્સ ચ પરેસં અત્થાય પરિણામનં, ગુણપસંસા, અઞ્ઞેહિ કરિયમાનાય પુઞ્ઞકિરિયાય, સમ્માપટિપત્તિયા ચ અનુમોદનં સરણગમનન્તિ એવં આદયો પુઞ્ઞવિસેસા સઙ્ગહં ગચ્છન્તિ દિટ્ઠિજુકમ્મવસેનેવ તેસં ઇજ્ઝનતો.

પરસ્સ પટિપત્તિયા સોધનત્થો અનુયોગો **ચોદના**, સા યાનિ નિસ્સાય પવત્તતિ, તાનિ **ચોદનાવત્થૂનિ** દિટ્ઠસુતપરિસઙ્કિતાનિ. તેનાહ "**ચોદનાકારણાની**"તિ. **દિટ્ઠેનાતિ** ચ હેતુમ્હિ કરણવચનં , દિટ્ઠેન હેતુનાતિ અત્થો. કિં પન તં દિટ્ઠન્તિ આહ "**વીતિક્કમ**"ન્તિ . **દિસ્વાતિ** ચ દસ્સનહેતૂતિ અયમેત્થ અત્થો યથા ''પઞ્ઞાય ચસ્સ દિસ્વા''તિ. "**સુતેના**"તિઆદીસુપિ ઇમિના નયેન અત્થો વેદિતબ્બો. **પરસ્સાતિ** પરતો, **પરસ્સ** વા વચનં **સુત્વા**. **દિટ્ઠપરિસઙ્કિતેનાતિ** દિટ્ઠાનુગતેન પરિસઙ્કિતેન, તથા પરિસઙ્કિતેન વા વીતિક્કમેન. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો. **ચોદેતિ** વત્થુસન્દસ્સનેન વા સંવાસપ્પટિક્ખેપેન વા સામીચિપ્પટિક્ખેપેન વા. ઇમસ્મિં પન અત્થે વિત્થારિયમાને અતિપ્પપઞ્ચો હોતીતિ આહ "**અયમેત્થ સઙ્ખેપો**"તિ. વિત્થારં પન ઇચ્છન્તાનં તસ્સ અધિગમુપાયં દસ્સેન્તો "**વિત્થારો પન...પે॰... વેદિતબ્બો**"તિ આહ.

કામૂપપત્તિયોતિ કામેહિ ઉપપન્નતા, સમન્નાગતતાતિ અત્થો. સમન્નાગમો ચ તેસં પટિસેવનં, સમધિગમો ચાતિ આહ "**કામૂપસેવના કામપટિલાભા વા**"તિ. **પચ્ચુપટ્ઠિતકામાતિ** દુતિયતતિયરાસીનં વિય સયં, પરેહિ ચ અનિમ્મિતા. ઉટ્ઠાનકમ્મફલૂપજીવિભાવતો પન તદુભયવસેન પચ્ચુપટ્ઠિતા કામા એતેસન્તિ **પચ્ચુપટ્ઠિતકામા**. તે પન તેસં યેભુય્યેન નિબદ્ધાનિ હોન્તીતિ "**નિબદ્ધકામા**"તિ વુત્તં. **ચતુદેવલોકવાસિનોતિ** ચાતુમહારાજિકતો પટ્ઠાય યાવ તુસિતા દેવા. **વિનિપાતિકાતિ** આપાયિકા. પરનિમ્મિતા કામા એતેસન્તિ **પરનિમ્મિતકામા**.

પકતિસેવનવસેનાતિ અનુમાનતો જાનનં વદતિ, ન પચ્ચક્ખતો. **વસં વત્તેન્તીતિ** યથારુચિ પાતબ્યતં આપજ્જન્તિ. "**મેથુનં પટિસેવન્તી**"તિ ઇદં પન કેચિવાદપટિસેધનત્થં વુત્તં. તેનાહ "**કેચિ પના**"તિઆદિ. તે ''યામાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં **આલિઙ્ગિતમત્તેન** , તુસિતાનં હત્થામસનમત્તેન, નિમ્માનરતીનં **હસિતમત્તેન**,

પરનિમ્મિતવસવત્તીનં **ઓલોકિતમત્તેન કામકિચ્ચં ઇજ્ઝતી**"**તિ વદન્તિ**. "ઇતરેસં દ્વિન્નં દ્વયંદ્વયસમાપત્તિયા વા"તિ વદન્તિ તાદિસસ્સ કામેસુ વિરજ્જનસ્સ તેસુ અભાવતો, કામાનઞ્ચ ઉત્તરુત્તરિ પણીતપણીતતરપણીતતમભાવતો. કેવલં પન નિસ્સન્દાભાવો તેસં વત્તબ્બો. **કામકિચ્ચ**ન્તિ તઙ્ખણિકપરિળાહૂપસમાવહં ફસ્સસુખં. **કામા**તિ કામૂપભોગા. **પાકતિકા એવા**તિ હેટ્ઠિમેહિ એકસદિસા એવ. **એકસઙ્ખાત**ન્તિ એકરૂપં સમાનરૂપન્તિ, સમઞ્ઞાતં સમાનભાવન્તિ વા અત્થો.

સુખપટિલાભાતિ સુખસમધિગમા. **હેટ્ઠા**તિ પઠમજ્ઝાનભૂમિતો હેટ્ઠા મનુસ્સેસુ, દેવેસુ વા. **પઠમજ્ઝાનસુખ**ન્તિ કુસલપઠમજ્ઝાનં. ભૂમિવસેનપિ હેટ્ઠુપરિભાવો લબ્ભતેવ બ્રહ્મકાયિકેસુ, બ્રહ્મપુરોહિતેસુ વા કુસલજ્ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા બ્રહ્મપુરોહિતેસુ, મહાબ્રહ્મેસુ વા વિપાકસુખાનુભવનસ્સ લબ્ભનતો. એત્થ ચ દુતિયતતિયજ્ઝાનભૂમિવસેન દુતિયતતિયસુખૂપપત્તીનં વુચ્ચમાનત્તા પઠમજ્ઝાનભૂમિવસેનેવ પઠમજ્ઝાનસુખૂપપત્તિ વુત્તા. **તિન્ના**તિ તેમિતા, ઝાનસુખેન ચેવ ઝાનસમુટ્ઠાનપણીતરૂપફુટ્ઠકાયેન ચ પણીતા વિત્તાતિ અત્થો. તેનેવાહ "**સમન્તતો તિન્ના**"તિઆદિ. યસ્મા કુસલસુખતો વિપાકસુખં સન્તતરતાય પણીતતરં બહુલઞ્ચ પવત્તતિ, તસ્મા વુત્તં "**ઇદમ્પિ વિપાકજ્ઝાનસુખં એવ સન્ધાય વુત્ત**"ન્તિ. **તેસ**ન્તિ આભસ્સરાનં. સપ્પીતિકસ્સ સુખસ્સ અતિવિય ઉળારભાવતો તેન અજ્ઝોત્થતચિત્તાનં **ભવલોભો મહા ઉપ્પજ્જતિ. સન્તમેવા**તિ વિતક્કવિચારસઙ્ખોભપીતિઉબ્બિલાવિવિગમેન અતિવિય ઉપસન્તંયેવ. તથા સન્તભાવેનેવ હિ તં અત્તનો પચ્ચયેહિ પધાનભાવં નીતતાય "પણીત"ન્તિ વુચ્ચતિ. તેનાહ "**પણીતમેવા**"તિ. અતપ્પકેન સુખપારમિપ્પત્તેન સુખેન સંયુત્તાય તુસાય પીતિયા ઇતા પવત્તાતિ **તુસિતા**. યસ્મા તે તતો ઉત્તરિ સુખસ્સ અભાવતો એવ ન પત્થેન્તિ, તસ્મા વુત્તં "**તતો...પે॰... સન્તુટ્ઠા હુત્વા**"તિ. **તતિયજ્ઝાનસુખ**ન્તિ તતિયજ્ઝાનવિપાકસુખં.

સત્ત અરિયપઞ્ઞાતિ અટ્ઠમકતો પટ્ઠાય સત્તન્નં અરિયાનં તેસં તેસં આવેણિકપઞ્ઞા. ઠપેત્વા લોકુત્તરં પઞ્ઞં **અવસેસા પઞ્ઞા** નામ. સબ્બાપિ તેભૂમિકા પઞ્ઞા "સેક્ખા"તિપિ ન વત્તબ્બા, "અસેક્ખા"તિપિ ન વત્તબ્બાતિ **નેવસેક્ખાનાસેક્ખા**, પુથુજ્જનપઞ્ઞા.

યોગવિહિતેસૂતિ પઞ્ઞાવિહિતેસુ પઞ્ઞાપરિણામિતેસુ ઉપાયપઞ્ઞાય સમ્પાદિતેસુ. **કમ્માયતનેસૂ**તિ એત્થ કમ્મમેવ **કમ્માયતનં**, કમ્મઞ્ચ તં આયતનઞ્ચ આજીવાદીનન્તિ વા **કમ્માયતનં**. એસ નયો **સિપ્પાયતનેસુ**પિ. તત્થ ચ દુવિધં કમ્મં હીનઞ્ચ વડ્ઢકિકમ્માદિ, ઉક્કટ્ઠઞ્ચ કસિવાણિજ્જાદિ. સિપ્પમ્પિ દુવિધં હીનઞ્ચ નળકારસિપ્પાદિ, ઉક્કટ્ઠઞ્ચ મુદ્દાગણનાદિ. વિજ્જાવ **વિજ્જાટ્ઠાનં**, તં ધમ્મિકમેવ નાગમણ્ડલપરિત્તફુધમનકમન્તસદિસં વેદિતબ્બં. તાનિ પનેતાનિ એકચ્ચે પણ્ડિતા બોધિસત્તસદિસા મનુસ્સાનં ફાસુવિહારં આકઙ્ખન્તા નેવ અઞ્ઞેહિ કરિયમાનાનિ પસ્સન્તિ, ન વા કતાનિ ઉગ્ગણ્હન્તિ. ન કરોન્તાનં સુણન્તિ, અથ ખો અત્તનો ધમ્મતાય ચિન્તાય કરોન્તિ. પઞ્ઞવન્તેહિ અત્તનો ધમ્મતાય ચિન્તાય કતાનિપિ અઞ્ઞેહિ ઉગ્ગણ્હિત્વા કરોન્તેહિ કતસદિસાનેવ હોન્તિ. **કમ્મસ્સકત**ન્તિ "ઇદં કમ્મં સત્તાનં સકં, ઇદં નો સક"ન્તિ એવં જાનનઞાણં. **સચ્ચાનુલોમિક**ન્તિ વિપસ્સનાઞાણં. તઞ્હિ સચ્ચપટિવેધસ્સ અનુલોમનતો "સચ્ચાનુલોમિક"ન્તિ વુચ્ચતિ. ઇદાનિસ્સ પવત્તનાકારં દસ્સેતું "**રૂપં અનિચ્ચન્તિ વા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **વા**-સદ્દેન અનિયમત્થેન દુક્ખાનત્તલક્ખણાનિપિ ગહિતાનેવાતિ દટ્ઠબ્બં નાનન્તરિયકભાવતો. યઞ્હિ અનિચ્ચં, તં દુક્ખં. યં દુક્ખં, તદનત્તાતિ [(સિજ્ઝનતો) અધિકપાઠો વિય દિસ્સતિ]. **યં એવરૂપ**ન્તિ યં એવં હેટ્ઠા નિદ્દિટ્ઠસભાવં. "**અનુલોમિકં ખન્તિ**"ન્તિઆદીનિ પઞ્ઞાવેવચનાનિ . સા હિ હેટ્ઠા વુત્તાનં કમ્માયતનાદીનં પઞ્ચન્નં કારણાનં અપચ્ચનીકદસ્સનેન અનુલોમનતો, તથા સત્તાનં હિતચરિયાય મગ્ગસચ્ચસ્સ, પરમત્થસચ્ચસ્સ ચ નિબ્બાનસ્સ અવિલોમનતો અનુલોમેતીતિ ચ **અનુલોમિકા**. સબ્બાનિપિ એતાનિ કારણાનિ

ખમતિ સહતિ દટ્ઠું સક્કોતીતિ **ખન્તિ**. પસ્સતીતિ **દિટ્ઠિ**. રોચેતીતિ **રુચિ**. મુનાતીતિ **મુતિ**. પેક્ખતીતિ **પેક્ખા**. તે ચ કમ્માયતનાદયો ધમ્મા નિજ્ઝાયમાના એતાય નિજ્ઝાનં ખમન્તીતિ **ધમ્મનિજ્ઝાનક્ખન્તિ**. **પરતો અસુત્વા પટિલભતી**તિ અઞ્ઞસ્સ ઉપદેસવચનં અસુત્વા સયમેવ ચિન્તેન્તો પટિલભતિ. **અયં વુચ્ચતી**તિ અયં ચિન્તામયા પઞ્ઞા નામ વુચ્ચતિ. સા પનેસા અભિઞ્ઞાતાનં બોધિસત્તાનમેવ ઉપ્પજ્જતિ. તત્થાપિ સચ્ચાનુલોમિકઞાણં દ્વિન્નમેવ બોધિસત્તાનં અન્તિમભવિકાનં, સેસપઞ્ઞા સબ્બેસમ્પિ પૂરિતપારમીનં મહાપઞ્ઞાનં ઉપ્પજ્જતિ.

પરતો સુત્વા પટિલભતીતિ કમ્માયતનાદીનિ પરેન કરિયમાનાનિ, પરેન કતાનિ વા દિસ્વાપિ પરસ્સ કથયમાનસ્સ વચનં સુત્વાપિ આચરિયસન્તિકે ઉગ્ગહેત્વાપિ પટિલદ્ધા સબ્બા પરતો સુત્વા પટિલદ્ધનામાતિ વેદિતબ્બા. **સમાપન્નસ્સા**તિ સમાપત્તિસમઙ્ગિસ્સ, નિદસ્સનમત્તમેતં. વિપસ્સનામગ્ગપઞ્ઞા હિ ઇધ ‘‘ભાવનાપઞ્ઞા’’તિ વિસેસતો ઇચ્છિતાતિ.

આવુધં નામ પટિપક્ખવિમથનત્થં ઇચ્છિતબ્બં, રાગાદિસદિસો ચ પટિપક્ખો નત્થિ, તસ્સ ચ વિમથનં બુદ્ધવચનમેવાતિ ‘‘સુતમેવ આવુધ’’ન્તિ વત્વા ‘‘**તં અત્થતો તેપિટકં બુદ્ધવચન**’’ન્તિ આહ. ઇદાનિ તમત્થં વિવરન્તો ‘‘તં હી’’તિ આદિં વત્વા ‘‘**સુતાવુધો**’’તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૭.૬૭) સુત્તપદેન સમત્થેતિ. તત્થ **અકુસલં પજહતી**તિ તદઙ્ગાદિવસેન અકુસલં પરિચ્ચજતિ. **કુસલં ભાવેતી**તિ સમથવિપસ્સનાદિકુસલં ધમ્મં ઉપ્પાદેતિ વડ્ઢેતિ ચ. **સુદ્ધં અત્તાનં પરિહરતી**તિ તેન અકુસલપ્પહાનેન, તાય ચ કુસલભાવનાય રાગાદિસંકિલેસતો વિસુદ્ધં અત્તભાવં પવત્તેતિ.

વિવેકટ્ઠકાયાનન્તિ ગણસઙ્ગણિકં વજ્જેત્વા તતો અપકટ્ઠિતકાયાનં. સ્વાયં કાયવિવેકો ન કેવલં એકાકીભાવો, અથ ખો પઠમજ્ઝાનાદિ નેક્ખમ્મયોગતોતિ આહ ‘‘**નેક્ખમ્માભિરતાન**’’ન્તિ. **ચિત્તવિવેકો**તિ કિલેસસઙ્ગણિકં પહાય તતો ચિત્તસ્સ વિવિત્તતા. સા પન ઝાનવિમોક્ખાદીનં વસેન હોતીતિ આહ ‘‘**પરિસુદ્ધચિત્તાનં પરમવોદાનપ્પત્તાન**’’ન્તિ. **ઉપધિવિવેકો**તિ નિબ્બાનં. તદધિગમેન હિ પુગ્ગલસ્સ નિરુપધિતા. તેનાહ ‘‘**નિરુપધીનં પુગ્ગલાન**’’ન્તિ, વિસઙ્ખારગતાનં અધિગતનિબ્બાનાનં, ફલસમાપત્તિસમઙ્ગીનઞ્ચાતિ અત્થો. સુતમ્પિ અવસ્સયટ્ઠેનેવ આવુધં વુત્તન્તિ આહ ‘‘**અયમ્પી**’’તિ. તથા હિ વુત્તં ‘‘તઞ્હિ નિસ્સાયા’’તિ. કામઞ્ચેત્થ સુતપવિવેકાપિ પઞ્ઞાવસેનેવ યથાધિપ્પેતઆવુધત્તસાધકા , પઞ્ઞા પન સુતેન, એકચ્ચપવિવેકેન વા વિનાપિ ઇધાધિપ્પેતઆવુધત્તસાધનીતિ તતો પઞ્ઞા સામત્થિયદસ્સનત્થં વિસું આવુધભાવેન વુત્તા. તેનાહ ‘‘**યસ્સ સા અત્થિ, સો ન કુતોચી**’’તિઆદિ.

નાઞ્ઞાતં અવિદિતં ધમ્મન્તિ અનમતગ્ગે સંસારવટ્ટે ન અઞ્ઞાતં અવિદિતં અમતધમ્મં, ચતુસચ્ચધમ્મમેવ વા **જાનિસ્સામીતિ પટિપન્નસ્સ** ઇમિના પુબ્બાભોગેન **ઉપ્પન્નં ઇન્દ્રિયં**. યં પાળિયં સઙ્ગહવારે ‘‘નવ ઇન્દ્રિયાનિ હોન્તી’’તિ વુત્તં, તં પુબ્બાભોગસિદ્ધં પવત્તિઆકારવિસેસં દીપેતું વુત્તં, અત્થતો પન મગ્ગસમ્માદિટ્ઠિ એવ સાતિ આહ ‘‘**સોતાપત્તિમગ્ગઞાણસ્સેતં અધિવચન**’’ન્તિ. **અઞ્ઞિન્દ્રિયન્તિ** આજાનનકઇન્દ્રિયં, પઠમમગ્ગેન ઞાતમરિયાદં અનતિક્કમિત્વા તેસંયેવ તેન મગ્ગેન ઞાતાનં ચતુસચ્ચધમ્માનં જાનનકઇન્દ્રિયન્તિ વુત્તં હોતિ. તેનાહ ‘‘**અઞ્ઞાભૂતં આજાનનભૂતં ઇન્દ્રિય**’’ન્તિ. આજાનાતીતિ **અઞ્ઞો**, અઞ્ઞસ્સ ભૂતં, આજાનનવસેન વા ભૂતન્તિ **અઞ્ઞભૂતં**. **અઞ્ઞાતાવીસૂ**તિ જાનિતબ્બં ચતુઅરિયસચ્ચં આજાનિત્વા ઠિતેસુ. તેનાહ ‘‘**જાનનકિચ્ચપરિયોસાનપ્પત્તેસૂ**’’તિ, પરિઞ્ઞાદિભેદસ્સ જાનનકિચ્ચસ્સ પરિનિટ્ઠાનપ્પત્તેસુ.

મંસચક્ખુ ચક્ખુપસાદોતિ મંસચક્ખુ નામ ચતસ્સો ધાતુયો, વણ્ણો, ગન્ધો, રસો, ઓજા, સમ્ભવો, સણ્ઠાનં, જીવિતં, ભાવો, કાયપ્પસાદો, ચક્ખુપસાદોતિ એવં ચુદ્દસસમ્ભારો મંસપિણ્ડો.

કસિણાલોકં વડ્ઢેત્વા તત્થ રૂપદસ્સનતો "**દિબ્બચક્ખુ આલોકનિસ્સિતં ઞાણ**"ન્તિ વુત્તં. દિબ્બચક્ખુપઞ્ઞાવિનિમુત્તા એવ લોકિયપઞ્ઞા **પઞ્ઞાચક્ખૂતિ** અયમત્થો અવુત્તસિદ્ધો દિબ્બચક્ખુસ્સ વિસું ગહિતત્તાતિ વુત્તં "**પઞ્ઞાચક્ખુ લોકિયલોકુત્તરપઞ્ઞા**"તિ.

અધિકં વિસિટ્ઠં સીલન્તિ **અધિસીલં. સિક્ખિતબ્બતોતિ** આસેવિતબ્બતો. **અધિસીલં** નામ અનવસેસકાયિકવાચસિકસંવરભાવતો, મગ્ગસીલસ્સ પદટ્ઠાનભાવતો ચ. **અધિચિત્તં** મગ્ગસમાધિસ્સ અધિટ્ઠાનભાવતો. **અધિપઞ્ઞા** મગ્ગપઞ્ઞાય અધિટ્ઠાનભાવતો. ઇદાનિ નેસં અધિસીલાદિભાવં કારણેન પટિપાદેતું "**અનુપ્પન્નેપિ હી**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અનુપ્પન્નેતિ** અપ્પવત્તે. **અધિસીલમેવ** નિબ્બાનાધિગમસ્સ પચ્ચયભાવતો. **સમાપન્નાતિ** એત્થ "નિબ્બાનં પત્થયન્તેના"તિ પદં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં.

> "કલ્યાણકારી કલ્યાણં, પાપકારી ચ પાપકં;
> અનુભોતિ દ્વયમ્પેતું, અનુબન્ધઞ્હિ કારક"ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૫૬);

એવં અતીતે, અનાગતે ચ વટ્ટમૂલકદુક્ખસલ્લક્ખણવસેન સંવેગવત્થુતાય વિમુત્તિઆકઙ્ખાય પચ્ચયભૂતા કમ્મસ્સકતાપઞ્ઞા અધિપઞ્ઞા"તિ વદન્તિ. લોકિયસીલાદીનં અધિસીલાદિભાવો પરિયાયેનાતિ નિપ્પરિયાયમેવ તં દસ્સેતું "**સબ્બં વા**"તિઆદિ વુત્તં.

પઞ્ચદ્વારિકકાયોતિ પઞ્ચદ્વારેસુ કાયો ફસ્સાદિધમ્મસમૂહો. કાયો ચ સો ભાવિતભાવેન ભાવના ચાતિ **કાયભાવના નામ**. યસ્મા ખીણાસવાનં અગ્ગમગ્ગાધિગમનેન સબ્બસંકિલેસા પહીનાતિ પહીનકાલતો પટ્ઠાય સબ્બસો આસેવનાભાવતો નત્થિ તેસં ભાવિનિયાપિ ચક્ખુસોતવિઞ્ઞેય્યા ધમ્મા, પગેવ કાળકા, તસ્મા પઞ્ચદ્વારિકકાયો સુભાવિતો એવ હોતિ. તેન વુત્તં "**ખીણાસવસ્સ હિ...પે॰... સુભાવિતો હોતી**"તિ. **ન અઞ્ઞેસં વિય દુબ્બલા** દુબ્બલભાવકરાનં કિલેસાનં સબ્બસો પહીનત્તા.

વિપસ્સના દસ્સનાનુત્તરિયં અનિચ્ચાનુપસ્સનાદિવસેન સઙ્ખારાનં સમ્મદેવ દસ્સનતો. **મગ્ગો પટિપદાનુત્તરિયં** તદુત્તરિપટિપદાય અભાવતો. **ફલં વિમુત્તાનુત્તરિયં** અકુપ્પભાવતો. **ફલં વા દસ્સનાનુત્તરિયં** દિવસમ્પિ નિબ્બાનં પચ્ચક્ખતો દિસ્વા પવત્તનતો. **નિબ્બાનં વિમુત્તાનુત્તરિયં** સબ્બસઙ્ખતવિનિસ્સટત્તા. દસ્સન-સદ્દં કમ્મસાધનં ગહેત્વા નિબ્બાનસ્સ દસ્સનાનુત્તરિયતા વુત્તાતિ દસ્સેન્તો "**તતો ઉત્તરઞ્હિ દટ્ઠબ્બં નામ નત્થી**"તિ આહ. નત્થિ ઇતો ઉત્તરન્તિ **અનુત્તરં**, અનુત્તરમેવ **અનુત્તરિયન્તિ** આહ "**ઉત્તમં જેટ્ઠક**"ન્તિ.

સેસોતિ વુત્તાવસેસો પઞ્ચકનયેન, ચતુક્કનયેન ચ તિવિધો સમાધિ, ઇમિના એવ ચ સમાધિત્તયાપદેસેન સુત્તન્તેસુપિ પઞ્ચકનયો આગતો એવાતિ વેદિતબ્બં. તત્થ યં વત્તબ્બં, તં પરમત્થમઞ્જૂસાયં **વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાયં** (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૧.૩૮) વુત્તમેવ, તસ્મા તત્થ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બં.

આગચ્છતિ નામં એતસ્માતિ આગમનં, તતો **આગમનતો. સગુણતોતિ** સરસતો. **આરમ્મણતોતિ** આરમ્મણધમ્મતો. **અનત્તતો અભિનિવિસિત્વાતિ** "સબ્બે સઙ્ખારા અનત્તા"તિ વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા. **અનત્તતો**

દિસ્વાતિ પઠમં સઙ્ખારાનં ''અનત્તા''તિ અનત્તલક્ખણં પટિવિજ્ઝિત્વા. **અનત્તતો વુટ્ઠાતીતિ** વુટ્ઠાનગામિનિવિપસ્સનાય અનત્તાકારતો પવત્તાય મગ્ગવુટ્ઠાનં પાપુણાતિ. **અસુઞ્ઞતત્તકારકાનં કિલેસાનં અભાવાતિ** અત્તાભિનિવેસપચ્ચયાનં દિટ્ઠેકટ્ઠાનં કિલેસાનં વિક્ખમ્ભનતો વિપસ્સના સુઞ્ઞતા નામ અત્તસુઞ્ઞતાય યાથાવતો ગહણતો. નનુ એવં વિપસ્સનાય સગુણતો સુઞ્ઞતા, ન આગમનતોતિ નિપ્પરિયાયતો નત્થીતિ? સચ્ચમેતં નામલાભે, ન પન નામદાનેતિ નાયં દોસો. અથ વા સુત્તન્તકથા નામ પરિયાયકથા, ન અભિધમ્મકથા વિય નિપ્પરિયાયાતિ ભિય્યોપિ ન કોચિ દોસો.

યસ્મા સગુણતો, આરમ્મણતો ચ નામલાભે સઙ્કરો હોતિ એકસ્સેવ નામન્તરલાભસમ્ભવતો. આગમનતો પન નામલાભે સઙ્કરો નત્થિ નામન્તરલાભાભાવતો, અસમ્ભવતો ચ, તસ્મા ''**અપરો**''તિઆદિ વુત્તં. **નિમિત્તકારકકિલેસાભાવાતિ** નિચ્ચનિમિત્તાદિગ્ગાહકપચ્ચયાનં કિલેસાનં વિક્ખમ્ભનતો. કામઞ્ચાયં વિપસ્સના નિચ્ચનિમિત્તાદિં ઉગ્ઘાટેન્તી પવત્તતિ, સઙ્ખારનિમિત્તસ્સ પન અવિસ્સજ્જનતો ન નિપ્પરિયાયતો અનિમિત્તનામં લભતીતિ. પરિયાયેન પનેતં વુત્તં. તથા હિ નિપ્પરિયાયદેસનત્તા અભિધમ્મે મગ્ગસ્સ અનિમિત્તનામં ઉદ્ધટં. સુત્તે ચ –

> ''અનિમિત્તઞ્ચ ભાવેહિ, માનાનુસયમુજ્જહ;
> તતો માનાભિસમયા, ઉપસન્તો ચરિસ્સસી''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૩૪૪; સં॰ નિ॰ ૧.૨૧૨);

અનિમિત્તપરિયાયો આગતો. **પણિધિકારકકિલેસાભાવાતિ** સુખપણિધિઆદિપચ્ચયાનં કિલેસાનં વિક્ખમ્ભનતો.

રાગાદીહિ સુઞ્ઞત્તાતિ સમુચ્છેદવસેન પજહનતો રાગાદીહિ વિવિત્તત્તા. રાગાદયો એવ **રાગનિમિત્તાદીનિ**. પુરિમુપ્પન્ના હિ રાગાદયો પરતો ઉપ્પજ્જનકરાગાદીનં કારણં હોતિ. રાગાદયો એવ તથા પણિધાનસ્સ પચ્ચયભાવતો **રાગપણિધિઆદયો**. નિબ્બાનં વિસઙ્ખારભાવેનેવ સબ્બસઙ્ખારવિનિસ્સટત્તા રાગાદીહિ સુઞ્ઞં, રાગાદિનિમિત્તપણિધિવિરહિતઞ્ચાતિ દટ્ઠબ્બં. એત્થ ચ સઙ્ખારુપેક્ખા સાનુલોમા વુટ્ઠાનગામિનિવિપસ્સના, સા સુઞ્ઞતો વિપસ્સન્તી ''સુઞ્ઞતા''તિ વુચ્ચતિ, દુક્ખતો પસ્સન્તી તણ્હાપણિધિસોસનતો ''અપ્પણિહિતા''તિ. સા મગ્ગાધિગમાય આગમનપટિપદાઠાને ઠત્વા મગ્ગસ્સ ''સુઞ્ઞતં અનિમિત્તં અપ્પણિહિત''ન્તિ નામં દેતિ. આગમનતો ચ નામે લદ્ધે સગુણતો ચ આરમ્મણતો ચ નામં સિદ્ધમેવ હોતિ, ન પન સગુણારમ્મણેહિ નામલાભે સબ્બત્થ આગમનતો નામં સિદ્ધં હોતીતિ પરિપુણ્ણનામસિદ્ધિહેતુત્તા, ''સગુણારમ્મણેહિ સબ્બેસમ્પિ નામત્તયયોગો, ન આગમનતો''તિ વવત્થાનકરત્તા ચ નિપ્પરિયાયતો આગમનતોવ નામલાભો પધાનં, ન ઇતરેહિ, પરિયાયતો પન તિધા નામલાભો ઇચ્છિતબ્બોતિ અટ્ઠકથાયં ''તિવિધા કથા''તિઆદિના અયં વિચારો કતોતિ દટ્ઠબ્બં.

સુચિભાવોતિ કિલેસાસુચિવિગમેન સુદ્ધભાવો અસંકિલિટ્ઠભાવો. તેનાહ ''**તિણ્ણં સુચરિતાનં વસેન વેદિતબ્બો**''તિ.

મુનિનો એતાનીતિ **મોનેય્યાનિ**. યેહિ ધમ્મેહિ ઉભયહિતમુનનતો **મુનિ** નામ હોતિ, તે એવં વુત્તાતિ આહ ''**મુનિભાવકરા મોનેય્યપટિપદા ધમ્મા**''તિ. તત્થ યસ્મા કાયેન અકત્તબ્બસ્સ અકરણં, કત્તબ્બસ્સ ચ કરણં, ''અત્થિ ઇમસ્મિં કાયે કેસા''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૭; મ॰ નિ॰ ૧.૧૧૦; ૩.૧૫૩; અ॰ નિ॰ ૬.૨૯; ૧૦.૬૦; વિભ॰ ૩૫૬; ખુ॰ પા॰ ૩.૧; નેત્તિ॰ ૪૭) કાયસઙ્ખાતસ્સ આરમ્મણસ્સ જાનનં, કાયસ્સ ચ સમુદયતો અત્થઙ્ગમતો અસ્સાદતો આદીનવતો નિસ્સરણતો ચ યાથાવતો પરિજાનનં, તથા પરિજાનનવસેન પવત્તો વિપસ્સનામગ્ગો, તેન ચ કાયે

છન્દરાગસ્સ પજહનં, કાયસઙ્ખારં નિરોધેત્વા પત્તબ્બસમાપત્તિ ચાતિ સબ્બે એતે કાયમુખેન પવત્તા મોનેય્યપટિપદા ધમ્મા કાયમોનેય્યં નામ. તસ્મા તમત્થં દસ્સેતું “**તિવિધકાયદુચ્ચરિતસ્સ પહાન**”ન્તિઆદિના પાળિ આગતા. સેસદ્વયેપિ એસેવ નયો. તત્થ ચોપનવાચઞ્ચેવ સદ્દવાચઞ્ચ આરબ્ભ પવત્તા પઞ્ઞા **વાચારમ્મણે ઞાણં**. તસ્સ વાચાય સમુદયાદિતો પરિજાનનં **વાચાપરિઞ્ઞા**. એકાસીતિવિધં લોકિયચિત્તં આરબ્ભ પવત્તઞાણં **મનારમ્મણે ઞાણં**. તસ્સ સમુદયાદિતો પરિજાનનં **મનોપરિઞ્ઞા**તિ અયમેવ વિસેસો.

અયન્તિ ઇતો સમ્પત્તિયોતિ **આયો**, કુસલાનં ધમ્માનં અભિબુદ્ધીતિ આહ “**આયોતિ વુદ્ધી**”તિ. અપેન્તિ સમ્પત્તિયો એતેનાતિ **અપાયો**, કુસલાનં ધમ્માનં હાનીતિ આહ “**અપાયોતિ અવુદ્ધી**”તિ. **તસ્સ તસ્સા**તિ આયસ્સ ચ અપાયસ્સ ચ. **કારણં ઉપાયો** ઉપેતિ ઉપગચ્છતિ એતેન આયો, અપાયો ચાતિ. તત્થ દુવિધા વુદ્ધિ અનત્થહાનિતો, અત્થુપ્પત્તિતો ચ, તથા અવુદ્ધિ અત્થહાનિતો, અનત્થુપ્પત્તિતો ચ. **તેસં પજાનના**તિ તેસં આયાપાયસઞ્ઞિતાનં યથાવુત્તપ્પભેદાનં વુદ્ધિઅવુદ્ધીનં યાથાવતો પજાનના. **કોસલ્લં** કુસલતા નિપુણતા. તદુભયમ્પિ પાળિવસેનેવ દસ્સેતું “**વુત્તઞ્હેત**”ન્તિઆદિ વુત્તં.

તત્થ **ઇદં વુચ્ચતી**તિ યા ઇમેસં અકુસલધમ્માનં અનુપ્પત્તિનિરોધેસુ, કુસલધમ્માનઞ્ચ ઉપ્પત્તિભિય્યોભાવેસુ પઞ્ઞા, ઇદં **આયકોસલ્લં** નામ વુચ્ચતિ. ઇદાનિ અપાયકોસલ્લમ્પિ પાળિવસેનેવ દસ્સેતું “**તત્થ કતમ**”ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ઇદં વુચ્ચતી**તિ યા ઇમેસં કુસલધમ્માનં અનુપ્પજ્જનનિરુજ્ઝનેસુ, અકુસલધમ્માનઞ્ચ ઉપ્પત્તિભિય્યોભાવેસુ પઞ્ઞા, ઇદં **અપાયકોસલ્લં** નામ વુચ્ચતીતિ. એત્થાહઆયકોસલ્લં તાવ પઞ્ઞા હોતુ, અપાયકોસલ્લં કથં પઞ્ઞા નામ જાતાતિ એવં મઞ્ઞતિ ‘‘અપાયુપ્પાદનસમત્થતા અપાયકોસલ્લં નામા’’તિ, તં પન તસ્સ મતિમત્તં. પઞ્ઞવા એવ હિ ‘‘મય્હં એવં મનસિ કરોતો અનુપ્પન્ના કુસલા ધમ્મા નુપ્પજ્જન્તિ, ઉપ્પન્ના નિરુજ્ઝન્તિ. અનુપ્પન્ના અકુસલા ધમ્મા ઉપ્પજ્જન્તિ, ઉપ્પન્ના વડ્ઢન્તી’’તિ પજાનાતિ, સો એવં ઞત્વા અનુપ્પન્ને અકુસલે ધમ્મે ન ઉપ્પાદેતિ, ઉપ્પન્ને પજહતિ. અનુપ્પન્ને કુસલે ધમ્મે ઉપ્પાદેતિ, ઉપ્પન્ને ભાવનાપારિપૂરિં પાપેતિ. એવં અપાયકોસલ્લમ્પિ પઞ્ઞા એવાતિ. **સબ્બાપી**તિ આયકોસલ્લપક્ખિકાપિ અપાયકોસલ્લપક્ખિકાપિ. **તત્રુપાયા**તિ તત્ર તત્ર કરણીયે ઉપાયભૂતા.

તસ્સ તિકિચ્છનત્થન્તિ અચ્ચાયિકસ્સ કિચ્ચસ્સ, ભયસ્સ વા પરિહરણત્થં **ઠાનુપ્પત્તિયકારણજાનનવસેનેવા**તિ ઠાને તઙ્ખણે એવ ઉપ્પત્તિ એતસ્સ અત્થીતિ ઠાનુપ્પત્તિકં, ઠાનસો ઉપ્પજ્જનકકારણં, તસ્સ જાનનવસેનેવ.

મજ્જનાકારવસેન પવત્તમાનાતિ અત્તનો વત્થુનો મદનીયતાય મદસ્સ આપજ્જનાકારેન પવત્તમાના ઉણ્ણતિયો. **નિરોગો**તિ અરોગો. **માનકરણ**ન્તિ માનસ્સ ઉપ્પાદનં. **યોબ્બને ઠત્વા**તિ યોબ્બને પતિટ્ઠાય, યોબ્બનં અપસ્સાયાતિ અત્થો. સબ્બેસમ્પિ જીવિતં નામ મરણપભઙ્ગુરં દુક્ખાનુબન્ધઞ્ચ, તદુભયં અનોલોકેત્વા, પબન્ધટ્ઠિતિપચ્ચયા સુલભતઞ્ચ નિસ્સાય ઉપ્પજ્જનકમદો **જીવિતમદો**તિ દસ્સેતું “**ચિરં જીવિ**”ન્તિઆદિ વુત્તં.

અધિપતિ વુચ્ચતિ જેટ્ઠકો, ઇસ્સરોતિ અત્થો. તતો અધિપતિતો આગતં **આધિપતેય્યં**. કિં તં? પાપસ્સ અકરણં. તેનાહ “**એત્તકોમ્હી**”તિઆદિ. તત્થ સીલાદયો લોકિયા એવ દટ્ઠબ્બા, તસ્મા **વિમુત્તિયા**તિ લોકિયવિમુત્તિયા. **જેટ્ઠક**ન્તિ ઇસ્સરં, ગરુન્તિ અત્થો. એત્થ ચ અત્તાનં, ધમ્મઞ્ચ અધિપતિં કત્વા પાપસ્સ અકરણં હિરિયા વસેન વેદિતબ્બં. લોકં અધિપતિં કત્વા અકરણં ઓત્તપ્પસ્સ વસેન.

કથાવત્થૂનીતિ કથાય પવત્તિટ્ઠાનાનિ. યસ્મા તેહિ વિના કથા નપ્પવત્તતિ, તસ્મા "**કથાકારણાની**"તિ વુત્તં. અદ્ધાન-સદ્દસ્સ અત્થો હેટ્ઠા વુત્તો એવ, સો પનત્થતો ધમ્મપ્પવત્તિમત્તં . **ધમ્મા** ચેત્થ ખન્ધા એવ, તબ્બિનિમુત્તા ચ તેસં ગતિ નત્થીતિ આહ "**અતીતં ધમ્મં, અતીતક્ખન્ધેતિ અત્થો**"તિ. અયઞ્ચ અદ્ધા નામ દિસાદિ વિય અત્થતો ધમ્મપ્પવત્તિં ઉપાદાય પઞ્ઞત્તિમત્તં, ન ઉપાદા ન ભૂતધમ્મોતિ તમત્થં દસ્સેતું "**અપિચા**"તિઆદિ વુત્તં.

''તમવિજ્ઝનટ્ઠેન વિદિતકરણટ્ઠેના''તિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિવરિતું "**પુબ્બેનિવાસા**"તિઆદિ વુત્તં. **પુબ્બેનિવાસ**ન્તિ પુબ્બે નિવુત્થક્ખન્ધે. **તમ**ન્તિ મોહતમં. **વિજ્ઝતી**તિ વિહનતિ, પજહતીતિ અત્થો. તેનેવ ચ પટિચ્છાદકતમવિજ્ઝનેન **પુબ્બેનિવાસઞ્ચ વિદિતં** પાકટં **કરોતીતિ વિજ્જા**તિ. **ત**ન્તિ ચુતૂપપાતં.

ઉપપત્તિદેવવિસેસભાવાવહો વિહારોતિ કત્વા **દિબ્બો વિહારો**. નનુ એવં અઞ્ઞમઞ્ઞાનમ્પિ દિબ્બવિહારભાવો આપજ્જતીતિ? ન તાસં સત્તેસુ હિતૂપસંહારાદિવસેન પવત્તિયા સવિસેસં નિદ્દોસટ્ઠેન, સેટ્ઠટ્ઠેન ચ બ્રહ્મવિહારસમઞ્ઞાય નિરુળ્હભાવતો. સુવિસુદ્ધિતો પટિપક્ખસમુચ્છિન્દનવસેન અરણીયતો પત્તબ્બતો, અરિયભાવપ્પત્તિયા વા અનન્તરં **અરિયો**. અરિયાનં અયન્તિ વા **અરિયો** વિહારો.

સેસં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ.

તિકવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુક્કવણ્ણના

૩૦૬. **પુબ્બે**તિ હેટ્ઠા મહાસતિપટ્ઠાનવણ્ણનાયં.

યો છન્દોતિ યો છન્દિયનવસેન છન્દો. **છન્દિકતા**તિ છન્દભાવો, છન્દિકરણાકારો વા. **કત્તુકમ્યતા**તિ કત્તુકામતા. **કુસલો**તિ છેકો કોસલ્લસમ્ભૂતો . **ધમ્મચ્છન્દો**તિ સભાવચ્છન્દો. અયઞ્હિ **છન્દો** નામ તણ્હાછન્દો, દિટ્ઠિછન્દો, વીરિયછન્દો, ધમ્મચ્છન્દોતિ બહુવિધો. ઇધ કત્તુકમ્યતાકુસલધમ્મચ્છન્દો અધિપ્પેતો. **છન્દં જનેતી**તિ તં છન્દં ઉપ્પાદેતિ. તં પવત્તેન્તો હિ જનેતિ નામ. **વાયામં કરોતી**તિ પયોગં પરક્કમં કરોતિ. **વીરિયં આરભતી**તિ કાયિકચેતસિકવીરિયં પવત્તેતિ. **ચિત્તં ઉપત્થમ્ભેતી**તિ તેનેવ સહજાતવીરિયેન ચિત્તં ઉક્ખિપતિ. **પદહતી**તિ પધાનં વીરિયં કરોતિ. પટિપાટિયા પનેતાનિ પદાનિ ઉપ્પાદનાસેવનાભાવનાબહુલીકમ્મસાતચ્ચકિરિયાહિ યોજેતબ્બાનિ. વિત્થારં પરિહરન્તો "**અયમેત્થ સઙ્ખેપો**"તિઆદિમાહ.

છન્દં નિસ્સાયાતિ ''છન્દવતો ચેતોસમાધિ હોતિ, મય્હં એવં હોતી''તિ એવં છન્દં નિસ્સાય છન્દં ધુરં જેટ્ઠકં પુબ્બઙ્ગમં કત્વા **પવત્તો સમાધિ છન્દસમાધિ**. **પધાનભૂતા**તિ પધાનજાતા, પધાનભાવં વા પત્તા. **સઙ્ખારા**તિ ચતુકિચ્ચસાધકં સમ્મપ્પધાનવીરિયં વદતિ. **તેહિ ધમ્મેહી**તિ યથાવુત્તસમાધિવીરિયેહિ **ઉપેતં** સમ્પયુત્તં. **ઇદ્ધિયા પાદ**ન્તિ નિપ્ફત્તિપરિયાયેન ઇજ્ઝનટ્ઠેન, ઇજ્ઝન્તિ એતાય સત્તા ઇદ્ધા વુદ્ધા ઉક્કંસગતા હોન્તીતિ ઇમિના વા પરિયાયેન ''ઇદ્ધી''તિ સઙ્ખ્યં ગતાનં ઉપચારજ્ઝાનાદિકુસલચિત્તસમ્પયુત્તાનં છન્દસમાધિપધાનસઙ્ખારાનં અધિટ્ઠાનટ્ઠેન પાદભૂતં. યસ્મા પુરિમા ઇદ્ધિ પચ્છિમાય ઇદ્ધિયા પાદો પાદકં પદટ્ઠાનં હોતિ, તસ્મા "**ઇદ્ધિભૂતં વા પાદ**"ન્તિ ચ વુત્તં. **સેસેસુપી**તિ દુતિયઇદ્ધિપાદાદીસુ. કામઞ્ચેત્થ **જનવસભસુત્તેપિ** ઇદ્ધિપાદવિચારો આગતો, સોપિ સઙ્ખેપતો એવાતિ આહ "**વિત્થારો પન...પે॰... દીપિતો**"તિ.

૩૦૭. **દિટ્ઠધમ્મો** વુચ્ચતિ પચ્ચક્ખભૂતો અત્તભાવોતિ આહ "**ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે**"તિ. **સુખવિહારત્થાયા**તિ નિક્કિલેસતાય નિરામિસેન સુખેન વિહરણત્થાય. **ફલસમાપત્તિઞાનાની**તિ ચત્તારિપિ ફલસમાપત્તિઞાનાનિ. **અપરભાગે**તિ આસવક્ખયાધિગમતો અપરભાગે. **નિબ્બત્તિતજ્ઝાનાની**તિ અધિગતરૂપારૂપજ્ઝાનાનિ.

સૂરિયચન્દપજ્જોતમણિઆદીનન્તિ પજ્જોતગ્ગહણેન પદીપં વદતિ. **આદિ**-સદ્દેન ઉક્કાવિજ્જુલતાદીનં સઙ્ગહો. **આલોકોતિ મનસિ કરોતી**તિ સૂરિયચન્દાલોકાદિં દિવા, રત્તિઞ્ચ ઉપલદ્ધં યથાલદ્ધવસેનેવ મનસિ કરોતિ ચિત્તે ઠપેતિ. તથાવ નં મનસિ કરોતિ, યથાસ્સ સુભાવિતાલોકકસિણસ્સ વિય કસિણાલોકો યદિચ્છકં યાવદિચ્છકં. સો આલોકો રત્તિયં ઉપતિટ્ઠતિ, યેન તત્થ દિવાસઞ્ઞં ઠપેતિ દિવા વિય વિગતથિનમિદ્ધો હોતિ. તેનાહ "**યથા દિવા તથા રત્તિ**"ન્તિ. **યથા રત્તિં આલોકો દિટ્ઠો**તિ યથા રત્તિયા ચન્દાલોકાદિઆલોકો દિટ્ઠો ઉપલદ્ધો. **એવમેવ દિવા મનસિ કરોતી**તિ રત્તિં દિટ્ઠાકારેનેવ દિવા તં આલોકં મનસિ કરોતિ ચિત્તે ઠપેતિ. **અપિહિતેના**તિ થિનમિદ્ધપિધાનેન ન પિહિતેન. **અનદ્ધેના**તિ અસઞ્છાદિતેન. **સઓભાસ**ન્તિ સઞાણોભાસં. થિનમિદ્ધવિનોદનઆલોકોપિ વા હોતુ કસિણાલોકોપિ વા પરિકમ્માલોકોપિ વા, ઉપક્કિલેસાલોકો વિય સબ્બાયં આલોકો ઞાણસમુટ્ઠાનો વાતિ. **ઞાણદસ્સનપટિલાભત્થાયા**તિ દિબ્બચક્ખુઞાણપટિલાભત્થાય. દિબ્બચક્ખુઞાણઞ્હિ રૂપગતસ્સ દિબ્બસ્સ, ઇતરસ્સ ચ દસ્સનટ્ઠેન ઇધ ''ઞાણદસ્સન''ન્તિ અધિપ્પેતં. ''આલોકસઞ્ઞં મનસિ કરોતી''તિ એત્થ વુત્તઆલોકો **થિનમિદ્ધવિનોદનઆલોકો. પરિકમ્મઆલોકો**તિ દિબ્બચક્ખુઞાણાય પરિકમ્મકરણવસેન પવત્તિતઆલોકો. તત્થ પુરિમસ્સ વસેન "**ખીણાસવસ્સા**"તિ વિસેસેત્વા વુત્તં. તસ્સ હિ થિનમિદ્ધં સુપ્પહીનં હોતિ, ન અઞ્ઞેસં. દુતિયસ્સ વસેન "**તસ્મિં વા આગતેપી**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **તસ્મિ**ન્તિ દિબ્બચક્ખુઞાણે. **આગતેપી**તિ પટિલદ્ધેપિ. **અનાગતેપી**તિ અપ્પટિલદ્ધેપિ. યસ્મા તથારૂપસ્સ પાદકજ્ઝાનસ્સેવ વસેન પરિકમ્મઆલોકસ્સ સમ્ભવો, યતો તં પરિસુદ્ધપરિયોદાતતાદિગુણવિસેસુપસંહિતં, તસ્મા આહ "**પાદક...પે॰... ભાવેતીતિ વુત્ત**"ન્તિ.

સત્તટ્ઠાનિકસ્સાતિ ''અભિક્કન્તે પટિક્કન્તે સમ્પજાનકારી હોતી''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૨૧૪; ૨.૬૯; મ॰ નિ॰ ૧.૧૦૨) વુત્તસ્સ સત્તટ્ઠાનિકસ્સ. સતિપિ સેક્ખાનં પરિઞ્ઞાતભાવે એકન્તતો પરિઞ્ઞાતવત્થુકા નામ અરહન્તો એવાતિ વુત્તં "**ખીણાસવસ્સ વત્થુ વિદિતં હોતી**"તિઆદિ. **વત્થારમ્મણવિદિતતાયા**તિ વત્થુનો, આરમ્મણસ્સ ચ યાથાવતો વિદિતભાવેન. યથા હિ સપ્પપરિયેસનં ચરન્તેન તસ્સ આસયે વિદિતે સોપિ વિદિતો એવ ચ હોતિ મન્તાગદબલેન તસ્સ ગહણસ્સ સુકરત્તા, એવં વેદનાય આસયભૂતે વત્થુમ્હિ, આરમ્મણે ચ વિદિતે આદિકમ્મિકસ્સપિ વેદના વિદિતા એવ હોતિ સલક્ખણતો, સામઞ્ઞલક્ખણતો ચ તસ્સા ગહણસ્સ સુકરત્તા, પગેવ પરિઞ્ઞાતવત્થુકસ્સ ખીણાસવસ્સ. તસ્સ હિ ઉપ્પાદક્ખણેપિ ઠિતિક્ખણેપિ ભઙ્ગક્ખણેપિ વેદના વિદિતા પાકટા હોન્તિ. તેનાહ "**એવં વેદના ઉપ્પજ્જન્તી**"તિઆદિ. નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં, યદિદં પાળિયં વેદનાસઞ્ઞાવિતક્કગ્ગહણન્તિ દસ્સેન્તો "**ન કેવલ**"ન્તિઆદિમાહ , તેન અવસેસતો સબ્બધમ્માનમ્પિ ઉપ્પાદાદિતો વિદિતભાવં દસ્સેતિ.

ઇદાનિ ન કેવલં ખણતો એવ, અથ ખો પચ્ચયતોપિ અનિચ્ચાદિતોપિ ન કેવલં ખીણાસવાનંયેવ વસેન, અથ ખો એકચ્ચાનં સેક્ખાનમ્પિ વસેન વેદનાદીનં વિદિતભાવં દસ્સેતું "**અપિચા**"તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **અવિજ્જાસમુદયા**તિ અવિજ્જાય ઉપ્પાદા, અત્થિભાવાતિ અત્થો. નિરોધવિરોધી હિ ઉપ્પાદો અત્થિભાવવાચકોપિ હોતીતિ તસ્મા પુરિમભવસિદ્ધાય અવિજ્જાય સતિ ઇમસ્મિં ભવે વેદનાય ઉપ્પાદો હોતીતિ અત્થો. અવિજ્જાદીહિ અતીતકાલિકાદીહિ તેસં સહકારણભૂતાનિ ઉપ્પાદાદીનિપિ ગહિતાનેવાતિ વેદિતબ્બં. વેદનાય પવત્તિપચ્ચયેસુ ફસ્સસ્સ બલવભાવતો સો એવ ગહિતો "**ફસ્સસમુદયા**"તિ. તસ્મિં પન ગહિતે પવત્તિપચ્ચયતાસામઞ્ઞેન

વત્થારમ્મણાદીનિપિ ગહિતાનેવ હોન્તીતિ સબ્બસ્સાપિ વેદનાય અનવસેસતો પચ્ચયતો ઉદયદસ્સનં વિભાવિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. ''**નિબ્બત્તિલક્ખણ**''ન્તિઆદિના ખણવસેન ઉદયદસ્સનમાહ. ઉપ્પજ્જતિ એતસ્માતિ **ઉપ્પાદો**, ઉપ્પજ્જનં **ઉપ્પાદો**તિ પચ્ચયલક્ખણં, ખણલક્ખણઞ્ચ ઉભયં એકજ્ઝં ગહેત્વા આહ ''**એવં વેદનાય ઉપ્પાદો વિદિતો હોતી**''તિ.

અનિચ્ચતો મનસિ કરોતોતિ વેદના નામાયં અનચ્ચન્તિકતાય આદિઅન્તવતી ઉદયબ્બયપરિચ્છિન્ના ખણભઙ્ગુરા તાવકાલિકા, તસ્મા ''અનિચ્ચા''તિ અનિચ્ચતો મનસિ કરોતો. તસ્સા ખયતો, વયતો ચ **ઉપટ્ઠાનં વિદિતં** પાકટં **હોતિ**. **દુક્ખતો મનસિ કરોતો**તિ અનિચ્ચત્તા એવ વેદના ઉદયબ્બયપટિપીળિતતાય, દુક્ખમતાય, દુક્ખવત્થુતાય ચ ''દુક્ખા''તિ મનસિ કરોતો **ભયતો** ભાયિતબ્બતો તસ્સા **ઉપટ્ઠાનં વિદિતં** પાકટં **હોતી**તિ. તથા અનિચ્ચત્તા, દુક્ખત્તા એવ ચ વેદના અત્તરહિતા અસારા નિસ્સારા અવસવત્તિની તુચ્છાતિ વેદનં **અનત્તતો મનસિ કરોતો સુઞ્ઞતો** રિત્તતો અસામિકતો **ઉપટ્ઠાનં વિદિતં** પાકટં હોતિ. ''**ખયતો**''તિઆદિ વુત્તસ્સેવ અત્થસ્સ નિગમનં. તસ્મા વેદનં ખયતો ભયતો સુઞ્ઞતો જાનાતીતિ અત્થવસેન વિભત્તિપરિણામો વેદિતબ્બો. **અવિજ્જાનિરોધા વેદનાનિરોધો**તિ અગ્ગમગ્ગેન અવિજ્જાય અનુપ્પાદનિરોધતો વેદનાય અનુપ્પાદનિરોધો હોતિ પચ્ચયાભાવે અભાવતો. સેસં સમુદયવારે વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બં. ઇધ **સમાધિભાવના**તિ સિખાપ્પત્તા અરિયાનં વિપસ્સનાસમાધિભાવના. તસ્સા પાદકભૂતા ઝાનસમાપત્તિ વેદિતબ્બા.

વુત્તનયમેવ મહાપદાને (દી॰ નિ॰ ૨.૬૨).

૩૦૮. **પમાણં અગ્ગહેત્વા**તિ અસુભભાવના વિય પદેસં અગ્ગહેત્વા. એકસ્મિમ્પિ સત્તે પમાણાગ્ગહણેન **અનવસેસફરણેન**. નત્થિ એતાસં ગહેતબ્બં પમાણન્તિ હિ **અપ્પમાણા**, અપ્પમાણા એવ **અપ્પમઞ્ઞા**.

અપસ્સયિતબ્બટ્ઠેન **અપસ્સેનાનિ**, ઇધ ભિક્ખુ યાનિ અપસ્સાય તિસ્સો સિક્ખા સિક્ખિતું સમત્થો હોતિ, તેસમેવ અધિવચનં. તાનિ પનેતાનિ પચ્ચયાનં સઙ્ખાય સેવિતા અધિવાસનક્ખન્તિ, વજ્જનીયવજ્જનં, વિનોદેતબ્બવિનોદનઞ્ચ. તેનાહ ''સઙ્ખાયેકં અધિવાસેતી''તિઆદિ . તત્થ સમ્મદેવ ખાયતિ ઉપટ્ઠાતિ પટિભાતીતિ **સઙ્ખા**, ઞાણન્તિ આહ ''**સઙ્ખાયાતિ ઞાણેના**''તિ. સઙ્ખાય સેવિતા નામ યં સેવતો અકુસલા ધમ્મા પરિહાયન્તિ, કુસલા ધમ્મા અભિવડ્ઢન્તિ, તસ્સ સેવનાતિ આહ ''**સેવિતબ્બયુત્તકમેવ સેવતી**''તિ. **અધિવાસના**દીસુપિ એસેવ નયો. **અન્તો પવિસિતુ**ન્તિ અબ્ભન્તરે અત્તનો ચિત્તે પવત્તિતું **ન દેતિ**.

અરિયવંસચતુક્કવણ્ણના

૩૦૯. **વંસ**-સદ્દો ''પિટ્ઠિવંસં અતિક્કમિત્વા નિસીદતી''તિઆદીસુ દ્વિન્નં દ્વિન્નં ગોપાનસીનં સન્ધાનટ્ઠાને ઠપેતબ્બદણ્ડકે આગતો.

''વંસો વિસાલોવ યથા વિસત્તો,
પુત્તેસુ દારેસુ ચ યા અપેક્ખા;
વંસે કળીરોવ અસજ્જમાનો,
એકો ચરે ખગ્ગવિસાણકપ્પો''તિઆદીસુ. (અપ॰ ૧.૧.૯૪);

અકણ્ડકે. ‘‘ભેરિસદ્દો મુદિઙ્ગસદ્દો વંસસદ્દો કંસતાળસદ્દો’’તિઆદીસુ તૂરિયવિસેસે, યો ‘‘વેણૂ’’ તિપિ વુચ્ચતિ. ‘‘અભિન્નેન પિટ્ઠિવંસેન મતો હત્થી’’તિઆદીસુ હત્થિઆદીનં પિટ્ઠિવેમજ્ઝે પદેસે. ‘‘કુલવંસં ઠપેસ્સામી’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૨૬૭) કુલવંસે. ‘‘વંસાનુરક્ખકો પવેણીપાલકો’’તિઆદીસુ (વિસુદ્ધિ॰ ૧.૪૨) ગુણાનુપુબ્બિયં ગુણાનં પબન્ધપ્પવત્તિયં. ઇધ પન ચતુપચ્ચયસન્તોસભાવનારામતાસઙ્ખાતગુણાનં પબન્ધે દટ્ઠબ્બો. તસ્સ પન વંસસ્સ કુલન્વયં, ગુણન્વયઞ્ચ નિદસ્સનવસેન દસ્સેતું **‘‘યથા હી’’**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **ખત્તિયવંસો**તિ ખત્તિયકુલન્વયો . એસેવ નયો સેસપદેસુપિ. **સમણવંસો** પન સમણતન્તિ સમણપવેણી. **મૂલગન્ધાદીનન્તિ આદિ**-સદ્દેન યથા સારગન્ધાદીનં સઙ્ગહો, એવમેત્થ ગોરસાદીનમ્પિ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. દુતિયેન પન **આદિ**-સદ્દેન કાસિકવત્થસપ્પિમણ્ડાદીનં. **અરિય**-સદ્દો અમિલક્ખૂસુપિ મનુસ્સેસુ વત્તતિ, યેસં પન નિવાસનટ્ઠાનં ‘‘અરિયં આયતન’’ન્તિ વુચ્ચતિ. યથાહ ‘‘યાવતા, આનન્દ, અરિયં આયતન’’ન્તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૫૨; ઉદા॰ ૭૬) લોકિયસાધુજનેસુપિ ‘‘યે હિ વો અરિયા પરિસુદ્ધકાયકમ્મન્તા...પે॰... તેસં અહં અઞ્ઞતરો’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૫). ઇધ પન યે ‘‘આરકા કિલેસેહી’’તિઆદિના લદ્ધનિબ્બચના પટિવિદ્ધઅરિયસચ્ચા, તે એવ અધિપ્પેતાતિ દસ્સેતું ‘‘કે પન તે અરિયા’’તિ પુચ્છં કત્વા **‘‘અરિયા વુચ્ચન્તી’’**તિઆદિ વુત્તં.

તત્થ યે મહાપણિધાનકપ્પતો પટ્ઠાય યાવાયં કપ્પો, એત્થન્તરે ઉપ્પન્ના સમ્માસમ્બુદ્ધા, તે તાવ સરૂપતો દસ્સેત્વા તદઞ્ઞેપિ સમ્માસમ્બુદ્ધે, પચ્ચેકબુદ્ધે, બુદ્ધસાવકે ચ સઙ્ગહેત્વા અનવસેસતો અરિયે દસ્સેતું **‘‘અપિચા’’**તિઆદિ વુત્તં. તત્થ યાવ સાસનં ન અન્તરધાયતિ, તાવ સત્થા ધરતિ એવ નામાતિ ઇમમેવ ભગવન્તં, યે ચેતરહિ બુદ્ધસાવકા, તે ચ સન્ધાય **પચ્ચુપ્પન્ન**ગ્ગહણં. તસ્મિં તસ્મિં વા કાલે તે તે પચ્ચુપ્પન્નાતિ ચે, **અતીતાનાગત**ગ્ગહણં ન કત્તબ્બં સિયા. ઇદાનિ યથા ભગવા ‘‘ધમ્મં વો, ભિક્ખવે, દેસેસ્સામિ આદિકલ્યાણં મજ્ઝેકલ્યાણં પરિયોસાનકલ્યાણં સાત્થં સબ્યઞ્જનં કેવલપરિપુણ્ણં પરિસુદ્ધં બ્રહ્મચરિયં પકાસેસ્સામિ, યદિદં છછક્કાની’’તિ છક્કદેસનાય (મ॰ નિ॰ ૩.૪૨૦) અટ્ઠહિ પદેહિ વણ્ણં અભાસિ, એવં મહાઅરિયવંસદેસનાય અરિયાનં વંસાનં ‘‘ચત્તારોમે, ભિક્ખવે, અરિયવંસા અગ્ગઞ્ઞા રત્તઞ્ઞા વંસઞ્ઞા પોરાણા અસંકિણ્ણા અસંકિણ્ણપુબ્બા ન સઙ્કીયન્તિ ન સઙ્કીયિસ્સન્તિ અપ્પટિકુટ્ઠા સમણેહિ બ્રાહ્મણેહિ વિઞ્ઞૂહી’’તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૨૮) યેહિ નવહિ પદેહિ વણ્ણં અભાસિ, તાનિ તાવ આનેત્વા થોમનાવસેનેવ વણ્ણેન્તો **‘‘તે ખો પનેતે’’**તિઆદિમાહ. **અગ્ગાતિ જાનિતબ્બા** સબ્બવંસેહિ સેટ્ઠભાવતો, સેટ્ઠભાવસાધનતો ચ. **દીઘરત્તં પવત્તાતિ જાનિતબ્બા** રત્તઞ્ઞૂહિ, બુદ્ધાદીહિ તેહિ ચ તથા અનુટ્ઠિતત્તા. **વંસાતિ જાનિતબ્બા** બુદ્ધાદીનં અરિયાનં વંસાતિ જાનિતબ્બા. **પોરાણા**તિ પુરાતના. **ન અધુનુપ્પત્તિકા**તિ ન અધુનાતના. **અસંકિણ્ણા**તિ ન ખિત્તા ન છટ્ટિતા. તેનાહ **‘‘અનપનીતા’’**તિ. **ન અપનીતપુબ્બા**તિ ન છટ્ટિતપુબ્બા તિસ્સન્નં સિક્ખાનં પરિપૂરણૂપાયભાવતો ન પરિચત્તપુબ્બા. તતો એવ **ઇદાનિપિ ન અપનીયન્તિ, અનાગતેપિ ન અપનીયિસ્સન્તિ**. **યે** ધમ્મસભાવસ્સ વિજાનનેવ **વિઞ્ઞૂ** સમિતપાપ**સમણા** ચેવ બાહિતપાપ**બ્રાહ્મણા** ચ, **તેહિ અપ્પટિકુટ્ઠા** અપ્પટિક્ખિત્તા. યે હિ ન પટિક્કોસિતબ્બા, તે અનિન્દિતબ્બા અગરહિતબ્બા. અપરિચ્ચજિતબ્બતાય અપ્પટિક્ખિપિતબ્બા હોન્તીતિ.

સન્તુટ્ઠોતિ એત્થ યથાધિપ્પેતસન્તોસમેવ દસ્સેન્તો **‘‘પચ્ચયસન્તોસવસેન સન્તુટ્ઠો’’**તિ વુત્તં. ઝાનવિપસ્સનાદિવસેનપિ ઇધ ભિક્ખુનો સન્તુટ્ઠતા હોતીતિ. **ઇતરીતરેના**તિ ઇતરેન ઇતરેન. ઇતર-સદ્દોયં અનિયમવચનો, દ્વિક્ખત્તું વુચ્ચમાનો યંકિઞ્ચિ-સદ્દેહિ સમાનત્થો હોતીતિ વુત્તં **‘‘યેન કેનચી’’**તિ. સ્વાયં અનિયમવાચિતાય એવ યથા થૂલાદીનં અઞ્ઞતરવચનો, એવં યથાલદ્ધાદીનમ્પિ અઞ્ઞતરવચનોતિ તત્થ દુતિયપક્ખસ્સેવ ઇધ ઇચ્છિતભાવં દસ્સેન્તો **‘‘અથ ખો’’**તિઆદિમાહ . નનુ ચ યથાલદ્ધાદયોપિ થૂલાદયો એવ?

સચ્ચમેતં, તથાપિ અત્થિ વિસેસો. યો હિ યથાલદ્ધેસુ થૂલાદીસુ સન્તોસો, સો **યથાલાભસન્તોસો** એવ, ન ઇતરો. ન હિ સો પચ્ચયમત્તસન્નિસ્સયો ઇચ્છિતો, અથ ખો અત્તનો કાયબલસારુપ્પભાવસન્નિસ્સયોપિ. થૂલદુકાદયો ચ તયોપિ ચીવરે લબ્ભન્તિ. મજ્ઝિમો ચતુપચ્ચયસાધારણો, પચ્છિમો પન ચીવરે, સેનાસને ચ લબ્ભતીતિ દટ્ઠબ્બં. "**ઇમે તયો સન્તોસે**"તિ ઇદં સબ્બસઙ્ગાહિકવસેન વુત્તં. યે હિ પરતો ગિલાનપચ્ચયં પિણ્ડપાતે એવ પક્ખિપિત્વા ચીવરે વીસતિ, પિણ્ડપાતે પન્નરસ, સેનાસને પન્નરસાતિ સમપણ્ણાસસન્તોસા વુચ્ચન્તિ, તે સબ્બેપિ યથારહં ઇમેસુ એવ તીસુ સન્તોસેસુ સઙ્ગહં સમોસરણં ગચ્છન્તીતિ.

ચીવરં જાનિતબ્બન્તિ "ઇદં નામ ચીવરં કપ્પિય"ન્તિ જાતિતો ચીવરં જાનિતબ્બં. **ચીવરક્ખેત્તન્તિ** ચીવરસ્સ ઉપ્પત્તિક્ખેત્તં. **પંસુકૂલન્તિ** પંસુકૂલચીવરં, પંસુકૂલલક્ખણપ્પત્તં ચીવરં **જાનિતબ્બન્તિ** અત્થો. **ચીવરસન્તોસોતિ** ચીવરે લબ્ભમાનો સબ્બો સન્તોસો **જાનિતબ્બો**. **ચીવરપટિસંયુત્તાનિ ધુતઙ્ગાનિ જાનિતબ્બાનિ**, યાનિ તોસન્તો ચીવરસન્તોસેન સમ્મદેવ સન્તુટ્ઠો હોતીતિ. ખોમકપ્પાસિકકોસેય્યકમ્બલસાણભઙ્ગાનિ **ખોમાદીનિ**. તત્થ **ખોમં** નામ ખોમસુત્તેહિ વાયિતં ખોમપટચીવરં, તથા સેસાનિપિ. **સાણન્તિ** સાણવાકસુત્તેહિ કતચીવરં. **ભઙ્ગન્તિ** પન ખોમસુત્તાદીનિ સબ્બાનિ એકચ્ચાનિ વોમિસ્સેત્વા કતચીવરં. "ભઙ્ગમ્પિ વાકમયમેવા"તિ કેચિ. **છા**તિ ગણનપરિચ્છેદો. યદિ એવં ઇતો અઞ્ઞા વત્થજાતિ નત્થીતિ? નો નત્થિ, સા પન એતેસં અનુલોમાતિ દસ્સેતું "**દુકૂલાદીની**"તિઆદિ વુત્તં. **આદિ**-સદ્દેન પટ્ટુણ્ણં, સોમારપટ્ટં, ચીનપટ્ટં , ઇદ્ધિજં, દેવદિન્નન્તિ એતેસં સઙ્ગહો. તત્થ **દુકૂલં** સાણસ્સ અનુલોમં વાકમયત્તા. પટ્ટુણ્ણદેસે સઞ્જાતવત્થં **પટ્ટુણ્ણં**. "પટ્ટુણ્ણં કોસેય્યવિસેસો"તિ હિ અમરકોસે વુત્તં. સોમારદેસે, ચીનદેસે ચ જાતવત્થાનિ **સોમારચીનપટ્ટાનિ**. **પટ્ટુણ્ણા**દીનિ તીણિ કોસેય્યસ્સ અનુલોમાનિ પાણકેહિ કતસુત્તમયત્તા. **ઇદ્ધિજં** એહિભિક્ખૂનં પુઞ્ઞિદ્ધિયા નિબ્બત્તં ચીવરં, તં ખોમાદીનં અઞ્ઞતરં હોતીતિ તેસમેવ અનુલોમઞ્ચ. દેવતાહિ દિન્નં ચીવરં **દેવદિન્નં**, તં કપ્પરુક્ખે નિબ્બત્તં જાલિનિયા દેવકઞ્ઞાય અનુરુદ્ધત્થેરસ્સ દિન્નવત્થસદિસં, તમ્પિ ખોમાદીનંયેવ અનુલોમં હોતિ તેસુ અઞ્ઞતરભાવતો. **ઇમાની**તિ અન્તોગધાવધારણવચનં, ઇમાનિ એવાતિ અત્થો. બુદ્ધાદીનં પરિભોગયોગ્યતાય **કપ્પિયચીવરાનિ**.

ઇદાનિ અવધારણેન નિવત્તિતાનિ એકદેસેન દસ્સેતું "**કુસચીર**"ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ કુસતિણેહિ, અઞ્ઞેહિ વા તાદિસેહિ તિણેહિ કતચીવરં **કુસચીરં**. પોતકીવાકાદીહિ વાકેહિ કતચીવરં **વાકચીરં**. ચતુક્કોણેહિ, તિકોણેહિ વા ફલકેહિ કતચીવરં **ફલકચીરં**. મનુસ્સાનં કેસેહિ કતકમ્બલં **કેસકમ્બલં**. ચામરીવાલઅસ્સવાલાદીહિ કતં **વાલકમ્બલં**. મકચિતન્તૂહિ વાયિતો **પોત્થકો**. **ચમ્મન્તિ** મિગચમ્માદિ યં કિઞ્ચિ ચમ્મં. ઉલૂકપક્ખેહિ ગન્થેત્વા કતચીવરં **ઉલૂકપક્ખં**. ભુજતચાદિમયં **રુક્ખદુસ્સં**, તિરીટકન્તિ અત્થો. સુખુમતરાહિ લતાવાકેહિ વાયિતં **લતાદુસ્સં**. એરકવાકેહિ કતં **એરકદુસ્સં**. તથા **કદલિદુસ્સં**. સુખુમેહિ વેળુવિલીવેહિ કતં **વેળુદુસ્સં**. **આદિ**-સદ્દેન વક્કલાદીનં સઙ્ગહો. **અકપ્પિયચીવરાનિ** તિત્થિયદ્ધજભાવતો.

અટ્ઠન્નઞ્ચ માતિકાનં વસેનાતિ "સીમાય દેતિ, કતિકાય દેતી"તિઆદિના (મહાવ॰ ૩૭૯) આગતાનં અટ્ઠન્નં ચીવરુપ્પત્તિમાતિકાનં વસેન. ચીવરાનં પટિલાભક્ખેત્તદસ્સનત્થઞ્હિ ભગવતા "અટ્ઠિમા, ભિક્ખવે, માતિકા"તિઆદિના માતિકા ઠપિતા. **માતિકા**તિ હિ માતરો ચીવરુપ્પત્તિજનિકાતિ. **સોસાનિકન્તિ** સુસાને પતિતકં. **પાપણિકન્તિ** આપણદ્વારે પતિતકં. **રથિયન્તિ** પુઞ્ઞત્થિકેહિ વાતપાનન્તરેન રથિકાય છડ્ડિતચોળકં. **સઙ્કારકૂટકન્તિ** સઙ્કારટ્ઠાને છડ્ડિતચોળકં. **સિનાનન્તિ** ન્હાનચોળં, યં ભૂતવેજ્જેહિ સીસં ન્હાપેત્વા "કાળકણ્ણીચોળક"ન્તિ છડ્ડેત્વા ગચ્છન્તિ. **તિત્થન્તિ** તિત્થચોળકં સિનાનતિત્થે છડ્ડિતપિલોતિકા. **અગ્ગિદડ્ઢન્તિ** અગ્ગિના દડ્ઢપ્પદેસં. તઞ્હિ મનુસ્સા છડ્ડેન્તિ. **ગોખાયિતકા**દીનિ પાકટાનેવ. તાનિપિ હિ મનુસ્સા છડ્ડેન્તિ.

ધજં ઉસ્સાપેત્વાતિ નાવં આરોહન્તેહિ વા યુદ્ધં પવિસન્તેહિ વા ધજયટ્ઠિં ઉસ્સાપેત્વા તત્થ બદ્ધં પારુતચીવરં, તેહિ છડ્ડિતન્તિ અધિપ્પાયો.

સાદકભિક્ખુનાતિ ગહપતિચીવરસ્સ સાદિયનભિક્ખુના. **એકમાસમત્ત**ન્તિ ચીવરમાસસઞ્ઞિતં એકમાસમત્તં. **વિતક્કેતું વટ્ટતિ**, ન તતો પરન્તિ અધિપ્પાયો. સબ્બસ્સાપિ હિ તણ્હાનિગ્ગહત્થાય સાસને પટિપત્તીતિ. **પંસુકૂલિકો અદ્ધમાસેનેવ કરોતી**તિ અપરપટિબદ્ધત્તા પટિલાભસ્સ. ઇતરસ્સ પન પરપટિબદ્ધત્તા માસમત્તં અનુઞ્ઞાતં. **ઇતિ માસદ્ધ...પે॰... વિતક્કસન્તોસો** વિતક્કનસ્સ પરિમિતકાલિકત્તા.

મહાથેરં તત્થ અત્તનો સહાયં ઇચ્છન્તોપિ ગરુગારવેન ગામદ્વારં "**ભન્તે ગમિસ્સામિ**" ઇચ્ચેવમાહ. મહાથેરોપિસ્સ અજ્ઝાસયં ઞત્વા "**અહં પાવુસો ગમિસ્સામી**"તિ આહ. ''ઇમસ્સ ભિક્ખુનો વિતક્કસ્સ અવસરો મા હોતૂ''તિ **પઞ્હં પુચ્છમાનો ગામં પાવિસિ. ઉચ્ચારપલિબુદ્ધો**તિ ઉચ્ચારેન પીળિતો. તદા ભગવતો દુક્કરકિરિયાનુસ્સરણમુખેન તથાગતે ઉપ્પન્નપીતિસોમનસ્સવેગસ્સ બલવભાવેન કિલેસાનં વિક્ખમ્ભિતત્તા **તસ્મિંયેવ...પે॰... તીણિ ફલાનિ પત્તો**.

''કત્થ લભિસ્સામી''તિ ચિન્તનાપિ લાભાસાપુબ્બિકાતિ તથા "**અચિન્તેત્વા**"તિ વુત્તં, ''સુન્દરં લભિસ્સામિ, મનાપં લભિસ્સામી''તિ એવમાદિચિન્તનાય કા નામ કથા. કથં પન વત્તબ્બન્તિ આહ "**કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ ગમન**"ન્તિ, તેન ચીવરં પટિચ્ચ કિઞ્ચિપિ ન ચિન્તેતબ્બં એવાતિ દસ્સેતિ.

અપેસલો અપ્પતિરૂપાયપિ પરિયેસનાય પચ્ચયો ભવેય્યાતિ "**પેસલં ભિક્ખું ગહેત્વા**"તિ વુત્તં.

આહરિયમાનન્તિ સુસાનાદીસુ પતિતકં વત્થં ''ઇમે ભિક્ખૂ પંસુકૂલપરિયેસનં ચરન્તી''તિ ઞત્વા કેનચિ પુરિસેન તતો આનીયમાનં.

એવં લદ્ધં ગણ્હન્તસ્સાપીતિ એવં પટિલાભસન્તોસં અકોપેત્વાવ લદ્ધં ગણ્હન્તસ્સાપિ. **અત્તનો પહોનકમત્તેનેવા**તિ યથાલદ્ધાનં પંસુકૂલવત્થાનં એકપટ્ટદુપટ્ટાનં અત્થાય અત્તનો પહોનકપમાણેનેવ, અવધારણેન ઉપરિપચ્ચાસં નિવત્તેતિ.

ગામે ભિક્ખાય આહિણ્ડન્તેન સપદાનચારિના વિય દ્વારપટિપાટિયા ચરણં **લોલુપ્પવિવજ્જનં** નામ ચીવરલોલુપ્પસ્સ દૂરસમુસ્સારિતત્તા.

યાપેતુન્તિ અત્તભાવં પવત્તેતું.

ધોવનુપગેનાતિ ધોવનયોગ્ગેન.

પણ્ણાનીતિ અમ્બજમ્બાદિપણ્ણાનિ.

અકોપેત્વાતિ સન્તોસં અકોપેત્વા . **પહોનકનીહારેનેવાતિ** અન્તરવાસકાદીસુ યં કાતુકામો, તસ્સ પહોનકનિયામેનેવ યથાલદ્ધં થૂલસુખુમાદિં ગહેત્વા **કરણં**.

તિમણ્ડલપટિચ્છાદનમત્તસ્સેવાતિ ''નિવાસનં ચે નાભિમણ્ડલં; જાણુમણ્ડલં, ઇતરં ચે ગલવાટમણ્ડલં, જાણુમણ્ડલ''ન્તિ એવં તિમણ્ડલપટિચ્છાદનમત્તસ્સેવ **કરણં**; તં પન અત્થતો તિણ્ણં ચીવરાનં હેટ્ઠિમન્તેન વુત્તપરિમાણમેવ હોતિ.

અવિચારેત્વાતિ ન વિચારેત્વા.

કુસિબન્ધનકાલેતિ મણ્ડલાનિ યોજેત્વા સિબ્બનકાલે. **સત્તવારે**તિ સત્તસિબ્બનવારે.

કપ્પબિન્દુઅપદેસેન કસ્સચિ વિકારસ્સ અકરણં **કપ્પસન્તોસો**.

સીતપટિઘાતાદિ અત્થાપત્તિતો સિજ્ઝતીતિ મુખ્યમેવ ચીવરપરિભોગે પયોજનં દસ્સેતું ''**હિરિકોપીનપટિચ્છાદનમત્તવસેના**''તિ વુત્તં. તેનાહ ભગવા ''યાવદેવ હિરિકોપીનપટિચ્છાદનત્થ''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૩; અ॰ નિ॰ ૬.૬૮; મહાનિ॰ ૧૬૨).

વટ્ટતિ , ન તાવતા સન્તોસો કુપ્પતિ સમ્ભારાનં, દક્ખિણેય્યાનઞ્ચ અલાભતો.

સારણીયધમ્મે ઠત્વાતિ સીલવન્તેહિ ભિક્ખૂહિ સાધારણતો પરિભોગે ઠત્વા.

''**ઇતી**''તિઆદિના પઠમસ્સ અરિયવંસસ્સ પંસુકૂલિકઙ્ગતેચીવરિકઙ્ગાનં, તેસઞ્ચ તસ્સ પચ્ચયતં દસ્સેન્તો ઇતિ ઇમે ધમ્મા અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ સમુટ્ઠાપકા, ઉપત્થમ્ભકા ચાતિ દીપેતિ. એસ નયો ઇતો પરતોપિ.

''સન્તુટ્ઠો હોતિ વણ્ણવાદી''તિ એત્થ ચતુક્કોટિકં સમ્ભવતિ, તત્થ ચતુત્થોયેવ પક્ખો સત્થારા વણ્ણિતો થોમિતોતિ મહાથેરેન તથા દેસના કતા. **એકો સન્તુટ્ઠો હોતિ, સન્તોસસ્સ વણ્ણં ન કથેતિ** સેય્યથાપિ થેરો નાલકો (સુત્તનિપાતે નાલકસુત્તે વિત્થારો) **એકો ન સન્તુટ્ઠો હોતિ, સન્તોસસ્સ વણ્ણવાદી** સેય્યથાપિ ઉપનન્દો સક્યપુત્તો (પારા॰ ૫૧૫, ૫૨૭, ૫૩૨, ૫૩૭ વાક્યખન્ધેસુ વિત્થારો). **એકો નેવ સન્તુટ્ઠો હોતિ, ન સન્તોસસ્સ વણ્ણં કથેતિ**. સેય્યથાપિ થેરો લાળુદાયી (થેરગા॰ અટ્ઠ॰ ૨.ઉદાયિત્થેરગાથાવણ્ણના) **એકો સન્તુટ્ઠો ચેવ હોતિ, સન્તોસસ્સ ચ વણ્ણવાદી** સેય્યથાપિ થેરો મહાકસ્સપો.

અનેસનન્તિ અયુત્તં એસનં. તેનાહ ''**અપ્પતિરૂપ**''ન્તિ, સાસને ઠિતાનં ન પતિરૂપં અસારુપ્પં અયોગ્યં. **કોહઞ્ઞં કરોન્તો**તિ ચીવરુપ્પાદનિમિત્તં પરેસં કુહનં વિમ્હાપનં કરોન્તો. **ઉત્તસતી**તિ તણ્હાસન્તાસેન ઉપરૂપરિ તસતિ. **પરિતસતીતિ** પરિતો તસતિ. યથા સબ્બે કાયવચીપયોગા તદત્થા એવ જાયન્તિ, એવં સબ્બભાગેહિ તસતિ. **ગધિતં** વુચ્ચતિ ગદ્ધો, સો ચેત્થ અભિજ્ઝાલક્ખણો અધિપ્પેતો. ગધિતં એતસ્સ નત્થીતિ **અગધિતો**તિ આહ ''**અગધિતો...પે॰... લોભગિદ્ધો**''તિ. **મુચ્છ**ન્તિ તણ્હાવસેન મુચ્છનં, તસ્સ વા સમુસ્સયં અધિગતં. **અનાપન્નો** અનુપગતો. **અનોત્થતો**તિ અનજ્ઝોત્થતો. **અપરિયોનદ્ધો**તિ તણ્હાછદનેન અચ્છાદિતો. **આદીનવં પસ્સમાનો**તિ દિટ્ઠધમ્મિકં, સમ્પરાયિકઞ્ચ દોસં પસ્સન્તો. ગધિતપરિભોગતો નિસ્સરતિ એતેનાતિ **નિસ્સરણં**, ઇદમત્થિકતા, તં પજાનાતીતિ **નિસ્સરણપઞ્ઞો**. તેનાહ ''**યાવદેવ...પે॰... પજાનન્તો**''તિ.

નેવત્તાનુક્કંસેતીતિ અત્તાનં નેવ ઉક્કંસેતિ ન ઉક્ખિપતિ ન ઉક્કટ્ઠતો દહતિ. ''**અહ**''ન્તિઆદિ ઉક્કંસનાકારદસ્સનં. **ન વમ્ભેતી**તિ ન હીળયતિ નિહીનતો ન દહતિ. **તસ્મિં ચીવરસન્તોસે**તિ તસ્મિં યથાવુત્તે

વીસતિવિધે ચીવરસન્તોસે . કામઞ્ચેત્થ વુત્તપ્પકારસન્તોસગ્ગહણેન ચીવરહેતુ અનેસનાપજ્જનાદિપિ ગહિતમેવ તસ્મિં સતિ તસ્સ ભાવતો, અસતિ ચ અભાવતો, વણ્ણવાદિતાનત્તુક્કંસના પરવમ્ભનાનિ પન ગહિતાનિ ન હોન્તીતિ "**વણ્ણવાદિતાદીસુ વા**"તિ વિકપ્પો વુત્તો. એત્થ ચ "**દક્ખો**"તિઆદિ યેસં ધમ્માનં વસેનસ્સ યથાવુત્તસન્તોસાદિ ઇજ્ઝતિ, તં દસ્સનં. તત્થ "**દક્ખો**"તિ ઇમિના તેસં સમુટ્ઠાપનપઞ્ઞં દસ્સેતિ, "**અનલસો**"તિ ઇમિના પગ્ગણ્હનવીરિયં, "**સમ્પજાનો**"તિ ઇમિના પાટિહારિયપઞ્ઞં "**પટિસ્સતો**"તિ ઇમિના તત્થ અસમ્મોસવુત્તિં દસ્સેતિ.

પિણ્ડપાતો જાનિતબ્બોતિ પભેદતો પિણ્ડપાતો જાનિતબ્બો. **પિણ્ડપાતક્ખેત્ત**ન્તિ પિણ્ડપાતસ્સ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં. **પિણ્ડપાતસન્તોસો જાનિતબ્બો**તિ પિણ્ડપાતે સન્તોસો પભેદતો જાનિતબ્બો. ઇધ ભેસજ્જમ્પિ પિણ્ડપાતગતિકમેવ. આહરિતબ્બતો હિ સપ્પિઆદીનમ્પિ ગહણં કતં.

પિણ્ડપાતક્ખેત્તં પિણ્ડપાતસ્સ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં. ખેત્તં વિય **ખેત્તં**. ઉપ્પજ્જતિ એત્થ, એતેનાતિ ચ **ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં**. સઙ્ઘતો વા હિ ભિક્ખુનો પિણ્ડપાતો ઉપ્પજ્જતિ ઉદ્દેસાદિવસેન વા. તત્થ સકલસ્સ સઙ્ઘસ્સ દાતબ્બં ભત્તં **સઙ્ઘભત્તં**. કતિપયે ભિક્ખૂ ઉદ્દિસિત્વા ઉદ્દેસેન દાતબ્બં ભત્તં **ઉદ્દેસભત્તં**. નિમન્તેત્વા દાતબ્બં ભત્તં **નિમન્તનં**. સલાકદાનવસેન દાતબ્બં ભત્તં **સલાકભત્તં** . એકસ્મિં પક્ખે એકદિવસં દાતબ્બં ભત્તં **પક્ખિકં**. ઉપોસથે દાતબ્બં ભત્તં **ઉપોસથિકં**. પાટિપદદિવસે દાતબ્બં ભત્તં **પાટિપદિકં**. આગન્તુકાનં દાતબ્બં ભત્તં **આગન્તુકભત્તં**. ધુરગેહે એવ ઠપેત્વા દાતબ્બં ભત્તં **ધુરભત્તં**. કુટિં ઉદ્દિસ્સ દાતબ્બં ભત્તં **કુટિભત્તં**. ગામવાસીઆદીહિ વારેન દાતબ્બં ભત્તં **વારભત્તં**. વિહારં ઉદ્દિસ્સ દાતબ્બં ભત્તં **વિહારભત્તં**. સેસાનિ પાકટાનેવ.

વિતક્કેતિ ''કત્થ નુ ખો અહં અજ્જ પિણ્ડાય ચરિસ્સામી''તિ. ''કત્થ પિણ્ડાય ચરિસ્સામા''તિ થેરેન વુત્તે ''અસુકગામે ભન્તે''તિ કામમેતં પટિવચનદાનં , યેન પન ચિત્તેન ''ચિન્તેત્વા''તિ વુત્તં, તં સન્ધાયાહ "**એત્તકં ચિન્તેત્વા**"તિ. **તતો પટ્ઠાયા**તિ વિતક્કમાળકે ઠત્વા વિતક્કિતકાલતો પટ્ઠાય. "**તતો પરં વિતક્કેન્તો અરિયવંસા ચુતો હોતી**"તિ ઇદં તિણ્ણમ્પિ અરિયવંસિકાનં વસેન ગહેતબ્બં, ન એકચારિકસ્સેવ. સબ્બોપિ હિ અરિયવંસિકો એકવારમેવ વિતક્કેતું લભતિ, ન તતો પરં. **પરિબાહિરો**તિ અરિયવંસિકભાવતો બહિભૂતો. સ્વાયં વિતક્કસન્તોસો કમ્મટ્ઠાનમનસિકારેન ન કુપ્પતિ, વિસુજ્ઝતિ ચ. ઇતો પરેસુપિ એસેવ નયો. તેનેવાહ "**કમ્મટ્ઠાનસીસેન ગન્તબ્બ**"ન્તિ.

ગહેતબ્બમેવાતિ અટ્ઠાનપ્પયુત્તો **એવ**-સદ્દો. યાપનમત્તમેવ ગહેતબ્બન્તિ યોજેતબ્બં.

એત્થાતિ એતસ્મિં પિણ્ડપાતપટિગ્ગહણે. **અપ્પ**ન્તિ અત્તનો યાપનપમાણતોપિ અપ્પં. **ગહેતબ્બં** દાયકસ્સ ચિત્તારાધનત્થં. **પમાણેનેવા**તિ અત્તનો યાપનપ્પમાણેનેવ અપ્પં **ગહેતબ્બં**. ''પમાણેન ગહેતબ્બ''ન્તિ એત્થ કારણં દસ્સેતું "**પટિગ્ગહણસ્મિઞ્હી**"તિઆદિ વુત્તં. **મક્ખેતી**તિ વિદ્ધંસેતિ અપનેતિ. **વિનિપાતેતી**તિ વિનાસેતિ અટ્ઠાનવિનિયોગેન. **સાસન**ન્તિ સત્થુ સાસનં અનુસિટ્ઠિં. **ન કરોતિ** નપ્પટિપજ્જતિ.

સપદાનચારિનો વિય દ્વારપટિપાટિયા ચરણં લોલુપ્પવિવજ્જનસન્તોસોતિ આહ "**દ્વારપટિપાટિયા ગન્તબ્બ**"ન્તિ.

હરાપેત્વાતિ અધિકં અપનેત્વા.

આહારગેધતો નિસ્સરતિ એતેનાતિ **નિસ્સરણં**. જિઘચ્છાય પટિવિનોદનત્થં કથા, કાયસ્સઠિતિઆદિપયોજનં પન અત્થાપત્તિતો આગતં એવાતિ આહ "**જિઘચ્છાય…પે॰… સન્તોસો નામા**"તિ.

નિદહિત્વા ન પરિભુઞ્જિતબ્બં તદહુપીતિ અધિપ્પાયો. ઇતરત્થા પન સિક્ખાપદેનેવ વારિતં. **સારણીયધમ્મે ઠિતેના**તિ સીલવન્તેહિ ભિક્ખૂહિ સાધારણભોગિભાવે ઠિતેન.

સેનાસનેનાતિ સયનેન, આસનેન ચ. યત્થ યત્થ હિ મઞ્ચાદિકે, વિહારાદિકે ચ સેતિ, તં **સેનં**. યત્થ યત્થ પીઠાદિકે આસતિ, તં **આસનં**. તદુભયં એકતો કત્વા ''સેનાસન''ન્તિ વુત્તં. તેનાહ "**મઞ્ચો**"તિઆદિ. તત્થ **મઞ્ચો** મસારકાદિ, તથા **પીઠં**. મઞ્ચભિસિ, પીઠભિસીતિ દુવિધા **ભિસિ**. **વિહારો** પાકારપરિચ્છિન્નો સકલો આવાસો. ''દીઘમુખપાસાદો''તિ કેચિ. **અડ્ઢયોગો**તિ દીઘપાસાદો. ''એકપસ્સચ્છદનકસેનાસન''ન્તિ કેચિ. **પાસાદો**તિ ચતુરસ્સપાસાદો. ''આયતચતુરસ્સપાસાદો''તિ કેચિ. **હમ્મિયં** મુણ્ડચ્છદનપાસાદો. **ગુહા**તિ કેવલા પબ્બતગુહા. **લેણં** દ્વારબન્ધં. **અટ્ટો** બહલભિત્તિકં ગેહં, યસ્સ ગોપાનસિયો અગ્ગહેત્વા ઇટ્ઠકાહિ એવ છદનં હોતિ. ''અટ્ટાલકાકારેન કરિયતી''તિપિ વદન્તિ. **માળો** એકકૂટસઙ્ગહિતો અનેકકોણો પતિસ્સયવિસેસો ''વટ્ટાકારેન કતસેનાસન''ન્તિ કેચિ.

પિણ્ડપાતે વુત્તનયેનેવાતિ ''સાદકો ભિક્ખુ 'અજ્જ કત્થ વસિસ્સામી'તિ વિતક્કેતી''તિઆદિના યથારહં પિણ્ડપાતે વુત્તનયેન **વેદિતબ્બા**, ''તતો પરં વિતક્કેન્તો અરિયવંસા ચુતો હોતિ પરિબાહિરો''તિ, ''સેનાસનં ગવેસન્તેનાપિ'કુહિં લભિસ્સામી'તિ અચિન્તેત્વા કમ્મટ્ઠાનસીસેનેવ ગન્તબ્બ''ન્તિ ચ એવમાદિ સબ્બં પુરિમનયેનેવ.

કસ્મા પનેત્થ પચ્ચયસન્તોસં દસ્સેન્તેન મહાથેરેન ગિલાનપચ્ચયસન્તોસો ન ગહિતોતિ? ન ખો પનેતં એવં દટ્ઠબ્બન્તિ દસ્સેન્તો "**ગિલાનપચ્ચયો પન પિણ્ડપાતે એવ પવિટ્ઠો**"તિ આહ, આહરિતબ્બતાસામઞ્ઞેનાતિ અધિપ્પાયો. યદિ એવં તત્થ પિણ્ડપાતે વિય વિતક્કસન્તોસાદયોપિ પન્નરસ સન્તોસા ઇચ્છિતબ્બાતિ? નોતિ દસ્સેન્તો આહ "**તત્થા**"તિઆદિ. નનુ ચેત્થ દ્વાદસેવ ધુતઙ્ગાનિ વિનિયોગં ગતાનિ, એકં પન નેસજ્જિકઙ્ગં ન કત્થચિ વિનિયુત્તન્તિ આહ "**નેસજ્જિકઙ્ગં ભાવનારામઅરિયવંસં ભજતી**"તિ. અયઞ્ચ અત્થો અટ્ઠકથારુળ્હો એવાતિ દસ્સેન્તો "**વુત્તમ્પિ ચેત**"ન્તિઆદિમાહ.

"**પથવિં પત્થરમાનો વિયા**"તિઆદિ અરિયવંસદેસનાય સુદુક્કરભાવદસ્સનં મહાવિસયતાય તસ્સા દેસનાય. યસ્મા નયસહસ્સપટિમણ્ડિતા હોતિ અરિયમગ્ગાધિગમાય વિત્થારતો પવત્તિયમાના દેસના યથા તં ચિત્તુપ્પાદકણ્ડે, અયઞ્ચ ભાવનારામઅરિયવંસકથા અરિયમગ્ગાધિગમાય વિત્થારતો પવત્તિયમાના એવં હોતીતિ વુત્તં "**સહસ્સનયપ્પટિમણ્ડિતં…પે॰… દેસનં આરભી**"તિ. પટિપક્ખવિધમનતો અભિમુખભાવેન રમણં **આરમણં આરામો**તિ આહ "**અભિરતીતિ અત્થો**"તિ. બ્યધિકરણાનમ્પિ પદાનં વસેન ભવતિ બાહિરત્થસમાસો યથા ''ઉરસિલોમો, કણ્ઠેકાળોતિ આહ "**પહાને આરામો અસ્સાતિ પહાનારામો**"તિ. આરમિતબ્બટ્ઠેન વા **આરામો**, પહાનં આરામો અસ્સાતિ **પહાનારામો**તિ એવમેત્થ સમાસયોજના વેદિતબ્બા. "**પજહન્તો રમતી**"તિ એતેન પહાનારામસદ્દાનં કત્તુસાધનતં, કમ્મધારયસમાસઞ્ચ દસ્સેતિ. ''ભાવેન્તો રમતી''તિ વુત્તત્તા **ભાવનારામો**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો.

કામં ''નેસજ્જિકઙ્ગં ભાવનારામઅરિયવંસં ભજતી''તિ વુત્તં ભાવનાનુયોગસ્સ અનુચ્છવિકત્તા, નેસજ્જિકઙ્ગવસેન પન નેસજ્જિકસ્સ ભિક્ખુનો એકચ્ચાહિ આપત્તીહિ અનાપત્તિભાવોતિ તમ્પિ સઙ્ગણ્હન્તો ''તેરસન્નં

ધુતઙ્ગાન''ન્તિ વત્વા ''વિનયં પત્વા ગરુકે ઠાતબ્બ''ન્તિ ઇચ્છિતત્તા સલ્લેખસ્સ અપરિચ્ચજનવસેન પટિપત્તિ નામ વિનયે ઠિતસ્સેવાતિ આહ ''**તેરસન્નં...પે॰... કથિતં હોતી**''તિ. કામં સુત્તાભિધમ્મપિટકેસુપિ (દી॰ નિ॰ ૧.૭.૧૯૪; વિભ॰ ૫૦૮) તત્થ તત્થ સીલકથા આગતા એવ, યેહિ પન ગુણેહિ સીલસ્સ વોદાનં હોતિ, તેસુ કથિતેસુ યથા સીલકથાબાહુલ્લં વિનયપિટકં કથિતં હોતિ, એવં ભાવનાકથાબાહુલ્લં સુત્તન્તપિટકં, અભિધમ્મપિટકઞ્ચ ચતુત્થેન અરિયવંસેન કથિતમેવ હોતીતિ વુત્તં ''**ભાવનારામેન અવસેસં પિટકદ્વયં કથિતં હોતી**''તિ. ''સો નેક્ખમ્મં ભાવેન્તો રમતી''તિ નેક્ખમ્મપદં આદિં કત્વા તત્થ દેસનાય પવત્તત્તા, સબ્બેસમ્પિ વા સમથવિપસ્સનામગ્ગધમ્માનં યથાસકંપટિપક્ખતો નિક્ખમનેન નેક્ખમ્મસઞ્ઞિતાનં તત્થ આગતત્તા સો પાઠો ''**નેક્ખમ્મપાળી**''તિ વુચ્ચતીતિ આહ ''**નેક્ખમ્મપાળિયા કથેતબ્બો**''તિ. તેનાહ અટ્ઠકથાયં ''સબ્બેપિ કુસલા ધમ્મા નેક્ખમ્મન્તિ પવુચ્ચરે''તિ (ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૧૦૯). **દસુત્તરસુત્તન્ત પરિયાયેના**તિ દસુત્તરસુત્તન્તધમ્મેન, દસુત્તરસુત્તન્તે (દી॰ નિ॰ ૩.૩૫૦) આગતનયેનાતિ વા અત્થો. સેસદ્વયેપિ એસેવ નયો.

સોતિ જાગરિયં અનુયુત્તો ભિક્ખુ. **નેક્ખમ્મ**ન્તિ કામેહિ નિક્ખન્તભાવતો નેક્ખમ્મસઞ્ઞિતં પઠમજ્ઝાનૂપચારં. ''સો અભિજ્ઝં લોકે પહાયા''તિઆદિના (વિભ॰ ૫૦૮, ૫૩૮) આગતા પઠમજ્ઝાનસ્સ પુબ્બભાગભાવનાતિ ઇધાધિપ્પેતા , તસ્મા ''**અબ્યાપાદ**''ન્તિઆદીસુપિ એવમેવ અત્થો વેદિતબ્બો. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં **બ્રહ્મજાલટીકાયં** વુત્તનયેન વેદિતબ્બં. સઉપાયાસાનઞ્હિ અટ્ઠન્નં સમાપત્તીનં, અટ્ઠારસન્નં મહાવિપસ્સનાનં, ચતુન્નં અરિયમગ્ગાનઞ્ચ વસેનેત્થ દેસના પવત્તાતિ.

''**એકં ધમ્મં ભાવેન્તો રમતિ, એકં ધમ્મં પજહન્તો રમતી**''તિ ચ ન ઇદં દસુત્તરસુત્તે આગતનિયામેન વુત્તં, તત્થ પન ''એકો ધમ્મો ભાવેતબ્બો, એકો ધમ્મો પહાતબ્બો''તિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૫૧) ચ દેસના આગતા. એવં સન્તેપિ યસ્મા અત્થતો ભેદો નત્થિ, તસ્મા પટિસમ્ભિદામગ્ગે નેક્ખમ્મપાળિયં (પટિ॰ મ॰ ૧.૨૪, ૩.૪૧) આગતનીહારેનેવ ''એકં ધમ્મં ભાવેન્તો રમતિ, એકં ધમ્મં પજહન્તો રમતી''તિ વુત્તં. એસ નયો સેસવારેસુપિ. યસ્મા ચાયં અરિયવંસદેસના નામ સત્થુ પઞ્ઞત્તાવ સત્થારા હિ દેસિતં દેસનં આયસ્મા ધમ્મસેનાપતિ સારિપુત્તત્થેરો સઙ્ગાયનવસેન ઇધાનેસિ , તસ્મા મહાઅરિયવંસસુત્તે સત્થુદેસનાનીહારેન નિગમનં દસ્સેન્તો ''**એવં ખો, ભિક્ખવે, ભિક્ખુ ભાવનારામો હોતી**''તિ આહ. એસેવ નયો ઇતો પરેસુ **સતિપટ્ઠાનપરિયાયઅભિધમ્મનિદ્દેસપરિયાયેસુપિ**. કામઞ્ચેત્થ કાયાનુપસ્સનાવસેનેવ સઙ્ખિપિત્વા યોજના કતા, એકવીસતિયા પન ઠાનાનં વસેન વિત્થારતો યોજના વેદિતબ્બા. ''**અનિચ્ચતો**'' (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૨.૬૯૮) તિઆદીસુ યં વત્તબ્બં, તં **વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાસુ** વુત્તનયેન વેદિતબ્બં.

૩૧૦. સંવરાદીનં સાધનવસેન પદહતિ એત્થ, એતેહીતિ ચ **પધાનાનિ. ઉત્તમવીરિયાની**તિ સેટ્ઠવીરિયાનિ વિસિટ્ઠસ્સ અત્થસ્સ સાધનતો. **સંવરન્તસ્સ ઉપ્પન્નવીરિય**ન્તિ યથા અભિજ્ઝાદયો ન ઉપ્પજ્જન્તિ, એવં સતિયા ઉપટ્ઠાપને ચક્ખાદીનં પિદહને અનલસસ્સ ઉપ્પન્નવીરિયં. **પજહન્તસ્સા**તિ વિનોદેન્તસ્સ. **ઉપ્પન્નવીરિય**ન્તિ તસ્સેવ પજહનસ્સ સાધનવસેન પવત્તવીરિયં. **ભાવેન્તસ્સ ઉપ્પન્નવીરિય**ન્તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **સમાધિનિમિત્ત**ન્તિ સમાધિ એવ. પુરિમુપ્પન્નસમાધિ હિ પરતો ઉપ્પજ્જનકસમાધિપવિવેકસ્સ કારણં હોતીતિ ''સમાધિનિમિત્ત''ન્તિ વુત્તં.

ઉપધિવિવેકત્તાતિ ખન્ધૂપધિઆદિઉપધીહિ વિવિત્તત્તા વિનિસ્સટત્તા. **તં આગમ્મા**તિ તં નિબ્બાનં મગ્ગેન અધિગમહેતુ. રાગાદયો વિરજ્જન્તિ એત્થ, એતેનાતિ વા **વિરાગો**. એવં **નિરોધોપિ** દટ્ઠબ્બો. યસ્મા ઇધ બોજ્ઝઙ્ગા

મિસ્સકવસેન ઇચ્છિતા, તસ્મા “**આરમ્મણવસેન અધિગન્તબ્બવસેન વા**”તિ વુત્તં. તત્થ **અધિગન્તબ્બવસેના**તિ તંનિન્નતાવસેન. **વોસ્સગ્ગપરિણામિ**ન્તિ વોસ્સજ્જનવસેન પરિણામિતં પરિચ્ચજનવસેન ચેવ પક્ખન્દનવસેન ચ પરિણમનસીલં. તેનાહ “**દ્વે વોસ્સગ્ગા**”તિઆદિ. **ખન્ધાનં પરિચ્ચજનં** નામ તપ્પટિબદ્ધકિલેસપ્પહાનવસેનાતિ યેનાકારેન વિપસ્સના કિલેસે પજહતિ, તેનેવાકારેન તંનિમિત્તકે, ખન્ધે ચ ‘‘પજહતી’’તિ વત્તબ્બતં અરહતીતિ આહ “**વિપસ્સના...પે॰... પરિચ્ચજતી**”તિ. યસ્મા વિપસ્સના વુટ્ઠાનગામિનિભાવં પાપુણન્તી નિન્નપોણપબ્ભારભાવેન એકંસતો નિબ્બાનં ‘‘પક્ખન્દતી’’તિ વત્તબ્બતં લભતિ, મગ્ગો ચ સમુચ્છેદવસેન કિલેસે, ખન્ધે ચ પરિચ્ચજતિ, તસ્મા યથાક્કમં વિપસ્સનામગ્ગાનં વસેન પક્ખન્દનપરિચ્ચાગવોસ્સગ્ગાપિ વેદિતબ્બા. **વોસ્સગ્ગત્થાયા**તિ પરિચ્ચાગવોસ્સગ્ગત્થાય ચેવ પક્ખન્દનવોસ્સગ્ગત્થાય ચ. **પરિણમતી**તિ પરિપચ્ચતિ. તં **પરિણમનં** વુટ્ઠાનગામિનિભાવપ્પત્તિયા ચેવ અરિયમગ્ગભાવપ્પત્તિયા ચ ઇચ્છિતન્તિ આહ “**વિપસ્સનાભાવઞ્ચેવ મગ્ગભાવઞ્ચ પાપુણાતી**”તિ. **સેસપદેસૂ**તિ ‘‘ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગં ભાવેતી’’તિઆદીસુ સેસસમ્બોજ્ઝઙ્ગકોટ્ઠાસેસુ.

ભદ્દકન્તિ અભદ્દકાનં નીવરણાદિપાપધમ્માનં વિક્ખમ્ભનેન રાગવિધમનેન એકન્તહિતત્તા, દુલ્લભત્તા ચ ભદ્દકં સુન્દરં. ન હિ અઞ્ઞં સમાધિનિમિત્તં એવંદુલ્લભં, રાગસ્સ ચ ઉજુવિપચ્ચનીકભૂતં અત્થિ. **અનુરક્ખતી**તિ એત્થ **અનુરક્ખના** નામ અધિગતસમાધિતો યથા ન પરિહાનિ હોતિ, એવં પટિપત્તિ, સા પન તપ્પટિપક્ખવિધમનેનાતિ આહ “**સમાધી**”તિઆદિ. **અટ્ઠિકસઞ્ઞાદિકા**તિ અટ્ઠિકજ્ઝાનાદિકા. સઞ્ઞાસીસેન હિ ઝાનં વદતિ.

એકપટિવેધવસેન ચતુસચ્ચધમ્મે ઞાણન્તિ ચતૂસુ અરિયસચ્ચેસુ એકાભિસમયવસેન પવત્તઞાણં, મગ્ગઞાણન્તિ અત્થો. ચતુસચ્ચન્તોગધત્તા **ચતુસચ્ચબ્ભન્તરે નિરોધધમ્મે** નિબ્બાને **ઞાણં**, તેન ફલઞાણં વદતિ. યસ્મા મગ્ગાનન્તરસ્સ ફલસ્સ મગ્ગાનુગુણા પવત્તિ, યતો તંસમુદયપક્ખિયેસુ ધમ્મેસુ પટિપ્પસ્સદ્ધિપ્પહાનવસેન પવત્તતિ, તસ્મા નિરોધસચ્ચેપિ યો મગ્ગસ્સ સચ્છિકિરિયાભિસમયો, તદનુગુણા પવત્તીતિ ફલઞાણસ્સેવ ધમ્મે ઞાણતા વુત્તા, ન યસ્સ કસ્સચિ નિબ્બાનારમ્મણસ્સ ઞાણસ્સ . તેન વુત્તં “**યથાહા**”તિઆદિ. એત્થ ચ મગ્ગપઞ્ઞા તાવ ચતુસચ્ચધમ્મસ્સ પટિવિજ્ઝનતો ધમ્મેઞાણં નામ હોતુ, ફલપઞ્ઞા પન કથન્તિ ચોદના સોધિતા હોતિ નિરોધધમ્મં આરબ્ભ પવત્તનતો. દુવિધાપિ હિ પઞ્ઞા અપરપ્પચ્ચયતાય અત્તપચ્ચક્ખતો અરિયસચ્ચધમ્મે કિચ્ચતો ચ આરમ્મણતો ચ પવત્તત્તા ‘‘ધમ્મેઞાણ’’ન્તિ વેદિતબ્બા. અરિયસચ્ચેસુ હિ અયં ધમ્મ-સદ્દો તેસં અવિપરીતસભાવત્તા, સઙ્ખતપ્પવરો વા અરિયમગ્ગો, તસ્સ ચ ફલધમ્મો. તત્થ પઞ્ઞા તંસહગતા ધમ્મેઞાણં.

અન્વયેઞાણન્તિ અનુગમનઞાણં. **પચ્ચક્ખતો દિસ્વા**તિ ચત્તારિ સચ્ચાનિ મગ્ગઞાણેન પચ્ચક્ખતો પટિવિજ્ઝિત્વા. **યથા ઇદાની**તિ યથા એતરહિ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા દુક્ખસચ્ચં, **એવં અતીતેપિ અનાગતેપિ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા દુક્ખસચ્ચમેવા**તિ ચ સરિક્ખટ્ઠેન વુત્તં. એસ નયો **સમુદયસચ્ચે, મગ્ગસચ્ચે ચ. અયમેવા**તિ અવધારણે. નિરોધસચ્ચે પન સરિક્ખટ્ઠો નત્થિ તસ્સ નિચ્ચત્તા, એકસભાવત્તા ચ. **એવં તસ્સ ઞાણસ્સ અનુગતિયં ઞાણ**ન્તિ તસ્સ ધમ્મેઞાણસ્સ ‘‘એવં અતીતેપી’’તિઆદિના અનુગતિયં અનુગમને અન્વયે ઞાણં. ઇદં અન્વયે ઞાણન્તિ યોજના. “**તેનાહા**”તિઆદિના યથાવુત્તમત્થં પાળિયા વિભાવેતિ. **સો**તિ ધમ્મઞાણં પત્વા ઠિતો ભિક્ખુ. **ઇમિના ધમ્મેના**તિ ધમ્મગોચરત્તા ગોચરવોહારેન ‘‘ધમ્મો’’તિ વુત્તેનમગ્ગઞાણેન, ઉપયોગત્થે વા કરણવચનં, **ઇમિના ધમ્મેન ઞાતેના**તિ ઇમં ચતુસચ્ચધમ્મં ઞાણેન જાનિત્વા ઠિતેન મગ્ગઞાણેનાતિ અત્થો. **દિટ્ઠેના**તિ દસ્સનેન સચ્ચધમ્મં પસ્સિત્વા ઠિતેન. **પત્તેના**તિ સચ્ચાનં પત્વા ઠિતેન. **વિદિતેના**તિ સચ્ચાનિ વિદિત્વા ઠિતેન. **પરિયોગાળ્હેના**તિ ચતુસચ્ચધમ્મં પરિયોગાહેત્વા ઠિતેનાતિ એવં તાવેત્થ અભિધમ્મટ્ઠકથાયં (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૭૯૬)

અત્થો વુત્તો. દુવિધમ્પિ પન મગ્ગફલઞાણં ધમ્મેઞાણં. પચ્ચવેક્ખણાય ચ મૂલં, કારણઞ્ચ નયનયનસ્સાતિ દુવિધેનાપિ તેન ધમ્મેનાતિ ન ન યુજ્જતિ. તથા ચતુસચ્ચધમ્મસ્સ ઞાતત્તા, મગ્ગફલસઙ્ખાતસ્સ વા ધમ્મસ્સ સચ્ચપટિવેધસમ્પયોગં ગતત્તા નયનયનં હોતીતિ તેન ઇમિના ધમ્મેન ઞાણવિસયભાવેન, ઞાણસમ્પયોગેન વા ઞાતેનાતિ ચ અત્થો ન ન યુજ્જતીતિ. **અતીતાનાગતે નયં નેતી**તિ અતીતે, અનાગતે ચ નયં નેતિ હરતિ પેસેતિ. ઇદં પન ન મગ્ગઞાણસ્સ કિચ્ચં, પચ્ચવેક્ખણઞાણકિચ્ચં, સત્થારા પન મગ્ગઞાણં અતીતાનાગતે નયનયનસદિસં કતં મગ્ગમૂલકત્તા. ભાવિતમગ્ગસ્સ હિ પચ્ચવેક્ખણા નામ હોતિ. નયિદં અઞ્ઞં ઞાણુપ્પાદનં નયનયનં, ઞાણસ્સેવ પન પવત્તિવિસેસોતિ.

પરેસં ચેતસો પરિતો અયનં પરિચ્છિન્દનં પરિયો, તસ્મિં **પરિયે**. તેનાહ “**પરેસં ચિત્તપરિચ્છેદે**”તિ. **અવસેસં સમ્મુતિમ્હિઞાણં નામ** ‘‘ઞાણ’’ન્તિ સમ્મતત્તા. વચનત્થતો પન સમ્મુતિમ્હિ ઞાણન્તિ **સમ્મુતિમ્હિઞાણં**. ધમ્મેઞાણાદીનં વિય હિ સાતિસયસ્સ પટિવેધકિચ્ચસ્સ અભાવા વિસયોભાસનસઙ્ખાતજાનનસામઞ્ઞેન ‘‘ઞાણ’’ન્તિ સમ્મતેસુ અન્તોગધન્તિ અત્થો. સમ્મુતિવસેન વા પવત્તં **સમ્મુતિમ્હિઞાણં** સમ્મુતિદ્વારેન અત્થસ્સ ગહણતો. **અવસેસં** વા ઇતરઞાણત્તયવિસભાગં ઞાણં તબ્બિસભાગસામઞ્ઞેન સમ્મુતિમ્હિઞાણમ્હિ પવિટ્ઠત્તા **સમ્મુતિમ્હિઞાણં નામ** હોતીતિ.

કામં સોતાપત્તિમગ્ગઞાણાદીનિ દુક્ખઞાણાદીનિયેવ, ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન પનેવમાહ “**અરહત્તં પાપેત્વા**”તિ. વટ્ટતો નિગ્ગચ્છતિ એતેનાતિ **નિગ્ગમનં**, ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનં. પુરિમાનિ **દ્વે સચ્ચાનિ વટ્ટં** પવત્તિપવત્તિહેતુભાવતો. ઇતરાનિ પન **દ્વે વિવટ્ટં** નિવત્તિનિવત્તિહેતુભાવતો. **અભિનિવેસો**તિ વિપસ્સનાભિનિવેસો **હોતિ** લોકિયસ્સ ઞાણસ્સ વિસભાગૂપગમનતો. **નો વિવટ્ટે**તિ વિવટ્ટે અભિનિવેસો નો હોતિ અવિસયભાવતો. **પરિયત્તી**તિ કમ્મટ્ઠાનતન્તિ. **ઉગ્ગહેત્વા**તિ વાચુગ્ગતં કત્વા. **ઉગ્ગહેત્વા**તિ વા પાળિતો, અત્થતો ચ યથારહં સવનધારણપરિપુચ્છનમનસાનુપેક્ખનાદિવસેન ચિત્તેન ઉદ્ધં ઉદ્ધં ગણ્હિત્વા. **કમ્મં કરોતી**તિ નામરૂપપરિગ્ગહાદિક્કમેન યોગકમ્મં કરોતિ.

યદિ પુરિમેસુ દ્વીસુ એવ વિપસ્સનાભિનિવેસો, તેસુ એવ ઉગ્ગહાદિ, કથમિદં ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનં જાતન્તિ આહ “**દ્વીસૂ**”તિઆદિ. કામં પચ્છિમાનિપિ દ્વે સચ્ચાનિ અભિઞ્ઞેય્યાનિ, પરિઞ્ઞેય્યતા પન તત્થ નત્થીતિ ન વિપસ્સનાબ્યાપારો. કેવલં પન અનુસ્સવમત્તે ઠત્વા અચ્ચન્તપણીતભાવતો **ઇટ્ઠં**, આતપ્પકનિરામિસપીતિસઞ્જનનતો **કન્તં**, ઉપરૂપરિ અભિરુચિજનનેન મનસ્સ વડ્ઢનતો **મનાપ**ન્તિ મનસિકારં પવત્તેતિ. તેનાહ “**નિરોધસચ્ચં નામા**”તિઆદિ. **દ્વીસુ સચ્ચેસૂ**તિ દ્વીસુ સચ્ચેસુ વિસયભૂતેસુ , તાનિ ચ ઉદ્દિસ્સ અસમ્મોહપટિવેધવસેન પવત્તમાનો હિ મગ્ગો તે ઉદ્દિસ્સ પવત્તો નામ હોતીતિ. **તીણિ** દુક્ખસમુદયમગ્ગસચ્ચાનિ. **કિચ્ચવસેના**તિ અસમ્મુય્હનવસેન. **એક**ન્તિ નિરોધસચ્ચં. **આરમ્મણવસેના**તિ આરમ્મણકરણવસેનપિ અસમ્મુય્હનકિચ્ચવસેનપિ તત્થ પટિવેધો લબ્ભતેવ. **દ્વે સચ્ચાની**તિ દુક્ખસમુદયસચ્ચાનિ. **દુદ્દસત્તા**તિ દટ્ઠું અસક્કુણેય્યત્તા. ઓળારિકા હિ દુક્ખસમુદયા, તિરચ્છાનગતાનમ્પિ દુક્ખં, આહારાદીસુ ચ અભિલાસો પાકટો. પીળનાદિઆયૂહનાદિવસેનપિ ‘‘ઇદં દુક્ખં, ઇદં અસ્સ કારણ’’ન્તિ યાથાવતો ઞાણેન ઓગાહિતું અસક્કુણેય્યત્તા તાનિ **ગમ્ભીરાનિ**. **દ્વે**તિ નિરોધમગ્ગસચ્ચાનિ. તાનિ સણ્હસુખુમભાવતો સભાવેનેવ ગમ્ભીરતાય યાથાવતો ઞાણેન દુરોગાહત્તા “**દુદ્દસાની**”તિ.

સોતાપત્તિયઙ્ગાદિચતુક્કવણ્ણના

૩૧૧. સોતો નામ અરિયસોતો પુરિમપદલોપેન, તસ્સ આદિતો સબ્બપઠમં પજ્જનં **સોતાપત્તિ**, પઠમમગ્ગપટિલાભો. તસ્સ અઙ્ગાનિ અધિગમૂપાયભૂતાનિ કારણાનિ **સોતાપત્તિયઙ્ગાનિ**. તેનાહ "**સોતા...પે॰... અત્થો**"તિ. સન્તકાયકમ્માદિતાય સન્તધમ્મસમન્નાગમતો, સન્તધમ્મપવેદનતો ચ સન્તો પુરિસાતિ **સપ્પુરિસા**. તત્થ યેસં વસેન ચતુસચ્ચસમ્પટિવેધાવહં સદ્ધમ્મસ્સવનં લબ્ભતિ, તે એવ દસ્સેન્તો "**બુદ્ધાદીનં સપ્પુરિસાન**"ન્તિ આહ . સન્તો સતં વા ધમ્મોતિ **સદ્ધમ્મો**. સો હિ યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જમાને અપાયદુક્ખે, સંસારદુક્ખે ચ અપતન્તે ધારેતીતિ એવમાદિ ગુણાતિસયયોગવસેન **સન્તો** સંવિજ્જમાનો, પસત્થો, સુન્દરો વા ધમ્મો, સતં વા અરિયાનં ધમ્મો, તેસં વા તબ્ભાવસાધકો ધમ્મોતિ **સદ્ધમ્મો**, "ઇધ ભિક્ખુ ધમ્મં પરિયાપુણાતી"તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૫.૭૩) વુત્તા પરિયત્તિ. સા પન મહાવિસયતાય ન સબ્બા સબ્બસ્સ વિસેસાવહાતિ તસ્સ તસ્સ અનુચ્છવિકમેવ દસ્સેન્તો આહ "**સપ્પાયસ્સ તેપિટકધમ્મસ્સ સવન**"ન્તિ. **યોનિસોમનસિકારો** હેટ્ઠા વુત્તો એવ. **પુબ્બભાગપટિપત્તિયા**તિ વિપસ્સનાનુયોગસ્સ.

અવેચ્ચપ્પસાદેનાતિ સચ્ચસમ્પટિવેધવસેન બુદ્ધાદીનં ગુણે ઞત્વા ઉપ્પન્નપ્પસાદેન, સો પન પસાદો દેવાદીસુ કેનચિપિ અકમ્પિયતાય નિચ્ચલોતિ આહ "**અચલપ્પસાદેના**"તિ. **એત્થા**તિ એતસ્મિં ચતુક્કત્તયે આહારચતુક્કે. **લૂખપણીતવત્થુવસેના**તિ ઓદનકુમ્માસાદિકસ્સ લૂખસ્સ ચેવ પણીતસ્સ ચ વત્થુનો વસેન. સા પનાયં આહારસ્સ ઓળારિકસુખુમતા "કુમ્ભિલાનં આહારં ઉપાદાય મોરાનં આહારો સુખુમો"તિઆદિના (સં॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૨.૧૧) અટ્ઠકથાયં વિત્થારતો આગતા એવ.

આરમ્મણટ્ઠિતિવસેનાતિ આરમ્મણસઙ્ખાતસ્સ પવત્તિપચ્ચયટ્ઠાનસ્સ વસેન. તિટ્ઠતિ એત્થાતિ **ઠિતિ**, આરમ્મણમેવ ઠિતિ **આરમ્મણટ્ઠિતિ**. તેનેવાહ "રૂપારમ્મણ"ન્તિઆદિ. **આરમ્મણત્થો** ચેત્થ ઉપત્થમ્ભનત્થો વેદિતબ્બો, ન વિસયલક્ખણોવ. ઉપત્થમ્ભનભૂતં રૂપં ઉપેતીતિ રૂપૂપાયં. તેનાહ "**રૂપં ઉપગતં હુત્વા**"તિઆદિ. **રૂપક્ખન્ધં નિસ્સાય તિટ્ઠતિ** તેન વિના અપ્પવત્તનતો. **તન્તિ** રૂપક્ખન્ધં નિસ્સાય ઠાનપ્પવત્તનં. **એતન્તિ** "રૂપૂપાય"ન્તિ એતં વચનં. રૂપક્ખન્ધો ગોચરો પવત્તિટ્ઠાનં પચ્ચયો એતસ્સાતિ **રૂપક્ખન્ધગોચરં** રૂપં સહકારીકારણભાવેન પતિટ્ઠા એતસ્સાતિ **રૂપપ્પતિટ્ઠં**. ઇતિ તીહિ પદેહિ અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણં પતિ રૂપક્ખન્ધસ્સ સહકારીકારણભાવોયેવેત્થ વુત્તો. ઉપસિત્તં વિય **ઉપસિત્તં**, યથા બ્યઞ્જનેહિ ઉપસિત્તં સિનેહિતં ઓદનં રુચિતં, પરિણામયોગ્યઞ્ચ, એવં નન્દિયા ઉપસિત્તં સિનેહિતં કમ્મવિઞ્ઞાણં અભિરુચિતં હુત્વા વિપાકયોગ્યં હોતીતિ. **ઇતર**ન્તિ દોસસહગતાદિઅકુસલં, કુસલઞ્ચ **ઉપનિસ્સયકોટિયા** ઉપસિત્તં હુત્વાતિ યોજના. **એવં પવત્તમાન**ન્તિ એવં રૂપૂપાયન્તિ દેસનાભાવેન પવત્તમાનં. વિપાકધમ્મતાય **વુદ્ધિં...પે॰... આપજ્જતિ**. તત્થાપિ નિપ્પરિયાયફલનિબ્બત્તનવસેન **વુદ્ધિં**, પરિયાયફલનિબ્બત્તનવસેન **વિરુળ્હિં**, નિસ્સન્દફલનિબ્બત્તનવસેન **વેપુલ્લં**. દિટ્ઠધમ્મવેદનીયફલનિબ્બત્તનેન વા **વુદ્ધિં**, ઉપપજ્જવેદનીયફલનિબ્બત્તનવસેન **વિરુળ્હિં**, અપરાપરિયાયફલનિબ્બત્તનવસેન **વેપુલ્લં આપજ્જતી**તિ યોજના. એકન્તતો વેદનુપાયાદિવસેન પત્તિ નામ અરૂપભવે યેવાતિ આહ "**ઇમેહિ પના**"તિઆદિ. એવઞ્ચ કત્વા પાળિયં કતં **વા**-સદ્દગ્ગહણઞ્ચ સમત્થિતં હોતિ. "રૂપૂપાય"ન્તિઆદિના યથા અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણસ્સ ઉપનિસ્સયભૂતા રૂપાદયો ગય્હન્તિ, એવં તેન નિબ્બત્તેતબ્બાપિ તે ગય્હન્તીતિ અધિપ્પાયેન "**ચતુક્કવસેન...પે॰... ન વુત્ત**"ન્તિ આહ. વિપાકોપિ હિ ધમ્મો વિપાકધમ્મવિઞ્ઞાણં ઉપગતં નામ હોતિ તથા નન્દિયા ઉપસિત્તત્તા. તેનાહ "નન્દૂપસેચન"ન્તિ. **વિત્થારિતાનેવ** સિઙ્ગાલસુત્તે.

ભવતિ એતેન આરોગ્યન્તિ **ભવો**, ગિલાનપચ્ચયો. પરિવુદ્ધો ભવો **અભવો**. વુદ્ધિઅત્થો હિ અયં અકારો યથા ‘‘સંવરાસંવરો, (પારા॰ પઠમમહાસઙ્ગીતિકથા; દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.પઠમમહાસઙ્ગીતિકથાવણ્ણના; ધ॰ સ॰ અટ્ઠ॰ નિદાનકથા) ફલાફલ’’ન્તિ ચ . **તેલમધુફાણિતાદીની**તિ **આદિ**-સદ્દેન સપ્પિનવનીતાનં ગહણં, તેલાદીનં ગહણઞ્ચેત્થ નિદસ્સનમત્તં. સબ્બસ્સાપિ ગિલાનપચ્ચયસ્સ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. અથ વા **ભવાભવો**તિ ખુદ્દકો ચેવ મહન્તો ચ ઉપપત્તિભવો વેદિતબ્બો. એવઞ્ચ સતિ ‘‘ઇમેસં પના’’તિઆદિવચનં સમત્થિતં હોતિ. ભવૂપપત્તિપહાનત્થો હિ વિસેસતો ચતુત્થઅરિયવંસો. **તણ્હુપ્પાદાન**ન્તિ તણ્હુપ્પત્તીનં, ચીવરાદિહેતુ ઉપ્પજ્જનકતણ્હાનન્તિ અત્થો. **પધાનકરણકાલે**તિ ભાવનાનુયોગક્ખણે. **સીતાદીનિ ન ખમતી**તિ ભાવનાય પુબ્બભાગકાલં સન્ધાય વુત્તં. **ખમતી**તિ સહતિ અભિભવતિ. **વિતક્કસમન**ન્તિ નિદસ્સનમત્તં. સબ્બેસમ્પિ કિલેસાનં સમનવસેન પવત્તા પટિપદા.

સમાધિઝાનાદિભેદો ધમ્મો પજ્જતિ પટિપજ્જીયતિ એતેનાતિ **ધમ્મપદં**. અનભિજ્ઝાવ ધમ્મપદં **અનભિજ્ઝાધમ્મપદં**. અયં તાવ અલોભપક્ખે નયો, ઇતરપક્ખે પન અનભિજ્ઝાપધાનો ધમ્મકોટ્ઠાસો **અનભિજ્ઝાધમ્મપદં**. **અકોપો**તિ અદોસો, મેત્તાતિ અત્થો. **સુપ્પટ્ઠિતસતી**તિ કાયાદીસુ સમ્મદેવ ઉપટ્ઠિતા સતિ. **સતિસીસેના**તિ સતિપધાનમુખેન. સમાધિપધાનત્તા ઝાનાનં ‘‘**સમાપત્તિ વા**’’તિ વુત્તં. કામં સવિઞ્ઞાણકઅસુભેપિ ઝાનભાવના અલોભપ્પધાના હોતિ કાયસ્સ જિગુચ્છનેન, પટિક્કૂલાકારગ્ગહણવસેન ચ પવત્તનતો, સત્તવિધઉગ્ગહકોસલ્લાદિવસેન પનસ્સા પવત્તિ સતિપધાનાતિ તતિયધમ્મપદેનેવ નં સઙ્ગણ્હિતુકામો ‘‘**દસ અસુભવસેન વા**’’તિ આહ. હિતૂપસંહારાદિવસેન પવત્તનતો બ્રહ્મવિહારભાવના બ્યાપાદવિરોધિની અબ્યાપાદપ્પધાનાતિ આહ ‘‘**ચતુબ્રહ્મ...પે॰... ધમ્મપદ**’’ન્તિ. તત્થ અધિગતાનિ ઝાનાદીનીતિ યોજના. ગમનાદિતો આહારસ્સ પટિક્કૂલભાવસલ્લક્ખણં સઞ્ઞાય થિરભાવેનેવ હોતિ તસ્સા થિરસઞ્ઞાપદટ્ઠાનત્તાતિ આહારે પટિક્કૂલસઞ્ઞાપિ તતિયધમ્મપદે એવ સઙ્ગહં ગતા. આરુપ્પસમાધિઅભિઞ્ઞાનં અધિટ્ઠાનભાવતો કસિણભાવના, સત્તવિધબોજ્ઝઙ્ગવિજ્જાવિમુત્તિપારિપૂરિહેતુતો આનાપાનેસુ પઠમઆનાપાનભાવના વિસેસતો સમાધિપધાનાતિ સા ચતુત્થધમ્મપદેન સઙ્ગહિતા. ચતુધાતુવવત્થાનવસેન અધિગતાનિપિ એત્થેવ સઙ્ગહેતબ્બાનિ સિયું, પઞ્ઞાપધાનતાય પન ન સઙ્ગહિતાનિ.

ધમ્મસમાદાનેસુ પઠમં અચેલકપટિપદા એતરહિ ચ દુક્ખભાવતો, અનાગતેપિ અપાયદુક્ખવટ્ટદુક્ખાવહતો. **અચેલકપટિપદા**તિ ચ નિદસ્સનમત્તં દટ્ઠબ્બં છન્નપરિબ્બાજકાનમ્પિ ઉભયદુક્ખાવહપટિપત્તિદસ્સનતો. **દુતિયં... પે॰... બ્રહ્મચરિયચરણં** એતરહિ સતિપિ દુક્ખે આયતિં સુખાવહત્તા. **કામેસુ પાતબ્યતા** યથાકામં કામપરિભોગો. **અલભમાનસ્સાપી**તિ **પિ**-સદ્દેન કો પન વાદો લભમાનસ્સાતિ દસ્સેતિ.

દુસ્સીલ્યાદિપાપધમ્માનં ખમ્ભનં પટિબન્ધનં **ખન્ધટ્ઠો**, સો પન સીલાદિ એવાતિ આહ ‘‘**ગુણટ્ઠો ખન્ધટ્ઠો**’’તિ. ગુણવિસયતાય **ખન્ધ**-સદ્દસ્સ ગુણત્થતા વેદિતબ્બા. **વિમુત્તિક્ખન્ધો**તિ પટિપક્ખતો સુટ્ઠુ વિમુત્તા ગુણધમ્મા અધિપ્પેતા, ન અવિમુત્તા, નાપિ વિમુચ્ચમાનાતિ તેહિ સહ દેસનં આરુળ્હા સીલક્ખન્ધાદયોપિ તયોતિ આહ ‘‘**ફલસીલં અધિપ્પેતં, ચતૂસુપિ ઠાનેસુ ફલમેવ વુત્ત**’’ન્તિ ચ. એતેનેવ ચેત્થ **વિમુત્તિક્ખન્ધો**તિ ફલપરિયાપન્ના સમ્માસઙ્કપ્પવાયામસતિયો અધિપ્પેતાતિ વેદિતબ્બં.

ઉપત્થમ્ભનટ્ઠેન સમ્પયુત્તધમ્માનં તત્થ થિરભાવેન પવત્તનતો, એતેનેવ અહિરિકઅનોત્તપ્પાનમ્પિ સવિસયે બલટ્ઠો સિદ્ધો વેદિતબ્બો. ન હિ તેસં પટિપક્ખેહિ અકમ્પિયટ્ઠો એકન્તિકો. હિરોત્તપ્પાનઞ્હિ અકમ્પિયટ્ઠો સાતિસયો કુસલધમ્માનં મહાબલભાવતો, અકુસલાનઞ્ચ દુબ્બલભાવતો. તેનાહ ભગવા ‘‘અબલા નં બલીયન્તિ, મદ્દન્તે નં

પરિસ્સયા''તિ (સુ॰ નિ॰ ૭૭૬; મહાનિ॰ ૫; નેત્તિ॰ પટિનિદ્દેસવારે ૫) બોધિપક્ખિયધમ્મવસેનાયં દેસનાતિ "**સમથવિપસ્સનામગ્ગવસેના**"તિ વુત્તં.

અધીતિ ઉપસગ્ગમત્તં, ન ''અધિચિત્ત''ન્તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૧૮૫) વિય અધિકારાદિઅત્થં. કરણાધિકરણભાવસાધનવસેન અધિટ્ઠાન-સદ્દસ્સ અત્થં દસ્સેન્તો "**તેન વા**"તિઆદિમાહ. **તેન** અધિટ્ઠાનેન **તિટ્ઠન્તિ** અત્તનો સમ્માપટિપત્તિયં ગુણાધિકા પુરિસા, તે એવ **તત્થ** અધિટ્ઠાને **તિટ્ઠન્તિ** સમ્માપત્તિયા, **ઠાનમેવ** અધિટ્ઠાનમેવ સમ્માપટિપત્તિયન્તિ યોજના. **પઠમેન** અધિટ્ઠાનેન. **અગ્ગફલપઞ્ઞા**તિ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસોયં. **કિલેસૂપસમો**તિ કિલેસાનં અચ્ચન્તવૂપસમો . પઠમેન નયેન અધિટ્ઠાનાનિ એકદેસતોવ ગહિતાનિ, ન નિપ્પદેસતોતિ નિપ્પદેસતોવ તાનિ દસ્સેતું "**પઠમેન ચા**"તિઆદિ વુત્તં. "**આદિં કત્વા**"તિ એતેન ઝાનાભિઞ્ઞાપઞ્ઞઞ્ચેવ મગ્ગપઞ્ઞઞ્ચ સઙ્ગણ્હાતિ. **વચીસચ્ચં આદિં કત્વા**તિ **આદિ**-સદ્દેન વિરતિસચ્ચં સઙ્ગણ્હાતિ. તતિયેન **આદિ**-સદ્દેન કિલેસાનં વીતિક્કમપરિચ્ચાગં, પરિયુટ્ઠાનપરિચ્ચાગં, હેટ્ઠિમમગ્ગેહિ અનુસયપરિચ્ચાગઞ્ચ સઙ્ગણ્હાતિ. "**વિક્ખમ્ભિતે કિલેસે**"તિ એતેન સમાપત્તીહિ કિલેસાનં વિક્ખમ્ભનવસેન વૂપસમં વત્વા **આદિ**-સદ્દેન હેટ્ઠિમમગ્ગેહિ કાતબ્બં તેસં સમુચ્છેદવસેન વૂપસમં સઙ્ગણ્હાતિ. **અરહત્તફલપઞ્ઞા કથિતા** ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસતોવ, અઞ્ઞથા વચીસચ્ચાદીનમ્પિ ગહણં સિયા. નિબ્બાનઞ્ચ અસમ્મોસધમ્મતાય ઉત્તમટ્ઠેન **સચ્ચં**, સબ્બસંકિલેસપરિચ્ચાગનિમિત્તતાય **ચાગો**, સબ્બસઙ્ખારૂપસમભાવતો **ઉપસમો**તિ ચ વિસેસતો વત્તબ્બતં અરહતીતિ થેરસ્સ અધિપ્પાયો. પકટ્ઠજાનનફલતાય **પઞ્ઞા**, અનવસેસતો કિલેસાનઞ્ચજન્તે ચ વૂપસન્તે ચ ઉપ્પન્નત્તા **ચાગો**, **ઉપસમો**તિ ચ વિસેસતો અગ્ગફલઞાણં વુચ્ચતીતિ થેરો આહ "**સેસેહિ અરહત્તફલપઞ્ઞા કથિતા**"તિ.

પઞ્હબ્યાકરણાદિચતુક્કવણ્ણના

૩૧૨. કાળકન્તિ મલીનં, ચિત્તસ્સ અપભસ્સરભાવકરણન્તિ અત્થો. તં પનેત્થ કમ્મપથપ્પત્તમેવ અધિપ્પેતન્તિ આહ "**દસઅકુસલકમ્મપથકમ્મ**"ન્તિ. કણ્હાભિજાતિહેતુતો વા **કણ્હં**. તેનાહ ''કણ્હવિપાક''ન્તિ. અપાયૂપત્તિ, મનુસ્સેસુ ચ દોભગ્ગિયં **કણ્હવિપાકો**. અયં તસ્સ તમભાવો વુત્તો. **નિબ્બત્તનતો**તિ નિબ્બત્તાપનતો. **પણ્ડર**ન્તિ ઓદાતં, ચિત્તસ્સ પભસ્સરભાવકરણન્તિ અત્થો. સુક્કાભિજાતિહેતુતો વા **સુક્કં**. તેનાહ ''સુક્કવિપાક''ન્તિ. સગ્ગૂપપત્તિ, મનુસ્સેસુ સોભગ્ગિયઞ્ચ **સુક્કવિપાકો**. અયં તસ્સ જોતિભાવો વુત્તો. ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન પન "**સગ્ગે નિબ્બત્તનતો**"તિ વુત્તં, નિબ્બત્તાપનતોતિ અત્થો. **મિસ્સકકમ્મ**ન્તિ કાલેન કણ્હં, કાલેન સુક્કન્તિ એવં મિસ્સકવસેન કતકમ્મં. "**સુખદુક્ખવિપાક**"ન્તિ વત્વા તત્થ સુખદુક્ખાનં પવત્તિઆકારં દસ્સેતું "**મિસ્સકકમ્મઞ્હી**"તિઆદિ વુત્તં. કમ્મસ્સ કણ્હસુક્કસમઞ્ઞા કણ્હસુક્કાભિજાતિહેતુતાયાતિ અપચયગામિતાય તદુભયવિદ્ધંસકસ્સ કમ્મક્ખયકરકમ્મસ્સ ઇધ સુક્કપરિયાયોપિ ન ઇચ્છિતોતિ આહ "**ઉભય…પે॰… અયમેત્થ અત્થો**"તિ. તત્થ **ઉભયવિપાકસ્સા**તિ યથાધિગતસ્સ ઉભયવિપાકસ્સ. સમ્પત્તિભવપરિયાપન્નો હિ વિપાકો ઇધ ''સુક્કવિપાકો''તિ અધિપ્પેતો, ન અચ્ચન્તપરિસુદ્ધો અરિયફલવિપાકો.

પુબ્બેનિવાસો સત્તાનં ચુતૂપપાતો ચ **પચ્ચક્ખકરણેન સચ્છિકાતબ્બા**; ઇતરે **પટિલાભેન** અસમ્મોહપટિવેધવસેન **પચ્ચક્ખકરણેન** ચ **સચ્છિકાતબ્બા**. નનુ ચ પચ્ચવેક્ખણાપેત્થ પચ્ચક્ખતો પવત્તતીતિ? સચ્ચં પચ્ચક્ખતો પવત્તતિ સરૂપદસ્સનતો, ન પન પચ્ચક્ખકરણવસેન પવત્તતિ પચ્ચક્ખકારીનં પિટ્ઠિવત્તનતો. તેનાહ "**કાયેના**"તિઆદિ.

ઓહનન્તીતિ હેટ્ઠા કત્વા હનન્તિ ગમેન્તિ. તથાભૂતા ચ અધો સીદેન્તિ નામાતિ આહ “**ઓસીદાપેન્તી**”તિ. કામનટ્ઠેન કામો ચ સો યથાવુત્તેનત્થેન ઓઘો ચાતિ, કામેસુ ઓઘોતિ વા **કામોઘો**. ભવોઘો નામ ભવરાગોતિ દસ્સેતું “**રૂપારૂપભવેસૂ**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ પઠમો ઉપપત્તિભવેસુ રાગો, દુતિયો કમ્મભવેસુ, તતિયો ભવદિટ્ઠિસહગતો. યથા રઞ્જનટ્ઠેન રાગો, એવં ઓહનટ્ઠેન ‘‘ઓઘો’’તિ વુત્તો.

યોજેન્તીતિ કમ્મં વિપાકેન, ભવાદિં ભવન્તરાદીહિ દુક્ખે સત્તે યોજેન્તિ ઘટ્ટેન્તીતિ **યોગા**. **ઓઘા વિય વેદિતબ્બા** અત્થતો કામયોગાદિભાવતો.

વિસંયોજેન્તીતિ પટિપન્નં પુગ્ગલં કામયોગાદિતો વિયોજેન્તિ. સંકિલેસકરણં યોજનં **યોગો**, ગન્થિકરણં (ગન્થકરણં ધ॰ સ॰ મૂલટી॰ ૨૦-૨૫), સઙ્ખલિકચક્કલિકાનં વિય પટિબદ્ધતાકરણં વા ગન્થનં ગન્થો, અયં એતેસં વિસેસો. **પલિબુન્ધતી**તિ નિસ્સરિતું અપ્પદાનવસેન ન મુઞ્ચેતિ વિબન્ધતિ. **ઇદમેવા**તિ અત્તનો યથાઉપટ્ઠિતં સસ્સતવાદાદિકં વદતિ. **સચ્ચ**ન્તિ ભૂતં.

ભુસં , દળ્હઞ્ચ આરમ્મણં આદીયતિ એતેહીતિ **ઉપાદાનાનિ**. યં પન તેસં તથાગહણં, તમ્પિ અત્થતો આદાનમેવાતિ આહ “**ઉપાદાનાનીતિ આદાનગ્ગહણાની**”તિ. **ગહણટ્ઠેના**તિ કામનવસેન દળ્હં ગહણટ્ઠેન. પુન **ગહણટ્ઠેના**તિ મિચ્છાભિનિવિસનવસેન દળ્હં ગહણટ્ઠેન. **ઇમિના**તિ ઇમિના સીલવતાદિના. **સુદ્ધી**તિ સંસારસુદ્ધિ. **એતેના**તિ એતેન દિટ્ઠિગાહેન. “**અત્તા**”તિ પઞ્ઞાપેન્તો **વદતિ ચેવ** અભિનિવેસનવસેન **ઉપાદિયતિ ચ**.

યવન્તિ તાહિ સત્તા અમિસ્સિતાપિ સમાનજાતિતાય મિસ્સિતા વિય હોન્તીતિ **યોનિયો**, તા પન અત્થતો અણ્ડાદિઉપ્પત્તિટ્ઠાનવિસિટ્ઠા ખન્ધાનં ભાગસો પવત્તિવિસેસાતિ આહ “**યોનિયોતિ કોટ્ઠાસા**”તિ. **સયનસ્મિ**ન્તિ પુપ્ફસન્થરાદિસયનસ્મિં. તત્થ વા તે સયિતા જાયન્તીતિ **સયન**ગ્ગહણં. તયિદં મનુસ્સાનં, ભુમ્મદેવાનઞ્ચ વસેન ગહેતબ્બં. પૂતિમચ્છાદીસુ કિમયો નિબ્બત્તન્તિ. **ઉપપતિતા વિયાતિ** ઉપપજ્જવસેન પતિતા વિય. બાહિરપચ્ચયનિરપેક્ખતાય વા ઉપપતને સાધુકારિનો **ઓપપાતિનો**, તે એવ ઇધ “**ઓપપાતિકા**”તિ વુત્તા. **દેવમનુસ્સેસૂ**તિ એત્થ યે દેવે સન્ધાય દેવગ્ગહણં, તે દસ્સેન્તો “**ભુમ્મદેવેસૂ**”તિ આહ.

અત્તનો સતિસમ્મોસેન આહારપ્પયોગેન મરણતો “**પઠમો ખિડ્ડાપદોસિકવસેના**”તિ વુત્તં. અત્તનો પરસ્સ ચ મનોપદોસવસેન મરણતો “**તતિયો મનોપદોસિકવસેના**”તિ વુત્તં. **નેવ અત્તસઞ્ચેતનાય મરન્તિ**, **ન પરસઞ્ચેતનાય** કેવલં પુઞ્ઞક્ખયેનેવ મરણતો, તસ્મા **ચતુત્થો...પે॰... વેદિતબ્બો**.

દક્ખિણાવિસુદ્ધાદિચતુક્કવણ્ણના

૩૧૩. દાનસઙ્ખાતા **દક્ખિણા**, ન દેય્યધમ્મસઙ્ખાતા. **વિસુજ્ઝના** મહાજુતિકતા, સા પન મહાફલતાય વેદિતબ્બાતિ આહ “**મહપ્ફલા હોન્તી**”તિ.

અનરિયાનન્તિ અસાધૂનં. તે પન નિહીનાચારા હોન્તીતિ આહ “**લામકાન**”ન્તિ. **વોહારા**તિ સબ્બોહારા અભિલાપા વા, અત્થતો તથાપવત્તા ચેતના. તેનાહ “**એત્થ ચા**”તિઆદિ.

અત્તન્તપાદિચતુક્કવણ્ણના

૩૧૪. તેસુ **અચેલકો**તિ નિદસ્સનમત્તં છન્નપરિબ્બાજકાનમ્પિ અત્તકિલમથં અનુયુત્તાનં લબ્ભનતો.

ન સીલાદિસમ્પન્નોતિ સીલાદીહિ ગુણેહિ અપરિપુણ્ણો.

તમોતિ અપ્પકાસભાવેન તમોભૂતો. તેનાહ ''**અન્ધકારભૂતો**''તિ, અન્ધકારં વિય ભૂતો જાતો અપ્પકાસભાવેન, અન્ધકારત્તં વા પત્તોતિ અત્થો. **તમમેવા**તિ વુત્તલક્ખણં તમમેવ. **પરં** પરતો **અયનં ગતિ** નિટ્ઠાતિ અત્થો. ''**નીચે... પે॰... નિબ્બત્તિત્વા**''તિ એતેન તસ્સ તમભાવં દસ્સેતિ, ''**તીણિ દુચ્ચરિતાનિ પરિપૂરેતી**''તિ એતેન તમપરાયનભાવં અપ્પકાસભાવાપત્તિતો. **તથાવિધો હુત્વા**તિ નીચે...પે॰... નિબ્બત્તેત્વા. ''**તીણિ સુચરિતાનિ પરિપૂરેતી**''તિ એતેન તસ્સ જોતિપરાયનભાવં દસ્સેતિ પકાસભાવાપત્તિતો. ઇતરદ્વયે વુત્તનયાનુસારેન અત્થો વેદિતબ્બો.

મ-કારો પદસન્ધિમત્તં ''અઞ્ઞમઞ્ઞ''ન્તિઆદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૬૦૫) વિય. **ચતૂહિ વાતેહી**તિ ચતૂહિ દિસાહિ ઉટ્ઠિતવાતેહિ. **પરપ્પવાદેહી**તિ પરેસં દિટ્ઠિગતિકાનં વાદેહિ. ''અકમ્પિયો''તિ વત્વા તત્થ કારણમાહ ''**અચલસદ્ધાયા**''તિ, મગ્ગેનાગતસદ્ધાય. **પતનુભૂતત્તા**તિ એત્થ દ્વીહિ કારણેહિ પતનુભાવો વેદિતબ્બો અધિચ્ચુપ્પત્તિયા, પરિયુટ્ઠાનમન્દતાય ચ. સકદાગામિસ્સ હિ વટ્ટાનુસારિમહાજનસ્સ વિય કિલેસા અભિણ્હં ન ઉપ્પજ્જન્તિ, કદાચિ કરહચિ ઉપ્પજ્જન્તિ. ઉપ્પજ્જમાના ચ વટ્ટાનુસારિમહાજનસ્સ વિય મદ્દન્તા અભિભવન્તા ન ઉપ્પજ્જન્તિ, દ્વીહિ પન મગ્ગેહિ પહીનત્તા મન્દા મન્દા તનુકાકારા ઉપ્પજ્જન્તિ. ઇતિ કિલેસાનં પતનુભાવેન ગુણસોભાય ગુણસોરચ્ચેન **સકદાગામી સમણપદુમો નામ**. **રાગદોસાનં અભાવા**તિ ગુણવિકાસવિબન્ધાનં સબ્બસો રાગદોસાનં અભાવેન. **ખિપ્પમેવ પુપ્ફિસ્સતી**તિ અગ્ગમગ્ગવિકસનેન નચિરસ્સેવ અનવસેસગુણસોભાપારિપૂરિયા પુપ્ફિસ્સતિ. તસ્મા **અનાગામી સમણપુણ્ડરીકો નામ**. ''**પુણ્ડરીક**''ન્તિ હિ રત્તકમલં વુચ્ચતિ. તં કિર લહું પુપ્ફિસ્સતિ. '**પદુમ**'ન્તિ સેતકમલં, તં ચિરેન પુપ્ફિસ્સતી''તિ વદન્તિ. **ગન્થકારકિલેસાન**ન્તિ ચિત્તસ્સ બદ્ધભાવકરાનં ઉદ્ધમ્ભાગિયકિલેસાનં સબ્બસો **અભાવા સમણસુખુમાલો નામ** સમણભાવેન પરમસુખુમાલભાવપ્પત્તિતો.

ચતુક્કવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતા ચ પઠમભાણવારવણ્ણના.

પઞ્ચકવણ્ણના

૩૧૫. સચ્ચેસુ વિય અરિયસચ્ચાનિ ખન્ધેસુ ઉપાદાનક્ખન્ધા અન્તોગધાતિ ખન્ધેસુ લોકિયલોકુત્તરવસેન વિભાગં દસ્સેત્વા ઇતરેસુ તદભાવતો ''**ઉપાદાનક્ખન્ધા લોકિયા વા**''તિ આહ.

ગન્તબ્બાતિ ઉપપજ્જિતબ્બા. યથા હિ કમ્મભવો પરમત્થતો અસતિપિ કારકે પચ્ચયસામગ્ગિયા સિદ્ધો ''તંસમઙ્ગિના સન્તાનલક્ખણેન સત્તેન કતો''તિ વોહરીયતિ, એવં ઉપપત્તિભવલક્ખણા ગતિયો પરમત્થતો અસતિપિ ગમકે તંતંકમ્મવસેન યેહિ તાનિ કમ્માનિ ''કતાની''તિ વુચ્ચન્તિ, તેહિ ''ગન્તબ્બા''તિ વોહરીયન્તિ. યસ્સ ઉપ્પજ્જતિ, તં બ્રૂહન્તો એવ ઉપ્પજ્જતીતિ **અયો**, સુખં. નત્થિ એત્થ અયોતિ **નિરયો**. તતો એવ

અસ્સાદેતબ્બમેત્થ નત્થીતિ “**નિરસ્સાદો**”તિ આહ. અવીચિઆદિઓકાસેપિ નિરયસદ્દો નિરુળ્હોતિ આહ “**સહોકાસેન ખન્ધા કથિતા**”તિ. સૂરિયવિમાનાદિ ઓકાસવિસેસેપિ લોકે દેવ-સદ્દો નિરુળ્હોતિ આહ “**ચતુત્થે ઓકાસોપી**”તિ.

આવાસેતિ વિસયે ભુમ્મં. **પેતો વા અજગરો વા હુત્વા નિબ્બત્તતિ** લગ્ગચિત્તતાય, હીનજ્ઝાસયતાય ચ. તેહિ તેહિ કારણેહિ આદીનવં દસ્સેત્વા **યથા અઞ્ઞે ન લભન્તિ, એવં કરોતિ** અત્તનો વિસમનિસ્સિતતાય, બલવનિસ્સિતતાય ચ. વણ્ણમચ્છરિયેન અત્તનો એવ વણ્ણં વણ્ણેતિ, પરેસં વણ્ણો ‘‘કિં વણ્ણો એસો’’તિ તં તં દોસં વદતિ. પટિવેધધમ્મો અરિયાનંયેવ હોતિ, તે ચ તં ન મચ્છરાયન્તિ મચ્છરિયસ્સ સબ્બસો પહીનત્તાતિ તસ્સ અસમ્ભવો એવાતિ આહ “**પરિયત્તિધમ્મે**”તિઆદિ. ‘‘અયં ઇમં ધમ્મં ઉગ્ગહેત્વા અઞ્ઞથા અત્થં વિપરિવત્તેત્વા નસ્સેસ્સતી’’તિ **ધમ્માનુગ્ગહેન ન દેતિ**. ‘‘અયં ઇમં ધમ્મં ઉગ્ગહેત્વા ઉદ્ધતો ઉન્નળો અવૂપસન્તચિત્તો અપુઞ્ઞં પસવિસ્સતી’’તિ **પુગ્ગલાનુગ્ગહેન ન દેતિ**. **ન તં** અદાનં **મચ્છરિયં** મચ્છરિયલક્ખણસ્સેવ અભાવતો.

ચિત્તં નિવારેન્તીતિ ઝાનાદિવસેન ઉપ્પજ્જનકં કુસલચિત્તં નિસેધેન્તિ તથાસ્સ ઉપ્પજ્જિતું ન દેન્તિ. **નીવરણપ્પત્તો**તિ નીવરણાવત્થો. “**અરહત્તમગ્ગવજ્ઝો**”તિ એતેન ભવરાગાનુસયસ્સપિ નીવરણભાવં અનુજાનાતિ, તં વિચારેતબ્બં. કિમેત્થ વિચારેતબ્બં? ‘‘આરુપ્પે કામચ્છન્દનીવરણં પટિચ્ચ થિનમિદ્ધનીવરણ’’ન્તિ (પટ્ઠા॰ ૩.નીવરણગોચ્છકે ૮) આદિવચનતો ન યિદં ‘‘પરિયાયેન વુત્ત’’ન્તિ સક્કા વત્તું, સબ્બેસમ્પિ તેભૂમકધમ્માનં કામનીયટ્ઠેન કામભાવતો ભવરાગસ્સપિ કામચ્છન્દભાવસ્સ ઇચ્છિતત્તા. તસ્મા ‘‘કામચ્છન્દો નીવરણપ્પત્તો’’તિ ભવરાગાનુસયમાહ. સો હિ અરહત્તમગ્ગવજ્ઝો. ‘‘યા તસ્મિં સમયે ચિત્તસ્સ અકલ્યતા’’તિ (ધ॰ સ॰ ૧૧૬૨) આદિવચનતો **થિનં ચિત્તગેલઞ્ઞં**. તથા ‘‘યા તસ્મિં સમયે વેદનાક્ખન્ધસ્સા’’તિ (ધ॰ સ॰ ૪૪) આદિવચનતો **મિદ્ધં ખન્ધત્તયગેલઞ્ઞં**. એત્થ ચ ચિત્તગેલઞ્ઞેન ચિત્તસ્સેવ અકલ્યતા, ખન્ધત્તયગેલઞ્ઞેન પન રૂપકાયસ્સપિ થિનમિદ્ધસ્સ નિદ્દાહેતુત્તા. **તથા ઉદ્ધચ્ચન્તિ** ઉદ્ધચ્ચસ્સ અરહત્તમગ્ગવજ્ઝતં ઉપસંહરતિ તથા-સદ્દેન , ન ઉભયતં. ન હિ તસ્સ તાદિસી ઉભયતા અત્થિ. યં પન કેચિ વદન્તિ ‘‘પુથુજ્જનસન્તાનવુત્તિ સેક્ખસન્તાનવુત્તી’’તિ, તં ઇધ અનુપયોગિ સેક્ખસન્તાનવુત્તિનો એવ ચેત્થ અધિપ્પેતત્તા.

તેહીતિ સંયોજનેહિ. ‘‘ઓરમ્ભાગિયાનિ ઉદ્ધમ્ભાગિયાની’’તિ વિસેસં અનામસિત્વા ‘‘સંયોજનાની’’તિ સાધારણતો પદુદ્ધારો ઇદાનિ વુચ્ચમાનચતુક્કાનુચ્છવિકતાવસેન, કસ્સચિપિ કિલેસસ્સ અવિક્ખમ્ભિતત્તા કથઞ્ચિપિ અવિનિપાતેય્યતામુત્તો કામભવો અજ્ઝત્તગ્ગહણસ્સ વિસેસપચ્ચયત્તા ઇમેસં સત્તાનં અબ્ભન્તરટ્ઠેન **અન્તો** નામ. રૂપારૂપભવો તબ્બિપરિયાયતો **બહિ** નામ. તથા હિ યસ્સ ઓરમ્ભાગિયાનિ સંયોજનાનિ અપ્પહીનાનિ, સો અજ્ઝત્તસંયોજનો વુત્તો, યસ્સ તાનિ પહીનાનિ, સો બહિદ્ધાસંયોજનો, તસ્મા અન્તો અસમુચ્છિન્નબન્ધનતાય, બહિ ચ પવત્તમાનભવઙ્ગસન્તાનતાય **અન્તોબદ્ધા બહિસયિતા નામ**. નિરન્તરપ્પવત્તભવઙ્ગસન્તાનવસેન હિ સયિતવોહારો. કામં નેસં બહિબન્ધનમ્પિ અસમુચ્છિન્નં, અન્તોબન્ધનસ્સ પન થૂલતાય એવં વુત્તં . તેનાહ “**તેસઞ્હિ કામભવે બન્ધન**”ન્તિ. ઇમિના નયેન સેસદ્વયેપિ અત્થો વેદિતબ્બો. અસમુચ્છિન્નેસુ ચ ઓરમ્ભાગિયસંયોજનિયેસુ લદ્ધપ્પચ્ચયેસુ ઉદ્ધમ્ભાગિયસંયોજનાનિ અગણનૂપગાનિ હોન્તીતિ. અરિયાનંયેવ વસેનેત્થ ચતુક્કસ્સ ઉદ્ધટત્તા લબ્ભમાનાપિ પુથુજ્જના ન ઉદ્ધટા.

સિક્ખાકોટ્ઠાસોતિ સિક્ખિતબ્બભાગો. પજ્જતિ સિક્ખા એતેનાતિ **સિક્ખાપદં**, સિક્ખાય અધિગમુપાયોતિ. **આગતાયેવ**, તસ્મા તત્થ આગતનયેનેવ વેદિતબ્બાતિ અધિપ્પાયો.

અભબ્બટ્ઠાનાદિપઞ્ચકવણ્ણના

૩૧૬. **દેસનાસીસમેવા**તિ દેસનાપદેસો એવ, તસ્મા **સોતાપન્નાદયોપિ અભબ્બા**. યદિ એવં કસ્મા તથા દેસનાતિ આહ "**પુથુજ્જનખીણાસવાન**"ન્તિઆદિ.

ઞાતિબ્યસને યેસં ઞાતીનં વિનાસો, તેસં હિતસુખં વિદ્ધંસેતિ, તસ્મા **બ્યસતીતિ બ્યસનં**. ભોગબ્યસનેપિ એસેવ નયો. રોગબ્યસનાદીસુ પન ''યસ્સ રોગો''તિઆદિના યોજેતબ્બં. **નેવ અકુસલાનિ** અસંકિલિટ્ઠસભાવત્તા. **ન તિલક્ખણાહતાનિ** અભાવધમ્મત્તા. ઇતરં પન વુત્તવિપરિયાયતો **અકુસલં, તિલક્ખણાહતઞ્ચ**.

ગુણેહિ સમિદ્ધભાવા **સમ્પદા**.

વત્થુસન્દસ્સનાતિ યસ્મિં વત્થુસ્મિં તસ્સ આપત્તિ, તસ્સ સરૂપતો દસ્સના. **આપત્તિસન્દસ્સના**તિ યં આપત્તિં સો આપન્નો, તસ્સા દસ્સના. **સંવાસપટિક્ખેપો**તિ ઉપોસથપવારણાદિસંવાસસ્સ પટિક્ખિપનં અકરણં. **સામીચિપટિક્ખેપો** અભિવાદનાદિસામીચિકિરિયાય અકરણં. **ચોદયમાનેના**તિ ચોદેન્તેન. **ચુદિતકસ્સ કાલો**તિ ચુદિતકસ્સ પુગ્ગલસ્સ ચોદેતબ્બકાલો. **પુગ્ગલ**ન્તિ ચોદેતબ્બં પુગ્ગલં. **ઉપપરિક્ખિત્વા**તિ ''અયં ચુદિતકલક્ખણે તિટ્ઠતિ, ન તિટ્ઠતી''તિ વીમંસિત્વા. **અયસં આરોપેતિ** ''ઇમે મં અભૂતેન અબ્ભાચિક્ખન્તા અનયબ્યસનં આપાદેન્તી''તિ ભિક્ખૂનં અયસં ઉપ્પાદેતિ.

પધાનિયઙ્ગપઞ્ચકવણ્ણના

૩૧૭. પદહતીતિ **પદહનો**; ભાવનં અનુયુત્તો યોગી, તસ્સ ભાવો ભાવનાનુયોગો **પદહનભાવો**. પધાનં અસ્સ અત્થીતિ પધાનિકો, ક-કારસ્સ ય-કારં કત્વા "**પધાનિયો**"તિ વુત્તં. ''અભિનીહારતો પટ્ઠાય આગતત્તા''તિ વુત્તત્તા પચ્ચેકબોધિસત્તસાવકબોધિસત્તાનમ્પિ પણિધાનતો પભુતિ આગતા સદ્ધા આગમનસદ્ધા એવ, ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન પન "**સબ્બઞ્ઞુબોધિસત્તાન**"ન્તિ વુત્તં. અધિગમતો સમુદાગતત્તા અગ્ગમગ્ગફલસમ્પયુત્તાપિ **અધિગમનસદ્ધા નામ**, યા સોતાપન્નસ્સ અઙ્ગભાવેન વુત્તા. **અચલભાવેના**તિ પટિપક્ખેન અનભિભવનીયત્તા નિચ્ચલભાવેન. **ઓકપ્પન**ન્તિ ઓક્કન્તિત્વા પક્ખન્દિત્વા અધિમુચ્ચનં. **પસાદુપ્પત્તિ** પસાદનીયે વત્થુસ્મિં પસીદનમેવ. **સુપ્પટિવિદ્ધ**ન્તિ સુટ્ઠુ પટિવિદ્ધં, યથા તેન પટિવેધેન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં હત્થગતં અહોસિ, તથા પટિવિદ્ધં. યસ્સ બુદ્ધસુબુદ્ધતાય સદ્ધા અચલા અસમ્પવેધી, તસ્સ ધમ્મસુધમ્મતાય, સઙ્ઘસુપ્પટિપન્નતાય ચ સદ્ધા ન તથાતિ અટ્ઠાનમેતં અનવકાસો. તેનાહ ભગવા ''યો, ભિક્ખવે, બુદ્ધે પસન્નો, ધમ્મે સો પસન્નો, સઙ્ઘે સો પસન્નો''તિઆદિ. **પધાનવીરિયં ઇજ્ઝતિ** ''અદ્ધા ઇમાય પટિપદાય જરામરણતો મુચ્ચિસ્સામી''તિ સક્કચ્ચં પદહનતો.

અપ્પ-સદ્દો અભાવત્થો ''અપ્પ-સદ્દસ્સ...પે०... ખો પના''તિઆદીસુ વિયાતિ આહ "**અરોગો**"તિ. **સમવેપાકિનિયા**તિ યથાભુત્તં આહારં સમાકારેનેવ પચ્ચનસીલાય. દળ્હં કત્વા પચ્ચન્તી હિ ગહણી ઘોરભાવેન પિત્તવિકારાદિવસેન રોગં જનેતિ, સિથિલં કત્વા પચ્ચન્તી મન્દભાવેન વાતવિકારાદિવસેન. તેનાહ "**નાતિસીતાય નાચ્ચુણ્હાયા**"તિ. ગહણીતેજસ્સ મન્દતિક્ખતાવસેન સત્તાનં યથાક્કમં સીતુણ્હસહગતાતિ આહ "**અતિસીતગહણિકો**"તિઆદિ. યાથાવતો અચ્ચયદેસના અત્તનો આવિકરણં નામાતિ આહ "**યથાભૂતં અત્તનો અગુણં પકાસેતા**"તિ. **ઉદયત્થગામિનિયા**તિ સઙ્ખારાનં ઉદયં, વયઞ્ચ પટિવિજ્ઝન્તિયાતિ અયમેત્થ અત્થોતિ આહ "**ઉદયઞ્ચા**"તિઆદિ. **પરિસુદ્ધાયા**તિ નિરુપક્કિલેસાય. **નિબ્બિજ્ઝિતું સમત્થાયા**તિ તદઙ્ગવસેન અવસેસં પજહિતું

સમત્થાય. **તસ્સ તસ્સ દુક્ખસ્સ ખયગામિનિયા**તિ યં દુક્ખં ઇમસ્મિં ઞાણે અનધિગતે પવત્તારહં, અધિગતે ન પવત્તતિ, તં સન્ધાય વદતિ. તથા હેસ યોગાવચરો ''ચૂળસોતાપન્નો''તિ વુચ્ચતિ.

સુદ્ધાવાસાદિપઞ્ચકવણ્ણના

૩૧૮. "**સુદ્ધા આવસિંસૂ**"તિઆદિના અદ્ધત્તયેપિ તેસં સુદ્ધાવાસપરિયાયો અબ્યભિચારીતિ દસ્સેતિ. **કિલેસમલરહિતા**તિ નામકાયપરિસુદ્ધિં વદન્તો એવ રૂપકાયપરિસુદ્ધિમ્પિ અત્થતો દસ્સેતિ. તેનાહ "**અનાગામિખીણાસવા**"તિ.

આયુનો મજ્ઝન્તિ અવિહાદીસુ યત્થ યત્થ ઉપ્પન્નો, તત્થ તત્થ આયુનો મજ્ઝં **અનતિક્કમિત્વા. અન્તરા વા**તિ તસ્સ અન્તરાવ ઓરમેવ. **મજ્ઝં ઉપહચ્ચા**તિ આયુનો મજ્ઝં અતિચ્ચ. તેનાહ "**અતિક્કમિત્વા**"તિ. **અપ્પયોગેના**તિ અનુસ્સહનેન. **અકિલમન્તો**તિ અકિલન્તો. **સુખેના**તિ અકિચ્છેન. ઉદ્ધં વાહિભાવેન ઉદ્ધં અસ્સ તણ્હાસોતં, વટ્ટસોતઞ્ચાતિ **ઉદ્ધંસોતો**; ઉદ્ધં વા ગન્ત્વા પટિલભિતબ્બતો ઉદ્ધં અસ્સ મગ્ગસોતન્તિ **ઉદ્ધંસોતો. અકનિટ્ઠં ગચ્છતીતિ અકનિટ્ઠગામી. સોધેત્વા**તિ તત્થ તત્થ ઉપ્પજ્જન્તો તે તે દેવલોકે સોધેન્તો વિય હોતીતિ વુત્તં "**ચત્તારો દેવલોકે સોધેત્વા**"તિ. તત્થ તત્થ વા ઉપ્પજ્જિત્વા પુન અનુપ્પજ્જનારહભાવેનેવ તતોપિ ગચ્છન્તો દેવૂપપત્તિભવસઞ્ઞિતે અત્તનો ખન્ધલોકે ભવરાગમલં વિસોધેત્વા વિક્ખમ્ભેત્વા. અયઞ્હિ અવિહેસુ કપ્પસહસ્સં વસન્તો અરહત્તં પત્તું અસક્કુણિત્વા અતપ્પં ગચ્છતિ, તત્થાપિ દ્વે કપ્પસહસ્સાનિ વસન્તો અરહત્તં પત્તું અસક્કુણિત્વા સુદસ્સં ગચ્છતિ, તત્થાપિ ચત્તારિકપ્પસહસ્સાનિ વસન્તો અરહત્તં પત્તું અસક્કુણિત્વા સુદસ્સિં ગચ્છતિ, તત્થાપિ અટ્ઠકપ્પસહસ્સાનિ વસન્તો અરહત્તં પત્તું અસક્કુણિત્વા અકનિટ્ઠં ગચ્છતિ, તત્થ વસન્તો અગ્ગમગ્ગં અધિગચ્છતિ.

ચેતોખિલપઞ્ચકવણ્ણના

૩૧૯. **ચેતોખિલા** નામ અત્થતો વિચિકિચ્છા કોધો ચ, તે પન યસ્મિં સન્તાને ઉપ્પજ્જન્તિ, તસ્સ ખરભાવો કક્ખળભાવો હુત્વા ઉપતિટ્ઠન્તિ, પગેવ અત્તના સમ્પયુત્તચિત્તસ્સાતિ આહ "**ચિત્તસ્સ થદ્ધભાવો**"તિ. યથા લક્ખણપારિપૂરિયા ગહિતાય સબ્બા સત્થુરૂપકાયસિરી ગહિતાવ નામ હોતિ, એવં સબ્બઞ્ઞુતાય સબ્બા ધમ્મકાયસિરી'' ગહિતા એવ નામ હોતીતિ તદુભયવત્થુકમેવ કઙ્ખં દસ્સેન્તો "**સરીરે કઙ્ખમાનો**"તિઆદિમાહ. આતપતિ કિલેસેતિ **આતપ્પં** , સમ્માવાયામોતિ આહ "**આતપ્પાયાતિ વીરિયકરણત્થાયા**"તિ. **પુનપ્પુનં યોગાયા**તિ ભાવનં પુનપ્પુનં યુઞ્જનાય. **સતતકિરિયાયા**તિ ભાવનાય નિરન્તરપ્પયોગાય. ''પટિવેધધમ્મે કઙ્ખમાનો''તિ એત્થ કથં લોકુત્તરધમ્મે કઙ્ખા પવત્તતીતિ? ન આરમ્મણકરણવસેન, અનુસ્સવાકારપરિવિતક્કલદ્ધે પરિકપ્પિતરૂપે કઙ્ખા પવત્તતીતિ દસ્સેન્તો આહ "**વિપસ્સના...પે॰... વદન્તિ, તં અત્થિ નુ ખો નત્થીતિ કઙ્ખતી**"તિ. **સિક્ખા**તિ ચેત્થ પુબ્બભાગસિક્ખા વેદિતબ્બા. ''કામઞ્ચેત્થ વિસેસુપ્પત્તિયા મહાસાવજ્જતાય ચેવ સંવાસનિમિત્તઘટ્ટનાહેતુ અભિણ્હુપ્પત્તિકતાય ચ 'સબ્રહ્મચારીસૂ'તિ કોપસ્સ વિસયો વિસેસેત્વા વુત્તો, તતો અઞ્ઞત્થાપિ પન કોપો 'ન ચેતોખિલો'તિ ન સક્કા વિઞ્ઞાતુ''ન્તિ કેચિ. યદિ એવં વિચિકિચ્છાયપિ અયં નયો આપજ્જતિ, તસ્મા યથારુતવસેનેવ ગહેતબ્બં.

ચેતસોવિનિબન્ધાદિપઞ્ચકવણ્ણના

૩૨૦. પવત્તિતું અપ્પદાનવસેન કુસલચિત્તં વિનિબન્ધન્તીતિ **ચેતસોવિનિબન્ધા**. તં પન વિનિબન્ધન્તા મુટ્ઠિગાહં ગણ્હન્તી વિય હોન્તીતિ આહ "**ચિત્તં બન્ધિત્વા**"તિઆદિ. કામગિદ્ધો પુગ્ગલો વત્થુકામે વિય કિલેસકામેપિ અસ્સાદેતિ અભિનન્દતીતિ વુત્તં "**વત્થુકામેપિ કિલેસકામેપી**"તિ. **અત્તનો કાયે**તિ અત્તનો કરજકાયે, અત્તભાવે વા. **બહિદ્ધારૂપે**તિ પરેસં કાયે, અનિન્દ્રિયબદ્ધરૂપે ચ. ઉદરં અવદિહતિ ઉપચિનોતિ પરિપૂરેતીતિ **ઉદરાવદેહકં**. **સેય્યસુખ**ન્તિ સેય્યાય સયનવસેન ઉપ્પજ્જનકસુખં. **સંપરિવત્તક**ન્તિ સંપરિવત્તેત્વા. **પણિધાયા**તિ તણ્હાવસેન પણિદહિત્વા. ઇતિ પઞ્ચવિધોપિ લોભવિસેસો એવ ચેતોવિનિબન્ધો વુત્તોતિ વેદિતબ્બો.

લોકિયાનેવ કથિતાનિ રૂપિન્દ્રિયાનંયેવ કથિતત્તા. **પઠમદુતિયચતુત્થાનિ લોકિયાનિ** પરિત્તભૂમકત્તા. **તતિયપઞ્ચમાનિ** કામરૂપગ્ગભૂમિકત્તા, કામરૂપારૂપગ્ગભૂમિકત્તા ચ. **લોકિયલોકુત્તરાનિ** કથિતાનીતિ આનેત્વા યોજના. ''સમથવિપસ્સનામગ્ગફલવસેના''તિ વત્તબ્બં. "**સમથવિપસ્સનામગ્ગવસેના**"તિ વુત્તં.

નિસ્સરણિયપઞ્ચકવણ્ણના

૩૨૧. નિસ્સરન્તીતિ **નિસ્સરણીયા**તિ વત્તબ્બે રસ્સં કત્વા નિદ્દેસો. કત્તરિ હેસ અનીય-સદ્દો યથા ''નિય્યાનિકા''તિ. તેનાહ "**નિસ્સટા**"તિ. કુતો પન નિસ્સટાતિ? યથાસકં પટિપક્ખતો. નિજ્જીવટ્ઠેન **ધાતુયો**તિ આહ "**અત્તસુઞ્ઞસભાવા**"તિ. અત્થતો પન ધમ્મધાતુમનોવિઞ્ઞાણધાતુવિસેસા. તાદિસસ્સ ભિક્ખુનો કિલેસવસેન કામેસુ મનસિકારો નામ નત્થીતિ આહ "**વીમંસનત્થ**"ન્તિ. ''નેક્ખમ્મનિસ્સિતં ઇદાનિ મે ચિત્તં, કિં નુ ખો કામવિતક્કોપિ ઉપ્પજ્જતી''તિ વીમંસન્તસ્સાતિ અત્થો. **પક્ખન્દનં** નામ અનુપ્પવેસો, સો પન તત્થ નત્થીતિ આહ "**ન પવિસતી**"તિ. **પસાદં** નામ અભિરુચિસન્તિટ્ઠાનં , વિમુચ્ચનં અધિમુચ્ચનન્તિ તં સબ્બં પક્ખિપન્તો વદતિ "**પસાદં નાપજ્જતી**"તિઆદિ. એવંભૂતં પનસ્સ ચિત્તં તત્થ કથં તિટ્ઠતીતિ આહ "**યથા પના**"તિઆદિ. **ત**ન્તિ પઠમજ્ઝાનં. **અસ્સા**તિ ભિક્ખુનો. **ચિત્તં પક્ખન્દતી**તિ પરિકમ્મચિત્તેન સદ્ધિં ઝાનચિત્તં એકટ્ઠવસેન એકજ્ઝં ગહેત્વા વદતિ. **ગોચરે ગતત્તા**તિ અત્તનો આરમ્મણે એવ પવત્તત્તા. **અહાનભાગિયત્તા**તિ ઠિતિભાગિયત્તા, વિસેસભાગિયત્તા વા. **સુટ્ઠુ વિમુત્ત**ન્તિ વિક્ખમ્ભનવિમુત્તિયા સમ્મદેવ વિમુત્તં. ચિત્તસ્સ કાયસ્સ ચ હનનતો **વિઘાતો**, દુક્ખં. પરિદહનતો **પરિળાહો**, કામદરથો. **ન વેદયતિ** અનુપ્પજ્જનતો. નિસ્સરન્તિ તતોતિ **નિસ્સરણં**. કે નિસ્સરન્તિ? કામા. એવઞ્ચ કત્વા **કામાન**ન્તિ કત્તરિ સામિવચનં સુટ્ઠુ યુજ્જતિ. યદગ્ગેન કામા તતો ''નિસ્સટા''તિ વુચ્ચન્તિ, તદગ્ગેન ઝાનમ્પિ કામતો ''નિસ્સટ''ન્તિ વત્તબ્બતં લભતીતિ વુત્તં "**કામેહિ નિસ્સટત્તા**"તિ. એવં વિક્ખમ્ભનવસેન કામનિસ્સરણં વત્વા ઇદાનિ સમુચ્છેદવસેન અચ્ચન્તતોવ નિસ્સરણં દસ્સેતું "**યો પના**"તિઆદિ વુત્તં.

સેસપદેસૂતિ સેસકોટ્ઠાસેસુ. અયં પન વિસેસોતિ વિસેસં વદન્તેન ''તં ઝાનં પાદકં કત્વા''તિઆદિકો અવિસેસોતિ વત્વા દુતિયતતિયવારેસુ સબ્બસો અનામટ્ઠો, ચતુત્થવારે પન અયમ્પિ વિસેસોતિ દસ્સેતું "**અચ્ચન્તનિસ્સરણે ચેત્થ અરહત્તફલં યોજેતબ્બ**"ન્તિ વુત્તં.

યસ્મા અરૂપજ્ઝાનં પાદકં કત્વા અગ્ગમગ્ગં અધિગન્ત્વા અરહત્તે ઠિતસ્સ ચિત્તં સબ્બસો રૂપેહિ નિસ્સટં નામ હોતિ. તસ્સ હિ ફલસમાપત્તિતો વુટ્ઠાય વીમંસનત્થં રૂપાભિમુખં ચિત્તં પેસેન્તસ્સ ઇદમક્ખાતન્તિ સમથયાનિકાનં વસેન હેટ્ઠા ચત્તારો વારા કથિતા, ઇદં પન સુક્ખવિપસ્સકસ્સ વસેનાતિ આહ "**સુદ્ધસઙ્ખારે**"તિઆદિ. **પુન સક્કાયો નત્થીતિ ઉપ્પન્ન**ન્તિ ઇદાનિ મે સક્કાયપ્પબન્ધો નત્થીતિ વીમંસન્તસ્સ ઉપ્પન્નં.

વિમુત્તાયતનપઞ્ચકવણ્ણના

૩૨૨. વિમુત્તિયા વટ્ટદુક્ખતો વિમુચ્ચનસ્સ આયતનાનિ કારણાનિ **વિમુત્તાયતનાની**તિ આહ "**વિમુચ્ચનકારણાની**"તિ. **પાળિઅત્થં જાનન્તસ્સા**તિ "ઇધ સીલં આગતં, ઇધ સમાધિ, ઇધ પઞ્ઞા"તિઆદિના તં તં પાળિઅત્થં યાથાવતો જાનન્તસ્સ. **પાળિં જાનન્તસ્સા**તિ તદત્થજોતનં પાળિં યાથાવતો ઉપધારેન્તસ્સ. **તરુણપીતી**તિ સઞ્જાતમત્તા મુદુકા પીતિ જાયતિ. કથં જાયતિ? યથાદેસિતધમ્મં ઉપધારેન્તસ્સ તદનુચ્છવિકમેવ અત્તનો કાયવચીમનોસમાચારં પરિગ્ગણ્હન્તસ્સ સોમનસ્સપ્પત્તસ્સ પમોદલક્ખણં પામોજ્જં જાયતિ. **તુટ્ઠાકારભૂતા બલવપીતી**તિ પુરિમુપ્પન્નાય પીતિયા વસેન લદ્ધાસેવનત્તા અતિવિય તુટ્ઠાકારભૂતા કાયચિત્તદરથપસ્સમ્ભનસમત્થાય પસ્સદ્ધિયા પચ્ચયો ભવિતું સમત્થા બલપ્પત્તા પીતિ જાયતિ. યસ્મા નામકાયે પસ્સદ્ધે રૂપકાયોપિ પસ્સદ્ધો એવ હોતિ, તસ્મા "**નામકાયો પટિપસ્સમ્ભતિ**" ઇચ્ચેવ વુત્તં. **સુખં પટિલભતી**તિ વક્ખમાનસ્સ ચિત્તસમાધાનસ્સ પચ્ચયો ભવિતું સમત્થં ચેતસિકં નિરામિસં સુખં પટિલભતિ વિન્દતિ. "સમાધિયતી"તિ એત્થ ન યો કોચિ સમાધિ અધિપ્પેતો, અથ ખો અનુત્તરસમાધીતિ દસ્સેન્તો "**અરહત્ત ફલસમાધિના સમાધિયતી**"તિ આહ. "**અયઞ્હી**"તિઆદિ તસ્સા દેસનાય તાદિસસ્સ પુગ્ગલસ્સ યથાવુત્તસમાધિપટિલાભસ્સ કારણભાવવિભાવનં. તસ્સ વિમુત્તાયતનભાવો. **ઓસક્કિતુ**ન્તિ નયિતું. **સમાધિયેવ સમાધિનિમિત્ત**ન્તિ કમ્મટ્ઠાનપાળિઆરુળ્હો સમાધિયેવ પરતો ઉપ્પજ્જનકભાવનાસમાધિસ્સ કારણભાવતો સમાધિનિમિત્તં. તેનાહ "**આચરિયસન્તિકે**"તિઆદિ.

વિમુત્તિ વુચ્ચતિ અરહત્તં સબ્બસો કિલેસેહિ પટિપ્પસ્સદ્ધિવિમુત્તીતિ કત્વા. **પરિપાચેન્તી**તિ સાધેન્તિ નિપ્ફાદેન્તિ. **અનિચ્ચાનુપસ્સનાઞાણે** નિસ્સયપચ્ચયભૂતે **ઉપ્પન્નસઞ્ઞા**, તેન ઞાણેન સહગતાતિ અત્થો. સેસેસુપિ એસેવ નયો. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં **વિસુદ્ધિમગ્ગસંવણ્ણનાયં** (વિસુદ્ધિ॰ ટી॰ ૧.૩૭, ૩૦૬) વુત્તનયેન વેદિતબ્બં.

પઞ્ચકવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

છક્કવણ્ણના

૩૨૩. અત્તાનં અધિ **અજ્ઝત્તા**, **અધિ**-સદ્દો સમાસવિસયે અધિકારત્થં, પવત્તિઅત્થઞ્ચ ગહેત્વા પવત્તતીતિ અત્તાનં અધિકિચ્ચ ઉદ્દિસ્સ પવત્તા **અજ્ઝત્તા**; અજ્ઝત્તેસુ ભવાનિ **અજ્ઝત્તિકાની**તિ નિયકજ્ઝત્તેસુપિ અબ્ભન્તરાનિ ચક્ખાદીનિ વુચ્ચન્તિ, તાનિ પન યેન અજ્ઝત્તભાવેન "અજ્ઝત્તિકાની"તિ વુચ્ચન્તિ, તમત્થં પાકટં કત્વા દસ્સેન્તો "**અજ્ઝત્તિકાની**"તિ આહ. સદ્દત્થતો પન અજ્ઝત્તજ્ઝત્તાનિયેવ **અજ્ઝત્તજ્ઝત્તિકાનિ** યથા "વેનયિકો"તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૪૬; અ॰ નિ॰ ૮.૧૧; પારા॰ ૮) દટ્ઠબ્બં. **તતો અજ્ઝત્તતો**તિ તતો અજ્ઝત્તજ્ઝત્તતો, યાનિ અજ્ઝત્તિકાનિ વુત્તાનિ. અજ્ઝત્તિકાનઞ્હિ પટિયોગીનિ બાહિરાનિ અજ્ઝત્તધમ્માનં વિય બહિદ્ધાધમ્મા. "અજ્ઝત્તિકાની"તિ હિ સપરસન્તાનિકાનિ ચક્ખાદીનિ વુચ્ચન્તિ, તથા રૂપાદીનિ "બાહિરાની"તિ. અજ્ઝત્તાનિ પન સસન્તાનિકા એવ ચક્ખુરૂપાદયો, તતો અઞ્ઞેવ બહિદ્ધાતિ. "વિઞ્ઞાણસમૂહા"તિ એત્થ યદિપિ તેસં વિઞ્ઞાણાનં સમોધાનં નત્થિ ભિન્નકાલિકત્તા, ચિત્તેન પન એકજ્ઝં અભિસંયૂહનવસેન સમૂહતા વુત્તા યથા "વેદનાક્ખન્ધો"તિ. **ચક્ખુપસાદનિસ્સિત**ન્તિ ચક્ખુપસાદં નિસ્સાય પચ્ચયં લભિત્વા ઉપ્પન્નં કુસલાકુસલવિપાકવિઞ્ઞાણં ચક્ખુવિઞ્ઞાણતાસામઞ્ઞેન એકજ્ઝં કત્વા વુત્તં. **ચક્ખુસન્નિસ્સિતો સમ્ફસ્સો**, ન ચક્ખુદ્વારિકો. **ઇમે દસ સમ્ફસ્સે**તિ ઇમે પસાદવત્થુકે દસ વિપાકસમ્ફસ્સે **ઠપેત્વા**. **એતેનેવ નયેના**તિ એતેન ફસ્સે વુત્તેનેવ નયેન. તણ્હાછક્કે તણ્હં આરબ્ભ પવત્તાપિ તણ્હા **ધમ્મતણ્હા**તિ વેદિતબ્બા.

અપ્પટિસ્સયોતિ અપ્પટિસ્સવો, વ-કારસ્સ ય-કારં કત્વા નિદ્દેસો. ગરુના કિસ્મિઞ્ચિ વુત્તે ગારવવસેન પટિસ્સવનં **પટિસ્સવો**, પટિસ્સવભૂતં, તંસભાગઞ્ચ યં કિઞ્ચિ ગારવં, નત્થિ એતસ્મિં પટિસ્સવોતિ **અપ્પટિસ્સવો**, ગારવરહિતો. તેનાહ ''**અનીચવુત્તી**''તિ. યથા ચેતિયં ઉદ્દિસ્સ કતં સત્થુ કતસદિસં, એવં ચેતિયસ્સ પુરતો કતં સત્થુ પુરતો કતસદિસં એવાતિ આહ ''**પરિનિબ્બુતે પના**''તિઆદિ. **સક્કચ્ચં ન ગચ્છતી**તિ આદરં ગારવં ઉપ્પાદેત્વા ન ઉપસઙ્કમતિ. યથા સિક્ખાય એકદેસે કોપિતે, અગારવે ચ કતે સબ્બા સિક્ખા કુપ્પતિ, સબ્બત્થ ચ અગારવં કતં નામ હોતિ સમુદાયતો સંવરસમાદાનં અવયવતો ભેદોતિ. એવં **એકભિક્ખુસ્મિંપિ...પે॰... અગારવો કતોવ હોતિ.** અનાદરિયમત્તેનપિ સિક્ખાય અપરિપૂરિયેવાતિ આહ ''**અપૂરયમાનોવ સિક્ખાય અગારવો નામા**''તિ. **અપ્પમાદલક્ખણં** સમ્માપટિપત્તિ. **દુવિધન્તિ** ધમ્મામિસવસેન દુવિધં.

સોમનસ્સૂપવિચારાતિ સોમનસ્સસહગતા વિચારા અધિપ્પેતા, ઉપસદ્દો ચ નિપાતમત્તન્તિ આહ ''**સોમનસ્સસમ્પયુત્તા વિચારા**''તિ. તથા હિસ્સ અભિધમ્મે (ધ॰ સ॰ ૮) ''ચારો વિચારો...પે॰... ઉપવિચારો''તિ નિદ્દેસો પવત્તો. **સોમનસ્સકારણભૂત**ન્તિ સભાવતો, સઙ્કપ્પતોપિ સોમનસ્સસ્સ ઉપ્પત્તિયા પચ્ચયભૂતં. કામં પરિત્તભૂમકા વિતક્કવિચારા અઞ્ઞમઞ્ઞમવિયોગિનો , કિરિયાભેદતો પન પઠમાભિનિપાતતાય વિતક્કસ્સ બ્યાપારો સાતિસયો. તતો પરં વિચારસ્સાતિ તં સન્ધાય ''વિતક્કેત્વા''તિ પુબ્બકાલકિરિયાવસેન વત્વા ''**વિચારેન પરિચ્છિન્દતી**''તિ વુત્તં. લદ્ધપુબ્બાસેવનસ્સ વિચારસ્સ બ્યાપારો પઞ્ઞા વિય હોતિ. તથા હિ ''વિચારો વિચિકિચ્છાય પટિપક્ખો''તિ પેટકે વુત્તં. ''**દિટ્ઠિસામઞ્ઞગતો**''તિ એત્થ યાય દિટ્ઠિયા પુગ્ગલો દિટ્ઠિસામઞ્ઞં ગતો વુત્તો, સા પઠમમગ્ગસમ્માદિટ્ઠિ કોસમ્બકસુત્તે અધિપ્પેતોતિ આહ ''**કોસમ્બકસુત્તે પઠમમગ્ગો કથિતો**''તિ. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં સુત્તે. ચતૂસુપિ મગ્ગેસુ સમ્માદિટ્ઠિ દિટ્ઠિગ્ગહણેન ગહિતાતિ આહ ''**ચત્તારોપિ મગ્ગા કથિતા**''તિ.

વિવાદમૂલછક્કવણ્ણના

૩૨૫. કોધનોતિ કુજ્ઝનસીલો. યસ્મા સો અપ્પહીનકોધતાય વિગતકોધનો નામ ન હોતિ, તસ્મા ''**કોધેન સમન્નાગતો**''તિ આહ. ઉપનાહો એતસ્સ અત્થિ, ઉપનય્હનસીલોતિ વા **ઉપનાહી. વિવાદો** નામ ઉપ્પજ્જમાનો યેભુય્યેન પઠમં દ્વિન્નં વસેન ઉપ્પજ્જતીતિ વુત્તં ''**દ્વિન્નં ભિક્ખૂનં વિવાદો**''તિ. સો પન યથા બહૂનં અનત્થાવહો હોતિ, તં નિદસ્સનમુખેન દસ્સેન્તો ''**કથ**''ન્તિઆદિમાહ. **અબ્ભન્તરપરિસાયા**તિ પરિસબ્ભન્તરે.

પરગુણમક્ખનાય પવત્તોપિ અત્તનો કારકં ગૂથેન પહરન્તં ગૂથો વિય પઠમતરં મક્ખેતીતિ **મક્ખો**, સો એતસ્સ અત્થીતિ **મક્ખી**. પલાસતીતિ પલાસો, પરસ્સ ગુણે ડંસિત્વા વિય અપનેતીતિ અત્થો, સો એતસ્સ અત્થીતિ **પલાસી**. પલાસી પુગ્ગલો હિ દુતિયસ્સ ધુરં ન દેતિ, સમં પસારેત્વા તિટ્ઠતિ. તેનાહ ''**યુગગ્ગાહલક્ખણેન પલાસેન સમન્નાગતો**''તિ. ''**ઇસ્સુકી**''તિઆદીનં પદાનમત્થો હેટ્ઠા વુત્તનયત્તા સુવિઞ્ઞેય્યોવ. કમ્મપથપ્પત્તાય મિચ્છાદિટ્ઠિયા વસેનેત્થ મિચ્છાદિટ્ઠિ વેદિતબ્બાતિ આહ ''**નત્થિકવાદી અહેતુકવાદી અકિરિયવાદી**''તિ.

નિસ્સરણિયછક્કવણ્ણના

૩૨૬. હાપેત્વાતિ કુસલચિત્તં પરિહાપેત્વા પવત્તિતુમેવ અપ્પદાનવસેન. **અભૂતં બ્યાકરણં બ્યાકરોતિ** ''મેત્તા હિ ખો મે ચેતોવિમુત્તિ ભાવિતા''તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૬.૧૩) અત્તનિ અવિજ્જમાનં ગુણબ્યાહારં બ્યાહરતિ. ચેતોવિમુત્તિ-સદ્દં અપેક્ખિત્વા ''**નિસ્સટા**''તિ વુત્તં. **પુન બ્યાપાદો નત્થી**તિ ઇદાનિ મમ બ્યાપાદો નામ નત્થિ સબ્બસો નત્થીતિ ઞત્વા.

‘‘અનિમિત્તા’’તિ વત્વા યેસં નિમિત્તાનં અભાવેન અરહત્તફલસમાપત્તિયા અનિમિત્તતા, તં દસ્સેતું “**સા હી**”તિઆદિ વુત્તં. તત્થ રાગસ્સ નિમિત્તં, રાગો એવ વા નિમિત્તન્તિ **રાગનિમિત્તં**. **આદિ**-સદ્દેન દોસનિમિત્તાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. રૂપવેદનાદિસઙ્ખારનિમિત્તં **રૂપનિમિત્તાદિ**. તેસઞ્ઞેવ નિચ્ચાદિવસેન ઉપટ્ઠાનં **નિચ્ચનિમિત્તાદિ**. તયિદં નિમિત્તં યસ્મા સબ્બેન સબ્બં અરહત્તફલે નત્થિ, તસ્મા વુત્તં “**સા હિ…પે॰… અનિમિત્તાતિ વુત્તા**”તિ. **નિમિત્તં અનુસરતી**તિ તં નિમિત્તં અનુગચ્છતિ આરબ્ભ પવત્તતિ.

અસ્મિમાનોતિ ‘‘અસ્મી’’તિ પવત્તો અત્તવિસયો માનો. **અયં નામ અહં અસ્મી**તિ રૂપલક્ખણો, વેદનાદીસુ વા અઞ્ઞતરલક્ખણો અયં નામ અત્તા અહં અસ્મિ. ‘‘અસ્મી’’તિ માનો સમુગ્ઘાટીયતિ એતેનાતિ **અસ્મિમાનસમુગ્ઘાતો**, અરહત્તમગ્ગો. **પુન અસ્મિમાનો નત્થી**તિ તસ્સ અનુપ્પત્તિધમ્મતાપાદનં કિત્તેન્તો સમુગ્ઘાતત્તમેવ વિભાવેતિ.

અનુત્તરિયાદિછક્કવણ્ણના

૩૨૭. નત્થિ એતેસં ઉત્તરાનિ વિસિટ્ઠાનીતિ **અનુત્તરાનિ**, અનુત્તરાનિ એવ **અનુત્તરિયાનિ** યથા અનન્તમેવ આનન્તરિયન્તિ આહ “**અનુત્તરિયાનીતિ અનુત્તરાની**”તિ. **દસ્સનાનુત્તરિયં નામ** અનુત્તરફલવિસેસાવહત્તા. એસ નયો સેસેસુપિ. **સત્તવિધઅરિયધનલાભો**તિ સત્તવિધસદ્ધાદિલોકુત્તરધનલાભો. **સિક્ખત્તયપૂરણન્તિ** અધિસીલસિક્ખાદીનં તિસ્સન્નં સિક્ખાનં પરિપૂરણં. તત્થ પરિપૂરણં નિપ્પરિયાયતો અસેક્ખાનં વસેન વેદિતબ્બં. કલ્યાણપુથુજ્જનતો પટ્ઠાય હિ સત્ત સેક્ખા તિસ્સો સિક્ખા પૂરેન્તિ નામ, અરહા પન પરિપુણ્ણસિક્ખોતિ. ઇતિ ઇમાનિ અનુત્તરિયાનિ લોકિયલોકુત્તરાનિ કથિતાનિ.

અનુસ્સતિયો એવ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકાદિહિતસુખાનં કારણભાવતો ઠાનાનીતિ **અનુસ્સતિટ્ઠાનાનિ**. **એવં અનુસ્સરતો**તિ યથા બુદ્ધાનુસ્સતિ વિસેસાધિગમસ્સ ઠાનં હોતિ, એવં ‘‘ઇતિપિ સો ભગવા’’તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૧૫૭, ૨૫૫) બુદ્ધગુણે અનુસ્સરન્તસ્સ. **ઉપચારકમ્મટ્ઠાનન્તિ** પચ્ચક્ખતો ઉપચારજ્ઝાનાવહં કમ્મટ્ઠાનં, પરમ્પરાય પન યાવ અરહત્તા લોકિયલોકુત્તરવિસેસાવહં.

સતતવિહારછક્કવણ્ણના

૩૨૮. **નિચ્ચવિહારા**તિ સબ્બદા પવત્તનકવિહારા. ઠપેત્વા હિ સમાપત્તિવેલં, ભવઙ્ગવેલઞ્ચ ખીણાસવા ઇમિનાવ છળઙ્ગુપેક્ખાવિહારેન સબ્બકાલં વિહરન્તિ. **ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા**તિ નિસ્સયવોહારેન વુત્તં. સસમ્ભારકથા હેસા યથા ‘‘ધનુના વિજ્ઝતી’’તિ. તસ્મા નિસ્સયસીસેન નિસ્સિતસ્સ ગહણં દટ્ઠબ્બન્તિ આહ “**ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન દિસ્વા**”તિ. **ઇટ્ઠે અરજ્જન્તો**તિ ઇટ્ઠે આરમ્મણે રાગં અનુપ્પાદેન્તો મગ્ગેન સમુચ્છિન્નત્તા. **નેવ સુમનો હોતિ** ગેહસિતપેમવસેનપિ. **ન દુમ્મનો** પસાદઞ્ઞથત્તવસેનપિ. **અસમપેક્ખને**તિ ઇટ્ઠેપિ અનિટ્ઠેપિ મજ્ઝત્તેપિ આરમ્મણે ન સમં ન સમ્મા અયોનિસો ગહણે. યો અખીણાસવાનં મોહો ઉપ્પજ્જતિ, તં **અનુપ્પાદેન્તો** મગ્ગેનેવ તસ્સ સમુગ્ઘાટિતત્તા. ઞાણુપેક્ખાવસેનેવ **ઉપેક્ખકો વિહરતિ મજ્ઝત્તો**. અયઞ્ચસ્સ પટિપત્તિવેપુલ્લપ્પત્તિયા , પઞ્ઞાવેપુલ્લપ્પત્તિયા વાતિ આહ “**સતિયા**”તિઆદિ. **છળઙ્ગુપેક્ખા**તિ છસુ દ્વારેસુ પવત્તા સતિસમ્પજઞ્ઞસ્સ વસેન છાવયવા ઉપેક્ખા. **ઞાણસમ્પયુત્તચિત્તાનિ લબ્ભન્તિ** તેહિ વિના સમ્પજાનતાય અસમ્ભવતો. **મહાચિત્તાની**તિ અટ્ઠપિ મહાકિરિયચિત્તાનિ **લબ્ભન્તિ**. **સતતવિહારા**તિ ઞાણુપ્પત્તિપચ્ચયરહિતકાલેપિ પવત્તિભેદનતો. **દસ ચિત્તાની**તિ અટ્ઠ મહાકિરિયચિત્તાનિ હસિતુપ્પાદવોટ્ઠબ્બનચિત્તેહિ સદ્ધિં દસ ચિત્તાનિ **લબ્ભન્તિ**. અરજ્જનાદુસ્સનવસેન પવત્તિ

તેસમ્પિ સાધારણાતિ.‘‘ઉપેક્ખકો વિહરતી’’તિ વચનતો છળઙ્ગુપેક્ખાવસેન આગતાનં ઇમેસં સતતવિહારાનં ‘‘સોમનસ્સં કથં લબ્ભતી’’તિ ચોદેત્વા ‘‘**આસેવનતો લબ્ભતી**’’તિ સયમેવ પરિહરતીતિ. કિઞ્ચાપિ ખીણાસવો ઇટ્ઠાનિટ્ઠેપિ આરમ્મણે મજ્ઝત્તે વિય બહુલં ઉપેક્ખકો વિહરતિ અત્તનો પરિસુદ્ધપકતિભાવાવિજહનતો, કદાચિ પન તથા ચેતોભિસઙ્ખારાભાવે યં તં સભાવતો ઇટ્ઠં આરમ્મણં, તત્થ યાથાવસભાવગ્ગહણવસેનપિ અરહતો ચિત્તં સોમનસ્સસહગતં હુત્વા પવત્તતેવ, તઞ્ચ ખો પુબ્બાસેવનવસેન. તેનાહ ‘‘આસેવનતો લબ્ભતી’’તિ.

અભિજાતિછક્કવણ્ણના

૩૨૯. ‘‘અભિજાતિયો’’તિ એત્થ **અભિ**-સદ્દો ઉપસગ્ગમત્તં, ન અત્થવિસેસજોતકોતિ આહ ‘‘**જાતિયો**’’તિ. **અભિજાયતી**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **જાયતી**તિ ચ અન્તોગધહેતુઅત્થપદં, ઉપ્પાદેતીતિ અત્થો. જાતિયા, તંનિબ્બત્તકકમ્માનઞ્ચ કણ્હસુક્કપરિયાયતાય યં વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા વુત્તમેવ. પટિપ્પસ્સમ્ભનવસેન કિલેસાનં નિબ્બાપનતો **નિબ્બાનં સચે કણ્હં ભવેય્ય** યથા તં દસવિધં દુસ્સીલ્યકમ્મં. **સચે સુક્કં** ભવેય્ય યથા તં દાનસીલાદિકુસલકમ્મં. **દ્વિન્નમ્પિ** કણ્હસુક્કવિપાકાનં. **અરહત્તં અધિપ્પેતં** ‘‘અભિજાયતી’’તિ વચનતો. તં કિલેસનિબ્બાનન્તે જાતત્તા **નિબ્બાનં** યથા રાગાદીનં ખયન્તે જાતત્તા રાગક્ખયો દોસક્ખયો મોહક્ખયોતિ.

નિબ્બેધભાગિયછક્કવણ્ણના

નિબ્બેધો વુચ્ચતિ નિબ્બાનં મગ્ગઞાણેન નિબ્બિજ્ઝિતબ્બટ્ઠેન, પટિવિજ્ઝિતબ્બટ્ઠેનાતિ અત્થો. **નિરોધાનુપસ્સનાઞાણે**તિ નિરોધાનુપસ્સનાઞાણે નિસ્સયપચ્ચયભૂતે ઉપ્પન્ના **સઞ્ઞા**, તેન સહગતાતિ અત્થો.

છક્કવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સત્તકવણ્ણના

૩૩૦. **સમ્પત્તિપટિલાભટ્ઠેના**તિ સીલસમ્પત્તિઆદીનં સમ્માસમ્બોધિપરિયોસાનાનં સમ્પત્તીનં પટિલાભાપનટ્ઠેન, સમ્પત્તીનં વા પટિલાભો **સમ્પત્તિપટિલાભો**, તસ્સ કારણં સમ્પત્તિપટિલાભટ્ઠો, તેન **સમ્પત્તિપટિલાભટ્ઠેન**. તેનેવાહ ‘‘સમ્પત્તીનં પટિલાભકારણતો’’તિ. **સદ્ધાવ** ઉભયહિતત્થિકેહિ ધનાયિતબ્બટ્ઠેન ધનં **સદ્ધાધનં. એત્થા**તિ એતેસુ ધનેસુ. **સબ્બસેટ્ઠં** સબ્બેસં પટિલાભકારણભાવતો, તેસઞ્ચ સંકિલેસવિસોધનેન મહાજુતિકમહાવિપ્ફારભાવાપાદનતો. તેનાહ ‘‘**પઞ્ઞાય હી**’’તિઆદિ. તત્થ **પઞ્ઞાય ઠત્વા**તિ કમ્મસ્સકતાપઞ્ઞાય પતિટ્ઠાય **સુચરિતાદીનિ પૂરેત્વા સગ્ગૂપગા હોન્તિ**. તત્થ ચેવ પારમિતા પઞ્ઞાય ચ ઠત્વા **સાવકપારમિઞાણાદીનિ પટિવિજ્ઝન્તિ**.

સમાધિં પરિક્ખરોન્તિ અભિસઙ્ખરોન્તીતિ **સમાધિપરિક્ખારા**, સમાધિસ્સ સમ્ભારભૂતા સમ્માદિટ્ઠિઆદયો. ઇધ પન સહકારીકારણભૂતા અધિપ્પેતાતિ આહ ‘‘**સમાધિપરિવારા**’’તિ.

અસતં અસાધૂનં **ધમ્મા** તેસં અસાધુભાવસાધનતો. **અસન્તા**તિ અસુન્દરા ગારય્હા. તેનાહ ‘‘**લામકા**’’તિ. ‘‘વિપસ્સકસ્સેવ કથિતા’’તિ વત્વા તસ્સ વિપસ્સનાનિબ્બત્તિં દસ્સેતું ‘‘**તેસુપી**’’તિઆદિ વુત્તં. ચતુન્નમ્પિ હિ સચ્ચાનં વિસેસેન દસ્સનતો મગ્ગપઞ્ઞા સાતિસયં ‘‘વિપસ્સના’’તિ વત્તબ્બા, તંસમઙ્ગી ચ અરિયો વિપસ્સનકોતિ.

સપ્પુરિસાનં ધમ્માતિ સપ્પુરિસાનંયેવ ધમ્મા, ન અસપ્પુરિસાનં. ધમ્માનુધમ્મપટિપત્તિયા એવ હિ ધમ્મઞ્ઞુઆદિભાવો , ન પાળિધમ્મપઠનાદિમત્તેન. **ભાસિતસ્સા**તિ સુત્તગેય્યાદિભાસિતસ્સ ચેવ તદઞ્ઞસ્સ ચ અત્તત્થપરત્થબોધકસ્સ પદસ્સ. અત્થકુસલતાવસેન **અત્થં જાનાતીતિ અત્થઞ્ઞૂ** . **અત્તાનં જાનાતી**તિ યાથાવતો અત્તનો પમાણજાનનવસેન અત્તાનં જાનાતિ. પટિગ્ગહણપરિભોગમત્તઞ્ઞુતાહિ એવ પરિયેસનવિસ્સજ્જનમત્તઞ્ઞુતાપિ બોધિતા હોન્તીતિ "**પટિગ્ગહણપરિભોગેસુ**" ઇચ્ચેવ વુત્તં. એવઞ્હિ તા અનવજ્જા હોન્તીતિ. **યોગસ્સ અધિગમાયા**તિ ભાવનાય અનુયુઞ્જનસ્સ. **અતિસમ્બાધન્તિ** અતિખુદ્દકં અતિક્ખપઞ્ઞસ્સ તાવતા કાલેન તીરેતું અસક્કુણેય્યત્તા. **અટ્ઠવિધં પરિસ**ન્તિ ખત્તિયપરિસાદિકં અટ્ઠવિધં પરિસં. ભિક્ખુપરિસાદિકં ચતુબ્બિધં ખત્તિયપરિસાદિકં મનુસ્સપરિસંયેવ પુન ચતુબ્બિધં ગહેત્વા અટ્ઠવિધં વદન્તિ અપરે. ''ઇમં મે સેવન્તસ્સ અકુસલા ધમ્મા પરિહાયન્તિ, કુસલા ધમ્મા અભિવડ્ઢન્તિ, તસ્મા સેવિતબ્બો, વિપરિયાયતો તદઞ્ઞો અસેવિતબ્બો''તિ એવં **સેવિતબ્બાસેવિતબ્બં પુગ્ગલં જાનાતીતિ પુગ્ગલઞ્ઞૂ**. એવં તેસં પુગ્ગલાનમ્પિ બોધનં ઉક્કટ્ઠં, નિહીનં વા **જાનાતિ** નામ.

૩૩૧. "**નિદ્દસવત્થૂની**"તિ. ''આદિ-સદ્દલોપેનાયં નિદ્દેસો''તિ આહ "**નિદ્દસાદિવત્થૂની**"તિ. નત્થિ દાનિ ઇમસ્સ દસાતિ નિદ્દસો. **પઞ્હો**તિ ઞાતું ઇચ્છિતો અત્થો. **પુન દસવસ્સો ન હોતી**તિ તેસં મતિમત્તન્તિ દસ્સેતું "**સો કિરા**"તિ કિરસદ્દગ્ગહણં. ''નિદ્દસો''તિ ચેતં દેસનામત્તં, તસ્સ નિબ્બીસાદિભાવસ્સ વિય નિન્નવાદિભાવસ્સ ચ ઇચ્છિતત્તાતિ દસ્સેતું "**ન કેવલઞ્ચા**"તિઆદિ વુત્તં. **ગામે વિચરન્તો**તિ ગામે પિણ્ડાય વિચરન્તો.

ન ઇદં તિત્થિયાનં અધિવચનં તેસુ તન્નિમિત્તસ્સ અભાવા. સાસનેપિ સેક્ખસ્સાપિ ન ઇદં અધિવચનં, કિમઙ્ગં પન પુથુજ્જનસ્સ. યસ્સ પનેતં અધિવચનં, યેન ચ કારણેન, તં દસ્સેતું "**ખીણાસવસ્સેત**"ન્તિઆદિ વુત્તં. અપ્પટિસન્ધિકભાવો હિસ્સ પચ્ચક્ખતો કારણં. પરમ્પરાય ઇતરાનિ, યાનિ પાળિયં આગતાનિ.

સિક્ખાય સમ્મદેવ આદાનં **સિક્ખાસમાદાનં**, તં પનસ્સા પારિપૂરિયા વેદિતબ્બન્તિ આહ "**સિક્ખત્તયપૂરણે**"તિ. સિક્ખાય વા સમ્મદેવ આદિતો પટ્ઠાય રક્ખણં **સિક્ખાસમાદાનં**, તઞ્ચ અત્થતો પૂરણે પરિચ્છિન્નં અરક્ખણે સબ્બેન સબ્બં અભાવતો, રક્ખણે ચ પરિપૂરણતો. **બહલચ્છન્દો**તિ દળ્હચ્છન્દો. **આયતિ**ન્તિ અનન્તરાનાગતદિવસાદિકાલો અધિપ્પેતો , ન અનાગતભવોતિ આહ "**અનાગતે પુનદિવસાદીસુપી**"તિ. સિક્ખં પરિપૂરેન્તસ્સ તત્થ નિવિટ્ઠઅત્થિતા **અવિગતપેમતા**, તેભૂમકધમ્માનં અનિચ્ચાદિવસેન સમ્મદેવ નિજ્ઝાનં **ધમ્મનિસામના**તિ આહ "**વિપસ્સનાયેતં અધિવચન**"ન્તિ. **તણ્હાવિનયને**તિ વિરાગાનુપસ્સનાદિવિપસ્સનાઞાણાનુભાવસિદ્ધે તણ્હાવિક્ખમ્ભને. **એકીભાવે**તિ ગણસઙ્ગણિકાકિલેસસઙ્ગણિકાવિગમસિદ્ધે વિવેકભાવે. **વીરિયારમ્ભે**તિ સમ્મપ્પધાનવીરિયસ્સ પગ્ગણ્હને, તં પન સબ્બસો વીરિયસ્સ પરિબ્રૂહનં હોતીતિ આહ "**કાયિકચેતસિકસ્સ વીરિયસ્સ પૂરણે**"તિ. **સતિયઞ્ચેવ નેપક્કભાવે ચા**તિ સતોકારિતાય ચેવ સમ્પજાનકારિતાય ચ. સતિસમ્પજઞ્ઞબલેનેવ વીરિયારમ્ભો ઇજ્ઝતિ. **દિટ્ઠિપટિવેધે**તિ સમ્માદિટ્ઠિયા પટિવિજ્ઝને. તેનાહ "**મગ્ગદસ્સને**"તિ. સચ્ચસમ્પટિવેધે હિ ઇજ્ઝમાને મગ્ગસમ્માદિટ્ઠિ સિદ્ધા એવ હોતિ.

અસુભાનુપસ્સનાઞાણેતિ દસવિધસ્સ, એકાદસવિધસ્સાપિ વા અસુભસ્સ અનુપસ્સનાવસેન પવત્તઞાણે. ઇદઞ્હિ દુક્ખાનુપસ્સનાય પરિચયઞાણં. **આદીનવાનુપસ્સનાઞાણે**તિ સઙ્ખારાનં અનિચ્ચદુક્ખવિપરિણામતાસંસૂચિતસ્સ આદીનવસ્સ અનુપસ્સનાવસેન પવત્તઞાણે. **અપ્પહીનટ્ઠેના**તિ મગ્ગેન

અસમુચ્છિન્નભાવેન. **અનુસેન્તી**તિ સન્તાને અનુ અનુ સયન્તિ. કારણલાભે હિ સતિ ઉપ્પજ્જનારહા કિલેસા સન્તાને અનુ અનુ સયિતા વિય હોન્તિ, તસ્મા તે તદવત્થા ‘‘અનુસયા’’તિ વુચ્ચન્તિ. **થામગતો**તિ થામપ્પત્તો. **થામગમનઞ્ચ** અઞ્ઞેહિ અસાધારણો કામરાગાદીનમેવ આવેણિકો સભાવો દટ્ઠબ્બો. તથા હિ વુત્તં અભિધમ્મે ‘‘થામગતાનુસયં પજહતી’’તિ. કામરાગો એવ અનુસયો **કામરાગાનુસયો**. યે પન ‘‘કામરાગસ્સ અનુસયો કામરાગાનુસયો’’તિ વદન્તિ, તં તેસં મતિમત્તં. ન હિ કામરાગવિનિમુત્તો કામરાગાનુસયો નામ કોચિ અત્થિ. યદિ ‘‘તસ્સ બીજ’’ન્તિ વદેય્યું, તમ્પિ તબ્બિનિમુત્તં પરમત્થતો ન ઉપલબ્ભતેવાતિ. એસેવ નયો સેસેસુપિ.

અધિકરણસમથસત્તકવણ્ણના

અધિકરીયન્તિ એત્થાતિ **અધિકરણાનિ**. કે અધિકરીયન્તિ? સમથા. કથં અધિકરીયન્તીતિ? સમનવસેન, તસ્મા તે તેસં સમનવસેન પવત્તન્તીતિ આહ ‘‘**અધિકરણાનિ સમેન્તી**’’તિઆદિ. **ઉપ્પન્નાનં ઉપ્પન્નાન**ન્તિ ઉટ્ઠિતાનં ઉટ્ઠિતાનં. **સમથત્થ**ન્તિ સમનત્થં.

‘‘**અટ્ઠારસહિ વત્થૂહી**’’તિ લક્ખણવચનમેતં યથા ‘‘યદિ મે બ્યાધી દાહેય્યું દાતબ્બમિદમોસધ’’ન્તિ, તસ્મા તેસુ અઞ્ઞતરઞ્ઞતરેન વિવદન્તા ‘‘અટ્ઠારસહિ વત્થૂહિ વિવદન્તી’’તિ વુચ્ચન્તિ. **ઉપવદના**તિ અક્કોસો. **ચોદના**તિ અનુયોગો.

અધિકરણસ્સ સમ્મુખાવ વિનયનતો **સમ્મુખાવિનયો** . સન્નિપતિતપરિસાય ધમ્મવાદીનં યેભુય્યતાય યેભુય્યસિકકમ્મસ્સ કરણં **યેભુય્યસિકા**. **અયન્તિ** અયં યથાવુત્તા ચતુબ્બિધા સમ્મુખતા **સમ્મુખાવિનયો નામ**.

સઙ્ઘસામગ્ગિવસેન સમ્મુખીભાવો, ન યથા તથા કારકપુગ્ગલાનં સમ્મુખાતા. **ભૂતતા**તિ તચ્છતા. સચ્ચપરિયાયો હિ ઇધ **ધમ્મ**-સદ્દો ‘‘ધમ્મવાદી’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૯, ૧૯૪) વિય. વિનેતિ એતેનાતિ **વિનયો**, તસ્સ તસ્સ અધિકરણસ્સ વૂપસમનાય ભગવતા વુત્તવિધિ, તસ્સ વિનયસ્સ સમ્મુખતા **વિનયસમ્મુખતા**. તેનાહ ‘‘**યથા તં…પે॰… સમ્મુખતા**’’તિ. **યેના**તિ યેન પુગ્ગલેન. વિવાદવત્થુસઙ્ખાતે અત્થે પચ્ચત્થિકા **અત્થપચ્ચત્થિકા**. **સઙ્ઘસમ્મુખતા પરિહાયતિ** સમ્મતપુગ્ગલેહેવ વૂપસમનતો.

નન્તિ વિવાદાધિકરણં. ‘‘ન છન્દાગતિં ગચ્છતી’’તિઆદિના વુત્તં **પઞ્ચઙ્ગસમન્નાગતં**. **ગુળ્હકાદીસુ** અલજ્જુસ્સન્નાય પરિસાય ગુળ્હકો સલાકગ્ગાહો કાતબ્બો લજ્જુસ્સન્નાય વિવટકો, બાલુસ્સન્નાય સકણ્ણજપ્પકો. યસ્સા કિરિયાય ધમ્મવાદિનો બહુતરા, સા **યેભુય્યસિકા**તિ આહ ‘‘**ધમ્મવાદીનં યેભુય્યતાયા**’’તિઆદિ.

‘‘**ચતૂહિ સમથેહિ સમ્મતી**’’તિ ઇદં સબ્બસઙ્ગાહિકવસેન વુત્તં. તત્થ પન દ્વીહિ દ્વીહિ એવ વૂપસમનં દટ્ઠબ્બં. **એવં વિનિચ્છિત**ન્તિ સચે આપત્તિ નત્થિ, ઉભો ખમાપેત્વા, અથ અત્થિ, આપત્તિં દસ્સેત્વા રોપનવસેન વિનિચ્છિતં. પટિકમ્મં પન આપત્તાધિકરણસમથે પરતો આગમિસ્સતિ.

ન સમણસારુપ્પં **અસ્સામણકં**, સમણેહિ અકત્તબ્બં, તસ્મિં. **અજ્ઝાચારે** વીતિક્કમે સતિ.

પટિચરતોતિ પટિચ્છાદેન્તસ્સ. પાપુસ્સન્નતાય **પાપિયો**, પુગ્ગલો, તસ્સ કત્તબ્બકમ્મં **તસ્સ પાપિયસિકં**. **સમ્મુખાવિનયેનેવ વૂપસમો નત્થિ** પટિઞ્ઞાય તથારૂપાય, ખન્તિયા વા વિના અવૂપસમનતો.

એત્થાતિ આપત્તિદેસનાય. પટિઞ્ઞાતે આપન્નભાવાદિકે કરણં કિરિયા ‘‘આયતિં સંવરેય્યાસી’’તિ, પરિવાસદાનાદિવસેન ચ પવત્તં વચીકમ્મં **પટિઞ્ઞાતકરણં**.

યથાનુરૂપન્તિ ‘‘દ્વીહિ સમથેહિ ચતૂહિ તીહિ એકેના’’તિ એવં વુત્તનયેન યથાનુરૂપં. **એત્થા**તિ ઇમસ્મિં સુત્તે, ઇમસ્મિં વા સમથવિચારે. **વિનિચ્છયનયો**તિ વિનિચ્છયે નયમત્તં. તેનાહ ‘‘**વિત્થારો પના**’’તિઆદિ. **સમન્તપાસાદિકાયં** વિનયટ્ઠકથાય (ચૂળવ॰ અટ્ઠ॰ ૧૮૪-૧૮૭) **વુત્તો**, તસ્મા વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બોતિ અધિપ્પાયો.

સત્તકવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતા ચ દુતિયભાણવારવણ્ણના.

અટ્ઠકવણ્ણના

૩૩૩. **અયાથાવા**તિ ન યાથાવા. અનિય્યાનિકતાય **મિચ્છાસભાવા**. વિપરીતવુત્તિકતાય **યાથાવા**. નિય્યાનિકતાય **સમ્માસભાવા** અવિપરીતવુત્તિકા.

૩૩૪. કુચ્છિતં સીદતીતિ **કુસીતો** દ-કારસ્સ ત-કારં કત્વા. યસ્સ ધમ્મસ્સ વસેન પુગ્ગલો ‘‘કુસીતો’’તિ વુચ્ચતિ, સો કુસીતભાવો ઇધ **કુસીત**-સદ્દેન વુત્તો. વિનાપિ હિ ભાવજોતનં સદ્દં ભાવત્થો વિઞ્ઞાયતિ યથા ‘‘પટસ્સ સુક્ક’’ન્તિ, તસ્મા કુસીતભાવવત્થૂનીતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**કોસજ્જકારણાનીતિ અત્થો**’’તિ. **કમ્મં** નામ સમણસારુપ્પં ઈદિસન્તિ આહ ‘‘**ચીવરવિચારણાદી**’’તિ. **વીરિય**ન્તિ પધાનવીરિયં, તં પન ચઙ્કમનવસેન કરણે ‘‘કાયિક’’ન્તિપિ વત્તબ્બતં લભતીતિ આહ ‘‘**દુવિધમ્પી**’’તિ. **પત્તિયા**તિ પાપુણનત્થં. **ઓસીદન**ન્તિ ભાવનાનુયોગે સઙ્કોચો. માસેહિ આચિતં નિચિતં વિયાતિ **માસાચિતં**, તં **મઞ્ઞે**. યસ્મા માસા તિન્તાવિસેસેન ગરુકા હોન્તિ, તસ્મા ‘‘**યથા તિન્તમાસો**’’તિઆદિ વુત્તં. **વુટ્ઠિતો હોતિ** ગિલાનભાવાતિ અધિપ્પાયો.

૩૩૫. **તેસ**ન્તિ આરમ્ભવત્થૂનં. **ઇમિનાવ નયેના**તિ ઇમિના કુસીતવત્થૂસુ વુત્તેનેવ નયેન. ‘‘દુવિધમ્પિ વીરિયં આરભતી’’તિઆદિના, ‘‘**ઇદં પઠમ**ન્તિ ઇદં હન્દાહં વીરિયં આરભામીતિ એવં ભાવનાય અબ્ભુસ્સહનં પઠમં આરમ્ભવત્થૂ’’તિઆદિના ચ **અત્થો વેદિતબ્બો**. યથા તથા પઠમં પવત્તં અબ્ભુસ્સહનઞ્હિ ઉપરિ વીરિયારમ્ભસ્સ કારણં હોતિ. અનુરૂપપચ્ચવેક્ખણાસહિતાનિ હિ અબ્ભુસ્સહનાનિ, તમ્મૂલકાનિ વા પચ્ચવેક્ખણાનિ અટ્ઠ આરમ્ભવત્થૂનિ વેદિતબ્બાનિ.

૩૩૬. **આસજ્જા**તિ યસ્સ દેતિ, તસ્સ આમોદનહેતુ તેન સમાગમનિમિત્તં. તેનાહ ‘‘**એત્થ આસાદનં દાનકારણં નામા**’’તિ. **ભયા**તિ ભયહેતુ. નનુ ભયં નામ લદ્ધુકામતા રાગાદયો વિય ચેતનાય અવિસુદ્ધિકરં, તં કસ્મા ઇધ ગહિતન્તિ? ન ઇદં તાદિસં ચોરભયાદિં સન્ધાય વુત્તન્તિ દસ્સેતું ‘‘**તત્થા**’’તિઆદિ વુત્તં. **અદાસિ મે**તિ યં પુબ્બે કતં ઉપકારં ચિન્તેત્વા દીયતિ, તં સન્ધાય વુત્તં. **દસ્સતિ મે**તિ પચ્ચુપકારાસીસાય યં દીયતિ, તં સન્ધાય વદતિ. **સાહુ દાન**ન્તિ ‘‘દાનં નામેતં પણ્ડિતપઞ્ઞત્ત’’ન્તિ સાધુસમાચારે ઠત્વા દેતિ. **અલઙ્કારત્થ**ન્તિ ઉપસોભનત્થં. **પરિવારત્થ**ન્તિ પરિક્ખારત્થં. દાનઞ્હિ દત્વા તં પચ્ચવેક્ખન્તસ્સ પામોજ્જપીતિસોમનસ્સાદયો ઉપ્પજ્જન્તિ, લોભદોસઇસ્સામચ્છેરાદયો વિદૂરી ભવન્તિ. ઇદાનિ દાનં અનુકૂલધમ્મપરિબ્રૂહનેન,

પચ્ચનીકધમ્મવિદૂરીભાવકરણેન ચ ભાવનાચિત્તસ્સ ઉપસોભનાય ચ પરિક્ખારાય ચ હોતીતિ ‘‘અલઙ્કારત્થં, પરિવારત્થઞ્ચ દેતી’’તિ વુત્તં. તેનાહ **‘‘દાનઞ્હિ ચિત્તં મુદુકં કરોતી’’**તિઆદિ. **મુદુચિત્તો હોતિ** લદ્ધા દાયકે ‘‘ઇમિના મય્હં સઙ્ગહો કતો’’તિ, દાતાપિ લદ્ધરિ. તેન વુત્તં **‘‘ઉભિન્નમ્પિ ચિત્તં મુદુકં કરોતી’’**તિ.

અદન્તદમનન્તિ અદન્તા અનસ્સવાપિસ્સ દાનેન દન્તા અસ્સવા હોન્તિ વસે વત્તન્તિ. **અદાનં દન્તદૂસક**ન્તિ અદાનં પન પુબ્બે દન્તાનં અસ્સવાનમ્પિ વિઘાતુપ્પાદનેન ચિત્તં દૂસેતિ. **ઉન્નમન્તિ** દાયકા, પિયંવદા ચ પરેસં ગરુચિત્તીકારટ્ઠાનતાય . **નમન્તિ** પટિગ્ગાહકા **દાનેન, પિયવાચાય** લદ્ધસઙ્ગહા સઙ્ગાહકાનં.

ચિત્તાલઙ્કારદાનમેવ ઉત્તમં અનુપક્કિલિટ્ઠતાય, સુપરિસુદ્ધતાય, ગુણવિસેસપચ્ચયતાય ચ.

૩૩૭. **દાનપચ્ચયા**તિ દાનકારણા, દાનમયપુઞ્ઞસ્સ કતત્તા ઉપચિતત્તાતિ અત્થો. **ઉપપત્તિયો**તિ મનુસ્સેસુ, દેવેસુ ચ નિબ્બત્તિયો. **ઠપેતી**તિ એકવારમેવ અનુપ્પજ્જિત્વા યથા ઉપરૂપરિ તેનેવાકારેન પવત્તતિ, એવં ઠપેતિ. તદેવ ચસ **અધિટ્ઠાન**ન્તિ આહ **‘‘તસ્સેવ વેવચન’’**ન્તિ. **વડ્ઢેતી**તિ બ્રૂહેતિ, ન હાપેતિ. **વિમુત્ત**ન્તિ અધિમુત્તં, નિન્નં પોણં પબ્ભારન્તિ અત્થો. **વિમુત્ત**ન્તિ વા વિસિટ્ઠં. નિપ્પરિયાયતો **ઉત્તરિ** નામ પણીતં મજ્ઝેપિ હીનમજ્ઝિમવિભાગસ્સ લબ્ભનતોતિ વુત્તં **‘‘ઉત્તરિ અભાવિતન્તિ તતો ઉપરિ મગ્ગફલત્થાય અભાવિત’’**ન્તિ. **સંવત્તતિ** તથા પણિહિતં દાનમયચિત્તં. યં પન પાળિયં ‘‘તઞ્ચ ખો’’તિઆદિ વુત્તં, તં તત્રૂપપત્તિયા વિબન્ધકારદુસ્સીલ્યાભાવદસ્સનપરં દટ્ઠબ્બં, ન દાનમયસ્સ પુઞ્ઞસ્સ કેવલસ્સ તંસંવત્તનતાદસ્સનપરન્તિ દટ્ઠબ્બં.

સમુચ્છિન્નરાગસ્સાતિ સમુચ્છિન્નકામરાગસ્સ. તસ્સ હિ સિયા બ્રહ્મલોકે ઉપપત્તિ, ન સમુચ્છિન્નભવરાગસ્સ. **વીતરાગ**ગ્ગહણેન ચેત્થ કામેસુ વીતરાગતા અધિપ્પેતા, યાય બ્રહ્મલોકૂપપત્તિ સિયા. તેનાહ **‘‘દાનમત્તેનેવા’’**તિઆદિ. યદિ એવં દાનં તત્થ કિં અત્થિયન્તિ આહ **‘‘દાનં પના’’**તિઆદિ. **દાનેન મુદુચિત્તો**તિ બદ્ધાઘાતે વેરીપુગ્ગલેપિ અત્તનો દાનસમ્પટિચ્છનેન મુદુભૂતચિત્તો.

પરિસીદતિ પરિતો ઇતો ચિતો ચ સમાગચ્છતીતિ **પરિસા**, સમૂહો.

લોકસ્સ ધમ્માતિ સત્તલોકસ્સ અવસ્સમ્ભાવી ધમ્મા. તેનાહ **‘‘એતેહિ મુત્તો નામ નત્થી’’**તિઆદિ. યસ્મા તે લોકધમ્મા અપરાપરં કદાચિ લોકં અનુપતન્તિ, કદાચિ તે લોકો, તસ્મા તઞ્ચેત્થ અત્થં દસ્સેન્તો ‘‘અટ્ઠિમે’’તિ સુત્તપદં (અ॰ નિ॰ ૮.૬) આહરિ. ઘાસચ્છાદનાદીનં લદ્ધિ **લાભો**, તાનિ એવ વા લદ્ધબ્બતો **લાભો**. તદભાવો **અલાભો**. **લાભ**ગ્ગહણેન ચેત્થ તબ્બિસયો અનુરોધો ગહિતો, **અલાભ**ગ્ગહણેન વિરોધો. યસ્મા લોહિતે સતિ તદુપઘાતવસેન પુબ્બો વિય અનુરોધે સતિ વિરોધો લદ્ધાવસરો એવ હોતિ, તસ્મા વુત્તં **‘‘લાભે આગતે અલાભો આગતો એવા’’**તિ. એસ નયો યસાદીસુપિ.

અટ્ઠકવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નવકવણ્ણના

૩૪૦. વસતિ તત્થ ફલં તન્નિમિત્તકતાય પવત્તતીતિ **વત્થુ**, કારણન્તિ વુત્તોવાયમત્થો. તેનાહ **‘‘આઘાતવત્થૂનીતિ આઘાતકારણાની’’**તિ. કોપો નામાયં યસ્મિં વત્થુસ્મિં ઉપ્પજ્જતિ, ન તત્થ એકવારમેવ ઉપ્પજ્જતિ, અથ ખો પુનપિ ઉપ્પજ્જતેવાતિ વુત્તં **‘‘બન્ધતી’’**તિ. અથ વા યો પચ્ચયવિસેસેન ઉપ્પજ્જમાનો

આઘાતો સવિસયે બદ્ધો વિય ન વિગચ્છતિ, પુનપિ ઉપ્પજ્જેય્યેવ, તં સન્ધાયાહ “**આઘાતં બન્ધતી**”તિ. તં પનસ્સ પચ્ચયવસેન નિબ્બત્તનં ઉપ્પાદનમેવાતિ વુત્તં “**કરોતિ ઉપ્પાદેતી**”તિ.

તં કુતેત્થ લબ્ભાતિ એત્થ **તન્તિ** કિરિયાપરામસનં, પદજ્ઝાહારેન ચ અત્થો વેદિતબ્બોતિ દસ્સેન્તો “**તં અનત્થચરણં મા અહોસી**”તિઆદિમાહ. **કેન કારણેન લદ્ધબ્બં** નિરત્થકભાવતો. કમ્મસ્સકા હિ સત્તા, તે કસ્સ રુચિયા દુક્ખિતા, સુખિતા વા ભવન્તિ, તસ્મા કેવલં તસ્મિં મય્હં કુજ્ઝનમત્તં એવાતિ અધિપ્પાયો. **અથ વા તં કોપકરણમેત્થ પુગ્ગલે કુતો લબ્ભા** પરમત્થતો કુજ્ઝિતબ્બસ્સ, કુજ્ઝનકસ્સ ચ અભાવતો. સઙ્ખારમત્તઞ્હેતં, યદિદં ખન્ધપઞ્ચકં. યં ‘‘સત્તો’’તિ વુચ્ચતિ, તે સઙ્ખારા ઇત્તરકાલા ખણિકા, કસ્સ કો કુજ્ઝતીતિ અત્થો. **લાભા નામ કે સિયું** અઞ્ઞત્ર અનુપ્પત્તિતો.

૩૪૧. સત્તા આવસન્તિ એતેસૂતિ **સત્તાવાસા**. નાનત્તકાયા નાનત્તસઞ્ઞી આદિભેદા સત્તનિકાયા. યસ્મા તે તે સત્તનિકાયા તપ્પરિયાપન્નાનં સત્તાનં તાય એવ તપ્પરિયાપન્નતાય આધારો વિય વત્તબ્બતં અરહન્તિ સમુદાયાધારતાય અવયવસ્સ યથા ‘‘રુક્ખે સાખા’’તિ , તસ્મા “**સત્તાનં આવાસા, વસનટ્ઠાનાનીતિ અત્થો**”તિ વુત્તં. **સુદ્ધાવાસાપિ સત્તાવાસોવ** ‘‘ન સો, ભિક્ખવે, સત્તાવાસો સુલભરૂપો, યો મયા અનાવુત્થપુબ્બો ઇમિના દીઘેન અદ્ધુના અઞ્ઞત્ર સુદ્ધાવાસેહિ દેવેહી’’તિ વચનતો. યદિ એવં કસ્મા ઇધ ન ગહિતાતિ તત્થ કારણમાહ “**અસબ્બકાલિકત્તા**”તિઆદિ. વેહપ્ફલો પન ચતુત્થંયેવ સત્તાવાસં ભજતીતિ દટ્ઠબ્બં.

૩૪૨. ઓપસમિકોતિ વટ્ટદુક્ખસ્સ ઉપસમાવહો, તં પન વટ્ટદુક્ખં કિલેસેસુ ઉપસન્તેસુ ઉપસમતિ, ન અઞ્ઞથા, તસ્મા “**કિલેસૂપસમકરો**”તિ વુત્તં. તક્કરં સમ્બોધં ગમેતીતિ **સમ્બોધગામી**.

યસ્મિં દેવનિકાયે ધમ્મદેસના ન વિયુજ્જતિ સવનસ્સેવ અભાવતો, સો પાળિયં ‘‘દીઘાયુકો દેવનિકાયો’’તિ અધિપ્પેતોતિ આહ “**અસઞ્ઞભવં વા અરૂપભવં વા**”તિ.

૩૪૩. અનુપુબ્બતો વિહરિતબ્બાતિ **અનુપુબ્બવિહારા. અનુપટિપાટિયા**તિ અનુક્કમેન. **સમાપજ્જિતબ્બવિહારા**તિ સમાપજ્જિત્વા સમઙ્ગિનો હુત્વા વિહરિતબ્બવિહારા.

૩૪૪. અનુપુબ્બનિરોધાતિ અનુપુબ્બેન અનુક્કમેન પવત્તેતબ્બનિરોધા. તેનાહ “**અનુપટિપાટિયા નિરોધા**”તિ.

નવકવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દસકવણ્ણના

૩૪૫. યેહિ સીલાદીહિ સમન્નાગતો ભિક્ખુ ધમ્મસરણતાય ધમ્મેનેવ નાથતિ ઈસતિ અભિભવતીતિ **નાથો**તિ વુચ્ચતિ, તે તસ્સ નાથભાવકરા ધમ્મા “**નાથકરણા**”તિ વુત્તાતિ આહ “**સનાથા…પે॰… પતિટ્ઠાકરા ધમ્મા**”તિ. તત્થ **અત્તનો પતિટ્ઠાકરા**તિ યસ્સ નાથભાવકરા, તસ્સ અત્તનો પતિટ્ઠાવિધાયિનો. અપ્પતિટ્ઠો અનાથો, સપ્પતિટ્ઠો સનાથોતિ પતિટ્ઠત્થો નાથત્થો.

કલ્યાણગુણયોગતો **કલ્યાણા**તિ દસ્સેન્તો “**સીલાદિગુણસમ્પન્ના**”તિ આહ. મિજ્જનલક્ખણા મિત્તા એતસ્સ અત્થીતિ **મિત્તો**, સો વુત્તનયેન કલ્યાણો અસ્સ અત્થીતિ તસ્સ અત્થિતામત્તં કલ્યાણમિત્તપદેન વુત્તં. અસ્સ તેન સબ્બકાલં અવિજહિતવાસોતિ તં દસ્સેતું ‘‘કલ્યાણસહાયો’’તિ વુત્તન્તિ આહ “**તેવસ્સા**”તિઆદિ. **તેવસ્સા**તિ તે એવ કલ્યાણમિત્તા અસ્સ ભિક્ખુનો. **સહ અયનતો**તિ સહ વત્તનતો. અસમોધાને **ચિત્તેન**, સમોધાને પન **ચિત્તેન ચેવ કાયેન ચ સમ્પવઙ્કો**.

સુખં વચો એતસ્મિં અનુકૂલગાહિમ્હિ આદરગારવવતિ પુગ્ગલેતિ **સુવચો**. તેનાહ “**સુખેન વત્તબ્બો**”તિઆદિ. **ખમો**તિ ખન્તા, તમેવસ્સ ખમભાવં દસ્સેતું “**ગાળ્હેના**”તિઆદિ વુત્તં. **વામતો**તિ મિચ્છા, અયોનિસો વા **ગણ્હાતિ**. **પટિપ્ફરતી**તિ પટાણિકભાવેન તિટ્ઠતિ. **પદક્ખિણં ગણ્હાતી**તિ સમ્મા યોનિસો વા ગણ્હાતિ.

ઉચ્ચાવચાનીતિ વિપુલખુદ્દકાનિ. **તત્રુપગમનીયા**તિ તત્ર તત્ર મહન્તે, ખુદ્દકે ચ કમ્મે સાધનવસેન ઉપાયેન ઉપગચ્છન્તિયા, તસ્સ તસ્સ કમ્મસ્સ નિપ્ફાદનેન સમત્થાયાતિ અત્થો. **તત્રુપાયાયા**તિ વા તત્ર તત્ર કમ્મે સાધેતબ્બે ઉપાયભૂતાય.

ધમ્મે અસ્સ કામોતિ ધમ્મકામોતિ બ્યધિકરણાનંપિ બાહિરત્થો સમાસો હોતીતિ કત્વા વુત્તં. કામેતબ્બતો વા પિયાયિતબ્બતો **કામો**, ધમ્મો; ધમ્મો કામો અસ્સાતિ **ધમ્મકામો**. **ધમ્મો**તિ પરિયત્તિધમ્મો અધિપ્પેતોતિ આહ ‘‘**તેપિટકં બુદ્ધવચનં પિયાયતીતિ અત્થો**’’તિ. સમુદાહરણં કથનં **સમુદાહારો**, પિયો સમુદાહારો એતસ્સાતિ **પિયસમુદાહારો**. **સયઞ્ચા**તિ એત્થ **ચ**-સદ્દેન ‘‘સક્કચ્ચ’’ન્તિ પદં અનુકડ્ઢતિ, તેન સયઞ્ચ સક્કચ્ચં દેસેતુકામો હોતીતિ યોજના. **અભિધમ્મો સત્તપ્પકરણાનિ** અધિકો અભિવિસિટ્ઠો ચ પરિયત્તિધમ્મોતિ કત્વા. **વિનયો ઉભતોવિભઙ્ગા** વિનયનતો કાયવાચાનં. **અભિવિનયો ખન્ધકપરિવારા** વિસેસતો આભિસમાચારિકધમ્મકિત્તનતો. આભિસમાચારિકધમ્મપારિપૂરિવસેનેવ હિ આદિબ્રહ્મચરિયકધમ્મપારિપૂરી. **ધમ્મો એવ** પિટકદ્વયસ્સાપિ પરિયત્તિધમ્મભાવતો. **મગ્ગફલાનિ અભિધમ્મો** નિબ્બાનધમ્મસ્સ અભિમુખોતિ કત્વા. **કિલેસવૂપસમકારણં** પુબ્બભાગિયા તિસ્સો સિક્ખા સઙ્ખેપતો વિવટ્ટનિસ્સિતો સમથો વિપસ્સના ચ. **બહુલપામોજ્જો**તિ બલવપામોજ્જો.

કારણત્થેતિ નિમિત્તત્થે. કુસલધમ્મનિમિત્તં હિસ્સ વીરિયારમ્ભો. તેનાહ “**તેસં અધિગમત્થાયા**’’તિ. **કુસલેસુ ધમ્મેસૂ**તિ વા નિપ્ફાદેતબ્બે ભુમ્મં યથા ‘‘ચેતસો અવૂપસમે અયોનિસોમનસિકારપદટ્ઠાન’’ન્તિ.

૩૪૬. **સકલટ્ઠેના**તિ નિસ્સેસટ્ઠેન, અનવસેસફરણવસેન ચેત્થ સકલટ્ઠો વેદિતબ્બો, અસુભનિમિત્તાદીસુ વિય એકદેસે અટ્ઠત્વા અનવસેસતો ગહેતબ્બટ્ઠેનાતિ અત્થો. **તદારમ્મણાનં ધમ્માન**ન્તિ તં કસિણં આરબ્ભ પવત્તનકધમ્માનં. **ખેત્તટ્ઠેના**તિ ઉપ્પત્તિટ્ઠાનટ્ઠેન. **અધિટ્ઠાનટ્ઠેના**તિ પવત્તિટ્ઠાનભાવેન. યથા ખેત્તં સસ્સાનં ઉપ્પત્તિટ્ઠાનં વડ્ઢિટ્ઠાનઞ્ચ , એવમેતં ઝાનં તંસમ્પયુત્તાનં ધમ્માનન્તિ, યોગિનો વા સુખવિસેસાનં કારણભાવેન. “**પરિચ્છિન્દિત્વા**” તિ ઇદં **ઉદ્ધં અધો**તિ એત્થાપિ યોજેતબ્બં. પરિચ્છિન્દિત્વા એવ હિ સબ્બત્થ કસિણં વડ્ઢેતબ્બં. **તેન તેન વા કારણેના**તિ તેન તેન ઉપરિઆદીસુ કસિણવડ્ઢનકારણેન. યથા કિન્તિ આહ “**આલોકમિવ રૂપદસ્સનકામો**”તિ. યથા દિબ્બચક્ખુના ઉદ્ધં ચે રૂપં દટ્ઠુકામો, ઉદ્ધં આલોકં પસારેતિ, અધો ચે અધો, સમન્તતો ચે રૂપં દટ્ઠુકામો સમન્તતો આલોકં પસારેતિ; એવમયં કસિણન્તિ અત્થો.

એકસ્સાતિ પથવીકસિણાદીસુ એકેકસ્સ. **અઞ્ઞભાવાનુપગમનત્થ**ન્તિ અઞ્ઞકસિણભાવાનુપગમનદીપનત્થં, અઞ્ઞસ્સ વા કસિણભાવાનુપગમનદીપનત્થં, ન હિ અઞ્ઞેન પસારિતકસિણં તતો અઞ્ઞેન પસારિતકસિણભાવં

ઉપગચ્છતિ, એવમ્પિ નેસં અઞ્ઞકસિણસમ્ભેદાભાવો વેદિતબ્બો. **ન અઞ્ઞં** પથવીઆદિ. ન હિ ઉદકે ઠિતટ્ઠાને સસમ્ભારપથવી અત્થિ. **અઞ્ઞો કસિણસમ્ભેદો**તિ આપોકસિણાદિના સઙ્કરો. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બેસુ સેસકસિણેસુ. એકદેસે અટ્ઠત્વા અનવસેસફરણં પમાણસ્સ અગ્ગહણતો **અપ્પમાણં**. તેનેવ હિ નેસં કસિણસમઞ્ઞા. તથા ચાહ "**તઞ્હી**"તિઆદિ. **ચેતસા ફરન્તો**તિ ભાવનાચિત્તેન આરમ્મણં કરોન્તો. ભાવનાચિત્તઞ્હિ કસિણં પરિત્તં વા વિપુલં વા સકલમેવ મનસિ કરોતિ, ન એકદેસં.

કસિણુગ્ઘાટિમાકાસે પવત્તવિઞ્ઞાણં ફરણઅપ્પમાણવસેન "**વિઞ્ઞાણકસિણ**"ન્તિ વુત્તં. તથા હિ તં ''વિઞ્ઞાણઞ્ચ''ન્તિ વુચ્ચતિ. **કસિણવસેના**તિ યથાઉગ્ઘાટિતકસિણવસેન. **કસિણુગ્ઘાટિમાકાસે ઉદ્ધંઅધોતિરિયતા વેદિતબ્બા**. યત્તકઞ્હિ ઠાનં કસિણં પસારિતં, તત્તકં આકાસભાવનાવસેન આકાસો હોતીતિ; એવં યત્તકં ઠાનં આકાસં હુત્વા ઉપટ્ઠિતં, તત્તકં સકલમેવ ફરિત્વા વિઞ્ઞાણસ્સ પવત્તનતો આગમનવસેન વિઞ્ઞાણકસિણેપિ ઉદ્ધંઅધોતિરિયતા વુત્તાતિ આહ ''કસિણુગ્ઘાટિં આકાસવસેન તત્થ પવત્તવિઞ્ઞાણે ઉદ્ધંઅધોતિરિયતા વેદિતબ્બા''તિ.

અકુસલકમ્મપથદસકવણ્ણના

૩૪૭. **પથભૂતત્તા**તિ તેસં પવત્તનુપાયત્તા મગ્ગભૂતત્તા. **મેથુનસમાચારેસૂ**તિ સદારસન્તોસપરદારગમનવસેન દુવિધેસુ મેથુનસમાચારેસુ. તેપિ હિ કામેતબ્બતો કામા નામ. **મેથુનવત્થૂસૂ**તિ મેથુનસ્સ વત્થૂસુ તેસુ સત્તેસુ. **મિચ્છાચારો**તિ ગારય્હાચારો. **ગારય્હતા** ચસ્સ એકન્તનિહીનતાય એવાતિ આહ "**એકન્તનિન્દિતો લામકાચારો**"તિ. **અસદ્ધમ્માધિપ્પાયેના**તિ અસદ્ધમ્મસેવનાધિપ્પાયેન.

સગોત્તેહિ રક્ખિતા **ગોત્તરક્ખિતા**. સહધમ્મિકેહિ રક્ખિતા **ધમ્મરક્ખિતા**. સસ્સામિકા **સારક્ખા**. યસ્સા ગમને રઞ્ઞા દણ્ડો ઠપિતો, સા **સપરિદણ્ડા**. ભરિયાભાવત્થં ધનેન કીતા **ધનક્કીતા**. છન્દેન વસન્તી **છન્દવાસિની**. ભોગત્થં વસન્તી **ભોગવાસિની**. પટત્થં વસન્તી **પટવાસિની**. ઉદકપત્તં આમસિત્વા ગહિતા **ઓદપત્તકિની**. ચુમ્બટં અપનેત્વા ગહિતા **ઓભતચુમ્બટા**. કરમરાનીતા **ધજાહટા**. તઙ્ખણિકા **મુહુત્તિકા**. અભિભવિત્વા વીતિક્કમે મિચ્છાચારો મહાસાવજ્જો, ન તથા દ્વિન્નં સમાનચ્છન્દતાય. ''અભિભવિત્વા વીતિક્કમને સતિપિ મગ્ગેનમગ્ગપટિપત્તિઅધિવાસને પુરિમુપ્પન્નસેવનાભિસન્ધિપયોગાભાવતો મિચ્છાચારો ન હોતિ અભિભુય્યમાનસ્સા''તિ વદન્તિ. સેવનચિત્તે સતિ પયોગાભાવો અપ્પમાણં યેભુય્યેન ઇત્થિયા સેવનપયોગસ્સ અભાવતો. તસ્મિં અસતિ પુરેતરં સેવનચિત્તસ્સ ઉપટ્ઠાપનેપિ તસ્સા મિચ્છાચારો ન સિયા, તથા પુરિસસ્સપિ સેવનપયોગાભાવેતિ. તસ્મા અત્તનો રુચિયા પવત્તિતસ્સ વસેન તયો બલક્કારેન પવત્તિતસ્સ વસેન તયોતિ સબ્બેપિ અગ્ગહિતગ્ગહણેન "**ચત્તારો સમ્ભારા**"તિ વુત્તં.

ઉપસગ્ગવસેન અત્થવિસેસવાચિનો ધાતુસદ્દાતિ "**અભિજ્ઝાયતી**"તિ પદસ્સ "**પરભણ્ડાભિમુખી**"તિઆદિના અત્થો વુત્તો. તત્થ **તન્નિન્નતાયા**તિ તસ્મિં પરભણ્ડે લુબ્ભનવસેન નિન્નતાયાતિ અયમેત્થ અધિપ્પાયો વેદિતબ્બો. **અભિ**પુબ્બો વા **ઝા**-સદ્દો લુબ્ભને નિરુળ્હો દટ્ઠબ્બો. ઉપસગ્ગવસેન અત્થવિસેસવાચિનો એવ ધાતુસદ્દા. અદિન્નાદાનસ્સ અપ્પસાવજ્જમહાસાવજ્જતા **બ્રહ્મજાલવણ્ણનાયં** (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ચૂળસીલવણ્ણના) વુત્તાતિ આહ "**અદિન્નાદાનં વિય અપ્પસાવજ્જા, મહાસાવજ્જા ચા**"તિ. તસ્મા ''યસ્સ ભણ્ડં અભિજ્ઝાયતિ, તસ્સ અપ્પગુણતાય

અપ્પસાવજ્જતા, મહાગુણતાય મહાસાવજ્જતા''તિઆદિના અપ્પસાવજ્જમહાસાવજ્જવિભાગો વેદિતબ્બો. **અત્તનો પરિણામનં** ચિન્તેનેવાતિ વેદિતબ્બં.

હિતસુખં બ્યાપાદયતીતિ યો નં ઉપ્પાદેતિ, તસ્સ યં પતિ ચિત્તં ઉપ્પાદેતિ, તસ્સ તસ્સ સતિ સમવાયે હિતસુખં વિનાસેતિ. ફરુસવાચાય અપ્પસાવજ્જમહાસાવજ્જતા બ્રહ્મજાલવણ્ણનાયં વિભાવિતાતિ આહ "**ફરુસવાચા વિયા**"તિઆદિ. તસ્મા ''યં પતિ ચિત્તં બ્યાપાદેતિ, તસ્સ અપ્પગુણતાય અપ્પસાવજ્જો, મહાગુણતાય મહાસાવજ્જો''તિઆદિના તદુભયવિભાગો વેદિતબ્બો. "**અહો વતા**"તિ ઇમિના પરસ્સ અચ્ચન્તાય વિનાસચિન્તનં દીપેતિ. એવઞ્હિ સ્સ દારુણપ્પવત્તિયા કમ્મપથપ્પવત્તિ.

યથાભુચ્ચગહણાભાવેનાતિ યાથાવગહણસ્સ અભાવેન અનિચ્ચાદિસભાવસ્સ નિચ્ચાદિતો ગહણેન. **મિચ્છા પસ્સતી**તિ વિતથં પસ્સતિ. "**સમ્ફપ્પલાપો વિયા**"તિ ઇમિના આસેવનસ્સ મન્દતાય અપ્પસાવજ્જતં, મહન્તતાય મહાસાવજ્જતં દસ્સેતિ. **ગહિતાકારવિપરીતતા**તિ મિચ્છાદિટ્ઠિયા ગહિતાકારવિપરીતભાવો. **વત્થુનો**તિ તસ્સ અયથાભૂતસભાવમાહ. **તથાભાવેના**તિ ગહિતાકારેનેવ વિપરીતાકારેનેવ. **તસ્સ** દિટ્ઠિગતિકસ્સ, **તસ્સ** વા વત્થુનો **ઉપટ્ઠાનં**, ''એવમેતં ન ઇતો અઞ્ઞથા''તિ.

ધમ્મતોતિ સભાવતો. **કોટ્ઠાસતો**તિ ફસ્સપઞ્ચમકાદીસુ ચિત્તઙ્ગકોટ્ઠાસેસુ યે કોટ્ઠાસા હોન્તિ, તતોતિ અત્થો.

ચેતનાધમ્માતિ ચેતનાસભાવા.

''પટિપાટિયા સત્તા''તિ એત્થ નનુ ચેતના અભિધમ્મે કમ્મપથેસુ ન વુત્તાતિ પટિપાટિયા સત્તન્નં કમ્મપથભાવો ન યુત્તોતિ? ન, અવચનસ્સ અઞ્ઞહેતુકત્તા. ન હિ તત્થ ચેતનાય અકમ્મપથપ્પત્તત્તા (ધ॰ સ॰ મૂલટી॰ અકુસલકમ્મપથકથાવણ્ણના) કમ્મપથરાસિમ્હિ અવચનં, કદાચિ પન કમ્મપથો હોતિ, ન સબ્બદાતિ કમ્મપથભાવસ્સ અનિયતત્તા અવચનં. યદા પન કમ્મપથો હોતિ, તદા કમ્મપથરાસિસઙ્ગહો ન નિવારિતો.

એત્થાહ – યદિ ચેતનાય સબ્બદા કમ્મપથભાવાભાવતો અનિયતો કમ્મપથભાવોતિ કમ્મપથરાસિમ્હિ અવચનં, નનુ અભિજ્ઝાદીનમ્પિ કમ્મપથભાવં અપ્પત્તાનં અત્થિતાય અનિયતો કમ્મપથભાવોતિ તેસમ્પિ કમ્મપથરાસિમ્હિ અવચનં આપજ્જતીતિ? નાપજ્જતિ કમ્મપથતાતંસભાગતા હિ તેસં તત્થ વુત્તત્તા. યદિ એવં ચેતનાપિ તત્થ વત્તબ્બા સિયાતિ? સચ્ચમેતં, સા પન પાણાતિપાતાદિકાવાતિ પાકટો તસ્સા કમ્મપથભાવોતિ ન વુત્તં સિયા. ચેતનાય હિ ''ચેતનાહં, ભિક્ખવે, કમ્મં વદામિ (અ॰ નિ॰ ૬.૬૩; કથા॰ ૫૩૯), તિવિધા, ભિક્ખવે, કાયસઞ્ચેતના અકુસલં કાયકમ્મ''ન્તિ (કથા॰ ૫૩૯) વચનતો કમ્મભાવો પાકટો; કમ્મંયેવ ચ સુગતિદુગ્ગતીનં, તદુપ્પજ્જનસુખદુક્ખાનઞ્ચ પથભાવેન પવત્તં ''કમ્મપથો''તિ વુચ્ચતીતિ પાકટો તસ્સા કમ્મપથભાવો. અભિજ્ઝાદીનં પન ચેતનાસમીહનભાવેન સુચરિતદુચ્ચરિતભાવો, ચેતનાજનિતભાવેન [ચેતનાજનિતતંબન્ધતિભાવેન (ધ॰ સ॰ અનુટી॰ અકુસલકમ્મપથાવણ્ણના)] સુગતિદુગ્ગતિતદુપ્પજ્જનસુખદુક્ખાનં પથભાવો ચાતિ ન તથા પાકટો કમ્મપથભાવોતિ તે એવ તેન સભાવેન દસ્સેતું અભિધમ્મે ચેતના કમ્મપથભાવે ન વુત્તા, અતથાજાતિયત્તા વા ચેતના તેહિ સદ્ધિં ન વુત્તાતિ દટ્ઠબ્બં. **મૂલં પત્વા**તિ મૂલદેસનં પત્વા, મૂલસભાવેસુ ધમ્મેસુ દેસિયમાનેસૂતિ અત્થો.

“**અદિન્નાદાનં સત્તારમ્મણ**”ન્તિ ઇદં “પઞ્ચસિક્ખાપદા પરિત્તારમ્મણા એવા”તિ ઇમાય પઞ્હપુચ્છકપાળિયા (વિભ॰ ૭૧૫) વિરુજ્ઝતિ. યઞ્હિ પાણાતિપાતાદિદુસ્સીલ્યસ્સ આરમ્મણં , તદેવ તંવેરમણિયા આરમ્મણં. વીતિક્કમિતબ્બવત્થુતો એવ હિ વિરતીતિ. **સત્તારમ્મણ**ન્તિ વા સત્તસઙ્ખાતસઙ્ખારારમ્મણં, તમેવ ઉપાદાય વુત્તન્તિ ન કોચિ વિરોધો. તથા હિ વુત્તં **સમ્મોહવિનોદનિયં** “યાનિ સિક્ખાપદાનિ એત્થ ‘સત્તારમ્મણાની’તિ વુત્તાનિ, તાનિ યસ્મા સત્તોતિ સઙ્ખં ગતે સઙ્ખારેયેવ આરમ્મણં કરોન્તી”તિ. (વિભ॰ અટ્ઠ॰ ૭૧૪) એસ નયો ઇતો પરેસુપિ. વિસભાગવત્થુનો “ઇત્થી પુરિસો”તિ ગહેતબ્બતો “**સત્તારમ્મણો**”**તિ એકે**. “એકો દિટ્ઠો, દ્વે સુતા”તિઆદિના સમ્ફપ્પલાપેન **દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતવસેન. તથા અભિજ્ઝા**તિ એત્થ **તથા**-સદ્દો “દિટ્ઠસુતમુતવિઞ્ઞાતવસેના” તિદમ્પિ ઉપસંહરતિ, ન સત્તસઙ્ખારારમ્મણતમેવ દસ્સનાદિવસેન અભિજ્ઝાયનતો. “નત્થિ સત્તા ઓપપાતિકા”તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૭૧) પવત્તમાનાપિ મિચ્છાદિટ્ઠિ તેભૂમકધમ્મવિસયા એવાતિ અધિપ્પાયેનસ્સા સઙ્ખારારમ્મણતા વુત્તા. કથં પન મિચ્છાદિટ્ઠિયા સબ્બે તેભૂમકધમ્મા આરમ્મણં હોતીતિ? સાધારણતો. “નત્થિ સુકતદુક્કટાનં કમ્માનં ફલં વિપાકો”તિ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૭૧; મ॰ નિ॰ ૨.૯૪) પવત્તમાનાય અત્થતો રૂપારૂપાવચરધમ્માપિ ગહિતા એવ હોન્તીતિ.

સુખબહુલતાય રાજાનો હસમાનાપિ “ઘાતેથા”તિ વદન્તિ , હાસો પન નેસં અત્તવૂપસમાદિઅઞ્ઞવિસયોતિ આહ “**સન્નિટ્ઠાપક**...**પે**॰... **હોતી**”તિ. **મજ્ઝત્તવેદનો ન હોતિ**, સુખવેદનોવ એત્થ સમ્ભવતીતિ. મુસાવાદો લોભસમુટ્ઠાનો સુખવેદનો વા સિયા મજ્ઝત્તવેદનો વા, દોસસમુટ્ઠાનો દુક્ખવેદનો વાતિ **મુસાવાદો તિવેદનો**. ઇમિના નયેન સેસેસુપિ યથારહં વેદનાભેદો વેદિતબ્બો.

દોસમોહવસેન દ્વિમૂલકોતિ સમ્પયુત્તમૂલમેવ સન્ધાય વુત્તં. તસ્સ હિ મૂલટ્ઠેન ઉપકારકભાવો. નિદાનમૂલે પન ગય્હમાને “લોભમોહવસેનપી”તિ વત્તબ્બં સિયા. આમિસકિઞ્ચક્ખહેતુપિ પાણં હનન્તિ. તેનેવાહ – “લોભો નિદાનં કમ્માનં સમુદયાયા”તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૩.૩૪). સેસેસુપિ એસેવ નયો.

કુસલકમ્મપથદસકવણ્ણના

પાણાતિપાતા ...**પે**॰... **વેદિતબ્બાનિ** લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકવસેનેત્થ કુસલકમ્મપથાનં દેસિતત્તા. વેરહેતુતાય વેરસઞ્ઞિતં પાણાતિપાતાદિપાપધમ્મં મણતિ “મયિ ઇધ ઠિતાય કથં આગચ્છસી”તિ તજ્જન્તી વિય નીહરતીતિ **વેરમણી**, વિરમતિ એતાયાતિ વા “વિરમણી”તિ વત્તબ્બે નિરુત્તિનયેન “**વેરમણી**”તિ વુત્તં. સમાદાનવસેન ઉપ્પન્ના વિરતિ **સમાદાનવિરતિ**. અસમાદિન્નસીલસ્સ સમ્પત્તતો યથાઉપટ્ઠિતવીતિક્કમિતબ્બવત્થુતો વિરતિ **સમ્પત્તવિરતિ**. કિલેસાનં સમુચ્છિન્દનવસેન પવત્તા મગ્ગસમ્પયુત્તા વિરતિ **સમુચ્છેદવિરતિ**. કામઞ્ચેત્થ પાળિયં વિરતિયેવ આગતા, **સિક્ખાપદવિભઙ્ગે** (વિભ॰ ૭૦૩) પન ચેતનાપિ આહરિત્વા દસ્સિતાતિ તદુભયમ્પિ ગણ્હન્તો “**ચેતનાપિ વત્તન્તિ વિરતિયોપી**”તિ આહ. **અનભિજ્ઝા હિ મૂલં પત્વા**તિ કમ્મપથકોટ્ઠાસે “અનભિજ્ઝા”તિ વુત્તધમ્મો મૂલતો **અલોભો કુસલમૂલં હોતી**તિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. સેસપદદ્વયેપિ એસેવ નયો.

દુસ્સીલ્યારમ્મણા તદારમ્મણજીવિતિન્દ્રિયાદિઆરમ્મણા કથં દુસ્સીલ્યાનિ પજહન્તીતિ તં દસ્સેતું “**યથા પના**”તિઆદિ વુત્તં. **પજહન્તીતિ વેદિતબ્બા** પાણાતિપાતાદીહિ વિરમણવસેનેવ પવત્તનતો. અથ તદારમ્મણભાવે, ન સો તાનિ પજહતિ. ન હિ તદેવ આરબ્ભ તં પજહિતું સક્કા તતો અવિનિસ્સટભાવતો.

અનભિજ્ઝા...પે॰... વિરમન્તસ્સાતિ અભિજ્ઝં પજહન્તસ્સાતિ અત્થો. ન હિ મનોદુચ્ચરિતતો વિરતિ અત્થિ અનભિજ્ઝાદીહેવ તપ્પહાનસિદ્ધિતો.

અરિયવાસદસકવણ્ણના

૩૪૮. અરિયાનમેવ વાસાતિ **અરિયવાસા** અનરિયાનં તાદિસાનં અસમ્ભવતો. **અરિયા**તિ ચેત્થ ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસેન ખીણાસવા ગહિતા, તે ચ યસ્મા તેહિ સબ્બકાલં અવિરહિતવાસા એવ, તસ્મા વુત્તં **"અરિયા એવ વસિંસુ વસન્તિ વસિસ્સન્તી"**તિ. તત્થ **વસિંસૂ**તિ નિસ્સાય વસિંસુ. પઞ્ચઙ્ગવિપ્પહીનત્તાદયો હિ અરિયાનં અપસ્સયા. તેસુ પઞ્ચઙ્ગવિપ્પહાનપચ્ચેકસચ્ચપનોદનએસનાસમવયવિસ્સજ્જનાનિ ''સઙ્ખાયેકં પટિસેવતિ, અધિવાસેતિ, પરિવજ્જેતિ, વિનોદેતી''તિ વુત્તેસુ અપસ્સેનેસુ વિનોદનઞ્ચ મગ્ગકિચ્ચાનેવ, ઇતરે મગ્ગેનેવ સમિજ્ઝન્તિ.

ઞાણાદયોતિ ઞાણઞ્ચેવ તંસમ્પયુત્તધમ્મા ચ. તેનાહ **"ઞાણન્તિ વુત્તે"**તિઆદિ. તત્થ વત્તબ્બં હેટ્ઠા વુત્તમેવ.

આરક્ખકિચ્ચં સાધેતિ સતિવેપુલ્લપ્પત્તત્તા. **"ચરતો"**તિઆદિના નિચ્ચસમાદાનં દસ્સેતિ, તં વિક્ખેપાભાવેન દટ્ઠબ્બં.

પબ્બજ્જુપગતાતિ યં કિઞ્ચિ પબ્બજ્જં ઉપગતા, ન સમિતપાપા. **ભોવાદિનો**તિ જાતિમત્તબ્રાહ્મણે વદતિ. **પાટેક્કસચ્ચાની**તિ તેહિ તેહિ દિટ્ઠિગતિકેહિ પાટિયેક્કં ગહિતાનિ ''ઇદમેવ સચ્ચ''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૮૭, ૨૦૩, ૪૨૭; ૩.૨૭; ઉદા॰ ૫૫; નેત્તિ॰ ૫૯) અભિનિવિટ્ઠાનિ દિટ્ઠિસચ્ચાદીનિ. દિટ્ઠિગતાનિપિ હિ ''ઇદમેવ સચ્ચ''ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૮૭, ૨૦૨, ૪૨૭; ૩.૨૭, ૨૯; નેત્તિ॰ ૫૯) ગહણં ઉપાદાય ''સચ્ચાની''તિ વોહરીયન્તિ. તેનાહ **"ઇદમેવા"**તિઆદિ. **નીહટાની**તિ અત્તનો સન્તાનતો નીહરિતાનિ અપનીતાનિ. **ગહિતગ્ગહણસ્સા**તિ અરિયમગ્ગાધિગમતો પુબ્બે ગહિતસ્સ દિટ્ઠિગાહસ્સ. **વિસ્સટ્ઠભાવવેવચનાની**તિ અરિયમગ્ગેન સબ્બસો પરિચ્ચાગભાવસ્સ અધિવચનાનિ.

નત્થિ એતાસં વયો વેકલ્યન્તિ **અવયા**તિ આહ **"અનૂના"**તિ, અનવસેસાતિ અત્થો. **એસના**તિ હેટ્ઠા વુત્તકામેસનાદયો.

મગ્ગસ્સ કિચ્ચનિપ્ફત્તિ કથિતા રાગાદીનં પહીનભાવદીપનતો.

પચ્ચવેક્ખણાય ફલં કથિતન્તિ પચ્ચવેક્ખણમુખેન અરિયફલં કથિતં. અધિગતે હિ અગ્ગફલે સબ્બસો રાગાદીનં અનુપ્પાદધમ્મતં પજાનાતિ, તઞ્ચ પજાનનં પચ્ચવેક્ખણઞાણન્તિ.

અસેક્ખધમ્મદસકવણ્ણના

ફલઞ્ચ તે સમ્પયુત્તધમ્મા ચાતિ **ફલસમ્પયુત્તધમ્મા**, અરિયફલસભાવા સમ્પયુત્તા ધમ્માતિ અત્થો. **ફલસમ્પયુત્તધમ્મા**તિ ફલધમ્મા ચેવ તંસમ્પયુત્તધમ્મા ચાતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **દ્વીસુપિ ઠાનેસુ પઞ્ઞાવ કથિતા** સમ્મા દસ્સનટ્ઠેન **સમ્માદિટ્ઠિ**, સમ્મા જાનનટ્ઠેન **સમ્માઞાણ**ન્તિ ચ. અત્થિ હિ દસ્સનજાનનાનં સવિસયે પવત્તિઆકારવિસેસો, સ્વાયં હેટ્ઠા દસ્સિતો એવ. **ફલસમાપત્તિધમ્મા**તિ ફલસમાપત્તિયં ધમ્મા, ફલસમાપત્તિસહગતધમ્માતિ અત્થો. અરિયફલસમ્પયુત્તધમ્માપિ હિ સબ્બસો પટિપક્ખતો વિમુત્તત્તં ઉપાદાય

‘‘વિમુત્તી’’તિ વત્તબ્બતં લભન્તિ. કેનચિ પન યથા અસેક્ખા ફલપઞ્ઞા દસ્સનકિચ્ચં ઉપાદાય ‘‘સમ્માદિટ્ઠી’’તિ વુત્તા, જાનનકિચ્ચં ઉપાદાય ‘‘સમ્માઞાણ’’ન્તિપિ વુત્તા એવ; એવં અરિયફલસમાધિ સમાદાનટ્ઠં ઉપાદાય ‘‘સમ્માસમાધી’’તિ વુત્તો, વિમુચ્ચનટ્ઠં ઉપાદાય ‘‘સમ્માવિમુત્તી’’ તિપિ વુત્તો. એવઞ્ચ કત્વા ‘‘અનાસવં ચેતોવિમુત્તિ’’ન્તિ દુતિયવિમુત્તિગ્ગહણઞ્ચ સમત્થિતં હોતીતિ.

દસકવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઞ્ચસમોધાનવણ્ણના

સમોધાનેતબ્બાતિ સમાહરિતબ્બા.

૩૪૯. **ઓકપ્પના**તિ બલવસદ્ધા. આયતિં ભિક્ખૂનં અવિવાદહેતુભૂતં તત્થ તત્થ ભગવતા દેસિતાનં અત્થાનં સઙ્ગાયનં **સઙ્ગીતિ**, તસ્સ ચ કારણં અયં સુત્તદેસના તથા પવત્તત્તાતિ વુત્તં ‘‘**સઙ્ગીતિપરિયાયન્તિ સામગ્ગિયા કારણ**’’ન્તિ. **સમનુઞ્ઞો સત્થા અહોસિ** ‘‘પટિભાતુ તં, સારિપુત્ત, ભિક્ખૂનં ધમ્મિં કથા’’તિ ઉસ્સાહેત્વા આદિતો પટ્ઠાય યાવ પરિયોસાના સુણન્તો, સા પનેત્થ ભગવતો સમનુઞ્ઞતા ‘‘સાધુ, સાધૂ’’તિ અનુમોદનેન પાકટા જાતાતિ વુત્તં ‘‘**અનુમોદનેન સમનુઞ્ઞો અહોસી**’’તિ. **જિનભાસિતો નામ જાતો**, ન સાવકભાસિતો. યથા હિ રાજયુત્તેહિ લિખિતપણ્ણં યાવ રાજમુદ્દિકાય ન લઞ્છિતં હોતિ, ન તાવ ‘‘રાજપણ્ણ’’ન્તિ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ, લઞ્છિતમત્તં પન રાજપણ્ણં નામ હોતિ. એવમેવ ‘‘સાધુ, સાધુ સારિપુત્તા’’તિઆદિ અનુમોદનવચનસંસૂચિતાય સમનુઞ્ઞાસઙ્ખાતાય જિનવચનમુદ્દાય લઞ્છિતત્તા અયં સુત્તન્તો જિનભાસિતો નામ જાતો આહચ્ચવચનો. યં પનેત્થ અત્થતો ન વિભત્તં, તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવાતિ.

સઙ્ગીતિસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

૧૧. દસુત્તરસુત્તવણ્ણના

૩૫૦. આવુસો ભિક્ખવેતિ સાવકાનં આલપનન્તિ સાવકાનં આમન્તનવસેન આલપનસમુદાચારો, ન કેવલં ''ભિક્ખવે''તિ, સો પન બુદ્ધાનં આલપનં. તેનાહ **''બુદ્ધા હી''**તિઆદિ. સત્થુસમુદાચારવસેન અસમુદાચારો એવેત્થ સત્થુ ઉચ્ચટ્ઠાને ઠપનં. સમ્પતિ આગતત્તા કત્થચિ ન નિબદ્ધો વાસો એતેસન્તિ **અનિબદ્ધવાસા**, અન્તેવાસિકા. કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા સપ્પાયસેનાસનં ગવેસન્તા યં કિઞ્ચિ દિસં ગચ્છન્તીતિ **દિસાગમનીયા**. ઇદાનિ તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેતું **''બુદ્ધકાલે''**તિઆદિ વુત્તં.

અસુભકમ્મટ્ઠાનન્તિ એકાદસવિધં અસુભકમ્મટ્ઠાનં. તત્થાપિ પુગ્ગલવેમત્તતં ઞત્વા તદનુરૂપં તદનુરૂપમેવ દેતિ. મોહચરિતસ્સપિ કામં આનાપાનસ્સતિકમ્મટ્ઠાનં સપ્પાયં, કમ્મટ્ઠાનભાવનાય પન ભાજનભૂતં કાતું સમ્મોહવિગમાય પઠમં ઉદ્દેસપરિપુચ્છાધમ્મસ્સવનધમ્મસાકચ્છાસુ નિયોજેતબ્બોતિ વુત્તં **''મોહચરિતસ્સ...પે૰... આચિક્ખતી''**તિ. સદ્ધાચરિતસ્સ વિસેસતો પુરિમા છ અનુસ્સતિયો સપ્પાયા, તાસં પન અનુયુઞ્જને અયં પુબ્બભાગપટિપત્તીતિ દસ્સેતું **''પસાદનીયસુત્તન્તે''**તિઆદિ વુત્તં. **ઞાણચરિતસ્સા**તિ બુદ્ધિચરિતસ્સ, તસ્સ પન મરણસ્સતિ, ઉપસમાનુસ્સતિ, ચતુધાતુવવત્થાનં, આહારેપટિક્કૂલસઞ્ઞા વિસેસતો સપ્પાયા, તેસં પન ઉપકારધમ્મદસ્સનત્થં **''અનિચ્ચતાદિ...પે૰... કથેતી''**તિ વુત્તં. **તત્થેવા**તિ સત્થુ સન્તિકે એવ. **તેમાસિકં પટિપદ**ન્તિ તીહિ માસેહિ સન્નિટ્ઠાપેતબ્બં પટિપદં.

ઇમે ભિક્ખૂતિ ઇમિસ્સા ધમ્મદેસનાય ભાજનભૂતા ભિક્ખૂ. **''એવં આગન્ત્વા ગચ્છન્તે પન ભિક્ખૂ''**તિ ઇદં ''બુદ્ધકાલે''તિઆદિના તદુદ્દેસિકવસેન વુત્તભિક્ખૂ સન્ધાય વુત્તં, ન ''ઇમે ભિક્ખૂ''તિ અનન્તરં વુત્તભિક્ખૂ. તેનાહ **''પેસેતી''**તિ. **અપલોકેથા**તિ આપુચ્છથ. **''પણ્ડિતા''**તિઆદિ સેવનભજનેસુ કારણવચનં. **''સોતાપત્તિફલે વિનેતી''**તિઆદિ યેભુય્યવસેન વુત્તં. આયસ્મા હિ ધમ્મસેનાપતિ ભિક્ખૂ યેભુય્યેન સોતાપત્તિફલં પાપેત્વા વિસ્સજ્જેતિ ''એવમેતે નિયતા સમ્બોધિપરાયણા''તિ. આયસ્મા પન મહામોગ્ગલ્લાનો ''સબ્બાપિ ભવૂપપત્તિ જિગુચ્છિતબ્બાવા''તિ ભિક્ખૂ યેભુય્યેન ઉત્તમત્થંયેવ પાપેતિ.

સાવકેહિ વિનેતું સક્કુણેય્યા સાવકવેનેય્યા નામ ન સાવકેહેવ વિનેતબ્બાતિ દસ્સેન્તો આહ **''સાવકવેનેય્યા નામા''**તિઆદિ. **દસધા માતિકં ઠપેત્વા**તિ એકકતો પટ્ઠાય યાવ દસકા દસધા દસધા માતિકં ઠપેત્વા **વિભત્તોતિ દસુત્તરો. દસુત્તરો ગતોતિપિ દસુત્તરોતિ** એકકતો પટ્ઠાય યાવ દસકા દસહિ ઉત્તરો અધિકો હુત્વા ગતો પવત્તોતિપિ દસુત્તરો. **એકેકસ્મિં પબ્બે**તિ એકકતો પટ્ઠાય યાવ દસકા દસસુ પબ્બેસુ એકેકસ્મિં પબ્બે. **દસ દસ પઞ્હા**તિ ''કતમો ધમ્મો બહુકારો અપ્પમાદો કુસલેસુ ધમ્મેસૂ''તિઆદિના દસ દસ પઞ્હા. **વિસેસિતા**તિ વિસ્સજ્જિતા. **દસુત્તરં પવક્ખામી**તિ દેસિયમાનં દેસનં નામકિત્તનમુખેન પટિજાનાતિ વણ્ણભણનત્થં. **પવક્ખામી**તિ પકારેહિ વક્ખામિ. તથા હેત્થ પઞ્ઞાસાધિકાનં પઞ્ચન્નં પઞ્હસતાનં વસેન દેસના પવત્તા. **ધમ્મ**ન્તિ ઇધ **ધમ્મ**-સદ્દો પરિયત્તિપરિયાયો ''ઇધ ભિક્ખુ ધમ્મં પરિયાપુણાતી''તિઆદીસુ (અ૰ નિ૰ ૫.૭૩) વિય. સુત્તલક્ખણો ચાયં **ધમ્મો**તિ આહ **''ધમ્મન્તિ સુત્ત''**ન્તિ. સ્વાયં ધમ્મો યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જમાનસ્સ નિબ્બાનાવહો. તતો એવ વટ્ટદુક્ખસમુચ્છેદાય હોતિ, સ ચાયમસ્સ આનુભાવો સબ્બેસં ખન્ધાનં પમોચનુપાયભાવતોતિ દસ્સેન્તો ''નિબ્બાનપ્પત્તિયા''તિઆદિમાહ. તેન વુત્તં **''નિબ્બાનપ્પત્તિયા''**તિઆદિ.

ઉચ્ચં કરોન્તોતિ ઉદગ્ગં ઉળારં પણીતં કત્વા દસ્સેન્તો, પગ્ગણ્હન્તોતિ અત્થો. **પેમં જનેન્તો**તિ ભત્તિં ઉપ્પાદેન્તો. ઇદઞ્ચ દેસનાય પગ્ગણ્હનં બુદ્ધાનમ્પિ આચિણ્ણં એવાતિ દસ્સેન્તો "**એકાયનો**"તિઆદિમાહ.

એકધમ્મવણ્ણના

૩૫૧. (ક) **કાર**-સદ્દો ઉપ-સદ્દેન વિનાપિ ઉપકારત્થં વદતિ, ''બહુકારા, ભિક્ખવે, માતાપિતરો પુત્તાન''ન્તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૨.૩૪) વિયાતિ આહ "**બહુકારોતિ બહૂપકારો**"તિ.

(ખ) વડ્ઢને વુત્તે નાનન્તરિયતાય ઉપ્પાદનં વુત્તમેવ હોતીતિ "**ભાવેતબ્બોતિ વડ્ઢેતબ્બો**"તિ વુત્તો. ઉપ્પાદનપુબ્બિકા હિ વડ્ઢનાતિ. નનુ ચ "**એકો ધમ્મો ઉપ્પાદેતબ્બો**"તિ ઉપ્પાદનં પેત્થ વિસું ગહિતં એવાતિ? અઞ્ઞવિસયત્તા તસ્સ નાયં વિરોધો. તથા હિ "**એકો ધમ્મો પરિઞ્ઞેય્યો**"તિ તીહિપિ પરિઞ્ઞાહિ પરિઞ્ઞેય્યતં વત્વાપિ "**એકો ધમ્મો પહાતબ્બો**"તિ પહાતબ્બતા વુત્તા.

(ગ) **તીહિ પરિઞ્ઞાહી**તિ ઞાતતીરણપહાનપરિઞ્ઞાહિ.

(ઘ) **પહાનાનુપસ્સનાયા**તિ પજહનવસેન પવત્તાય અનુપસ્સનાય. મિસ્સકવસેન ચેતં અનુપસ્સનાગહણં દટ્ઠબ્બં.

(ઙ) સીલસમ્પદાદીનં પરિહાનાવહો **પરિહાનાય સંવત્તનકો**.

(ચ) ઞાણાદિવિસેસં ગમેતીતિ **વિસેસગામી**.

(છ) **દુપ્પચ્ચક્ખકરો**તિ અનુપચિતઞાણસમ્ભારેહિ પચ્ચક્ખં કાતું અસક્કુણેય્યો.

(ઝ) **અભિજાનિતબ્બો**તિ અભિમુખં ઞાણેન જાનિતબ્બો.

સબ્બત્થ માતિકાસૂતિ દુકાદિવસેન વુત્તાસુ સબ્બાસુ માતિકાસુ. એત્થ ચ આયસ્મા ધમ્મસેનાપતિ તે ભિક્ખૂ ભાવનાય નિયોજેત્વા ઉત્તમત્થે પતિટ્ઠાપેતુકામો પઠમં તાવ ભાવનાય ઉપકારધમ્મં ઉદ્દેસવસેન દસ્સેન્તો ''એકો ધમ્મો બહુકારો''તિ વત્વા તેન ઉપકારકેન ઉપકત્તબ્બં દસ્સેન્તો ''એકો ધમ્મો ભાવેતબ્બો''તિ આહ. અયઞ્ચ ભાવના વિપસ્સનાવસેન ઇચ્છિતાતિ આહ ''એકો ધમ્મો પરિઞ્ઞેય્યો''તિ. પરિઞ્ઞા ચ નામ યાવદેવ પહાતબ્બપજહનત્થાતિ આહ ''એકો ધમ્મો પહાતબ્બો''તિ. પજહન્તેન ચ હાનભાગિયં નીહરિત્વા વિસેસભાગિયે અવટ્ઠાતબ્બન્તિ આહ ''એકો ધમ્મો હાનભાગિયો, એકો ધમ્મો વિસેસભાગિયો''તિ. વિસેસભાગિયે અવટ્ઠાનઞ્ચ દુપ્પટિવિજ્ઝનેન, દુપ્પટિવિજ્ઝપટિવિજ્ઝનઞ્ચે ઇજ્ઝતિ, નિપ્ફાદેતબ્બનિપ્ફાદનં સિદ્ધમેવ હોતીતિ આહ ''એકો ધમ્મો દુપ્પટિવિજ્ઝો, એકો ધમ્મો ઉપ્પાદેતબ્બો''તિ. તયિદં દ્વયં અભિઞ્ઞેય્યાદિજાનનેન હોતીતિ આહ ''એકો ધમ્મો અભિઞ્ઞેય્યો''તિ. અભિઞ્ઞેય્યઞ્ચે અભિઞ્ઞાતં, સચ્છિકાતબ્બં સચ્છિકતમેવ હોતીતિ. એત્તાવતા ચ નિટ્ઠિતકિચ્ચોવ હોતિ, નાસ્સ ઉત્તરિ કિઞ્ચિ કરણીયન્તિ એવં તાવ મહાથેરો એકકવસેન તેસં ભિક્ખૂનં પટિપત્તિવિધિં ઉદ્દિસન્તો ઇમાનિ દસ પદાનિ ઇમિના અનુક્કમેન ઉદ્દિસિ.

(ક) એવં અનિયમતો ઉદ્દિટ્ઠધમ્મે સરૂપતો નિયમેત્વા દસ્સેતું ''કતમો એકો ધમ્મો''તિઆદિના દેસનં આરભિ. તેન વુત્તં **''ઇતિ આયસ્મા સારિપુત્તો''**તિઆદિ. એસ નયો દુકાદીસુ. **વેળુકારો**તિ વેનો. સો હિ વેળુવિકારેહિ કિલઞ્જાદિકરણેન ''વેળુકારો''તિ વુત્તો. અન્તો, બહિ ચ સબ્બગતગણ્ઠિં નીહરણેન **નિગ્ગણ્ઠિં કત્વા. એકેકકોટ્ઠાસે**તિ એકકાદીસુ દસસુ કોટ્ઠાસેસુ એકેકસ્મિં કોટ્ઠાસે.

સબ્બત્થકં ઉપકારકન્તિ સબ્બત્થકમેવ સમ્મા પટિપત્તિયા ઉપકારવન્તં. ઇદાનિ તમત્થં વિત્થારતો દસ્સેતું **''અયઞ્હી''**તિઆદિ વુત્તં. **વિપસ્સનાગબ્ભં ગણ્હાપને**તિ યથા ઉપરિ વિપસ્સના પરિપચ્ચતિ તિક્ખા વિસદા હુત્વા મગ્ગેન ઘટેતિ, એવં પુબ્બભાગવિપસ્સનાવડ્ઢને. **અત્થપટિસમ્ભિદાદીસૂ**તિ અત્થપટિસમ્ભિદાદીસુ નિપ્ફાદેતબ્બેસુ, તેસં સમ્ભારસમ્ભરણન્તિ અત્થો. એસ નયો ઇતો પરેસુપિ. **ઠાનાટ્ઠાનેસૂ**તિ ઠાને, અટ્ઠાને ચ જાનિતબ્બે. **મહાવિહારસમાપત્તિય**ન્તિ મહતિયં ઝાનાદિવિહારસમાપત્તિયં. **વિપસ્સનાઞાણાદીસૂ**તિ **આદિ**-સદ્દેન મનોમયિદ્ધિ આદિકાનિ સઙ્ગણ્હાતિ. **અટ્ઠસુ વિજ્જાસૂ**તિ **અમ્બટ્ઠસુત્તે** (દી॰ નિ॰ ૧.૨૭૯) આગતનયાસુ અટ્ઠસુ વિજ્જાસુ.

તેનેવ ભગવા થોમેતીતિ યોજના. **ન**ન્તિ અપ્પમાદં.

થામસમ્પન્નેનાતિ ઞાણબલસમન્નાગતેન. **દીપેત્વા**તિ ''એવમ્પિ અપ્પમાદો કુસલાનં ધમ્માનં સમ્પાદને બહુપકારો''તિ પકાસેત્વા. યં કિઞ્ચિ અનવજ્જપક્ખિકમત્થં અપ્પમાદે પક્ખિપિત્વા કથેતું યુત્તન્તિ દસ્સેતું **''યં કિઞ્ચી''**તિઆદિ વુત્તં.

(ખ) **કાયગતાસતી**તિ રસ્સં અકત્વા નિદ્દેસો, નિદ્દેસેન વા એતં સમાસપદં દટ્ઠબ્બં. ''અટ્ઠિકાનિ પુઞ્જકિતાનિ તેરોવસ્સિકાનિ...પે॰... પૂતીનિ ચુણ્ણિકજાતાની''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૯) એવં પવત્તમનસિકારો **''ચુણ્ણિકમનસિકારો''**તિ વદન્તિ. અપરે પન ભણન્તિ ''ચુણ્ણિકઇરિયાપથેસુ પવત્તમનસિકારો''તિ. **એત્થ ઉપ્પન્નસતિયા**તિ એતસ્મિં યથાવુત્તે એકૂનતિંસવિધે ઠાને ઉપ્પન્નાય સતિયા. **સુખસમ્પયુત્તા**તિ નિપ્પરિયાયતો સુખસમ્પયુત્તા, પરિયાયતો પન ચતુત્થજ્ઝાને ઉપેક્ખાપિ ''સુખ''ન્તિ વત્તબ્બતં લભતિ સન્તસભાવત્તા.

(ગ) પચ્ચયભૂતો આરમ્મણાદિવિસયોપિ આરમ્મણભાવેન વણો વિય આસવે પગ્ઘરતિ, સો સમ્પયોગસમ્ભવાભાવેપિ સહ આસવેહીતિ **સાસવો**. તથા ઉપાદાનાનં હિતોતિ **ઉપાદાનિયો**. ઇતરથા પન પચ્ચયભાવેન વિધિ પટિક્ખેપો.

(ઘ) **અસ્મીતિ માનો**તિ ''અસ્મી''તિ પવત્તો માનો.

(ચ) **વિપરિયાયેના**તિ ''અનિચ્ચે અનિચ્ચ''ન્તિઆદિના નયેન પવત્તો પથમનસિકારો.

(છ) **ઇધ પન વિપસ્સનાનન્તરો મગ્ગો ''આનન્તરિકો ચેતોસમાધી''તિ અધિપ્પેતો**. કસ્મા? **વિપસ્સનાય અનન્તરત્તા, અત્તનો વા** પવત્તિયા **અનન્તરં ફલદાયકત્તા**. સદ્દત્થતો પન અનન્તરં ફલં **અનન્તરં**, તસ્મિં અનન્તરે નિયુત્તા, તં વા અરહતિ, અનન્તરપયોજનોતિ વા **આનન્તરિકો**.

(જ) ફલન્તિ ફલપઞ્ઞા. **પચ્ચવેક્ખણપઞ્ઞા અધિપ્પેતા** અકુપ્પારમ્મણતાય.

(ઝ) અત્તનો ફલં આહરતીતિ **આહારો**, પચ્ચયોતિ આહ ‘‘**આહારટ્ઠિતિકાતિ પચ્ચયટ્ઠિતિકા**’’તિ. **અયં એકો ધમ્મો**તિ અયં પચ્ચયસઙ્ખાતો એકો ધમ્મોતિ પચ્ચયતાસમઞ્ઞેન એકં કત્વા વદતિ. **ઞાતપરિઞ્ઞાય અભિઞ્ઞાયા**તિ ઞાતપરિઞ્ઞાસઙ્ખાતાય અભિઞ્ઞાય.

(ઞ) **અકુપ્પા ચેતોવિમુત્તીતિ અરહત્તફલવિમુત્તિ** અકુપ્પભાવેન ઉક્કંસગતત્તા. અઞ્ઞથા સબ્બાપિ ફલસમાપત્તિયો અકુપ્પા એવ પટિપક્ખેહિ અકોપનીયત્તા.

અભિઞ્ઞાયાતિ ‘‘અભિઞ્ઞેય્યો’’તિ એત્થ લદ્ધઅભિઞ્ઞાય. **પરિઞ્ઞાયા**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. **પહાતબ્બસચ્છિકાતબ્બેહી**તિ પહાતબ્બસચ્છિકાતબ્બપદેહિ. **પહાનપરિઞ્ઞાવ** કથિતા પહાનસચ્છિકિરિયાનં એકાવારતાય પરિઞ્ઞાય સહેવ ઇજ્ઝનતો. **સચ્છિકાતબ્બોતિ** વિસેસતો **ફલં કથિતં. એકસ્મિંયેવ** સત્તમે એવ **પદે લબ્ભતિ. ફલં પન અનેકેસુપિ પદેસુ લબ્ભતિ** પઠમટ્ઠમનવમદસમેસુ લબ્ભનતો. યસ્મા તં નિપ્પરિયાયતો દસમે એવ લબ્ભતિ, ઇતરેસુ પરિયાયતો તસ્મા ‘‘**લબ્ભતિ એવા**’’તિ સાસઙ્કં વદતિ.

સભાવતો વિજ્જમાનાતિ યેન બહુકારાદિસભાવેન દેસિતા, તેન સભાવેન પરમત્થતો ઉપલબ્ભમાના . **યાથાવા**તિ અવિપરીતા. **તથાસભાવા**તિ તંસભાવા. **ન તથા ન હોન્તી**તિ અવિતથત્તા તથાવ હોન્તિ. તતો એવ **વુત્તપ્પકારતો અઞ્ઞથા ન** હોન્તીતિ પઞ્ચહિપિ પદેહિ તેસં ધમ્માનં યથાભૂતમેવ વદતિ. **સમ્મા**તિ ઞાયેન. યં પન ઞાતં, તં હેતુયુત્તં કારણયુત્તમેવ હોતીતિ આહ ‘‘**હેતુના કારણેના**’’તિ. **ઓકપ્પનં જનેસી**તિ જિનવચનભાવેન અભિપ્પસાદં ઉપ્પાદેસિ.

એકધમ્મવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દ્વેધમ્મવણ્ણના

૩૫૨. (ક) ‘‘સબ્બત્થા’’ તિ ઇદં ‘‘સીલપૂરણાદીસૂ’’તિ એતેન સદ્ધિં સમ્બન્ધિતબ્બં. ‘‘**સીલપૂરણાદીસુ સબ્બત્થ અપ્પમાદો વિય ઉપકારકા**’’તિ એતેન સતિસમ્પજઞ્ઞાનમ્પિ અપ્પમાદસ્સ વિય સબ્બત્થ ઉપકારકતા પકાસિતા હોતિ અત્થતો નાતિવિલક્ખણત્તા તતો તેસં. સતિઅવિપ્પવાસો હિ અપ્પમાદો, સો ચ અત્થતો સબ્બત્થ અવિજહિતા સતિ એવ, સા ચ ખો ઞાણસમ્પયુત્તા એવ દટ્ઠબ્બા, ઇતરાય તથારૂપસમત્થતાભાવતો.

(ખ) તેસં પઞ્ચસતમત્તાનં ભિક્ખૂનં પુબ્બભાગપટિપત્તિવસેન દેસિતત્તા **પુબ્બભાગા કથિતા**.

(છ) **અયોનિસોમનસિકારો** સંકિલેસસ્સ મૂલકારણભાવેન પવત્તો **હેતુ**, પરિબ્રૂહનભાવેન પવત્તો **પચ્ચયો**. **યોનિસોમનસિકારે**પિ એસેવ નયો. યથા ચ સત્તાનં સંકિલેસાય, વિસુદ્ધિયા ચ પચ્ચયભૂતા અયોનિસોમનસિકારો, યોનિસોમનસિકારોતિ ‘‘ઇમે દ્વે ધમ્મા દુપ્પટિવિજ્ઝા’’તિ એત્થ નીહરિત્વા વુત્તા, એવં ઇમેહિ ધમ્મા નીહરિત્વા વત્તબ્બાતિ દસ્સેન્તો ‘‘**તથા**’’તિઆદિમાહ. તત્થ અસુભજ્ઝાનાદયો ચત્તારો **વિસંયોગા** નામ કામયોગાદિપટિપક્ખભાવતો . ‘‘**એવં પભેદા**’’તિ ઇમિના ‘‘અવિજ્જાભાગિનો ધમ્મા, વિજ્જાભાગિનો ધમ્મા, કણ્હા ધમ્મા, સુક્કા ધમ્મા’’તિ (ધ॰ સ॰ ૧૦૧, ૧૦૪) એવમાદીનં સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો.

(ઝ) પચ્ચયેહિ સમેચ્ચ સમ્ભુય્ય કતત્તા પઞ્ચક્ખન્ધા **સઙ્ખતા ધાતુ**. કેનચિ અનભિસઙ્ખતત્તા નિબ્બાનં **અસઙ્ખતા ધાતુ**.

(ઞ) તિસ્સો વિજ્જા વિજ્જનટ્ઠેન, વિદિતકરણટ્ઠેન ચ **વિજ્જા. વિમુત્તીતિ અરહત્તફલં** પટિપક્ખતો સબ્બસો વિમુત્તત્તા.

અભિઞ્ઞાદીનીતિ અભિઞ્ઞાપઞ્ઞાદીનિ. **એકકસદિસાનેવ** પુરિમવારે વિય વિભજ્જ કથેતબ્બતો. **મગ્ગો કથિતો**તિ એત્થ "મગ્ગોવ કથિતો"તિ એવમત્થં અગ્ગહેત્વા "મગ્ગો કથિતોવા"તિ એવમત્થો ગહેતબ્બો "અનુપ્પાદે ઞાણ"ન્તિ ઇમિના ફલસ્સ ગહિતત્તા. **સચ્છિકાતબ્બપદે ફલં કથિત**ન્તિ એત્થાપિ "ફલમેવ કથિત"ન્તિ અગ્ગહેત્વા "ફલં કથિતમેવા"તિ અત્થો ગહેતબ્બો વિજ્જાગ્ગહણેન તદઞ્ઞસ્સ સઙ્ગહિતત્તા. એસ નયો ઇતો પરેસુપિ એવરૂપેસુ ઠાનેસુ.

દ્વેધમ્મવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તયોધમ્મવણ્ણના

૩૫૩. (છ) **સો**તિ અનાગામિમગ્ગો. **સબ્બસો કામાનં નિસ્સરણં** સમુચ્છેદવસેન પજહનતો. **આરુપ્પે અરહત્તમગ્ગો** નામ અરૂપજ્ઝાનં પાદકં કત્વા ઉપ્પન્નો અગ્ગમગ્ગો. **પુન ઉપ્પત્તિનિવારણતો**તિ રૂપાનં ઉપ્પત્તિયા સબ્બસો નિવારણતો. નિરુજ્ઝન્તિ સઙ્ખારા એતેનાતિ **નિરોધો**, અગ્ગમગ્ગો. તેન હિ કિલેસવટ્ટે નિરોધિતે ઇતરમ્પિ વટ્ટદ્વયં નિરોધિતમેવ હોતિ. તસ્સ પન નિરોધસ્સ પરિયોસાનત્તા અગ્ગફલં "નિરોધો"તિ વત્તબ્બતં લબ્ભતીતિ આહ "**અરહત્તફલં નિરોધોતિ અધિપ્પેત**"ન્તિ. "**અરહત્તફલેન હિ નિબ્બાને દિટ્ઠે**" તિ ઇદં અરહત્તમગ્ગેન નિબ્બાનદસ્સનસ્સાયં નિબ્બત્તીતિ કત્વા વુત્તં. એવઞ્ચ કત્વા "અરહત્તસઙ્ખાતનિરોધસ્સ પચ્ચયત્તા" તિ ઇદમ્પિ વચનં સમત્થિતં હોતિ.

(જ) **અતીતં સારમ્મણ**ન્તિ અતીતકોટ્ઠાસારમ્મણં ઞાણં, અતીતા ખન્ધાયતનધાતુયો આરબ્ભ પવત્તનકઞાણન્તિ અત્થો. "મગ્ગો કથિતોવા"તિ અવધારણં દટ્ઠબ્બં, તથા "સચ્છિકાતબ્બે ફલં કથિતમેવા"તિ.

(ઞ) **આસવાનં ખયે ઞાણ**ન્તિ ચ આસવાનં ખયન્તે ઞાણન્તિ અધિપ્પાયો, અઞ્ઞથા મગ્ગો કથિતો સિયા.

તયોધમ્મવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુધમ્મવણ્ણના

૩૫૪. (ક) દારુમયં ચક્કં **દારુચક્કં**, તથા **રતનચક્કં**. ઞાણટ્ઠેન ધમ્મો એવ **ધમ્મચક્કં**. ઇરિયાપથાનં અપરાપરપ્પવત્તિતો **ઇરિયાપથચક્કં**, તથા **સમ્પત્તિચક્કં** વેદિતબ્બં.

અનુચ્છવિકે દેસેતિ પુઞ્ઞકિરિયાય, સમ્માપટિપત્તિયા અનુરૂપદેસે. **સેવનં** કાલેન કાલં ઉપસઙ્કમનં. **ભજનં** ભત્તિવસેન પયિરુપાસનં. **અત્તનો સમ્મા ઠપન**ન્તિ અત્તનો ચિત્તસન્તાનસ્સ યોનિસો ઠપનં સદ્ધાદીસુ નિવેસનન્તિ આહ "**સચે**"તિઆદિ. **ઇદમેવેત્થ પમાણ**ન્તિ ઇદમેવ પુબ્બેકતપુઞ્ઞતાસઙ્ખાતં સમ્પત્તિચક્કમેત્થ એતેસુ સમ્પત્તિચક્કેસુ પમાણભૂતં ઇતરેસં કારણભાવતો. તેનાહ "**યેન હી**"તિઆદિ. **સો એવ ચ** કતપુઞ્ઞો **પુગ્ગલો** અત્તાનં **સમ્મા ઠપેતિ** અકતપુઞ્ઞસ્સ તદભાવતો. **પઠમો લોકિયોવ**, તત્થાપિ કામાવચરોવ. **ઇધાતિ** ઇમસ્મિં દસુત્તરસુત્તે. **પુબ્બભાગે લોકિયાવા**તિ મગ્ગસ્સ પુબ્બભાગે પવત્તનકા લોકિયા એવ. તત્થ કારણં વુત્તમેવ.

(ચ) કામયોગવિસંયોગો અનાગામિમગ્ગો, દિટ્ઠિયોગવિસંયોગો સોતાપત્તિમગ્ગો, ઇતરે દ્વે અરહત્તમગ્ગોતિ એવં **અનાગામિમગ્ગાદિવસેન વેદિતબ્બા**.

(છ) **પઠમસ્સ ઝાનસ્સ લાભિ**ન્તિ વ્વાયં અપ્પગુણસ્સ પઠમસ્સ ઝાનસ્સ લાભી, તં. **કામસહગતા સઞ્ઞામનસિકારા સમુદાચરન્તી**તિ તતો વુટ્ઠિતં આરમ્મણવસેન કામસહગતા હુત્વા સઞ્ઞામનસિકારા સમુદાચરન્તિ ચોદેન્તિ તુદેન્તિ. તસ્સ કામાનુપક્ખન્દાનં સઞ્ઞામનસિકારાનં વસેન સો પઠમજ્ઝાનસમાધિ હાયતિ પરિહાયતિ, તસ્મા "**હાનભાગિયો સમાધી**"તિ વુત્તો. **તદનુધમ્મતા**તિ તદનુરૂપસભાવો. "**સતિ સન્તિટ્ઠતી**"તિ ઇદં મિચ્છાસતિં સન્ધાય વુત્તં. યસ્સ હિ પઠમજ્ઝાનાનુરૂપસભાવા પઠમજ્ઝાનં સન્તતો પણીતતો દિસ્વા અસ્સાદયમાના અપેક્ખમાના અભિનન્દમાના નિકન્તિ હોતિ, તસ્સ નિકન્તિવસેન સો પઠમજ્ઝાનસમાધિ નેવ હાયતિ, ન વડ્ઢતિ, ઠિતિકોટ્ઠાસિકો હોતિ, તેન વુત્તં "**ઠિતિભાગિયો સમાધી**"તિ.

અવિતક્કસહગતાતિ અવિતક્કં દુતિયજ્ઝાનં સન્તતો પણીતતો મનસિ કરોતો આરમ્મણવસેન અવિતક્કસહગતા **સઞ્ઞામનસિકારા. સમુદાચરન્તી**તિ પગુણપઠમજ્ઝાનતો વુટ્ઠિતં દુતિયજ્ઝાનાધિગમત્થાય ચોદેન્તિ તુદેન્તિ, તસ્સ ઉપરિ દુતિયજ્ઝાનુપક્ખન્દાનં સઞ્ઞામનસિકારાનં વસેન સો પઠમજ્ઝાનસમાધિ વિસેસભૂતસ્સ દુતિયજ્ઝાનસ્સ ઉપ્પત્તિપદટ્ઠાનતાય "**વિસેસભાગિયો સમાધી**"તિ વુત્તો. **નિબ્બિદાસહગતા**તિ તમેવ પઠમજ્ઝાનલાભિં ઝાનતો વુટ્ઠિતં નિબ્બિદાસઙ્ખાતેન વિપસ્સનાઞાણેન સહગતા. વિપસ્સનાઞાણઞ્હિ ઝાનઙ્ગેસુ પભેદેન ઉપટ્ઠહન્તેસુ નિબ્બિન્દતિ ઉક્કણ્ઠતિ, તસ્મા "**નિબ્બિદા**"તિ વુચ્ચતિ. **સમુદાચરન્તી**તિ નિબ્બાનસચ્છિકરણત્થાય ચોદેન્તિ તુદેન્તિ. **વિરાગૂપસઞ્હિતો**તિ વિરાગસઙ્ખાતેન નિબ્બાનેન ઉપસઞ્હિતો. વિપસ્સનાઞાણઞ્હિ ''સક્કા ઇમિના મગ્ગેન વિરાગં નિબ્બાનં સચ્છિકાતુ''ન્તિ પવત્તિતો "**વિરાગૂપસઞ્હિત**"ન્તિ વુચ્ચતિ, તંસમ્પયુત્તા સઞ્ઞામનસિકારાપિ વિરાગૂપસઞ્હિતા એવ નામ. તસ્સ તેસં સઞ્ઞામનસિકારાનં વસેન સો પઠમજ્ઝાનસમાધિ અરિયમગ્ગપટિવેધસ્સ પદટ્ઠાનતાય "**નિબ્બેધભાગિયો સમાધી**"તિ વુત્તો. **સબ્બસમાપત્તિયો**તિ દુતિયજ્ઝાનાદિકા સબ્બા સમાપત્તિયો. **અત્થો વેદિતબ્બો**તિ હાનભાગિયાદિઅત્થો તાવ વિત્થારેત્વા વેદિતબ્બો.

મગ્ગો કથિતો ચતુન્નં અરિયસચ્ચાનં ઉદ્ધટત્તા. **ફલં** કથિતં સરૂપેનેવ.

ચતુધમ્મવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઞ્ચધમ્મવણ્ણના

૩૫૫. (ખ) "**પઞ્ચઙ્ગિકો સમ્માસમાધી**"તિ સમાધિઅઙ્ગભાવેન પઞ્ચ ઉદ્દિટ્ઠાનિ પીતિફરણતાદિવચનેન હિ તમેવ વિભજતિ. તેનાહ "**પીતિં ફરમાના ઉપ્પજ્જતી**"તિઆદિ.''સો ઇમમેવ કાયં વિવેકજેન પીતિસુખેન અભિસન્દેતી''તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૧.૪૨૭) નયેન પીતિયા, સુખસ્સ ચ ફરણં વેદિતબ્બં. સરાગવિરાગતાદિવિભાગદસ્સનવસેન **પરેસં ચેતો ફરમાના. આલોકફરણે**તિ કસિણાલોકસ્સ ફરણે સતિ તેનેવ આલોકેન ફરિતપ્પદેસે. તસ્સ સમાધિસ્સ રૂપદસ્સનપચ્ચયત્તા **પચ્ચવેક્ખણઞાણં પચ્ચવેક્ખણનિમિત્તં**.

પીતિફરણતા સુખફરણતાતિ આરમ્મણે ઠત્વા ચતુત્થજ્ઝાનસ્સ ઉપ્પાદનતો તા "**પાદા વિયા**"તિ વુત્તા. **ચેતોફરણતા આલોકફરણતા**તિ તંતંકિચ્ચસાધનતો તા "**હત્થા વિયા**"તિ વુત્તા. **અભિઞ્ઞાપાદકજ્ઝાનં** સમાધાનસ્સ સરીરભાવતો "**મજ્ઝિમકાયો વિયા**"તિ વુત્તં. **પચ્ચવેક્ખણનિમિત્તં** ઉત્તમઙ્ગભાવતો "**સીસં વિયા**"તિ વુત્તં.

(જ) સબ્બસો કિલેસદુક્ખદરથપરિળાહાનં વિગતત્તા લોકિયસમાધિસ્સ સાતિસયમેત્થ સુખન્તિ વુત્તં "**અપ્પિતપ્પિતક્ખણે સુખત્તા પચ્ચુપ્પન્નસુખો**"તિ. પુરિમસ્સ પુરિમસ્સ વસેન પચ્છિમં પચ્છિમં લદ્ધાસેવનતાય સન્તતરપણીતતરભાવપ્પત્તિ હોતીતિ આહ "**પુરિમો પુરિમો...પે॰... સુખવિપાકો**"તિ.

કિલેસપટિપ્પસ્સદ્ધિયાતિ કિલેસાનં પટિપ્પસ્સમ્ભનેન લદ્ધત્તા. **કિલેસપટિપ્પસ્સદ્ધિભાવ**ન્તિ કિલેસાનં પટિપ્પસ્સમ્ભનભાવં. **લદ્ધત્તા** પત્તત્તા તબ્ભાવં ઉપગતત્તા. લોકિયસમાધિસ્સ પચ્ચનીકાનિ નીવરણપઠમજ્ઝાનનિકન્તિઆદીનિ નિગ્ગહેતબ્બાનિ, અઞ્ઞે કિલેસા વારેતબ્બા, ઇમસ્સ પન અરહત્તસમાધિસ્સ પટિપ્પસ્સદ્ધસબ્બકિલેસત્તા ન નિગ્ગહેતબ્બં, વારેતબ્બઞ્ચ અત્થીતિ મગ્ગાનન્તરં સમાપત્તિક્ખણે ચ અપ્પયોગેન અધિગતત્તા, ઠપિતત્તા ચ અપરિહાનવસેન વા ઠપિતત્તા **નસઙ્ખારનિગ્ગય્હવારિવાવટો**. "**સતિવેપુલ્લપ્પત્તત્તા**"તિ એતેન અપ્પવત્તમાનાયપિ સતિયા સતિબહુલતાય **સતો એવ** નામાતિ દસ્સેતિ, "**યથાપરિચ્છિન્નકાલવસેના**"તિ એતેન પરિચ્છિન્દનસતિયા **સતો**તિ દસ્સેતિ. **સેસેસુ** ઞાણઙ્ગેસુ. **પઞ્ચઞાણિકો**તિ એત્થ વુત્તસમાધિમુખેન પઞ્ચ ઞાણાનેવ ઉદ્દિટ્ઠાનિ, નિદ્દિટ્ઠાનિ ચ.

મગ્ગો કથિતો ઇન્દ્રિયસીસેન સમ્માવાયામાદીનં કથિતત્તા. **ફલં** કથિતં અસેક્ખાનં સીલક્ખન્ધાદીનં કથિતત્તા.

પઞ્ચધમ્મવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

છધમ્મવણ્ણના

૩૫૬. **મગ્ગો કથિતો**તિ એત્થ વત્તબ્બં હેટ્ઠા વુત્તમેવ.

સત્તધમ્મવણ્ણના

૩૫૭. (ઞ) **હેતુના**તિ આદિઅન્તવન્તતો, અનચ્ચન્તિકતો, તાવકાલિકતો, નિચ્ચપટિક્ખેપતોતિ એવં આદિના હેતુના. **નયેના**તિ ''યથા ઇમે સઙ્ખારા એતરહિ, એવં અતીતે, અનાગતે ચ અનિચ્ચા સઙ્ખતા પટિચ્ચસમુપ્પન્ના ખયધમ્મા વયધમ્મા વિરાગધમ્મા નિરોધધમ્મા''તિ અતીતાનાગતેસુ નયનનયેન. કામં ખીણાસવસ્સ સબ્બેસં સઙ્ખારાનં અનિચ્ચતાદિ સુદિટ્ઠા સુપ્પટિવિદ્ધા, તં પન અસમ્મોહનવસેન કિચ્ચતો, વિપસ્સનાય પન આરમ્મણકરણવસેનાતિ દસ્સેન્તો આહ "**વિપસ્સનાઞાણેન સુદિટ્ઠા હોન્તી**"તિ. કિલેસવસેન ઉપ્પજ્જમાનો પરિળાહો વત્થુકામસન્નિસ્સયો , વત્થુકામાવસ્સયો ચાતિ વુત્તં "**દ્વેપિ સપરિળાહટ્ઠેન અઙ્ગારકાસુ વિયા**"તિ. **નિન્નસ્સેવા**તિ [નિન્નસ્સ (અટ્ઠકથાયં)] નિન્નભાવસ્સેવ. **અન્તો** વુચ્ચતિ લામકટ્ઠેન તણ્હા. બ્યન્તં વિગતન્તં ભૂતન્તિ **બ્યન્તીભૂત**ન્તિ આહ "**નિરતિભૂતં**, [નિયતિભૂતં (અટ્ઠકથાયં) વિગતન્તિભૂતં (?)] **નિત્તણ્હન્તિ અત્થો**"તિ. **ઇધ** સત્તકે. **ભાવેતબ્બપદે મગ્ગો કથિતો** બોજ્ઝઙ્ગાનં વુત્તત્તા.

પઠમભાણવારવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અટ્ઠધમ્મવણ્ણના

૩૫૮. (ક) **આદિબ્રહ્મચરિયિકાયા**તિ આદિબ્રહ્મચરિયા એવ આદિબ્રહ્મચરિયિકા યથા ''વિનયો એવ વેનયિકો''તિ, તસ્સા આદિબ્રહ્મચરિયિકાય. કા પન સાતિ આહ "**પઞ્ઞાયા**"તિ. **સિક્ખત્તયસઙ્ગહસ્સા**તિ

અધિસીલસિક્ખાદિસિક્ખત્તયસઙ્ગહસ્સ. ઉપચારજ્ઝાનસહગતા તરુણસમથપઞ્ઞાવ ઉદયબ્બયાનુપસ્સનાવસેન પવત્તા **તરુણવિપસ્સનાપઞ્ઞા** [તરુણસમથવિપસ્સનાપઞ્ઞા (અટ્ઠકથાયં)]. **આદિભૂતાયા**તિ પઠમાવયવભૂતાય, દેસનાવસેન ચેતં વુત્તં. ઉપ્પત્તિકાલે પન નત્થિ મગ્ગધમ્માનં આદિમજ્ઝપરિયોસાનતા એકચિત્તુપ્પાદપરિયાપન્નત્તા એકજ્ઝંયેવ ઉપ્પજ્જનતો. **પેમ**ન્તિ દળ્હભત્તિ, તં પન વલ્લભવસેન પવત્તમાનં ગેહસિતસદિસં હોતીતિ "**ગેહસિતપેમ**"ન્તિ વુત્તં. ગરુકરણવસેન પવત્તિયા ગરુ ચિત્તં એતસ્સાતિ **ગરુચિત્તો**, તસ્સ ભાવો **ગરુચિત્તભાવો**, ગરુમ્હિ ગરુકારો. ''કિલેસા ન ઉપ્પજ્જન્તી''તિ વત્વા તત્થ કારણમાહ "**ઓવાદાનુસાસનિં લભતી**"તિ. ગરૂનઞ્હિ સન્તિકે ઓવાદાનુસાસનિં લભિત્વા યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જન્તસ્સ કિલેસા ન ઉપ્પજ્જન્તિ. તેનાહ "**તસ્મા**"તિઆદિ.

(છ) પેતાતિ પેતમહિદ્ધિકા. **અસુરાન**ન્તિ દેવાસુરાનં. પેતાસુરા પન પેતા એવાતિ તેસં પેતેહિ સઙ્ગહો અવુત્તસિદ્ધોવ. **આવાહનં ગચ્છન્તી**તિ સમ્ભોગસંસગ્ગમુખેન પેતેહેવ અસુરાનં સઙ્ગહણે કારણં દસ્સેતિ.

(જ) અપ્પિચ્છસ્સાતિ નિઇચ્છસ્સ. અભાવત્થો હેત્થ અપ્પ-સદ્દો ''અપ્પડંસમકસવાતાતપા''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૧૧) વિય. પચ્ચયેસુ અપ્પિચ્છો **પચ્ચયઅપ્પિચ્છો**, ચીવરાદિપચ્ચયેસુ ઇચ્છારહિતો. **અધિગમઅપ્પિચ્છો**તિ ઝાનાદિઅધિગમવિભાવને ઇચ્છારહિતો. **પરિયત્તિઅપ્પિચ્છો**તિ પરિયત્તિયં બાહુસચ્ચવિભાવને ઇચ્છારહિતો. **ધુતઙ્ગઅપ્પિચ્છો**તિ ધુતઙ્ગેસુ અપ્પિચ્છો ધુતઙ્ગવિભાવેન ઇચ્છારહિતો. **સન્તગુણનિગૂહનેના**તિ અત્તનિ સંવિજ્જમાનાનં ઝાનાદિગુણાનઞ્ચેવ બાહુસચ્ચગુણસ્સ ચ ધુતઙ્ગગુણસ્સ ચ નિગૂહનેન છાદનેન. **સમ્પજ્જતી**તિ નિપ્પજ્જતિ સિજ્ઝતિ. **નો મહિચ્છસ્સા**તિ મહતિયા ઇચ્છાય સમન્નાગતસ્સ, ઇચ્છં વા મહન્તસ્સ નો સમ્પજ્જતિ અનુધમ્મસ્સાપિ અનિચ્છનતો.

પવિવિત્તસ્સાતિ પકારેહિ વિવિત્તસ્સ. તેનાહ "**કાયચિત્તઉપધિવિવેકેહિ વિવિત્તસ્સા**"તિ. "**અટ્ઠઆરમ્ભવત્થુવસેના**"તિ એતેન ભાવનાભિયોગવસેન એકીભાવોવ ઇધ ''કાયવિવેકો''તિ અધિપ્પેતો, ન ગણસઙ્ગણિકાભાવમત્તન્તિ દસ્સેતિ. **કમ્મ**ન્તિ યોગકમ્મં.

સત્તેહિ કિલેસેહિ ચ સઙ્ગણનં સમોધાનં **સઙ્ગણિકા**, સા આરમિતબ્બટ્ઠેન આરામો એતસ્સાતિ **સઙ્ગણિકારામો**, તસ્સ. તેનાહ "**ગણસઙ્ગણિકાય ચેવા**"તિઆદિ. **આરદ્ધવીરિયસ્સા**તિ પગ્ગહિતવીરિયસ્સ, તઞ્ચ ખો ઉપધિવિવેકે નિન્નતાવસેન ''અયં ધમ્મો''તિ વચનતો. એસ નયો ઇતો પરેસુપિ. વિવટ્ટસન્નિસ્સિતંયેવ હિ સમાધાનં ઇધાધિપ્પેતં, તથા પઞ્ઞાપિ. કમ્મસ્સકતાપઞ્ઞાય હિ પતિટ્ઠતો કમ્મવસેન ''ભવેસુ નાનપ્પકારો અનત્થો''તિ જાનન્તો કમ્મક્ખયકરઞાણં અભિપત્થેતિ, તદત્થઞ્ચ ઉસ્સાહં કરોતિ. માનાદયો સત્તસન્તાનં સંસારે પપઞ્ચેન્તિ વિત્થારેન્તીતિ **પપઞ્ચા**તિ આહ "**નિપ્પપઞ્ચસ્સાતિ વિગતમાનતણ્હાદિટ્ઠિપપઞ્ચસ્સા**"તિ.

મગ્ગો કથિતો સરૂપેનેવ.

નવધમ્મવણ્ણના

૩૫૯. (ખ) **વિસુદ્ધિ**ન્તિ ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિં, અચ્ચન્તવિસુદ્ધિમેવ વા. **ચતુપારિસુદ્ધિસીલ**ન્તિ પાતિમોક્ખસંવરાદિનિરુપક્કિલિટ્ઠતાય ચતુબ્બિધપરિસુદ્ધિવન્તં સીલં. **પારિસુદ્ધિપધાનિયઙ્ગ**ન્તિ પુગ્ગલસ્સ પરિસુદ્ધિયા પધાનભૂતં અઙ્ગં. તેનાહ "**પરિસુદ્ધભાવસ્સ પધાનઙ્ગ**"ન્તિ. સમથસ્સ વિસુદ્ધિભાવો વોદાનં પગુણભાવેન

પરિચ્છિન્નન્તિ આહ “**અટ્ઠ પગુણસમાપત્તિયો**”તિ. વિગતુપક્કિલેસઞ્હિ ‘‘પગુણ’’ન્તિ વત્તબ્બતં લભતિ, ન સઉપક્કિલેસં હાનભાગિયાદિભાવપ્પત્તિતો. સત્તદિટ્ઠિમલવિસુદ્ધિતો નામરૂપપરિચ્છેદો **દિટ્ઠિવિસુદ્ધિ**. પચ્ચયપરિગ્ગહો અદ્ધત્તયકઙ્ખામલવિધમનતો **કઙ્ખાવિતરણવિસુદ્ધિ**. યસ્મા **નામરૂપં** નામ સપ્પચ્ચયમેવ, તસ્મા તં પરિગ્ગણ્હન્તેન અત્થતો તસ્સ સપ્પચ્ચયતાપિ પરિગ્ગહિતા એવ હોતીતિ વુત્તં “**દિટ્ઠિવિસુદ્ધીતિ સપ્પચ્ચયં નામરૂપદસ્સન**”ન્તિ. યસ્મા પન નામરૂપસ્સ પચ્ચયં પરિગ્ગણ્હન્તેન તીસુ અદ્ધાસુ કઙ્ખામલવિતરણપચ્ચયાકારાવબોધવસેનેવ હોતિ, તસ્મા “**પચ્ચયાકારઞાણ**”ન્તિઆદિ વુત્તં યથા કઙ્ખાવિતરણવિસુદ્ધિ ‘‘ધમ્મટ્ઠિતિઞાણ’’ન્તિ વુચ્ચતિ. **મગ્ગામગ્ગે ઞાણ**ન્તિ મગ્ગામગ્ગે વવત્થપેત્વા ઠિતઞાણં. **ઞાણ**ન્તિ ઇધ તરુણવિપસ્સના કથિતા તેસં ભિક્ખૂનં અજ્ઝાસયવસેન ‘‘ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધી’’તિ વુટ્ઠાનગામિનિયા વિપસ્સનાય વુચ્ચમાનત્તા. યદિ ‘‘ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધી’’તિ વુટ્ઠાનગામિનિવિપસ્સના અધિપ્પેતા, ‘‘પઞ્ઞા’’તિ ચ અરહત્તફલપઞ્ઞા, મગ્ગો પન કથન્તિ ? મગ્ગો બહુકારપદે વિરાગગ્ગહણેન ગહિતો. વક્ખતિ હિ ‘‘ઇધ બહુકારપદે મગ્ગો કથિતો’’તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૩૫૯).

(છ) **ચક્ખાદિધાતુનાનત્ત**ન્તિ ચક્ખાદિરૂપાદિચક્ખુવિઞ્ઞાણાદિધાતૂનં વેમત્તતં નિસ્સાય. **ચક્ખુસમ્ફસ્સાદિનાનત્ત**ન્તિ ચક્ખુસમ્ફસ્સસોતસમ્ફસ્સઘાનસમ્ફસ્સાદિસમ્ફસ્સવિભાગં. **સઞ્ઞાનાનત્ત**ન્તિ એત્થ રૂપસઞ્ઞાદિસઞ્ઞાનાનત્તમ્પિ લબ્ભતેવ, તં પન કામસઞ્ઞાદિગ્ગહણેનેવ ગય્હતિ. **કામસઞ્ઞાદી**તિ **આદિ**-સદ્દેન બ્યાપાદસઞ્ઞાદીનં ગહણં. સઞ્ઞાનિદાનત્તા પપઞ્ચસઙ્ખાનં ‘‘સઞ્ઞાનાનત્તં પટિચ્ચ સઙ્કપ્પનાનત્ત’’ન્તિ વુત્તં, ‘‘યં સઙ્કપ્પેતિ, તં પપઞ્ચેતી’’તિ વચનતો ‘‘સઙ્કપ્પનાનત્તં પટિચ્ચ છન્દનાનત્ત’’ન્તિ વુત્તં. **છન્દનાનત્ત**ન્તિ ચ તણ્હાછન્દસ્સ નાનત્તં. **રૂપપરિળાહો**તિ રૂપવિસયો રૂપાભિપત્થનાવસેન પવત્તો કિલેસપરિળાહો. **સદ્દપરિળાહો**તિ એત્થાપિ એસેવ નયો. કિલેસો હિ ઉપ્પજ્જમાનો અપ્પત્તેપિ આરમ્મણે પત્તો વિય પરિળાહોવ ઉપ્પજ્જતિ. તથાભૂતસ્સ પન કિલેસછન્દસ્સ વસેન રૂપાદિપરિયેસના હોતીતિ આહ “**પરિળાહનાનત્તતાય રૂપપરિયેસનાદિનાનત્તં ઉપ્પજ્જતી**”તિ. તથા પરિયેસન્તસ્સ સચે તં રૂપાદિ લબ્ભેય્ય, તં સન્ધાયાહ “**પરિયેસનાદિનાનત્તતાય રૂપપટિલાભાદિનાનત્તં ઉપ્પજ્જતી**”તિ.

(જ) **મરણાનુપસ્સનાઞાણે**તિ મરણસ્સ અનુપસ્સનાવસેન પવત્તઞાણે, મરણાનુસ્સતિસહગતપઞ્ઞાયાતિ અત્થો. **આહારં પરિગ્ગણ્હન્તસ્સા**તિ ગમનાદિવસેન આહારં પટિક્કૂલતો પરિગ્ગણ્હન્તસ્સ. **ઉક્કણ્ઠન્તસ્સા**તિ નિબ્બિન્દન્તસ્સ કત્થચિપિ અસજ્જન્તસ્સ.

દસધમ્મવણ્ણના

૩૬૦. (ઝ) **નિજ્જરકારણાની**તિ પજહનકારણાનિ. ઇમસ્મિં **અભિઞ્ઞા**પદે મગ્ગો કથીયતીતિ કત્વા “**અયં હેટ્ઠા..પે॰... પુન ગહિતા**”તિ વુત્તં. તથા હિ વક્ખતિ ‘‘ઇધ અભિઞ્ઞાપદે મગ્ગો કથિતો’’ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૩.૩૬૦) કિઞ્ચાપિ નિજ્જિણ્ણા મિચ્છાદિટ્ઠીતિ આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં. યથા મિચ્છાદિટ્ઠિ વિપસ્સનાય નિજ્જિણ્ણાપિ ન સમુચ્છિન્નાતિ સમુચ્છેદપ્પહાનદસ્સનત્થં પુન ગહિતા, એવં મિચ્છાસઙ્કપ્પાદયોપિ વિપસ્સનાય પહીનાપિ અસમુચ્છિન્નતાય ઇધ પુન ગહિતાતિ અયમત્થો ‘‘મિચ્છાસઙ્કપ્પો’’તિઆદીસુ સબ્બપદેસુ વત્તબ્બોતિ દસ્સેતિ “**એવં સબ્બપદેસુ નયો નેતબ્બો**”તિ ઇમિના.

એત્થ ચાતિ ‘‘સમ્માવિમુત્તિપચ્ચયા ચ અનેકે કુસલા ધમ્મા ભાવનાપારિપૂરિં ગચ્છન્તી’’તિ એતસ્મિં પાળિપદે. એત્થ ચ સમુચ્છેદવસેન, પટિપ્પસ્સદ્ધિવસેન ચ પટિપક્ખધમ્મા સમ્મદેવ વિમુચ્ચનં **સમ્માવિમુત્તિ**, તપ્પચ્ચયા ચ મગ્ગફલેસુ અટ્ઠ ઇન્દ્રિયાનિ ભાવનાપારિપૂરિં ઉપગચ્છન્તીતિ મગ્ગસમ્પયુત્તાનિપિ સદ્ધાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ ઉદ્ધટાનિ. મગ્ગવસેન હિ ફલેસુ ભાવના પારિપૂરી નામાતિ. **અભિનન્દનટ્ઠેના**તિ અતિવિય સિનેહનટ્ઠેનિદમ્પિ. સોમનસ્સિન્દ્રિયં ઉક્કંસગતસાતસભાવં સમ્પયુત્તધમ્મે સિનેહન્તં તેમેન્તં વિય પવત્તતિ. **પવત્તસન્તતિઆધિપતેય્યટ્ઠેના**તિ વિપાકસન્તાનસ્સ જીવને અધિપતિભાવેન. ‘‘**એવ**’’ન્તિઆદિ વુત્તસ્સેવ અત્થસ્સ નિગમનં.

અડ્ઢેન સહ છટ્ઠાનિ પઞ્ચસતાનિ, પઞ્ઞાસાધિકાનિ સહ પઞ્ચસતાનીતિ અત્થો.

એત્થ ચ આયસ્મા ધમ્મસેનાપતિ ‘‘દસસુ નાથકરણધમ્મેસુ પતિટ્ઠાય દસકસિણાયતનાનિ ભાવેન્તો દસઆયતનમુખેન પરિઞ્ઞં પટ્ઠપેત્વા પરિઞ્ઞેય્યધમ્મે પરિજાનન્તો દસમિચ્છત્તે, દસઅકુસલકમ્મપથે ચ પહાય દસકુસલકમ્મપથેસુ ચ અવટ્ઠિતો દસસુ અરિયાવાસેસુ આવસિતુકામો દસસઞ્ઞા ઉપ્પાદેન્તો દસનિજ્જરવત્થૂનિ અભિઞ્ઞાય દસઅસેક્ખધમ્મે અધિગચ્છતી’’તિ તેસં ભિક્ખૂનં ઓવાદં મત્થકં પાપેન્તો દેસનં નિટ્ઠપેસિ. પમોદવસેન પટિગ્ગહણં **અભિનન્દન**ન્તિ આહ ‘‘**સાધુ સાધૂતિ અભિનન્દન્તા સિરસા સમ્પટિચ્છિંસૂ**’’તિ. **તાય અત્તમનતાયા**તિ તાય યથાદેસિતદેસનાગતાય પહટ્ઠચિત્તતાય, તત્થ યથાલદ્ધઅત્થવેદધમ્મવેદેહીતિ અત્થો. **ઇમમેવ સુત્તં આવજ્જમાના**તિ ઇમસ્મિં સુત્તે તત્થ તત્થ આગતે અભિઞ્ઞેય્યાદિભેદે ધમ્મે અભિજાનનાદિવસેન સમન્નાહરન્તા. **સહ પટિસમ્ભિદાહિ...પે॰... પતિટ્ઠહિંસૂ**તિ અત્તનો ઉપનિસ્સયસમ્પન્નતાય, થેરસ્સ ચ દેસનાનુભાવેન યથારદ્ધં વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કેત્વા પટિસમ્ભિદાપરિવારાય અભિઞ્ઞાય સણ્ઠહિંસૂતિ.

સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાય

દસુત્તરસુત્તવણ્ણનાય લીનત્થપ્પકાસના.

નિટ્ઠિતા ચ પાથિકવગ્ગટ્ઠકથાય લીનત્થપ્પકાસના.

પાથિકવગ્ગટીકા નિટ્ઠિતા.

નિગમનકથાવણ્ણના

થેરાનં મહાકસ્સપાદીનં વંસો પવેણી અન્વયો એતસ્સાતિ **થેરવંસન્વયો**, તેન; ચતુમહાનિકાયેસુ થેરિયેનાતિ અત્થો.

દસબલસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ ગુણગણાનં પરિદીપનતો **દસબલગુણગણપરિદીપનસ્સ**. અયઞ્હિ આગમો બ્રહ્મજાલાદીસુ, મહાપદાનાદીસુ, સમ્પસાદનીયાદીસુ ચ તત્થ તત્થ વિસેસતો બુદ્ધગુણાનં પકાસનવસેન પવત્તોતિ. તથા હિ વુત્તં આદિતો ‘‘સદ્ધાવહગુણસ્સા’’તિ (દી॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.ગન્થારમ્ભકથા).

મહાટ્ઠકથાય સારન્તિ દીઘનિકાયમહાઅટ્ઠકથાયં અત્થસારં.

એકૂનસટ્ઠિમત્તોતિ થોકં ઊનભાવતો **મત્ત**-સદ્દગ્ગહણં.

મૂલકટ્ઠકથાસારન્તિ પુબ્બે વુત્તં દીઘનિકાયમહાઅટ્ઠકથાસારમેવ પુન નિગમનવસેન વદતિ. અથ વા **મૂલકટ્ઠકથાસાર**ન્તિ પોરાણટ્ઠકથાસુ અત્થસારં, તેનેતં દસ્સેતિ ''દીઘનિકાયમહાઅટ્ઠકથાયં અત્થસારં આદાય ઇમં સુમઙ્ગલવિલાસિનિં કરોન્તો સેસમહાનિકાયાનમ્પિ મૂલકટ્ઠકથાસુ ઇધ વિનિયોગક્ખમં અત્થસારં આદાયયેવ અકાસિ''ન્તિ.

''**મહાવિહારવાસીન**''ન્તિ [મહાવિહારે નિવાસિનં (અટ્ઠકથાયં)] ચ ઇદં પુરિમપચ્છિમપદેહિ સદ્ધિં સમ્બન્ધિતબ્બં ''મહાવિહારવાસીનં સમયં પકાસયન્તિં, મહાવિહારવાસીનં મૂલકટ્ઠકથાસારં આદાયા''તિ ચ. **તેન** પુઞ્ઞેન. **હોતુ સબ્બો સુખી લોકો**તિ કામાવચરાદિવિભાગો સબ્બોપિ સત્તલોકો યથારહં બોધિત્તયાધિગમનવસેન સમ્પત્તેન નિબ્બાનસુખેન સુખિતો હોતૂતિ સદેવકસ્સ લોકસ્સ અચ્ચન્તસુખાધિગમાય અત્તનો પુઞ્ઞં પરિણામેતિ.

પરિમાણતો સાધિકટ્ઠવીસસહસ્સનવુતિભાણવારા નિટ્ઠિતાતિ. પરિમાણતો સાધિકટ્ઠવીસસહસ્સમત્તગન્થેન દીઘનિકાયટીકા રચિતાચરિયધમ્મપાલેન.

મિચ્છાદિટ્ઠાદિચોરેહિ , સીલાદિધનસઞ્ચયં;
રક્ખણત્થાય સક્કચ્ચં, મઞ્જૂસં વિય કારિતન્તિ. (એત્થન્તરે પાઠો પચ્છા લિખિતો)

નિટ્ઠિતા સુમઙ્ગલવિલાસિનિયા દીઘનિકાયટ્ઠકથાય લીનત્થપ્પકાસના.

દીઘનિકાયટીકા નિટ્ઠિતા.